

UNIV.
OF
MICH.

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME XLVII.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XXVII.

Vis unita major.

1911.

IMP. LEITER-NYPELS, MAESTRICHT.
1911.

DE VORMING DER HEERSCHAPPIJEN

OP HET

GRONDGEBIED IN LIMBURG OF DIE ZICH DAAROVER HEBBEN UITGESTREKT,

VAN DE ROMEINSCHE OVERHEERSCHING TOT 1814—1817

(ONTSTAAN DER PROV. LIMBURG)

DOOR

MR. J. J. DE WIT, RECHTER IN DE ARROND. RECHTBANK, TE MAASTRICHT

EN

A. J. A. FLAMENT, RIJKSARCHIVARIS IN LIMBURG.

Een woord vooraf.

Op het gemis van eene geschiedenis der heerschappijen op het grondgebied van Limburg of die zich daarover hebben uitgestrekt is meer dan eens gewezen, ook door juristen in dit gewest. Hoe het tegenwoordig grondgebied dezer provincie, om het eens in gewone termen uit te drukken, als een lappendeken heeft uitgemaakt, of, om juister te zijn, hoe in 1814—'17 uit tal van lappen van den meest heterogenen aard eene provincie is gevormd, die men Limburg heeft genoemd (welk Limburg men zich voorts als de bakermat der Limburgsche kaas voorstelt) is aan weinigen bekend, noch ook hoe die naam juist niet uitdrukt wat hij moest aanduiden en dat het dus geen naam is door de geschiedenis gevormd. De bijgaande kaart geeft eene juiste aanschouwelijke voorstelling van het bont geheel.

Wat betreft het tijdperk vóór het Fransch bestuur op het eind der 18e eeuw, beweegt zich deze bijdrage noodzakelijker wijze, voor die Rijksheerlijkheden welke slechts uit een of eenige ge-

meenten bestonden, en het oorspronkelijk gebied der proosdij Meerssen, van de kapittels van Odilienberg en Susteren en van het Maastrichtsch kapittel van St. Servaas te Weert, Nederweert en Echt, op het terrein dat de schrijvers der Gemeentewapens in Limburg (dl. XXXV van dit tijdschrift) hebben betreden en is daarvan gebruik gemaakt. Wat de Rijksheerlijkheden betreft zijn echter Thorn en Sittard uitvoeriger behandeld, met gebruikmaking ook van andere bronnen.

Voor het tijdperk 1814–1817 is dit werk eene juistere en vollederig behandeling van wat daarover in dl. XXXIX dezer Publications is gezegd.

Deze geschiedenis bevat ook den tekst van de meeste tractaten het Limburgsch grondgebied betreffend, waarvoor anders tal van boeken, die men overal niet vindt, moesten geraadpleegd worden, zoodat men kan zeggen, dat zij ook nog een bijdrage tot de diplomatieke geschiedenis van Limburg vormt, waar men veel bijeen vindt, wat op vele plaatsen is verspreid.

Om niet te veel verwijzingen aan den voet der bladzijden op te hoopen, zijn op eenige plaatsen de bronnen in den tekst tusschen haakjes aangehaald. In een werk als dit is de verwijzing naar de bronnen eene conditio sine qua non. Volledigheid te bereiken is ook hier eene onmogelijkheid. Om de geschiedenis zelve niet te onderbreken hebben wij den tekst der tractaten met kleine letters laten drukken en om deze aanstonds te kunnen onderscheiden ook een weinig meer van den rand der bladzijde verwijderd.

Aangename „lectuur" te leveren kon niet beoogd worden, maar waar zooveel verkeerde en onjuiste voorstellingen over de geschiedenis van Limburg en zijn samenstelling worden aangetroffen en daarvan zoo weinig bekend is, en waar ook uit practisch oogpunt bijv. bij processen, bij rechtsquesties over het al of niet invoeren van wetten en besluiten in Limburg, het noodzakelijk is van het verleden meer te kennen, meenden wij, dat er reden was dit werk in druk uit te geven.

Tantae molis erat (*hanc Mosae*) condere gentem.

GALLIERS, GERMANEN EN ROMEINSCHE OVERHEERSCHING.

Om goed te begrijpen hoe uit zoo zeer verschillende staatjes, door de Franschen op het eind der XVIII[e] eeuw onder het bestuur van twee departementen gebracht, onze provincie in 1814 is ontstaan, moet men tot den oorsprong dier verschillende landen, onder het opzicht van hunnen oudsten regeeringsvorm opklimmen.

Op dit grondgebied zijn altijd de grenzen geweest van verschillende volkeren, reeds in de Romeinsche tijden. Wij lezen toch bij Julius Caesar, dat de Belgen bestonden uit een vermenging van Galliërs en Germanen, waarin de Germanen de overhand hadden: Plerosque Belgas esse ortos ab Germanis. (1) Ten tijde van Caesar was Belgie in drie volkstammen verdeeld. Belgen, Aquitaniërs en de eigenlijke Galliërs. Deze laatste zijn de *oudst bekende* bewoners ook van ons gewest en Celten of Gallen hebben het over de geheele lengte van Cadier tot Sevenum bewoond en zij hebben op tal van plaatsen sporen van hun verblijf achtergelaten.

Gallische zoogenaamde bronzen bijtels, eigenlijk werptuigen, die aan een touw werden geslingerd, de vreeselijke kateia bij Verg. Aen. VII, 741, vermeld, zijn gevonden, te Berg-en-Terblijt, Odiliënberg, Posterholt, Helden, Heythuizen, Buggenum, Horne, Cadier en Keer. Vooral te Montfort is de bronsperiode zeer gekenmerkt, evenals die van den gepolijsten steen, terwijl te Berg nog armbanden en spiraalvormige „fibulae", sikkels en een mes werden gevonden, verder nog een lanspunt en andere voorwerpen en te Sevenum een tweesnijdenden dolk, te Beegden een Gallische medaille (munt?) (2) Evenals het overige Gallië bracht Caesar ook België onder 't Rom. Bestuur. 58—51 v. Chr.

(1) CAESAR, *De Bello Gallico* lib. II, Cap. IV. Maar wat daarop bij Caesar volgt schijnt daarmede in tegenspraak, nl. *Gallosque qui ea loca incolerent expulisse.* Hieruit zou men opmaken dat er geen Galliërs meer over zijn gebleven.

(2) Publ.... de Limb. t. XVIII, p. 14, 22, 24, 210.

Het is bekend, dat na den slag van Actium in de verdeeling van het Rijksbestuur over de wingewesten tusschen Keizer Augustus en den Senaat, Gallië en dus ook België aan eerstgenoemde ten deel viel. Hij nu verdeelde Gallië in vier provinciën: de provincie van Lyon *(Lugdunensis)*, van Narbonne *(Narbonensis)*, van Aquitanië en van België, van welke laatste provincie hij twee volkeren, de Velocaci en Calletes afnam en er bijvoegde de volkeren die het bovengedeelte van den Rijn bewoonden, welke hij van de Celten afscheidde, die bij de eerste verdeeling van Gallië er meer dan de helft van bezaten.

België zelf werd nu onderverdeeld in: *Germania, superior* of *prima* met de hoofdstad Mainz en *Germania inferior* of *secunda* met de hoofdstad Keulen, alsmede de stad Tongeren en de provincie *Belgica* of *Belgium* met de hoofdstad Trier. In laatstgenoemde provincie lag slechts een gedeelte van het eigenlijk België, namelijk dat gedeelte waar thans de steden Gent, Brugge en Doornik liggen. Andere voorname steden waren Rheims, Metz, Toul, Verdun enz.

In *Germania secunda* lag het grondgebied van de tegenwoordige provincie Limburg geheel Daar, in Germania secunda, woonden de Menapii, wier gebied door de Schelde in twee deelen werd gescheiden, waarvan het oostelijk deel of rechts van de rivier de naam van Taxandria aannam, welk volk tot eigenlijk België behoorde, terwijl het andere deel bij *Belgium* of de provincia Belgica werd gerekend. (¹) Verder woonden in Germania secunda de Eburones (land van Luik en een deel van Limburg) met Ambivarites en Attuatici. (²) De Eburones werden onder Caesar uitgeroeid en door de Germanen vervangen, welke door Keizer Augustus onder den gemeenschappelijken naam van Tungri zijn onderscheiden, met de Sunici en Bethasii, die als het ware een afhan-

---

(¹) Over de Menapii en Taxandri (volgens sommigen een ander volk) zijn de meeningen verschillend, ook over hun juiste woonplaats, zie o. a. de CORSWAREM, *Mém. hist. sur les anciennes limites et circonscriptions de la prov. de Limbourg*, Bruxelles 1857. 4°. 10—14. Caesar overwon de Menapii (de Bello Gall. VI, 6). Het gebied der Menapii in onze streken (de noordelijke helft der prov.) werd door de Gugerni ingenomen tijdens Keizer Augustus.

(²) Die onder Caesar ten koste der Eburones, in wier land zij gevestigd waren, hun macht hadden uitgebreid.

gend deel van dezen vormden en het land der Eburones bewoonden. De Sunici nu woonden in het Zuid-Oostelijk gedeelte van Limburg en Gulick, terwijl de Tungri hun gebied over het Zuid-Westelijk gedeelte van Limburg uitstrekten. In het Noorden van Limburg heeft dat gedeelte der Menapiërs gewoond, dat later, d. i. ten tijde van Keizer Augustus, Taxandria is genoemd, al is niet zeker, dat *Castellum Menapiorum* het latere Kessel is, gelijk sommige beweren. Anderen meenen Cassel in het N. van Frankrijk, dat door weer anderen voor Castellum Morinorum wordt gehouden. Na de Menapii kwamen de Gugerni (p. 4).

Ten tijde van Diocletiaan of volgens anderen van Constantijn werd de *provincia Belgica* in tweeën gescheiden, nl. *Belgica prima* en *secunda.* Eerstgenoemde provincia kreeg tot hoofdstad Trier en de tweede tot hoofdstad Reims en in deze lag het westelijk gedeelte van tegenwoordig België, zooeven bedoeld. Wat nu in het bizonder *Germania* secunda betreft, zij bleef tot hoofdstad Keulen behouden en bevatte twee groote *Civitates*, namelijk die van Keulen en Tongeren. De eerste bevatte geen enkel kanton der Zuidelijke Nederlanden (Limburg er onder begrepen) en de civitas Tungrorum bevatte het land van Luik, het Westelijk en Noordelijk deel van Luxemburg, de provincie Limburg, Gulick, Namen, Brabant en Antwerpen, voor een groot deel. Deze nieuwe verdeeling heeft Ammianus Marcellinus niet gekend en men kan de afkondiging er van ongeveer op het jaar 390 na Christus stellen. (1) De 17 prov. van Gallië, de 7 van Spanje en de 5 van Brittanië vormden toen de praefectuur van het praetorium in Gallië. Over Germania Secunda stond een *dux*, hertog. Zie de *Notitia Dignitatum* (hierna pag. 7 aangehaald) p. 12—13.

In dit gewest zijn slechts weinig met naam bekende plaatsen uit het Romeinsch bestuur bekend. Zeker zijn, volgens de kaart van Peutinger, Blariacum (Blerik), Coriovallum (Heerlen); 't versterkte bruggenhoofd van de Pons Mosae wordt bij Tacitus vermeld zooals Leemans en Habets bewijzen (zie Publ. XVIII, p. 71—74), ter plaatse waar thans Maastricht ligt, reeds, volgens Gregorius van Tours, ten tijde van St. Servatius in de 2e helft der 4e eeuw

(1) Voor p. 2—5 zie o. a. DEWEZ, *Hist. Gen. de la Belgique, depuis la conquête de César.* Brux. 1803—1809, 40—42, 206—209 en de daar aangehaalde bronnen.

een oppidum, en waarschijnlijk is Mederiacum = Melick en Catualium = Heel. Verder bevond zich dicht bij de grens van Limburg, bij Sittard Teudurum (Tüddern) en ten N. O. Ceuclum (Cuyck). Volgens J. Habets (Publ. de Limb. XVIII, 36) zou Augusta Oost, bij Eysden zijn, Castrum Caestert (bij Eysden), Villa Vijlen, Vallis Vaels, Lotum Lottum. Echter vindt men op vele plaatsen langs de groote wegen der Romeinen door dit gewest en in de nabijheid nederzettingen en villa's. Wij laten hier de korte beschrijving van groote Romeinsche wegen of heirbanen volgen met de plaatsen daarlangs, waar Romeinsche voorwerpen of sporen van gebouwen zijn gevonden, en eenige verder afgelegen plaatsen (waar geen bronnen zijn aangehaald, zie Publ. XVIII, 26—298).

1°. Die van Lyon over Reims, Parijs naar Bavay en van daar over Tongeren naar Keulen, op Peutinger's kaart en in het Itinerarium Antoninum vermeld. Hij ging in deze streken langs: Lafelt, *Oud Vroenhoven*,(1) *Maastricht Wijck, Limmel, Meerssen*, (villa *Herkenberch), Houthem, Klimmen, Kunrade, Heerlen, Nieuwenhagen, Rimburg,* Gulick, [redacted]

2°. Die van Tongeren naar Nijmegen, links van de Maas, op de kaart van Peutinger aangegeven; over Berg, bij Tongeren, Herderen, Sussen, Millen, *Oud-Vroenhoven*, Lanaeken, Gellick, Neerharen, Reckheim, Mechelen, Vucht, Eysden, Feresne (Mulhem), Lanklaer, Maeseyck, Kessenich, *Ittervoort, Wessem, Horn, Buggenum, Kessel, Blerick, Grubbenvorst, Lottum, Broeckhuysen, Broeckhuysenvorst, Oyen, Blitterswijk, Wansum, Geysteren*, verder door naar Brabant, o. a. langs Cuyck en *Mook* waar de weg over de Maas ging.

3°. Van *Valkenburg* over *Heerlen*, Tüddern, *Melick, Sablones*, (Kloosterzand bij Xanten), Trecesima of legio XXX Ulpia (Xanten) Colonia Traiana (2) of volgens anderen over Tüddern naar Sablones

(1) De plaatsen in Limburg zijn cursief.

(2) Bij de Klever Poort te Xanten of te Kellen, 1 Kil. N. O. van Kleve. Zie verder over de Rom. namen sub 3° L. HENRIKS, *Wachtendonck* p. 3., en *Leuth* p. 7—8 (hierna aangehaald) en over *Kellen, Anonymus Ravennas* rec. A. Jacobs p. 29 (hierna aangeh.). Castra Vetera is volgens anderen Birten bij Xanten ten N.

(Sandt bij Straelen), Mediolanum (Dartmanshof of -högd bij Pont) Castra vetera of Veteris (Fürstenberg bij Xanten).

4°. Van *Maastricht* over *Scharn, Bemelen, Yseren, Schulder, Gulpen, Wittem, Lemiers* (Vaals) naar Aken, nòch op de kaart van Peutinger, nòch in het Itinerarium Antoninum vermeld. (Publ de Limb. t. XVIII 277—285 art. van J. Habets, Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg). In de volgende plaatsen niet aan een dezer wegen gelegen maar in de nabijheid, zijn nog Rom. oudheden gevonden: Hunsel, Neer, Beegden, Helden, Sevenum, Horst, Oirlo. In 1910 werden te Beesel nog Rom. urnen gevonden.

Buiten al deze *Romeinsche* nederzettingen en beschaving vond men nog in dit gewest overblijfselen van *Germaansche* nederzettingen, die geen spoor van Romeinschen invloed droegen, (1) in het urnenveld van Weert, te Nederweert, Hunsel, Heythuizen, Venray.

Het Romeinsch bestuur in onze gewesten en met name ook Zuid Limburg tot aan Roermond ongeveer, schijnt omstreeks het jaar 176 na Christus (2) door de invallen der Chauci veel geleden te hebben, immers van na dit jaar, waarin hun invallen in dat deel van ons gewest voorvallen, vindt men daar geen enkele munt in de kennelijk door brand vernielde villa's in Zuid-Limburg. Alleen de villa Backerbosch onder Heer, onder de bescherming der Rom. bezetting van Maastricht, heeft het, blijkens er gevonden munt van Septimius Severus (193—211) langer uitgehouden (Publ. XVIII, 290 en II, 229). Ook te Melenborg (Buggenum-Horne) is de laatste munt van Marcus Aurelius († 180). De overige villa's in het Noorden der provincie zijn later verwoest, zooals hierna zal blijken. In de „notitia dignitatum imperii", volgens Bucherius *Belgium Romanum* lib. XVI Cap. 1, in 437 of begin 438 verschenen, is de Germania secunda als het ware maar even aangegeven, omdat

(1) Zie HABETS. Twee voorhist. doodenakkers in de nabijheid der stad Weert in Limburg 3e reeks D. VII, 1891. *Versl. Nederl. Kon. Akad. voor Wetensch. afd. Letterkunde.* In vele plaatsen zijn Germaansche naast Rom. kerkhoven gevonden.

(2) *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg*, deel VIII, p. 428, artikel van Jos. HABETS. *Explorations d'une villa Belgo-Romaine au Herkenberch à Meerssen* en H. SCHUERMANS, *Explorations de quelques tumulus de la Hesbaye* in *Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie.* Brux. 1866, t. v. bl. 505—506.

Keulen, de hoofdstad, toen in de macht der Franken was en men leest daar dan ook, dat de Keizers slechts een troepen-corps bij Tongeren gestationneerd onderhielden: *praefectus Laetorum Lagiensium* (1) *prope Tungros Germaniae secundae degebat (Lagium* = misschien *Luaige)*. Hoe het zij, de macht der Romeinen schijnt na 406 in onze gewesten zoo goed als onbeduidend te zijn geweest, alleen te Maastricht, zooals bij Ammianus Marcellinus l. 17, (2) vermeld staat, heeft Keizer Juliaan in 357, na de Franken verdreven te hebben, die zich in de overblijfsels der beide van garnizoen ontbloote bruggenhoofden hadden verschanst, de stad, een weinig versterkt, zoodat deze nog weerstand kon bieden, althans in de Stokstraat werd in 1848 een munt gevonden van keizer Flavius Magnentius (350—353), een overweldiger van Gallië, dus als een heer over onze gewesten aan te merken. (Men vond ook te Heel een munt van hem, zie hierna en zijne munten hebben hier dus cours gehad. (2)) Ook is het bekend, dat de H. Servatius omstreeks 380 in dit oppidum, zooals Gregorius van Tours zegt, verblijf heeft gehouden. Het schijnt echter, dat na S. Servaas Maastricht, en wellicht ook Tongeren, zijn vernietigd bij de invallen der Sueven, Vandalen, Alanen, Marcomanen, Herulen, Saxers en Allemanen, enz. op den laatsten dag van 406, van welken verwoestingstocht Paulus Orosius (l. VII Hist.), Salvianus (l. VI en VII. De gubernatione Divina), Zosimus (l. VI Hist.) en Hieronymus (in zijn elfden brief), Procopius (l. III De bello Vandalico) met schrik en angst gewagen. Volgens Hieronymus' brief werden Mainz en Worms vernietigd en de bewoners der landstreken van Rheims, Amiens, Atrecht, Boulogne, Doornik, Spiers en Straasburg uit hunne haardsteden weggesleept naar Germania, terwijl Salvianus (l. VII) zegt van dezen volksstroom, dat hij van plaats tot plaats voortgaande, voorttrekkend van kring tot kring, alles verwoestte. En, zoo gaat hij voort, van den vaderlandschen grond (te Trier

---

(1) *Notitia dignitatum omnium tam civilium quam militarium in partibus occidentis*, p. 147 in: *Notitia dignitatum, utriusque imperii Orientis scilicet et occidentis ultra Arcadij Honoriique tempora. Et in eam G. Panciroli I. U. D.... commentarium.....* Genevae, Stephanus Camonetus. 1623. Fol. — Daar staat in plaats van Lagiensium Lagensium. (Laeti zijn een Gall. volksstam).

(2) LEEMANS, *Romeinsche Oudheden te Maastricht 1848. bl. 49,* bewijst, dat Ammianus Marcellinus Maastricht bedoelt. Zie HABETS in de Publ. de XVIII 76—78.

of Keulen is Salvianus geboren) „is die stroom uitgegoten over Germania prima... na welks eerste verwoesting *de streek der Belgen* in brand stond" (dus hier is niet het *officieele* Belgia prima en secunda, maar ook Germania secunda bedoeld, dat ook door Belgen was bewoond). Dan, niet slechts de *Notitia dignitatum*, en aangehaalde schrijvers, waar zij de verwoesting van Gallië verhalen, ook alle muntvondsten wijzen op 406 als het fatale jaar voor de Romeinsche overheersching en beschaving in ons gewest. Want van munten geslagen na 406 zijn geen *zekere* vondsten bekend. De jongste munten in Limburg gevonden tusschen Kessenich en Ittervoort zijn van Constantinus (306--337), te Heel van Magnentius, (350--353, zie hiervoor bladz. 7) en een van het Oostersche Romeinsche Rijk — eene algemeenheid, die weinig zegt — te Beegden van Constans I (337—350) in het Oosten, te Kessel van Theodosius I (379 - 395) en Valentinianus (I 364—375 of II, 375—392 volgens inschr. en beschr.), te Blerick van Constantinus, te Lottum van Valentinianus, te Sevenum van Arcadius (395—408 in het Oosten) en Valentinianus, te Odiliënberg van Constantinus of Maxentius (306—312). (1)

Het is hier de plaats om van de fameuse invallen der Hunnen te gewagen, want de bewering omtrent hun verwoesting van Tongeren, reeds op het eind der 4e eeuw, hangt innig samen met het eind der Romeinsche heerschappij en beschaving in deze streek en ik zal hier letterlijk mededeelen wat een man, die zonder eenigen twijfel het best op de hoogte is van Limburg's verleden tijdens de Romeinsche overheersching, mededeelde, nl. de Zeer Eerw. Heer E. Th. van der Vorst, pastoor te Schin-op-Geul, van wien het slechts te betreuren is, dat hij zelf niet op schrift brengt, wat hij als vrucht zijner studiën zoo nuttig en wetenswaardig zou kunnen leveren. Men zal in het hierna meegedeelde ook het een en ander vinden betr. voor en na de komst van St. Servaas te Maastricht en over Tongeren in dien tijd.

„De Corswarem zegt pag. 20 in noot 5: „Anno 385 Servatius Traiectum secedit oppidum situ munitum et affluxu civium paul-

(1) Zie *Publ. de Limb.* XVIII, 198, 202, 213, 247, 250, 256, 274 en *Catal. des diverses coll. délaissées par C. G. A. Guillon.* Rurem. 1875. 111—117.

„latim accrescens. Foulon, Hist. Leo I. Compendium, zonder ver„melding van oudere bron." Deze plaats bracht ik in verband met Habets, Gesch. van het Bisdom Roermond, I. p. 116. Tongeren toch, een open stad in het vrije veld, kon bezwaarlijk tegen de alles verwoestende barbaren (de Hunnen nl., waarvan bij Habets te voren sprake is en uit vrees voor welke St. Servatius naar Maastricht zijn bisschopszetel zou hebben overgebracht) verdedigd worden, terwijl Maastricht integendeel op de beide oevers der Maas gelegen, door sterke vestingwerken en een wakkere bezetting gedekt, veel beter in staat was om de vijandelijke aanvallen af te slaan. Over deze twee plaatsen geef ik u als resultaat:

1°. Geen van beide schrijvers geven bronnen aan waaruit zij geput hebben. De Duitschers zijn ons reeds lang vooruit in „Bronnenstudie", wij moeten „jurare in verbo magistri."

2°. Habets in 't bizonder, heeft in de aangehaalde plaats veel en zelfs zeer veel dat de toets der kritiek niet kan doorstaan.

3°. Het schrikbeeld der volgens Habets naderende Hunnen is eerst vervuld in 451, toen St. Servatius reeds sinds 384 overleden was. Habets zegt echter t. a. p.: „dat de H. Servatius den inval dier barbaarsche volkeren niet alleen voorspeld maar ook beleefd heeft, getuigt Gregorius van Tours (Gloria Confessorum Cap. LXXII). (Deze heilige legt voor mij weinig gewicht in de schaal wijl hij alles onder elkaar haspelt). Daarenboven, indien het visioen van den H. Servatius echt is, staat daarin te lezen: „cladem..... se tamen illam *non visurum*." En dat komt met de werkelijkheid overeen, wel kleine invallen tijdens het leven van S. Servatius maar geen „clades" en wel van andere volken, niet van de Hunnen.

4°. Tongeren toch eene *open* stad, zegt Habets t. a. p., maar dit is eenvoudig onjuist, immers ad annum 354 l. XV, C.II getuigt Ammianus Marcellinus van Tongeren: „Secunda Germania, prima ab occidentali oriens cardine, Agrippina et Tungris *munita* civitatibus amplis et copiosis" en zou dan Tongeren, van 354 tot 384 zonder merkwaardige invallen, „eene *open* stad" zijn geworden. De eerste ernstige inval had toch eerst plaats in 406 den laatste

dag van het jaar door Vandalen, Allanen en Sueven en de verwoesting door Attilla in 451. Dat Maastricht *eenigszins* versterkt was, geef ik Habets grif toe, maar dat het (volgens hem) „sterke vestingwerken" waren betwijfel ik ten zeerste. Immers Amm. Marcellinus die verhaalt, ad annum 357 hoe onder Ju liaan, veldheer Severus, 600 Franken te Maastricht, gedurende 54 dagen belegerde in December en Januari, zegt van Maastricht (zonder die naam te noemen): „munimentis duobus quae olim *exinanita* sunt occupatis se *quoad fieri poterat* tuebantur." Amm. Marc XVII. II, 1—4. De Duitscher Dr. D. Coste teekent hierbij aan: „Hier ist eine Lücke in der Handschrift, welche auf das Terrain bezügliches enthielt etwa: die Schanzen waren besonders schwer zu nemen weil auf drei Seiten die Maas Sie umgab". Wat nu de invallen der Hunnen ten tijde van St. Servaas aangaat, de Gesta Regum Francorum apud Bouquet „Scriptores etc." 8^e^ eeuw „Tuncrus pervadunt" (doelt op Attila 67 jaar na S. Servatius) insgelijks Aimoin, de Gestis Francorum" „Tungrense devastant territorium" (uit het gebruik van 't praesens ziet men duidelijk een snelle vooruitgaande verwoesting; dus Attila in 451). En eindelijk ontpopt zich het geheel in St. Gregor. Turonen. (die alles door elkaar gooit) in zijn Historia Francorum, en eerst hieruit wordt de inval van Attila duidelijk. Is het te verwonderen, dat om de verwarring nog grooter te maken, Sigebert de Gemblours de overbrenging van den zetel te Maastricht plaatst ad annum 403 (?). Henschenius, in Exegesis Hist. de Episcopatu Tungrensi ac Traiectensi, Acta S.S. Bol. t. VII, Maii p. 17 liet zich bedriegen door invallen der Hunnen kort na S. Servatius' dood en dit is geheel onjuist. Pater Pagi weerlegt dit en bewijst uit Paulus Diaconus, dat dit plaats heeft gehad bij den inval van Attila en ruimt plaats in voor een 2^en^ Servatius of Arvais (daar hij de invallen der Hunnen nog altijd, doch ten onrechte, wilde verbinden). Tot verdediging van zijn Eerw. medebroeder rukte Ghesquière aan; er moesten Hunnen zijn geweest omtrent 384, koste wat het wilde, al moesten deze ook uit de grond gestampt worden. Welnu, de man vond zijne Hunnen, opgeroepen door Comes Bauto, om als hulptroepen de Juthungi, die door Maximus tegen Valentiniaan II opgeruid waren, te verdedigen. Om te bewijzen dat deze Hunnen geen veldtocht

naar Tongeren ondernamen citeert Pagi één brief van den H. Ambrosius, (1) waaruit blijkt 1e dat de afstand van het meer van Constance (2) tot Tongeren te groot was en 2e dat de Barbaren geen voet in Gallië gezet hebben en dat dit gekocht was door geld van Valentiniaan II. Op deze opwerping van Pater Pagi heeft Ghesquière nooit kunnen antwoorden. Bijgevolg nooit „Hunnen" kort na S. Servatius dood." Tot zoover den Z. E. Heer v. d. Vorst; men kan er slechts bijvoegen, dat, zoo de Hunnen van 451 in Maastricht zijn geweest en er nog iets te verwoesten was, het nog beter te verklaren is, dat van de oude geromaniseerde bevolking en beschaving niets is overgebleven. Doch zeker hebben Romeinsche beschaving en heerschappij tot 406 hun sporen nagelaten, gelijk wij hiervoor zagen.

Een bewijs van het vervangen der geromaniseerde Gallo-Germaansche of Germaansche bevolking te Maastricht door een Frankische is wel de naamsverandering. De goed Latijnsche naam Traiectum, door Gregorius van Tours aan die stad gegeven, als hij de komst van St. Servaas te Maastricht in 380 verhaalt, verdwijnt op de plaats zelve. Wel zal Gregorius op het eind der 6e eeuw nog van Traiectum spreken, maar op de munten der Merovingers te Maastricht geslagen, leest men al Triecto en Trecto, een verbogen naamval van Triectum en Trectum, dat niets is dan een gelatiniseerd Frankisch of Germaansch woord Triect = Tricht. En de anonymus van Ravenna, die in de 7e eeuw schreef, maar putte uit drie vroegere schrijvers nl. Castor, Anaridus en Eldebaldus, die deels schreven onder den koning der Oost-Gothen Theodoric (492—526), doch waarschijnlijk ± 500, geeft aan Maastricht den naam van Trega, die sterk herinnert aan den naam der stad in 't Maastrichtsch dialect als treeg uitgesproken (nl. Maastreeg), ook op de kaart in dit boek, welke met die van Peutinger overeenkomt, leest men Trega. Dat de woorden Treeg en Treec Trajectensi zich uit het Latijnsch Traiectum ontwikkeld

(1) Brief 23 Classis I aan Valentinianus II, in Ambrosii opera, stud. Mon. ord. S. Bened Congr. s. Mauri. Paris j. 1686—'90. Bnd. II, col. 889—890.

(2) Waar de Juthungi woonden in het oude Rhaetië.

Na het afdrukken van dit boek kwam mij een gouden munt onder de oogen van Valentinianus III. Probus Valentianus 423 — 455 te Maastricht gevonden ten N.O. van de O. L. Vrouwe kerk bij de Stokstraat. Nergens in Limburg en ook niet in het midden van 't oude Rom. Maastricht is een munt gevonden, later dan Arcadius (± 408) voor zoover wij dit hebben kunnen nagaan uit de verslagen der opgravingen van wijlen Pastoor Habets, den muntcataloog van Guillon enz. wat wij in verband brachten met de verwoesting van Gallië in 406 door de Vandalen en andere volken. Wij vermeldden echter ook dat bij de Tungri nog omstreeks 437 eene Romeinsche legerafdeeling was achter gebleven en zonder twijfel zullen zoo lang mogelijk de twee versterkte bruggenhoofden van Traiectum ad Mosam bezet zijn, daar het een zeer voornaam strategisch punt was. De vindplaats der munt nu was niet ver van het versterkte bruggenhoofd aan de zijde van Maastricht. De verwoesting der Hunnen in 451 of de vestiging van de Franken in deze streken zal een einde aan het verblijf der Romeinsche soldaten bij de Tungri hebben gemaakt. De eerste Frankische munt te Maastricht geslagen is van *omstreeks* 550.

hebben is hoogst waarschijnlijk (1). Dezelfde schrijver noemt het aloud Hoei „Oin" en de Maas, sedert Caesar altijd Mosa, „Movit". In het tractaat van 870: „Trectis (zie p. 17 hierna).

Sinds ± 450 waren deze streken aan de Franken onderhoorig en volgden de lotgevallen van dat volk. Een deel der Franken, de Saliërs, hadden zich nl. over het tegenwoordig België en Frankrijk verbreid; het andere deel, de Ripuariërs, grondvestte in de 5e eeuw een eigen rijk met Keulen als hoofdstad. Toen de laatste koning der Ripuariërs door zijn zoon Childerick was gedood, vereenigde de koning der Salische Franken Chlodovech gewoonlijk Clovis genoemd in 510 het Ripuarische rijk als eene bizondere provincie met de door hem gegronde Frankische monarchie.

De oude Germanen deelden hun land in gouwen en in dit gewest treft men dan ook zulk een verdeeling aan, doch in de 9e eeuw het allereerst, hoewel die natuurlijk van oudere dagteekening is. Wij zullen deze hierna behandelen bij de Rijks verdeeling.

FRANKISCH TIJDPERK.

Zeker is het, dat men in het begin der 6e eeuw geen spoor meer van de geromaniseerde Gallo-Germanen in dit gewest vond en dat de landtaal Germaansch was, of liever Frankisch. In Maastricht was reeds in het begin dier eeuw een Frankische munt-atelier, wat op een toestand van vaste vestiging en bloei wijst (2) en de oudste ons bekende munt waarop de naam *Triect* gelezen wordt is van ± 550.

Na den dood van den Franken-koning Clovis (Chlodovech) I in 511 viel aan zijn oudsten zoon Theoderich I het koninkrijk *Metz* ten deel, waaronder België behoorde van den Rijn tot de Schelde. De oude *Germania secunda* was door Clodion reeds

---

(1) *Gallia ab anonymo Ravennate descripta Codd. Mss. recognovit, commentarisque et tabula illustravit A. Jacobs.* Paris, Furne. 1858, p. 34 en 59 (over Anaridus, Eldebaldus en Castorius).

(2) HOOFT VAN IDDEKINGE. Oudste Muntwezen te Maastricht, *Nederl. Spectator* 1883 Juli 14. Zie ook *Cat. de la coll. de monnaies et de med..... par feu.... F. L. J. Dumoulin.* Amst. Bom. 1896, bladz. 1.

veroverd en heroverd door Childerich I, den vader van Clovis en zoon van Merwich. Op Theoderich I volgde Theodebert I, zijn zoon, in 534 en daarna in 547 zijn zoon Theodebald. Clotarius I, Theoderich's broeder, wien het rijk van Soissons was toebedeeld, waaronder België van de Schelde tot den Oceaan, overleefde al zijne broeders, zijn neef Theodebert en zijn achterneef Theodebald en werd 558 weer alleen meester van de geheele *Frankische* monarchie. Na zijn dood 561, werd zijn zoon Sigebert I, de man der beruchte Brunehildis, koning van het rijk van Metz te Reims en na diens dood volgde hem zijn zoon Childebert II (in *Austrasië*) in 575 op. Nadat Childebert door vergift gestorven was, volgde hem zijn jongste zoon Theodorich II in Orleans en Bourgondië en Theodebert II, zijn oudste zoon in *Austrasië* op, hetwelk het rijk van *Metz* omvatte. Na Theobert's dood kreeg Clotarius II, zoon van Chilperik I (broeder van Sigebert I van Soissons en man der beruchte Fredegondis) het bewind over *geheel Frankenrijk* weer in handen. Deze liet *Austrasië* regeeren door hofmeiers, wien hij den titel van hertog gaf. Op Clotarius II volgde in 628 zijn zoon Dagobert I, wiens zonen het Rijk verdeelden in 638: Sigebert III (in Austrasië II) kreeg *Austrasië* of Oost-Frankenrijk en Clovis II Neustrië of West-Frankenrijk en Bourgondië; deze verdeeling in *Oosterrijk* en *Westerrijk* was eerst algemeen bekend na den dood van Charibert I, koning van Parijs en zoon van Clotarius I in 566. In het vervolg heetten deze rijken *Auster*, *Austria*, *Austrasia* genoemd en het andere gedeelte, *Neustria* eene samentrekking van *nova-Westria*, welke naam reeds bij de verdeeling van 562 tusschen de zonen van Clotarius I voorkomt. Echter waren de grenzen niet vast omschreven. Het geschiedde eerst, toen Dagobert I tusschen zijn twee voornoemde zonen het rijk verdeelde. *Ons land* behoorde geheel tot *Austrasië*. Echter maakten zich sinds den dood van Dagobert I de hofmeiers van de regeering absoluut meester en de koningen behielden slechts den naam. Sigebert I (II) stierf in 655 en Grimoald de hofmeier liet Sigeberts zoon, Dagobert II, 4 jaar ond, den kruin scheren en naar Schotland brengen en plaatste zijn eigen zoon Childebert op den troon van Austrasië, die echter slechts 7 maanden regeerde, waarna Childerik II, tweede zoon van Clovis II, koning van Neustrië en Bourgondië in 660 koning van *Austrasië*

werd. In 670 werd deze Childerik II weer koning van *geheel Frankenrijk.* Op Childerik II volgt in 674 in Austrasië Dagobert II, die van Schotland of Ierland teruggekomen was en wien Childerik II reeds een deel van *Austrasië* had geschonken tijdens zijn leven. In Neustrië en Bourgondië werd Childerik II door zijn jongeren broeder Theoderich III (II) opgevolgd, die na den dood van Dagobert II 678 weer het *geheele rijk* in handen kreeg. Op hem volgden achtereenvolgens over het *geheele Frankenrijk* Clovis III, oudste zoon van Theoderic II (III) in 691, Childebert III 2e zoon van Theoderic III (II) in 695, Dagobert III, zoon van den vorige in 711, Chilperik II zoon van Childerik II in 715, totdat in 717 Chlotarius IV zoon van Theoderich III (II) koning van *Austrasië* werd en daarna 720 Theoderich IV (III in Austrasië) zoon van Dagobert III, van het *geheele Frankenrijk* in naam bestuurder was. Toen hij in 737 stierf gaf Karel Martel hem geen opvolgers maar de zonen van Karel Martel plaatsten Childerik III (zoon van Childerik II) in 743 op den troon (1).

In 687 maakten zich echter de hertogen Martinus en Pepijn van Herstal van *Austrasië* meester en na den dood van Martinus kort daarna, Pepijn alleen en in 715 Karel Martel, zoon van den hofmeier Pepijn van Herstal, op wien in 741 als hertogen van al de Franken volgden zijn zoon Karloman in Austrasië en Pepijn de Korte in Neustrië. Eindelijk werd Pepijn de Korte, na dat Karloman monnik was geworden reeds de hofmeier van geheel Frankrijk, in 752 tot koning gekroond en werd hij de vader der 2e Frankische dynastie (2). Bij die gelegenheid werd de laatste Merovingische naamkoning Childerik III onttroond en in een klooster gezet. Op hem volgden zijne zonen Karel de Groote en Karloman, die beiden misschien een deel van Austrasië, doch eerstgenoemde zeker onze streek met Luik, Aken en Maastricht ontvingen (3). Na den dood van Karloman in 771 regeerde Karel alleen en daarna Lodewijk de Vrome onder wien, naar aanleiding

---

(1) DEWEZ. Op cit. t. I, p. 239—249 en STOKVIS, *Manuel d'histoire......* Leiden 1881 t. I, p. 40—41.

(2) DEWEZ. Opcit. t. II. 4—18.

(3) Ibid. 19 uit Chron. continuat. Fredegarianum bij Dom. Bouquet V, 9, waar uitdrukkelijk staat dat Karel *Austrasië* kreeg.

van de twisten met zijn zonen en de daaruit ontstane verdeelingen des Rijks, het eerst van onze gouwen in de geschiedenis sprake is. In 837 stond Lodewijk de Vrome aan zijn zoon Karel het grootste deel van België af, dat is van de zee door het gebied van Saxen tot aan het gebied der Ripuariërs, geheel Friesland en door het gebied der Ripuariers de graafschappen: Moilla, Batua, Hammelant, Mosagau: Dedit..... filio suo Carolo maximum Belgarum partem, id est a mari per fines Saxonum usque ad fines Ribuariorum totam Frisam et per fines Ribuariorum comitatus Moilla, Batua, Hammelant, Mosagau. (Prudentii Trecensis Ann. in Monum. Germ. I, 431). In 839 was weer eene verdeeling, nl. tusschen Lodewijk's zonen Lotharius en Karel, eerstgenoemde kreeg het rijk ten Oosten, laatstgenoemde ten Westen der Maas. Dus ging die verdeeling door ons gewest (1).

Bij de Rijksverdeeling tusschen Lodewijks zonen bij het verdrag van Verdun in 843 kreeg Lotharius Italië en Midden Frankenland dat is de smalle streek, die Oost- van West-Frankenland scheidt en van de Noordzee langs den Rijn, de Schelde en de Maas tot de samenvloeiing van de Rhône en de Saone loopt en daaronder de graafschappen aan deze zijde aan de Maas grenzend, waarvan de Noordelijke streek, later Lotharingen, de Zuidelijke het Hoogbourgondische Rijk werd genoemd, benevens de landstreek welke zich van daar langs de Rhône tot de Middellandsche zee uitstrekt, het latere Koninkrijk Provence.

Lodewijk, die van nu aan de Duitscher wordt genoemd, kreeg Oost-Frankenland of het eigenlijke Duitschland, waartoe op de linker Rijnoever slechts de bisdommen Mainz, Worms en Spiers met hunne omstreken behoorden, terwijl Karel de Kale het West-Frankenland, het latere Frankrijk ontving (2) De landen

(1) Zie ook Nithardus, Historia, Dom. BOUQUET, Recueil des historiens des Gaules et de la France. (Paris 1870), VII, 13.

(2) Hlodowicus ultra Rhenum omnia citra Rhenum vero Nemetum, Vangium et Moguntiam civitates pagosque sortitus est: Lotharius inter Rhenum et Scaldem in mare decurrentem et rursus per Cameracensem, Hainnoum, Lomensem, Castritium et eos Comitatus qui Mosae citra contigui habentur, usque ad mare Rodano in Ararem fluentem et per defle num Rhodani in mare cum Comitatibus similiter sibi utrimque adhaerentibus. Cetera usque ad Hispaniam Carolo cesserunt. Ibidem VII, 62.

(Nemetum = Spiers, Vangium = Worms, Moguntia = Mainz.

die thans Nederland uitmaken behoorden dus grootendeels aan Lotharius en het overige aan Karel. Deze verdeeling werd in 847 en 851 in den palts te Meerssen bevestigd door de drie gebroeders. Het rijk van Keizer Lotharius I kwam na zijn dood in 855 aan Lotharius II, naar wien zijn rijk Lothrijk of Lotharingen werd genoemd, waarna 8 Augustus 870 eene nieuwe verdeeling plaats had in *procaspide Mosae* (Meerssen ?) tusschen zijn ooms, den lateren keizer, Karel de Kale, koning van Frankrijk, en Lodewijk, den Duitscher, koning van Duitschland.

Deze verdeeling ging door Limburg en sneed de Opper en Neder Maasgouw alsmede de Hattuariërgouw door. De landen der rechter Maasoever kwamen aan Duitschland, die der linker Maasoever aan Frankrijk. Eeuwen later, in 1814, zullen wij weer de Maas ons gebied in twee deelen zien scheiden.

Derhalve kwamen in onze provincie aan Duitschland de abdijen van Susteren en Odiliënberg, de rechteroever der bovenste en onderste Maasgouw, Maastricht en Hattuarië, maar de abdij van St. Servaas, Taxandrië en de linkeroever der Maasgouwen kwamen aan Frankrijk. (1) Deze verdeeling werd door hunne opvolgers Lodewijk II den Stamelaar, zoon van Karel den Kale en Lodewijk II den Jonge, zoon van Lodewijk den Duitscher, tot beëindiging van geschillen, in 878 door eene overeenkomst op de villa Vouren 1 Nov. bevestigd. Keizer Karel de Dikke, de eerste opvolger en broeder van Lodewijk den Jonge (2), in het bezit van Lotharingen werd in 887 afgezet en vervangen door Arnulf,

---

(1) Et haec est diviso, quam sibi Hludovicus accepit :

.... Abbatiam Suestre, Berch....... Castellum (?)..........

Hattuarias, Masau subterior de ista parte, item Masau superior, quod de illa parte est....... districtum Trectis? anderen Tectis = Theux........ .

Et Haec est divisio, quam Carolus de eodem regno sibi accepit:

....

Sancti Servatii..............

In Hasbanio Comitatus quatuor, Masau superior de ista parte, Mosau subterior de illa parte...........

(Annales Bertiniani, in Dom. M. BOUQUET, *Recueil* etc. VII, 109, 110.

Zie G. J. DE CORSWAREM, *Mém. hist. sur les anciens limites et circonscriptions de la prov. de Limbourg*. Bruxelles 1857.

(2) Na den dood van Lod. de Stamelaar (879) alleen heer van Lotharingen. Hij † 882.

hertog van Karinthië, die in 896 als keizer de kroon van Lotharingen aan zijn natuurlijken zoon Swentibold overdroeg (1) op wien, nadat hij verslagen was, Keizer Lodewijk IV het kind, zoon van Arnulf, in Lotharingen opvolgde en daarna in 911 Koning Karel III de Eenvoudige van Frankrijk. In 923 eindelijk kwam voor goed geheel Lotharingen aan Duitschland onder Keizer Hendrik I, den Vogelaar.

Wij achten naar aanleiding der verschillende vermelde Rijksverdeelingen het hier de plaats om over de gouwen in dit gewest te spreken.

In het verdrag van Meerssen (?) in 870, wordt evenmin als in het verdrag van Verdun de Molengouw genoemd. Toch is deze gouw het beste door oude charters gedocumenteerd, zoodat wij het als uitgangspunt van onze beschrijving der gouwen in dit gewest kunnen nemen. Volgens het zeer goed en aanbevelenswaardig werk van Leop. Henrichs, de leerling van den bekenden geschiedkundige Mooren, en Johan Finken, *Geschichte der Herrlichkeit Leuth* (2) grensde de *Molengouw* (3) ten Z. deels aan de „Jülichgau" (Gulickergouw) deels aan de Maasgouw, ten W. aan dezelfde Maasgouw, ten N. aan de Hattuariërgouw en ten

---

(1) DEWEZ, *Histoire générale de la Belgique* deel 2, p. 33—89 en Stokvis, *Manuel d'hist. et de chronologie*. La Haye, 1890, t. III, p. 2. — *L'art de vérifier les dates des faits historiques, des chartres, des chroniques et autres anciens monumens, depuis la naissance de Notre Seigneur, par le moyen d'une table chronologique.....* Paris, G. Desprez, 1770. Fol. p. 520—542.

JOS. HABETS, *Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond en van de bisdommen, die het in deze gewesten zijn voorafgegaan.* Roermond, J. J. Romen 1875, 1e deel, bl. 16—24.

(2) *Ein Beitrag zur Geschichte des Gelderischen Amtes Kriekenbeck. Meist nach Archivalischen Quellen bearbeitet.* Kempen a. Rh. 1884. 9—11.

(3) Het spreekt bijna van zelf, dat *Molengouw* niet beteekent een gouw waarin molens waren en dat die gouw haar naam aan de Molenbeek ontleent, die er door loopt en boven Venlo in de Maas valt, gelijk Binterim en Mooren (Erzdiöcese Köln I, 241) meenen. Die beek heeft een anderen naamsoorsprong en een zelfden als de gouw natuurlijk. Volgens eene gissing van den zooeven genoemden geleerden Leopold Henrichs, zou het woord van het Keltisch woord moilla afstammen, wat beteekent eene gouw op een zich lang uitstrekkenden landrug. Zulk een landrug heette in het Keltisch *mul*, in het Iersch *mual*, in het Gaëlisch *muil* en in het Walisisch *moell*, de uitgang a in moella is het Iersche woord ua gouw. (*Geschichte der Stadt und des Landes Wachtendonck......* Hulst-Crefeld, 1910, p. 12.)

O. aan de Neusser- en Keulergouw. In het westen strekte zich haar grens uit langs de Maas over Venlo tot aan Gennep, ten N. van Gennep in N. O. richting tot den Niederungen aan den Bönnighard. Straelen en de Geldersche voogdij lagen ook in deze gouw. Hierin liggen o. a. Helissem vermeld, in het testament van Graaf Eberhard en zijn vrouw Gisla, 837, die hun dochter dezen hof schonken, verder Jüchen (villa Jochunda) in 866 (Beyer, Urkundenbuch I, 105), *Venlo* (in pago Moslense in commarca Wanolen) in 878, (Beyer, ibid. I, 108) Holzweiler en Borschemich in 893 (Lacomblet, Urkundenbuch I, 81), Herongen (Binterim u. Mooren, Erzdiöcese Köln III, N. 12) in 899, Erkelenz, het naburige Oestrich, Wegberg, Richelrath en een onbekend Wazzalar in 966. (Lacomblet I, 107), Süchtelen in 1123 (Lacomblet IV, 618), de abdij Gladbach 969—'99 volgens een relaas over de stichting der abdij (Binterim u Mooren III, N. 14), Nuwenkirchen bij Jüchen, 1250 (Ennen u. Eckertz, Quellen zur Geschichte der Stadt Köln, II, 601), Boisheim 1304 (Lacombl. III, 33) „Bracht in der Moelen" thans Bracht, dat echter tot nu toe Mülbracht wordt genoemd (in tegenstelling van Maasbracht), waar 1327 graaf Reinald II van Geldern, aan graaf Gerhard van Gülick, burg en land van Montfort verpandde (Nijhoff, Gedenkwaardigheden I, 208) en welk dorp in eene oorkonde van 1412 nu eens Moelenbracht, dan weer Mülenbracht, wordt genoemd (Lacombl., Arch. VII 129—130), Ameren 1372 (Lacombl., III, 718), Brüggen 1423 (Fahne Bocholtz I Bnd, I Abt., p 271), eenige jaren later „dat slos zo Brugge in der Mole" (Norrenberg, Chronik der Stadt Dülken p. 25). Dalen, (Binterim etc. I, 240).

In de Hattuariërgouw lagen: Goch, Gelder, Kleef, *Gennep, Ottersum*, Hassum en Hettert welke drie laatste dorpen aan de naam Hattuariërgouw doen denken volgens Binterim u. Mooren (I, 230) en Geizefort aan de Niers (Sloet, Oork. boek I, N. 46). Wat de Maasgouw betreft, waarin de meeste Limburgsche plaatsen lagen o. a. Maastricht, Echt, Kessel (het latere ambt), en het ambt Montfort enz., zij strekte zich uit rechts van de Maas te Visé tot aan de Molenbeek, welke de grens tusschen haar en de Molengouw vormde gelijk wij zagen; links van de Maas strekte zij zich uit tot de omstreken van 's Hertogenbosch, zij was verdeeld in Opper- en Nedermaasgouw (het noordelijk deel) met de Roer als grensscheiding.

De opgave van de ligging van vele plaatsen wisselt in de oude documenten dikwijls af, ook wegens het onnauwkeurig gebruik van comitatus en pagus, waar van de beteekenis afwisselt. Zoo vindt men Vaals, Epen en Valkenburg, als gelegen in de Luikergouw (Ernst, Hist. de Limb. VI, 101—102) volgens dipl. van 1043—1042, terwijl in een akte van 1055 (Ernst, ibidem I, 329 volgens Habets, Bisd. Roerm. I, 19, doch niet te vinden t. a. p.), Epen, in pago Masalant voorkomt.

HET HERTOGDOM LOTHARINGEN

(aanvankelijk onder tijdelijke, sinds 925 onder erfelijke hertogen), en de verbrokkeling daarvan in erfelijke leenstaten op Limburgs grondgebied tot aan de centralisatie onder resp. Brabantsch, Bourgondisch, Oostenrijksch, Gulicksch, Cleefsch en Luiksch bestuur.

In 912 werd Lotharingen door Koning Karel III *den Eenvoudige* tot hertogdom verheven en aan Reinier I graaf van Henegouwen, ter tijdelijke bestiering, geschonken. Zijn zoon Giselbert werd in 925 tot erfelijk hertog van Lotharingen bevestigd, door den Duitschen Koning Hendrik I, bijgenaamd *de Vogelaar*, die zich in het bezit van het land had gesteld (nadat Giselbert aan Karel den eenvoudige ontrouw was geworden) waarmee de feudale band werd gelegd, welke in de middeleeuwen de Nederlanden met het Duitsche Rijk hield vastgesnoerd. Na hem volgde nog Hendrik I van Beieren 940, Otto 940—944, Hendrik II van Henegouwen 940—943, Coenraad van Franconië 944—953.

De Duitsche keizer Otto I gaf in 953 of 954 het hertogdom Lotharingen aan zijn broeder Bruno, bisschop van Keulen, die het in 950 splitste in *Neder- en Opper-Lotharingen*. Het eerste bevatte de streek tusschen de Noordzee, den Rijn, de Moezel en de Schelde en werd langzamerhand verbrokkeld in tal van staten (1).

Namen, Luxemburg en 't oud hertogdom Limburg, werden er

---

(1) Stokvis, dl. III, p. 17. Bruno † 965, hij nam den titel van aartshertog van Loth. aan.

van afgescheiden om op zich zelf staande staten te vormen, Henegouwen reeds tevoren, waarschijnlijk omstreeks 875 (1). Het gedeelte van Neder-Lotharingen, dat nog tot 1190 dezen naam behield en toen dien van Brabant verkreeg, had achtereenvolgens tot niet erfelijke hertogen: Godfried I in 959; Godfried zijn oudsten zoon in 964; Karel broeder van Lotharius, Koning van Frankrijk, in 976 of 977 (begraven bij het graf van den H. Servatius te Maastricht in 1101, doch reeds eenigen tijd te voren afgezet); Otto zijn zoon in 991 of 992; Godfried III, graaf van Verdun omstreeks 1006; diens broeder Gothelo I in 1023; diens zoon Gothelo II in 1043, Frederik van Luxemburg 1046—'65 (2). Omstreeks dezen tijd (1020) ontstonden in onze streken de graafschappen Kleef, Wassenberg, Krieckenbeeck en Heinsberg. Wassenberg, was het begin van het graafschap Gelder, waarbij later de graafschappen Krieckenbeek en Kessel werden gevoegd.

Gelder, Gulick Kleef.

Van Spaen, aan de hand van de annalista van Rolduc circa 1154, vermeldt, dat in Vlaanderen omstreeks 1015—'20, twee edele broeders zich bevonden, Gerhard en Rutger, dappere verdedigers van het vaderland en den staat en dat deze door naburige vorsten met zware oorlogen aangevallen, zich onder gehoorzaamheid van den Duitschen Keizer begaven, die Gerhard te Wassenberg, en Rutger bij Kleef plaatste, beide zoovele landen ter leen schenkende, dat zij en hunne nakomelingen door gelukkige gebeurtenissen heeren van die streken werden; van een van deze broeders stamde Ailbertus, de stichter van Rolduc en zijne broeders af, want zij waren bloedverwanten van de zwaardzijde of van hetzelfde geslacht als graaf Gerhard van Gelre, Goswijn van Heinsberg, wiens zoon in 1105 heer van Valkenberg was onder den naam van Goswijn I, graaf Hendrik van Krieckenbeeck

(1) Ibidem, III, 451—453; 519—521; 514 en table gén. n. 17; 518—519 en table gén. 22.

(2) Stokvis, III, 511. De overige tot 1139 zie aldaar cf. *Art de vérif.* etc. 629—635.

en graaf Dieterich van Kleef, die allen omstreeks 1104 leefden, want allen waren achterkleinzoons van Gerard en Rutger (1).

Volgens denzelfden van Spaen, was graaf Hendrik van Krieckenbeeck niet alleen broeder van Gerhard I van Wassenberg en Gelder maar ook nog dezelfde als graaf Hendrik van Kessel (2).

Den 3en Maart 1293 verkocht graaf Adolf I van de Marck aan graaf Otto II van Gelderland alle goederen in erfenis door hem van den heer van Krieckenbeeck verkregen (3). Het links der Maas gelegen deel van Kessel werd 17 September 1279 door graaf Hendrik V van Kessel aan Reinoud I van Gelder verkocht (4). Dit gedeelte bestond uit de volgende acht rechtsgebieden: 1e Kessel en Helden; 2e Baarlo; 3e Blerick; 4e Sevenum; 5e Maasbree; 6e Swolgen en Broeckhuysenvorst; 7e Wanssum; 8e Horst of uit de dorpen: Kessel, Baerlo, Blerick, Maasbree, Grubbenvorst, Sevenum, Horst, Lottum, waarvan de graaf van Kessel voogd was namens de abdij van St. Quirinus in Neusz, (zie hierna onder: „Geestelijke territoriën"), Broeckhuysen, Broeckhuysenvorst, Oeyen, Swolgen, Meerloo met Tienraay, Blitterswijck, Wanssum, Oirlo (5), Oostrum, Venray, dat later tot het *ambt* Kessel behoorde, was 16 Juni 1224 reeds aan Gelder en Geysteren werd als allodium 29 Juni 1304 met Vroonenbroeck, aan den graaf van Gelder opgedragen. Geysteren en Venray, naast elkander gelegen kunnen door hun gebied het land van Cuyck van het graafschap Kessel gescheiden hebben gelijk zij nog de grens tusschen Limburg en Brabant vormen (6).

Het rechter deel van het graafschap werd door Walram van Kessel, domproost van Munster in Westphalen, broeder van Hendrik V en den laatsten graaf van Kessel verkocht aan Gerard

---

(1) VAN SPAEN, *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland.* Utrecht. 1802, 2e dl. bl. 90—105.

(2) IDEM, *idem,* 2e deel, bl. 114—115. Doch anderen betwijfelen dit (zie *Maasgouw* 1896, 112, 116).

(3) BONDAM, *Charterboek der Hertogen van Gelderland en Graaven van Zutphen* ..... Utrecht 1783, bldz. 445.

(4) VAN SPAEN, 2e dl., 114 en 119 en IV, 313, cf. Sloet, *Oork. boek* II, blz. 979.

(5) Aanteekening uit de XIVe eeuw (1340), aangehaald door W. ROZENKRANS, *Maasgouw,* 1896, bl. 20. (Oostrum met burg Spraland was 1257 1 Aug. van Otto II in leen opgedragen).

(6) *De Maasgouw* 1894, 34, 35 en 1896, 19, 20 en de bronnen daarin aangehaald.

VII, graaf van Gulick, of liever Walram sloot een tractaat met dezen laatste, waarbij deze hem voor zijn leven de Gulicksche heerlijkheid Heimbach aan de Roer afstond, waartegen na Walrams dood in 1305 zijne bezittingen aan Gulick vielen. Dit gedeelte stond echter onder het leenheerschap van den graaf van Gelder Reinoud I, omdat het in de *terra Mula* of *Molengouw* (¹) gelegen was.

Reinald I maakte bezwaar tegen dien ruil doch trof eindelijk met graaf Gerhard VII van Gulick 1311 Februari 4, een vergelijk (¹). Tot dat rechts van de Maas gelegen deel van 't graafschap Kessel behoorden: Neder-Kaldenkirchen, Breyell, Schaag, Bracht, Bruggen, Birsheim allen in Duitschland.

Tegelen was eene heerlijkheid leenroerig aan den burg van den graaf van Kessel te Bruggen (¹), en het werd in 1402 nog als Geldersche heerlijkheid te Arnhem verheven, (zie Sloet, *Register op de leenboeken van ... Gelder en ... Zutphen Overkwartier.* Arnhem, 1904, p. 104).

De heerlijkheid, het latere ambt, Montfort viel aan graaf Reinald I toe bij overdracht in 1277 (²) van zijn oom Hendrik, voormaals Bisschop van Luik (zie verder hierover onder Geestelijke territoriën). Dit wat betreft de Geldersche bezittingen van voor 1794 – op het Limburgsch grondgebied liggend – met uitzondering van het Kesselsch gebied rechts van de Maas, behalve 't Limb. Tegelen en 't graafschap Krieckenbeeck (³).

De later tot het hertogdom *Gulick* behoorende plaatsen in Limburg zijn grootendeels als oorspronkelijk of voormalig Geldersch na te wijzen.

Susteren, oorspronkelijk eene bezitting van het stift aldaar en Vrije-Rijksheerlijkheid (zie hierna), was Geldersch leen en tot 26 April 1276 ook in het feitelijk bezit van Gelderland, op welken dag Reinald I graaf van Gelderland het aan zijn zwager Waleram den Rosse, heer van Valkenburg en Montjoie, in leen

(¹) *De Maasgouw* 1894, 34 35 en 1896, 19, 20, 22 en 24 en de bronnen daarin aangehaald o. a. NYHOFF, *Gedenkw.* N° 123 voor het verdrag van 1311.

(²) J. HABETS, *'t Bisdom Roermond*, t. I, 35.

(³) In welk graafschap Roermond en Venlo lagen weet ik niet.

gaf (1). Hoe het Geldersch werd is nog een raadsel, maar het wapen op het zegel reeds van ongeveer 1276 is dat van Gelderland en Reinoud I van Gelderland gaf het omstreeks 1276 stadsrechten (2).

Over 't later Gulicksch Tegelen hebben wij gesproken (p. 23).

Wat betreft de heerlijkheid *Born* (het oude ambt met Born, Holtum, Buchten, Urmond, Berg en Guttecoven), het was oorspronkelijk wel eene Vrije-Rijksheerlijkheid doch door persoonlijken leenband van den heer een Loonsch leen, en in December 1234 werd door Arnold graaf van Loon en Chiny toegestaan, dat Goswyn van Born het aan Otto II graaf van Gelder opdroeg en van hem wederom in leen ontving (3). Dit zal echter ook wel een persoonlijke leenband geweest zijn, maar in ieder geval uit het zegel van Born (der schepenbank) van 1452 blijkt, dat het toen onder Gelderland behoorde, want men vindt er den *Gelderschen* en *Gulickschen* leeuw op afgebeeld, met een toren in hun midden, en zulk een zegel wijst op de souvereiniteit waaronder de plaats behoorde. De laatste erfdochter uit het geslacht Born, gehuwd met Arnold van Stein, had intusschen in 1320 de heerlijkheid aan Jan van Valkenberg heer van Ravenstein verkocht. In 1400 kwam het *rechtstreeksch* bezit dier heerlijkheid, krachtens verkoop door Odilia van Salm en Jan haar broeder, kinderen van Philipota van Valkenburg, die Born van haar broeder Reinald georven had, aan Willem van Gulick. In 1544, zooals wij hierna zullen zien, was intusschen nog verschil over Born en Susteren tusschen Karel V als hertog van Gelder en Willem IV van Gulick. Daar Willem II hertog van Gelre en Gulick tegelijk was kan dit verschil ontstaan zijn doordat deze Susteren en Born onder zijn Gulicksche staten heeft gebracht (4).

---

(1) BONDAM, *Charterboek der Hertogen van Gelderland en Graven van Zutphen*, bldz. 617 en SLOET, *Oork. boek* t. II, N. 975.

(2) *De Maasgouw*, 1881, 45, Art. van G. D. FRANQUINET.

(3) SLOET, *Oork. boek*, t. II, N. 574.

(4) PONTANUS, J. J., *Historiae Gelricae libri XIV. Deducta omnia ad ea usque tempora nostra, quibus firmata sub Ordinibus respublica. Praecedit, qui est liber primus, ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae chorographica descriptio* Harderovici, Gelr., N. a Wieringen, sumpt. J. Jansonii Amster. 1639. pag. 736. —

Over de later Gulicksche plaats Melick-Herkenbosch vindt men in *Publications ... de Limb.* XXXV, 330, dat het Malicaleol zou zijn, bezitting van het stift van Odiliënberg. Hoe het dan in 't ambt Wassenberg te recht kwam, is niet bekend. *Dit ambt* was het *stamgoed* der Geldersche graven, dat door Jutta († 1151) dochter van den eersten Gelderschen graaf Gerard in huwelijk werd aangebracht aan den hertog van Limburg, Walram III, den heiden, wiens zoon Hendrik II het bekwam (1) en dat na achtereenvolgens te zijn gekomen van dezen op zijn zoon, Hendrik III genaamd, en daarna op diens jongeren zoon Gerard, van hem op zijn gelijknamigen zoon en van dezen eindelijk weder op zijn zoon Gerard, bij diens dood, 1257, met Limburg werd vereenigd (2). In 1289 Oct. 22 deed de graaf van Gelre, Reinald I, die door zijn huwelijk met Irmgard van Limburg, dochter van Walram V († $12\frac{79}{80}$) na diens dood, aanspraak op de Limburgsche erfenis had gemaakt, maar in den slag van Woeringen 1288 was overwonnen, afstand daarvan ten behoeve van Jan II, hertog van Brabant, wiens zaak dien dag had gezegevierd, en wel bij twee tractaten, in het eene van 't hertogdom Limburg, nl. het kasteel en de stad Sprymont, Wassenberg en Usenberch (?) en in een afzonderlijk tractaat nog van Wassenberg, van de rechten nl. die hij er op had, of meende te hebben (3). Of dat nu alleen zijn erfrecht op de Limburgsche landen betrof, waarmee Wassenberg werd vereenigd, dan wel of de graven van Gelderland, altijd eenige rechten op Wassenberg hadden gehad of beweerden te hebben is onbekend. Gelijk wij later zullen zien, werd in 1544 Wassenberg, namens Karel V, toen hertog van Gelder, aan

---

SLICHTENHORST, A. VAN, *XIV Boeken van de Geldersche geschiedenissen. Van 't begin af vervolghd tot aen de afzweeringh des Koninckx van Spanien; waer van het eerste deel verhandeld de Land-beschrijvingh. Getrocken meerendeels uyt de Latijnsche werken van Joh. Isacus Pontanus.* Arnhem J. van Biessen. 1654, pag. 477. — LACOMBLET, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederheins oder des Erzstifts Cöln, der Fürstenthümer Jülich und Berg, Geldern, Meurs, Cleve und Mark und der Reichsstifte Elten, Essen, und Werden.* Düsseldorf. J. Wolf. 1840. tome IV p. 683—687.

(1) VAN SPAEN, *Inleiding*, II, 126—128.

(2) STOKVIS, *Manuel III*, chap. X n. 12, bladz. 484—485.

(3) BUTKENS, *Trophées* I. Preuves 125.

Gulick toegekend, terwijl ook Borne en Sittard aan Gulick werden teruggegeven.

De eenige landen in het tegenwoordige Limburg, die vroeger Gulicksch zijn geweest en waarvan men met zekerheid kan zeggen, dat zij niet eerst tot Gelder behoord hebben, zijn 't ambt Sittard en het land van Terheyden, hoewel de commissarissen van Karel V beweerden, dat ook Sittard Geldersch was geweest, van Terheyden is weinig *zeker* bekend. Als het waar is, wat van der Chys beweert, dat de heeren van Terheyden en Terblijt munten sloegen in deze dubbele kwaliteit, zou ook Terheyden volgens v. d. Chys vrije Rijksheerlijkheid zijn geweest (1), 't dorp Terblijt niet en Terheyden wel, waarvan hij ten onrechte de heerlijkheid Heid en Blijt maakte.

Wat nu de Geldersche landen betreft in ons gewest, zij volgden de politieke lotgevallen van geheel Gelderland.

Het geslacht van Gerard I, den eersten bekenden graaf van Gelderland en achterkleinzoon van Gerard, die uit Vlaanderen was verdreven (zie bladz. 21), stierf uit met Reinald III, 4 Dec. 1371 nadat hij sinds 14 Augustus 1371, na den dood van zijn jongeren broeder Eduard, die hem 25 Mei 1361 uit de regeering had verdrongen, weder was hersteld. — Hun vader Reinald II was 19 Maart 1339 tot hertog verheven. — Daarna volgde Jean de Châtillon-Blois tot 1379, toen het Gulicksche huis met Willem I, zoon van Willem hertog van Gulick en Maria dochter van Reinald II van Gelder. Toen ook dit met Reinald IV zijn broeder 1423 uitstierf, kwam met Arnold van Egmond 't Egmondsch huis op den troon. Deze was de oudste zoon van Johan van Egmond en Maria van Arkel, dochter van Jan en Johanna van Gulick, welke laatste weer eene dochter was van Willem hertog van Gulick en Maria dochter van Reinald II voornoemd. Het Eg-

---

(1) Zie P. O. VAN DER CHYS, *De munten der leenen van de voorm. hertogd. Brabant en Limburg* enz. 181—183. Blijt zou dan een der vele buurtschappen van Terheiden zijn. De woorden cudebat Dominus (*de*) Heyd et Blyt op de munt van Willem I van Bongard, heer dier heerlijkheden in 1554, zijn wel geen bewijs voor éène heerlijkheid gen. Heid en Blyt, terwijl de munt van een zijner opvolgers bewijs, dat er twee heerl. waren: nl. de heerl. Terheyden en de heerl. Blyt (Terblyt) voor welke laatste hij munten sloeg, nl. GUILH. A BUNG(ARD) DO(MINUS) (IN) HEYD (op de voorzijde) en MO(NETA) NO(VA) LIB(ERAE) BA(RONNIAE) I(N) BLYT.

mondsche huis stierf uit in 1538 met Karel van Egmond, kleinzoon van Arnold. Adolf zelf had reeds krachtens tractaat van Arnoud, zijn vader, met Karel den Stoute, aan dezen de regeering moeten afstaan, nadat Arnold in 1473 gestorven was, en van 1473—1477 was Karel de Stoute, 1477 Adolf (1477—'81 zijne moeder Catharine als regentes) van 1481—1482 Karels dochter Maria van Bourgondië en van 1482—1492 Philip de Schoone, hertog van Gelderland geweest. Na Karel van Egmond, die 1492 Gelderland heroverde en in bezit door Karel V bij tractaat van 1535 Dec. 10 werd erkend tegen afstand van zijn recht op Friesland en Groningen (Schwarzenburg, Charterboek van Friesland, II, 690), kwam Willem II, hertog van Gulick, aan de regeering. Deze was een zoon van Jan III, hertog van Marck en Kleef en Maria de erfdochter van Willem IV van Gulick-Berg en Ravensberg, die de oud-achterkleinzoon was van Gerard, jongeren broeder van Willem II, die gehuwd was met Maria erfdochter van het oude Geldersche huis, wier beide zonen Willem en Reinald achtereenvolgens hertogen van Gulick en Gelre waren. Karel V, zich beroepend op het tractaat van Gorinchem van 3 Oct. 1528 (Nijhoff, Gedenkw. VI^2, CLXIX—CLXXVII en van Grave van 10 Dec 1536, (Ibidem. VI^3, XXVII—XXVIII en Slichtenhorst, 416), met Karel van Egmond gesloten, waarbij deze o. a. beloofd had, dat, als hij kwam te sterven zonder wettige of zelfs rechtstreeksche erven, (dat is als zijn zoon voor hem gestorven zou zijn) het hertogdom Gelre aan Karel V, als hertog van Brabant, zou vervallen, terwijl hij het bij zijn leven als leen des Rijks zou ontvangen, bestreed Willems rechten en na de opeisching van Venlo 4 Sept. 1543 kwam deze bevreesd, dat na de inname der stad door den Keizer hij ook zijne hertogdommen van Gulick en Kleef zou verliezen, zich aan hem onderwerpen en moest, krachtens het gesloten tractaat van 7 September o. a. voor eeuwig afstand doen van Gelderland. Bij tractaat van 7 Jan 1544 en volgende werd de toestand nader geregeld, doch daar die vooral het thans Limburgsch grensgebied van het hertogdom Gulick betreft, zullen wij dien onder Gulick behandelen.

De heerlijkheid Sittard, na 1400 Guliksch.

Deze heerlijkheid, die men niet moet verwarren met het res-

sort der *schepenbank* of van het latere *ambt* Sittard, bestond uit de tegenwoordige gemeenten Sittard, Broeksittard en broekgronden thans onder de gemeente Munstergeleen en de burgemeesterijen Wehr, Tudderen en Susterzeel (Jansen in Publ. de Limb. XIV, 364). Door dading tot beslechting van langdurige twisten zijn Wehr, Tudderen en Broeksittard in bezit van een deel dier broeken gekomen (Jansen, Inv. Sittard. 1 p. 8). Het is onmogelijk om de politieke geschiedenis van dit grondgebied te splitsen en wij moeten die noodzakelijk behandelen tot de bestendige vereeniging met Gulick.

De geschiedenis van den oorsprong van Sittard is, wegens gemis aan bronnen nog niet beschreven. Wij zullen die daarom uitvoerig behandelen. Bekend is, dat Sittard in de schenkings-oorkonde van de Graetheide 990 - 995 wordt genoemd. Al is de vorm waarin deze oorkonde, tot ons gekomen is niet de oorspronkelijke, aan den inhoud valt niet te twijfelen en de gevolgen van de schenking bestaan nog (1).

Daarna komt Sittard onder den naam van Siter in 1175 (?) voor (2) en dan in 1230. Het is wel een Rijksgebied geweest, immers van de schepenbank viel beroep op den Rijksstoel te Aken (3) en daarbij bezaten de heeren het muntrecht (4).

De eerste heer van Sittard die bekend is, was Walram de jonge of de lange, jongere zoon van den hertog Walram II van Limburg, die hierna onder Valkenberg zal worden besproken, waar tevens de bewijzen worden aangehaald, dat deze Walram nooit heer van Valkenberg is geweest evenmin als zijn zoon die volgt. Walram de jonge was ook heer van Poilvache, Montjoie, Marville en Arancy. Hoe hij aan Sittard kwam ligt in het duister. Volgens een charter van dezen Walram van 1230 verpandde hij een *stuk land* (terra) van zijne villa Sittard (5) aan Jan van Eppe, bisschop van Luik en nam het weer van hem in leen.

---

(1) *Publ... de Limb.* XII, 394—402.

(2) Ms. JANSEN, archivaris van Sittard in het R. A. in Limb.

(3) *Publ... de Limb.* IX, 308.

(4) J. RUSSEL, *Kronyk of geschiedk. beschrijving der stad en voorm. heerl. Sittard.* Maastr. 1862, 26 en bijvoegsel na 204 en VAN DER CHYS, *De munten der leenen Brab. en Limburg.* Haarlem. 1862, 70—73.

(5) ERNST, *Hist. de Limb.* VI, p. 8. N° V.

Van de plaats, dorp „villa" zelve is geen spraak immers er worden van de zijde des bisschops twee en van de zijde van Walram ook twee „deskundigen" zouden wij thans zeggen, benoemd, om voor het door laatstgenoemde aan den bisschop geleend geld een equivalent in land af te passen en te taxeeren hierdoor, zoo verklaart Walram verder, wordt hij de leenman des bisschops.

In 1235 echter verkocht Walram, die zeker weer geld noodig had, de geheele villa de Sittard en kreeg ze in leen van den Bisschop terug. Dit staat echter niet te lezen bij mijn zegsman, die aldus zich uitdrukt „tunc episcopus Johannes villam de Sittert, pro duobus millibus marcharum acquisivit quam Waleramo suo marschalco in feudum dedit" (1).

Waaruit men zou opmaken dat de bisschop van iemand anders die villa gekocht had. Waarom wordt anders er bij vermeld, dat hij het *aan zijn maarschalk* gaf, alsof de schrijver hiermede een reden wil aanduiden, die den bisschop bewoog Walram die villa in leen te geven, nl. wijl hij hem als maarschalk dienst bewees. Ook Teschenmacher in zijn Annales (2) spreekt van een in leen geven, zonder van een verkoop door Walram aan den bisschop te gewagen en de geleerde geschiedschrijver Jansen van Sittard zegt aldus in zijn Ms. over de heeren van Sittard: In 1235 beleende hem Jan van Eppe, bisschop van Luik met de *villa de Sittart*, waardoor deze plaats onder de heerschappij van *Valkenburg* werd gesteld. (Valkenburg is onjuist, gelijk wij zeiden).

Bij Butkens II, 323, vindt men uit een niet genoemden schrijver, doch die, uit de woorden „et Albéric ajoute" op te maken, wel Albericus (3), zal zijn, wordt aldus gelezen: Episcopus Leodiensis villam de Sittaert, quam acquisiverat, dedit Walleramo Falkomontensi in feudum tum Marescallo suo et in primis gratioso, waarmede zeker geen verkoop door Walram en een daarna weer

---

(1) *Magnum chronicum Belgicum* bij PISTORIUS, *Scriptores rerum Belgicarum*, 1607, III, 235.

(2) *Annales Cliviae — Juliae — Montiae — Marchiae — Ravensbergae.* Arnhem. 1638, 359.

(3) Zijn chroniek tot 1241 door LEIBNITZ uitgegeven in zijn *Accessiones historicae*, Leipzig, 1698. 4°, dl. I, en door MENCKEN in *Scriptores Rerum Germanicarum*, Leipzig, 1728, I fol.

in leen geven door den bisschop bedoeld is maar een in leen geven uit gunst, anders, zou trouwens achter „quam acquiseverat" „a Walleramo" moeten staan.

Op dezen Walram die 1242 na Paschen bij Keulen sneuvelde in een strijd tegen den aartsbisschop van Keulen (Ernst V, 254), volgt Walram II zijn zoon. Deze toch, ook heer van Montjoie, Marville, Poilvache en Arancy, schenkt 1243, April, aan Sittard stadsrechten en andere privilegiën (Jansen, Inv. v. 't arch. v. Sittard, I, nº. 1). Hij overleed vóór 1269 Febr. 23 (1) en werd opgevolgd door zijn neef Walram, heer van Valkenberg (kind zijner zuster Bertha en van Dirk II heer van Valkenberg), die 1294 Juni 24 als heer van Sittard de ingezetenen dezer stad in het vrije bezit van een weiland bevestigde. (Jansen, Inv. Sittard, I, nº 4). Hij stierf 5 Sept. 1302 (Russel, Sittard 27, naar zijn grafschrift in de kerk te Sittard, thans verdwenen). In Sittard werd Walram opgevolgd door Reinaud of Reinald, immers deze bevestigde 1310 Juni 1, alle vrijheden door zijn vader en andere zijn voorgangers aan Sittard geschonken (Jansen, Inv. Sittard, I, nº 7). Hij verloor Sittard aan Jan III, hertog van Brabant in 1318, zooals deze bij een charter van 14 Sept. van dat jaar te kennen geeft, waarbij hij tevens deze plaats onafscheidbaar met Limburg vereenigt (2). Walram sneuvelde 1332 in zijn kasteel te Montjoie (Butkens I, 405). Maar voor zijn dood zien wij een nieuwen heer van Sittard, in den persoon van Jan van Heinsberg, dus is de belofte van Jan III in zijn charter van 1318, toen hij Sittard bij zijn hertogdom Limburg vereenigde, om het nooit meer daarvan te laten scheiden, niet van langen duur geweest, immers Adolf, bisschop van Luik en andere scheidslieden bepalen 1331 Maart 13 in een verschil om Sittard, tusschen de gebroeders Theoderik III en Jan van Heinsberg, zonen van Godfried II en Mathilde, erfdochter van Loon, dat Jan Sittard zou bezitten (charter in het Staatsarchief te Dusseldorf). Theoderik voornoemd was heer van Leeuwenberg en Jan, die Sittard kreeg, van

(1) JONGELIN, *Notitia abbatiarum ordinis Cisterciensis*, IV, 49 en J. S. RENIER, *Histoire de l'abbaye du Val-Dieu*. Verviers 1865, 196.

(2) *Chroniek van E. de Dynter*, uitg. door P. F. X. de Ram, Brux. 1854, II. 498, zie de gesch. der inname, ibidem 497 en JEAN DE KLERK. *Les gestes des ducs de Brab.* par J. F. Willems, Brux. 1839, I. 453.

Heinsberg. Een dezer twee had zich in 1328 meester van Valkenburg gemaakt, en het geplunderd (1).

In 1334 toen de bevelhebber des hertogs van Brabant te Sittard de stad had verlaten om dezen voor Rolduc te helpen strijden, leverden de bewoners Sittard aan de kinderen van Reinoud van Valkenb. over, doch de hertog van Gelderland, hoewel hun bloedverwant, ontnam ze hun. (De Klerk. I. 543 De Dynter. I. 570).

Lang was Jan van Heinsberg geen heer van Sittard, want *ter gelegenheid* van de uitspraak des konings van Frankrijk 1334 Aug. 27 tusschen den hertog van Brabant en Dirk IV zoon van Reinoud (welke uitspraak niets daaromtrent bepaalde (2) kreeg laatstgenoemde al de aan zijn vader toebehoord hebbende en geconfiskeerde goederen terug. Bij charter van October 23 van dat jaar verklaart de hertog aan Dirk in leen gegeven te hebben de burchten van Montjoie, Butgenbach enz... de stad *Zittart*,... het vierde deel van *Heerlen* (Jansen Inv. Sittard I, nr 14, en Lacomblet, Urk. III, no 284). Omstreeks 1338 heeft Dirk IV Sittard en Susteren echter aan zijn oom Jan verkocht, die 9 Nov. 1338 reeds als heer van Sittard voorkomt (Nyhoff, Gedenkw. uit de gesch. v. Gelderl. I, n. 340) en eerst 1350, Mei 18 de vrijheden van Sittard bevestigt (Jansen, Inv. Sitt. I, 22). Met Jan treedt eene jongere linie der Valkenburgers, als heer van Sittard op, immers hij was de jongste zoon van Walram van Valkenburg, en was reeds heer van Borne, dat hij van zijn neef Arnold van Stein had gekocht. Hij overleed 1356 Maart 3 (Jansen, Inv. Sitt. I, p. 23 noot 1) en werd opgevolgd door zijn zoon Walram in Born, Susteren en Sittard die 1356 Nov. 12 de privilegies van Sittard bevestigde (Jansen, I. n. 29). Deze overleed 1378 Mei 3 (3) en werd opgevolgd door zijn broeder Reinoud, die 20 Mei van dat jaar aan Sittard vergunt de belastingen te vermeerderen ten voordeele der stad (Jansen, I. n. 36). Deze overleed 1396 Jan. 17 (4) en liet Sittard met Susteren en Born

(1) DE DYNTER, II. 550 (hoofdst. CXII). Er staat dat het een heer van Heinsbergen was.

(2) BUTKENS, Trophées de Brab. I, Preuves, 168. e. v. Deze uitspraak was eig. tusschen den hert. van Brab. en Jan, koning v. Bohemen, maar betrof ook Dirk III.

(3) RUSSEL, t. a. p. bladz. 30.

(4) » » » » » 30, volgens de verbetering in 't aangehaald Ms. van Jansen (Russel heeft 1311 17 Jan.).

na aan Simon van Salm, zoon zijner zuster Philippota en van Jan van Salm, die 1396 Febr. 25 de vrijheden van Sittard bevestigt. (Jansen, I. n. 45). Simon overleed 1398 Jan. 16 (1) en zijn broeder Jan volgt hem op, die 1398 Jan. 27 die vrijheden bevestigt (Jansen, I. n. 48), maar reeds 1400 Dec. 8 Sittard met Born en Susteren aan Willem III van Gulick en Gelder verkoopt (Lacomblet, Urk. III, n. 1081), terwijl zijn zuster Odilia 1401 Juli 1, dezen verkoop bekrachtigt (Nyhoff III. n. 242). Na den dood van Willems broeder en opvolger Reinoud IV van Gelder en Gulick in 1423 (waardoor het Geldersch en Guliksche huis uitstierven), verkregen, ingevolge verdeelingsverdrag van 1420 April 20, tusschen de erfgenamen van Reinoud nl. Adolf graaf van Berg, kleinzoon van Gerard van Gulick, broeder van Reinoud van Gelder-en Gulick's vader, hertog Willem II van Gulick, ter eene, en Johan van Heinsberg-Loon, heer van Heinsberg-Leeuwenberg, zoon van Godfried III van Heinsberg-Loon en Philippa van Gulick, zuster van Willem II en Gerard voornoemd, ter andere zijde, hertog Adolf van Berg drie vierden van 't hertogdom Gulick met de stad Randenraadt, en Jan van Heinsberg een vierde met het slot en het land Born en Sittard (Lacomblet, IV, n. 125). Deze Jan heer van Heinsberg was dus heer van *Sittard*; en op hem volgde, toen hij in 1433 afstand deed († 1438), Wilhelm I 1433—1437/38, daarna zijn zoon Gerard tot 1459/60 en eindelijk Gerard's zoon Wilhelm II, die kinderloos stierf in 1469, wanneer dit vierde gedeelte van Gulick, met Sittard en Born, weer met de overige drie vierden werd vereenigd, onder Gerard, hertog van Gulick, graaf van Berg en Ravensberg, wiens zoon Willem IV de laatste was van het Gulicksche huis, jongere linie, of 't Gulicksch-Bergsche huis. Alleen deze Willem is de eerste en eenigste heer uit dit huis van na Willem III, hertog van Gelder en Gulick die eenige daad van souvereiniteit over Sittard heeft uitgeoefend, nadat hem, gelijk wij hierna zien zullen, Sittard en Born in pandschap (?) waren teruggegeven door Willem van Wied den pandheer (2).

De verpandingen van Sittard hebben dit eigenaardige, dat de pandheeren ook de vrijheden bevestigen, wat bij de verpanding

(1) RUSSEL, t. a. p.
(2) STOKVIS, *Manuel d'hist. et de généal.*, III, chap. VIII, tabl. gén. N. 13 (na p. 46).

van Weert, waar juist dezelfde pandheer als bij Sittard, nl. Vincentius, graaf van Meurs in het spel is, niet voorkomt terwijl bij elke aflossing de oorspronkelijke heer of pandgever weer de vrijheden bevestigt en geen der vier heeren van Sittard, die elkaar van 1421 tot 1495 opvolgden, ooit de stadsprivilegiën heeft bevestigd. Verder deed zich daar nog in 1496 een andere eigenaardigheid voor, gelijk wij zien zullen en die haast zou doen twijfelen of er niet van een verkoop spraak is, nl. door den zg. pandheer aan den erfgenaam van den verpander.

1412 Nov. 1 verpandt Reinold van Gelder en Gulick, die aan zijn broeder was opgevolgd, na 1403 Sept. 9 en 1410 Febr. 24 de vrijheden van Sittard bevestigd te hebben (Jansen, Inv. I, n. 60 en 64), Born en Sittard aan Willem van Arkel, en deden burgemeester, schout en schepenen en ingezetenen van Sittard en Borne hem den eed van getrouwheid (Lacomblet, III, p. 958, n. 36) (1). Nadat Willem van Arkel 1 Dec. 1417 in het gevecht te Gorkum het leven verloren had, keerde Sittard in handen van den pandheer terug en Reinoud bevestigde 1417 Dec. 9 weder de vrijheden van Sittard (Jansen, Inv. I, n. 70) wel een bewijs, dat zelfs hij en zijn onderdanen wederkeerig geheel waren vrijgemaakt van verplichtingen. 1421 Juni 4 verpanden Reinoud en zijn vrouw Maria van Harcourt weer hunne burchten, steden, landen en lieden van Born, Sittard en ook Susteren met hunne gerichten enz. aan hun neef Frederik van Meurs en Sarwerden en bevelen hun burgmannen en onderzaten van het slot en land van Born, alsmede den burgemeesters, schepenen en burgers hunner steden Sittard en Susteren den pandheer hulde en eed te doen (orig. te Düsseldorf, zie: Jansen, Inv. I, n. 75), waarop 1421 Juli 12 Frederik de vrijheden van Sittard bevestigt (Jansen, Inv. N° 76). Na Reinouds dood verklaren 1423 Juli 20 Adolf en Jan van Loon, beiden zich resp. betitelend: *hertog* van Gulick, Gelder en Berg, graaf van Zutfen en Ravensberg en *heer* van Gulick, Gelder, Zutfen, Heinsberg en Leeuwenberg schuldig te zijn de pandsom deels aan Reinoud, deels aan hen verstrekt, waarom zij ook dezelfde plaatsen Born, Sittard en Susteren verpanden aan Frederik van Meurs (Jansen, Inv. I, n. 78). Wel een

(1) Ook bevestigde hij de privil. 1412 Nov. 5 (Jansen I, n. 36).

bewijs, dat M. Jansen in zijn Ms. aant. over Sittard zich vergist, als hij meent, dat de verdeeling in 1420 April 1 van Gulick tusschen deze beide vorsten geen gevolgen heeft gehad, wegens de verpanding daarna 1421 Juli 12 door Reinoud van Gelder en Gulick.

1449 Aug. 31 bevestigt Vincentius, graaf van Meurs en Sarwerden, de vrijheden van Sittard (Jansen, Inv. n. 96).

1493 Jan. 16 maakt de negentigjarige Vincentius van Meurs aan zijn ambtman te Born en aan voogd, scholtis, schepenen, raad, gemeene burgers en ingezetenen der sloten, steden en landen van Born, Sittard en Susteren bekend, dat hij zijne sloten, landen en onderzaten afgestaan heeft aan Willem, graaf van Wied, heer van Isenberg, die gehuwd is met de dochter van zijn oudsten zoon Frederik, jonggraaf van Meurs en Sarwerden, onder voorwaarde, dat hij de privilegiën en vrijheden zijner *erflanden* zou bekrachtigen, wat Willem bij eed belooft (Jansen, Inv. n. 157 en cf. Lacomblet, Urk. IV, n. 458) en 1493 Jan. 29 bevestigt deze de vrijheden enz. van Sittard (Jansen, Inv. n. 158).

Nu komt het vreemde: bij akte van 21 Jun. 1494 in het Staatsarchief te Düsseldorf en bij Lacomblet *Urk.* IV, p. 573 noot) geeft Willem Graaf te Wied, dus *de pand*heer aan Willem hertog van Gulick en Berg, graaf van Ravensberg, heer te Heinsberg en te Leeuwenberg, dus den rechthebbende des *verpanders*, Born, Sittard, Susteren, in *pandleen* voor 24000 gulden en 1495 Febr. 12 verklaart Willem hertog van Gulick, Berg enz. dat, nadat hij van zijn neef Willem, graaf te Wied en te Moerse, heer te Isenberg, het slot en steden en het land van Born, Sittard en Susteren verkregen heeft, hem binnen Sittard de ambtslieden en „beveler", alsmede de burgemeester, schepenen, raad, burgers, ingezetenen en onderdanen dier drie plaatsen hiervoor trouw gezworen hebben en hij belooft hun goeden getrouwen heer te zijn en hen bij hunne landrechten enz. en privilegiën te houden en te beschermen gelijk de onderdanen zijner andere landen (Jansen, Inv. I, n. 161).

Wat de na 1450 *Kleefsche* plaatsen in Limburg betreft is er slechts eene waarvan ik niet weet of ze Geldersch is geweest, maar die echter geheel in het Geldersche geënclaveerd, namelijk Heyen en waarvan dus kan verondersteld worden, dat zij ook tot Gelder behoord heeft.

Mook was ook Geldersch (1). Deze plaats was blijkens akte van 13 Augustus 1309 *(het gerecht)* en 1 September 1309 *(zijne rechten op Mook)* door Gerard van Lo, heer van Herlaer, aan Reinoud I graaf van Gelder verkocht (2) 1 April 1227 had keizer Hendrik VII aan de stiften van St. Adelbert en O. L Vrouw te Aken machtiging gegeven om hunne bezittingen te Mook te verkoopen aan graaf Gerard van Gelder. In de akte staat „quod jam dictum praedium de Moldeke cum pertinentiis suis libere vendant dilecto nostro Gerardo comiti Gelrensi (3). Wat nu hier onder praedium te verstaan zij is niet duidelijk.

Dat het kapittel van St. Adelbertus rechten uitoefende bewijst de aanwezigheid van den patroon des kapittels St. Adelbert in het oude zegel.

Gennep was in 1385 zeker Geldersch, gelijk blijkt uit eene acte van 7 Junii 1385, waarbij Arnoud van Brederode heer van Gennep, de hertog van Gelre als zijn leenheer erkent (4), doch Johan van Loon, heer van Heinsberg had 24 Juni en 11 November 1424 de helft van Gennep verpand aan Adolf, hertog van Kleef (5) terwijl de andere helft aan denzelfden Adolf verkocht werd door Reinoud II en Gysbert van Brederode in 1441 (6). Eerst 1449 Sept. 7 werd Jan I hertog van Kleef door Keizer Frederik III, als opperleenheer des Duitschen Rijks, behalve met het hertogdom Kleef en het graafschap Mark ook met de „Herrschaft in Gennep" beleend, welke heerlijkheid toen of, later onder het landsheerlijk gezag van het hertogdom Kleef gebracht is.

---

(1) NYHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland.* Arnhem. J. A. Nyhoff, 1833. Deel I p. VI.

(2) IDEM. N. 108—109, pag. 108—110.

(3) LACOMBLET. *Op. cit.* II, pag. 77, n. 144.

(4) NYHOFF. *Op. cit.* III, pag. 117. Charter 109.

(5) LACOMBLET. *Op. cit.* IV, p. 217 N. 186 en de noot p. 217.

(6) *Publications.....* XXXII, p. 156, *Privilegiebrief van Adolf van Cleef van 1447. Juni 9.*

HEERLIJKHEID (NA 1357 GRAAFSCHAP) VALKENBURG.

Wij hebben nu het grondgebied van het grootste deel van Limburg behandeld en kunnen beweren, dat in de 14e eeuw verreweg het grootste deel tot Gelderland behoorde, slechts voor den toestand sinds de 15e eeuw hebben wij van de oudste graven van Kleef melding gemaakt. Ook over het huis van Heinsberg als heer van Valkenburg hebben wij gesproken (1) Het gebied daarvan in het land van Valkenburg zal in den beginne niet zeer groot geweest zijn, maar als voogden der proosdij Meerssen hebben de heeren van Valkenburg zich langzamerhand van de landen der proosdij meester gemaakt, bijna het geheele gebied der latere banken aan Meerssen, Climmen en Beek behoorde oorspronkelijk aan den Proost, Meerssen en Schin-op-Geul nog in 1204, zooals men bij Eversen en Meulleners kan vinden, alwaar men de duidelijkste bewijzen ziet van de hebzucht der Valkenburgsche heeren als voogden van de proosdij Meerssen en der abdij Susteren. Een bewijs van de rechten der proosten is wel, dat nog tot aan 't eind van 't oud regiem in 1794 te Bunde, Meerssen, Climmen en Ulestraten een proostschout bestaan heeft voor wien met de schepenen alle akten van realisatie der proostdij-goederen moesten opgemaakt worden.

Goswyn I heer van Valkenburg, werd wellicht met het *latere* Oud-Valkenburg beleend, maar zeker is het dat zijn kasteel op het grondgebied van dit dorp gelegen was en dat hij op den vooruitspringenden bergrand, waartegen zich het grondgebied der proosdij uitstrekte en waardoor het begrensd werd, zijn kasteel liet bouwen; trouwens als voogd mocht hij niet binnen de voogdij wonen, noch de graaf zijn van de gouw waarin het gebied gelegen was waarvan hij voogd was. Het tegenwoordig stadje Valkenburg lag dan ook op het gebied der proosdij en behoorde kerkelijk onder Schin-op-Geul (2).

Het gebied van *Heerlen* hoorde in 1121 aan de heeren, van der Aar, graven van Hochstaden en weldra ook heeren van Daelhem (Ernst VII, 26 Ann. Rodenses). Waarschijnlijk werden

---

(1) Onder Sittard bladz. 30—32.

(2) *Publications de Limbourg*, XXXV, p. 298—320.

door een lid uit dit geslacht, de Aartsbisschop Koenraad van Keulen, zijne goederen en rechten te Heerlen aan het Aartsbisdom Keulen opgedragen, dat er tot het einde van het oud-regiem eene mankamer, de Keurkeulsche geheeten, bezat.

Hoe en wanneer de rechtspraak en souvereineteit over Heerlen, behoudens de grondheerlijke rechten der mankamer, aan de Souvereinen van Valkenberg gekomen is, daarover vond ik niets. Waarschijnlijk heeft zich de Hertog van Brabant in 1228, na de verovering van het land van Daelhem in het bezit gesteld van het aandeel van Lotharius II in de goederen van Heerlen (1), 23 October 1334 gaf Jan III, hertog van Brabant, aan Dirk, heer van Montjoie en Valkenburg, in leen „het vierde van Herle met het gericht ende 15 mannen (leenmannen)"; dit *kan* de oorsprong zijn van de souvereiniteit der heeren van Valkenburg over Heerlen (2). Ook Jan van Valkenburg, heer van Borne, wordt heer van Herle genoemd in een charter van 1330 Maart 13 (3).

Wat *Bunde* betreft, waarover wij reeds gesproken hebben, zeker is het dat het in 1202 voorkomt, volgens Ernst voor het eerst (4). Zekere Walthelmus van Bunde en zijn broeder Renier ook Gerard komen als getuigen voor in een stuk van het jaar 1217, uitgegaan van Diederik van Heinsberg (5). Het oud geslacht van Bunde is tegen het einde der eerste helft van de XVI eeuw uitgestorven, doch was niet heer van Bunde (6). Dat het oorspronkelijk een Valkenburgsch leen was is niet te denken, wijl er een proostschout was.

Overigens is van geen der plaatsen van de heerlijkheid Valkenburg, behalve het *Oude* Valkenburg zelf met *zekerheid* te bepalen, dat het deel dier oude heerlijkheid heeft uitgemaakt.

De heeren van het Heinsb. geslacht zouden volgens bijna al de geschiedschrijvers met Goswijn IV zijn uitgestorven en deze opgevolgd door zijn zwager Hendrik van Limburg. Dit is onjuist,

---

(1) *Publications de Limbourg*, XXXV, p. 179.
(2) M. Janssen, *Inv. v. h. oud archief der gem. Sittard*, I. Sittard (1878), n. 14.
(3) Ibid., n. 12.
(4) Ernst, *Histoire du duché de Limbourg*, tom. I, 54.
(5) Lacomblet. *Urkundenbuch*, tom II, p. 39.
(6) *Public...* XV, 289—300.

want eene verre neef, Dirk van Heinsberg, volgde hem op (1). Toen met Dirk's achterkleinzoon Jan I in 1352, zijn stamhuis in de Valkenburgsche linie uitstierf, werd onder protest van diens neef Walram van Sittard, Valkenburg verkocht door Jan's zuster Philippote, gehuwd met Hendrik van Vlaanderen, aan Reinoud van Schoonvorst, die 1354 18/4 er mee beleend werd door den Keizer. Reinoud, onmachtig om zich tegen Walram te verdedigen, verkocht zijn rechten aan Willem I hertog van Gulick, voor wien de Keizer Valkenb. in 1357, 25/12 tot graafschap verhief, hoewel Walram tot zijn dood 1378 feitelijk heer van Valkenberg

(1) Het juiste familieverband tusschen de heeren van Valkenburg en Limburg en de erfopvolging te Montjoie blijkt uit bewijzen bijgebracht in Franquinet's „*Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het adellijk klooster St. Gerlach*". Maastricht, 1877. p. 4—5 noot 1; nl. het charter van 1230—1240 p. 4—5 zelf; waar de moeder van Dirk I, Beatrix zich domina in Valkenburg noemt: uit Kremers *Akademische Beiträge*, band I p. 7; uit Lacomblet's *Urkundenbuch* II, 537; uit 't charter zelf bij Ernst, Histoire de Limbourg III, 371, ons medegedeeld, waar Ernst zijn eigen theorie (V 240) gevolg van voor Wassenberg Valkenburg te lezen, wederlegt. Nooit is Goswyn IV uit het huis van Heinsberg te Valkenberg, tegen het middeleeuwsch erfrecht, opgevolgd door zijn zwager Hendrik van Limburg, zooals uit deze plaats van Franquinet blijkt, maar door zijn neef Dirk I van Heinsberg, omstreeks 1217, wat ook daarenboven reeds uit het zegel en contra-zegel van 1217 door Kremers dl. I, tafel 7 n. 1 voldoende wordt bewezen, waarvan 't omschrift luidt: „Sigillum Theodorici de Heinsberg et V... kenberg".

Verder kan men hier nog bijvoegen, dat in een charter van 1246 Maart (*) Dirk II van Valkenburg Otto van Eberstein, proost van Aken, zijn moederl. oom noemt en Engelbertus, kanonik van Maastricht (later aartsbisschop van Keulen), zijn broeder. Een schijnbaar argument daartegen is een charter van 1208 door nobilis vir Walramus dominus de Monioie et de *Valkenberch*, gezegeld, waarbij Henricus de Schinnen zijn pachthoeve Sweikhuisen aan Renier gen. Hun (Hoen) verkoopt (archief Gulick-Berg in het Staatsarchief te Düsseldorf). Doch Hendrik van Schinnen komt ongeveer 1283 Juni 12 voor (Ernst, Hist. du Limb. VI, 35) en in 1208 Dirk (Ms. Franquinet, over de heeren van Valkenburg, naar Ernst VI, p. 173). Het charter moet van 1268 of 1288 zijn.

Men kan nog al bewijzen bij brengen. Het charter van 1217, waaraan het zooeven genoemd zegel van Dirk I hangt, en waarbij deze een uitspraak omtrent de cynsplichtigheid van goederen der abdij Heinsberg, onder Houthem, een plaats van 't land van Valkenberg gelegen, naar het laathof aldaar, vernietigt. Wat hij zeker niet zou gedaan hebben als hij geen heer aldaar ware geweest. (LACOMBLET, *Urk.* II, n. 70, bladz. 38).

(*) J. H. HENNEN, *Urkundenbuch des Deutschen Ordens, insbesondere der Balleien, Coblenz, Altenbiesen, Westphaliën und Lotharingen.* Mainz 1861, 72—73.

was. Willem verkocht echter zijn rechten aan hertog Wenceslaus van Brabant, die eerst in 1381 in 't rustig bezit van het land kwam nadat Reinoud, heer van Sittard, broeder van Walram van Sittard, ook zijn rechten had afgestaan aan dezen hertog van Brab. en Philippote zelf deze 11 Maart 1364 verkocht had (1).

Graafschap Daelhem.

Wat de heerlijkheid en Graafschap Daelhem betreft is weinig over hun ontstaan en oorsprong te zeggen. In 1108 komt een Willem van Daelhem voor als getuige van een diploom der abdij Kloosterrade. Eenigen tijd later ging het graafschap bij erfenis over aan het huis van Hoogstaden.

Dirk van Hoogstaden was graaf in 1166 en omstreeks 1229 werd Lotharius II door Jan I hertog van Brabant van het graafschap beroofd.

In 1243 sloot deze een verdrag met Lotharius' zoon en in 1257 verkreeg hij de Limburgsche eigendommen in 't land van Daelhem (2).

Heerlijkheid 's Hertogenrade.

Het land en heerlijkheid van 's Hertogenrade was al in 1079 bekend Adelbert van Saffenburg (aan de Aar) heer van Rode wordt reeds in 1079 vermeld (3).

Wat Butkens deel II pag. 307 en dl. I, Preuves pag. 41 van zijn *Trophées de Brabant*, en naar hem Slanghen in de *Publ. de Limb.*, dl. 16 p. 174, waar hij van de 13e eeuw spreekt en dl. 15 p. 531, waar hij van „voor 1155" spreekt, vertellen van het gansche land van *s' Hertogenrade*, dat met het huis van *Wassenberg* in dat

---

(1) Habets, *Gesch. v. h. Bisdom Roermond*, I, p. 54 en *Publ.* XXXV, p. 451—455. G. C. Ubaghs, *Korte schets der geschiedenis v. h. land van Valkenburg*, Leuven 1858, p. 36—38 en copie van charters te Brussel door Loyens gewaarmerkt op het R. Arch. in Limburg. Butkens, I, 484—485, *Publ.* XI, 238—244.

(2) Ernst, *Histoire de Limbourg*, V, 211—229 en De Corswarem, 41, 42.

(3) Ernst II, 283—290, VII, p. 16—17.

van Limburg en daarna aan Brabant kwam, wat volgens Butkens gebeurde resp. door een huwelijk van Cunigardis met hertog Walram den heiden van Limburg en van Margaretha, dochter van Hendrik III (II) van Limburg met Godfried III van Brabant in 1155 is verre van juist, want Ernst, Hist. du Limb. III, 54—58 bewijst uit getuigenis van tijdgenooten, dat de vrouw van dezen Walram Jutta heette en dat zij *Wassenberg* aan Limburg bracht, terwijl Walram's zoon Hendrik II door zijn huwelijk met Mechtildis dochter van graaf Adolf van Saphenberg het derde deel van 's Hertogenrade verkreeg, dat hij, niet zooals Butkens II, 307, beweert, aan den hertog van Brabant Godfried III schonk als bruidschat zijner dochter in 1155 maar in 1154 als leen opdroeg aan den bisschop II van Luik, behalve de voogdij over de abdij Kloosterrade; doch, volgens Butkens *Trophées de Brab.*, *Preuves* 45, droeg Hendrik III zijne vrij goederen te Rode en te Arlon in 1191 in leen op aan den hertog van Brabant (Ernst III, 112, 113, en 142, 143).

Oud hertogdom Limburg.

Wat het eigenlijke oude hertogdom Limburg betreft, zoo was volgens Ernst (1), Frederik van Luxemburg, hertog van Neder-Lotharingen, de eerste erfelijke graaf van Limburg omstreeks 1055, op wien zijn schoonzoon Walram, ook Udo genaamd, graaf van Arlon, en als zoodanig Walram II, volgde, die het stadje Limburg stichtte, dat aan het graafschap later hertogdom Limburg zijn naam verleende. Hij was de stamvader van het dynasten-geslacht van Limburg, dat omstreeks 1288 in de mannelijke linie uitstierf (2). Dat de hooge en lage justitie van Wahlwilre en van Mechelen en de leenen en vasallen aldaar en acht vasallen te Epen oorspronkelijk tot Limburg behoord hebben, is reeds in het artikel over den naam van Limburg, bladz. 144—145, vorig deel der *Public.*, vermeld. Maar vreemd genoeg blijkt uit een charter van 1354, Maandag na Kerstmis (verm. in een inventaris „De oudste archieven van het kasteel Wittem op het R.-arch. in Limb.) welk

(1) Ernst, *Op. cit.*, tom. II, p. 74.
(2) Zie Stokvis III, 514 en table gén. 17.

charter zelf niet meer bestaat), dat Jan, heer van Wittem, van den *heer van Moniouwe*, *van Valkenborch* en *van Schoerervost* (Schoenvorst), dus Reiner van Schoenvorst, te leen kreeg *Mechelen* met landerijen en zijn tienden. In 1843 werden bij de nadere grensregeling tusschen België en Nederland, een deel van Gemmenich en Sippenaken bij de Limburgsche dorpen aan Nederland toegewezen en respectielijk bij de gemeenten Vaals en Wittem gevoegd. Maar daarmede zijn ook de betrekkingen van het oude hertogdom Limburg tot ons tegenwoordig Limburg volledig medegedeeld.

GRAAFSCHAP LOON, MET 'T GRAAFSCHAP HORN (Loonsch leen).

Van het graafschap Loon behoorde slechts Visschersweert, thans gemeente Roosteren, rechtstreeks tot ons tegenwoordig Limburg. Dit Visschersweert was door persoonlijken leenband verbonden met de heeren van Valkenburg. De oudste graaf van Loon was Otto I, wiens zoon Gieselbert in 1016 leefde. Loon was in den beginne eene Vrije Rijksheerlijkheid, maar Arnold V was genoodzaakt in 1325, de suzereiniteit van den prins-bisschop van Luik te erkennen en in 1369 stond graaf Arnold VI zijn graafschap aan den prins-bisschop in ruil af tegen eene lijfrente. Deze Arnold VI was heer van Rummen en een kleinzoon van Johanna, de zuster van Lodewijk IV, graaf van Loon, zoon van Arnold V (1).

Het graafschap *Horn*, een Loonsch leen, was oorspronkelijk eene heerlijkheid, die in 1450 December 25 door den Roomsch Koning Frederik IV ten gunste van Jacob I tot graafschap werd verheven. Door persoonlijken leenband kan het wel een Loonsch leen zijn geworden. De oorsprong der heeren van Horn verschuilt zich in den nacht der tijden. Goethals (2) meent, dat ze in de XIIe eeuw uit de hertogen van Lotharingen zijn gesproten doch volgens Stokvis (3) en anderen zouden zij uit de graven

---

(1) Idem III, 525—528.

(2) M. F. V. GOETHALS, *Histoire généalogique de la maison de Hornes*. Bruxelles. 1848. p. 39.

(3) A. M. H. J. STOKVIS, *Manuel d'histoire de généalogie et de chronologie*. Leiden, 1893, hoofdstuk X, tafel 7—8.

van Loon stammen en wel van Dirk van Loon, broeder van den toen regeerenden graaf Arnold II, die omstreeks 1099 leefde en dit zou den Loonschen leenband gemakkelijk verklaren. Hoe groot het graafschap oorspronkelijk was is niet juist uit te maken. Buggenum zou er oorspronkelijk niet bij behoord hebben, zooals later zal blijken. Ingevolge van een rechterlijke uitspraak van het leenhof van Curingen dd. 18 December 1570 werd het graafschap Horn, na het onthoofden van Philips de Montmorency, laatsten graaf van Horn, aan de kerk van Luik als eigendom toegewezen. Hoewel door het overlijden van Jan van Horn, dit land reeds aan den prins bisschop van Luik zou vervallen, wist voornoemde Jan bij zijn neef den bisschop van Luik, Cornelis van Berghe, 23 Juni 1538 octrooi-brieven te verkrijgen om over zijne leengoederen bij testament te beschikken, wat hij 28 November 1540 deed ten gunste van voornoemden Philip, een voorzoon van zijne vrouw Anna van Egmond en Josef de Montmorency, heer van Nevele (1).

Het bisdom Luik.

Alleen St. Pieter en Bemelen hoogstwaarschijnlijk behoorden geheel tot dit prins-bisdom. De eerste bisschoppen die eenige souvereine rechten hebben uitgeoefend waren: Franco (855—903), Stephanus (903—920), Richard (920—945), Hugo (945—947), Pharabert (947-953), Rathier (953-955), Balderic (956—959), Eraclius (959—971) en eindelijk, Notker (971—1008), die eigenlijk de eerste souverein kan genoemd worden, althans is hij de eerste bisschop van Luik van wien munten bekend zijn. Onder hem zijn deze bezittingen der kerk van Luik zeer uitgebreid en hij bevestigde zijne macht.

St. Pieter, waar de H. Lambertus, bisschop van Luik, bezittingen had en die daar in het vaderlijk graf begraven werd, was zonder twijfel eene der oudste bezittingen van het bisdom Luik.

Over *Luiksch-Brab.-Maastricht*, zie hierna.

---

(1) Daris. *Hist. de la principauté et du diocèse de Liége.* Liége, 1884 IV, 323 en *Publ.* VIII, 54—55.

(2) Idem I, 194—314. — Bemelen was misschien oorspr. eene Rijksheerl., zie p. 42.

Thorn en kleinere vrije Rijksheerlijkheden, uit één of twee plaatsen bestaande.

Wij behandelen deze hier tot het Fransch bestuur, omdat zoolang zij Rijksheerlijkheden bleven, er geen verandering onder politiek opzicht daarin kwam. De geannexeerde heerlijkheden worden na de annexatie onder het landsheerlijk gebied behandeld, waaronder zij dan behooren.

Eene groote menigte plaatsen en kleine gebieden op het grondgebied van Limburg, maakten aanspraak, te recht en eenige ten onrecht, op den titel van vrije Rijksheerlijkheid. Als men het muntrecht, wat waarlijk een regale was, als criterium neemt, dan zijn zeker Born, *Obbicht*, *Grevenbicht*, *Stein*, Wittem, *Thorn*, *Horn*, *Kessenich*, *Limbricht*, *Weert*, *Nederweert*, en *Wessem*, *Gronsfeld*, *Elsloo*, *Terblijt*, *Sittard*, St. Pieter, Vrije Rijksheerlijkheden geweest, en, volgens de lijst der appellen naar het Rijksgerecht te Aken (zie *Publ.* IX, 296—310, XXIV, 163—'66) ook Bemelen, Bergh, Breust, Eys, Gennep, Borgharen, Heer, Maastricht, Mheer, Herckenrade (thans St. Geertruid), Meerssen, Mesch, Pol-en-Panheel, Ryckholt, Slenaken, Stevensweert, Tweebergen, Vroenhof, Wilré en de cursief gedrukte hierboven, alsmede Beegden, Neer, Ophoven (België) en Geystingen van het graafschap Horn, Hunsel in de heerl. Kessenich. Al deze heerlijkheden maakten deel uit van den Westfaalschen Kreits, slechts de abdis van Thorn en de heeren van Gronsveld, Wittem en Slenaken hadden stem in den Rijksdag.

Wereldlijke heerlijkheden tot aan het Fransch bestuur.

Born, zie hiervoor. Het werd door den hertog van Gulick in het verband van zijn Gulicksch hertogdom gebracht.

Cartils, thans gemeente Wittem. De oudste bekende heeren ontleenden hun naam aan de plaats, nl. Theodoor ± 1340 (1). — Met schepenbank.

---

(1) E. Slanghen, *Geschiedenis van Hoensbroeck*, p. 185. Johan van Carthils, zoon van Ivo (zoon van Theodoor en Elis. Printhagen) en N.N. Hoen tzo Broeck, nam den naam van zijne moeder er bij aan: Hoen van Carthils († 1392).

Eckelrade, Vrije Rijksheerlijkheid vermeld reeds 1378 bij de Raadt, *Sceaux armoriés*, I, p. 423, namelijk Ulric van Ankelrode (was in den slag van Baesweiler) en in 1386 werd de heerlijkheid door Heinrich van Gronsveld verheven en bleef sinds in het bezit der dynastie van Gronsveld (1). Het behoort sinds 1828 bij de Gemeente Sint Geertruid, na tijdens het Fransch bestuur bij Eysden te zijn gevoegd. Een ander deel van Eckelrade behoort onder Gronsveld.

Elsloo. De geschiedenis van Elsloo is zeer verward. In 930 Juli 7 bevestigt koning Hendrik I de nona van 47 koninklijke villa's waaronder te Marsna .... *Ascloha* .... Mandervelt aan het Munster te Aken (Lacomblet I, n. 89). Volgens van der Chys (op. cit. p. 92) had Elsloo reeds in de 12e eeuw zijne heeren en komt in 1125 Aarnoud van Elsloo, 1140 Thibout v. Elsloo, 1176—1202 Aarnoud v. Elsloo, 1204 en 1220 Herman, 1218—1248 Aarnoud voor. Ik heb van de heeren vóór 1200 in gedrukte oorkonden-verzamelingen alleen gevonden Arnold van Elslo 1176 (Lacombl. I, n. 461) als getuige. Daar van der Chys zooveel mogelijk inlichtingen in de gewesten zelf, wier munten hij beschreef o. a. van J. Habets, ingewonnen heeft, zoo is niet te twijfelen of Arnoud I en Thibout zal hij ook gedocumenteerd gevonden hebben. Volgens dl. xxxv der Publ. p. 126—127, behoorde de villa Heingelon, krachtens testament van den kanselier Bruno, aartsbisschop van Keulen dd. 965 vóór Oct. 11 (Sloet I, n. 98) aan de abdij van St. Pantaleon aldaar en zouden de voogden begin der 13e eeuw zich van Elsloo, intusschen in bezit van de Norbertijner abdij van Floreffe (1121 door Godfried I, graaf van Namen gesticht) hebben meester gemaakt en werd de curia der abdij tot laathof verlaagd.

Met gegevens, die wij aan van der Chys ontleenen omtrent heeren van Elsloo 1125--1202, zou ik de zaak aldus willen voorstellen: Er was een heer te Ascloha en deze heeft het naburige *Heingelon*, wat men toch moeielijk voor een en dezelfde plaats als Ascloha kan verklaren, eenvoudig geannexeerd, of liever met de souvereiniteit juist als de heer van Valkenburg in het naburig gebied der proosdij Meerssen gedaan. Hiermede stemt goed

(1) *Publications de Limbourg*, XXXV, p. 151.

overeen, dat de voogd nooit in het district woonde waarover hij gesteld was.

Duidelijk wordt in het Publ. t. a. p. p. 127 medegedeeld charter de („magister de) *Hingelot*" onderscheiden van *Elsloo* door Arnold, die daar den titel van heer van *Elsloo* draagt. Wij vinden in al de behandelde en ook de overige in de Publ. t. a. p. megedeelde charters onderscheiden Hengelo (Heingelon 965, Hingelot 1271) en Elsloo (het Hasloa of Haslac (1) uit de geschiedenis der Noormannen, in 930 Ascloha genoemd) waar het Mariastift te Aken de nona had en van welke gift in de schenking door Bruno 11 Oct. 965, van Heingelon aan de abdij van St. Pantaleon te Keulen geen melding gemaakt wordt. Ik meen zoo de schijnhare tegenspraak van v. d. Chys en Publications te hebben verklaard.

Over de twist met de latere heeren van Valkenburg: den Koning van Spanje en de Staten-Generaal, waartoe de persoonlijke leenband van de heeren van Elsloo met die van Valkenburg aanleiding gaf, van 1546 af, zie Publ. XXV, 163 – 168. Zij waren ook door persoonlijken band leenplichtig aan de graven, later hertogen, van Gulick. Bij het partage-tractaat van 1661 werd de zaak onbeslist gelaten (zie hierna). Bij het tractaat van Fontainebleau werd eindelijk Elsloo afgestaan aan de Staten-Generaal, door keizer Jozef II, (die geen recht had over dit Rijks goed te beschikken) als heer van Spaansch-Oostenrijksch Valkenburg en aartshertog van Oostenrijk.

Gronsveld. De eerste bekende heer of liever de persoon die onder den naam van Gronsveld voorkomt is Herman de Gruelis (Waalsche naam voor Gronsveld), die met zijn broeder Cono voorkomt in een acte van 1063. Gronsveld schijnt toen een Valkenburgsch leen te zijn geweest, doch dit is niet zeker. Den 24 Juni 1498 verhief Keizer Maximiliaan I, ten voordeele van Hendrik van Bronckhorst, den tweeden heer uit de nieuwe linie die over Gronsveld heerschte, zijne beide heerlijkheden Gronsveld en Rimburg tot vrije Rijksheerlijkheden. Tusschen 1576 en 1612 zou Joost van Bronckhorst door keizer Rudolph II tot graaf zijn verheven (2). — Er waren twee schepenbanken nl. te Gronsveld en Heugem.

(1) Hasloa, Ann. Fuld. Pertz I, 396. Haslac, Ann. Vedastini, Pertz I, 520.

(2) DE CHESTRET DE HANEFFE, *Histoire de la seigneurie impériale de Gronsveld.* in *Publications.* XII, p. 1—126.

Grevenbicht was een vrije Rijksheerlijkheid. De eerste heeren waren die van Reifferscheid, doch Hendrik van Bedbur en zijn vrouw Johanna van Kessenich verkochten omstreeks 1330 de heerlijkheid aan Willem I, markgraaf van Gulick. 20 April 1335 verruilde de markgraaf deze goederen met Otto van Born heer van Elsloo en zijn vrouw Catharina van Wildenberg, wiens zoon Otto ze aan zijn halven broeder Conraad van Schoonvorst naliet. Alleen de suzereiniteit bleef aan den hertog van Gulick, die echter in 1524 weer onmiddellijk heer was, want toen verpandde Jan, hertog van Kleef, die zijn schoonvader in het hertogdom Gulick opgevolgd was, de heerlijkheid aan Willem van Vlodrop-Heumen, wiens kleindochter Alverta (1561—'80), vrouw van Karel van Bronkhorst, de pandsom terug kreeg. In het midden der 17e eeuw werd de heerlijkheid verkocht aan baron Jan Arnold van Leerode, kanonik van Luik, die er een fidei-commis van maakte. De hertog van Gulick had echter deze vrije Rijksheerlijkheid opgenomen in verband van zijn Gulicksch hertogdom (1). — Met schepenbank.

Kessenich. Kessenich was, op welke manier dan, ook *Gulicksch* leen, maar Brunshorn een *Brabantsch* leen, werd er mede vereenigd en dit maakte dat de hertog van *Brabant* ook op Kessenich aanspraak maakte (2). In 1784 maakte de keizer als *hertog van Gelder* aanspraak op Kessenich, dit geschiedde bij de afwijzing van een in 1784 aan den keizer ingediend verzoek van de dorpen Kessenich en Hunsel om van de jurisdictie van het Hof van *Gelderland* afgenomen te worden (3).

Met schepenbank te Kessenich, voor deze plaats en Hunsel vóór 1655 en na 1711, en te Hunsel afzonderlijk ± 1655—1711 toen deze werd opgeheven (3).

---

(1) *Publications de Limb.*, t. XX, p. 24, 456 en 467 en XXXV, 583—584 en J. de Chestret de Haneffe. *Obbicht et Grevenbicht, monnaies frappées dans ces deux seigneuries* en de bronnen daar aangehaald. (Extr. de la Revue belge de Numismatique 1895), 17—19.

(2) De Corswarem, Op cit., p. 296.

(3) Mededeelingen van Jos. Habets aan Mr Al. Gordon, uit 't arch. v. Kessenich. Zie Gordon, *Politieke en gerechtelijke indeeling van Limburg*, II, 7e afdeeling, 4e sectie (Ms).

Limbricht. Limbricht was misschien ook een zonneleen. De oudste heeren die voorkomen voerden den naam der plaats, terwijl zij, blijkens hun wapen (drie kepers), verwant waren aan de heeren van Born en Elsloo ([1]). De heeren betitelden zich vrije Rijksheeren, maar hadden geen zitting in de Rijksdagen althans niet meer in de 17e eeuw. Door persoonlijken leenband was Limbricht een Loonsch leen ([2]). Ook was het een Valkenburgsch leen ([3]). Terwijl het zeker is, dat bij de inname en de plundering van Sittard door de Franschen in 1676, tijdens den oorlog tegen den hertog van Paltz-Neuburg, hertog van Gulick (tot welk hertogdom Sittard behoorde), Limbricht is gespaard gebleven als Vrije Rijksheerlijkheid, zien wij uit een Keur-Paltzischen Hofkalender *(titelblad en 152 eerste bladzijden ontbreken)* van ongeveer na 1779, p. 273 dat in de 4 collegia der tot den Gulick- en Bergschen landdag behoorende standen van Ridderschap en hoofdsteden voorkomt: Syne Excellenz Freyherr ([4]) von Bentinck zu Lembrich *wegen Lembricht*, v. p. 18 aufgeschwören 1720". (Uit het register aan het einde van den almanak te zien, zijn op de ontbrekende p. 16—24 de ridders der keurvorstelijke ridderorde van den Paltzischen leeuw vermeld). Hij was ook adellijke hofraad van de Gulick-Bergsche hofkamer. Waarschijnlijk hadden de heeren van Limbricht zich bij het hertogdom Gulick laten annexeeren, wegens voordeelen daaraan verbonden. Frans Nikolaas een zijner voorouders was ook kamerheer van den keurvorst van den Paltz, stadhouder der Gulicksche leenen en ged. 33 jaar ambtman der ambten Millen en Born ([5]). Ook diens vader Wolfgang Willem van Bentinck, die met de erfvrouw van Limbricht, Maria Elisabeth van Breyll, was gehuwd, was ambtman van Millen en Born en hun zoon Frans Nicolaas voornoemd, die eerst heer van Limbricht werd na den dood zijner tante Elisabeth Cecilia van Breyll, kan Limbricht wel onder Gulicksch verband hebben gebracht,

---

(1) Jos. Habets, *De archieven van het kapittel der hoogadellijke Rijks-abdij-Thorn* I, 66 en *Publications de Limburg* VIII, 22, XXXV. 130; van der Chijs, *De Munten der leenen van de voormalige hertogdommen Brabant en Limburg*, 92.

(2) *Publications de Limbourg*, VIII, 87—101.

(3) Ibidem, XXI, 238—248.

(4) Deze heette Maximiliaan Jozef Hyacinth.

(5) *Publications de Limbourg*, VIII, p. 98.

want, gelijk wij zagen, waren de van Bentinck's Guliksche hof- en staatsbeambten.

Met schepenbank voor Limbricht en Eynighausen.

Meijel. Meijel is waarschijnlijk ook een zonneleen geweest; de leenband met Gelderland was persoonlijk. Uit eene schepenakte van 26 Februari 1637 van Asten blijkt, dat het eene vrije plaats was onder de gehoorzaamheid en souvereiniteit van den heer van Ghoor. De eerste heer van Meijel die voorkomt was Willem van G. in 1325 (1).

Met schepenbank.

Obbicht-Papenhoven. Obbicht-Papenhoven was oorspronkelijk eene vrije Rijksheerlijkheid. De oudst bekende heer was Reinier van Biecht (2) De heeren hadden persoonlijk leenverband met Loon en met Gelder, van dit laatste was het een buitenleen ten Zutfenschen rechte en een verkeerde uitleg van dat leenverband maakte, dat men in hooger beroep ging op het hof van Gelderland te Roermond en dat de Spaansche regeering het feitelijk bij Gelderland inlijfde. Bij het tractaat van Fontainebleau 8 November 1785 tusschen keizer Josef II en de Republiek der Vereenigde Nederlanden, art. 19, werd het afgestaan aan de Republiek en bij het Staatsch Overkwartier gevoegd (3).

Met schepenbank.

Pol-Panheel. Pol en Panheel vormden eene Rijksheerlijkheid. De oudste bekende heeren waren die van Horn, daarna die van Ghoor, uit die familie gesproten (4). Er was eene grondheerlijkheid van het kapittel van St. Servaas te Maastricht, genaamd de heerlijkheid van Panheel.

Met schepenbank.

Rimburg. (Zie onder Gronsveld). Rimburg was oorspronkelijk

---

(1) Jos. Habets, *Limburgsche Wijsdommen*, p. 235 en *Publ.* XXXV, 324—328.

(2) J. E. Meulleners, *Geschiedenis van de heerlijkheid en der heeren van Obbicht en Papenhoven voornamelijk van Joncker Pilip van Bentinck*, *Public.* XX, 12 en XXIV, 67—74, 88—89.

(3) Zie hierna onder Staatsch Overkw.

(4) *Publications de Limburg*, t. IV, p. 298—308.

een Brabantsch leen. De oudste bekende heer van Rimburg einde XIII[e] eeuw, noemde zich Mulrepas. Toen Rimburg door Karel V was ingenomen, wegens partij kiezen door Jan I van Bronckhorst-Gronsveld voor Willem I van Kleef-Berg en Gulick in 1543, werd het hem slechts als Brabantsch leen terug gegeven. In het begin der XV[e] eeuw was Rimburg aan de familie Bronckhorst gekomen (1).

Met schepenbank.

Ryckholt. Ryckholt was een zoogenaamd zonneleen, dat is eigenlijk, dat oorspronkelijk de onmiddellijke Rijksheer zich aan de Rijkslasten zocht te onttrekken en dan, als dit gedurende eenige geslachten gelukt was, de schepenbank eene verklaring gaf, dat de heerlijkheid op zich zelf stond, de heer schout en schepenen benoemde en de hooge-, middelbare- en lage justitie had, dat men echter van de schepenbank in hooger beroep ging op de Rijksgerechten. Zoo verklaren de schout en schepenen van Rijckholt in 1469: „Erstlich ist zu wissen dasz das Haus und Herrschaft Rickholt nieman lehenrurig sondern ein frei herrschaf ist, und wird das lehen an der sonnen intfangen, hat auch mit keinen schatzingen, türkenstuir oder mit niemand zu schaffen" (2). Den 6 Juli 1727 herhaalden schout en schepenen van Ryckholt andermaal dit recordium.

Reeds in een stuk van 1399 is spraak van „die dingbancke des jonckeren van Ryckelt" (3).

De oudste heeren der heerlijkheid ontleenden hun naam aan de plaats zelven en in de 14[e] en 15[e] eeuw behoorde Ryckholt geheel of ten deele aan het kapittel van St. Maarten te Luik. (Zie Stokvis III, 502).

Met schepenbank.

Slenaken. De oudste heer was Adam van Slenaken in Maart 1272 als getuige in eene acte aangetroffen (4). In 1466 behoorde

---

(1) De Chestret de Haneffe, *Op. cit.* in *Publications*, XII. p. 69. XXXV, 514 en XXI, 141.

(2) *Publications de Limbourg*, t. XXXV, p. 413.

(3) Jos. Habets, *Limburgsche Wijsdommen*, 's Gravenhage 1894. 398 en 70.

(4) *Publications de Limbourg*, t. II, bl. 333.

Slenaken aan de heeren van Gronsveld (1). Wanneer het vrije Rijksheerlijkheid is geworden is onbekend.

Met schepenbank.

Steyn. De oudste heer, die voorkomt is Arnold, naar den naam zijner heerlijkheid van Steyn genoemd in 1378. Hij voerde 7 aangesloten en aanstootende, zuilen, 3. 3. 1. (2). Er is zeer weinig bekend van de oudste heeren van Steyn. (Zie p. 12 en 24 hiervoor).

Met schepenbank.

Terblijt. Vrije Rijksheerlijkheid. Daarvan is niet veel bekend. In 1447 komt Godart Dobbelsteyn van Doenrade als heer voor. Later vond men de Bongaert's, die ook heeren van Terheide waren (3).

Met schepenbank. — (Zie p. 26 hiervoor).

Wilré. Wilré was eene Rijksheerlijkheid. De oudst bekende heer is Arnold van Wilre; de familie van dezen Arnold schijnt den naam van Moreel gedragen te hebben (4).

Met schepenbank.

Wittem was eene Brabantsche heerlijkheid en leen, dat is, het behoorde aan den hertog van Brabant al suzerein, maar schijnt voor een deel, nl. Mechelen, Wahlwylre met Epen, die tot die heerlijkheid behoord hebben, oorspronkelijk deel uitgemaakt te hebben van het hertogdom Limburg zooals wij zagen (5) en zal in 1288 met dat hertogdom aan den hertog van Brabant gekomen zijn. In October 1520 werd het door Karel V tot vrije Rijksheerlijkheid verheven ten gunste van Erard van Palant. Echter werd eerst 6 October 1689 dit land ten gunste van George Frederik van Waldeck Pyrmont van den Brabantschen leenband ontslagen. In 1732 werd het met Eys en Slenaken tot één graafschap verheven, Slenaken toch was 7 Mei 1728 verkocht aan Ferdinand

---

(1) QUIX, *Schloss und ehemalige Herrschaft Rimburg*, Aachen, J. A. Mayer, 1835. 133.

(2) *Publications de Limbourg*, XXXV, 465, DE RAADT III, 473: HABETS, *Inv. Thorn* I, 288.

(3) *Publ.* XXXV, 72.

(4) *Publications de Limbourg*, II, 323. XXXV, 565—567.

(5) Zie deel XLVI der *Public.* 144—145. Zie echter hiervoor p. 39.

van Plettenberg, heer van Wittem; 11 November 1771 verkocht Maximiliaan Frederik van Plettenberg het aan Jan Lodewijk Frans van Goldstein van Breyl.

De oudste heeren waren uit het geslacht Julémont omstreeks 1200. Willem en Winand van Wittem leefden in 1216 ([1]).

Er waren twee schepenbanken: Wittem en Epen.

Wynandsrade. Een groot leen van Valkenburg ([2]). Het zou zijn naam ontleend hebben aan Winand, die doorgaans door de heeren uit het geslacht van Bongard werd gevoerd. Omstreeks 1326 komt een Winand van rode als heer voor of volgens anderen reeds zijn vader Godart van Bongart omstreeks 1286. Wynands zoon Johan nam den naam zijner moeder Mascherel aan ([3]).

Het was 't ressort van een schepenbank.

Geestelijke heerlijkheden.

Bemelen (zie hiervoor bladz. 41, vergeleken met 42). Oorspronkelijk Rijksheerlijkheid en later Luiksch. — Met schepenbank.

Berg. Vrije Rijksheerlijkheid komt in 1139 reeds voor als bezitting van St. Servaaskapittel te Maastricht ([4]).

Met schepenbank.

Breust. Breust (thans gem. Eysden) behoorde aan het kapittel van St. Martinus te Luik, krachtens schenkingsakte van 2 Juni 965 door Eraclius bisschop van Luik, wiens bezitting het was en die voormeld kapittel had gesticht ([5]).

Met schepenbank.

Heer-Keer. Vrije Rijksheerlijkheden van St. Servaaskapittel te

---

(1) Habets, *Limburgsche wijsdommen*, 24—29.

(2) *Publications de Limbourg*, XXI, p. 273.

(3) *Maasgouw*, 1886 p. 12 en *Publications de Limbourg*, XXIII, 364—365, zie verder dit art. 366—440.

(4) *Publications de Limbourg*, t. V, p. 27.

(5) Idem, VIII, 35.

Maastricht. In 1174 komen ze voor als een der negen banken van St. Servaas in een diploom van Keizer Frederik I. (Keer is thans gem. Cadier en Keer) (1).

Met schepenbank.

Mesch. Mesch eertijds Manderveld geheeten, in het waalsch Meschawe (spreek uit *Méau*) heeft lang rechtstreeks aan de Karolingers behoord, die het negende deel der opbrengst hunner domaniale bezittingen aan het Munster van Aken hebben geschonken, welke gift door koning Arnulf in 882 werd bekrachtigd en door koning Hendrik I in 930 (2). Hendrik III schonk de geheele villa en de voogdij aan dat stift (3); Hendrik IV bevestigde de schenking der voogdij in 1076 (4) en nogmaals in 1098 (5). Keizer Koenraad III bekrachtigde ook de schenkingen 1138 (6) en Frederik II in 1226 (7) „Mesch... cum advocaciis et omni jure quas Henricus III (1039—1056) dedit".

Neeritter en Heel. Neeritter en Heel waren patrimonium of vrijdorpen van St. Lambertus in het land van Loon en behoorden aan deken en kapittel der kathedraal van St. Lambert te Luik. — Neeritter heeft waarschijnlijk aan Ansfried van Teisterband gehoord (8).

Wanneer Heel aan het kathedraal-kapittel voormeld gekomen is, is onbekend (8).

Met schepenbanken te Neeritter en Heel.

Thorn. Tot het vorstendom, waarvan Abdis en kapittel de souverein waren, behoorden Thorn, Ittervoort, Baexem, Elle, Stramproy en Grathem.

De oorsprong van het vorstendom Thorn ligt in het duister en de kennis daarvan hangt gedeeltelijk af van de vraag, welke plaatsen bedoeld zijn met Cassallum en Ehti. In het diploom van

(1) *Public.* XXXV, 175—176.
(2) Lacomblet, *Urkundenbuch*, t. I, p. 39 n. 75 en 49 n. 89.
(3) Idem, idem II, 73, n° 135.
(4) » » I, 146, n° 227.
(5) » » I, 164, n° 254.
(6) » » I, 218, n° 327 (April 10).
(7) » » II, 72 en 73 n° 135.
(3)–(7): Vermeld *Publ.* XXXV, 335.
(8) *Publications de Limbourg*, t. IV, p. 230—298, 339—368.

950 Oct. 7 (gedagteekend doch foutief 966), waarbij Otto I aan zijn vasal Ansfried markt- en muntrecht te Cassallum en den tol tot dan toe te Ethi verheven verleent (mercatum et monetam .... in loco qui dicitur Cassallo, sito in pago Masalant in comitatu Ruodolfi .... et theloneum quod hactenus in villa Ehti sumendum fuit illi). De schrijvers der Monumenta Germaniae historica (1) spreken van Kessel en Echt (omtrent Echt is m. i. geen twijfel mogelijk of het is bedoeld met Ehti, doch hierover later bij de bewijzen voor de ligging van Cassallum). Maar er is geen Rudolph graaf in Kessel geweest, wel in Loon en in 't diploom wordt gesproken van „in loco qui dicitur Cassallo sito in pago Masalant in comitatu Ruodolfi", terwijl uit „Mantelius *Historiae Lossensis libri decem* .... (2) blijkt van een graaf Rudolphus in Loon (949—965). J. Habets, *De archieven van het kapittel der Hoogadellijke abdij Thorn* (3) spreekt van Kessenich. Doch zijn er bewijzen, dat er een Rudolf graaf van *Loon* was in *dien* tijd?

Als Eyck of Alden-Eyck ten tijde van Farabert, bisschop van Luik (947—952), in het graafschap Loon begrepen is geweest, dan is Rudolphus de eerst bekende graaf van Loon geweest, zegt Jos. Daris in zijn *Histoire de la bonne ville, de l'église et des comtes de Looz* (4) en wat daar volgens hem voor pleit is, dat Eyck in de Middeleeuwen onderworpen was aan de rechtspraak van het Loonsche Vliermaal. In het charter toch van 949 Juli 7, waarin Otto Koning van Duitschland, aan Farabert het klooster *Eiche (Aldeneyck)* geeft wordt gezegd, dat het ligt in het *graafschap van Rudolphus* (Miraeus *Op. dipl.* door Foppens I, 258). Verder wordt in het diploom Lotharius II van 1128, waarin de kerk van *Echta* in het bezit van St. Servaas te Maastricht werd bevestigd, gezegd dat Echt gelegen is in de Maasgouw, in het graafschap Loon (5), dus *toen* bestond zeker al het graafschap Loon. Als nu Eyck reeds inderdaad in het graafschap Loon lag en dus

(1) *Dipl. Reg. Imp. Germ.* Hannov. 1882. T. 1. pars. 2. pag. 210 n. 129, door Dr. Sickel, die 950 voorstelt als den datum.
(2) Leodii, Barchon. 1717 4°, p. 34 en 298.
(3) Dl. I. 's Gravenhage 1889, 1, noot 1.
(4) Liége. 1864. t. I, p. 382.
(5) Miraeus, t. IV, 197.

Ruodolphus, in het charter van 950 (966) genoemd, *daar* graaf was, dan volgt ook daaruit, dat de plaats *Cassallum* genaamd in het graafschap Loon lag. Dat echter Kessenich met Cassallum wordt bedoeld is volgens de naamsafleiding al vrij onmogelijk, want van Casa*ll*um, Kesse*n*ich, af te leiden in fantasie, dat zou Kesse*l*ich kunnen opleveren en volgens de oudste vermelding *die zeker* is, nl. in het charter in 1102 (Habets, Inv. Thorn n. 5) wordt de plaats *Kesnic* genoemd.

Eene plaats Cassallum of een naam die er op lijkt, komt zoover ik nagezocht heb in oorkondenboeken en handleidingen van de Latijnsche geographische benamingen, in deze streek niet voor, behalve in bedoeld diploom.

Uit het hiernavolgend schema van plaatsen die Cassalum, Cassale, Casella (met meer andere nevenvormen) heeten, blijkt 1° dat deze vorm zich uit Castellum heeft ontwikkeld, 2° dat de *l* nooit in *n* overgaat in de latere vervormingen van dien naam, terwijl uit de mede hier volgende lijst van plaatsnamen met *en*, *an* en *in* is op te maken, dat *deze* zich uit a*n*ia, a*n*um, ia*n*um, i*n*um en a*n*a hebben ontwikkeld.

1. Ca*st*el overgaande in Ca*ss*el.

Caste*ll*um, Cattorum (of ad Fuldam), Case*ll*a, Casse*ll*ae, Casse*l*ia, Casse*l*ium, Cassi*l*ium, Cassu*l*a = Casse*l* in Keurhessen.

Caste*ll*um Menapiorum, Casse*l*etum, Casse*l* bij Boulogne.

Caste*ll*um Morinorum, Case*ll*um, Casse*ll*um, Cas*l*etum = Cassel bij Boulogne?

2. *Cass* of *Cas*.

Cassi*l*iacum = Kis*l*eg (Würtemberg).

Casa*l*e of Casse*ll*a = Caso*l*e, stad in het Piëmonteesche.

Casa*l*e, Casa*l*ium, Casa*l*e St. Evasii, Casa*l*is (vroeger: Bodincomagus (-um), Bodincomium, dan Industria) = Casa*l*e in Ligurië.

Casa*l*e Majus = Casa*l*maggiore in het Milaneesche.

Casi*l*ina = Caste*ll*ucia (prov. Salerno).

Cashi*l*ia of Casi*l*ia of Cassi*l*ia of Case*l*ia = Cashe*l*, aartsbisdom in Ierland.

Casse*ll*a of Casse*l*etum = Châte*l*et in het Luiksche.

Casa*l*e = Chazeaux-lèz-Cornillon (kl. van Clarissen, daarna van Benedictinessen) in Forez (Frankrijk).

Casale Benedictum = Chéza*l*-Benoît in het dep. Cher (Fr.)

Caseo*l*um = Choiseui*l* in het dep. Haute-Marne (Fr.)

Plaatsen op a*n*ia, a*n*um, ia*n*um, i*n*um en a*n*alium.

Cassa*n*ia = Chassaig*n*e, Cistercienser-abdij bij Lyon.

Cassa*n*iolum = Chasseneuil, koninklijk huis in den tijd der Merovingers (Charente).

Cassia*n*um = Cassa*n*, priorie der Augustijnen bij Béziers.

Cassi*n*um = Cassi*n*o (1).

Volgens de *enkele naamsafleiding* zou men Cassallum, eerder in eene plaats, die Kessel of Kassel heet zoeken, bijv. de hoofdstad van het oude graafschap Kessel bij Roermond, dat volgens den geleerden van Spaen (2) in een charter tusschen *1084* en *1121* waarschijnlijk als *Casle* voorkomt, hoewel *dit* Kessel, waar nooit is gemunt, waar reeds in ± 1082 afzonderlijke graven waren (3), zeker niet in aanmerking komt, ondanks de bewering van Dr. Sickel in *Mon. Germ.* Hist. t. a. p. Door Sloet, in *Oorkondenb.*, p. 104, n. 109, wordt gezegd, dat het Silva Ketil, waar 980 Keizer Otto III werd geboren, volgens Thietmar's chronicon bij Pertz *Mon. Germ.* hist. III. 767, in het land van Kessel op den linker oever der Maas tusschen Venlo en Roermond, kan gelegen hebben, zoodat Kessel *toen*, omstreeks 980 of liever toen Thietmar zijn Chronicon schreef ± 1012, Ketil, geheeten heeft. En dan zou Kessel in 't dipl. van 950 (966) als een *locus qui dicitur* worden aangeduid en niet even zoo als Ehti „*villa*" zijn genoemd! De heer P. J. Maas beveelt een leenhof *Kesselhof* genaamd, onder Rothem niet ver van Neeroeteren (welke *laatste* plaats aan den abdis van Thorn behoorde) voor Cassallum aan (4), eene onderstelling, die ik gaarne zal aannemen als hij bewijst, dat daar *munt* geslagen is en het muntrecht van daar naar Thorn is overgebracht, zelfs maar dat deze plaats (nl. Kesselhof) ooit aan de abdij of abdis van Thorn behoord heeft.

---

(1) J. V. MULLER, *Lexicon manuale geographiam antiquam et mediam cum Latine tum Germanice illustrans*..... Leipz. 1831. — J. G. TH. GRAESSE, *Orbis Latinus*. Dresden 1861. — CHEVIN, *Dict. latin-français des noms propres de lieux, ayant une certaine notoriété princip. au point de vue eccl. et monast.* Paris (1897), doch Castellum Menapiorum = Kessel bij Muller, Graesse en Chevin.

(2) *Ordeelk. inleiding tot de hist. v. Gelderl.* II, p. 114.

(3) Ibidem.

(4) *L'ancien pays de Looz*, 1899—1900, 60—61 en 1901, 33—35.

Ik waag eene conjectuur: zou men in *Thorn zelf* dat Cassallum niet moeten zoeken? Wat toch is de beteekenis van Cassallum? Het is, gelijk wij zagen, eene latere vorm van Castellum, de Latijnsche benaming van eene plaats die kasteel, hofstede enz. beteekent. Zoo vinden wij bij Ducange *(Glos.... med. et inf. lat.)* dit woord voor huis, gebouw enz., terwijl bij Gunther, *Codex diplomaticus Rheno-Mosellanus*, I n. 640 p. 700, in eene acte van omstreeks 1163 voorkomt „unum *casale* quod Hovestat vocatur in eadem villa que Tris vocatur jacentem".

De plaats waar de abdij van Thorn werd gesticht, wordt door Thietmar van Merseburg, die 1012—1018 zijn kroniek schreef, voor het eerst *Torna* genoemd. Ook Guillon, de bekende oudheidkundige van Roermond, wien de artikels over Limburg van van der Aa's Aardrijkskundig woordenboek te danken zijn, vat het diploom van 950 (966) op alsof met Cassallum Thorn bedoeld is.

Thorn nu, het is bekend, beteekent, evenals Cassallum, een versterkt huis, een kasteel (1) en dit stadje voert ook een kasteel in haar wapen (2).

Een bewijs hiervoor van diplomatischen aard:

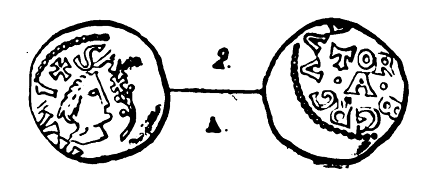
Op het diploom van 950 heeft zich het Thornsch kapittel beroepen om *zijn munt-*, tol- en marktrecht te bewijzen en daartoe dit diploom door andere keizers laten bevestigen.

In het charter bijv., waarbij Keizer Ferdinand I de privilegiën van Thorn 1559 Juli 28 bevestigt en het diploom van Otto I vidimeert, lezen wij: „quod cum honorabilis ac religiosae devotae nobis dilectae Abbatissa et conventus divae Virginis Thorensis diocesis Leodiensis nobis humiliter exponi curaverunt dictum conventum et monasterium a divis quondam praedecessoribus nostris Romanorum Imperatoribus ac Regibus fundatum ac successive multis privilegiis, libertatibus, exemptionibus, et immunitatibus donatum fuisse in quorum usu et *possessione* et etiam num existant" (3), waaruit ten overvloede blijkt, dat het gevidi-

(1) Zie o. a. VAN VELTHEM, *Spiegel Hist.* fol. 118*b* ed. IS. LELONG, 1717. (Ook in de heraldiek is torenkasteel).

(2) J. WOLTERS, *Thorn* (*de afb.*) en DE HEERS, *Beschrijvinge der steden van het land van Luyck.* Maestr., L. Bertus, 1738. 149.

(3) Inv. Thorn. II, n. 16, p. 7.

Afbeelding van een munt te Thorn geslagen door Gerberga, 2e abdis en opvolgster van Benedicta, dochter der stichters Ansfried en zijne vrouw Hereswint, op 1035 vermeld door Balderich in zijn Chronicum Cameracense et Atrebatense van ± 1052.

Naar een exemplaar der verzameling van L. de Coster afgebeeld, pl. XXIV, N° 2 van *Revue de la Numismatique belge, publiée sous les auspices de la société numismatique par* MM. R. CHALON et L. DE COSTER. Brux. Aug. Decq 1862, bij een art. van R. CHALON, *La plus ancienne monnaie des abbesses de Thorn*, 466—469.

De N van Thor(n)a en de 3 eerste letters van Gerberga, zijn wellicht door verkeerd slaan van den stempel, niet zichtbaar.

Op de voorzijde leest men SAC.... AMI, aldus aan te vullen 'SAC MARIAMI (M. J. = Mater Jesu of Mater Immaculata). Bezijden het hoofd der H. Maagd is eene lelie eindigend in een kruisje.

meerde diploma van Otto I dus nog in zijn gevolgen bestond. Het is een feit dat te *Thorn* al in 1035 gemunt werd. Eene munt van de abdisse Gerberga (derde abdisse van Thorn) was bekend, doch, daar men twijfelde of deze bestaan had, werd ze aan eene gelijknamige abdis van Essen toegeschreven (Chalon, Revue Numism. belge, 3e serie, t. VI, 466). Door mij werd 't bewijs van haar bestaan in 1890 aan den Rijksarchivaris Jos. Habets medegedeeld, die er den schrijver van hiervoor aangehaalde art. in de *Revue Numism.*, den baron de Chestret de Haneffe, kennis van gaf: ik vond nl. in de Translatio Sti Gisleni; dat met het lichaam van dien heilige, op den tocht daarmede (translatio) naar Keizer Koenraad, om zijn bescherming in te roepen, ook Thorn werd aangedaan, waar de monniken der abdij van dien Heilige door de abdis *Gerberga*, goed ontvangen werden. Het verhaal dezer translatie is van een tijdgenoot, Balderich, gelijk de Bollandisten bewijzen (Acta SS. ed. Brux. IV van October, p. 339, kol. 1) kanonik te Kamerijk. Hij beschreef die vóór 1052 in zijn Chronicum Cameracensium et Attrebatensium. (Zie Acta S.S. ibidem p. 1027, kol. 2 en 1028 kol. 1, N° 73).

In Kessel, wij zagen het, werden geen munten geslagen en te Kessenich eerst zoover bekend is onder Jan van Horne na 1418 (1). Uit dit alles blijkt in ieder geval dat nòch Kessel aan de Maas nòch Kessenich Cassallum kan wezen.

Er is nog een bewijs dat Cassallum Thorn is, en wel het diploom van 950 zelf, nl. het verband tusschen Ehti en Cassallum, want bij dat diploom vergunt Otto I voornoemden graaf Ansfried om den tol van Ehti naar Cassallum over te brengen.

Hoe men uit Ehti (in het dipl. v. 950) Eyck kan maken zooals sommigen doen begrijp ik niet; Eiche zou dan de vorm zijn, zooals uit het diploom van denzelfden tijd, nl. van 944, zooeven aangehaald, blijkt, terwijl Echt in het mede aangehaald diploom van 1128 Echta heet, wat meer op Ehti lijkt dan op Eiche.

Ehti nu is Echt: tusschen Echt en Thorn is altijd verband geweest tot 1718 (2) toe, nl. het hooger beroep, dat van Thorn ging

(1) P. O. v. d. Chijs, *Munten der leenen van Brab. en Limb.* enz. Haerlem 1866, 148.

(2) J. Habets en J. A. J. Flament, id. II, 292 (1541), 329.

op Echt en zulks ondanks Echt later tot Gelderland behoorde en Thorn eene Vrije Rijksheerlijkheid was, wat op een politiek verband in oude tijden wijst, evenals het in appel gaan van plaatsen als Wessem enz. naar Aken een bewijs is, dat het vroeger Vrije Rijksheerlijkheden waren.

Echt lag in het graafschap Loon, zooals wij hierna zullen zien.

Zóó gelezen en opgevat is de oorsprong van den rechtstoestand van het vorstendom Thorn af te leiden en te verklaren uit het diploom van 950 (966): Koning Otto I geeft Ansfried in zijn kasteel te Thorn munt-, markt- en tolrecht, regaliën als, waaruit zich, ook te Maastricht, de souvereiniteit des Luikschen Bisschop ontwikkelde (*daar* echter geen *markt*recht). Die rechten gingen over op het stift, doch wat rechterlijke jurisdictie betreft bleef Thorn afhankelijk van Echt, waar de graaf zijn schepengerecht had, nl. Rudolph, met wiens toestemming ten voordeele van Ansfried de tol van Echt naar Cassalum werd overgebracht.

Over de oorspronkelijke samenstelling van het vorstendom Thorn is weinig bekend. Eerst in de 13e eeuw komen de namen der plaatsen die het uitmaakten: Baexem, Ittervoort, Elle Haelen, Stramproy en Grathem voor (1). In de 15e eeuw al waren twee schepenbanken ééne te Grathem en ééne te Thorn, voor dit stadje en de overige plaatsen. Burgerlijk werd het land in 4 kwartieren verdeeld: 1e Thorn, 2e Grathem met Baexem, 3e Stramproy, 4e Ittervoort met Elle en Haelen. (Inv. Thorn II, 302).

Tweebergen bank van den Proost van St. Servaas, zie hierna onder MAASTRICHT.

IN DE MIDDELEEUWEN EN LATER DOOR WERELDLIJKE VOOGDEN GEANNEXEERDE KERKELIJKE HEERLIJKHEDEN.

AMBT MONTFORT.

1. *Echt heerl. van St. Servaas.* (?)

Wat het ambt Montfort betreft, zou *Echt* oorspronkelijk aan de kerk van St. Servaas behoorde hebben en werd daaraan

(1) HABETS, *Archieven Thorn*, 1244, Juni al die dorpen behalve Ittervoort (p. 7) en 1260 Mei, Ittervoort (p. 20).

geschonken door Gerberga, zuster van Keizer Otto I, sinds 928 gehuwd met Giselbert, hertog van Lotharingen nl. tusschen dit jaar en 939 (1). Omstreeks de helft der XI eeuw had Gerard van Wassenberg, graaf van *Gelderland, stamvader der Geldersche* graven (2) zich van de *kerk* meester gemaakt, wat hem in 1066 Keizer Hendrik IV te vergeefs poogde te beletten, doch in 1087 dwong deze keizer hem tot onderwerping (3), terwijl, vreemd genoeg, Echt in 1128 in het graafschap Loon lag, volgens diploom van Keizer Lotharius II (Miraeus Op. dipl. IV, 147) *„ecclesiam* de Echta, in pago Maselant in comitatus comitis de Loss".

In 1267 behoorde Echt aan Gelder en het zal er even mee gegaan zijn als met de overige aan de voogden toevertrouwde bezittingen.

2. *Stift Odiliënberg.*

De overige plaatsen van het ambt Montfort Odiliënberg Linne, Sulethem (Swalmen?), Vlodrop, Ascolon (Asselt?) Malicalieol (Melick?) en Curnilo (Maesniel) zouden tot het stift van Odiliënberg behoord hebben, dat door Lotharius II 858 Januari 2 aan den bisschop van Utrecht, St. Hungerus werd geschonken. De graaf van Gelder was er voogd. Door transactie beleende de bisschop van Utrecht, Otto II, 1222 Gerard III graaf van Gelder met al de jurisdictie en al den eigendom, die hij nog in het stift van Odiliënberg had met uitzondering der proosdij en der dienstmannen. In 1277 Aug. 4 geeft de afgezette Luiksche bisschop, Hendrik van Gelder, aan Reinald graaf van Gelder, met voorbehoud van levenslang vruchtgebruik, na zijn eventueel overlijden, zijn burcht Montfort met Nieuwstad, Echt, Linne, Vlodrop en al zijn overige villa's (4) welke schenking hij in 1277 December 12 bevestigt (5). In die oorkonden worden genoemd Nieuwstad, Linne, Echt, Vlodrop, Roosteren, Posterholt en Udullenberghe. In het bezit der voogdij van Odiliënberg en Posterholt, ressort

(1) SLOET, *Oorkondenb. van Gelder*, t. I, p. 78, n. 82. De bron is: Jacundus!
(2) VAN SPAEN, Inleiding II, 89 en volg. vooral 92.
(3) *Publications de Limbourg*, t. XXXV, p. 107—108.
(4) SLOET *Op. Cit.*, t. II, p. 957, n. 986.
(5) WILLEMSEN *in Publications* XXIII, p. 174 en volg. naar SLOET II, n. 992.

der schepenbank van den proost van Odiliënberg, werd door Hendrik I, bisschop van Utrecht, 1254 October 17, Hendrik I heer van Heinsberg bevestigd (Sloet II, n. 765), die ze verpandde aan Dirk, heer van Valkenburg, die ze op zijn beurt weer verpandde aan Hendrik van Gelder, heer van Montfort en gewezen bisschop van Luik. Te vergeefs protesteerde 1302 April 24 Dirk van Heinsberg, zoon van Hendrik I, tegen de wederrechtelijke inbezitneming der voogdij van Odiliënberg en Posterholt door den graaf van Gelder (1). Sinds dien tijd bleef het ambt Montfort aan dit land. Doch hoe Melick in de heerl. Wassenberg terecht kwam en Maasniel in de heerlijkheid Daelenbroeck is nog onbekend. (*Zie verder hiervoor* p. 23 en 25).

Stift Susteren.

De souvereine rechten te Susteren behoorden oorspronkelijk aan het klooster, later abdij, van St. Salvator, waarschijnlijk door den H. Willebrordus gesticht en door Pepijn van Herstal en zijn echtgenoote Blittrudis met goederen en rechten begiftigd. Later kwamen deze rechten in handen van de voogden van die abdij en met name aan de heeren van Valkenburg. Uit het beroemd recordium, dat de schepenen van Susteren in 1260 Sept. 14 (2) gaven blijkt, dat de heeren van Valkenburg en Dieteren, eerstgenoemde voor het grootste gedeelte, alle souvereine en heerlijke rechten te Susteren uitoefenden. Met Sittard en Born behoorde Susteren sinds 1320 tot het ambt Born en deelde dezelfde lotgevallen als deze. De verschillende verpandingen hadden te Susteren geen invloed op het rechtswezen of op het inwendig bestuur. Maar, gelijk wij p. 23—24 meedeelden, ondanks dat alles, schonk Reinoud I van *Gelder* het Stadsrechten omstreeks 1276 en voert Susteren 't Geldersch wapen op zijn zegel sinds dien tijd.

Met schepenbank althans in 1396 en 1421 (Jansen Inv. I, p. 34 en 54).

Ubach (waartoe het Nederl. Limburgsch dorp Ubach over Worms behoorde) was eene heerl. van Abdis en kapittel van

---

(1) Lacomblet. *Urkundenb.*, t. III, p. 12 n° 17, e. a. bronnen *Publ.* XXXV, 385 v.
(2) Sloet, *Oorkondenb.* II, 819, n. 837.

Thorn, blijkens overeenkomst o. a. van 1231 tusschen deze en den hertog van Limburg als voogd van Ubach. Deze deed wat de meeste voogden deden en toen Limburg aan Brabant was gekomen gedroeg de hertog van Brabant zich als souverein en zoo werd 11 Aug. 1626 verpand door den Koning van Spanje aan Hendrik van den Berg Trips, waartegen de abdis van Thorn protesteerde. Een proces, dat hierover ontstond werd ten haren gunste beslecht in 1667, en toen nam zij voor hare rekening de pandsom, die door de inwoners van Ubach moest terug betaald worden. Bij open brieven van 17 December 1703 erkent Karel III, Koning van Spanje, dat de abdis ingevolge aankoop in het bezit der heerlijke rechten getreden was. Den 2 December 1739 werd de heerlijkheid Ubach als leen van Brab. door de abdis van Thorn verheven (1).

Het werd door de hertogen van Brabant (koningen van Spanje, en later de keizers uit het Oostenrijksche huis) onder 't land van 's Hertogenrade gerekend.

Met schepenbank te Ubach.

Weert en Nederweert. In het bekende diploom van 21 Dec. 1062 te Silva Ketela door keizer Hendrik IV gegeven, verklaart deze, dat de markgraaf Otto van Thuringen en diens vrouw Adela aan de kerk van St. Servaas te Maastricht geschonken hebben hun praedium in de villa Werte en Thilesha (2). Met praedium is het landgoed bedoeld waarop zoowel vrijen als lijfeigenen woonden. Dit kapittel had een voogd in den persoon van de heeren van Horn, die zich in die hoedanigheid evenals de voogden van Meerssen, langzamerhand van het aan hunne voogdij toevertrouwde goed meester maakten Uit een charter van 1295 Mei 21, een uitspraak van den Luikschen officiaal in een geschil tusschen het kapittel van St. Servaas en de heer van Horne, Willem III, blijkt, dat het kapittel van St. Servaas, te Weert had: de schepenbank, met hooge- en lage justitie, de helft der tienden (de andere helft was verdeeld tusschen den investitus te Weert en de fratres scholares Leodienses) twee brouwketels, het vergevingsrecht der pastorie, een laathof met laten, den klokke-

(1) Inv. Thorn II, 402—411, Quix, *Rimburg*, 103.

(2) Orig. R. A. in Limb.

slag, het molenrecht, een windmolen te Weert en een watermolen te Tungelroy enz., aldus beweerde het kapittel en verder, dat de schepenbank in hooger beroep ging bij die van Vleytingen, maar dat Willem III van Horn alle de rechten overweldigd had, dat hij naar willekeur, belastingen hief, grachten liet graven en de inwoners buitenslands ten oorlog voerde.

Willem III wierp hiertegen op, dat de kerk van St. Servaas slechts op een klein gedeelte van Weert het tiendrecht had en er een laathof met eenige laten bezat, dat de heerlijkheid vroeger onder drie heeren verdeeld was, den graaf van der Marck, den heer van Altena en Henricus de Assele, dat ieder dezer drie heeren er in eigen naam de hooge- en lage justitie uit oefende, ieder door zijn eigen schepenbank, waarvan elk een meier en zeven schepenen aanstelde en kon afzetten; dat zijn vader (Willem II van Horn) aan den kinderloos overleden heer van Altena als erfgenaam was opgevolgd, dat deze door aankoop het gedeelte van den graaf van der Marck verworven had, dat hij door ruiling het gedeelte van de erfgenamen van Hendrik den Assele (van Asselt?) verkregen had.

De officiaal verwierp de uitvluchten van den heer van Horn en bevestigde den deken en het kapittel van St. Servaas in alle hunne rechten, behalve in enkele ondergeschikte punten (¹).

De heer van Horn stoorde zich niet aan die uitspraak. Aan Willem III was opgevolgd diens zoon, Gerhard I. Met dezen zag de kerk van St. Servaas zich genoodzaakt een vergelijk aan te gaan, den 19 December 1306, waarbij zij hem het voornaamste deel der heerlijke rechten, n.l. de hooge- en lage rechtspraak, en het aandeel van den investitus afstond en alleen een laathof, de, helft der tienden en het beurtelings met den heer van Horn vergeven der pastorie te Weert voor zich behield (²). Sinds dien tijd beschouwden zich de Horne's als souverein van Weert met Nederweert onder de suzereiniteit der Keizers.

(¹) Origineel op het Rijks-archief te Maastricht. — Archief van het St. Servaas kapittel.

(²) Copie R. A. in Limb., zie *Compte-rendu des séances de la Commission royale d'histoire*. Troisième série. Tome IX, p. 55 et suiv. Zie ook *Publ. de Limb.* XXIX, 226 (A. J. A. Flament, *Chroniek van Weert*) XXXV, p. 555 en 556.

Wessem. Rijksheerlijkheid, Wessem was eene bezitting van de abdij St. Pantaleon te Keulen, bij testament van 964 geschonken door den H. Bruno, broeder van koningin Gerberga, met toestemming van zijn broeder keizer Otto I. Met inwilliging van den Aartsbisschop van Keulen stond de abt van Pantaléon het dorp Wessem 15 Mei 1219 in erfpacht aan Willem III van Horn, voogd van Wessem, terwijl Gerard I graaf van Horn, 27 April 1329, het allodium der stad Wessem opdroeg aan Willem graaf van Gulick en die stad met aanhoorigheden van hem ter *leen* ontving (1). In dit charter wordt gezegd, dat Gerard I van Horne dit allodium vroeger in leen had van den abt van St. Pantaleon maar, dat de graaf van Gulick het op wettige wijze met het beoogd gevolg had teruggekocht of vrijgekocht (vrijgemaakt). Alsof de H. Bruno oorspronkelijk het allodium Wessem aan den heer van Horn had vermaakt en deze het op zijne beurt, aan den abt van St. Pantaleon verpand had of verkocht en de graaf van Gulick de pandsom had teruggegeven en het pand dus vrijgekocht of wel teruggekocht (bijv. bij wijze van beschud) want beide beteekenissen vrijkoopen bevrijden en terugkoopen, heeft het woord redimeren.

Wessem bleef toch erfelijk als eene *Rijksheerlijkheid* in het bezit der heeren van Horn (1) en had van nu tot op het einde der 18e eeuw dezelfde heeren als Weert en Nederweert en was evenals deze plaatsen eene onmiddellijke Rijksheerlijkheid (2).

TWEEHEERIG MAASTRICHT EN HET GEËNCLAVEERD GRONDGEBIED TOT HET BRABANTSCH MEDEBESTUUR, ONTSTAAN DER RECHTEN DES LUIKSCHEN PRINS-BISSCHOPS.

Na al wat wij over Maastricht gezegd hebben kunnen wij voor het Rom. en Frank. tijdperk kort zijn. Als paltz der Frankische koningen en keizers en der latere Duitsche keizers bleef het geruimen tijd een Rijksstad, dat wil zeggen het gedeelte van de

(1) LACOMBLET, *Urkundenbuch*, t. III, p. 198.
(2) *Publications de Limbourg*, t. XXXV, p. 561 en vlg. en de bronnen aldaar.

stad, dat aan den Keizer behoorde of liever de Frankische stad, en deelde het onder dit opzicht het lot van meerdere paltzen, die langer dan andere streken en plaatsen onmiddellijk aan het Duitsche Rijk zijn verbleven. Voor de volgorde der Frankische vorsten en der heeren van Lotharingen zie men hiervoor pag. 13—21. Na de verwoesting door de Sueven, Vandalen enz. waarvan p. 8—9 is gesproken is m. i. de plaats der oude Rom. stad gedurende eenige eeuwen onbewoond geweest, immers de overblijfsels dezer stad liggen *ruim* 1.50 M. onder den grond en de rooilijnen der *tegenwoordige huizen* loopen *dwars* over die der *Romeinsche* heen zoodat niet, gelijk te Keulen in de Middeleeuwen het geval was, de oude Romeinsche stad langzamerhand door de daarnaast gebouwde Frankische is vervangen. Zeker is het, dat de overplaatsing van eenige kanoniken uit het kap. van Maloin of Thuin naar 't voorm. Romeinsch Maastricht door Notger, bisschop van Luik, omstreeks 990 geschiedde en dat hij een zekeren Eligibel, kanonik zijner domkerk, aan het hoofd plaatste (1). Het oudste gedeelte van de tegenwoordige O. L. Vrouwe kerk, waar dit kapittel werd gevestigd, dagteekent van dien tijd en draagt het kenmerk der door of onder Notger en Balderik II te Luik gebouwde kerken, resp. van St. Denis, St. Jean-Ev., Ste. Croix en van St. Barthélemy. Volgens de Luiksche geschiedschrijvers, die de echtheid der schenking van den Duitschen Karolinger, Lodewijk het kind van 908 Januari 28, gegeven te Aken, aannemen, schonk deze vorst aan den Luikschen bisschop *thelonium ac monetam de Trajecto nostra donatione cum consensu Albuini eo tempore illius comitis concessam* (2).

In het diploom van 980/91, (Chapeauville I, 209 en Miraeus op. dipl. I, 50 met lacune na *Masline*, waarin de conjecture Maastricht kan plaatsen) bevestigt Otto II ten gunste van Notker praecepta van Pepijn, Karel, Lodewijk en een anderen Karel, koningen der Franken, van welke op Lodewijk (het kind) na niet bekend is, dat zij zich ooit met Maastricht bemoeid hebben, en

---

(1) *Gallia Christiania*, Paris, Victor Palmé 1876, t. III, kol. 936 noot b, waar hij B. Fisen (1e ed.) aanhaalt. — DE LENARTS, *Chroniek van Maastricht* in *Publ... de Limb.* II, noot 1, waar Fisen Hist. Leod. p. 217 wordt aangehaald, ook *dit* moet de 1e ed. 1642 zijn, want in de 2e van 1696 vindt men 't niet. Volgens G.C. kap.van *Thuin*(?).

(2) CHAPEAUVILLE, *Gesta Pont. Leod.* I, 168.

van zijn vader Otto I aan de kerk van St. Maria en St. Lambert van Luik verleend, over al de bezittingen dier moederkerk, waaronder Maastricht *niet* wordt genoemd: Otto III herhaalt 985 deze bevestiging (Miraeus op. dipl. I, 51). Deze bevestiging geschiedt door het verbod, dat graaf, rechter enz. behalve die door den Bisschop zou zijn aangesteld, in het bisschoppelijk gebied zal durven zijne functien als rechter uitoefenen, of belastingen innen of geld voor het stationeeren der schepen. In een diploom zonder datum van denzelfden Otto (Chapeauville I, 21) met monogram verschillend van dat der diploma's van Otto II en III die onmiddellijk bij Chapeauville voorafgaan, wordt Notker door den Keizer bevestigd voor wat betreft „et in Trajecto quicquid regale jus fisci exigeri poterat in moneta (1), in telonio, tam in navibus et ponte, quam foro et vicis (?), exitibus et reditibus ipsius loci.

Hendrik II bevestigt bij diploom van 1006 dat van Otto II in dezer voege: Otto II had evenals zijn voorgangers Pepijn enz. *praecepta* gegeven aan de kerk van St. Maria en St. Lambertus te Luik „ut et ipsa et suae appenditiae, quae sunt videlicet.... Trajecto..., cum omnibus rebus vel hominibus ad se pertinentibus, libere per se consisterent, et ab omni inquietudine judiciariae potestatis defensae et securae manerent". Waarop dan weer maar zeer breedsprakig het verbod voor comes, vel judex volgt (Publ. de Limb. III, 49). Bijna in dezelfde woorden is de bevestiging van Keizer Hendrik IV vervat d.d. Aken 28 Jan. 1070 (Publ. V, 22).

De bevestiging van keizer Frederik Barbarossa van 7 Sept. 1155 luidt een weinig bescheidener, Quicquid in Trajecto tenet Ecclesia B. Lamberti et quae confirmaverunt ei praedecessores mei in eadem villa, Ecclesia B. Mariae cum omnibus appenditiis ejus (Chapeauville II, 165). Zie hierover L. J. Suringar, *Bijdrage tot de kennis van van den regeeringsvorm van Maastricht en zijn ressort meer bijzonder het tijdvak van 1632—1794*, bl. 16—36. Maar het is mijns inziens eene niet uitgemaakte zaak, van wanneer de souvereiniteit

(1) Volgens FRANQUINET in zijn hierna aangehaalden inventaris zou de gift van Lodewijk het Kind en deze bevestiging alleen betreffen de *opbrengst* der munt niet het recht van die te *heffen*. Dit zou ik niet durven opmaken uit de woorden. Mogelijk deelde dan de bisschop in dit geval in de opbrengst der Keizerlijke munt.

van den Luikschen Bisschop dagteekent, of al deze diplomen echt zijn en wat de juiste zin is. Ik lees er met Suringar in, dat er spraak is van de rechten des bischops, ook wereldlijke van den beginne af op zijne familie, doch daarenboven dat daaronder begrepen is het gebied der heele parochie van O. L. Vrouw, m. a. w. het gebied der *voormalige* Romeinsche stad ongeveer, die om het middelpunt der omstreeks 990 opgerichtte kapittelkerk van O. L. Vrouw, weder was herbouwd of juister gesproken met huizen o.a. woningen voor kanonniken, vicarissen, suppoosten, onderhoorigen, was bezet en houdt met Daris, welke rechten Notgers voorgangers ook mogen gehad hebben, dezen voor den eersten *prins*-bisschop van Luik en dus ook te Maastricht (*Hist. du diocèse et de la principauté à Liège* I, 240) en dan valt het tijdstip van 't eerste wereldlijk bestuur der Luiksche beschrijven al zeer goed samen met den oorsprong van het kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht (1).

1204 November 12 werd Maastricht door Philip van Schwaben te Coblenz bij diploom aan Hendrik I van Brabant geschonken met de woorden: Concedimus ei et heredibus suis in feodum civitatem Trajectensem, cum omnibus justiciis et appendiciis suis extra civitatem et intra, necnon ibidem Ecclesiam St. Servatii,

---

(1) Wij laten hier de parochie en het pastoraat van O. L. Vr. Kerk buiten spel, en nemen aan, met het diploma van Keizer Lotharius III van 1132, gegeven tot beslechting van geschillen omtrent het sentgerecht en andere geestelijke rechten tusschen de beide parochiën, dat de parochie van O. L. V. toen al 300 en meer jaren bestaan had, maar opperen dan bescheiden de vraag hoe de overgang van het jus parochi van de toenmalige geestelijkheid van O. L. Vr., welke dan ook, op het kapittel van O. L. Vr. uit Maloin komend omstreeks 990 is geregeld. Men kan toch niet aannemen, dat die overgang bij overrompeling is geschied, een overgang nog wel gepaard met afbraak der oude kerk en opbouwen van eene nieuwe. Want onmiskenbaar zeker is het oudste deel der tegenwoordige O. L. Vr. Kerk van Notker's tijd (971—1008) en van een ouderen bouw is, bij de *herstellingen*, *verlagen van den heelen kerkvloer*, *ondergraven der muren enz. van den omgang*, waarbij zelfs in 1910 het ronde grondvlak van een *Romeinschen* tempel te voorschijn kwam, *geen spoor gevonden*. Dat de diplomen dien overgang van rechten op het kapittel regelend *alle* verloren zijn gegaan, terwijl die van Meerssen, den overgang van pastoreele en andere rechten van de clerici op de monniken van Rheims regelend, nog alle aanwezig zijn en dit ondanks plundering, brand enz. waaraan deze opene plaats veel meer bloot stond, terwijl de versterkte O. L. Vr. kerk zoo veilig werd geacht, dat in haar toren het stads-archief werd bewaard, dat komt mij toch vreemd voor.

cum omni integritate in eo jure, quo patri et fratri nostro, divis Romanorum imperibus attinebat". In dit diploom wordt dan ook van bisschopsrechten, welke dan ook, in het geheel geen gewag gemaakt. Zeker is het echter, dat de bisschoppen van Luik reeds in de elfde eeuw munt hebben geslagen te Maastricht (1).

Ten opzichte van de munt doet zich een opmerkenswaardig feit voor nl., dat Rudolf van Zaehringen van Frederik Barbarossa den burcht Maastricht met al wat daarvan afhing in pandschap ontving, alleen de kerk van St. Servaas uitgezonderd, waarna hij alleen den muntslag te Maastricht had (2) en dat hij op een munt toen geslagen den sleutel van St. Servaas, zeer groot liet afbeelden de noodkist en onder den sleutel het woord clavis alsof hij bevreesd was, dat men zich zou vergissen over zijn uitsluitend muntrecht. In het diploom van 1174 leest men onder de door keizer Fred. verpandde plaatsen: „burgus Traiecti cum omnibus petinentiis" met uitzondering van de „praepositura Trajectensis, van St. Servaas natuurlijk, want over die van O. L. Vrouw had de keizer geen beschikking. Ik vraag mij af of de Keizer zoo zou spreken als de bisschop van Luik te Maastricht *zelf* reeds eenige rechten had en of dan de bisschop niet tegen zulk een pandbrief zich zou verzet hebben, waarin zijn rechten eenvoudig werden verzwegen. Als niet de geromaniseerde Gallogermaansche bevolking van Maastricht, toen de Franken zich hier vestigden, geheel was vervangen door eene Frankische zou men de bisschoppelijke macht zóó kunnen verklaren, dat in de Romeinsche stad geschied was, wat in Gallië en elders had plaats gehad namelijk, dat de Franken aan de bisschoppen een zeker toezicht en bestuur over de oude bevolking daar hadden gelaten, dat daaruit hun macht was ontwikkeld en dat dan daarnaast zich de Frankische stad had gevestigd, maar nu zou men veel eerder kunnen aannemen, dat de vestiging van het kapittel van O. L. Vrouw door Notger de oorsprong is geweest van het gezag der Bisschoppen, later door Otto III bevestigd 985 en ± 987.

---

(1) *Catalogue de la collection unique de monnaies et médailles* etc. par feu F. L. J. Dumoulin. Amsterdam, (1896), p. 3, nº 26. — Munt van 1024—'39. Zie DE CHESTRET (noot 2) p. 65.

(2) DE CHESTRET, *Monnaies de la Principauté de Liège*, p. 106 en 116. BORMANS et SCHOOLMEESTERS, *Cartulaire de St. Lambert*, t. I, p. 93 en 94.

Toen nu in 1229 de eerste omwalling èn het bisschoppelijk èn hertogelijk gebied omvatte moest aan eene andere omschrijving en bepaling der rechten van de beide vorsten worden gedacht. Dit geschiedde door de bekende „oude caerte", de oudste constitutie van het *tweeheerig* bestuur der stad, door Jan I hertog van Brabant en zijn zwager Jan van Vlaanderen bisschop van Luik gemaakt.

Reeds 1 Juli 1243 werd door de schepenen van den Bisschop te Maastricht diens recht in de stad omschreven en de personen aangewezen over wie zijne jurisdictie zich uitstrekte, nl. die blijken „pertinere ad Sanctum Lambertum" (1).

In de oude caerte van 1283 Febr., nl. een verdrag over de wederzijdsche rechten tusschen voorn. bisschop van Luik, Jan van Vlaanderen en hertog van Brab. Jan I, zijn zwager, werd bepaald: „Item het is verklaert ende geordonneert, dat alle de Mannen ende Vrouwen, die toebehooren, ende toe behooren sullen aen de Kercke van Onze Lieve Vrouw ende Sinte Lambrecht: oft totter Lieve Vrouwe te Tricht, oft van onse Lieve Vrouwen te Tongeren: oft van onse Lieve Vrouwe te Huy: oft van Sinte Oda te Amaing, gehooren, ende moeten gehooren, binnen de stad Tricht, totter jurisdictie van den Bisschop". Een uitleg over de „Oude Caerte" vindt men in de scheidsrechterlijke uitspraak van 12 Januari of Februari 1297 (2):

Maastricht en Wijk zouden in hun geheel aan den Hertog behooren met hunne „suburbia", uitgezonderd de parochie van St. Maria, eertijds de Bisschopszetel, en de parochie van St. Pieter, „existens in suburbio Trajectensi", St. Lambertus' erfdeel. Zij die buiten deze parochie en buiten het bisdom Luik geboren waren, zouden Brabantsch, de overigen Luiksch zijn, waar ook in de stad zij zouden wonen; bij huwelijken tusschen onderdanen des bisschops en des hertogs zou elk der echtgenooten zijn eigen nationaliteit of liever, gelijk de geijkte uitdrukking was, nativiteit behouden, doch de kinderen die der moeder volgen.

Het is bekend, dat te Maastricht omtrent de zaak die ons

---

(1) G. D. FRANQUINET, *Bered. Inv. der oork. en bescheiden v. 't kap. van O. L. Vrouwekerk te Maastricht*, 1870, I, 22—26.

(2) FISEN, *Hist. Leod.* ed. 1696, II, 34. De „oude caerte" zelf zie stadsrecessen.

bezighoudt twee scholen zijn de Luiksche en de Brabantsche. De laatste (zie Suringar t. a. pag. 28 – 36) die er zich op beroept, dat in het zoo even aangehaald diploom van 1132 Lotharius III, zonder van den bisschop te gewagen, over het rechtsgebied der parochiën uitspraak doet; dat in het diploom van 1087 (Miraeus IV, 486) Hendrik IV de kerk van St. Servaas met al haar dependentie tot vrije Rijksabdij verklaart, voor het tijdelijke onder den Keizer en voor het geestelijke onder den Paus; op het beleenings diploom van 12 Nov. 1204 van Philip van van Hohenstaufen en de bevestiging daarvan (1), waarin van den bisschop van Luik als mede-heer geen spraak is, vestigt zijn uitspraak juist hierop. Mijne *conjecture* verklaart dit alles, nl. aldus: Buiten het oude Frankische Maastricht, *het* Maastricht van die dagen was er, zich aansluitend aan St. Pieter, als 't ware eene voorstad van Maastricht, welker oude kerk zich in de onmiddellijke nabijheid der stad verhief, die wel de oorspronkelijke parochiekerk, van het bisschoppelijke Maastricht in den *Frankischen tijd* kan geweest zijn, was in het midden der voormalige Romeinsche stad, een kapittel door Notker, bisschop van Luik overgebracht met een proost uit zijn kathedraal-kapittel, dat de kern werd van een nieuw suburbium en dat buiten spraak bleef, waar de keizer of later de hertog van Brabant decreteerde omtrent zijne stad Maastricht, terwijl 's Bisschops rechten zich niet tot de andere stad uitstrekten (2).

Het verband van de parochie van O. L. Vrouwe en die van St. Pieter, „existens in suburbio Trajectensi" blijkt ook uit de scheidsrechterlijke verklaring van 12 Januari of 12 Februari 1297. Toen nu de omwalling van 1229 ontstond werd èn het oud

(1) 1214 Sept. 2, 1219 April 29 door Fred. II; 1222 in Mei door Frederiks zoon Hendrik VI, waarbij als getuige Hugo van Pierpont, bisschop van Luik voorkomt. 1273 Oct. 27 door Rudolf I; 1298 Nov. 27 door Albrecht; 1309 Jan. 18 door Hendrik VII van Luxemburg en 1349 Juli 25 door keizer Karel IV, die bij 2 verschillende diplomen resp. de giftbrieven van 1214 Sept. 2, 1298 Nov. 27, 1309 Jan. 18 en die van 1222 Mei bevestigt. Zie bronnen bij Suringar blz. 29—35.

(2) Overigens kan de Keizer in de voorn. diplomen van 1087 en 1132 even goed als keizer d. i. als opperheer des Duitschen Rijks eene bepaling omtrent Maastricht hebben gemaakt, waaraan zijn vasal, de bisschop van Luik, zelfs al had hij nog zooveel recht op Maastricht, zich moet onderwerpen.

Frankisch Maastricht èn de parochie van O. L. Vr. daardoor omvat.

Van de oude omwalling vóór 1229 toch bewijst o. a. Suringar (p. 40), dat de vroegere versterkingswerken *in den loop der tijden geheel* waren teniet gegaan. Dus zal in het laatst der 10e eeuw van de omwalling der Frankische stad wel niet veel over geweest zijn, waar men in 1229 van het vervallen dier omwalling spreekt als in den loop der tijden geschied. Doch het diploom van hertog Hendrik van Brabant zelf, waarin hij machtiging geeft tot de versterking van Maastricht gaat nog verder en beweert „cum omnes villae meliores quae pro ipsismet sunt bene munitae, Trajectum *solum* invenitur *debile* et *immunitum*", en dan zegt hij toe te staan dat de burgers „*incontinenti* (dus er was haast bij) sic muniant suum oppidum, quod res et personas suas ponant in securitate, quae *hucusque* fuerunt in *fuga et debilitate*" (1). Butkens (*Trophées de Brab.* l. IV, p. 195) vat ook dat immunitum zóó op alsof er toen, in 1229 althans, geen muur meer bestond „de pouvoir *clore* et *fortifier la dicte ville. Debile* bet. dat de burgerij, bij gemis aan wallen te zwak was om zich te verdedigen.

Ook des Bisschops suburbium is toen omwald en of de Bisschop, zooals de Brabantsche partij beweert, met de regeling des souvereiniteitsrechten er op is vooruitgegaan of niet, ja of die van toen dagteekenen, mogen anderen uitmaken. Zijne souvereiniteit *in* de stad dagteekent van 1229. Was vóór 1229 het bisschoppelijk recht dus personeel en territorieel door de keizerlijke diplomen bepaald en afgebakend, na 1229 was het personeel even als toen dat des hertogs. Een bewijs daarvan is wel, dat eerst na 1229 er spraak van is welke vreemdelingen zich te Maastricht vestigden, onderdanen des Hertogs, welke des Bisschops zouden zijn; wat nog niet noodig was toen beider gebied nog was afgescheiden.

Binnen de omwalling van 1229 was behalve het bisschoppelijk en hertogelijk gebied begrepen het grootste gedeelte van de heerlijkheid Tweebergen, een gedeelte van het graafschap Vroenhof, — tot welks gebied een deel der stad behoorde en daar buiten

---

(1) 1229 Juli 1 M. J. van Heylerhoff, *Annuaire du Limbourg*, 1825. 119—120.

Wilre (Oud-Vroenhoven), Heukelom en Montenaken — het rechtsgebied van het kapittel van St. Servaas, dat zich over het *claustrum* dier kerk uitstrekte, en dat van O. L. Vrouw. Bij de omwalling van 1298—1300 werden groote gedeelten van de heerlijkheid Tweebergen en van het graafschap Vroenhofe binnen de stad geenclaveerd. Eene grondheerlijkheid des Bisschops gen. Bisschops Kommel lag buiten de stad.

Verder werd tusschen 1486 en 1515 (1) een gedeelte der heerlijkheid St. Pieter, na dit laatste jaar de Nieuwstad" genaamd, bij Maastricht ingelijfd en werden, wat het crimineele-, correctioneele- en politiezaken betreft (personeele jurisdictie), de inwoners onderworpen aan de rechtspraak der beide hooggerechten en het laaggerecht, op denzelfden voet als de overige burgers van Maastricht, terwijl de willige justitie: opdrachten, verpandingen enz. en het kennisnemen van geschillen daarover, aan het hooggerecht van St. Pieter verbleef.

Wat het Brabantsch medebestuur betreft, bleven de hertogen van Brabant uit het oude stamhuis tot het uitsterven daarvan met Maria, dochter van Jan III medeheeren van Maastricht.

HET LIMBURGSCH GRONDGEBIED DAT ONDER DEN HERTOG VAN BRABANT BEHOORDE IN 1355—1661.

Na den dood van den laatsten hertog van Brabant uit het Leuvensche huis Jan III in 1355 kwamen Brabant het hertogdom Limburg en de drie landen van Overmaas, Valkenburg, Daelhem, en 's Hertogenrade aan zijne dochter Joanna die in 1406 overleed, na achtereenvolgens met Willem IV van Holland, uit het Beiersche huis, en met Wenceslaus van Luxemburg gehuwd te zijn geweest, welke laatste tot zijn dood in 1383 Dec. 7 met haar in het bestuur harer erflanden had gedeeld.

Zij had haar landen, de hertogdommen Brabant, Limburg, de drie landen van Overmaas en het indivies recht op de stad

(1) H. P. H. Eversen. *Over de inlijving van de Nieuwstad bij Maastricht.* Publ. de Limburg, XIV, 3—100. Zie verder over de Maastrichtsche souvereiniteiten, *Publ.* XXXV, 250—288 en de bronnen daar aangehaald.

Maastricht, vermaakt aan Margaretha (dochter van haar gelijknamige zuster en van Jan II van Male, graaf van Vlaanderen, en aan haar tweeden man Philip van Bourgondië, bijgenaamd de Stoute. Het bestuur van Limburg en der drie landen van Overmaas had zij reeds vóór 1402 April 12 aan Philip opgedragen, want in een charter van dien dag, waarin hij zich titelt „fils de France, duc de Brabant et de Bourgogne, gelast hij aan *zijn* stadhouder in *zijne* landen van Limburg, Valkenburg en andere landen van Overmaas, op verzoek van zijn schenker Arnaud van Eldre, dat zoo uit de brieven van partage tusschen Jan hertog van Brabant en Adam van Haren blijkt, dat het dorp Haren een leen is van het hertogdom Brabant en dat Arnaud, zijn heerlijkheid van zijne zuster (dat wil hier zeggen zijne aangehuwde tante) had verheven, men hem niet zou dwingen ze te verheffen voor zijn hof van Valkenburg, ter oorzake van het transport, dat zijne voornoemde zuster hem had gedaan van zijn *kasteel* en *land van Valkenburg* (1).

Daar Margaretha (1405) en haar man Philip van Bourgondië (1404) vóór Joanna (1406) gestorven waren, volgde hun zoon Antonie van Bourgondië in Brabant, te Maastricht en de landen van Overmaas op. Bij het uitsterven van 't Bourg. huis in de mannel. linie met Karel den Stoute 1477 volgde zijn dochter Maria gehuwd met den Roomsch Koning Maximiliaan op, die mede regent werd en reeds droomde van een Bourgondisch Koningrijk, dat al de Nederlanden omvatte, evenals Karel de Stoute reeds had gedaan.

Na haar dood 1482 kwamen de Nederlandsche erflanden aan haar zoon Philip de Schoone, aanvankelijk onder voogdij van zijn vader Maximiliaan. Met Philips waren deze landen onder

---

(1) In het archief van het kasteel Borgharen. Valkenburg (de heerlijkheid) had Joanna hertogin van Brabant hem 1389 Aug. 17 verpand met de kasteelen Millen, Gangelt en Vucht. In dezen pandbrief zegt de hertogin, dat Valkenburg geënclaveerd was in het hertogdom Limburg, dat Philip reeds bezat. (R. A. in Limb. copie Loyens).

Volgens Dewez, *Histoire de la Belgique*, III, 253—255 schonk Joanna van Brabant 1403 aan voornoemde Margaretha Brabant tijdens haar (Joanna's) leven en stelde Margaretha haar zoon Antoine tot Gouverneur er over aan, terwijl na den dood van Joanna hare erflanden aan Antonie van Bourgondië zouden komen; van de landen van Overmaas spreekt Dewez niet afzonderlijk.

het Oostenrijksche huis gekomen, die haar naam Spaansche Nederlanden aan de omstandigheid te danken hadden, dat Philip met Joanna, erfdochter van Ferdinand van Arragon en Isabella van Castilië was gehuwd.

In 1531 Juli 1 bij gelegenheid aan de bevestiging der gouden bulle, van Keizer Karel IV, op den Rijksdag te Augsburg over het privilegie, „de non arrestando et de non evocando" voor de burgers van Maastricht en de drie landen van Overmaas, scheidde Karel V Maastricht en deze drie landen van het Duitsche Rijk af en liet doorgaan alsof de leenacte van 1204 van Maastricht aan Brabant eene schenkingsacte geweest was (1). In 1548 Juni 26 werd op den Rijksdag van Augsburg door den Keizer het droombeeld van Karel den Stoute en Keizer Maximiliaan I verwezenlijkt door het afscheiden van den Bourgondischen Kreits die de Nederlandsche erflanden, behalve nog Gelderland, omvatte (2).

Onder Philip II en zijn opvolgers Philip III en IV werd van deze afscheiding een treurig gebruik gemaakt door het verpanden van verschillende dorpen als heerlijkheid.

Onder Karel V op het eind zijner regeering in 1554 werd, (althans volgens *Publ. dl. XVI 186*) slechts Geul tot heerlijkheid verheven. Of deze soms al niet vroeger, eene heerlijkheid was, is mij onbekend. In een sommier leenregister van het land van Valkenburg op het R-archief alhier staat: „1554 verheven bij heere Conraedt van Gaveren heere van Elsloo". Maar daar blijkt alleen uit het in leen verheffen *der* heerlijkheid niet het verheffen *tot* heerlijkheid. In Jacques le Roy, *Histoire de l'aliénation, engagère ou vente des seigneuries, domaines et jurisdictions du duché de Brabant, de Limbourg et Pays d'Outre Meuse*, p. 43, leest men: „Geul fust engagé l'an 1560 pour 6200 et rehaulcée le 19 d'Août 1630 au Sr. de Honsbroeck, pour autres. . . . . . . 6000.

Et vendu au dit Honsbroeck le 6 Janvier 1644 pour autres . . . . 15800.

Terwijl volgens acte van koop (*Publ.* XXI, 319) 20 Juni 1560

---

(1) MIRAEUS II, 1274 v.

(2) Zie de plechtige verklaring van den Keizer bij LOUVREX, *Recueil contenant les édicts et règlements faits pour le pays de Liége et comté de Looz etc.* Liége, 1750. t. III, p. 419.

hooge middelbare en lage heerlijkheid aan Koenraad van Gaveren werd verkocht! Misschien zijn vóór dien datum slechts eenige heerl. rechten verheven?

Voor het sluiten van het partage-tractaat, tusschen Spanje en de Staten Generaal was de politieke toestand aldus. Wij vermelden de schepenbanken wijl deze het hoofdbestuur in de steden en dorpen òf vormden òf hielpen vormen en volgen de verdeeling van 1621.

Het land van Valkemburg (1).

(De heerl. leenroerig van Valkenburg, waar geen ander leenhof is aangegeven).

Stad Valkenburg met schepenbank.

Hoofdbank van Meerssen met de schepenbanken:

1. Meerssen Limmel (thans gemeente Meerssen) en Ambij.

2. Houthem met onder-schepenbank.

3. de oude heerlijkheid Borgharen met (Brab. leen) schepenbank;

4. de oude heerlijkheid Itteren en Meerssenhoven met schepenbank;

5. de heerlijkheid Geulle met schepenbank (zie hiervoor).

6. de heerlijkheid Bunde met schepenbank in 1626 verpand en in 1627 verkocht.

7. de heerlijkheid Ulestraten met schepenbank, 7 Aug. 1626 verpand, kort daarna verkocht.

Hoofdbank Beek:

1. Schepenbank Beek.

2. * (2) de heerlijkheid Geleen met schepenbank voor Geleen en Spaubeek in 1557 verpand in 1609 verkocht.

3. ten onrechte, de vrije Rijksheerlijkheid Bergh.

4. ten onrechte, de Luiksche schepenbank Bemelen.

5. de oude heerlijkheid Schinnen met schepenbank.

---

(1) Voor de verpandingen en verkoopingen zie men Le Roy, hiervoor aangehaald p. 43 en Slanghen in *Publ.* XV, 462—'66, XXII, 329, 282—'95, XXXV 101, 376, 115, 434.

Voor de indeeling der 4 hoofdbanken in 1621, *Publ.* XV, 350—351.

(2) De heerl. en schepenb. met één * geteekend zijn 1661 aan Spanje toegewezen, die met twéé * ook, doch zijn in 1785 aan de Staten-Generaal gekomen.

Hoofdbank Klimmen met:

1. Klimmen, schepenbank ook voor Hulsberg en Schimmert.

*2. de heerlijkheid Nuth, 11 en 20 Augustus 1626 verpand en in 1642 verkocht. Met schepenbank.

3. de heerlijkheid Eysden met schepenbank, verpand omstreeks 1350, wederom in 1370, eindelijk in 1558, weder 8 Augustus 1626 en waarschijnlijk verkocht 24 Maart 1643 (1).

**4. de oude heerlijkheid Oud-Valkenburg met schepenbank;

**5. de oude heerlijkheid Strucht (2) „ „

**6. de heerlijkheid Schin op-Geul met schepenbank verpand 1559 en 29 Aug. 1630.

Ten onrechte werden hier onder gebracht de dorpen Terblijt en Heer met Keer, laatstgenoemde bank van St. Servaas.

Hoofdbank Heerlen met:

Schepenbank voor Heerlen, Voerendaal, dat 19 Februari 1626 werd verpand en 1634 door de regeerders werd afgelost en wederom bij de schepenbank Heerlen gevoegd. — De gemeente Nieuwenhagen is uit deze schepenbank gevormd.

Verder voor **Schaesberg, later als heerlijkheid verpand reeds geruimen tijd voor 1618 en 20 Apr. 1618 als heerlijkheid verkocht, het was een groot Brabantsch leen van tijd tot tijd onder Valkenburg verheven.

*4. De oude heerl. Hoensbroeck (Brab. leen). Met schepenbank.

*5. De oude heerl. Vaesrade (thans gem. Hoensbroeck). Met schepenbank.

*5. De heerlijkheid Oirsbeek, in 1557 verpand en in 1609 verkocht, met schepenbank voor de dorpen Oirsbeek, Amstenrade, Bingelrade, Merkelbeek.

*6. De heerliikheid Brunssum in 1557 verpand en in 1609 verkocht, met schepenbank voor de dorpen Brunsum, Schinveld en Jabeek.

Deze 2 laatste heerlijkheden en die van Geleen werden samen onder den naam van Graafschappen Amstenrade en Geleen 26 Februari 1654 tot Graafschap verheven wat het *graafschap* be-

---

(1) *Misschien* in 1221 onder 't oud hert. Limburg: Walram III, hert. van Limburg spreekt van een charter van 1271 Juli van „villa mea de Aspre".

(2) De lage en middelbare justitie was een oude heerlijkheid, de hooge werd in 1642 door den koning van Spanje verkocht. *Publ.* XXI, 311--317.

treft leenroerig aan het leenhof van Brab. te Brussel; de heerlijkheden zelve te Valkenburg.

LAND VAN DAELHEM.

Cadier, 1644 April 24 verpand, kort daarna verkocht. Met schepenbank.

De oude heerlijkheid Oost, verpand 1630 Aug. 17, thans gemeente Eysden, met schepenbank.

* De heerlijkheid Noorbeek, verpand 1626 Augustus 12 aan de familie van Berg Trips (1), doch verder is niets bekend van vaste heeren of pandheeren. Het kapittel van St. Lambert te Luik had er de *grond*rechten en schepenbank met schout en 5 schepenen voor de middelbare en lage justitie, de hooge justitie behoorde misschien onder 's Gravenvouren.

Wie het dorpsbestuur van Noorbeek in handen hadden is onbekend.

* De oude heerlijkheid M'heer, met schepenbank.

LAND VAN 'S HERTOGENRADE.

Vaals, met schepenbank voor Holzet en Vaals (oorspronkelijk had Holzet eene afzonderlijke schepenbank), verpand 8 November (*Publ.* dl. 26, p. 368 en 18/8 bij Le Roy 45) 1626 en in 1656 op last der Ho. Mo. afgelost.

Gulpen, met schepenbank verpand o. a. in 1630 Augustus 16 (2); de hooge justitie behoorde toen aan den pandheer. De eene helft is oorspronkelijk bezeten door het O. L. Vr. kapittel te Aken en daarna door den heer van Neuburg, de andere helft zou tot in de XIIIe eeuw door het huis van Wassenberg zijn bezeten en daarna met de geheele heerlijkheid 's Hertogenrade in het bezit van het huis van Limburg en eindelijk van Brabant gekomen; doch uit Butkens I, Preuves 77, blijkt, dat Walram, hert. van Limb. 1252 7/3 zijne Gulpensche bezittingen aan Gerard van W. in leen bevestigde (zie hiervoor p. 38—39).

Margraten, met schepenbank.

---

(1) LE ROY, 44.

(2) Idem, 45.

* Heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz (thans 2 afzonderlijke gemeenten) 1626 Aug. 16 verpand aan de fam. von Bongart.

* Kerkrade met schepenbank, werd in 1626 Aug. 17 verpand voor de som van 9500 gulden, die in 1643, Februari 26 verhoogd werd met 5500 gulden, deze verpanding werd gedaan aan den abt van Kloosterrade. 17 Aug. 1630 werd het verpand aan dezen en Jan Spies tot Erenstein heer van Eynrade. In 1642 werd Hendrik van Berghe genaamd Trips, medepandheer van Kerkrade en zoo waren in de 17e eeuw 2 medepandheeren, eindelijk weer één: Louis de Cartier. In 1752 verkocht L. J. de Cartier zijne rechten aan den Abt van Kloosterrade die sinds 1762 alleen pandheer bleef van Kerkrade (1).

De inname van Maastricht in 1632 door Frederik Hendrik was als 't ware het sein tot een eindelooze reeks van krijgstochten, inlegeringen in de landen van Overmaas, ook tot wederzijdsche plunderingen van Spanjaarden en Staatschen beiden, onder den naam van retorsien bekend (2).

De vrede van Munster 1648 Jan. 30 beloofde wel een einde daar aan te maken, doch bracht het niet verder dan de bepaling in artikel 3: „Wat aengaet de drie Quartieren van OVER-MAZE, te weten VALCKENBURCH, DAELHEM- en 'S HERTOGEN-RADE, de selve sullen blijven in den Staet in de welcke die sich tegenwoordich vinden, ende in cas van dispute en controversie, sal de selve gerenvoyeert worden aen de *Chambre mi partie*, daer van hier naer word gesproken, omme aldaer te worden ghedecideert (3).

In artikel 21 wordt deze nader omschreven en bepaald, dat eenige rechters in gelijk getal van weerszijden zullen worden afgevaardigd en bij beurten in de Z. Nederl. en in 't gebied der Staten-Gen. resideeren. Dit geschiedde te Mechelen en te Dordrecht. Overigens

(1) *Publications de Limbourg*, t. XXXV, p. 225—'26. — FRANQUINET, *Inv. archieven Kloosterrade*, p. 154—'67 het relaas der verwarde verpachtingen van Kerkrade. — Le Roy, 45.

(2) Zie W. A. BACHIENE, *Nederl. Geographie*, V. 1791, 99 en 838 over de verovering van de stad Limburg 8 Sept. 1632 door de Staten, in 1635 door Spanje en die van Daelhem 20 Juni 1644, Valkenburg 25 Juni, en 's Hertogenrade kort daarna door de Staten.

(3) *Verz. van eenige Staets-stukken over het grondgebied in de Nederlanden*, Maestr. 1782, p. 84.

wordt in de regeling van voornoemde kwestie in dit artikel niet voorzien. De inrichting en geschiedenis van de Chambre mipartie is elders vrij uitvoerig beschreven (1).

De verdeeling dezer landen kwam niet tot een resultaat; wel werden op eene missive der lands-advocaten bij de Chambre mipartie, de hooge ambtenaren („officieren") aangeschreven om de oorkonden te zenden, die op den eigendom en de possessie van Hunne Ho. Mo. betrekking hadden, die zij van den drossard Ittersum van 's Hertogenrade, van den Luit[t].-voogd Jan Pesters, en den drossaard van Thill, beiden in het land van Valkenburg, ontvingen in 1654; wel werden er telkens klachten behandeld over wederzijdsche onbehoorlijke doortochten, inlegeringen, executiën, exactiën, foules en vexatiën, maar de zaak nam geen einde en daar men dit van beide zijden inzag werd er in 1657 Augustus 15 een commissie ingesteld, deels uit de leden der Staten-Generaal en deels uit de leden van den Raad van State om met den Spaanschen ambassadeuur Don Estevan de Gamarra y Contreras in overleg te treden en de grensscheiding te regelen. 25 Febr. en 27 Maart 1658 werd door deze Commissie de grondslag voor de „effective partage" vastgesteld. De beide Mogendheden kregen elk de *geregte helft* dezer landen, hierop nu zou men voortgaan om tot een eindverdrag te komen. Een nieuw geschil in 't land van Valkenburg belemmerde weer de handelingen van deze commissie en de zomer van 1659 verliep zonder dat men verder was gekomen; den 13 December van dat jaar werd een Interim vastgesteld (2), waarbij de voornaamste zwarigheden werden uit den weg geruimd doch, dat de gewenschte gevolgen niet had. Na nieuwe moeielijkheden over den omslag der beden van beide zijden, en vaststelling door de Staten-Generaal, bij resolutie, dat alle executiën en regtsplegingen uitgezonderd de ordinaire beden zouden worden gestaakt, mits Spanje eveneens deed, waarin de Spaansche ambassadeur toestemde en nadat men in 1661 een deeling bij gesloten brieven beproeft maar niet tot stand gebracht had, werden in 1661 26 December drie verschillende overeenkomsten gesloten.

Wij laten hier het eigenlijke verdeelings-tractaat volgen:

---

(1) T. J. K. van Hoogstraten. *De Chambre mi-partie...* Utrecht, Kemink en zoon. 1861.

(2) Zie den inhoud van Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, IV, 322.

Acte van non prejuditie, ende het Accordt van accommodement der differenten, over de verdeelinge der landen van Valckenburgh, Daelhem ende 's Hertogen-rade, Over-Maze tusschen den Heer Ambassadeur van den Heere Coningh van Spangien, ende de Heeren Commissarisen van de Hooge Mogende Heeren Staten-Generael der Vereenighde Nederlanden gemaeckt ende geslooten. In date den 26 December 1661.

. . . .

. . . .

Ende daer op de Partagie selve van de voorsz. drie Landen *par le menu* zijnde ter hant genomen, ende daer over oock, soo op de manier ende forme, als op de ingredienten ende partijen selve, verscheyden voorslagen ende conventien zijnde voor ghegaen, menichvuldige conferentien gehouden, staten van de Balancen ende contra-Balancen *hic inde* geextradeert, ende daer na noch weder getreden tot een minnelycke ende amicable conferentie, Wij Ambassadeur ende Commissarisen voornoemt, eyndelick oock op de verdeelinge van de voorsz. drie Landen *par le menu*, ende stuck voor stuck, onderlinge zijn gheaccordeert ende verdragen, in manieren hier nae volgende. Namentlijck, dat hooghst-ghemelten Heer Coningh in vollen vrijen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sal hebben, houden en bezitten eeuwighlijck ende erffelijck, voor hem, en syne Naekomelingen, uyt den voorsz. Lande van Valckenborgh, de Heerlijckheden ende Dorpen van Nutt, Alt Valckenburgh, Strucht, Schin op de Geul, het Huys Oost op de Geul, Wynantsrade, Geleen, Schinnen, Spanbeecq, Oorsbeeck, Jabeeck, Bronssen, Schinvelt, Hoensbroeck, Vaesrade ende Schaesberch: Voor behoudens dat den ordinarisen wech van Heerle, loopende midden door de Jurisdictie ende over het Territoir van de voorz. Heerlijckheyt van Schaesbergh, gheextendeert ter breete van een roede lants van wederzyden, buyten den voorsz Wech (soo ende daer den selven jegenwoordigh loopt) sonder eenige reserve, ende buyten alle bedenckelijcke bekommeringen, servituten ofte belastingen, met volkomen recht van eygendom, superioriteyt en souverainiteyt, sal blyven aen meer hoochghemelde Heeren Staten Generael; Met dien verstande nochtans, dat den gront van de voorsz twee roeden wederzijts den voorschreven Wech, sal verblijven aen de Eygenaers van dien, ende dat oock die Op ende Ingesetenen van de voorz Heerlijckheyt van Schaesbergh, den voorsz Wech tot op 's Hertogen-rade ende den Rijcx-bodem, ende oock tot Heerle toe, sonder eenige bekommeringe ende belastinge als boven, sullen mogen blyven gebruycken met alle de Gehuchten, Ressorten, Jurisdictien, gerechtigheden, Leenen, Vasallagien, Beeden, Domeynen ende andere Regalien ofte Revenuen daer toe specterende, van wat natuyr, ende hoedanigh oock de selve souden mogen zijn genoemt, mitsgaders alle de appendentien ende dependentien van dien, tot alle de voorsz Heerlijckheden specterende: Mitsgaders oock het Clooster ofte Convent van Sint Geerlach, binnen syne Muyren, met vryheyt van alle de goederen, opkomsten en revenuen die jegenwoor-

digh daer toe specteren, waer oock de selve souden mogen ghelegen zyn. Dat oock van de Leenen, releverende van den Casteele van Valckenburgh sullen werden gedetascheert, ende ten behoeve van hoogst-gemelten Heer Coningh blyven de buytenleenen hier naer gespecificeert, te weten den Abts-hof van Godtsdael, tot Munster Geleyn, het dorp van Sint Maertens Voeren, het Huys ende Casteel van Wolfsrade, de Thienden van Reymersdael, den Hoff van Conrade, de Heerlycke goederen en Thienden van Teuven in het Hartoghdom van Limburgh, de Heerlyckheyt ende het Huys van Limbricht, de Molen tot Schertsheel bij Aecken, den Hoff ende Molen tot Susterseel, het Leenhoff van de Seventhien Mannen te Sombreff, het Veer tot Stockum, de Heerlyckheyt van Visschers-weert, den Hoff genaemt Langhvelt in het landt van Limburgh ende het Leen van Reymerstock. Dat van gelijcken den hoogst-gemelten Heer Coningh uyt den Lande van Daelhem in vollen vryen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sal hebben, houden ende besitten eeuwighlick ende erffelick, voor hem ende syne Nakomelingen, de Bancken, Heerlyckheden ende Dorpen van 's Gravenvoorn, Meer, Noorbeeck, Varsage, Moulingen, Sint Maertens Voeren, Aubel, Cheratte, Neuf-Chasteau, Mortier, Hous en Richel, met alle de Gehuchten, Ressorten, Jurisdictien, Gerechtigheden, Leenen, Vasallagien, Beeden, Domeynen en andere Regalien ofte Revenuen daer toe specterende, van wat natuyr ende hoedanich oock de selve souden mogen zyn genoemt: Midtsgaders alle de appendentien ende dependentien van dien. Eyndelyck dat hooghstgemelten Heere Coningh uyt den Lande van 's Hertogenrade in ghelycken vollen vryen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sal hebben, houde ende besitten eeuwighlyck ende erffelyck, voor hem ende syne Nakomelingen als vooren, het Casteel ende de Stadt van 's Hertogenrade, ende voorts de Bancken, Heerlickheden ende Dorpen van Marcksteyn, Kerckenrade, Ubach, Simpelvelt, Wels ende Roerdorp, met alle de Gehuchten, Ressorten, Jurisdictien, Gerechtigheden, Leenen, Vasallagien, Beeden, Domeynen ende andere Regalien ofte Revenuen daer toe specterende, van wat natuyre ende hoedanich oock de selve souden mogen zyn genoemt, mitsgaders alle appendentien ende dependentien van dien, specialyck oock daer inbegrepen alle de verdere Leenen buyten 's Landts ghelegen, ende tot den voorsz Casteele gehoorende.

Dat oock meer hoogh-gemelte Heeren Staten Generael in vollen vryen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sullen hebben, houden ende besitten eeuwighlyck ende erffelyck voor haer ende haere Naekomelingen, uyt den voorsz Lande van Valckenburg, 't Casteel ende de stadt van Valckenburg, ende voorts de Bancken, Heerlickheden ende Dorpen van Meerssen, Houtthem, Haren, Geul, Ulestraten, Bunde, Amby, Itteren, Climmen, Hulsbergh, Schummert, Eysden, Herkenrade, Ekelrade, Beeck, Neerbeeck, Bergh, Bemelen, Blijt ende Heerlen, als oock den ordinarisen Wech van Heerle, loopende midden door de

Jurisdictie, ende over het Territoir van de Heerlyckheyt van Schaesbergh, gheextendeert ter breette van een roede Lands van weder-zyden buyten den voorschreven Wech (so ende daer den selven jegenwoordigh loopt) sonder eenige reserve, ende buyten alle bedenckelycke bekommeringen, servituten ofte belastingen, hoedanich oock de selve souden mogen zijn genoemt, met alle de Gehuchten, Ressorten, Jurisdictien, Gerechtigheden, Leenen, Vasallagien, Beeden, Domeynen ende andere Regalien ofte Revenuen, van wat natuyr, ende hoedanig oock de selve souden mogen zijn genaemt, tot de voorsz Heerlijckheden specterende, midtsgaders alle d'appendentien ende dependentien van dien. Dat oock van de Leenen releverende van den voorsz Casteele van Valckenburgh, ten behoeve van hoogh-gemelte Heeren Staten-Generael, aen de selve sullen blyven geattacheert de buyten Leenen van Hurt, Mesch, Leut, de Witte Poort van Steyn, de Adelycke Sate ende Hove tot Eysch, den grooten ende kleynen Blanckenburg tot Cadier, de goederen onder Reccum ghelegen, de Veeren over de Maze tot Reccum ende Geul, het Leen tot Bilsen, genaemt Het Mangelt, de goederen ghelegen tot Udickhoven, den Eyscher-bosch gelegen bij S. Geertruyen, ende het Leen Bruyster-bosch. Dat van gelycken de meer hooch-gemelte Heeren Staten-Generael uyt den Lande van Daelhem in vollen vryen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sullen hebben, houden ende besitten, eeuwichlijck ende erffelijck voor haer ende hare Nakomelingen, het Casteel ende de Stadt van Daelhem, en de voorts de Bancken, Heerlijckheden en de Dorpen van Trembleur, Olne, Bombay Fenneur, Cadier ende Oest, met alle de Gehuchten, Ressorten, Jurisdictien, Gerechtigheden, Leenen, Vasallagien, Beeden, Domeynen, ende andere Regalien ofte Revenuen, van wat natuyr, ende hoedanigh oock de selve souden mogen zijn ghenoemt, daer toe specterende, midtsgaders alle d'appendentien ende dependentien van dien, specialijck daer oock in begrepen alle de Leenen buyten 's Lants gelegen, bestaende in Heerlickheden, Dorpen, Hoven, ende andere goederen aen het voorsz Casteel behoorende. Ende eyndelick dat de meer hoog-gemelte Heeren Staten Generael uyt den Lande van 's Hertogenrade in vollen vrijen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt sullen hebben, houden, ende besitten eeuwichlick ende erffelick voor haer ende hare Nakomelingen, de Bancken, Heerlijckheden, ende Dorpen van Gulpen, Marckgraten, Holset, Vylen ende Vaels, met alle de Gehuchten, Ressorten, Jurisdictien, Gerechtigheden, Leenen, Vasallagien, Beeden, Domeynen ende andere Regalien ofte Revenuen, van wat natuyr, ende hoedanigh oock de selve souden mogen zijn genoemt, daer toe specterende, mitsgaders alle de appendentien ende dependentien van dien. Ende voor so veel uyt de voorsz Landen ende Partagen blyven onverdeelt de Heerlijckheden van Elsloo uyt den Lande van Valckenburgh, ende Bernauw uyt den Lande van Dalem, over de welcke Proces tusschen de Staten der voorsz twee Landen ongedecideert is hangende voor den Raede van Brabant tot Brussel

tegen de Heeren van de voorsz Heerlijckheden, als oock den gront ende den opstal van het Ravens-bosch in het Landt van Valkenburgh gelegen, met twee derdeparten of daer ontrent onder de Bancke van Meerssen, ende met een derde-part of daer ontrent onder het Dorp Schummert. Soo hebben wij Ambassadeur ende Commissarisen voornoemt, daer over onderlinge verdragen ende gheaccordeert, dat de expeditie van de voorsz twee Processen tot Brussel, tot ghemeenen kosten met allen ijver sal werden gepousseert, ende den uytslach daer van af gewacht, om den selven gesien, nae vereysch van saecken, tot onderlingh contentement nader daer over te verdragen. Ende aengaende het voorz Ravensbosch, dat blyvende de souvereiniteyt van gronden, onder de Banck ende Dorp hier vooren ghespecificeerd, eerst den opstal van dien, ende daer na oock den gront selve, by bequame partyen sal worden te koop ghestelt, ende ter behoorlycker tyt, onder redelycke conditiën verkocht ten profyte van hoogstgemelte Heer Coningh, ende van meer hoogh-gemelte Heeren Staten-Generael, half ende half. Ende om vervolgens ontrent de voorsz verdeelinge alles behoorlick te adjusteren, ende oock alle disputen ende verschillen te voorkomen, die eenichsints noch daer uyt ontstaen, ofte daer opvolgen mochten: Hebben Wy Ambassadeur ende Commissarisen voornoemt onderlinge gearresteert, dat de opkomsten van de ordinaris Beeden ende Domeynen tot noch toe over de geheele drie quartieren wederzyts getrocken, op den ouden voet sullen werden geheven, te weten van de Beeden tot den lesten December toekomende, ende van de Domeynen tot S. Andries, ofte den lesten November nu lestleden: Sulcx die Beeden ende Domeynen respective voortaen ten behoef van yeder van de hooge Partyen, separaet sullen beginden te loopen met den eersten Januarij 1662 ende den eersten December nu lestleden. Ende voor so veel onder de voorsz Domeynen oock gevonden werden verscheyden Molens welckers pachten komen te vervallen op Sint-Jan, of den vier en twintighsten Junij des toekomenden Jaers sesthien-hondert twee en tsestigh, dat de voorschreve pachten sullen werden af gedeelt met het halve Jaer, nu den vier en twintighsten van dese Maent December vallende, ende dat dan voortaen de voorschreve Molens in onkosten en revenuen privative sullen staen ende blyven tot laste en profijt van de respective hooge Partyen daer onder de selve nu by dese vereeelinge gevallen zijn. Dat oock tot onderlinge ghemack, ende tot voorkominge van nieuwe misverstanden als vooren, de welcke ontstaen mochten over de Limiten tusschen het Fort van Navaigne, ende Jurisdictie van de Heerlijckheyt van Eysden, oock ontrent de Heerlijckheden van 's Gravenvoorn, Moulingen ende Bombayen, ten reguarde van de passagiën die hooghstghemelte Heere Coningh van noode mochte hebben, om uyt het voorsz Fort met eenen vryen wech ende passagie te konnen komen door het Landt van Daelhem, nae syne Landen van Limburgh. Ende wederom meer hooch-ghemelte Heeren Staten-Generael mochten van doen hebben, om uyt de stad van Maestricht, ende de Jurisdictie van Eysden,

met eenen vryen wech ende passagie te konnen komen nae Bombay ende Dalem. Ende dat oock de Vrouwe ende de Religieuzen van S. Geerlach mogen hebben eenen vryen uytgang ende toegangh uyt. ende tot haer Klooster. Soo zijn Wy Ambassadeur ende Commissarisen voornoemt, aengaende het eerste, onderlinge oock verdragen, dat tusschen de Voer ofte de Beecke, afloopende van 's Gravenvoorn tot in de Maze, ende het voorsz Fort van Navaigne, ter distantie ofte breedte van twee derde-parten, ende soo schuyns op, tot aen de Jurisdictie van Moulingen, sal werden gemaect eene separatie, ende de Jurisdictie van Eysden, soodanigh af ghesneden, dat de voorsz twee derdeparten aen d'anderen zyde van de voorsz afsnydinge ghelegen nae het Fort van Navaigne, speciael oock alle de grondt daer op het voorsz Fort ghebouwt is, ende so schuyns op getrockken na de Jurisdictie van Moulingen, daer men deselve eerst ende kortst sal konnen aenbrengen, mede sal blyven in soodanigen vollen eygendom, superioriteyt ende souverainiteyt aen den hoogst-gedachte Heer Coningh, gelyck van alle de parthyen hier boven gespecificeert ende ghestipuleert gheworden. Ende aengaende het tweede, indien de voorsz difficulteyten weder-zijdts, ofte oock aen d'eene ofte d'andere zyde ghevonden worden, dat met dese verdeelinge, de vrye wegen ofte de passagiën voor hooghst-ghemelte Heer Coningh, of meer hoogh-gemelte Heeren Staten-Generael respectivelijcken als boven niet souden ghevonden worden, dat beyde de hooge parthyen malkanderen, ofte de eene aen den anderen, des van noode hebbende ende requirerende, door ende over syne Territoriën ende Jurisdictiën, soodanige bequame wegen en Passagien sal moeten aenwysen als daer toe sullen van noode zijn, ende de selve noyt met eenige belastingen van Passagie-gelden, Thollen, Licenten ofte andersints, hoedanich de selve ghenoemt mogen zijn, en sal mogen beswaren: Ende dat aengaende het laeste, meer-gemelte Heeren Staten Generael, aen de Vrouwe ende Religieusen van Sint Geerlach, soo voor haer selven, als voor alle anderen wie dan oock zijn, Domesticquen ofte Vreemden Religieusen ofte Wereltlijcken, gene uytgesondert: oock over alle Waren Koopmanschappen, Bestialen, Vruchten ende voort alles wat de selve sullen willen uyt ofte toe voeren, niets uytgesondert, sullen geven eenen vrijen uytgangh ende toegangh, door de Wegen loopende van 't voorsz Clooster door Geulen ende Berch, ofte door Strabach ende Broecken, nae het Territoir van den Heere Coningh: inde Heerlijckheden van Alt-Valckenburgh, ende Schin op de Geul om de selve uyt ende in te gaen, ende te mogen ghebruycken, buyten eenige belastingen van Passagie-gelden, Thollen, Licenten, ofte andersints, hoe oock de selve souden mogen zijn ghenoemt. Hebben oock Wij Ambassadeur ende Commissarisen voornoemt, goet gevonden bij desen vast te stellen, dat alle injurien, offensien, ende schaden die geduyrende dese respective onderhandelingen tot huyden date deses in 't generael ofte in 't particulier mogen zijn gedaen, gegeven ofte geleden, sullen zijn

ende blyven buyten alle recherche en vergoedinge, ende de onderlinge correspondentie, ende vrundtschap allesints in de Landen herstelt, op dat soo wel in 't particulier als in het generael, met het jegenwoordige Accordt ende Verdrach alle misverstanden volkomentlyck wech genomen, ende alle reciproque confidentien mogen bevesticht zijn.

Ende eyndelyck, om geenderhande occasien ofte middelen open te laten, waer door dit groot ende heylsame werck in 't geheel ofte ten deelen mochte werden geluxeert ofte gealtereert: Soo hebben Wij Ambassadeur ende Commissarisen voornoemt goetgevonden ter goeder trouwen wederzyts te verklaren, dat wij de voorsz verdeelingen soo die specificè en *par le menu* hier boven staen geextendeert, volkomentlyck in zijn geheel, ende in yeder deel soo aen nemen, in den name ende ten behoeve van hoogst-gemelte Heer Coningh ende meer hooch-gemelte Heeren Staten-Generael respectivelijcken, sonder eenige reserve van abusen, mis-calculatien ofte andere misslagen, die ontrent de opstellinge, estimatie ofte verdeelinge der selven in consideratie ghebracht zyn, ofte in bedencken hadden konnen ofte mogen genomen werden. Beloovende weder-zijdts alle de voor-ghestelde Articulen, Poincten ende Conditien by hoochst-ghemelte Heer Coningh ende de meer hooch-gemelte Heeren Staten-Generael te doen approberen ende ratificeeren ende behoorlycke Instrumenten van Ratificatie daer over uyt te brengen binnen den tydt van vier Maenden.

Des ten oorkonde hebben wy Ambassadeur ende Commissarisen de selve Articulen, Poincten ende Conditien met onse eygene handen onderteekent, ende met onse respective cachetten doen bevestigen, inden Hage den XXVI December 1661. Was geteeckent en gesegelt als volght:

L. S. Gamarra. L.S. R. Huyghens.
L.S. J. de Merode.
L.S. Johan de Witt.
L.S. Johan Kien.
L.S. Johan van Reede.
L.S. E. v. Bootsma.
L.S. B. J. Mulert.
L.S. J. Isbrandts.
L.S. J. v. Borssele van der Hooghe.
L.S. H. v. Beverningk (1).

(1) *Groot Placaet-boeck inhoudende de Placaten ende Ordonnantiën van de Hoogh-Mog. Heeren Staten-Generael der Vereenighde Nederlanden ende van de Ed. Groot-Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, mitsgaders van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelandt.* 's Gravenhage bij Hillebrand van Wouw, 1664. deel 2, col. 2777—2792.

Het nog te regelen punt omtrent den weg, dien de Staten-Generaal zich door het rechtsgebied van Schaesberg hadden voorbehouden, werd met eenige andere in 1664 door eene commissie te Aken beslist. (van Hoogstraten p. 79).

Pélerin zegt in zijn Beschrijving van het land van Overmaas enz. (1), dat de solemneele in bezitneming door de gedeputeerden der Staten-Generaal op den 22 October 1663 te Maastricht in eene generale vergadering der staten van de drie landen van Overmaas heeft plaats gehad.

HET TWEEHEERIG MAASTRICHT ONDER DE BRABANTSCHE HERTOGEN TOT 1648.

Maastricht volgde tot 1632 in alles de politieke lotgevallen van de landen van Overmaas, behalve dat Philip de Stoute geen medebestuur over de stad Maastricht ontving van Joanna van Brabant. Over de afscheiding van deze stad van het Duitsche Rijk is p. 73 ook gesproken. In 1548 (11) Juli op den Rijksdag van Augsburg verklaarde de Keizer uitdrukkelijk, dat door de aldaar 26 Juni geschiede vereeniging van al de Nederlandsche gewesten met Franchecomté en Charolais bij het Duitsche Rijk als één geheel onder den naam van Bourgondischen Kreits, (Plac. v. Brab. I, 581 en 585) geen inbreuk op de rechten en rechtspraak van den bisschop van Luik te Maastricht werd gemaakt.

In 1632 den 22 Aug. ging Maastricht aan Frederik-Hendrik over, die daarvan namens de Staten-Generaal bezit nam, dewelke toen aan den Koning van Spanje als hertog van Brabant opvolgden.

De artikelen van de capitulatie op het tweeheerig bestuur betrekking hebbend laten wij hier volgen:

> Art. V. Dat alle persoonen, familien ende goederen, oock Privilegien, Exemptien, ende Vrijheden, te Water ende te Lande van Burgeren ende Inwoonderen, mede oock van de Ambachten, Hospitalen, Armen Taeffelen ten grooten Heyligen Geest, en diergelijcke Fondatien, soo binnen, als buyten het district, der voorsz. Stad, gelegen zullen zijn ende blyven vry ende onverhindert.

---

(1) *Annales de la Société historique et archéologique à Maestricht*, Maestr. I, 1854—'55, p. 15 en 55.

Art. VI. Dat de Heeren Staeten der Vereenigde Nederlanden, anders niet, binnen de voorz. Stadt, ende districkt der selver, en sullen aenveerden, als 't gene aen den Coninck van Spagnien, als Hertogh van Brabant, daer inne toegestaen heeft, volgens de Chartres daer af zijnde, die geexhibeert, ende voorts inde Stad bewaert sullen worden naer ouder gewoonte; ende sullen eenige der leste gedaene, ende gesloote Rekeningen worden overgelevert: Ende dat aen den Bisschop ende Prince van Luyck sal blijven de gemeyne indivise Jurisdictie ende alle syne Domeynen, soo als voor desen en tot noch toe.

Art. VII. Dat de voorz. Heeren Staeten de voorsz. Stadt zullen gouverneren, t' saementlyck metten voorz. Bisschop ende Prince van Luyck, als eenen Staet ende Provincie particulier, verscheyden van d'andere Staeten ofte Provincien van beyde de voorsz. Heeren, gelyck, voor dezen, den Bisschop ende den Coninck van Spagnien, de selve Stadt, gegouverneert hebben zoo in materie van Justit e, als resort ende Policien.

Art. VIII. Wat aengaet het publiceren van de Placcaeten, ofte Edicten, mitsgaders den cours ende permissie van alderley Munte binnen de voorsz. Stadt 't selve sal worden gelaeten by het gebruyck als ten tyde den Coninck van Spagnien, deselve Stadt, beseten heeft, is geweest.

Art. IX. De officieren hebbende eenige commissie van den Prince van Luyck sullen hunne officen behouden, sonder eenige swarigheyt oft anderen Eed te doen.

Art. X. Dat aen alle Burgeren ende Geestelycke Persoonen, sal worden gepermitteert, met hunne Familien ende Goederen buyten deze Stadt te vertrecken ende hunne Erf, ende andere Goederen te verkoopen ten allen tyden, als hun sulcx sal goet-duncken, sonder ten opsien van dien, eenighsints te mogen belast worden.

Art. XII. Dat van eenige nieuwe Imposten over de voorsz. Stadt ende Ingesetenen van dien in- te voeren niet en sal worden gedaen, dan met communicatie ende gemeen Advys van de Heeren Staten-Generael der Vereenighde Provincien, ende den Heere Prince van Luyck . . . .
. . . .

Aldus gedaen in 't Leger voor Maestricht den 22 Augusti 1632.

Was onderteeckent,
Henr. De Nassau.

Ende meer beneden. Ter ordonnantie van Syn Excell. JUNIUS, Ende met den Zegel van Syn Excell. in 't roodt bezegelt.

(Receuil der Recessen wegens beide Heeren ende Princen. Maestr. 1719, p. 275—280 en Groot Placaetboek II, 622 en volg.)

In artikel 3 van de Munstersche vrede werd bepaald: „Een yghelyck sal behouden en datelyck gebruycken de Landtschap

pen, Steden, Plaetsen, Landen ende Heerlyckheden, die hij tegenwoordich hout en besit, sonder daer in getroubleert of belet te worden directelyck noch indirectelyck in wat manieren dat het zij, daer onder men verstaet te begrijpen de Vlecken, Dorpen, Gehuchten en platte Landen die daer van dependeren: ende sullen diensvolgens . . . . STADT VAN MAESTRICHT, 't ressort van dien als ook het Graefschap van den Voornhof. (Vroenhof) . . . . blijven aan de voorsz. Heeren Staten in alle ende de selve rechten en deelen van Souverainiteyt en Superioriteyt niet uytgesondert en even gelyck als sy syn houdende de Provintien van de vereenichde Nederlanden. . . . . ([1]).

STAATSCHE LANDEN VAN OVERMAAS.
1661—1785.

In den algemeenen politieken toestand dezer landen kwam, wat den Souverein betreft, onder wien zij behoorden tot 1785 geen verandering, met uitzondering van het tijdperk van 1673 tot 1678, toen Lodewijk XIV, die op 21 Juni van eerstgenoemd jaar meester was geworden van Limburg en de landen van Overmaas zoo Staatsche als Spaansche partage, deze landen bestuurde en 20 Juli 1675 alle voorziening uit die landen op de rechtscollegiën te Brussel en 's Gravenhage verbood (Raad van Brabant, in die beide plaatsen), nadat hij in plaats dier collegiën een Conseil Souverain had opgericht als hof van appèl, leenhof en centraal bestuur te Maastricht zetelend. (Zie Collette *Collectanea IV*, p. 797 en vlg.).

Na het verlaten van deze landen door de Franschen 6 November 1678, tengevolge van den vrede van Nijmegen van 10 Aug. 1678, kwamen zij weer aan de Staten-Generaal ingevolge art. VIII van dit vredestractaat (zie hierna onder MAASTR.).

Een besluit, dat de souvereiniteit der Staten-Generaal wel niet verminderde, maar toch eenig deel in het bestuur toekende aan den Stadhouder, indien het ernstig was bedoeld, was dat der Staten-Generaal van 13 December 1748, waarbij aan Willem IV

([1]) *Verz. van Staetsstukken* . . . . ., Maestr. 1782, 83.

van Oranje de titel van „erf-gouverneur-kapitein en admiraal-generaal" van Staats-Brabant benevens de landen van Overmaas, Vlaanderen en 't Overkwartier van Gelderland werd geschonken (1).

In het inwendig bestuur kwam slechts deze verandering, dat bij besluit der bankvergadering van Heerlen van 7 October 1776 Voerendael in het vervolg een dorpsbestuur zou bezitten, wat 28 April 1777 door de Staten-Generaal werd goedgekeurd (2).

STAATSCHE LANDEN VAN OVERMAAS.
1785—1794.

Bij artikel XIX van het tractaat te Fontainebleau gesloten tusschen Oostenrijk en de Staten Generaal den 8 November 1785, werden Oud-Valkenburg, Schin-op Geul, Strucht, met hunne ap- en dependentiën, de heerlijkheid Schaesberg, met hare dependentiën, de enclave van Oostenrijksch-Valkenburg, waarin het klooster van St. Gerlach gelegen was, dat onder 's Keizers dominatie zou over-gebracht worden, alsmede het deel van Schimmert, de Biest genaamd, aan de Staten-Generaal afgestaen. Nog werden in dat artikel eenige kleinere verschillen over grondgebied in de landen van Valkenburg en 's Hertogenrade geregeld.

Daarentegen werd, bij art. XVIII, wat de Staten Generaal onder Daelhem bezaten, behalve het door 't land van Valkenburg ingesloten Cadier en Oost, aan Oostenrijk afgestaan.

In art. XX werden de rechten der Staten-Generaal op de dorpen van Redemptie, behalve op Falais, Argenteaux en Hermal (België) (3) erkend, en bij art. XX wederkeerig door de Staten-Generaal het bij het tractaat van Munster onbeheerd gebleven recht op Bernau aan Oostenrijk afgestaan en eindelijk bij art. XXIII, de rechten die de keizer als *erfgenaam der Spaansche monarchen* op Elsloo *meende* te hebben aan de Staten-Generaal, die in 1786 dit dorp met Strucht, Schin-op-Geul, Oud-Valkenburg, St. Gerlach

---

(1) BACHIENE IV, 381—'82.

(2) GORDON, *Pol. rechten van Limburg* I, § 120. F. die de Resolut. der Staten-Gen. aanhaalt.

(3) Wegens den afstand hadden, volgens DE NÉNY, *Mém. hist. et pol. sur les Pays-Bas Autrichiens*. Amst. 1785, II, 124, de Staten de opperste rechtsmacht over de dorpen aan den Raad van Brab. te Brussel moeten overlaten. Zie ook Suringar. 132.

en Schaesberg bij Staatsch Valkenburg voegden, alsmede de Bies, dat tot dan toe bij Spaubeek had behoord:

Art. XVIII. Leurs Hautes Puissances cèdent à S. M. Imp. le Ban d'Aulne, situé dans le Pays de Dalhem et ses Dépendances, la Seigneurie ou Chef-Ban de Blegny-le-Trembleur, avec Saint André, le Ban et Seigneurie de Teneur le Ban et Seigneurie de Bombaye, la Ville et le Château de Dahlem avec les Appartenances et Dépendances excepté Oost et Cadier.

Art. XIX. En échange des cessions mentionnées dans l'article XVIII. Sa Maj. Imp. cède à L. H. P. les Seigneuries de Vieux-Fauquemont, Schin sur la Geule, Strucht, avec leur Appartenances et Dépendances, l'Enclave du Fauquemont-Autrichien dans la quelle est situé le Couvent de St. Gerlach, qui sera transféré ailleurs sous la domination de Sa Maj. Imp. et les Villages d'Obbicht et Papenhoven avec leurs Dépendances situés dans la Gueldre-Autrichienne. Sa Maj. renonce au surplus à ses prétentions sur la partie du Village de Schimmert nommé les Bies, avec le partie de ce District qui'a toujours fourni et qui fournit encore son contingent dans les Petitions de L. H. Puissances, y compris les 40 Bonniers de terre environ, réclamés par ceux du Village de Nuth. Sa Maj. Imp. renonce de même à ses prétentions sur les parties de Bruyères et de Terres réclamées du coté de Heerlen, par ceux d'Ubach, de Brontsen et de Simpelvelt, sous la réserve néanmoins que les Sujets de Sa Maj. Imp. auront la communication libre et affranchie de tous Droits de Péage, Barrières ou autres quelconques, par la partie du grand chemin qui passe le long des Limites du Ban de Kerkenraadt comme également les Sujets de L. H. P. conserveront la communication libre et affranchie par le reste du Chemin jusqu'au pays de Ter-Heyde.

Art. XX. Les Etats-Généraux s'étant prètés au désir que S. M. Imp. leur à témoigné d'avoir les Forts de Lillo et de Liefkenshoeck dans l'état où ils se trouvent, Sa Maj. Impériale, voulant leur donner une preuve réciproque de son amitié, leur cède et abandonne tous les Droits, qu'elle a pu former sur les Villages dits de Rédemption, excepté Fallais, Argenteau et Hermal; L. H. P. ses dessistant de leur côté de tous Droits et prétentions sur ces trois Villages, et s'engageant à n'y lever anciens Impòts

en Derniers de Rédemption; de même que S. M. Imp. s'engage réciproquement à n'en lever aucuns sur les autres Villages de Rédemption ainsi que sur les Bans de St. Servais cédés aux Etats-Généraux.

Art. XXII. Leurs Hautes-Puissances cèdent et abandonnent à Sa Majesté Impériale tous leurs droits sur le Village de Berneau, situé au Pays de Dahlem, et qui étoient restés indivis par le Partage d'Outremeuse, de l'an 1661.

Art. XXIII. Sa Maj. Imp. cède et abandonne en retour à L. H. P. tous ses Droits sur le village d'Elsloe, situé au Pays de Fauquemont, et qui étoient également restés indivis par le même Partage (1).

Wij merken hier op dat Elsloo, nooit Spaansch was geweest en als bezitting van het Duitsche Rijk niet door den Keizer als aartshertog van *Oostenrijk*, heer der *Oostenrijksche* Nederlanden kon worden afgestaan, hetzelfde geldt van Obbicht, ook bij dit tractaat aan de Staten-Generaal afgestaan (zie hierna).

MAASTRICHT 1648—1794.
ONDER STAATSCH- EN FRANSCH BESTUUR.

Van 1648 tot 1794 bleef Maastricht onder de Staten, met tusschen-periode van 1673 Juni 30 tot 1677 Nov. 18. Op eerstgenoemden datum werd de stad door Lodewijk XIV ingenomen en den dag daarna sloot hij met den magistraat het tractaat van overgave. Op diens voorstel om wel geen andere jurisdictie te willen nemen in Maastricht, dan toekwam aan den Kon. van Spanje als hert. van Brabant, en daarna aan de Staten-Generaal, volgens de daarvan bestaande charters, die zouden getoond worden en vervolgens op de griffie der stad bewaard, zooals van ouds, en dat aan den Prins-Bisschop van Luik zou gelaten worden als indivies de gemeene jurisdictie en zijn geheel domein, als van ouds is gebruikelijk geweest, antwoordde de Koning bij marginale apostille: „Le Roy fait un traité avec le Prince de Liége pour

(1) G. F. DE MARTENS. *Rec. des princip. traités d'alliance*, II, Gottingue 1791, 605—607.

la conservation de ses droits, lequel sera observé ponctuellement (1). De Prins-bisschop van Luik was toen Maximiliaan Hendrik van Beieren, Keurvorst ook in Keulen, bisschop van Munster en Hildesheim en abt van Stavelo.

Dit tractaat werd 10 Juli daarop gesloten en de Koning verklaart daarin, „déclare par ces présentes et promit sous la foy „et parolle Royale, que non seulement Elle laissera le dit Sei„gneur Electeur, et ses successeurs Princes et évèques de Liége „dans la possession de tous droits, généralement quelconques, „dans laquelle ils ont été et sont à cette heure dans la ville de „Maestricht et de Wick, sans qu'ils puissent y être troublez par „les officiers, tant de guerre que de justice de Sa Majesté" (2).

Lodewijk XIV trad alzoo in de rechten van den hertog van Brabant en in het bestuur kwam geen verandering. Bij art. VI van het tractaat van Nijmegen dd. 10 Aug. 1678 werden Maastricht, het graafschap van den Vroenhof, de dorpen van Redemptie en de banken van St. Servaas, de Staatsche partage der 3 landen van Overmaas aan de Staten-Generaal teruggegeven.

Art. 8: Maer syne alder christelyckste Majesteyt willende aen de Heeren Staten-Generael wederom geven syne oude vrintschap en daer van by dese occatie een particuliere preuve betoonen, sal de selve immediatelyck na het uytwisselen van de ratificatiën van desen, stellen in de possessie van de stadt Maestricht, met het graafschap van Vroenhof en de Graefschappen en landen van Valkenburg, Daelhem en 's Hertogenrade van Overmase met alle de dorpen van redemptie, banken van St. Servaas en alle 't geene van de selve stad is dependerende (3).

Dit was de feitelijke toestand maar bij art. XVIII van het tractaat van 30 Augustus 1673 tusschen de Republiek en Spanje, tijdens de Fransche occupatie gesloten te 's Gravenhage, was door de Staten-Generaal beloofd Maastricht aan Spanje af te staan, wegens de diensten door die mogendheid in den oorlog met Frankrijk bewezen.

---

(1) LOUVREX, *Rec. cont. les édits* etc. *pour le pays de Liége et comté de Looz*, III, 433—435.

(2) *Ibidem*, III, 436.

(3) *Verzameling van eenige staetsstukken*, 214.

„Lesdits Etats-Généraux promettent outre cela de céder et donner à Sa Majesté Catholique la ville de Mastricht avec le comté de Vroonhoven, et tout ce qui en dépend dans le Pays d'Outremense, avec toutes les prétentions qu'ils ont ou peuvent avoir sur les villages d'alentour sans aucune réserve. Mais en cas tant par la part que Sa Majesté prend en cette guerre, que par la suite des armes communes, ou en quelque autre manière que ce puisse estre, les affaires fussent remises en un tel état que lesdits Etats-Généraux ne fussent pas obligés à faire les efforts pour procurer la Paix, alors lesdits Etats accorderont à Sa Majesté d'un commun consentiment ou ladite ville de Mastricht, ou quelque autre de leur Etat qu'ils ont déjà perdue, ou qu'ils pourroient encore perdre pendant cette guerre (1).

Karel II, Koning van Spanje en de Staten-Generaal verbonden zich echter bij ditzelfde tractaat tot nakoming van art. XLV van den Munsterschen vrede, de belangen van het huis van Oranje betreffend, dat niet nagekomen was. Toen nu de Koning van Spanje na de teruggave van Maastricht in 1678 op de uitvoering van art. 18 van het tractaat van 1673 aandrong, brachten de Staten hiertegen in, dat de Koning de gemelde overeenkomst niet was nagekomen en verder de geldelijke aanspraken op Spanje wegens uitrustingen ter zee ten behoeve van laatstgenoemd land (2). En ook nadat Karel II bij overeenkomst van 1607 December 26 met den stadhouder Willem III de eischen van het huis van Oranje had vervuld en de prins bij dit tractaat zelfs had verklaard in de overgave van Maastricht toe te stemmen en beloofd zijn invloed bij de Staten-Generaal aan te wenden, bleven de Staten bij hunne weigering, wat betreft het afstaan van Maastricht aan Spanje. Dit laatste kon dus het gelag van den oorlog betalen met Fransche-comté, Cambrésis, Valenciennes, St. Omer, Maubeuge enz. daar de Nederlanden met Frankrijk, tegen art. IX van het tractaat van 30 Aug. 1673, dat dit uitdrukkelijk verbood, te Nijmegen een afzonderlijk tractaat van vrede met Frankrijk hadden gesloten en

(1) *Actes et Mém. des négot. de la paix de Nimègue.* t. I. Amst. Abr. Wolfgang, 470.

(2) Zie over de bedongen overgave van Maastricht aan Spanje en de pretensies van die mogendheid en later van Oostenrijk: SURINGAR, *Bijdrage tot de kennis van de regeeringsvorm van Maastricht,* 1632—1794, Leiden 1873, p. 120—122.

daardoor Maastricht, eene machtige grensvesting en al hunne bezittingen terug kregen en daarbij nog voordeelige handelsvoorwaarden.

Joseph II, die als erfgenaam der Spaansche Monarchie krachtens de tractaten, die den Spaanschen successie-oorlog eindigden, tusschen de Staten-Generaal, Frankrijk en Oostenrijk gesloten met zijn grootvader Keizer Karel VI ook in de rechten der Spaansche Regeering op Maastricht met annexen was getreden, besloot ter gelegenheid van de Scheldekwestie tusschen hem, als Souverein der Zuidelijke Nederlanden, en de Staten Generaal gerezen, met dezen ook over dit onderwerp af te rekenen en eischte negen millioen en elfmaal honderdduizend gulden (Ned.) voor den afkoop van Maastricht, 't Graafschap Van den Vroenhof, de dorpen van Redemptie, de banken van St. Servaas en de drie landen van Overmaas, die hem werden toegekend. Daar Josef II een vorst was met wien men rekening moest houden en onze staat toen zijn glans overleefd had en bij het minste oorlogsgevaar beducht was, gaf men toe. Bij art. 14 en 15 van het tractaat van Fontainebleau werd deze aangelegenheid geregeld:

Art. 14. Sa Maj. Imp. renonce à tous les droits et prétentions qu'Elle a formées ou qu'Elle pourra former, en vertu du Traité de 1673 sur la ville de Maestricht, le comté de Vroenhoven, les bancs de Saint-Servais et le pays d'Outre-Meuse partage de l'Etat.

Art. 15. Leurs Hautes-Puissances acquitteront pour l'indemnité des parties susdites, à Sa Maj. Impériale la somme de neuf millions et cinq cent mille florins, argent de Hollande [1].

Wij merken hierbij op, dat Jozef II, zoover het de banken van St. Servaas betreft hier, als heer der Nederlandsche erflanden beschikte over wat niet persoonlijk aan zijne dynastie maar het Duitsche Rijk toekwam en waarover hij zelf als Keizer, niet zonder den Rijksdag beschikken kon. Hetzelfde deed hij ook bij ditzelfde tractaat, voor zoover de vrije Rijksheerlijkheden Elsloo en Obbicht betrof, die hij den Staten-Generaal afstond (zie hiervoor p. 90).

Verder is Maastricht van 1748 7 Mei tot 1749 Februari 3 nog in de macht geweest van Lodewijk XV. Op eerstgenoemden datum

---

[1] De Martens II, 605.

had, na eene vergeefsche belegering, de stad hare poorten geopend voor den maarschalk van Saksen en graaf van Löwendahl, krachtens de te Aken op 30 April gesloten vredes preliminairen, terwijl krachtens art. 6 van den vrede van Aken zelve, dd. 8 Oct. 1748, de Staten-Generaal in 1749 weer in bezit van Maastricht zijn gekomen. Aan 't bestuur werd niets veranderd krachtens art. 12 der capit.

SPAANSCHE LANDEN VAN OVERMAAS.
1661—1703.

Met uitzondering van het Fransch bestuur, van 1675—1678, als wanneer (in eerstgenoemd jaar) het stadje Limburg, door de legers van Lodewijk XIV werd ingenomen (zie ook hiervoor p. 87 Staatsche landen van Overmaas) kwam in het souverein bestuur dezer landen geen verandering. De Koning van Spanje verbood echter bij order van 26 en 29 Juli 1675 en 5 Maart 1677 aan alle zijn onderdanen in 't bijzonder den drossaards, meiers, magistraten, griffiers en andere officieren een ander Souverein, oft andere raeden, tribunaelen oft Officieren van justitie te erkennen dan den Koning van Spanje en de door hem aangestelde ambtenaren (1). (Zie hiervoor pag. 74—77) de plaatsen die aan Spanje bij het Partage-tractaat (met een * aangeduid), toegewezen zijn.

OOSTENRIJKSCHE LANDEN VAN OVERMAAS.
1703—1785.

Toen het Habsburgsche huis in Spanje met Karel II in 1700 uitstierf, wist Lodewijk XIV door te drijven, dat zijn kleinzoon Philip van Anjou, tweede zoon van den grand dauphin, Louis, in Spanje zou opvolgen, wegens de rechten, die zijne vrouw Maria Theresia van Spanje (Habsburg) als zuster van voornoemden Karel II had.

De Staten-Generaal, Oostenrijk, Engeland en Pruissen namen hiermede geen genoegen en het gevolg was de Spaansche succes-

---

(1) ANSELMO, *Plac. v. Brab.* VI, p. 574—576.

sie-oorlog. Lodewijk XIV had reeds in Februari 1701 de Spaansche Nederlanden en daaronder Limburg en de drie Spaansche landen van Overmaas doen bezetten en de wederzijdsche eedsaflegging, door den markies van Bedmar namens Philip V en door de Staten van Limburg en der drie landen van Overmaas had 21 Febr. 1702 plaats (1). Dit Spaansch bezit heeft geduurd tot het innemen der vesting Limburg 27 Sept. 1703 door den erfprins Frederik van Hessen-Kassel. Het verlangen der Staten-Generaal, dat hun het bestuur dezer landen zou worden toevertrouwd, vond tegenkanting bij Engeland (2) en zij werden in begin van December 1703 aan Oostenrijk overgegeven (3) en bij open brief van Karel (III als hertog, graaf en heer der Nederlandsche gewesten) 2en zoon van Keizer Leopold I († 1705) en in 1711 na den dood van zijn broeder Josef I, Keizer onder den naam van Karel VI, d.d. 22 Oct. 1703 werd de graaf van Sinzendorp, minister plenipotentiaris van den Keizer in de Nederlanden tot zijn plenipotentiaris, voor die landen benoemd (4). Dit bestuur bleef tot 6 Oct. 1717 (5) en deze landen waren toen afgescheiden van de overige Zuidelijke Nederlanden, die alsdan onder toezicht van de Nederlandsche en Engelsche conferentie bestuurd werden. Bij ordonnantie van laatstgenoemden dag werden zij weder onder het algemeen bestuur der Oostenrijksche Nederlanden gebracht. Bij dit besluit hield ook de werking van het tribunaal en chambre supérieure, bij provisie voor de administratie der Justitie ingesteld, op. De overdracht van Philip V 2 Jan. 1712 van zijn rechten op de

(1) Zie: *Liste chronologique des édits et ordonnances des Pays-Bas autrichiens*, 1700—1721, p. 21 en *Recueil des ord. des P. B. Autr.*, Série III, t. I, p. 177 n. 1.

(2) BACHIENE, *Vaderl. Geogr.*, V, 1007.

(3) WAGENAER, XVII, 191.

(4) *Recueil des Ord. des P. B. Autr.*, 3e Série, t. I, p. 447. Bij open brief van 19 Oct. 1705 werd graaf de Goës tot zijn opvolger benoemd, met den titel „administrateur général" (*Rec. des éd. et ord. d. P. B. Autr.*, 3e Sér. I, 656), 1710 baron von Zinzerling als „administrateur-plénipot." der prov. Limburg, 1712 weer Sinzendorff, als „ministre-commis pour l'administration des Pays-Bas" vermeld (in *Liste chron.* 1700—1751, 136, 137, 160, 187). In 1714 en 1715 is de titel niet meer administrateur van Limburg, maar Gouverneur en Kapitein-Generaal van 't hertogd. Limb. en de landen van Overmaas. (ANSELMO, *Plac. van Brabant*, VI, 322). De la Tour et Tassis was toen gouverneur (*Liste Chron.* etc. 147—181).

(5) *Liste chron.* 195.

Spaansche Nederl. aan den Keurvorst Max. II Emanuel van Beieren, (Lamberty VII, 14, 1711 16/8 al in graafsch. Namen), aanvankelijk in werking getreden, had evenwel later geen uitwerking, terwijl het voornemen van Philip V van Spanje om de camera-major der Koningin Anna Maria prinses Orsini, voor der Spaansche dynastie bewezen diensten, hertogin van Limburg te maken (zie *Publ.* XVII, 147—148), schipbreuk leed op het verzet der Staten-Generaal en ook de in pandstelling van het oude hertogdom Limburg, door Keizer Karel VI in of omstreeks December 1715 aan zijn oom den Keurvorst Johan Willem van den Paltz, wegens het afstaan van den Opper-Paltz aan den Keurvorst van Beieren bij den vrede van Rastadt 6 Maart 1714, tusschen Frankrijk en Duitschland, zoowel door den tegenstand van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden als van de Staten van Limburg en de Oostenrijksche landen van Overmaas en van andere Oostenrijksche staten en tengevolge van het over lijden van den Keurvorst van den Paltz in 1716 geen voortgang had (1).

Ook het Oostenrijksch bestuur over de landen van Overmaas werd onderbroken door een tusschenbestuur der Franschen onder Lodewijk XV van Februari 1746 tot begin 1749 (2).

Den 29 Januari 1778 bracht een besluit der Oostenrijksche regeering een groote verandering in het min of meer autonomisch bestuur van haar drie landen van Overmaas, en vereenigde ze administratief en wat de wijze van vergaderen der staten betreft met het hertogdom Limburg.

Ordonnance de l'Impératrice Reine concernant la nouvelle matricule et l'union des états de la province de Limbourg.

Bruxelles, 29 janvier 1778.

Marie-Thérèse, par la grace de Dieu, Impératrice douairière de Romains, Reine d'Allemagne, de Hongrie, de Bohème, de Dalmatie, de Croatie, d'Esclavonie, de Galitzie et de Lodomire, etc.

---

(1) Zie WAGENAER XVII, 419, XVIII, 92—94, *Liste Chron. des Ed. et Ord. des P. B. Autr.* 1700—1750, pag. 150, 177 en BACHIENE, V. 1007. DE LAMBERTY IX, 47.

(2) Ordon. van den Franschen intendant van justitie, politie en financiën van 7 Febr. 1746, in de *Liste Chron.* etc. p. 384.

Par notre ordonnance du 4 Avril 1770 (1), nous avons fait connaître les motifs qui nous portoient à faire procéder à un nouveau dénombrement dans notre duché de Limbourg et dans nos autres pays d'Outremeuse; depuis lors, nous avons trouvé convenir de faire rédiger, d'après ce dénombrement, un cadastre, ensuite duquel tous les objets cottisables se trouvant évalués avec la justesse et l'exactitude requises, on puisse introduire entres les contribuables une égalité respective. Ceux que nous avons chargé de ce travail viennent de nous en rendre compte, et de présenter, à notre approbation la nouvelle matricule qui en résulte. Après l'avoir mûrement fait examiner, nous n'avons pas voulu différer de faire jouir nos fidèles sujets de ladite province du fruit de cette opération, et nous avons résolu en même temps de réunir les quatre corps d'états, qui sont actuellement séparés dans notre duché et pays d'Outremeuse, afin que le même esprit d'ordre et d'ensemble qui doit régner dans la répartition des charges publiques, ensuite du nouveau cadastre, dirige également toutes les autres parties de l'administration pour le plus grand avantage de nos sujets, ce qui nous a paru d'autant plus nécessaire, que nous avons été informée en différents temps de désordres qui naissoient de la division desdits états; particulièrement des dépenses inutiles qu'elle causoit à la généralité de la province, et de la désunion qu'elle y entretenoit au grand détriment de la chose publique. A ces causes, nous avons, de l'avis de notre conseil de Brabant, et à la délibération de notre très cher et très aimé beau-frère et cousin Charles-Alexandre, duc de Lorraine et de Bar, grand maître de l'Ordre teutonique, notre lieutenant, gouverneur et capitaine général des Pays-Bas, statué et ordonné, statuons et ordonnons les points et articles suivants:

1°. Les assemblées particulières des états, ci-devant séparés, n'auront plus lieu à l'avenir. Les représentants tant du duché que des trois autres pays d'Outremeuse pour le clergé, la noblesse et le tiers état, se rendront aux assemblées générales à l'endroit ordinaire, sur la convocation qui en sera faite, ensuite de nos ordres, par le gouverneur de la province, ou par celui qui en fera les fonctions, à l'effet d'y entendre les propositions qui leur seront faites de notre part, et de délibérer le plus promptement qu'il sera possible, tant sur l'objet desdites propositions que sur tout ce qui pourra concerner le bien de notre royal service et les intérêts des quatre pays ou départements réunis qui composent la province.

2°. Les affaires seront traitées dans chacun des trois ordres des états, à la pluralité des voix, qui seront colligées par le pensionnaire.

3°. L'ordre du clergé sera composé des personnes qui ont eu jusqu'ici le droit d'entrer aux états de l'un ou de l'autre des quatre pays: les membres du corps de la noblesse continueront de même à y être admis, conformément à l'article 1 du réglement de l'an 1680 (2); et

(1) V t. X p. 32.

(2) V. 6 février: Placards de Brabant, t. VI, p. 277.

quant au tiers état, il y aura provisionellement un membre député par la ville de Limbourg; un par les neuf seigneuries à tour de rôle; un par chacun des quatre bans de Baelen, Montsen, Walhorn et Ban-de-Herve; un par le bourg de Néau; deux par chacun des pays d'Outre-meuse, ce qui formera en tout le nombre de treize membres dudit tiers état qui interviendront dorénavant jusques à autre disposition, aux assemblées generales.

4°. Il y aura dorénavant un député ordinaire du corps eclésiastique un du corps de noblesse et un de la part du tiers état, pour régler les affaires qui surviendront dans l'intervalle des assemblées générales, conformément aux résolutions qui seront prises dans celle-ci, et dont devra être tenu un protocole exact. Outre ces députés ordinaires, il y en aura quatre extraordinaires, un de la part du clergé, un du corps de la noblesse et deux du tiers état, qui seront spécialement employés aux commissions que les circonstances pourront exiger dans la province, tant sur nos ordres que sur les résolutions prises à l'assemblée générale; les députés ordinaires et extraordinaires seront choisis à la pluralité des voix dans chacun des trois corps et séront changés tous les trois ans.

5°. Il n'y aura plus à l'avenir pour les états réunis qu'un conseiller pensionnaire et un receveur . . . .
. . . .

(»Recueil des ordonnances des Pays-Bas Autrichiens. III série. 1700—1794, tome 11, contenant les ordonnances du 14 Janvier 1775 au 30 décembre 1780 . . . . pag. 231—232«).

OOSTENRIJKSCHE LANDEN VAN OVERMAAS.
1785—1794.

Over de veranderingen op dit grondgebied namelijk door afstand van Oud-Valkenburg, Schaesberg, Strucht, Schin-op-Geul, St. Gerlach en de Bies (dat bij Spaubeek behoorde) en gelegen in het land van *Valkenburg* en de toevoeging van geheel Staatsch Daelhem behalve Cadier en Oost zie hiervoor pag. 88 en 89.

Verder kwam voor de Fransche Overheersching in 1794 geen verandering behalve door korte bezetting van de legers der Fransche Republiek van Nov. 1792 tot eind Maart 1793. Van deze bezetting blijkt uit het bericht van den Gouverneur-Generaal der Oostenrijksche Nederlanden, Albert van Saksen-Teschen, van 8 Nov. 1792 van het vertrek van het Gouvernement van België naar

Roermond, en de verklaring der provisioneele representanten van Brussel van 24 Maart 1793, dat hunne functiën hebben opgehouden (List, Chron. etc. 1781—1794, I, 234, 239).

HET OVERKWARTIER VAN GELDERLAND.
1544—1580.

Karel V, in het ongestoord bezit van Gelderland getreden, na de tractaten hiervoor aangehaald (p. 27) en hierna uitvoeriger te behandelen (zie onder Gulick) en hierdoor heer geworden van al de Nederlandsche gewesten, waarvan Gelderland het langst zijn bestaan onder afzonderlijke heeren had bewaard en verdedigd, voegde Gelderland 1548 Juni 26 bij den Bourgondischen Kreits.

HET OVERKWARTIER VAN GELDERLAND ALS AFZONDERLIJK HERTOGDOM ONDER DEN KONING VAN SPANJE.
1580—1700.

Onder Karel's zoon Philip II, scheidden de drie nederkwartieren zich van Spanje af om zich te voegen bij het verbond der Vereenigde provincien, door toetreding tot de unie van Utrecht 3 Februari 1573. Ook Venlo trad toe als eenigste stad van het Overkwartier. 16 Maart 1580 zond de gouverneur der Spaansche Nederlanden, de hertog van Parma, eene kon. ordonnantie dd. 5 Febr. aan den magistraat van Roermond waarbij de raad van Gelderland en Zutphen naar Roermond werd overgeplaatst in belang der Zuidelijke Nederlanden.

31 Jan. 1581 werden ook de aan Spanje getrouwe leden van de Geldersche rekenkamer aangeschreven door den tresoriergeneraal en commiezen van de domeinen en finantien van den Koning van Spanje te Brussel om zich te begeven naar Roermond en zich daar te wijden aan de domeinen van het land van Gelre reeds gebracht of nog te brengen onder 's Konings gehoorzaam-

heid, alsook voorloopig, tot nader orde, aan die van Zutphen, Overijsel, Friesland, Groningen, Lingen en andere kwartieren van herwarts over, waarvan die van de Rekenkamer van Holland, toen nog de partij der rebellen houdende, het bestuur hadden (1).

Ook hier werd door de Spaansche regeering wegens geldnood een ijverig gebruik gemaakt van het systeem van verpanding en verkoop van heerlijkheden.

Het ambt *Montfort* was het eerste aan de beurt, dit werd na vele vroegere verpandingen (2) herhaaldelijk verpand: aan Walraven van Wittenhorst in 1591, Filips van Bentinck tusschen 1591—1594. In 1608 was zijn schoonzoon Johan van Wittenhorst, drost en pandheer van Montfort (3).

8 April 1641 werden door Jan de Bierens en Louis de Clarisse 700000 kronen of patacons, van 50 stuivers het stuk, aan den Koning van Spanje voorgeschoten, 6 Juni daarop werden hun, onder handteekening van den kardinaal-infant Ferdinand van Oostenrijk, gouverneur van België, het grondgebied en het kasteel van Montfort en den tol van Roermond in pand gegeven en 8 Augustus werden zij in het bezit er van gesteld, doch zonder dat ooit, ondanks eindelooze processen, iets van de pandsom werd teruggegeven (4), werd bij accoord van 8 Januari 1647 en door bizonder verdrag van 17 Januari daarop, het ambt met de heerl. Middelaer en de tienden van Venray afgestaan aan den Prins van Oranje, Fred. Hendr., die 14 Maart 1647 daarna overleed waarop 27 December met zijn zoon Prins Willem II een nieuw tractaat werd gesloten, die er 18 Juli 1648 bezit van nam.

Het huis van Oranje behield dit ambt tot 1732 Mei 14 en Juni 16 wanneer 't bij verdrag tusschen de erfgenamen van stadhouder-koning Willem III, prins Willem IV en den koning van Pruissen Frederik Wilhelm I dezen laatste werd toegewezen, die volgens artikel XVIII van het derde barrière-tractraat van 5 Maart 1715 daarop aanspraak maakte. (Zie hierna). In 1769 Juni

(1) *Verslag over 's Rijksarchieven in 1894*, 318 en 1895, 496—497.

(2) 1492 (*Publ.* VII) 125 en 149, 1509 (WOLTERS, *Not. sur Montfort*, 38), zie ook voor latere verp. BACHIENE V, 1132.

(3) *Publications de Limbourg*, tome XX, p. 83, 246, de daar aangegeven bronnen.

(4) Idem, XXXIII, 388.

8 verkocht Frederik de Groote het weder aan Stadhouder Willem V (1).

Die dorpen welke nog geen heerlijkheden waren in het Overkwartier werden 1673 als zoodanig verkocht. Uit den hier volgenden staat van het Overkwartier zal dit blijken.

In dezen staat zullen wij het jaar des verkoops aangeven: (2)

Ambt Kessel.

Geysteren, oude heerlijkheid en schepenbank.

Wanssum, heerlijkheid en schepenbank, verpand 11 December 1674 (2) beide thans gemeente Wansum.

Meerlo met Thienray oude heerlijkheid en schepenbank.

Swolgen } eene schepenbank,
Broeckhuysenvorst }

doch Swolgen werd verpand in 1673 en Broeckhuyzenvorst 16 November 1674 en opnieuw 11 December van dat jaar, waardoor elke heerlijkheid eene schepenbank kreeg.

Meerlo, Swolgen en Blitterswijk vormen thans de gemeente Meerlo; Broeckhuysen, Broeckhuysenvorst en Oeyen de gemeente Broeckhuyzen.

Broeckhuysen, oude heerlijkheid en schepenbank.

Oeyen, » » » »

Venray, schepenbank verpand als heerlijkheid 1674. }
Oirlo, schepenbank verpand als heerlijkheid in ? } thans gem. Venray.
Oostrum, schepenb. oude heerlijkheid. }

Baerlo, oude heerlijkheid met schepenbank.

Blerick, verkocht in 1673.

Maasbree, verkocht in 1673 deze drie vormen, thans de gemeente Maasbree.

Helden en Kessel, oorspronkelijk éene schepenbank, te Kessel, doch in 1673 werden beiden als heerlijkheid verkocht en elk van eene schepenbank voorzien.

---

(1) AITZEMA VI, 496; DUMONT, *Corps dipl.* VI, p. I, 365; AITZEMA VI, 499—502; DUMONT, Supl. III, p. II, pars 335; het archief v. d. Prins van Oranje, volgens A. KLUIT, *Hist. Federum Belgiae Fed. primae liniae* III, 285. Lugd. Bat.

(2) De verpandingen zijn ontleend aan de leenregisters van het hof van Gelder thans te Brussel, nos 222—223—224.

Grubbenvorst, oude heerlijkheid en schepenbank.

Lottum, oude heerlijkheid en schepenbank.

Op Lottum bezat de abdis van het St. Quirinusstift te Neuss heerlijke rechten, voogd was de heer van Kessel, die 23 Aug. 1271 die voogdij in leen gaf aan Engelbert II aartsbisschop van Keulen, onder belofte afstand te zullen doen aan den graaf van Gelder als de aartsbisschop dit zou verlangen en zoo dat de aartsbisschoppen van Keulen er mee beleend zouden worden. Wel is de voogdij overgegeven aan de graven van Gelder maar van de beleening aan de Keulsche kerkvoogden blijkt niets. (*Publ.* XXXV, 163).

Horst, oude heerlijkheid en schepenbank.

Sevenum, in 1673 verkocht en 14 April 1674 werd de koop bekrachtigd.

De verkoop van al deze heerlijkheden had plaats te Roermond 7 en 8 Aug. 1673, wat het ambt Kessel betreft en de toewijzing voor het ambt op 30 Augustus.

Ambt Middelaer.

Middelaer, heerlijkheid, aan den prins van Oranje afgestaan (1) gelijk met het ambt Montfort, had dezelfde lotgevallen (zie p. 100—101). Het was 1728 al in bezit van Pruissen. (Habets, Bisd. Roerm. III, 181, 182). Thans gemeente Mook.

Afferden, oude heerlijkheid met schepenbank thans gemeente Bergen.

Het schout-ambt Well-Bergen-Ayen met schepenbank te Well, (gemeente Bergen), oude heerlijkheid.

De heerlijkheid Well, die tot eerst bekenden heer had Arnold voogd van Stralen en het wapen van Stralen in *keel* een pijl van goud tot wapen, is misschien een bezitting van de Abdis van Siegburg geweest, die pandrecht op Straelen heeft bezeten.

De voogdij Straelen werd later voor 1118 overgedragen aan den graaf van Gelderland, want in dat jaar komt graaf Gerard van Gelder met zijn broer Hendrik als voogden van Straelen voor. De voogdij Straelen was een goed van eene gravin Irmintrude, die het van Bruno, waarschijnlijk een graaf van Hengebach, schijnt

(1) Niet vermeld *in*, doch wellicht *krachtens* de tract. (zie p. 101) wegens de mindere opbrengst dan resp. *f* 25000 en *f* 12000 door 't ambt Montf. en de heerl. Turnhout.

geërfd te hebben. Zij stond het aan den aartsbisschop van Keulen af, die het weder in 1062 aan de door hem gegrondveste abdij van Siegburg schonk. (Zie Endrulat, en de daar aangehaalde bronnen: Nettesheim *Geschichte....... v. Geldern*, Lacomblet, *Urkundenbuch* n° 202) (1).

Arcen met Lom oude heerlijkheid vormden ééne schepenbank te Arcen.

Velden, oude heerlijkheid met schepenbank te Velden.

Ambt Montfort.

Echt, hoofdstad.
Roosteren (behalve Visscherweert)
Maasbracht
} één schepenbank.

Nieuwstad, met schepenbank.

Montfort, met schepenbank.

Odiliënberg, met schepenbank.

Vlodrop Posterholt, met schepenbank voor Posterholt en Vlodrop samen, doch in de 18e eeuw had Posterholt eene afzonderlijke schepenbank.

Beesel en Belfeld, met schepenbank.

Linne, met schepenbank.

Swalmen en Asselt, met schepenbank.

Daelenbroek, heerlijkheid met schepenbank te Herten en Maasniel. Over de souvereiniteit werd lang getwist tusschen de hertogen van Gelder en Gulick en was feitelijk in het bezit van den laatstgenoemde tot het tractaat van Franckfort van 29 Dec. 1711, waarbij zij door den keurvorst van den Paltz als hertog van Gulick werd afgestaan tegen Erkelenz, wat door den Keizer 10 Januari 1712 en 8 Mei 1715 werd geratificeerd.

St. Stevensweert met Ohe en-Laak, oude heerlijkheid met schepenbank. Ohe-en-Laak hoorde oorspronkelijk echter tot Echt maar was op het laatst der XVII eeuw onder de schepenbank van St. Stevensweert.

---

(1) ENDRULAT, *Niederrheinische Städtesiegel des 12ter bis 16ter Jahrhundert....* Düsseldorf 1882, p. 38. Endrulat alleen de zegels beschrijvend, geeft niet de kleuren der wapens; doch de kleuren van het wapen van Well, volgens K. B. van 15 Sept. 1819 in azuur een pijl van zilver zijn niet juist en is 't azuur aan 't wapen van Nederl. ontleend, wijl wen de juiste kleur niet wist (zie *Publ* XXXV, 39).

Feitelijk waren Weert, Nederweert, Wessem en Obbicht in het begin der XVIIe eeuw onder Gelderland, evenals Meyel.

SPAANSCH OVERKWARTIER IN GELDERLAND.

1700 tot 1713 (afscheiding van 't aan Pruissen toegewezen deel) en 1715 (afscheiding van 't aan Oostenrijk en der Staten-Generaal toegewezen deelen).

Tengevolge van den Spaanschen successie-oorlog (zie hiervoor onder OOSTENR. LANDEN VAN OVERMAAS), werd juist het Spaansch Overkwartier tot verdeelingsterrein gekozen van den buit op Spanje behaald door de verbondene Mogendheden: Oostenrijk, de Staten-Generaal der Ver. Nederlanden en Pruissen. Slechts Engeland, dat te ver aflag, kreeg er geen deel van

Over het bestuur der Spaansche Nederlanden door de conferentiën van Engeland en de Staten-Generaal in 1700—1715, zie OOSTENRIJKSCHE LANDEN VAN OVERMAAS.

OOSTENRIJKSCH OVERKWARTIER VAN GELDERL. 1713—1794.

In het 7^e artikel van het tractaat, te Utrecht, den 11 April 1713 gesloten, tusschen Frankrijk en de Staten-Generaal, (zie hierna sub A) werd bepaald, dat Frankrijk aan de Staten-Generaal zou overgeven, ten gunste van het huis Oostenrijk, al wat het in de Spaansche Nederlanden nog bezat, om later door de Staten-Generaal, wanneer zij zich met Oostenrijk zouden verstaan hebben over de barrière, aan deze laatste mogendheid te worden overgegeven, behoudens dat gedeelte van het Overkwartier dat, door den Koning van Frankrijk dienzelfden dag in een tractaat, met den Koning van Pruissen gesloten, aan dezen laatste was toegekend (zie hierna sub H: het tractaat tusschen Frankrijk en Pruissen) en welk gedeelte het onderwerp van een tractaat te Utrecht tusschen den Keizer en den Koning van Pruissen, 1713 April 2 was geweest (zie hierna sub I).

In het 19e artikel van het tractaat van Rastadt, gesloten 6 Maart 1714 tusschen Lodewijk XIV en Karel VI, (zie sub B), werd deze bepalingen bekrachtigd. Wederom werden zij bekrachtigd in artikel 19 van den vrede van Baden, gesloten tusschen de zooeven genoemde mogendheden den 7 Sept. 1714. (Zie sub C). Eindelijk werd bij artikel 1 van het 3e barrière tractaat, 15 November 1715, tusschen den Duitschen keizer, de Staten-Generaal en Engeland gesloten, het huis Oostenrijk in het bezit gesteld der Spaansche Nederlanden (zie sub D), met uitzondering van wat Pruissen toegewezen was in het Overkwartier. Nadat bij art. 18 van hetzelfde tractaat aan de Staten-Generaal hun aandeel in het Overkwartier was toegekend door Oostenrijk (zie bijlage E) en na de tractaten over Dalenbroeck (zie hiervoor p 103), behield deze laatste mogendheid nog in voornoemd Overkwartier:

1. De erfvoogdij van Roermond met hoofdschepengerecht, in de stad van dien naam, waaronder ook een deel van Leeuwen, 2. uit het ambt Montfort, waarvan het overige deel aan de Staten-Generaal was toegewezen: de dorpen Swalmen en Asselt vormende samen de schepenbank Swalmen, en ook 3. het dorp Elmpt (thans Pruissisch) met schepenbank, 4. de heerlijkheid Weert met 5 Nederweert en Leveroy, uitmakende de heerlijkheid Weert, met schepenbank te Weert en Nederweert, 6. de heerlijkheid Wessem (met hoofdschepenbank voor de Hornsche onderbanken Ophoven, Geystingen, beide thans aan België, en Beegden), 7. de heerlijkheid Meyel met schepenbank; de heerlijkheid Daelenbroeck verdeeld in de Maasnielerzijde met 8 Maasniel, Gebroeck, Assenray en het gedeelte van Leeuwen dat niet onder de voogdij van Roermond behoorde, met schepenbank te Maasniel, 9. de Oolsche zijde met de dorpen en Herten-Merum en Ohl met schepenbank te Ool, 10. de heerlijkheid Obbicht, feitelijk bestaande uit de dorpen Obbicht-en Papenhoven met schepenbank te Obbicht; de thans Pruissische dorpen, 11. Overcruchten, en 12 Nedercruchten met half Wegberg uit het ambt Erkelenz.

Tusschen den Keizer Joseph I, als aartshertog van Oostenrijk, was nl. met den Palatijnschen Keurvorst Jan Willem in het begin van 1711 onderhandeld over den wederzijdschen afstand en de ruiling van grondgebied, o a. van Erkelenz, dat geënclaveerd was door het Guliksch gebied. — Dientengevolge werd 9 Decem-

ber 1711 te Frankfort a. d. Mayn een tractaat gesloten dat 20 Januari 1712 door den Keizer werd bekrachtigd (zie hierna sub F). Bij art. 1 van dit tractaat stond de Keizer de stad en het ambt Erkelenz af (het Gulicksch gebied).

In art 2 stond de Keurvorst aan den Keizer zijne heerlijkheden Rocca Gugliesma en Doganella af, benevens zijn rechten op Dulkenswaard en zijne aanspraken op de souvereine jurisdictie van het slot en de heerlijkheid Dalenbroek.

Daar echter de Koning van Pruissen, Viersen en de Staten-Generaal, Over- en Nederkruchten bezet hielden, en geen der beide mogendheden die wilden prijsgeven, stond Keizer Karel VI, 8 Mei 1715, den Keurvorst een schadevergoeding van 11428 ducaten toe, die op Napels gevestigd waren (zie sub G). Voor het overige zou het tractaat van Frankfort van kracht blijven. Eerst 1 Mei 1719 werd het uitgevoerd doordat toen eerst het ambt Erkelenz werd overgegeven aan de Guliksche afgevaardigden (1).

Bij het tractaat van Fontainebleau werden eenige verschillen over den Scheldetol en het bezit van Maastricht geregeld gelijk wij gezien hebben (pag. 89, 93) ook over het Overkwartier van Gelder strekte dat tractaat zich uit nl. den afstand van Obbicht- en Papenhoven aan de Staten-Generaal. De twee plaatsen werden in 1786 door de Staten Generaal bij het Staatsch overkwartier gevoegd. Wanneer de Vrije Rijksheerlijkheid Kessenich met Hunsel feitelijk bij het Oostenrijksch overkwartier is gekomen is moeielijk na te gaan. (Zie hiervoor onder: STAATSCHE LANDEN VAN OVERMAAS).

---

(1) SIVRÉ, *De vrijheerlijkheid en de vrijheeren van Daelenbroek bij Roermond. (Publications de Limbourg* 1889, dl. XXVI, p. 121—122. Geschreven deductie in bezit van Ch. Guillon te Roermond) door Jos. HABETS als zoodanig geciteerd: *Gesch. v. 't Bisdom Roermond* I, p. 37, 2e aant.) en „Acten van de verdeelinge en liquidatie der renten, lasten en hypotheken uit overquartier van Gelderland tusschen de Kon. Pruissische en de Staatsche commissarissen etc. gehouden A° 1713", in het Rijksarchief in Limb., 1e dl., n. 39, 1e stuk, waar Bloemarts de raadsheer en momboir fiscaal te Roermond als commissaris voor de overgave van Erkelenz van wege Oostenrijk wordt genoemd.

PRUISSISCH GEDEELTE VAN HET OVERKWARTIER.
1700—1757.

Aan Pruissen kwamen krachtens Art. 7 en 8 van het tractaat te Utrecht tusschen Pruissen en Frankrijk gesloten 11 April 1713 (zie hierna sub H), nadat den 2 April tusschen Pruissen en Oostenrijk hieromtrent was overeengekomen (zie sub I), en dit in het 7e artikel van het tractaat op den zelfden 11 April 1713 tusschen Frankrijk en de Staten-Generaal (zie sub A) gesloten, was bekrachtigd, alsmede in art. 19 van het tractaat van Rastadt (zie sub B) en art. 19 van het tractaat van Baden (zie sub C) en Art. 1 van het Barrière-tractaat (zie sub D) alle hiervoor vermeld, de volgende steden, dorpen en ambten van het Overkwartier:

1°. Het ambt Kessel met de heerlijkheden Kessel, Wanssum, Geysteren (thans gemeente Wanssum), Blitterswijk (gemeente Meerlo), (Meerlo bestaande in de dorpen Meerlo en Tienray) Swolgen (gemeente Meerlo), Horst, Sevenum, Grubbenvorst, Lottum (thans gemeente Grubbenvorst), Broeckhuysen, Broeckhuysenvorst (thans gemeente Broeckhuysen), Oyen (thans gemeente Broeckhuysen) Venray, Oirlo (thans gemeente Venray), Oostrum (thans gemeente Venray), Maasbree, Baerlo (thans gemeente Maasbree), Blerik (thans gemeente Maasbree) en Helden. Elk dezer heerlijkheden vormden een schepenbank ([2]), terwijl Tienray rechterlijk tot Meerlo behoorde.

[In het archief te Roermond is echter een lijst, waarop de volgende heerlijkheden en schepengerechten van het ambt Kessel zijn vermeld:

Gerichten in het ambt Kessel: Venray, Sevenum, Kessel, Helden, Bree, Blerick, Swolgen, Broeckhuysenvorst, Baerlo, Wanssum; onderheerlijkheden: Horst, Grubbenvorst, Lottum, Broeckhuysen, Blitterswyck, Meerlo met Tienray, Geysteren met Oirlo, Oyen en Oostrum.]

2°. Het ambt of de heerlijkheid Middelaer (thans gemeente Mook), met schepenbank;

3°. De heerlijkheid Afferden;

---

(1) Niet zonder de bedreiging van Engeland, dat als Oostenrijk bleef weigeren, het heele Overkwartier aan Pruissen zou worden afgestaan. DE LAMBERTY, VIII, 45.

(2) Helden vormde één schepenbank met Kessel vóór 1402—1456, zie Maasgouw 1880, p. 304) tot 1673, toen Helden en Kessel beide als heerlijkheden zijn verkocht.

4°. Het schoutambt Well, Bergen en Ayen met schepenbank te Well (vormende thans met het (vroeger) Kleefsche dorp Heyen de gemeente Bergen).

5°. De heerlijkheid Arcen en

6°. De heerlijkheid Lom vormende samen één schepenbank.

7°. De heerlijkheid Velden met afzonderlijke schepenbank, Arcen, Velden en Lom maken thans de gemeente Arcen en Velden uit. Volgens eene schepenklarenis uit 1360 (zie Nettesheim, *Geschichte der stadt und des Amtes Gelre* p. 66 aant. 20) heeft de schepenbank Arcen, met Straelen vereenigd, aan den abt van Sieburg toebehoord, waaruit op te maken is dat Arcen tot het ambt Straelen werd gerekend. Volgens den Z.Eerw. Heer Jos. Habets, behooren Arcen en Velden tot het ambt Kriekenbeeck. Overigens behooren geene plaatsen in Limburg tot de ambten 8° Krieckenbeeck, 9° Straelen, 10° Gelre en 11° Wachtendonck, welke drie ambten mede aan Pruissen kwamen, evenals 12° heerl. Walbeek, waarvan thans kleine gedeelten bij de Limb. gemeenten Bergen, en Arcen en Velden (1) gelijk mede een deel van het onder Walbeek behoord hebbende Twisteden bij Bergen werd gevoegd (2).

Tot duidelijker voorstelling van het Pruissisch Overkwartier laten wij hier volgen de ambten, heerlijkheden, steden en dorpen uit het Overkwartier van Gelderland, zooals het bij de komst der Franschen in 1794 zich bevond en thans aan Pruissen behoorend.

I. Van het voormalig Pruissisch Gelderland:

1. het ambt Gelder, bestaande uit de stad, de voogdij en het nederambt Gelder;

tot de voogdij van Gelder, een bizonder rechtsgebied uitmakende, behoorde het kerspel Nieukerk met de „honschaften" Winternam, Vernum en Sevelen, en het kerspel Aldekerk met de „honschaften" Rheurdt, Schaephuysen, Stenden en Eyll. Het nederambt Gelder bestond uit de vier rechtsgebieden Pont, Veert, Wetten-Kevelaer en Capellen;

(1) en (2) bij het stellen der grenspalen in 1817 tegen Pruissen, bij Nederland gevoegd.

2. de heerlijkheid Walbeek (gedeelte bij Ned. Limb. gevoegd, zie p. 108);

3. het ambt Kriekenbeck met de dorpen Viersen, Grefrath, Lobbericht, Wankum, Hinsbeck, Herongen en Leuth;

4. het ambt Straelen met de stad Straelen en de „honschaften" Westerbroich, Holt, Hetzert (Hatsittert), Vossum, Boeckholt en Broekhuijsen (niet te verwarren met Broekhuysen thans deel uitmakende van Nederl. Limburg);

5 het ambt Wachtennonck verdeeld in *a*) de Ribbroeckerzijde met de „honschaften" Kokhorst, Wildenbroeck Hürsenhütte;

en *b*) de Gelinterzijde met de „honschaften" Heide, Gelinter en Slick.

II. Van het voorm. Oostenrijksch Gelderland, de heerlijkheid Elmpt uit het voormalig ambt Montfort.

Overkruchten, Nederkruchten, Half Wegberg uit het ambt Erkelenz.

III. Van het voorm. Gulicksch Gelderland.

De stad Erkelenz, met deelen van Doveren (?) Baal (?) en Welz (?) met de andere helft van Wegberg.

De verdeeling van dit ambt is onzeker; onzeker of Doveren en Weltz aan Gulick hoorden, dan wel aan Oostenrijk bleven ([1]).

STAATSCH GEDEELTE VAN HET OVERKWARTIER. 1715—1795.

Bij art. 18 van het 3e barrière tractaat gesloten tusschen Oostenrijk, de Staten-Generaal en Engeland (sub E) verkregen de Staten-Generaal in het Overkwartier: de vesting Venlo met haar ban en het ambt Montfort, met uitzondering van de schepenbank Swalmen (Swalmen en Asselt) en de schepenbank Elmpt die aan Oostenrijk kwamen (zie p. 102).

Er waren de volgende stadjes en dorpen in het Staatsch ambt Montfort: Het stadje Echt (met de gehuchten St. Joost, Berkelaar en Pey), het stadje Nieuwstad en de dorpen: Ohe-en-Laak, Roosteren (met Illinckhoven) Montfort, Maasbracht, Beesel, Belfeld

([1]) FRIEDRICH NETTESHEIM, *Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern mit Berücksichtigung der Landesgeschichte meist nach archivalischen Quellen.* Crefeld. 1863. 8°. 1e dl. (verder niet verschenen) p. 66 en 67.

(Belfend), Odiliënberg met Lierop, Posterholt, Vlodorp, Linne. Gerechtelijk aldus verdeeld: Echt, hoofdschepenbank, waarop men ook tot 1718 8 April (1) van de schepenbank van Thorn appelleerde (schepengericht voor Echt, Maasbracht, Roosteren en Oheen-Laak; verder Nieuwstad, Linne, Beesel, (2) waaronder ressorteerden Beesel en Belfeld), Vlodrop, Posterholt (in de XVIIIe eeuw vereenigd met de schepenbank van Vlodrop in de 18e eeuw werd Posterholt ook een afzonderlijke schepenbank, Montfort, Odiliënberg.

Obbicht en Papenhoven met aanhoorigheden werden bij art. XIX van het tractaat van Fontainebleau 1785, 8 Nov. door Oostenrijk aan de Staten-Generaal afgestaan. Zie hiervoor onder STAATSCHE LANDEN VAN OVERMAAS. p. 89.

Wat het afstaan van het Staatsch gedeelte des Overkwartiers betreft zoo was reeds bij artikel 52 van den vrede van Munster 1648 Januari 30 bepaald:

Art. 52. „Het overquartier van Gelderland sal worden gewisselt tegens een equivalent; En ingevalle men sich onderling niet soude konnen vergelycken over het voors equivalent, sal 't selve gestelt worden aan de Chambre mi-partie om binnen 6 maenden, na 't besluit van Ratificatie van 't Tractaet, te worden gedecideert. (*Verz. v. Staetsstukkken*, p. 111—112).

Bij een der twee afzonderlijke artikels achter het eerste barrière-tractaat 1709 October 29, tusschen de Koningin van Engeland en de Staten-Generaal te 's Hage gesloten, werd het geheele Overkwartier van Gelderland, ingevolge voornoemd artikel van den Vrede van Munster aan de Staten-Generaal afgestaan doch het geheele eerste barrière-tractaat met zijne twee afzonderlijke artikelen, werd bij artikel 1 aan het tweede barrière-tractaat, te Utrecht 1713 Januari 29 tusschen dezelfde mogendheden gesloten en den dag daarop bekrachtigd, geheel afgeschaft (De Lamberty V, 469 en 470 en VIII, 35).

---

(1) *Inventaris v. d. arch. der abdij Thorn*, II, p. 347, nº 863. Op dezen datum beval keizer Karel VI niet meer te Echt te appelleeren, maar eerst bij de abdis of hare kanselarij, en daarna bij het keizerlijk Kamergerecht (te Wetzlar).

(2) Men sprak van de schepenbank *Beesel en Belfeld*.

A.

Artikel VII van het tractaat te Utrecht gesloten tusschen den Koning van Frankrijk en de Staten-Generaal den 11 April 1713.

En contemplation de cette paix Sa Majesté Très-Chrétienne remettra et fera remettre aux Seigneurs Estats généraux en faveur de la Maison d'Aûtriche tout ce que Sa Majesté très-Chrétienne ou le Prince ou les Princes ses alliéz possedent encore des Pays-Bas, communement appellez Espagnols, tels que feu le Roy Catholique Charle II les a possédez ou dû posséder conformément au traité de Ryswik, sans que sa Majesté très-Chrétienne ni le Prince ou les Princes ses alliez s'en réservent aucuns droits ou prétentions directement ni indirectement, mais que la Maison d'Aûtriche entrera en la possession des dits Pays-bas Espagnols pour en jouir désormais et à toûjours pleinement et paisiblement selon l'ordre de la succession de la dite Maison, aussitost que les Seigneurs Estats en seront convenus avec elle, de la manière dont les dits Pays-bas Espagnols leur serviront de barrière et de seureté. Bien entendu que du haut quartier de Gueldre le Seigneur Roy de Prusse rentiendra tout ce qu'il y possède et occupe actuellement, scavoir la ville de Gueldre la préfecture, le Bailliage et le bas Bailliage de Gueldre, avec tout ce qui y appartient et en dépend; comme aussi spécialement les villes, Bailliages et Seigneuries de Strahlen, Wagtendonck, Middelaer, Walbeek, Aertsen, Afferden et de Wiel de mesme que Raey et Kleyn Kevelaer avec tout leurs appartenances et dépendances. De plus il sera remis à Sa Majesté le Roy de Prusse l'Ammanie de Krieckenbeek avec tout ce qui y appartient et en dépend et le Pays de Kessel, pareillement avec toutes les appartenances et dépendances, et généralement tout ce que contient ladite Ammanie et ledit district, sans en rien excepter, si ce n'est Erkelens avec ses appartenances, pour le tout appartenir à Sa Majesté Prussienne et aux Princes ou Princesses ses Héritièrs ou successeurs avec tout ses droits, prérogatives, revenus et avantages de quelque nom, qu'ils puissent estre appelés en la mesme qualité et de la mesme manière que la maison d'Aûtriche et particulièrement le feu Roy d'Espagne les a possédez, toute fois avec les charges et hypothèques, et en conséquence les Etats généraux retireront leurs troupes des endroits cy-dessus nommez où il y en pourroit avoir et déchargeront du serment de fidélité les Officiers tant civils que de Comptoir des péages et autres, au moment de l'évacuation, qui se fera aussi-tost après la ratification du présent Traité. Il a esté encore convenu qu'il sera reservé dans le Duché de Luxembourg ou dans celuy de Limbourg, une terre de la valeur de trente mille écus de revenu par an, qui sera érigée en Principauté en faveur de la Princesse des Ursins et de ses Héritiers

Jos. Mich. Wouters: *Placcaerten, ordonnantiën edicten ende previlegiën in den Nederlanden uytgegeven t' sedert den jaere 1675*, **Brussel, G. Fricx, 1738, fol. deel 7, p. 418 en 419.**

B.

Art. XIX van het tractaat te Rastadt gesloten tusschen den Koning van Frankrijk Lodewijk XIV en den Keizer van Duitschland Karel VII den 6 Maart 1714.

—

ART. XIX.

Sijne Allerchristelijckste Majesteyt overgegeeven hebbende, ende doen ter handt stellen, aan de Staten Generaal der vereenighde Provincien, ten faveure van het Huys van Oostenrijck, alle het geene sijne gemelde Majesteyt, of des selfs Geallieerden, noch in besit hadden van de Nederlanden, die gemeenlyck de Spaansche genaamt worden, soodanigh als de gewezene Koningh van Spanjen Karel de II deselve beseeten heeft, of hadt behooren te besitten, ingevolge het Tractaat van Rijswijck, soo staat sijne Allerchristelijkste Majesteyt toe, dat den Keyser van de gemelde Spaansche Nederlanden sal besit neemen, om die voor sich selven, en sijne Erfgenamen en Successeurs voor eeuwigh en altoos, volkoomen en vreedsaam te genieten, volgens de order van successie in het Huys van Oostenrijck vastgestelt; behoudens de Conventien, die den Keyser met de gemelde Heeren Staten Generaal der vereenighde Provincien maaken zal, aangaande hunne Barriere, ende overgaaf van de hier onder gemelde Steeden en Plaatsen, welverstaande, dat den Koningh van Pruyssen van het Opperquartier van Gelder al het geene behouden sal, het welck hij aldaar reedts heeft, en dadelijck besit, te weeten de Stadt van Gelder, het hoogh en laagh Bailliuschap met al het geene daar aan hoordt, en daar van afhanght, gelijck als meede de Steeden, Bailliuschappen ende Heerlijckheeden van Stralen, Waghtendonck, Middelaar, Walbeck, Aartsen en Afferden, Wiel, (1) Raay, en kleyn Kevelaar, met al hetgeene daar aan behoort, ende daar van afhanght. Daarenbooven sal aan den gemelden Koningh van Pruyssen wederom gegeeven worden, het Ampt Krieckenbeek met al het geene daar aan behoort, en het Landt van Kessel, insgelijcks met al het geen daar aan behoort, daar van afhanght, en al wat het gemelde Ampt en District in sigh begrypt, sonder yets uyt te sonderen (behalven Erkelens met alle sijn toebehooren) om in eygendom beseeten te worden, door den gemelden Koningh, en door de Princen of Princessen, sijne Erfgenamen of Successeurs met alle reghten, prerogatieven, inkomsten en voordeelen welcke benamingh die oock souden moogen hebben, in die selfde qualiteyt, en op die selfde wijse, als het Huys van Oostenrijck, en in het bysonder de overleedene Koningh van Spanjen die beseeten heeft, alles met de lasten, en Hypothequen, de behoudenis van de Catholique Roomsche Godtsdienst ende Privilegien der Staten.

Groot Plakaatboek der Staten-Gen. en Staten v. Holland. 's Gravenhage, Isaack en Jacobus Scheltis. 1725, V. 500.

C.

Art. XIX van het tractaat te Baden tusschen den keizer van Duitschland en den koning van Frankrijk gesloten den 7 September 1714.

XXX. Sa Majesté Très-Chrétienne aiant remis ou fait remettre aux Etats Généraux des Provinces-Unies par et en faveur de la Sérénissime Maison d'Autriche, tout ce que Sadite Majesté ou ses Alliez possèdent encore des Païs-Bas, communément appellez Espagnols, tels que le feu Roi d'Espagne Charles II les a possédez, ou dû posséder en vertu de la Paix de Ryswick. Sadite Majesté Trés-Chrétienne consent que l'Empereur entre en possession desdits Païs-Bas Espagnols, pour en jouir lui, ses Héritiers et Successeurs, désormais et à toujours pleinement et paisiblement selon l'ordre de succession établi dans la Maison d'Autriche: sauf les conventions que l'Empereur fera avec les dits Etats Généraux touchant leur Barrière et la Reddition des susdits Lieux.

Le Roi de Prusse retiendra néanmoins tout ce qu'il possède actuellement du Haut-Quartier de Gueldres, la Préfectnre, le Balliage et le Bas Bailliage de Gueldres, avec tout ce qui y appartient, et en dépend: comme aussi les Villes, Bailliages et Seigneuries de Strahlen, Wachtendonck, Middelaar, Walbeck, Aertzen, Afferden, et de Weel; (1) de même que Raey et Klein-Kevelaer avec toutes leurs Appartenances et Dépendances.

Il sera remis en outre audit Roi de Prusse l'Ammanie de Krickenbeck, avec tout ce qui y appartient et en dépend; Comme aussi le Païs de Kessel, pareillement avec les Appartenances et Dépendances et généralement tout ce que contient la dite Ammanie et ledit District, sans en rien excepter si ce n'est seulement la ville d'Erkelens, avec ses appartenances et dépendances; ensorte que le tout appartienne audit Roi, et aux Princes et Princesses ses Héritiers en Successeurs, avec tous les Droits, Prérogatives, Revenus et Avantages, de quelque espèce qu'ils soient et de quelques noms qu'ils puissent être appelez en la même qualité et de la même manière que la maison d'Autriche et particulièrement le feu Roi d'Espagne Charles II les a possédez; toute fois avec les charges et Hypothèques: la Religion Catholique, Apostolique et Romaine devant y être perpétuellement conservée en l'état où elle étoit sous ledit Roi Charles II, et les privilèges des Etats demeurans aussi dans leur entier.

DE LAMBERTY, *Mémoires pous servir à l'histoire du XVIII siècle, contenant les Négociations, Traitez* etc. tom. VIII, p. 627.

(1) Well.

D.

Artikel 1 van het derde Barrière-tractaat gesloten tusschen den Keizer, Engeland en de Staten-Generaal 15 November 1715.

—

De Staten Generaal der Vereenighde Provincien, sullen aan sijne Keyserlijcke ende Catholijcke Majesteyt uyt krachte van de groote Alliantie van den jaare seeventien hondert een, en de verbintenissen waarin de selve seedert getreeden zijn, immediatelijck na de uytwisselinge der Ratificatien van dit tegenwoordigh Tractaat, overleeveren alle de Provincien en steden van de Nederlanden en Dependentiën, soo wel die, dewelcke bezeeten zijn geweest bij den overleeden Koningh van Spaigne, Karel de tweede, glorieuser gedachtenisse, als die geene die nu gecedeert werden door den overleeden Alderchristelijksten Koningh, meede glorieuser gedachtenisse, welcke Provincien en steden te saamen, soo die, dewelcken men door dit tegenwoordigh Tractaat overgeeven sal, als die geene, die reedts overgelevert zijn, van nu af aan niet zijn, noch uytmaaken sullen in het geheel ofte ten deele, dan een eenigh onverdeelbaar, onvervreemdelijck ende onveranderlijck Domain, het welck noyt van de Staaten van het Huys van Oostenrijck in Duytslandt gesepareert sal werden, om by sijne Keyserlijcke en Catholijcke Majesteyt ende sijne Successeurs en Erfgenamen genooten te werden tot een volkoomen onwederroepelijcke souverainiteyt en eygendom; te weeten ten opzichte van de eerste Provinciën, soo als den overleeden Koningh Karel de tweede, glorieuser gedaghtenisse, die genooten heeft of hadt moeten genieten, conform het Tractaat van Ryswyck ende ten opzichte van de andere Provinciën op de maniere en conditiën, soo als de selve aan de voornoemde Heeren Staten Generaal gecedeert ende overgegeven zijn, door den overleeden Alderchristelijcksten Koningh, glorieuser gedachtenisse, in faveur van het Alderdoorlughtighste Huys van Oostenryck en sonder andere lasten of hypothecatiën, van weegen de Staaten Generaal, en tot haar voordeel geconstitueert.

Groot Placaat-boek, V, p. 522 en 523.

E.

XVIIIe *art. van het 3*[e] *barrière-tractaat, 15 Nov. 1715 gesloten tusschen den Keizer, Engeland en de Staten-Generaal.*

—

Sijne Keyserlijcke en Catholijcke Majesteyt cedeert voor eeuwigh in volle en volkoomen souvereyniteyt en eygendom haar Hoogh Mog. de Staten-Generaal in het Overquartier van Gelderlandt de Stadt Venlo met sijn District, ende het Fort St. Michiel; daarenboven het Fort von Stevenswaar met sijn Territoiren de District, als meede soo veel Terrain als noodigh zijn sal, om haare Fortificatien aan deese zijde van de Maaze te vergrooten, ende belooft sijne voornoemde Majesteyt nooyt

niet te sullen doen bouwen, nochte toe te laaten dat een ander bouwe eenige Fortificatien, onder wat naam het oock zij, op de distantie van een halve myl van de voorschreve Fortresse.

Sijne Keyserlijcke en Catholijcke Majesteyt cedeert daarenboven aan de Staaten-Generaal het Ampt van Montfort, bestaande (uytgesondert de Dorpen Swalmt ende Elmt, die hy aan sich behoudt) in de kleyne Steeden Nieuwstadt en d'Echt, met de volgende Dorpen, te weeten Ohe en Lack, Roosteren, Braght, Besel, Belfen, Vlodrop, Postert, Bergh, Lin en Montfort, om door de voornoemde Staaten-Generaal gepossideert te werden, op die maniere, soo als sijne Majesteyt Karel de tweede, glorieuser memorie, de selve gepossideert en genooten heeft, met de Prefecturen, Vlecken, Leenen, Landen, Fondtsen, Inkomsten, Renten, Revenus, Tollen van wat natuyre die oock moogen zijn, Subsidien, Contributiën en Collecten, Leenrechten, Domaynen, ende alle andere gehoorende aan de hier boovengenoemde gecedeerde Plaatsen: Alles nochtans buyten præjuditie en behoudens alle recht, die aan sijne Majesteyt den Koningh van Pruyssen soude mogen competeeren. Ende dat niet teegenstaande alle exeptien, pretensien of contradictien, gedaan, ofte noch te doen, om de Staten-Generaal in de vreedige possessie van de by dit Articul gecedeerde Plaatsen te ontrusten. Alle Pacten, Conventien ofte Dispositien, contrarie aan dit teegenwoordige Articul, nul zijnde en van geender waarden: Behoudens dat deese overgifte gedaan werdt met deese expresse clausul, dat de Statuten, oude gebruycken, en generalijck alle privilegien, civile en ecclesiasticke, soo ten respecte van de Magistraaten ende van de Particulieren, als van de Kercken, Conventen, Kloosters, Schoolen, Queekschoolen, Hospitaalen, ende andere publique Plaatsen, met alle haare ap- en dependentien, gelijck meede het Bisschoplijck recht van den Bisschop van Roermonde, en generalijck alles ten reguarde van de rechten, vryheden, immuniteyten, bedieningen, gebruycken, ceremonien; ende de oeffeninge van de Catholicque Religie sal geconserveert zijn ende blijven, sonder eenige veranderinge ofte nieuwigheeden te maaken, direct of indirect, in alle Plaatsen hier booven gecedeert, op die wyse als ten tyde van Koningh Karel de tweede, glorieuser memorie, en soo als men sulcks weederzijdtsch breeder sal uytleggen, byaldien over dit subject eenigh disput moght ontstaan: En sullen geen charges van Magistrature ofte van de Politie moogen gegeeven werden, dan aan Persoonen die van de Catholijcke Religie zijn.

Het recht van collatie der beneficien, het geene tot nu toe aan den Souverain is, sal van nu af aan behooren aan den Bisschop van Roermonde, op conditie dat de voorschreeve beneficien niet sullen moogen gegeeven werden, als aan Persoonen die de Staten Generaal om particuliere reedenen niet onaangenaam sullen zijn.

Is meede gestipuleert, dat de Staten Generaal niet sullen pretendeeren door de overgifte van de Stadt Echt verkreegen te hebben eenigh recht van judicature of van appel, ten opzichte van het Capittel van

Thorn, of andere Landen van het Keyserryck, en het sal sijne Keyserlijcke ende Catholijcke Majesteyt vry staan, soodanigen Plaats te nomineeren, als hij best oordeelen sal tot de voorschreeve judicature of appel. En vermits de Inwoonders van dat gedeelte van het Overquartier, het geene komt overgegeeven te werden, haare Processen in cas d'appel, niet meer sullen konnen brengen aan het Hof van Roermonde, sal het haar Hoogh. Mog. vry staan een Hof van appel voor haare Onderdanen op te rechten, in soodanigh een Plaats van de Provincie, als sij daartoe best sullen oordeelen.

Vorders is nog overeengekomen, dat de rechten van inkoomen ende uitgaan, die langs de Maze geheven werden, niet sullen verhooght nochte vermindert werden in het geheel of ten deelen, als met gemeen consent; van welcke rechten sijne Keyserlijcke en Catholijke Majesteyt voor sijn profyt sal trecken die geene die te Roermonde ende Navaigne geheeven werden, ende de Heeren Staaten Generaal die geene die tot Venlo geheeven werden.

En gelijck de voorschreeve rechten op de Maaze, in het generaal, gelijck meede die op de Schelde by subsidie geaffecteert zijn tot betaalinge van twee distincte renten te weeten, een van tachtigh duysent en een van twintig duysent guldens 's jaars, uyt krachte van de transactie, gepasseert ende geslooten den ses en twintighsten December sestien hondert seven en tachtigh met den overleeden Koningh van Engelandt Willem de derde, is men geconvenieert, dat haar Hoogh Mog., ter oorsake van de boovengenoemde cessie, aan sijne Keyserlijcke en Catholijcke Majesteyt sullen te gemoet komen in de betalinge der voorschreve renten ende andere schulden, die daar op jaarlijcks moghten gehypotequeert zijn, en na proportie van de inkomsten van de inkoomende en uytgaande rechten, die sij ontvangen sullen, alles volgens de constitutien selfs der voorschreeve renten.

Ende belangende de schulden en lasten op de Generaliteyt van het Overquartier gemaackt en geconstitueert, sullen de Staaten Generaal meede concurreeren in de betalinge van de selve voor haar quote, volgens de proportie, gebracht op de matricule van het geheele voornoemde Overquartier.

Alle Documenten en Papieren, raakende het Overquartier van Gelderlandt, sullen als voor deesen blyven in de Archiven te Roermonde; maar men is geconvenieert dat een Inventaris of Register sal gemaakt werden door Commissarissen van sijne Keyserlijcke en Catholijcke Majesteyt, sijne Majesteyt van Pruyssen, ende de Heeren Staaten Generaal, en sal Copie authenticq van den voorschreven Inventaris gegeeven werden aan yeder der drie Machten, om altydt vry acces te hebben tot alle de Papieren en Documenten, die sy souden moogen noodigh hebben, voor dat gedeelte dat de selve in het Overquartier van Gelderlandt besitten, en waarvan haar Copie authenticq ter eerster requisitie sal gegeven werden.

(*Groot Placaet-boek enz. van de Stat. Gen. enz.* V, p. 527 en 528).

F.

Art. 1, 2 en 3 van het tractaat van Frankfort 29 Dec. 1711 gesloten tusschen den Keizer als aartshertog van Oostenrijk en hert. v. Gelder en den keurvorst van den Paltz, als hertog van Gulick.

1.

Cedit altissime fata sua Sacra Caesarea et Cath^a^ Majestas pro se, haeredibus et quibuscumque successoribus suis Serenitati suae Electorali Palatinae, ejusdem successoribus annexum quidem Geldriae, in meditullio tamen ducatus Juliacensis fere situm, oppidum et satrapiam Erckliniensem, cum quibuscumque attinentiis, prout et circumdatum undique Juliacensi territorio pagum sive oppidum Viersen, cum omnibus ap- et dependentiis, nec non confines ducatui Juliacensi pagos superius et inferius Cruchten dictos: (qui prout et praefatum Erckliniense oppidum, nec non Viersen hactenus a rege Borussiae et ordinibus generalibus Confaederati Belgii respective possidentur et detinentur): cum omni et suprema territoriali jurisdictione mero ac mixto imperio, steuris, collectis caeterisque reditibus, dominiis, censibus et singulis juribus tam feudalibus, quam emphiteuticis dictis locis annexis, ulla sine reservatione aut exceptione, quemadmodum et jus proprietatis sive reluitionis sibi super binis dominiis Kerpen et Lommersum a serenissimis praedeccessoribus suis olim pignori datis competens cum omnibus regalibus juribusque tam feudalibus quam allodialibus reliquisque pertinentiis, pariter ulla absque limitatione, atque ea quidem lege et conditione, ut serenitati suae electorali, iuxta tenorem peculiaris desuper confecti cessionis documenti super cesso jure hoc proprietatis et reluitionis pro nunc plenarie disponere fas sit

2.

Serenitas sua Electoralis vicissim pro se suisque haeredibus et successoribus Sacrae Caesareae Majestati ejusdemque domus(?) archiducalis(?) in perpetuum et haereditarie cedit suam in regno Neapolitano sitam terram sive baronatum Roccam Gugliesma, cum Doganella et arrendamentis eidem in dicto regno competentibus et ad se pertinentibus eo modo et jure, quo haec a serenitate sua electorali, ejusdemque laudatissimis praedecessoribus possessa et defructuata fuerunt aut possideri et defructuari debuissent, similiter cum adhaerentibus singulis juribus et appertinentiis, renuntiatis praeterea cunctis sibi apud regiam Neapolitanum cameram de caetero liquido extantibus pretentionibus, quibus fatam regiam cameram hisce liberam et immunem asserit, atque insuper in altissime dictam Suam Sacram Caesaream jus sibi in Dulckensweerdt competens, nec non praetensam hucusque in ditione Dahlenbroeck supremam jurisdictionem territorialem omnimodo transfert, nec ulterius providere et ordinare deerit, ut ex parte ducatus Juliae intuitu mutuae hujus cessionis in territorio civitatis Venlonensis effossione torbae supersedeatur.

3.

Interea tamen Serenitas sua Electoralis Palatina in quieta possessione fructuum ac redituum antefati baronatus Doganella arrendamentorum reliquorumque jurium eousque permanebit, nec eorundem cessio et renuntiatio effectum sortietur, nisi ex parte Sacrae Caesareae et Catholicae Majestatis eidem nominata superius § 1 cedenda, oppidum nimirum et satrapia Erckliniensis pagus et parochia Viersen, superior inferiorque pagus Cruchten plenarie evacuata et realiter tradita fuerint, in cujus fidem conventio haec in duplo expedita, hinc inde subscripta et utriusque ministri sigilli appositione roborata extitit. Francofurti ad Moenum hac 29 Decembris 1711.

Philippus Ludovicus, comes a Zinzendorff.
Lotharius Fredericus, liber baro ab Hundtheim.

in: *Publications de Limbourg*, 1889, dl. 26 (p. 161 en 162.)

G.

Bekrachtiging van het voorgaand tractaat door Keizer Karel VI, gevolgd door de nieuwe overeenkomst.
10 Januari 1712. — 8 Mei 1715.

—

Carolus VI divina favente clementia electus Romanorum imperator semper Augustus, Germaniae ac Indiarum nec non Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, rex, etc. Notum testatumque facimus universis quod permutationis tractatum superius scriptum: (initum videlicet et stipulatum inter nostram Sacram Caesaream et Catholicam Majestatem, mediante procuratore et mandatario nostro Phillippo Ludovico comite a Zinzendorff, nostro consiliario intimo ex una parte, et inter Serenissimum Principem Dominum Joannem Wilhelmum Comitem Palatinum Rheni, Sacri Romani Imperii archidapiferum et electorem, mediante procuratore et mandatario suo Lothario Frederico libero barone de Hundtheim, actuali suo consiliario intimo ex altera parte): in omnibus et singulis suis capitulis, clausulis, punctis et sententiis approbamus, ratum habemus, laudamus, acceptamus et confirmamus ejusque integrum tenorem salvum semper et illibatum esse volumus, ita ut nullum futuris temporibus sentire valeat impugnationis objectum, defectus, incommodum aut noxae alterius cujuslibet detrimentum, quibuscumque pro majore hujus nostra approbationis, ratificationis et confirmationis robore ac firmitate forsitan exprimendis: (quae pro sufficienter, ac de verbo ad verbum hic expressis et insertis haberi volumus): in contrarium non obstantibus, in cujus rei testimonium praesentes litteras fieri jussimus, manu nostra subscriptas, nostroque sigillo munitas, dabantur Francofurti ad Moenum die decima mensis January 1712.

CAROLUS.

Nihilominus cum praefata conventio effectum suum plene sortiri et singulae ejusdem conditiones eam ob causam in executionem mandari

haud potuerint, quod partim parochia et pagus Viersen interea regi Borussiae cessus fuerit, partim superior et inferior pagus Cruchten aliam ob rem a nobis praefato domino Electori consignari et tradi non valeat, eapropter inter nos et Dilectionem Suam denuo sequentem in modum conventum est

1.

Cedimus, transferimus et tradimus mentionato domino electori Palatino ejusdemque successoribus et haeredibus oppidum et satrapiam Erckliniensem, cum omnibus pertinentiis et dependentiis, et pro ut hic et nunc a nobis actualiter possidentur, in quem finem praesentis cessionis magistratum et incolas dicti oppidi et satrapiae Erckliniensis solito ac in forma consueta certiores reddimus, eosdemque a fide et juramento nobis praestito absolvemus, atque ad dilectionem suam remittemus, qaetenus eidem utpote principi ac domino suo hommagium, debitamque fidem atque obedientiam praestent serventque imposterum.

2.

E contra praefatus dominus elector cedit, tradit, transfertque in nos haeredesque nostros in perpetuum suam in regno Neapolitano sitam terram, sive baronatum Rocca Gugliesma dictum. cum omnibus et singulis attinentiis et juribus, vigore dicti tractatus Francofurtensis, promittens et spondens Dilectio Sua hocce articulo se quantocius dispositturam ordinaturamque fore, ut nostrae regiae camerae Neapolitanae aut ejusdem hunc in finem constituto mandatario dictus baronatus cum omnibus et singulis eo pertinentibus scripturis et documentis litterariis, absque ulla mora consignetur atque extradatur.

3.

Quantum vero ita dictum Doganella cum arrendamentis, quae a praedecessoribus nostris regibus Hispaniae Dilectioni Suae in solutum assignata et ab ipsa ejusdemque antecessoribus quadraginta annos, quiete et absque ulla perturbatione possessa fuit, concernit, eandem Dilectio Sua pariter cum omni jure camerae nostrae Neapolitanae incorporandam nobis cedit, traditque, ac insuper omnibus ex ea praetentionibus et debitis activis omnimodo et in sempiternum pro se ac suis haeredibus et successoribus renuntiat, ea tamen conditione et pacto, ut saepe laudato domino Electori competens seu proportionata pensio undecim millium quadringentorum et viginta octo ducatorum Neapolitanorum annuatim et quidem absque ulla dilatione vel minima detractione ea nostra regia camera quartaliter accurate exsolvatur.

4.

Idcirco promittimus spondemus virtute praesentis tractatus Nos eo rem dispositturos fore, ut jam dicta summa undecim millium quadringentorum et viginti octo ducatorum Neapolitanorum Dilectioni Suae

Electorali Palatinae, vel ipsius mandatario accurate et absque ulla deductione quartaliter seu singulis tribus mensibus exsolvatur, pro cujus rei majore securitate ordinabimus, ut hoc debitum seu solito ad proventus dictae Doganellae, vel si haec forsan minus sufficiens reperieretur, ad alium fundum tamdiu assignata permaneat, donec inter nos et dominum Electorum Palatinum circa parochiam, pagumque Viersen nec non superiorem inferioremque pagum Cruchten aliter conventum, aut proportionatum aliud aequivalens constititum fuerit, nam hoc et alio modo exsolutio superius facta undecim millium quadringentorum et viginti octo ducatorum Neapolitanorum cessare debebit.

5.

Et cvm caeteroquin supradicto tractatui Francofurtensi per hanc conventionem: (excepto tamen quod ratione parochiae et pagi Viersen, superioris et inferioris pagi Cruchten aliud aequivalens stabiliatur): nequidquam derogatum, imo eundem in omnibus suis articulis ratum et firmum habere volumus, declaramus tamen specialiter jus proprietatis seu reluitionis nobis super binis dominiis, Kerpen et Lommersum competens et virtute jam dicti tractatus Suae Dilectioni Electorali palatinae cessum, ab eadem vero cum praevio nostro consensu, et approbatione in suum consiliarium intimum et camerae aulicae praesidem comitem de Schaesbergh actualiter translatum fuisse, ea conditione et pacto, ut ipsemet summam septuaginta quinque millium Philipporum super modo dicta dominia coronae Hispanicae olim mutuo data, debite et una vice refundere, ac restituere teneater, cum vero ob indecisam hac super re pendentem litem necdum satis constet, cui hoc mutuum, atque juste competat;

6.

id circo ne hac in re partes interessatae, de praememorato mutuo in aliquo modo periclitentur, cum Domino Electore pactum et conventum est, ut praedictus comes de Schaesbergh, dictos nummos apud magistratum nostrae civitatis imperialis Coloniensis sine ulla mora eam ob causam deponat, ut ibidem usque ad decisionem causae, intacti asserventur, nec ulli, quisque demum sit, exsolvi, aut extradi valeant, nisi comiti de Schaesbergh originalis obligatio cum apocha prius actualiter consignata, indeque ipsi omnimodo securitas data fuerit, in quem finem nos ad dictum magistratum Coloniensem, hac super re mandata necessaria emanari fecimus, et ab eodem per litteras sub decima tertia proxime elapsi mensis Martii ad nos datas: (quae originales in cancellaria nostra imperiali aulica, earundem vero, ut et apochae hac super re a memorato magistratu extraditae transumptum authenticum penes secretarium nostrum Belgicum asservatur): certiores jam facti sumus, saepedictum comitem de Schaesbergh durante praesenti tractatu praefata magistratui Coloniensi in praememoratum finem et cum supra expressa conditione centum millia imperialium in depositum effective dedisse.

7.

Tandem et ultimo conventum et conclusum est, ut ratione hujus et saepe memoratae conventionis Francofurtensis omnem in eventum in jure consueta hinc inde mutua praestetur evictio, in quorum fidem et manus robur praesentem tractatum cessionis reciprocae cum alio respective simili, a Domino Electore Palatino in solita forma et modo expedito commutandum, atque Dilectioni Suae consignandum propria manu subscripsimus et eidem sigillum nostrum Caes: regium apponi jussimus, dabantur in imperiali residentia et civitate nostra Viennae die octava Maii 1715, regnorum nostrorum Romani quarto, Hispaniarum duodecima, Hungariae et Bohemiae vero quinto.

CAROLUS.

Ad mandatum Sacrae Caesareae Regiaeque Catholicae Majestatis proprium.

A. FR. KURTZ.

Publ. de Limbourg, 1889, dl. 26 (162—166).

H.

Art. VII, VIII en X van het tractaat 11 April 1713 gesloten te Utrecht tusschen den koning van Frankrijk en den koning van Pruissen.

—

VII. La ,Partie de la Haute Gueldre, nommée jusqu'à présent Espagnole, que le Roi de Prusse tient et possède et particulièrement la ville de Gueldre, les Villages et les Fiefs, avec toutes leurs Terres, Campagnes, Cens, Emolumens, Gabelles et autres Subsides, Tributs, Collectes, et Fruits, comme aussi leurs Jurisdictions Féodales, Droits Seigneuriaux et autres de quelle nature qu'ils soient et gènèralement tout ce qui est contenu dans ce Haut-Quartier de la Gueldre, que sa Majesté Royale de Prusse tient et possède actuellement, avec tout ce qui lui appartient ou en dépend, sans aucune Exception, toutes ces choses en général et chacune en particulier sont cédées à perpétuité au même Roi de Prusse, par Sa Majesté Très-Chrétienne, en vertu du Pouvoir qu'elle en a reçu du Seigneur Roi Catholique et demeureront toujours à S. M. Prussienne et à ses Héritiers et Successeurs de l'un et de l'autre sexe, avec une entière Propriété et Souverain Domaine de la même manière que les Rois d'Espagne et entre eux Charles II de glorieuse mémoire, ont possédé ladite Partie de Gueldre et tout ce qui est mentionné ci dessus; Excluant toutes les Réserves, Prétentions et autres contestations formées, ou à former pour troubler la paisible Possession du Seigneur Roi de Prusse, dans ladite Partie cédée, cassant aussi et annullant tous les autres Pactes, toutes les Conventions ou Dispositions contraires à cet article, en quelle manière que ce soit. On ajoute néanmoins à ladite Cession cette Clause expresse, que la Religion Catholique sera conservée en toutes choses dans lesdits Lieux cédez et qu'elle y demeurera partout dans le même

état, où elle étoit avant la Conquête du Roi de Prusse, et sous l'Empire, des Rois d'Espagne de sorte que S. M. Prussienne ne pourra faire aucun changement sur ce qui concerne ladite Religion.

VIII. Sa Majesté très-Chrétienne cède pareillement à perpétuité, dans la Haute Gueldre, en vertu du Pouvoir qu'elle à reçu du Roi Catholique, tant à Sa Majesté Prussienne, que à ses Héritiers et Successeurs de l'un et de l'autre Sexe, et leur transporte le Pais de Kessel, la Préfecture ou Ammanie de Krieckenbeck, avec leur Souverain Domaine en toute propriété, de sorte qu'il possède ces Etats de la même manière que les Rois d'Espagne en jouïssoient et que le Roi Charles II d'heureuse mémoire les a possédez, avec toutes leurs Appartenances et Dépendances, Villes, Bourgs, Villages, Hameaux, Fiefs, Héritages, Terres, Cens, Revenus, Emolumens, Gabelles et autres Impositions, Subsides, Tributs, Collectes, Fruits, Jurisdictions Féodales, Droits Seigneuriaux et autre de différente nature et généralement tout ce qui peut être mis et compris sous le Nom desdits Etats et jurisdictions. Aucunes Exceptions ou Réserves ne doivent porter obstacle à cette Cession, de la manière qu'elle est faite, ni aucunes Prétentions ou autres Contestations, déjà formées ou qui pourront encore naitre dans la suite des tems et tous les Pactes ou Conventions et Dispositions contraires en quelque chose à cet article n'auront aucune force ni validité. L'état de la Religion Catholique sera neanmoins conservé dans ladite Ammanie et Préfecture, comme dans le Païs cédé par l'article précédent en telle sorte qu'elle restera en toutes choses, comme elle y étoit sous la Domination des Rois d'Espagne, sans qu'il soit permis au Roi de Prusse d'y faire aucune innovation sur cela. Sa Majesté très-Chrétienne promet aussi de faire tout ce qui est nécessaire afin que ce présent Article et le VII. précédent, qui contiennent la cession faite à S. M. Prussienne du Pais de la Haute-Gueldre, soient ratifiez par le Roi Catholique dans le terme de deux mois, à compter depuis le jour de la signature de ce Traité et que sa ratification en soit donnée au même Roi de Prusse.

X. Attendu que le Seigneur Roi de Prusse n'a point de désir plus ardent que celui d'abolir et d'ôter toutes les matières de Discorde qu'on peut prévoir, il renonce à perpétuité, tant pour lui que pour ses Héritiers et Successeurs à tous ses droits sur la Principauté d'Orange, en faveur du Roi Très-Chrétien et de ses Successeurs, comme aussi aux Domaines Seigneuriaux et Terres de la Succession de Château-Beliard, situées dans la Comté de Bourgogne en France et à toutes les Charges, de même qu'à tous leurs Emolumens passez et futurs, sans aucune Exception afin qu'à l'avenir tout appartienne à S. M. T. C. à ses Héritiers ou Successeurs et aux autres qui ont des Prétentions sur cela.

Et pour donner plus de force à cette Renonciation le Seigneur Roi

de Prusse se charge et promet sous la foi de sa parole Royale, de satisfaire par un Equivalent à la Prétention que les Héritiers du feu Prince de Nassau-Frise ont sur ladite Principauté et sur les autres Biens dont il a été fait mention ci-dessus, en telle sorte que le Seigneur Roi Très-Chrétien ne puisse point être troublé ou inquiété par lesdits héritiers du feu Prince de Nassau-Frise, dans la Propriété et la paisible Possession et Jouïssance de la dite Principauté d'Orange et des autres Biens spécifiez ci-dessus. Mais les Personnes qui voudront sortir de ces Païs-là, auront la liberté d'aller établir leur Domicile partout ailleurs, selon leur plaisir et d'y porter, sans aucun empêchement, tous leurs Biens Mobiliaires dans l'espace d'un an, à compter depuis le jour de la Ratification du présent Traîté. Et pour ce qui concerne leurs Biens Immeubles, situez dans ladite Principauté d'Orange, ou ailleurs il leur sera permis en toute liberté de les vendre selon l'Usage des Lieux ou de les garder et d'en donner l'Administration à des Procureurs, jusqu'à ce qu'ils soient vendus.

La même permission est aussi donnée à ceux qui sont déjà sortis de ces Lieux sans qu'on puisse les empêcher en aucune manière de faire lesdites Ventes.

Le Seigneur Roi de Prusse aura la liberté d'imposer le Nom de la Principauté d'Orange à cette Partie de la Gueldre, qui lui a été cédée dans le Haut-Quartier de ce Païs-là et de retenir le Titre et les Armoiries de cette même Principauté.

De Lamberty, *Mémoires pour servir à l'histoire du XVIII siècle, contenant les négociations, traitez etc.* tom. VIII, p. 110—112.

I.

Art. I, II, III van het tractaat 2 April 1713 tusschen den Keizer van Duitschland, als aartshertog van Oostenrijk en hertog van Gelderland en den koning van Pruissen gesloten.

—

I. Sa Majesté Roiale de Prusse se désiste des susdites [1] prétentions, et y renonce pleinement, à la reserve néanmoins de celles qui ont déjà été actuellement assignées sur les Provinces des Païs-Bas, et elle retirera ses Troupes des Forts de Venlo et de St. Michel, dès qu'on l'aura mise en possession des terres cédées et spécifiées cidessous.

II. Pour cela Sa Majesté Impériale et Roiale Catholique cède dans la meilleure forme du droit sa portion du Haut Quartier de la Gueldre occupée présentement par le Roi de Prusse, nommément la Ville de Gueldre, le Bailliage, l'Ammanie et la Basse Ammanie de Gueldre,

(1) Blijkens den aanhef van het tractaat „quelques prétentions que le Roi de Prusse avoit sur Charles II, Roi d'Espagne d'heureuse mémoire".

avec toutes ses appartenances et dépendances, particulièrement les Villes, Bailliages et Seigneuries de Strahlen, Wachtendonck, Midelaer, Waelbeck, Aersen, Afferden et Well, comme aussi Raey [1] et petit Kevelaer, avec toutes leurs appartenances et dépendances. De plus l'Ammanie de Krieckenbeck avec toutes ses appartenances et dépendances. Item le Païs de Kessel pareillement avec ses appartenances et dépendances, et toutes celles des susdites Ammanies avec leurs territoires tous entiers, sans aucune réserve, excepté Erkelen et ses appartenances et dépendances, à Sa Majesté Frideric Guillaume Roi de Prusse et à ses Héritiers et Successeurs, tant mâles que femelles, dans la même qualité, comme tout cela a été jusques ici à la Maison Archiducale d'Autriche, et avec toute la Supériorité Territoriale, avec tous les droits, revenus et avantages, quelques noms qu'ils aient, et de la même manière dont la Maison Archiducale d'Autriche et particulièrement le dernier Roi d'Espagne les a possédez et occupez, neanmoins avec toutes leurs Charges et Hypothèques. Sa Majesté Impériale et Roiale Catholique mettra aussi Sa Majesté le Roi de Prusse, dès l'échange des ratifications de ce Traité, dans la possession effective et tranquille de toutes lesdites parties cédées que Sa Majesté Royale ne posséde pas encore.

III. Pour ce qui est des Fiefs situez dans le susdit district, ou réputez faire partie des Ammanies assignées, le Roi de Prusse en aura le droit Seigneurial direct, avec tout ce qui en dépend, sans aucune réserve.

D'un autre côté, tous ceux qui ne se trouveront pas compris dans la susdite portion cédée, soit qu'ils soient dans le reste de la Gueldre, ou en quelque endroit que ce puisse être, demeureront pareillement à Sa Majesté Impériale et Roiale Catholique et avec tous les droits Féodaux et Seigneuriaux.

De Lamberty, *Mémoires pour servir à l'histoire du XVIII siècle.* Amst. 1736, dl. VIII, p. 46-47.

HET PRUISSISCH OVERKWARTIER.

1757—1801 (tijdelijk 1759--1763 aan Oostenrijk).

In het souverein bestuur van het aldus verdeeld Overkwartier had zoover het Oostenrijksch en Pruissisch aandeel betreft in het tijdsverloop 1757—1758 een verandering plaats en wel zoo dat het Pruissisch aandeel toen aan Oostenrijk heeft behoord en er dus geen Pruissisch Overkwartier bestond.

---

(1) Lees: Rayen, onder het kerspel Eyll, burgemeesterij Rheurdt gelegen buurtschap.

Toen tijdens den Silesischen oorlog de legers van Maria Theresia voor 't beleid en wapengeluk van Pruissen moesten onderdoen, waren zij evenwel in deze streken, met name in het voormalig Pruiss. Overkwartier gelukkiger. Dit geheele gewest kwam in de macht van Oostenrijk en 19 Juli 1757 besloot het Oostenrijksch Gouvernement om eene Rekenkamer op te richten, ten einde te geraken tot eene goede administratie der tienden, in- en uitgaande rechten van het voormalig Pruissisch Gelderland (1) die slechts een jaar bestond, daar de Pruissen 1758 Overkwartier weer hadden ingenomen toen de Hannoveraansche bondgenooten, tot voor de poorten van Roermond lagen, zoodat de Staten aldaar hun archieven naar Luik hadden gezonden (2).

Bij den vrede van Hubertsburg, den 15en Febr. 1763 tusschen Oostenrijk en Pruissen gesloten, werden deze landen terug gegeven. Deze krijgsbedrijven in ons gewest, zijn nagenoeg onbekend (3), evenals het feit van de inbezitneming van 't Pruissisch Overkwartier door Oostenrijk en de bepalingen in genoemd vredestractaat op de teruggave betrekkelijk. Wij laten hier dit tractaat volgen, zooverre het op 't Overkwartier betrekking heeft (4) nl.:

> Art. V. Sa Majesté l'Imperatrice Reine Apostolique de Hongrie et de Bohème retirera ses Trouppes de tous les pays et Etats de l'Allemagne qui ne sont pas de sa domination dans l'espace de vingt et un jours après l'échange des Ratifications du présent Traité et dans le même terme. Elle fera entièrement évacuer et restituer à Sa Majesté le Roi de Prusse le comté de Glatz et généralement tous les Etats, Pays, Villes, Places et Forteresses que sa Majesté Prussienne a pos-

(1) *Inv. des Archives des Chambres de Comptes* I, Brux. 1837, 43 en 158 (lastgeving van den Raad van Finantiën van Maria Theresia aan die der Rekenkamer N° LXVIII.

(2) A. J. A. Flament, *De Archieven der gemeenschappen, collegiën en ambtenaren te Roermond, die een rechterl. of landsheerl. karakter hadden of rechtstreeks invloed op het algem. bestuur van de 13e eeuw tot in 1894 (Bijlagen van het jaarverslag over 's Rijks-archieven van 1894)* 385—391.

(3) Bij Sittard werd in den grond eene herinnering aan dezen krijgstocht gevonden nl. een degen van een Hannoveraanschen officier, kenbaar aan het rond schild met het hollend paard, het wapen van Hannover.

(4) De Martens, *Rec. des Traités* I. 63—64. Art. IX (bl. 65) bepaalt, dat ook de „papiers, lettres, documents et archives" in die plaatsen gevonden aan den Koning van Pruissen zullen teruggegeven worden.

sédées avant la présente guerre, en Silesie ou autre part, et qui ont été occupées par les Troupes de sa Majesté l'Imperatrice Reine Apostolique de Hongrie et de Bohème ou par celles de ses Amis et Alliés, pendant le cour *(sic)* de la présente guerre. Les Forteresses de Glatz, de Wesel et de GUELDRES seront restituées à Sa Majesté Prussienne dans le même état par rapport aux Fortifications où elles ont été et avec l'Artillerie qui s'y est trouvée lorsqu'elles ont été occupées.

Verder bleef de toestand tot 1802, zoo niet feitelijk althans volgens diplomatiek oogpunt, in zooverre die door geen tractaten officieel was veranderd (zie hierna onder Fransch bestuur).

HET GULICKSCH DEEL VAN LIMBURG.
1459—1802.

Hoewel het niet zeker is dat vóór 1400 de hertogen van Gulick op het tegenwoordig grondgebied van Limburg, eenige plaatsen hebben bezeten zoo geven wij toch hier eene opgave der stamhuizen, die over Gulick geregeerd hebben.

Na het uitsterven in de mannelijke linie van het oude stamhuis, dat met Gerhard ± aanving, door den dood van hertog Willem IV, hertog van Gulick (1), in 1511 bracht zijne dochter Maria het hetogdom aan Jan III, hertog van Kleef, Marck en Ravenstein (uit het huis van der Marck).

Tusschen Karel V en den zoon van Jan III, Willem V werden de (p. 99) vermelde tractaten gesloten waarin vooral van de thans grootendeels Limburgsche ambten Born-Sittard alsmede van het ambt Wassenberg sprake is, welke ambten in gevolge daarvan bij Gulick gevoegd werden, reden waarom wij die tractaten hier meedeelen, zoover den afstand van grondgebied betreft:

(1) Na het uitsterven der oudere linie met Reinald hertog van Gulick en Gelder in 1423 kwam eene jongere linie aan het bestuur met Adolf, hertog van Berg, graaf van Ravensberg, kleinzoon van Gerard, graaf van Berg—Ravensberg, broeder van Reinald's vader Willem II. Deze Gerard was gehuwd met Margaretha, erfdochter van Berg en Ravensberg, die hem deze staten aanbracht. De dynasten van van Gulick waren oorspronkelijk graven, doch Willem V werd 1326 door Keizer Lodewijk van Beieren tot markgraaf verheven, in 1356 tot hertog door Keizer Karel IV. STOKVIS III, chap. VIII, *Tabl. généal.* n. 13.

Tractaat van Venlo dd. 1543 Sept. 7.

. . . .

Item praef. illustrissimus dux Cliviae et Juliacensis cedit et renunciat exnunc et in perpetuum pure, plene ac libere ducatui Geldriae et comitatui Zutphaniae, prout et quemadmodum illos post obitum Caroli ducis de Egmonda ultimi eorundem possessoris nactus est, unacum omnibus eorum pertinentiis necnon omnibus iuribus et actionibus tam petitoriis quam possessoriis, quas ad dictos ducatum et comitatum quavis ratione, causa vel occasione, que dici ant excogitari ac per eum praetendi possent; quas quidem actiones, pretensiones et iura cedit et transfert pro se et suis haeredibus ac successoribus in commodum et utilitatem praef. caesareae maiestatis eiusque haeredum, relaxavitque et relaxat, liberat et absolvit praedictos ducatum et comitatum eorumque status et subditos ab omni iuramento fidelitatis et aliis quibuscunque iuramentis sibi per eos prestitis . . . .

. . . .

Ulterius mediantibus predictis maiestas sua caesarea restituet prout exnunc ad impletionem praemissorum restituit ipsi illustrissimo domino duci ducatum Juliacensem, quem sua maiestas in sua postestate habet, et quicquid preterea sua maiestas ex dominiis ducis hoc bello occupavit ita quod ipse illustrissimus d. dux eiusque haeredes illis omnibus iuxta ipsius feudi naturam potiantur plene et libere, ita tamen quod illa a sua maiestate et sacro imperio in feudum recognoscere et debitum fidelitatis iuramentum praestare teneatur; remittens et relaxans eadem caesarea maiestas omnibus praelatis nobilibus oppidis et generaliter omnibus aliis statibus et subditis ducatuum Juliaci et Cliviae iuramentum fidelitatis, quod suae maiestati praestiterunt dum eosdem ducatum, terras et subditos in manus suas reciperet, reservata tamen fidelitate, quae eidem caesareae maiestati tanquam Romanorum imperatori et sacro imperio ratione supremi dominii devincti et obligati sunt . . . .

. . . .

exceptis tamen et reservatis in huiusmodi restitutione facienda castris, fortilitiis ac oppidis Sittart et Hensberg cum territoriis illis annexis ac pertinentiis suis universis, quae castra et oppida maiestas caesarea ad tempus suo arbitrio moderandum sibi reservabit quod tempus sua maiestas moderabitur et abbreviabit, prout videbit ipsius ducis erga suam maiestatem propensam voluntatem et obsequiosam devotionem (1).

In overeenkomst met dit Vredesverdrag sloten de afgevaardigden van beide zijden een erfelijk verbond van vriendschap en verdediging, dat bij mogelijken afstand van Gelder en Zutphen

(1) Lacomblet, *Urk.* IV, p. 679—'83 n. 547.

van de zijde des Keizers altijd weer zou bedongen worden, dd. Bruxellis 1543 die secunda mensis Januarii secundum stylum Cameracensis diocesis (dus 1544 naar onze tijdrekening) (1) en tevens een verdrag over 's Hertogenrade, Ravensteyn, Born, Sittard en Wassenberg, waarvan we hier uittreksels geven zoover het de thans geheel of gedeeltelijk tot Limburg behoorende streken betreft.

. . . .

. . . .

Item die gedeputeerde van Cleve tot versueken van gedeputeerden van K. Mt. hebben bekint ende bekennen mits desen dat die furst van Cleve ende van Gulick besit pantgewyse die stadt, slot ende landt van Wassenbourg mit allen zynen toebehoirten dwelk hier voortyden by den hertoghe van Brabant es gestelt geweest in handen van den heere van Heynsberghe daervan die furst van Cleve dactie heeft voor zeker somme van penninck naer uytwysen der brieven daeraf zynde ende berustende onder den voirnoempten furst.

Item dat die furst van Cleve en Gulick noch besit pantgewyse van den hertoch van Brabant die stadt ende landt van 's Hertogenrode mer alzoe die commissaryssen van beyden fursten ende princen elck van hem beclaegde van eenich ongebruyck ende belet hem gedaen aengaende die voirscreven pantscap: zoe es geaccordert, dat elck zal overzien bybringhen ende exhiberen in de toecommende dachfaert van Meerte alzulck bescheyt als hy heeft diende tot zyne Recht om tselve gesien van als eenrelyck te ordonnieren ende daerinne elck anderen genouch te doen gelyck dat behoirt.

Voorts alzoe gedeputeerde van key Mt. pretendeerden dat landt van Bornn mitten steden van Zittart ende Zusteren ende heuren toebehoiren waren warich gront des furstendoms Ghelre ende pantgewyse beseten bij den furst van Gulick ende dat eyn furst van Ghelre die zelve mach lossen met X^{m} gouden guldens eens ende die gedeputeerden van Cleve sustineerden ter contrarien dat tvoirs. landt van Born mitten steden van Sittart en Susteren ende anderen hueren toebehoirten niet totten furstendom Ghelre gehoirt sonder als sonderlinge heerlicheyden van den hertoghe van Gulick angegolden ende over I^{c} jaer gepossideert ende voortyts fur hondert duysent ende XIIII^{m} goulden gulden verset ende verpandt geweest zyn: zoo es geaccordeert dat in de toecommende dachfaert in den Meerte die gedeputeerden van beyden zyden zullen thoenen ende exhiberen alzulke brieff ende bescheyt alt elck van hem heeft dienende tot zijnen Rechte omme met elckanderen desen angaende te overcommene (2) . . .

(1) AITZEMA VIII, 676—'81. Karel V bekrachtigde het verdrag te Luik 7 Jan.
(2) LACOMBLET, *Urk.* IV, n. 548, p. 683—686.

De nadere schikking vond, na verdere overeenkomst der wederzijdsche afgevaardigden, te Spiers plaats op den 25 Mei 1544. Toen werd overeengekomen: De hertog bewilligt erin, dat Ravenstein gesloopt wordt, met uitzondering van de slotgracht, het is aan de beslissing der koningin-regentes der Zuidelijke Nederlanden (Maria van Oostenrijk, zuster van Karel V) overgelaten of de stadsmuur en gracht behouden zal blijven of niet. De hertog belooft in de districten Ravenstein, Herpen en Udem nooit meer eene versterking aan te leggen; de leenaanspraken van den Keizer op Udem worden voorbehouden. Ter vergoeding dezer slooping, krijgt de hertog Wassenberg in eigendom; Heinsberg en Sittart zullen onmiddellijk na deze slooping weder aan den hertog uitgeleverd worden.

Daar de laatste de ratificatie van het verdrag (van 7 Sept. 1543) niet binnen den overeengekomen tijd had kunnen overhandigen, zoo verplichtte hij zich deze binnen drie maanden na de wederontruiming van Heinsberg en Sittart te voltrekken. Hij erkent het recht van den Keizer, 's Hertogenrade te kunnen inlossen; daar hij echter beweert, dat de pandsommen 5000 oude schilden, 2800 franken en 1160 kronen nog met 1500 florijn vermeerderd zijn, en ook over de muntwaarde verschil van opvatting bestaat, zoo zal een nadere samenkomst te Maastricht op 1 Juli plaatsvinden en op den volgenden 1 Augustus de inlossing bewerkstelligd worden. (Bij oorkonde dd. Duysseldorf op den 12^{en} dag Augusti 1544 verklaarde de hertog, dat de op 20000 Carolus gulden berekende pandsommen hem betaald waren en de inlossing werkelijk had plaats gehad). De Keizer neemt de, door den hertog tijdens diens bezit van Gelder en Zutphen daarop uitgegeven verpandingen tot 26036 Florijnen, verder de helft der beide door Keizer Maximiliaan op 13 Maart 1489 ten bedrage van 9800 florijnen en op 20 Maart 1503 ten bedrage van 33000 florijnen aan den hertog uitgegeven schriftelijke verbintenissen, over. Daar de overige verschilpunten eene diepere navorsching noodig maakten werd eene nieuwe samenkomst naar Brussel op den 1 Januari overeengekomen. (Lacomblet IV, noot p. 686—'87).

Willem V, hertog van Gulick en Kleef, graaf van Marck Bergen, heer van Ravenstein en een tijdlang hertog van Gelder, liet vier dochters na, Maria Eleonora gehuwd met Albert Frederik,

hertog van Pruissen, Anna gehuwd met Philip Ludwig paltsgraaf van Neuburg, Magdalena gehuwd met Johan paltsgraaf van Tweebruggen en Sybilla, gehuwd met Karel van Habsburg, markgraaf van Burgau en een zoon, den oudsten zijner kinderen, nl.:

Johan Willem, bisschop van Munster, † 1609 die de laatste mannelijk afstammeling was van het geslacht der van der Marck's van Kleef (zie hierover bij Kleef, p. 134). Tusschen Wolfgang Willem zoon van Philip Ludwig, paltsgraaf van Neuburg, als gehuwd met 's bisschops zuster Anna en Johan Sigismund van Brandenburg, gehuwd met zijne „nièce" Anna, de dochter van Albrecht Frederik, hertog van Pruissen, die tot vrouw had Maria Eleonora, mede eene zuster des bisschops, ontstond een erfstrijd (1), in 1666 Sept. 9 bij verdrag geëindigd (2) als wanneer Wilhelm zoon van Wolfgang Willem Gulick, Berg en Ravenstein kreeg.

Wij laten hier die artikelen volgen welke meer bizonder op het grondgebied van Gulick, Kleef Berg enz. zelve en de verdeeling daarvan tusschen de beide contractanten betrekking hebben.

1.

Eerstelyck hebben beyde haer Ceurvostel. Vorstel. Doorl. uytdruckelyck bedongen ende mits desen willen betuygen dat sy door dit Erfverdragh niet van meyninge zijn het reght van andere Pretendenten, ende die op dese Gulicksche en Cleeffsche Landen te spreecken hebben, in 't geheel of ten deele, in 't minste niet te prejudiceren, maer het sal een yeder vry staen sijn ghepretendeerde reght ter plaetse daer sulcks behoort te vervolgen, ende daer over uytspraeck ende sententie te mogen verwachten.

III.

Gelijck nu mede en ten derden de Gulicksche, Cleeffsche en aenhoorige Landen door dit Erf-verdragh geensints verdruckt ofte van een ander ghescheurt, maer veel meer op het nieuw vereenight werden, ende hare Standen, Ingesetenen, Onderdanen als trouwe Vrienden ende goede Nabuyren haer met malkanderen te dragen hebben, gelijck mede beyde haere Ceurvorstel. en Vorstel. Doorl. Doorl. door dit Erfverdragh tot haerder welgebrochte privilegien ende vryheden, kracht en aennemingh deser Landt-regeering gedeylde reversalen in het minst

---

(1) Zie hierover M. JANSEN, *Iets over de erfopvolging in Gulick-Berg* en *Cleve. Marck* in *de Maasgouw* 1880; 233—234.

(2) In 1685, na het uitsterven van Karel I der Simmerensche linie, werd Willem van Paltz-Neuburg, keurvorst en kwam de keurvorstelijke Paltzische waardigheid in de linie Paltz Neuburg.

niet te benemen of te verswacken gedencken, maer by dese handeling soo als nu gemelt is haer vooreemste ooghmerck daer naer gherecht, dat dese goede Landen in bestandige rust, seeckerheyt en opnemen gebracht, daer-en-tegen alle Landt-verderffelijcke krijghs-troublen ende schadelijcke onrust, en verderf voortaen bevrijt sijn en blijven mochten

IV.

Ten vierden, soo verblijft syne Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt en desselfs Descendenten in volkomen en rustige possessie des Hartoghdoms Cleefs ende beyde de Graefschappen Marck en Ravensbergh met alle daer toegehoorige Regalien, Reghten, Gerechtigheden, Leenschap, Intraden ordinarii en extraordinarii gevallen, wat namen sy mochten hebben, maer sijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt tot Palts Nieuwburgh en desselfs Descendenten, behouden op de selfde wijs en manier beyde de Hartoghdommen Gulick en Berg, neffens de Heerschappen Wijnendael en Bresques Sandt met alle daer toebehoorende Regalien, Reghten, Gerechtigheden, Leenschappen, intraden ordinarii en extraordinarii ghevallen, wat namen zy oock mogen hebben, op alle maniere beyde hare Keurvorstelijcke ende Vorstelijcke Doorluchtigheyt tegenwoordigh voor gemelde Hartoghdom en Graeffschappen hebbende ende besittende, waer by het zijn volkomen verblijf en soo veer sijn gerechtigheyt heeft, en sal voortaen geen deel den anderen des wegen onder wat pretext ofte voorslagh het sijn mocht, de geringhste controversie ofte strydigheydt judicialiter ofte extrajudicialiter moveren, maer alle ende een yegelijck dispuyt ende reght strijdt, welcke sich der voor gemelde Landens wegen tusschen haer beyde en Keurvorstelijcke en Vorstelijcke Doorluchtigheyt tot noch toe ghehouden, nu voortaen ten eeuwigen dagen af gedaen zijn.

X.

Ten thienden, de Archiven, *documenta*, Registratueren en oorconden, soo by den een als den anderen Keurvorst en Vorst behandight, en des anders Vorstendom, Graef of Heerschappen concerneren, sullen *reciproce optima fide* en sonder eenighe achterhout ge-extradeert en gelevert werden: maer *Communia Instrumenta*, ter plaetse daer sy tegenwoordigh te vinden wel voortaen bewaert werden, nochtans de andere partye daer van loofweerdige copie mede te deelen, en soo dickwils hier den een ofte den anderen Keurvorst en Vorst uyt des anders Archive, Cancellerye, ofte Registratuer eenighe documenten ofte onderrecht van nooden mochte hebben, en daer toe versocht ongheweygerde communicatie daer van ghegheven, ende daer in geen bedrogh gebruyckt te werden.

XV.

Beyde Keurvorst en Vorst willen haer yeverigh bekommeren, op dat sy de *investitur* en het Leen over dese Landen van sijne Keyser-

lijcke Majesteyt, als oock den Tijtel van deselve uyt de Keyserlijcke en Rijckx Cancellerye verkrijgen mogen, soo als sy dan oock niet weyniger haer best doen en arbeyden, dat beyde Keurvorst en Vorst van wegen dese gesamentlijcke Landen *in comitiis Imperii*, een yegelijck een bysonderlijck *votum debita sessione* vergunt werden, soo dat men dan niet twijffelt of sijne Keyserlijcke Majesteyt ende Rijcksxstanden hier in te eerder consenteren, op dat men in het opbrengen des Rijcks *onerum* van dese Landen des te williger mocht sijn, en terwijl de Hertogen van Gulick, Cleef en Bergh, etc. van oudts tot de ordinaire Rijks deputatie is verordineert geweest, soo hebben beyde Ceurvorst en Vorst ghelijcker handt neerstigh te wesen, dat sy daer van niet lange uytgheslooten, maer gheadmitteert, en op dat ter oorsaeck van de Religie geen strijdt mocht gheven, haer als Hertogh tot Gulick, Cleef en Bergh, ofte van wegen des anderen in 't Heylighe Roomsche Rijck inhebbende Vorstendommen en Landen hare Plaetsen by de Rijckx deputatien toeghelaten magh werden, soo men dan oock verder daer naer trachten moet, dat de *praesentationes ad cameram* oock voortaen van wegen de Westphaelsche Creyts in 't werck gestelt werden en haer effect krijgen mogen.

L. VAN AITZEMA, *Historie of Verhael van Staet en Oorlogh. 't Ses-en-veertighste Boeck.* XII, 756—761.

Bij het uitsterven van het keurvorstelijk Paltz-Neuburgsche huis door den dood van Karel II in 1742 kwam Gulick in het bezit van de keurvorstelijk Palz-Saltzburchsche linie in den persoon van Karel Theodoor, die ook nog in 1778 in het bezit der Beiersche landen van zijn stamhuis geraakte, welke Saltzburchsche linie echter met denzelfden Karel Theodoor in 1799 uitstierf, als wanneer al de voornoemde landen in bezit geraakten van Maximiliaan hertog van Palz-Tweebruggen (later den eersten koning van Beieren) tot zij in 1801 definitief werden ingelijfd bij de Fransche Republiek.

Al deze overgangen van het hertogdom Gulick werden telkens door een nieuw tractaat met Pruissen bevestigd, daar het tractaat van 1666 niet met het geheele huis van den Paltz was gesloten, maar met de linie Neuburg en telkens met de verschillende takken van voorm. huis werd vernieuwd (1).

In het algemeen waren de Gulicksche hertogen niet zoo genegen tot het verpanden van steden, dorpen en ambten, als andere vorsten in deze gewesten.

(1) SCHOEL et KOCH. *Hist. abrégée des traités de paix.* Brux. 1837 I, 361.

Tot het hertogdom Gulick behooren in Limburg na 1423:

Het ambt Born met:

Born, Buchten en Holtum éène schepenbank. Het werd verkocht in het midden der XVIIe eeuw aan Jan van Lerode.

Susteren, stad, met een afzonderlijk gerecht, nog in 1396 (Jansen Inv. I, n° 471) wellicht, na de combinatie der ambten Born en Sittard met meer.

Grevenbicht, dat echter op den titel van Vrije Rijksheerlijkheid aanspraak maakte en met recht (1). In 1328—'35 kocht Willem V, markgraaf van Gulick deze heerlijkheid, en nam hij het op in 't verband van zijn Gulikschen staat, hoewel de heeren van Gulick het verruilden, verpandden en verkochten (zie hiervoor p. 46).

Tusschen 1561 en 1580 werd de pandsom afgelost, doch tegen de helft der XVII eeuw verkocht aan Jan Arn. v. Leerode. In dien tijd heeft het zekerlijk ook eene afzonkerlijke rechtbank gekregen (2).

Urmond en Berg met schepenbank?

Guttekoven, thans gemeente Limbricht.

Het ambt Sittard met:

Sittard, (schepenbank voor Sittard, Broeksittard en Munstergeleen) (?).

Broeksittard en Munstergeleen en (thans in Pruissen):

Susterseel, reeds in 1447 en nog in 1518 eene afzonderlijke schepenbank volgens (Janssen Inv. I n. 95 en 217), Wehr, Tuddern in 1513 eene afzonderlijke schepenbank (volgens Jansen, Inv. I, n. 204) en Hillensberg. In 1660 waren die ambten gecombineerd (3).

HERTOGDOM KLEEF.
1609—1801.

Ook van geen der Limburgsche plaatsen in het hertogdom Kleef kan men met zekerheid zeggen, dat zij voor 1400 daartoe behoord hebben; of Heyen vroeger tot een andere souvereiniteit behoord heeft en onder welke is niet bekend. Volledigheidshalve slechts eenige woorden over de Kleefsche Souvereinen.

---

(1) J. D. DE CHESTRET DE HANEFFE, *Obbicht et Grevenbicht, Monnaies frappées dans ces deux seigneuries.*

(2) *Maasgouw*, 1879, blz. 112.

(3) Id. ibid., blz. 48.

Na den dood van Dietrich VIII graaf van Kleef, met wien het oude stamhuis dier vorsten (dat vóór 1000 begon met Rutger I een broeder van Gerard van Gelderland) (zie p. 21 - 22, 34—35) in de mannelijke linie uitstierf, kwam dit hertogdom aan de familie van der Marck de Cleef door het huwelijk van Dietrich's dochter Margaretha met Adolf II de la Marck (wiens kleinzoon Adolf III, 1417, *hertog* van Kleef werd als Adolf I) Door het huwelijk van Johan III van der Marck-Cleef met Maria de erfdochter van Gulick, Berg en Ravensberg kwamen in 1524 deze vorstendommen aan het geslacht de la Marck-Cleef, gelijk wij (p. 126) zagen, waarbij nog eenige jaren later, in 1528, Ravenstein werd gevoegd, terwijl met den dood van Johan Willem bisschop van Munster (in 1609) oudsten zoon van Willem IV van Gulick, Cleve en Berg, en zoon van Johan III het Gulick-Cleefsch stamhuis uitstierf. Bij het verdrag van 1666 ter beeindiging van den hiervoor vermelden Gulickschen erfstrijd werden Cleef, Marck en Ravensberg toebedeeld aan Frederik Wilhelm den grooten keurvorst, kleinzoon van Johan Sigismund en sinds waren de koningen van Pruissen hertogen en souvereinen van deze landen (p. 129—'32).

In 1801 gingen deze landen definitief over aan de Fransche Republiek.

Tot Cleve behoorden in ons gewest slechts in 1801:

Gennep met Ottersum en het thans N.-Brabantsche Oeffelt het ressort van het schepengerecht Gennep. Voormeld Ottersum en Oeffelt zijn thans afzonderlijke gemeenten. Hoe Gennep in 1449 aan Kleef kwam hebben wij gezien (pag. 35).

Mook, behoorde tot het ambt Goch en werd daarmede 1473 Nov. 6 door Karel de Stoute, met de stad en heerl. Wachtendonck, de Duffel, het huis Nergena, het huis met den tol te Lobith, als *leen* door Johan I van Kleef opgedragen, wegens dienst hem verleend bij het onderwerpen der rebellen in Gelderland (1), 18e eeuw althans met Nergena (Pruissen) en Kessel (Pruissen) tot eene heerlijkheid was vereenigd (2) en waarvan de heeren het kasteel Driesberg bij Goch bewoonden.

(1) NETTESHEIM, *Gesch. der Stads und des Amtes Geldern* 165—166. Zie ook p. 128.

(2) Archief te Mook.

Heyen (thans gem. Bergen) waarvan weinig voor de 16e eeuw bekend is, was het ressort eener schepenbank.

De hertog van Kleef ontving Mook en de andere landen in *leen*, want in 1668 werd door de Staten van Gelderland bij den koning van Pruissen als hertog van Kleef nog een betoog gericht over de Geldersche souvereiniteit (Nyhoff V, N° 10 en 11 p. 8—13 en aant. p. 9).

GRAAFSCHAP HORNE ONDER DEN PRINS-BISSCHOP VAN LUIK.

1568—1794.

Ook hier werd op het eind der 17e eeuw, even als in het Spaansch Overkwartier van Gelderland, de verpandings- en verkoopszucht botgevierd, ja ook hier werden zoo niet alle, dan toch bijna alle plaatsen verpand en verkocht, slechts Horn en Nunhem? en de, thans in België liggende, plaatsen Ophoven en Geystingen niet.

Het graafschap bestond uit de volgende schepenbanken:

Haelen, verpand 15 Dec. 1679 (1) met schepenbank voor Haelen en Nunhem.

voor de verpanding, hoofdschepenbank en zetel van het leenhof.

Beegden, verpand 16 Juli 1676 (2).

Neer, verpand 23 Juli 1677 en wederom 24 Maart 1679 doch verkocht 5 Novemb. 1678 (3).

Heythuysen, verpand 5 Maart 1680 (4).

Roggel, verpand 15 Dec. 1679 (5).

Buggenum, verpand 13 Dec. 1679.

Bij de verpanding (6) werden al deze plaatsen schepenbanken, hoewel misschien sommige het reeds vroeger waren, Roggel hoorde te voren onder Heythuysen.

In 1795 werd het graafschap Horn deel der Fransche Republiek

(1) *Public.* II, 266.
(2) » » 265.
(3) » » 266.
(4) » » »
(5) » » »
(6) » » »

Wij zijn aan het eind van wat men het oud regiem noemt en waaraan de Fransche revolutie in haar gevolgen, door de komst namelijk der republikeinsche legers, een einde maakte.

Het doel was niet een „cultuurhistorische" schets van dit gewest te schrijven, waarvoor dit werk het geraamte zou kunnen zijn. Maar voor wie dieper nadenkt zijn er ook bijdragen tot zulk een geschiedenis hier te vinden.

Ik weet niet of bij velen wel de vraag is opgerezen, bij het lezen van deze verwikkelingen en tractaten over dit grondgebied, verdeelingen, beleeningen, verkoopen en verpandingen daarvan: Hoe bevonden zich de bewoners bij al dit onderhandelen hunner vorsten, vooral hoe stond hun dat verpanden, dat verschacheren van grondgebied aan? Wij die aan de „histoire-bataille" nog nauwelijks zijn ontwassen, wij vonden dat in onze jeugd een gewone zaak en verwoestingen, uitmoordingen van steden en dorpen, ondergang van welvaart, die de verwisselingen van heer en verdeelingen van het grondgebied voorafgingen, vergezelden en volgden, hieraan werd niet gedacht. Sittard (zie p. 28—34) was wel een der ergste voorbeelden van verschachering van grondgebied. Oorspronkelijk wel eene Vrije Rijksheerlijkheid, zooals het muntslaan en het appel op Aken bewijzen, werd eerst een stuk en later het geheel aan den Luikschen Prins-bisschop in *leen* opgedragen. Als men daar niets meer van hoort, maakt Reinoud, de Valkenburgsche dynast die ook over Sittard heerschte, het zoo bont met het teisteren van de arme Maastrichtenaren, dat de hertog van Brabant het belegert, inneemt en later in *leen* terug geeft aan Reinald's zoon Dirk. Maar onderwijl is het een twistappel van twee broeders uit het Heinsbergsche huis geweest, waaruit ook Reinoud van Valkenburg, het onttroond potentaatje, was gesproten. Nauwelijks heeft Dirk Reinoud's zoon Sittard in leen terug ontvangen of hij verkoopt het aan zijn oom Jan, wiens kleinkinderen uit het huis van Salm het weer verkoopen aan Willem hertog van Gulick en nog voor diens broeder Reinoud is gestorven verdeelen zijn bloedverwanten het reeds en komt het weer aan het huis Heinsberg en later weer aan Gulick, na intusschen 91 jaren ongeveer verpand te zijn geweest aan de van Arkels, van Meurs, en van Wieds. Men kan voor het tijdperk 1230—1491 eene lijst van 23 heeren en pandheeren maken uit 8 verschillende huizen, zonder de leenheeren mede te rekenen.

Hoe fataal voor beschaving en welvaart dat ellendige verbrokkelen van het machtige Karolingische rijk, bij het zich ontwikkelen der erfelijke feodaliteit, heeft gewerkt is meer bekend. Maar minder weten de beoefenaars der Nederlandsche geschiedenis van het verpanden en verkoopen van heele dorpen, als heerlijkheden, waarvan vooral Limburg het treurig voorbeeld opleverde, toen het vereenigen van vele kleine brokstukken, erfelijk geworden leenen van het oude Duitsche Rijk, als Bourgondsche Kreits of zoogenaamde 17 Nederlandsche gewesten verbetering van den toestand scheen te beloven. Hiertegen weten wij zeker dat het volk, dat de inwoners dier dorpen, zich hebben verweert op sommige plaatsen, gelijk Ubach en Kerkrade in het land van 's Hertogenrade, waar ze een partij genaamd de zeleusen (ijverigen) vormden (1), met goed gevolg:

Dat op het grondgebied van Limburg, 'twelk het ressort was van ongeveer 26 souvereine staten en staatjes, de onveiligheid van leven en eigendom gelijken tred hield met de straffeloosheid, welke de kleine afstand tusschen de grenzen dezer landjes, die tot in de 18e eeuw van geene onderlinge uitlevering van misdadigers iets wilden weten, in de hand werkte tot dat het driest optreden van de benden der z.g. Bokkenrijders, daarop deed bedacht zijn, kan men zich licht voorstellen. Instellingen als de landvrede hadden in de 14e eeuw ook in Limburg door het toetreden van eenige heeren zeker goede gevolgen gehad en de overeenkomst der drie landen van Overmaas en het hertogdom Limburg van 4 Nov. 1415 met Brabant, waarbij de geestelijkheid, de edelen en de steden dier vijf landen alsmede de stad Maastricht verklaarden, dat zij ten eeuwigen dage zouden vereenigd blijven, is een welkom verschijnsel in onze Limburgsche geschiedenis en werd door de opvolgende blijde inkomsten van 1427—1529 gehandhaafd (2).

Behalve vermelde gegevens vindt men in deze politieke ge-

(1) HABETS en FLAMENT. *Inv. Thorn.* II. 407—410 en G. D. FRANQUINET, *Bered. Inv. der oork. en bescheiden v. d. abdij Kloosterrade*, 154—168.

(2) De inhoud der overeenkomst: MIRAEUS, *Op. dipl.* I, 325, zie verder GORDON, II, § 150, waaraan ik het bekend zijn met dit stuk te danken heb.

schiedenis van het Limburgsch grondgebied het bewijs, dat dit gebied eeuwenlang het terrein is geweest, waaromheen de tractaten en overeenkomsten van groote mogendheden en kleinere gebieders, met de staatsmanswijsheid, die in het verdeelen een redmiddel zag, voor wat men later het Europeesch evenwicht genoemd heeft, zich hebben geconcentreerd.

Voorbericht.

Het gedeelte over 't Fransch bestuur is ontleend aan een niet in den handel verschenen verhandeling getiteld: *De inlijving van het grondgebied van het tegenwoordig hertogdom Limburg bij de Fransche Republiek, de politieke indeelingen en afstand daarvan bij tractaten door de bezitters tijdens de Fransche overheersching* door A. J. A. Flament, 1792—1814. Maastricht 1894.

FRANSCH BESTUUR OVER HET THANS LIMBURGSCH GRONDGEBIED.

1794—1814.

A. De inlijvingen en politieke indeelingen.

Voorspel: de Fransche invallen in 1792—93.

Den 26 April 1792 verklaarden de Franschen den oorlog aan Oostenrijk en 1 Februari 1793 aan den Stadhouder der Ver. Provinciën en aan den Koning van Engeland. In April 1792 vielen zij in België, behaalden bij Jemappes, 6 November van dat jaar, eene schitterende overwinning op de Oostenrijkers en belegerden te vergeefs Maastricht van 13 Februari tot 3 Maart onder generaal Miranda (1). Intusschen hadden zij het fort St. Michiel bij

(1) *Journal of nauwkeurig dagverhaal van het beleg van Maastricht, begonnen den 13 Februari tot deszelfs ontzet op den 3 Maart 1793 en de twee volgende dagen. Opgesteld en bijeen vergaderd met de uiterste juistheid door een ooggetuige dezer gebeurtenis.* Te koop (te Venlo) bij M. J. Spettel, 8 blz. 8°. (Overgedr. *Maasgouw* 1891, 163—166).

Venlo veroverd op 12 Februari onder generaal Champmorin ([1]).

Fransche troepen waren toen ook gelegerd in de dorpen Lottum en Broeckhuysen ([2]), legerden zich onder generaal Lamarlière bij Swalmen ([3]) en te Blerick ([4]) onder generaal Champmorin. Ook Weert hadden zij bezet, reeds voor 10 December 1792 ([5]). Den 11 December van dat jaar kwamen zij te Roermond ([6]). Ook Thorn trokken zij nog in 1792 binnen ([7]).

De Fransche troepen bezetten ook Maasbracht, Linne, Vlodrop, Odiliënberg en Posterholt in het begin van December 1792 en bleven in het ambt Montfort tot op den 4 Maart 1793 (Zie *Maasgouw*, 1881, p. 421—'22, 425—'26). Tengevolge van de overwinning der Geallieerden te Aldenhoven, den 1 Maart 1793, en bij Landen en Neerwinden op 18 en 19 Maart 1793 op de Franschen onder Dumouriez, verlieten deze België.

Intusschen had deze tijdelijke bezetting van België reeds aanleiding gegeven tot de twee volgende decreten der Nationale Conventie, waarbij de inlijving daarvan bij de Fransche Republiek werd voorbereid, en die van het land van Luik, waartoe in onze provincie St. Pieter en Bemelen, ook onder zeker opzicht als heerl. van resp. de kap. van St. Maarten en de Kathedraal te Luik, Breust, Heel, Neeritter behoorden, werd gedecreteerd:

1e. Décret relatif à la division du pays Belgique en cantons, districts et départemens.

Du 23 mars 1793—25 du même mois.

La convention nationale décrète que le conseil exécutif lui présentera sous huitaine le tableau des communes de la Belgique qui ont émis le voeu de réunion a la République, de celles qui ont été réunies, et l'Etat de leur population; il y joindra le tableau et la popu-

---

([1]) en ([4]) Zie: *Algemeene Staatkundige nieuwsberichten gedrukt te Venlo*, n° 14 van 1793.

([2]) *Idem*, n° 19 van 1793.

([3]) *Idem*, n° 19 van 1793.

([5]) *Manuscript van Pastoor* VAN HAEFF *over Weert*, p. 98, berustende op het Rijksarchief te Maastricht.

([6]) *Kronykje van Roermond van* SEBASTIAAN VAN BERINGEN. (*Publ. de Limbourg* II, p. 377), zie ook kronykje van Juffrouw van ELSACKER. (*Publ. de Limbourg* V, p. 279) en van RAMAEKERS (idem p. 306).

([7]) Zie: *Inventaris van de archieven der abdij van Thorn*, deel II, p. 552 en 646.

lation des communes qui n'ont pas émis leur voeu, et les instructions qu'il peut avoir pour la division du pays Belgique en cantons, districts et départemens.

(Journal des débats, n. 186 p. 282. — Feuilleton n. 173 p. 1). Collection générale des décrets rendus par la convention nationale..... Mois de janvier, février, mars 1793. — Paris, Baudouin, Imprimeur de la Convention nationale 8°, p. 473.

2°. Décret par lequel la Convention déclare qu'elle accepte la réunion du pays de Liége à la République Française.

Du 8 mai—12 du même mois.

Les citoyens de Liége, réfugiés à Paris, présentent une adresse à la Convention; ils demandent au nom de leurs concitoyens la réunion du pays de Liége à la France.

Sur la proposition d'un membre, la Convention nationale décrète qu'elle accepte la réunion du pays de Liége à la République Française; renvoie l'adresse et les procès-verbaux déposés sur le bureau par les Liégeois, aux comités de salut public et des finances, pour faire un prompt rapport, et ordonne que l'adresse des Liégeois sera imprimée, envoyée aux départemens et insérée au bulletin.

(Journal des débats, n. 233, p. 110. — Feuilleton n. 219 p. 1). Collection générale des Décrets etc. mois de mai 1793. Ibidem, idem p. 72—73.

De decreten hadden ondanks de nederlagen door de Franschen geleden, later toch hunne gevolgen (zie hierna p. 147).

De Fransche overheersching van 1794 tot 1814.

1e Tijdvak van 1 Juli 1794 tot 1 Oct. 1795.
(Geheel het grondgebied van het tegenw. hertogd. Limburg).

In 1794 keerden de Franschen terug onder generaal Pichegru, wonnen den slag bij Fleurus den 26 Juni 1794.

Op den 26 Juli waren de Franschen te Luik.

22 September waren zij te Aken.

Gulick was reeds 22 Juli in hunne macht gevallen en in October waren zij meester van het hertogdom Kleef en het land van Gelder (1).

---

(1) LECOMTE, *Mémorial ou journal historique etc. de la révolution de France*, tom. 2, p. 318.

De Franschen waren reeds den 4 October 1794 te Roermond gekomen (1).

Venlo werd ingenomen den 26 October 1794 door generaal Laurent (2).

Zij namen Maastricht in den 3 November 1794 na een beleg, dat reeds tegen het einde van September begonnen was (3) door Kleber.

Een der eerste daden van organisatie der Volksrepresentanten, die de Fransche legers bij hunne veroveringen vergezelden, was het arrêté van 21 fructidor an II (7 Sept. 1794) (4), waarbij een groot gedeelte van België en het land van Luik werd ingedeeld. Art. 1 bepaalde, dat het arrondissement Luik zou omvatten al wat tot het Luikerland behoorde. Dit arrêté heeft op het grondgebied van ons tegenwoordig hertogdom Limburg alleen in zooverre betrekking als het die gemeenten betreft, welke vroeger tot het Luikerland hebben behoord, dat is, behalve de gedeelten van eenige thans Limburgsche gemeenten, die later deel uitmaakten van het Departement der Ourthe, zooals hierna zal worden vermeld, de gemeenten St. Pieter, Bemelen, Breust, Heel en Neeritter.

Na de verovering van Gulick, Aken, Venlo en Maastricht werd te Keulen door de Volksrepresentanten N. Hausmann, Frécine, en Joubert het volgende arrêté uitgevaardigd:

---

(1) Dit blijkt uit: a) *Kronykje der stad Roermond* van SEBASTIAAN VAN BERINGEN in: *Publications... de Limbourg* dl. II (1865) p. 379 door J. HABETS; b) Een kronykje van Juffrouw van ELSACKER 1760—1819, p. 281; c) *Kronyk* van PIETER HENDRIK SCHREURS, 1794—1799, p. 285; d) *Uittreksel uit de chronyk van* RAMAEKERS 1781—1802, 307. *Publications..... de Limbourg*, dl. V, p. 307.

(2) L. J. E. KEULLER; *Geschiedenis en beschrijving van Venloo.* Venloo, J. H. Bontamps 1843, 8°, p. 183 en 307—318, (tractaat van overgave naar het origineel in het stadsarchief te Venlo).

(3) Zie: Relation du siége de Maestricht par le général de brigade du génie de Marescot, uitgeg. *Publications... de Limbourg*, XVI, 345 en volg.

(4) *Recueil Hayez* I, p. 43; *Pasinomie* 6, XXXII.

Arrêté du 24 brumaire an III (14 Nov. 1794) des Représentants du peuple (N. Hausmann, Frécine, en Joubert) voulant organiser l'administration des pays conquis entre la Meuse et le Rhin et tracer les règles que chacun doit observer.

SECTION SECONDE.

Administration.

I. Il y aura une administration centrale à Aix-la-Chapelle pour le pays entre la Meuse et le Rhin. Sous cette administration, il en sera formée (sic) sept autres ainsi qu'il suit.

1°. à Maestricht, pour l'administration de la Généralité de Maestricht, pays de Fauquemont, Vaels, Wittem, Wilré, Dahlem et Maeseyck, Heerlen et la Campine Liégeoise.

2°. à Gueldres pour l'administration de la Gueldres Prussienne et Autrichienne, les comtés de Moeurs et de Clèves.

3°. à Aix-la-Chapelle pour l'administration du duché de Juliers, pays de Heyden (1), Borcette, Cornelis-munster, et Aix-la-Chapelle.

4°. à Bonne pour l'administration du pays, de la ville et l'électorat de Cologne.

5°. à Blankenheim pour l'administration des comtés de Blankenheim, Re(i)fferscheid, Manderscheid, Schleiden et autres principautés et seigneuries, qui ne se trouveroient enclavées dans aucune autre administration environnant lesdits pays.

6°. à Limbourg pour l'administration de tout le duché de Limbourg.

7°. à Spa, pour l'administration du comté de Franchimont, Spa, Looz, Stavelot, Malmédy et le pays de Liége entre la Meuse et l'Ourte.

II. Les divisions ou les arrondissements particuliers tels que baillages, mairies, cantons et municipalités sont conservés avec leurs territoires et jurisdictions, selon leur composition actuelle.

Register der Notulen n. 1 van de administratie van het arrondissement Maastricht, ongefol. fol., verso na fol. 3 verso 2° sectie der wet. — *Recueil Hayez*, I, p. 101. Pasinomie 6, XLI.

Den 26 brumaire an III, (16 Nov. 1794) werd door de Volksrepresentanten te Brussel, op grond onder anderen, dat Maastricht was ingenomen, een arrêté uitgevaardigd (2) waarin bij art. 7 eene centrale administratie te Brussel werd gevestigd en bij art. 1 acht arrondissements-administraties werden ingesteld, van welke de 8e

(1) Hiertoe behoorden van ons tegenwoordig hertogdom Limburg het gehucht Bleyerheide, onder Kerkrade, en de gem. Eygelshoven.

(2) *Recueil Hayez* I, p. 107, *Pasinomie* 6 XLIV.

gevestigd te Luik, zich uitstrekkende over het op den linker Maasoever gelegen gedeelte van Luikerland, tot gedeelten van het tegenwoordig Hertogdom Limburg betrekking heeft (St. Pieter?).

Bij arrêté der Volksrepresentanten, van 27 brumaire an III (17 Nov. 1794) (1) te Brussel genomen, werd de tegenstrijdigheid opgeheven, dat bij deze twee voornoemde arrêtés van 24 en 26 brumaire op twee verschillende wijzen over hetzelfde grondgebied, namelijk het links van de Maas gelegen gedeelte van het land van Luik was beschikt.

Bij arrêté van 27 brumaire dan werd vastgesteld art. 1, dat de stad Luik met haar gebied en het land van Luik ter linkerzijde van de Maas, eene afzonderlijke administratie zouden hebben, te Luik gevestigd en dat deze zich zou regelen naar hetgeen voor de Belgische administratie op 26 brumaire was voorgeschreven. In art. 2 werd bepaald, dat het land van Overmaze en de Luiksche Kempen zouden bestuurd worden naar het arrêté van 24 brumaire. In art. 4 werd bepaald, dat de destijds te Luik bestaande administratie zou worden opgeheven (2) en dat er een nieuwe zou ingesteld worden, welke opheffing en instelling te Luik 14 frimaire an III (4 Dec. 1794) (3) plaats had.

Kort daarop volgde een nauwkeuriger indeeling van het arrondissement (ronding) Maastricht, die wij hier doen volgen:

Vrijheid. **Gelijkheid.**

Te Maestricht den 18 frimaire, het derde jaer der Fransche Republiek een en ondeelbaar.

(8 December 1794 O. S.).

De Representanten van het volk bij de leegers van het Noorden en van de Sambre en Maese, willende nadruklijker bepaelen de Rondinge van de administratie, de welke tot Maestricht is ingesteld.

Besluiten:

Dat onder deze administratie zullen begrepen zijn:

1e. De stad van Maestricht en hare generalitijt, daeronder begrepen het dorp St. Pieter.

2e. Het geheele Land van 's Hertogen-Raade, hiervoren bekend

---

(1) *Recueil Hayez* I, p. 124, *Pasinomie* 6 XLIX.

(2) ongetwijfeld die welke 21 Fructidor an II (7 Sept. 1794 was ingesteld. Zie hiervoor p. 141.

(3) *Recueil Hayez*. I, p. 194.

onder de Namen van Oostenrijks en Hollands 's Hertogen-Raade, uytgenomen de twee plaatsen (: voorheen Heerlijkheden) Roerdorp en Wels, dewelcke sullen deel maken van de Administratie van Aken.

4e. De Dorpen (voorheen Heerlijkheden) van Elsloo en Steyn.

5e. Het land (voorheen Graafschap) van Horn en de districten van Weerth, Thorn, Wessem en Kessenich.

6e. De geheele Luyksche Kempen en het (hiervoren onder den naam van Graafschap bekende) Land van Loon, bestaande in de steeden en districten van Tongeren, Bilsen, Borgloon, Hasselt en Herck.

7e. Het Land van Daalhem sal van de Ronding van Maestricht afgenomen en onder de administratie van Limburg gebrogd worden.

(Was geteekend) Joubert, Portiez (de l'Oise).

Verders hebben de Representanten van het Volck op den generaelen Thresaurier der Armée ter dispositie van deese administratie geassigneerd dertig duysendt livres om daeruijt de kosten der secretarie etc. te vinden, waarnaer deese vergadering is gescheiden.

Register der notulen I, van de Administratie van het arrondissement Maastricht, fol. 16 v. en 170. — *Recueil Hayez* I, p. 188.

Den 14e fructidor an III (31 Aug. 1795) werd door het Comité de Salut Public van de Nationale Conventie eene indeeling van het departement der Nedermaas bij de Fransche Republiek vastgesteld. (Zie *Publ. de Limb.* XXXIX, 1903, 157—159).

2de Tijdvak van 1 Oct. 1795 tot het einde van de Fransche overheersching over het grondgebied van het tegenwoordig hertogdom Limburg.

1e AFDEELING: **Het departement der Nedermaas.**

Bij de wet van 9 vendémiaire an IV (1 Oct. 1795) waarvan de tekst hier zoo aanstonds volgt, werden onder meer het land van Luik, Oostenrijksch Gelderland, de andere op den linker Rijnoever gelegen Oostenrijksche bezittingen en de voormalige Generaliteitslanden, die door de Bataafsche Republiek bij het verdrag van 16 Mei 1795, te 's Gravenhage gesloten, aan de Fransche Republiek waren afgestaan, bij deze ingelijfd.

Pruissisch Gelderland, het land van Kleef en van Gulick welke landen niet definitief bij Frankrijk werden ingelijfd, bleven ressorteeren onder de Centrale Administratie te Aken en dus ook dat gedeelte van het tegenwoordig hertogdom Limburg hetwelk onder deze landen behoorde.

Deze wet werd ingevoerd bij besluit der Volksrepresentanten bij de legers van het Noorden, Sambre en Maas, dat hier onmiddellijk volgt:

A Bruxelles le 12 vendémiaire l'an 4 (²) de la République française une et indivisible.

Le Représentant du peuple près les armées du Nord et de Sambre et Meuse.

Vu la loy du neuf de ce mois sur la réunion de la Belgique et du pays de Liège à la République française et les instructions du comité de salut public de la même date.

(¹) 4 October 1795.

Arrête qu'une des expéditions de cette loi sera sur le champ envoyée par un courrier extraordinaire à chacune des administrations d'arrondissement actuellement existantes et aux municipalités de Bruges et Anvers, lesquelles sont chargées de faire imprimer, publier et proclamer cette loi avec la plus grande solemnité.

Signé: Giroust.

Registre aux lois et arrêtés I fol. 5. — Geregistreerd 13 vendémiaire voor het dep. der Nedermaas an IV (5 October 1795) n. 2 ([1]).

Hierna volgt de wet zelve van 9 vendémiaire an IV waarvan bij besluit van 12 vendémiaire an IV (4 Oct. 1795) de publicatie werd bevolen:

Loi
sur la réunion de la Belgique et du pays de
Liége à la République française,
du neuvième jour de vendémiaire l'an 4 ([2]) de la
République française une et indivisible.

La Convention Nationale après avoir entendu le rapport de son comité de Salut Public décrète ce qui suit:

Art. 1. Les décrets de la Convention Nationale des 2 et 4 mars et 8 mai 1793, qui ont réunis (sic) les pays de Liége, de Stavelot, de Logne et de Malmédy au territoire français seront exécutés selon leurs formes et teneur.

Art. 2. Seront pareillement exécutés les décrets de la Convention Nationale des 1, 2, 6, 8, 9, 11, 19 et 23 mars 1793 qui ont réunis au territoire français, le Hainaut, le Tournesis, le pays de Namur et la majorité des communes de la Flandre et du Brabant.

Art. 3. La Convention Nationale accepte les voeux émis en 1793 par les communes d'Ypres, Grammont et autres communes de la Flandre, du Brabant et de la partie ci-devant autrichienne de la Gueldre, non comprises aux dits décrets pour leur réunion au territoire français.

Art. 4. Sont pareillement réunis au territoire français tous les autres pays en deça du Rhin, qui étoient avant la guerre actuelle sous la domination de l'Autriche et ceux qui ont été conservés à la république

---

([1]) Dit arrêté is geregistreerd, hoewel, toen het werd afgekondigd, de registratie nog niet werd gevorderd voor het exécutoir worden der wetten en besluiten van de Fransche regeering; immers de wet van denzelfden 12e vend. op deze nieuwe wijze van exécutoir worden, was toen zelf nog niet exécutoir, maar werd het eerst 11 frimaire an IV (2 Dec. 1795).

([2]) 1 Oct. 1795.

française par le traité conclu à La Haye le 27 floréal dernier entre ses plénipotentiaires et ceux de la république des Provinces-Unies, auquel il n'est dérogé en rien par aucunes des dispositions du présent décret.

Art. 5. Les habitans des pays de Liége, de Stavelot, de Logne et Malmédy et ceux des communes de la Belgique comprises dans les articles 2 et 3 du présent décret jouiront dès à présent de tous les droits de citoyen français, si d'ailleurs ils ont les qualités réquises par la constitution.

Art. 6. A l'égard des communes comprises dans l'article 4 ci-dessus, les habitans jouiront jusqu'à ce qu'il en ait été autrement disposé, de tous les droits garantis par la constitution aux étrangers, qui résident en France ou y possèdent des propriétés.

Art. 7. Les pays mentionnés dans les quatres premiers articles du présent décret seront divisés en neuf départemens savoir celui de la Dyle, (Bruxelles chef-lieu), celui de l'Escaut, (Gand chef-lieu), celui de la Lys, (Bruges chef-lieu), celui de Jemmapes, (Mons chef-lieu), celui des Forêts, (Luxembourg chef-lieu), celui de Sambre et Meuse, (Namur chef-lieu), celui de l'Ourte, (Liége chef-lieu), celui de la Meuse-inférieure, (Maestricht chef-lieu), celui des deux Nettes, (Anvers chef-lieu).

Art. 8. Les Représentans du peuple envoyés dans la Belgique sont chargés de déterminer les arrondissemens respectifs de ces départemens et de les diviser en cantons à l'instar des autres parties du territoire français.

Art. 9. Ils nommeront provisoirement les fonctionnaires qui devront composer les administrations de départemens; celles de cantons et les tribunaux des pays de Limbourg, de Luxembourg, de Maestricht, de Venloo et leurs dépendances et de la Flandre (ci-devant Hollandaise).

Art. 10. Le corps législatif déterminera le nombre de représentans du peuple que chacun des départemens, formés en exécution de l'article 7 ci-dessus, devra nommer à l'époque du renouvellement, qui aura lieu l'an 5 de la République.

Art. 11. Les représentans du peuple envoyés dans la Belgique veilleront à la très-prompte rentrée des contributions extraordinaires imposées à ces pays et formant leur contingent des frais de la guerre de la Liberté.

Art. 12. Les bureaux de douanes actuellement existans soit entre la France et les pays mentionnés dans les quatre premiers articles du présent décret, soit entre les différentes parties de ces mêmes pays sont supprimés.

Ceux qui sont établis entre ces mêmes pays, les Provinces-Unies et les pays non réunis entre Meuse et Rhin demeurent maintenus.

Visé par le Représentant du peuple, Inspecteur aux procès-verbaux.

(Signé) Enjubault.

Collationné à l'original par nous président et secrétaires de la Convention Nationale.

A Paris, le 9 vendémiaire
an 4e de la Republique française
(signé) P. C. L. Baudin (des Ardennes) président,
J. P. Philippe Delleville et J. Poisson, secrétaires.
Pour copie conforme:

La Commission des administrations civiles, police et tribunaux. Le chargé provisoire.

(Signé) Aumon.

Registre aux loi et arrêtés I, fol. 5, verso e. v. — *Recueil Hayez* III, p. 39; *Pasinomie*, VII p. 781. Bulletin 186, N° de la loi 1137. — *Collection générale des décrets rendus par la Convention Nationale avec la mention de leurs dates.* Vendémiaire an IV Paris, Bauduin imprimeur du Corps Législatif, p. 71—73.

Geregistreerd voor het dep. der Nedermaas 13 vendémiaire an IV (5 October 1795) N° 1.

Tien dagen later 19 vendémiaire an IV (11 Oct. 1795) werd in de wet die tot titel voert: Division du territoire de France par rapport à l'exercice des droits politiques, des autorités, titel IV art. XLI aldus bepaald:

Il sera pourvu par une loi spéciale à l'organisation administrative et judiciaire des départemens dernièrement réunis, et des colonies de la république [1].

Deze wet werd toepasselijk verklaard voor de 9 onlangs vereenigde departementen, door de volksrepresentanten Perès en Partiez (de l'Oise) den 13 frimaire an IV (4 Dec. 1795) en geregistreerd voor het departement der Nedermaas, sub. N° 80 den 1e nivôse an IV (22 Dec. 1795).

Die wettelijke regeling geschiedde een jaar later, op 23 ventôse an V (13 Maart 1797), zooals wij zien zullen.

Intusschen hadden de Volksrepresentanten reeds bij arrêté van 1 jour complémentaire an III (17 Sept. 1795 [2]) naast de reeds bestaande Centrale Administratie van België te Brussel een conseil de gouvernement opgericht, welke beide lichamen bij arrêté der Volksrepresentanten van 21 vendémiaire an IV (13 Oct 1795) [3]

[1] *Coll.* Baudouin, vend. an IV p. 157.

[2] *Recueil Hayez*, III, p. 3, *Pasinomie* 7, XX, Reg. aux lois et arrêtés I, Fol. I.

[3] *Recueil Hayez*, III, p. 56, *Pasinomie* 7, XXVI, Reg. aux lois et arrêtés I, fol. 70 verso, geregistreerd voor het dep. der Nedermaas te Maastricht sub n. 6, 25 vendémiaire an IV (17 Oct. 1795).

werden vereenigd onder den naam van: Conseil de Gouvernement.

Eerst bij arrêté van 17 brumaire an IV (8 Nov. 1795) werd bepaald door de Volksrepresentanten, dat bij ontvangst van dit arrêté de nog bestaande oude Arrondissements Administratiën van Maastricht en Limburg zouden ophouden af te hangen van de Centrale Administratie van de landen tusschen Maas en Rijn, en zouden overgaan tot die van België.

Dit besluit luidt aldus:

Bruxelles, le 17 brumaire an IV.

Les Représentants du Peuple, commissaires du Gouvernement dans les pays réunis par la loi du 9 vendémiaire.

Informés que l'Administration Centrale du pays, d'entre Meuse et Rhin, par une fausse interprétation de l'arrêté du Représentant du Peuple Giroust en date du 13 vendémiaire [1] se croit en droit de continuer ses fonctions administratives dans les diverses administrations d'arrondissement réunis à la France par la loi du 9 vendémiaire et qui auparavant étoient comprises dans l'étendu de son ressort.

Considérant que cet arrêtê n'a été pris que pour maintenir l'exécution des arrêtés des Représentants du Peuple publiés (*à*) l'arrivée des troupes françaises dans ces différens pays jusqu'à la promulgation des lois de la Republique afin d'éviter le bouleversement qu'auroit pu occasionner un changement trop rapide dans le gouvernement des pays réunis,

Considérant qu'il importe de ramener vers un centre commun toutes les autorités administratives qui font partie du pays réuni, afin de les préparer par une impulsion uniforme et graduelle à recevoir les loix françaises,

Oui le conseil de Gouvernement,

Arrêtent ce qui suit.

Art. I. A la réception du présent arrêté les Administrations d'arrondissements de Limbourg, Spa et Maestricht cesseront d'être subordonnées à l'Administration Centrale du pays d'entre Meuse et Rhin et correspondront avec lesdits commissaires et le conseil de Gouvernement établi à Bruxelles.

---

[1] Het besluit van 13 vendémiaire an IV (5 Oct. 1795) bepaalde dat al de geconstitueerde autoriteiten voorloopig hunne functiën zouden blijven voortzetten en dat de arrêtés der volksrepresentanten betrekkelijk de belastingen enz. zouden uitgevoerd blijven worden. *Rec. Hayez* III, p. 46, *Pasinomie* 7, 24. — Reg. aux lois et arrêtés I, 8, en geregistreerd 15 vend. (7 Oct.) daarop voor het dep. der Nedermaas, n. 3.

Art. 2. Les directeurs des postes aux lettres, les employés à la régie des Domaines Nationaux qui se trouvent enclavés dans les pays réunis par la loi du 9 vendémiaire cesseront pareillement d'être dépendans des Administrations respectives des Pays d'entre Meuse et Rhin, auxquels ils étoient subordonnés avant la réunion et correspondront à l'avenir avec les Directeurs (1) Générales (sic) établies (sic) à Bruxelles qui les concernent et rendront à ces mêmes Directions compte de leur gestion à dater du dernier compte arrêté par une autorité légale.

Art. 3. Les autres branches de finance seront administrées conformément aux arrêtes du 3 prairial (*22 Mei 1795*) de l'Administration Centrale de la Belgique et 11 fructidor (*28 Augustus 1795*) des Représentants du Peuple et seront tenues les Administrations de Spa, Limbourg et Maestricht, ainsi que les Receveurs Généraux de ces diverses Administrations de ces (*sic*) conformer strictement dans leur comptabilité aux dispositions que ces deux arrêtés renferment et de faire parvenir incessamment au Conseil du Gouvernement les états demandés par les dits arrêtés, à cet effet il leur en sera expédié des copies.

Art. 4. Le présent arrêté ne déroge en rien à celui du Comité de Salut Public en date du 25 vendémiaire (*17 October 1795*) dernier qui attribue à l'Administration Centrale établie à Aix-la-Chapelle le recouvrement des dix millions imposés sur les pays d'entre Meuse et Rhin.

Art. 5. Expédition du présent sera envoyé aux Directeurs Génèraux des postes aux lettres et des Domaines Nationaux dans les pays réunis aux Administrations d'arrondissement de Spa, Limbourg et Maestricht et par cette dernière à l'administration du canton de Ruremonde ainsi qu'à l'Administration Centrale du pays d'entre Meuse et pour avertissement.

(Signé): Perès, Portiez, de l'Oise, Delcambe.

Registre des lois et arrêtés I, fol. 109. e. v. Geregistreerd voor het departement der Nedermaas te Maastricht den 25 brumaire an IV (16 Nov. 1795 onder n. 19).

Den 11e frimaire an IV daarop (2 Dec. 1795) werd eene verbetering gebracht in het arrêté van 14 fructidor an III (31 Aug. 1795) (2) en verklaarden de Volksrepresentanten bij de legers van het Noorden en van de Sambre en de Maas, Pérez en Portiez (de l'Oise), dat al de gemeenten, baljuwschappen en andere landstreken, die niet vereenigd waren met de Fransche Republiek door de wet van 9 vendémiaire an IV (1 Oct. 1795) geen deel

(1) Lees: directions.

(2) Zie p. 140 hiervoor.

uitmaakten van het departement der Nedermaas, zoodat het gedeelte van Gulickerland, dat bij de verdeeling van het grondgebied van 14 fructidor an III bij dit departement was gevoegd, daarvan werd losgemaakt. Hiertoe behoorden de thans Limb. plaatsen: uit het 2e canton (Elmpt) Melick en Herckenbosch; uit het 5e (Venlo) Tegelen; uit het 21e (Stevensweert) Susteren; uit het 28e (Sittard) Sittard, Urmond, Berg, Limbricht. Van Grevenbicht, Born met Holtum en Buchten, Munstergeleen en Guttikhoven geen spoor. Broeksittard behoorde toen nog bij Sittard.

Ziehier dit besluit:

Liberté. Egalité.

Bruxelles le 11 frimaire an 4 de la République française une et indivisible.

Les Représentant du peuple près les armées du Nord et de Sambre et Meuse Commissaires du Gouvernement dans les pays réunis à la République française par la loi du 9 vendémaire an 4.

Qui ont examiné les lettres de leur collègue Meynard datées d'Aix-la-Chapelle le 16 vendémiaire (1) et le 4 Frimaire (2) de même que celle du citoyen Effertz membre et Député de l'Administration d'Aix-la-Chapelle et Juliers, en date du 9 de ce mois au sujet de quelques parties du pays de Juliers qui se trouveront comprises dans le Département de la Meuse inférieure pas la division territoriale du 14 fructidor.

Considérant que la division des nouveaux Départements à été faite avant le décret de réunion, ne concerne aucune partie du pays de Juliers.

Déclarent que toutes les communes, baillages et d'autres pays qui ne sont point comprises dans le susdit décret de réunion ne font point partie du Département de la Meuse inférieure mais reste (sic) du ressort de l'Administration Centrale d'Aix-la-Chapelle.

Copie de la présente déclaration sera envoyée à l'Administration Centrale d'Aix-la-Chapelle, de même qu'à celle du Département de la Meuse inférieure, qui aura soin de faire mention dans le travail qu'elle doit sans délai transmettre aux Représentans du peuple sur la division du territoire des pays réunis, approuvée par le Comité de Salut Public des endroits que son ressort ne doit point embrasser en vertu de la présente déclaration.

(Signé) Perès et Portiez (de l'Oise).

---

(1) 8 Oct. 1795.
(2) 25 Nov. 1795.

Collationé,
Nelissen, sous-chef.

Pour copie conforme
Beumer, secrétaire général.

Geregistreerd in het departement der Nedermaas te Maastricht onder N° 55 den 14 frimaire an IV (5 Dec. 1795) en overgeschreven in Registre aux lois et arrêtés du gouvernement français I fol. 268 recto—269 recto; *Recueil Hayez* IV p. 217; *Pasinomie* 7, XLIX.

Bij art. 8 van de wet van 9 vendémiaire an IV (zie p. 147—'49 hiervoor) was aan de Volksrepresentanten overgelaten om de departementen en cantons in te deelen. Deze nu droegen dien last op aan de Centrale Administratiën, dit geschiedde, wat het departement der Nedermaas betreft, bij brief van 21 brumaire an IV (12 Nov. 1795). Dientengevolge werd 19 nivôse an IV (9 Jan. 1796) dit departement door de Centrale Administratie te Maastricht in cantons ingedeeld. (Zie Public. XXXIX 170—171).

Thans nog een paar besluiten die kleine wijzigingen in de verdeeling van 19 nivôse an IV aanbrachten:

1° Bij besluit van de Volksrepresentanten in dato 13 ventôse an IV (3 Maart 1796) (1) werd het kanton Heerlen gevormd, door afscheiding van die gemeente en van de gemeenten Voerendaal, Nieuwenhagen en Schaesberg van het kanton Valkenburg. 2° Bij besluit van den 22 vendémiaire an V (13 Oct. 1796) (2) werd Maastricht, dat volgens voornoemd besluit van 19 nivôse an IV, maar één kanton uitmaakte, in twee arrondissementen of sectiën verdeeld, die ieder één kanton vormden.

Intusschen waren bij arrêté van het Directoire Exécutif dd. 16 frimaire an V (6 Dec. 1796) (3) de negen bij wet van 9 vendémiaire an IV met Frankrijk vereenigde Belg. Dep. wat de wetgevende macht betreft, met de overige departementen gelijkgesteld.

Nu werd 23 ventôse an V (13 Maart 1797) de verdeeling in

---

(1) Geregistreerd in Registre de Correspondance interne du tribunal superieur n° 1, p. 20. In het register der Centrale Administratie bestemd voor de registratie vond ik het niet geregistreerd.

(2) Gereg. ibidem n° 1, p. 160. Niet geregistreerd in het reg. voor de registratie van de Centrale Adm.

(3) Pasinomie 7, CVI. Registre aux lois et arrêtés (du Gouvernement français) dl. 5 fol. 74. Geregistreerd onder n° 230 op 27 frimaire an V (17 Dec. 1796) voor het dep. der Nedermaas te Maastricht.

cantons van 14 fructidor aan III, natuurlijk met inachtneming der wet van 9 vendémiaire an IV (p. 147—'49) en van het arrêté der Volksrepresentanten van 11 frimaire an V (zie p. 151) en van het besluit der Centr. Adm. 19 nivôse an IV hiervoor, dat gelijk wij zeiden was gebaseerd op de wet van 9 vendémiaire an IV, bekrachtigd door de Fransche Regeering te Paris:

> Au nom de la République française. Loi qui maintient la division provisoire de la ci-devant Belgique en Départemens et cantons, du vingt trois ventôse an 5 de la République française une et indivisible.
>
> Le conseil des anciens adoptant les motifs de déclaration d'urgence qui précède la Résolution ci-après, approuve l'acte d'urgence.
>
> Suit la teneur de la déclaration d'urgence et de la résolution du vingt-trois ventôse an 5.
>
> Le conseil des cinq cents, considérant que rien de ce qui regarde les assemblées primaires ne peut souffrir de délai.
>
> Déclare qu'il y a urgence.
>
> L'urgence déclaré le conseil prend la résolution suivante:
>
> Art. 1. La division en départemens et en cantons de la ci-devant Belgique, fixée par un arrêté du comité de salut public du quatorze fructidor an trois est provisoirement maintenue.
>
> Art. 2 La présente résolution sera imprimée.
>
> Signé P. A. Laloy, président, Desmolin, Collombel (de la Meurthe), Bacheloz, Houriez-Esloy, secrétaires.
>
> Après une seconde lecture, le conseil des anciens approuve la Résolution ci-dessus.
>
> Du vingt trois Ventôse an cinq de la République Française.
>
> Signé Poullain-Grandprey président, Castilhon, Jevardat, Fombelle, Richou, secrétaires.
>
> Le Directoire Exécutif ordonne que la loi ci-dessus sera publiée exécutée et qu'elle sera munie du sceau de la République.
>
> Fait au palais national du Directoire Exécutif le vingt quatre ventôse an cinq de la République Française une et indivisible.
>
> Pour expédition conforme le président du Directoire Exécutif signé Reubell. Par le Directoire Exécutif le Secrétaire général (signé) Lagarde.
>
> Certifié conforme.
> Le Ministre de la justice
> (Signé) Merlin.

Registre aux lois et arrêtés VI fol. 13. e. v. Geregistreerd 15 germinal an V (4 April 1797) n° 262. — 2 Bulletin des lois n° 112, nummer der wet 1066 (Gereg. n. 261).

Hoewel, gelijk uit den tekst blijkt, deze bevestiging voorloopig was, bleef zij behouden tot 9 Jan. 1802, behalve dat de gemeenten

Berg-en-Terblijt, tot één gemeente werden vereenigd. Zij komen als zoodanig voor 21 fructidor an VIII (8 Sept. 1800), 27 vendémiaire an IX (19 Oct. 1800) en 27 fructidor an IX (14 Sept. 1801) in de Indicateurs de Préfecture II, nº 1400, III, 436 en VI nº 1197. Uit het arrêté van 22 messidor an VII (10 Juli 1799) van de Centrale Administratie, waarbij de grensscheiding tusschen de gemeenten Berg en Valkenburg is vastgesteld, blijkt het dat zij toen nog niet vereenigd waren.

Eenige jaren gingen nu voorbij zonder dat een nieuwe indeeling van het departement der Nedermaas voorviel.

De Constitutiewet van 28 pluviôse an VIII (17 Febr. 1800) (1) stelde eene nieuwe omschrijving der cantons voor; die van het département de la Meuse-Inférieure hadden de volgende hoofdsteden. (Hoewel volgens deze constitutie de cantons alleen nog maar een rechterlijk ressort vormden, deelen wij deze indeeling en de volgende toch volledigheidshalve mede, ook wijl tijdens het overgangsbestuur in 1814—1815 er sprake van is):

1°. arrondissement: Maastricht (2), Tongeren, Bilsen, Mechelen, Eysden (3), Meerssen (3), Valkenburg (3), Wittem (3), Rolduc (4), Oirsbeek (3), Millen, Asch, Heerlen (3);

2°. arrondissement: Hasselt, Cortessem, St. Trond, Heers, Montenaken, Loon, Herck, Beringen, Peer.

3°. arrondissement: Roermond (3), Venlo (3), Echt (3), Maeseyk (2), Heythuysen (3), Weert (3), Nederkruchten (5), Bree, Achel.

Een decreet van het Corps législatif van 8 pluviôse an IX (28 Januari 1801) (6), wet van de Republiek verklaard den 18en van die zelfde maand, bepaalde, dat er voor het Europeesch grondgebied der Republiek minstens 3000 canton-gerechten en 3600 ten hoogste zouden zijn; dat met uitzondering van zekere aangewezen gevallen, de middelbare bevolking van een vrede-

---

(1) *Bulletin des lois* nº 17, nº de la loi 115, p. 63. Geregistreerd in het departement der Nedermaas, den 3 floréal an VIII (23 April 1800) nº 651.

(2) Cantons gedeeltelijk aan Nederland gebleven.

(3) Cantons geheel aan Nederland verbleven.

(4) Canton gedeeltelijk aan Pruissen, gedeeltelijk aan Nederland behoorenn.

(5) Canton thans aan Pruissen behoorend.

(6) *Bulletin des lois*, n. 67, loi n. 512, i. II, p. 285—286. Geregisteerd in het Dep. der Nedermaas, den 15 ventôse an IX (6 Maart 1801) n. 710.

gerecht 10000 inwoners zou zijn en 15000 niet te boven zou gaan, dat de middelbare uitgestrektheid van het arrondissement van een vredegerecht 250 vierkante kilometer zou zijn, het maximum 375, het minimum 125 enz.

Ingevolge dit decreet, vaardigden de consuls 19 nivôse an X (9 Jan. 1802) (1) een arrêté uit, gevolgd door een verbeterd arrêté van 25 ventôse (16 Maart) (2) daaropvolgend, bij welk arrêté zij de vredegerechten voor het département de la Meuse Inférieure op 25 brachten aldus verdeeld. (Wij geven deze indeeling om de redenen in p. 155 vermeld en omdat zij een volledig overzicht geeft van het *grootste deel* van Nederlandsch en van *geheel* Belgisch Limburg). De thans Belgische plaatsen zijn cursief, de Pruissische gespatieerd.

1e Arrondissement communal.
MAESTRICHT.
Chefs-lieux des justices de paix et communes dont elles sont composées.

Bilsen (composé des communes de), *Beverst*, *Bilsen*, *Eygen-Bilsen*, *Gellick*, *Genck*, *Groote-Spauwen*, *Heers*, *Hoelbeck*, *Hoesselt*, *Klyn-Spauwen*, *Martens-Linde*, *Mopertingen*, *Munster-Bilsen*, *Sutendael*, *Veldweselt*, *Waltwilder*.

Galoppe (Gulpen) (composé des communes de) Galoppe, Margeraeten, Mheer, Noorbeek, Schin-sur-Geul, Slenaken, Strucht, Vaels, Vieux-Fauquemont, Wittem, Wylre.

Heerlen (composé des communes de) Climmen, Heerlen, Nieuwenhagen, Schaesberg, Voerendael.

Maestricht-Nord. La ville de Maestricht sera divisée en deux sections. La première, dite *du Nord*, comprendra le quartier de Vick (Wick), et partant de là, toute la partie de la ville située à droite du pont de Meuse, et les rues dites du Petit-Staat, Grand-Staat et de Bruxelles, en longeant la place d'armes (Vrijthof); toute la rue du Pont appartiendra à cette section.

Breust, Cadier, Eysden, Gronsveld, Heer et Keer, Maestricht, Mesch, Oost, Ryckholt.

Maestricht-Sud. La seconde section, dite *du Midi*, sera composée de toute la ville que ne comprendra pas la première section.

Bassenge, *Canne*, *Eben-Emael*, *Fall et Meer*, *Lanaye*, Maestricht,

---

(1) *Bulletin des lois*, série 3, n. 161, loi n. 1234, t. V, p. 264—268, geregistreerd in het Dep. der Nedermaas, 24 ventôse an X (15 Maart 1802) n. 798.

(2) 3 *Bull. des lois*, série 3, 228bis, n. 7, p. 103. (Gereg. 6 nivôse an II (1852 Dec. 27).

Pierre (Saint) (St. Pieter), *Roclenge*, *Roosmeer*, *Sichen-Sussen et Bolre*, *Vlytingen*, Vroenhove(*n*) [1], *Wonck*.

Mechelen (composé des communes ci-après), *Asch*, *Boorsheim*, *Eysden*, *Lanaeken*, *Lanklaer*, *Leuth*, *Mechelen*, *Meeswick*, *Neerglabeek*, *Neerharen*, *Niel*, *Opglabeek*, *Opgrimby*, *Rekheem*, *Stockhem*, *Uykhoven*, *Vucht*.

Meerssen (composé des communes de) Amby, Beek, Bemelen, Berg, Borgharen, Bunde, Elsloo, Fauquemont *(Valkenburg)*, Geul, Houthem, Hulsberg, Itteren, Meerssen, Schimmert, Steyn, Ulestraten.

Oirsbeek (composé des communes de), Amstenraede, Bingelrade, Brunssum, Geleen, Hoensbroek, Jabeek, Merkelbeek, Nuth, Oirsbeek, Schinnen, Schinveld, Spaubeek, Vaesraede, Wynandsrade.

Kolduc (composé des communes d') Alsdorff, Bochholz, Eygelshoven, Kerkrade, Merckstein, Rimburg, Roerdorff, Rolduc, 'sHertogenrade, Simpelveld, Ubag-over-Worms, Ubag-paroisse(Ubach-parochie), Welz.

Tongres (composé des communes de) *Berg*, *Bommershoven*, *Coninxheim*, *Freeren*, *Genoels-Elderen*, *Henis*, *Herderen*, *Herstappe*, *Heur-le-Tiexhe*, *Hex*, *Lowaige*, *Mall*, *Millen*, *Nederheim*, *Neerrepen*, *Otrange*, *Overrepen*, *Pirange*, *Riempst*, *Rixingen*, *Russon*, *'s Heeren Elderen*, *Sluse*, *Tongres*, *Vechmael*, *Widoye*.

2me Arrondissement communal,

HASSELT,

Chef-lieux des justices de paix et communes dont elles sont composées.

Beeringen, (composé des communes de) *Beeringen*, *Beverloo*, *Coursel*, *Heusden*, *Oostham*, *Pael*, *Quaetmechelen*, *Tessenderloo*, *Zolder*.

Hasselt (composé des communes de) *Curange*, *Diepenbeek*, *Hasselt*, *Herck-St.-Lambert*, *Wimmertingen*, *Zonhoven*.

Herck (composé des communes de) *Beerbrouck*, *Donck*, *Haalen*, *Herck*, *Kermpt*, *Linckhout*, *Lummen*, *Meldert*, *Schuelen*, *Spalbeek*, *Stevoort*, *Weyer*, *Zeelhem*.

Looz (composé des communes suivantes): *Alken*, *Basheers*, *Berlingen*, *Brouckhom*, *Cortessem*, *Cuttecoven*, *Fologne*, *Gors et Opleeuw*, *Gossoncourt*, *Gothem*, *Grand-Looz*, *Guyckhoven*, *Heers*, *Hendricken*, *Herne-St.-Hubert*, *Herten*, *Horpmael*, *Houppertingen*, *Jesseren*, *Kerniel-Looz*, *Marlinne*, *Membruggen*, *Mettecoven*, *Opheers*, *Petit-Jamine*, *Roclenge*, *Rommershoven*, *Riekel*, *Schalkhoven*, *Ulbeek*, *Vliermaal*, *Voort*, *Wellem*, *Werm*, *Wintershoven*.

Peer (composé des communes suivantes): *Exel*, *Groot-Broogel*, *Hechtel*, *Helchteren*, *Houthalen*, *Kleine-Broogel*, *Peer*, *Wychmael*.

---

[1] Deze gemeente is thans zóó verdeeld, dat de dorpen Montenaken en Heukelom bij *Belgisch* Limburg, Wilré bij *Nederl.* Limburg behoort.

St. Trond, (composé des communes ci-après) *Aelst*, *Binderveld*, *Borloo*, *Bouckhout*, *Brusthem*, *Buvingen*, *Corswarem*, *Corthys*, *Cosen*, *Duras*, *Engelmanshoven*, *Fresin*, *Gelinden*, *Gingelom*, *Gorssum*, *Goyer*, *Grand-Jamine*, *Halmael*, *Kerckhom*, *Milen-sur-Aelst*, *Montenacken*, *Muysen*, *Niel*, *Nieuwekerken*, *Ordingen*, *Runkelen*, *Trond (Saint)*, *Wellem*, *Wilderen*, *Zepperen*.

3me Arrondissement communal,
RUREMONDE (Roermond),
Chef-lieu des justices de paix et communes dont elles sont composées.

Achel, (composé des communes ci-après): *Achel*, *Caulille*, *Hamont*, *Lille-St.-Hubert*, *Luyks-Gestel*, *Neerpelt*, *Overpelt*.

Bree (composé des communes de) *Beek*, *Bockholt*, *Brée*, *Ellicom*, *Gerdingen*, *Gruytrode*, *Meeuwen*, *Opitter*, *Reppel*, *Tongerloo*, *Wyshaegen*.

Maeseyck (composé des communes de) *Dilsen*, Echt, *Eelen*, Ittervoort (1), *Kessenich*, *Maeseyck*, Neeritter (1), *Neer-Oeteren*, Nieuwe-Stadt (Nieuwstadt), Opbigt et Papenhoven (Obbicht-en-Papenhoven), Ohe-et-Laak, *Ophoven*, *Opoeteren*, Posterholt, Roosteren, *Rothem*, Stephensweert (St. Stevensweert), Thorn.

Neder-Cruchten, (composé des communes de) Elmpt, Nèdercruchten, Wegbergh.

Ruremonde (Roermond), (composé des communes de) Beegden, Buggenum, Grathem, Haalen, Heel, Herten, Horn, Hunsel, Linne, Maësbragt, Maasniel, Montfort, Neer, Nunhem, Odiliënberg, Pol et Panheel, Ruremonde, Swalmen, Vlodorp, Wessem.

Venlo (composé des communes de) Beesel, Belfeld, Venlo.

Weert (composé des communes de) Baexen, Heythuysen, Meyel, Neder-Weert, Roggel, Stamproy (1), Weert.

Betreffende Eygelshoven, dat bij het land van ter Heyden, hertogdom Gulick behoord had en niet voorkomt in het arrêté van het Comité de Salut Public van 14 fructidor an III inhoudende de verdeeling der landen vereenigd door de wet van

(1) Bij tractaat tusschen Nederland en België, gesloten 5 Nov. 1842, werd een gedeelte van Groot-Beersel, behoord hebbende aan de Nederlandsche gemeente Ittervoort, en Maenlostraat, Molenbeersel en Boomerstraat, bijna geheel afgenomen van de Nederlandsche gemeente Neeritter en gedeeltelijk van Hunsel, alsmede Winckel, afgenomen van Stamproy en aan België afgestaan.

Al deze stukken, behalve Boomerstraat, werden 12 April 1845 met Beersel, dat afgenomen werd van de Belgische gemeente Kessenich, vereenigd tot de Belgische gemeente Molenbeersel. Boomerstraat werd door dezelfde wet bij de Belgische gemeente Kinroy gevoegd.

9 vendémiaire an IV, in 9 departementen, cantons enz., noch in het arrêté van 19 nivôse an IV, waarbij de Centrale Administratie van het departement der Nedermaas, dit departement andermaal verdeelde in cantons en gemeenten, bepaalde Bouteville, commissaire du Gouvernement te Brussel, bij arrêté van 27 frimaire an V (17 December 1796) „la commune d'Eygelshoven demeurera attachée et réunie au canton de Rolduc" en zulks op grond dat zij van alle zijden in dit canton was geënclaveerd (1). Deze gemeente en wellicht Bleijerheide (thans gemeente Kerkrade), waarover mij niets bekend is, zijn de eenige plaatsen van het land van Gulick, die na 11 frimaire an IV (zie p. 151), deel uitmaakten van het departement der Nedermaas.

2e tijdvak van 1 Oct. 1795 tot in 1814.

2e Afdeeling: **Het Roerdepartement en de Limburgsche gemeenten daaronder geressorteerd hebbend.**

Na de afscheiding van de landen door de Franschen veroverd in: 1° die van België en 2° de landen tusschen Maas en Rijn, (zie p. 143—'44) maakten al de thans tot de prov. Nederl. Limburg behoorende streken, met uitzondering van de thans tot de gemeenten Eysden, St. Pieter en Oud-Vroenhoven behoorende gedeelten der gemeenten Lixhe, Ternayen (Lanaye) en Neder- en Op-Canne, deel uit van de Centrale Administratie der landen tusschen Maas en Rijn voornoemd. Deze gedeelten behoorden tot de landen, die ressorteerden onder de administratie van België. Toen, bij wet van den 9 vendémiaire an IV (1 October 1795), door de inlijving van de 9 Belgische departementen

(1) Geregistreerd voor het dep. der Nedermaas, sub n. 231, 29 frimaire an V (19 Dec. 1796) overgeschreven in Reg. aux lois et arrêtés (du Gouvernement français) V, fol. 112.

De aant. 2—5 p. 155, zijn van DE CORSWAREM, *Mém.* etc.

De woorden tusschen haakjes p. 156—158 staan niet in het arrêté maar zijn ter ter verduidelijking er bij gevoegd.

bij Frankrijk, een groot gedeelte van het tegenwoordig hertogdom Limburg van de administratie der voornoemde landen was afgescheiden, en aan de departementen der Neder Maas en der Ourthe toegevoegd, duurde het nog twee jaar eer dat de administratieve en rechterlijke organisatie in de landen, ressorteerende onder de administratie te Aken, werd ingevoerd.

Intusschen bestond er een „République cisrhénane", samengesteld uit verschillende cantons op de Rijnoevers, gesticht door generaal Hoche, welke 1 vendémiaire an VI (22 Sept. 1797) haar onafhankelijkheid vierde (1).

Gedurende dien tijd geraakte alles aldaar in de grootste verwarring ten gevolge van de aanwezigheid der krijgvoerende legers, zoodat men in een arrêté du Directoire Exécutif van 14 brumaire an VI (4 November 1797) leest: „Considérant qu'il s'est glissé dans l'administration des pays conquis, tant entre Meuse et Rhin, qu'entre Rhin et Moselle, des abus auxquels il est urgent de remédier" (2).

Ten gevolge daarvan werd Rudler in het zoo evengenoemde arrêté tot Gouvernements-Commissaris voor de landen tusschen Maas en Rijn benoemd en tevens om eene nieuwe organisatie in die landen in te voeren. Dit geschiedde den 4 pluviôse an VI (23 Januari 1798) (3) waarin tot hoofdplaats van het departement der Roer, het eenige der 4 departementen (waarin de landen tusschen Maas en Rijn verdeeld werden) (4), waarvan gedeelten van de tegenwoordige provincie afhangen, de stad Aken aangewezen werd.

Bij dit arrêté had ook de verdeeling van ieder dep. in kantons plaats, wier aantal voor dat der Roer op 40 werd bepaald. Blijkens een nota die aan het arrêté in het officieel blad, waarin het geplaatst is, werd toegevoegd, zijn in die verdeeling van

(1) LECOMTE, *Mémorial du journal historique de la révolution de France*, t. II, p. 156.

(2) *Recueil des règl. et arrêtés émanés du comm. du gouv. dans les quatre nouv. dép. de la rive gauche du Rhin* (RUDLER), *cont. les lois, ord. édits, décl. arr. du Dir. Ex....* Strasb. C. LEVRAULT an VII, t. I, 1e cahier p. 16.

(3) Ibid. t. I. 1ste cahier, p. 66. Zie bijlage.

(4) De overige waren dat van de Sarre (Saar) dat van Rijn en Moesel en dat van Mont-tonnerre (Donnerberg).

kantons, na de afkondiging van het arrêté veranderingen gebracht en wordt verwezen naar het laatste deel van dat blad waarin eene veranderde indeeling van kantons wordt gevonden (1). Deze veranderingen zijn opgemaakt door de administrateurs der departementen naar de door de municipaliteiten geleverde staten. Voor het departement der Roer is die veranderde staat geteekend 4 nivôse an VII (24 December 1798). Die veranderde indeeling van 4 nivôse an VII, draagt den titel: „Tableau général des cantons, communes, censes et métairies, composant le Département de la Roer, avec indication de la population de chaque commune et canton. Het is waarschijnlijk dat 27 prairial an VI (15 Juni 1798) voor het dep. der Roer de verandering bij arrêté werd vastgesteld. Dit getuigt Wasserfall, Administrateur du département de la Roer, in zijn *Annuaire hist. et statist. du Dép. de la Roer* an VIII, p. 2, zie ook de circulaire van 15 messidor an VI (3 Juli 1798) van de Centrale Administratie van het Roerdepartement, n. 240bis der verzameling circulaires, waar gezegd wordt dat de Gouvernements commissaris 27 prairial an VI eene andere territoriale indeeling had goedgekeurd. Tevens blijkt uit deze circulaire, dat de indeeling van 4 pluviôse an VI in werking geweest is.

Het verschil tusschen de twee verdeelingen is vrij aanzienlijk: 1° Is het getal kantons van het Roerdepartement door de 2e verdeeling van 4 nivôse an VII met twee vermeerderd en vervolgens komen slechts 8 der in het tableau opgenoemde kantons, wat hun naam betreft, overeen met die van het arrêté van 4 pluviôse an VI (23 Jan. 1798).

Daar het laatstgenoemde arrêté de omschrijving en verdeeling der kantons niet geeft, maar alleen getal en naam, is omtrent verschil en overeenkomst dien aangaande tusschen het arrête van 4 pluviôse an VI en het tableau général van 4 nivôse an VII niets op te maken; in dit tableau général worden niet slechts de gemeenten van ieder canton, maar ook de „censes et métairies" zooals uit den titel blijkt, opgesomd. Wij volgen daarom in onze lijst van die cantons, welke gemeenten, of deelen daarvan, van onze tegenwoordig provincie Limburg bevat hebben, alleen de

(1) *Recueil* RUDLER, 22e cahier, p. 47, 71, 89, 109 (voor het dep. der Roer).

rangorde der kantons van het „tableau". In de opgaaf der gemeenten volgen wij de statistique du département de la Roer van Dorsch, sous-préfet te Kleef:

Departement der Roer (1).

1e Arrondissement Aken.

2e Kanton Borcette (Burscheid).

Laurensberg (gedeelte van —) dat in 1817 (1816?) bij Vaals gevoegd is. — Richterich (gedeelte van —) dat in 1817 bij Bocholtz gevoegd is.

6e Kanton Sittard.

Born. — Grevenbicht (nog zonder het daaraan in 1840 toegevoegd gedeelte van Eelen). — Limbricht. — Millen (gedeelte van —), dat in 1817 bij Nieuwstad gevoegd is — Munstergeleen. — Sittard. — Susteren. — Urmond en Berg. — Wehr (gedeelte van —) namelijk de tegenwoordige gemeente Broecksittard, die in 1817 daarvan afgescheiden en bij het koninkrijk der Nederlanden gevoegd is en voor de komst der Franschen burgerlijk, rechterlijk en kerkelijk tot Sittard behoorde.

7e Kanton Heinsberg.

Melick en Herckenbosch (met Dalenbroeck).

3e Arrondissement Creveld.

25e Kanton Bracht.

Kaldenkirchen (gedeelte van —) dat in 1817 bij de gemeente Belfeld gevoegd is. — Tegelen (nam. zonder het in 1817 daarbij gevoegd gedeelte van Kaldenkirchen).

4e Arrondissement Kleef.

36e Kanton Horst (2).

Broeckhuysen. — Grubbenvorst. — Helden. — Horst (nog op zich zelve en niet vereenigd met Sevenum). — Kessel. — Maasbree. — Meerlo. — Sevenum (nog op zich zelven en niet vereenigd met Horst). — Venray. — Wanssum.

---

(1) Zie Statistique du Departement de la Roer van Dorsch, sous préfet de Cleef bl. 11—38, en Recueil Rudler 22e cahier p. 47, 71, 89 en 109.

(2) Nadat de thans tot N. Brab. behoorende gemeenten, die de cantons Ravenstein en Gemert uitmaakten aan de Bataafsche Republiek waren afgestaan, veranderden de volgnummers der kantons Horst, Cranenburg, Goch, Gelder en Wanckum in 34, 35, 37, 39 en 40.

37e Kanton Cranenburg (1).

Gennep. — Mook. — Middelaar. — Ottersum.

39e Kanton Goch (2).

Bergen. — Goch (gedeelte van —) thans behoorende bij de gemeente Bergen. — Weeze (gedeelte van —) namel. Siebengegewald, in 1817 gevoegd bij de gemeente Bergen.

41e Kanton Gelder (3).

Arcen (4) thans gedeelte van de gemeente Arcen en Velden. — Twisteden (gedeelte, thans van de gemeente Bergen). — Walbeck (thans gedeelte van de gemeente Bergen en van Arcen en Velden).

42e Kanton Wanckum (5).

Stralen (gedeelte van —) in 1817 toegevoegd aan de gemeenten Venlo, Arcen en Velden. — Velden (gedeelte van de gemeente Arcen en Velden (6)).

Den 24en floréal an VIII (14 Mei 1800) werden bij besluit der consuls de vier departementen van den linker Rijnoever voorloopig verdeeld in arrondissementen. Dit besluit luidt als volgt:

Arrêté relatif à la division territoriale et au mode d'administration des départemens de la Sarre, de la Roer, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre.

Du 24 floréal an VIII.

Les Consuls de la République, sur le rapport du ministre de la justice; le conseil d'état entendu,

Arrêtent:

Art. 1er. Les départemens de la Sarre, de la Roer, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre, seront divisés en arrondissemens communaux: ces arrondissemens comprendront le territoire soumis à la juridiction des tribunaux de police correctionnelle.

Art. II. Les communes où les administrations centrales tiennent leurs séances, demeureront chefs-lieux de départements: les lieux où les tribunaux de police correctionnelle tiennent leurs séances, seront chefs-lieux d'arrondissemens communaux.

---

(1) (2) (3) en (5) Nadat de thans tot N. Brab. behoorende gemeenten, die de cantons Ravenstein en Gemert uitmaakten in 1800 aan de Bataafsche Republ. waren afgestaan, veranderden de volgnummers der kantons Horst, Cranenburg, Goch, Gelder en Wanckum in 34, 35, 37, 39 en 40.

(4) en (6) Bij DORSCH, volgens eene latere indeeling wellicht, beide tot kanton Wanckum gerekend. Wij volgen hier het Tableau, dat de oorspronkelijke indeeling aangeeft.

Art. III. Les quatres départemens ci-dessus nommés seront administrés conformément à la loi du 28 pluviôse (1) sous l'autorité d'un commissaire général du Gouvernement, qui correspondra avec le ministre de la justice.

Art. IV. Le ministre de la justice est chargé de l'exécution du présent arrêté, qui sera inséré au Bulletin des lois.

En l'absence du premier Consul, le second consul, signé Cambacérès. Par le second Consul: le secrétaire d'état, signé Hugues B. Maret. Le ministre de la justice, signé Abrial (2).

Bulletin des lois, 3e serie, t. 1, Bull. 25, nº de la loi 171.

Den 22 fructidor an VIII (9 Sept. 1800) werd door de Consuls bepaald dat, te beginnen met 23 Sept. 1800 de vier departementen van den linker Rijnoever geheel gelijk zouden zijn aan de andere departementen der Republiek en de administratie onttrokken zou zijn aan de Minister van Justitie; de Prefecten bleven echter ressorteeren onder den „Commissaire général".

Arrêté portant qu'à compter du 1e vendémiaire au IX (2), les départemens de la Roer, de la Sarre, du Mont-Tonnerre et de Rhin-et-Moselle, seront assimilés aux autres départemens de la République.

Du 22 fructidor an VIII.

Les Consuls de la République, le conseil d'état entendu,

Arrêtent:

Art. I. A compter du 1er vendémiaire de l'an IX, les départemens de la Roer, de la Sarre, du Mont-Tonnerre et de Rhin-et-Moselle, seront assimilés aux départemens de la République: en conséquence les lois et réglemens concernant la justice, l'intérieur, la police, les finances, la guerre et la marine, y seront mis en exécution, d'après les ordres successifs du Gouvernement.

Art. II. A compter de la même époque, l'attribution exclusive de l'administration des quatre départemens au ministère de la justice, cessera d'avoir lieu. Les préfets correspondront directement avec le commissaire-général, qui correspondra avec les différens ministres, chacun dans ses attributions.

Art. III. Le ministre de la justice adressera le présent arrêté aux autorités constituées existentes dans les départemens de la Roer, de

( ) 17 Febr. 1800. Deze wet is de division territoriale de la République.

(2) De registratie van de arrêtés op p. 38—42 is ons onbekend; de archieven van het Roer-departement berusten te Dusseldorp.

la Sarre, du Mont-Tonnerre, de Rhin-et-Moselle; et les ministres sont chargés, chacun en ce qui le concerne, de son exécution ultérieure.

Le présent arrêté sera inséré au Bulletin des lois. Le premier Consul, sigué Bonaparte. Par le premier Consul: le secrétaire d'état. signé Hugues B. Maret. Le ministre de la justice, signé Abrial.

Bulletin des lois, 3e série. t. 1, B. 43. N° de la loi 290.

Den 18 ventôse an IX (9 Maart 1801) werden de vier voornoemde departementen definitief met Frankrijk vereenigd en bepaald dat de voorloopige indeeling in departementen van 24 floréal an VIII (14 Mei 1800) (zie p. 163) in den loop van an X definitief worden vastgesteld:

Loi portant que les départemens de la Roer et la Sarre, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre sont partie intégrante du territoire français.

Du 18 ventôse an IX.

Au nom du peuple Français, Bonaparte, premier Consul, proclame loi de la République le décret suivant, rendu par le Corps législatif le 18 ventôse an IX (1), conformément à la proposition faite par le Gouvernement le 8 (2) dudit mois, communiquée au Tribunal le même jour.

Décret.

Art. I. Les départemens de la Roer, de la Sarre, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre sont partie intégrante du territoire français.

Art. II. La circonscription desdits départemens et celle des arrondissemens communaux qui y ont été provisoirement compris, seront définitivement fixées dans le courant de l'an X.

Art. III. Les lois et réglemens de la République ne seront appliqués aux dits départemens qu'aux époques où le Gouvernement le jugera convenable, et en vertu d'arrêtés qu'il prendra à cet effet.

Collationné à l'original, par nous président et secrétaires du corps législatif. A Paris, le 18 ventôse an IX de la République française. Signé Lefebvre-Cayet, président; Bordes, Guillemot, Papin (des Landes), Danet (du Morbihan) secrétaires.

Soit la présente loi revêtue du sceau de l'Etat, insérée au Bulletin des lois, inscrite dans les registres des autorités judiciaires et administratives, et le ministre de la justice chargé d'en surveiller la publication. A Paris, le 28 ventôse an IX (3) de la République.

(1) 9 Maart 1801.
(2) 27 Feb. 1801.
(3) 19 Maart 1801.

Signé Bonaparte, premier Consul. Contre-signé, le secrétaire d'Etat, Hugues B. Maret. Et scellé du sceau de l'Etat.

Vu, le ministre de la justice, signé Abrial.

Bulletin des lois 3e série t. 2, Bulletin 74, N° de la loi 569 p. 397.

Tengevolge van de vereeniging der 4 departementen met Frankrijk in dato 18 ventôse an IX (9 Maart 1801) werd bij arrêté der consuls van 30 Juni 1802 bepaald dat o. a. de Fransche constitutie en de wet van 28 Pluviôse an VIII (17 Feb. 1800) in de 4 voornoemde depart. ingevoerd zou worden op 23 Sept. 1802. Tengevolge daarvan werd ook de betrekking van commissaire général der vier dep. van den linker Rijnoever opgeheven.

Arrêté relatif à la mise en activité de la Constitution dans les départemens de la Roer, de la Sarre, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre.

Du 11 messidor, an X [1].

Les Consuls de la République, sur le rapport du ministre de l'intérieur;

Vu la loi du 18 ventôse an IX, articles II et III, concernant la réunion des quatre départemens de la rive gauche du Rhin au territoire français, et la promulgation des lois et réglemens de la République qui y sont appliqués;

Le conseil d'état entendu,

Art. I. A compter du 1 vendémiaire prochain, la Constitution de la République sera mise en activité dans les départemens de la Roer, de la Sarre, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre.

Art. II. La loi du 13 ventôse an IX [2], concernant la formation et le renouvellement des listes d'éligibilité prescrites par la Constitution, sera publiée et affichée dans ces départemens, ainsi que tous les arrêtés qui ont été pris par le Gouvernement sur cet objet: l'exécution de cette loi y aura lieu de manière qu'en observant les intervalles qu'elle a fixés, les opérations soient terminées au 10 nivôse an XI [3].

Art. III. La loi du 28 pluviôse an VII sera publiée, affichée et exécutée dans ces départemens, ainsi que les arrêtés y relatifs.

Art. IV. Le commissaire-général du Gouvernement dans ces quatre départemens, et préfet du département du Mont-Tonnerre, cessera, le même dit jour, ses fonctions de commissaire-général, et continuera d'exercer celles de préfet.

---

(1) 30 Juni 1802.
(2) 4 Maart 1801.
(3) 31 Dec. 1802.

Art. V. Les pièces, registres et cartons contenant les affaires du commissariat général, seront renvoyés par ledit commissaire aux ministres que ces objets concerneront respectivement. Les maison et mobilier affectés à ce service, qui n'auront pas été reconnus nécessaires à celui de la préfecture, seront remis à la disposition du directeur des domaines nationaux.

Art. VI. Conformément au § 3, articles XII et suivans de la loi du du 28 pluviôse, il y aura un maire et un ou plusieurs adjoints, ainsi qu'un conseil municipal, par-tout où il y a aujourd'hui un maire, quel que soit le nombre des communes réunies sous son administration.

Tous les fonctionnaires administratifs, autres que ceux établis par ladite loi, cesseront leurs fonctions; les nominations seront faites suivant les dispositions qu'elle prescrit.

Art. VII. Des arrêtés ultérieurs détermineront celles des lois de la République qui devront être proclamées postérieurement dans ces départemens.

Art. VIII. Tous les ministres sont chargés, chacun en ce qui le concerne, de l'exécution du présent arrêté, qui sera inséré au Bulletin des lois.

Le premier Consul, signé Bonaparte. Par le premier Consul: le secrétaire d'état, signé Hugues B. Maret. Le ministre de l'intérieur, signé Chaptal.

Certifié conforme: Le Ministre de la Justice, Abrial.

Bulletin des lois 3e serie t. 6. Bulletin 199 N° de la loi 1791.

Eindelijk werden bij arrêté der consuls van 16 messidor an X (5 Juli 1802) de grenzen der vier departementen van den linker Rijnoever definitief gehandhaafd zooals zij, bij arrêté van den commissaire général, gelijk wij p. 160, zagen, 4 pluviôse an VI (23 Januari 1798) waren geregeld en overeenkomstig het tableau van 26 ventôse an VII, (16 Maart 1799) (1), met uitzondering der plaatsen aan de Bataafsche Republiek afgestaan.

Arrêté contenant fixation définitive des limites des quatre départemens de la rive gauche du Rhin.

Du 16 messidor (an X).

Les Consuls de la République, sur le rapport du ministre de l'intérieur;

Vu la loi du 18 ventôse an IX, portant que les limites des quatre départemens de la rive gauche du Rhin seront définitivement fixées dans le courant de l'an X;

---

(1) 16 Maart 1799 datum van de veranderde indeeling van het departement van Mont-tonnerre; die van het Roer-departement was, zooals wij p. 161 zagen, 4 nivôse an VII, (24 Dec. 1798).

Le conseil d'état entendu,

Arrêtent:

Art. I. Les départemens de la Roer, de la Sarre, de Rhin-et-Moselle et du Mont-Tonnerre, conserveront définitivement les limites qui leur ont été assignées par l'arrêté du commissaire-général, chargé de l'organisation de ces quatre départemens, en date du 4 pluviôse an VI, et le tableau général dressé le 26 ventôse an VII; à l'exeption toutefois des parties de territoire du département de la Roer cédées à la République batave.

Art. II. Le ministre de l'intérieur est chargé de l'exécution du présent arrêté, qui sera inséré au Bulletin des lois.

Le premier Consul, signé Bonaparte. Par le premier Consul: le secrétaire d'état, signé Hugues B. Maret. Le ministre de l'intérieur, signé Chaptal.

Bulletin des lois 3e série, t. 5, Bull. 201, N° 1813.

De eenige veranderingen ons bekend, die in de indeeling der cantons later nog werden aangebracht, voor zoover ons tegenwoordig hertogdom Limburg betreft, zijn:

1e Arcen werd onder het canton Wanckum gebracht; wanneer dit geschiedde en door welk besluit is mij onbekend.

2e Horst en Sevenum werden tot één gemeente vereenigd bij arrêté van den Prefect van het Roerdepartement van 24 brumaire an IX (15 Nov. 1800).

Hier diene nog opgemerkt, dat de gemeente Bergen toen bestond en nog bestaat uit de dorpen Bergen, Afferden, Heyen, Well en het gehucht Ayen; de gemeente Wanssum uit de dorpen Wanssum en Geysteren; de gemeente Meerlo uit de dorpen Meerlo, Swolgen, Blitterswijk en Tienray; de gemeente Broekhuysen uit de dorpen Broekhuysen, Broekhuysenvorst, en het gehucht Oyen; de gemeente Venray uit de dorpen Venray, Oirlo en Oostrum; de gemeente Maasbree uit de dorpen Maasbree, Blerick en Baerlo; de gemeente Grubbenvorst uit de dorpen Grubbenvorst en Lottum; de gemeente Arcen en-Velden uit die dorpen en het gehucht Lom.

2e tijdvak van 1 Oct. 1795 tot 1814.

3e Afdeeling: **het departement der Ourthe en de gedeelten van Limburgsche gemeenten daaronder geressorteerd hebbend.**

Slechts enkele gedeelten van gemeenten behoorende tot het tegenwoordig hertogdom Limburg ressorteerden na 9 vendémiaire an IV (1 Oct. 1795) tot het departement der Ourthe.

Blijkens de verdeeling van 14 fructidor an 3 (21 Aug. 1795) (1) waren het de volgende deelen der hierna te noemen gemeenten.

Departement der Ourthe.
(Tribunal civil te Luik).

5e Kanton Walhorn.

Gemenich (gedeelte van —) in 1843 gevoegd bij de gemeente Vaels (zie p. 41).

1e Kanton Aubel.

Sippenaken (gedeelte van —) in 1843 gevoegd bij de gemeente Wittem (zie p. 41).

17e Kanton Daelhem.

's Gravenvoeren (Fouron-le-comte) gedeelten van —) in 1827 bij Noorbeek en in 1843 bij Mesch gevoegd.

Moelingen (in 't Waalsch: Mouland) gedeelte in 1828 bij Eysden gevoegd.

3e Kanton Herstal.

Lixhe (gedeelte van —) in 1843 bij Eysden gevoegd.

Bij de wet van 28 pluviôse an VIII (17 Feb. 1800) werd het kanton Herstal het 3e, dat van Daelhem het 6e van het 1e arrondissement (Luik) en het kanton Aubel het 4e, dat van Walhorn het 5e van het 2e Arrondissement (Verviers).

Overigens is het niet zeker of de omschrijving van elk kanton in 1800 nog dezelfde was.

---

(1) Zie p. 145.

B. De afstand van grondgebied, deel uitmakende van het tegenwoordig Hertogdom Limburg, door de oude souvereinen aan de Fransche Republiek, bij tractaten. 1792—1814.

1e voor zoover betreft het grondgebied, dat tot de dep. van Nedermaas en Ourthe behoorde.
2e dat tot het dep. der Roer behoord heeft.

Wij moeten hier al aanstonds wederom een onderscheid maken 1e ten opzichte van het grondgebied van de provincie dat tot het departement der Nedermaas en der Ourthe behoord heeft en 2e dat hetwelk van het departement der Roer deel heeft uitgemaakt.

1e.

Het doel der Fransche Republiekeinen bij hun inval in de Zuidelijke of Oostenrijksche Nederlanden, het land van Luik en het grondgebied van de zeven Ver. Provinciën en dezer Generaliteit, was, de bewoners van die gewesten in denzelfden staatkundigen en maatschappelijken toestand te brengen waarin zij zelven verkeerden, dat is: den republikeinschen regeeringsvorm, gegrondvest op de rechten van den mensch. Met de vorsten werd hierbij geen rekening gehouden (1).

Hiertoe waren de Fransche Republikeinen des te eerder genegen wijl de politieke uitgewekenen te Parijs, zoowel tijdens den Hollandschen, als tijdens den Oostenrijkschen en den Luikschen patriottentijd, aan de Franschen hunne wenschen tot zulk een inmenging en gewapende tusschenkomst hadden te kennen gegeven. Ten opzichte van het land van Luik en Oostenrijksch Gelderland, wat het grondgebied onzer provincie betreft, wordt dit uitdrukkelijk verzekerd resp. door art. 1 en 3 der wet van 9 vendémiaire an IV (1 Oct. 1795) (2). Reeds den 8 Mei 1793 had de Nationale conventie op een adres der Luiksche burgers naar Parijs uitgeweken, de vereeniging van het land van Luik met Frankrijk aangenomen (3)

(1) Tot deze landen behoorde het gebied der dep. van de Nedermaas en de Ourthe.
(2) Zie p. 147.
(3) Zie p. 141.

Ten opzichte van den afstand van het Staatsch Overkwartier van Gelder (1), de Staatsche landen van Overmaas (2), Maastricht (3), met de Vroenhof kon de Fransche regeering in art. 4 der voornoemde wet van 9 vendémiaire an IV (1 Oct. 1795) zich reeds beroepen op een vredestractaat met de bevriende Bataafsche Republiek, onmiddelijk aan de stadhouderlijke regeering opgevolgd, en 16 Mei van dat jaar gesloten (4). Dit tractaat laten wij hier het eerste volgen, voor zoover Maastricht en deze Staatsche leen betreft.

16 Mei 1795.

Traité de paix et d'alliance entre la République Française et la République des Provinces-Unies des Pays-Bas, signé à la Haye, le 16 Mai 1795 (27 floréal an III).

Traité.

La République Française et la République des Provinces-Unies, également animées du désir de mettre fin à la guerre qui les a divisées, d'en réparer les maux par une juste distribution de dédommagemens et d'avantages réciproques, et de s'unir à perpétuité par une alliance fondée sur les vrais intérêts des deux peuples, ont nommé pour traiter définitivement de ces grands objets, sous la ratification de la convention nationale et des Etats-Généraux, savoir:

La République Française, les citoyens Rewbell et Sieyes, représentans du peuple.

Et la République des Provinces-Unies, les citoyens Peter-Paulus, H. Lestevenon, Mathias Pons et Hubert, membres des Etats-Généraux, lesquels après avoir échangé leurs pleinspouvoirs, ont arrêté les articles suivans.

Art. I etc.

Art. XI. La République Française restitue pareillement et dès à présent, à la République des Provinces-Unies tout le territoire, pays et villes faisant partie, ou dépendant des Provinces-Unies, sauf les réserves et exceptions portées dans les articles suivans.

Art. XII. Sont réservés par la Republique Française, comme une juste indemnité des villes et pays conquis restitués par l'article précédent:

1. La Flandre hollandaise, y compris tout le territoire qui est sur la rive gauche du Hondt.

2. Mastricht, Venloo et leurs dépendances ainsi qui les autres enclaves et possessions des Provinces-Unies, situées au sud de Venloo, de l'un et l'autre côté de la Meuse.

---

(1) Zie p. 109—110.

(2) Zie p. 74—77.

(3) Voor zoover onder de Staten als hertog van Brabant; met de schadeloosstelling van den Prins-Bisschop van Luik werd later rekening gehouden.

(4) Zie p. 147—'48.

Art. XIII, etc.

Fait à la Haye, le 27 floréal an III de la Republique Française, 16 May 1795.

Signé, Rewbell, Sieyes, et P. Paulus, H. Lestevenon, B. Mathias Pons, Hubert.

MARTENS, *Recueil* VI, 532, 533, 536.

Wat nu den afstand betreft der Oostenrijksche landen namelijk: de Oostenrijksche partage der landen van Daelhem (1), 's Hertogenrade (1) en Valkenburg (1) en 't Oostenrijksch overkwartier (2), werd eerst later, nadat die landen reeds *geheel* met Frankrijk waren vereenigd en tal *van wetten*, waaronder de belangrijkste, zooals op den *burgerlijken stand*, waren ingevoerd en in werking geweest, een verdrag gesloten, met Oostenrijk. Dit geschiedde bij het tractaat van Campo-Formio.

In het tractaat van Campo-Formio nu tusschen den Duitschen Keizer, Koning van Hongarijen en Bohemen ter eenre zijde en de Fransche Republiek ter andere zijde den 26 vendémiaire an VI (17 October 1797) gesloten en bekrachtigd bij de wet van 13 brumaire an VI (3 Nov. 1797) (3), geregistreerd in het Departement der Nedermaas, onder N° 337, 25 nivôse an VI (14 Jan. 1798) werd aldus bepaald:

»Art. III. Sa Majesté l'empereur, roi de Hongrie et de Bohème, renonce pour elle et ses successeurs, en faveur de la République française, à tous ses droits et titres sur les ci-devant provinces Belgiques, connues sous le nom de *Pays-Bas Autrichiens*. La République française possédera ces pays à perpétuité, en toute souveraineté et propriété et avec tous les biens territoriaux qui en dépendent.

»Art. XIII. Les titres domaniaux et archives des différens pays cédés ou échangés par le présent traité seront remis dans l'espace de trois mois, à dater de l'échange des ratifications, aux puissances qui en auront acquis la propriété. Les plans et cartes des forteresses, villes et pays, que les puissances contractantes acquièrent par le présent traité leur seront fidèlement remis etc.

Wat de vrije Rijksheerlijkheden betrof in onze provincie *feitelijk*, in 1794 nog Cartils (thans gehucht van Wittem), Mesch, Wy-

(1) De plaatsen die daarvan deel uitmaakten zie p. 74—77, verg. met 94—96 en 88—89 en 98.

(2) Zie hiervoor p. 105 en 106.

(3) Bull. 166, N° 1600.

nantsrade, Ryckholt, Slenaken, Steyn, Thorn, Breust, Heel en Neeritter, Wylre, de twee onder één heer vereenigde vrije Rijksheerlijkheden Wittem, Eys, en een deeltje van het Prinsbisdom Luik, waartoe gelijk wij zagen (p. 42) de gemeenten St. Pieter en Bemelen behoorden, zoo waren de onderhandelingen over den afstand daarvan en de schadeloosstelling der oude bezitters meer ingewikkeld.

Behalve het land van Luik, waren in de wet van 9 vendémiaire an IV deze vrije Rijksheerlijkheden als enclaves der toen met Frankrijk vereenigde landen beschouwd.

In het voornoemd tractaat van Campo Formio werd in art. XX aldaar bepaald omtrent de pacificatie van het Duitsche Rijk.

»Art. XX. Il sera tenu à Rastadt un congrès uniquement composé de plénipotentiaires de l'Empire germanique et de ceux de la République française, pour la pacification entre ces deux puissances. Ce congrès sera ouvert un mois après la signature du présent traité, ou plutôt s'il est possible.

(Bulletin des lois n° 166, n° 1600).

In het geheim tractaat 1 December 1797 tusschen Oostenrijk en Frankrijk gesloten te Rastadt kwam men tot geen accoord. Wel was als basis aangenomen voor den vrede, „que l'empire sera tenu de donner aux princes héréditaires qui se trouvent dépossédés à la rive gauche du Rhin un dédommagement qui sera pris dans le sein dudit empire.

Dientengevolge werd, bij den vrede te Lunéville, tusschen den Duitschen Keizer en het Duitsche Rijk ter eenre zijde en de Fransche Republiek ter andere zijde den 20 pluviôse an IX (9 Februari 1801), gesloten en door wet van 28 ventôse van dat jaar (19 Maart 1801) [1] bekrachtigd, het volgende bepaald:

»Art. VI. Sa Majesté l'Empereur et Roi, tant en son nom qu'en celui de l'empire germanique, consent à ce que la République Française possède désormais, en toute souveraineté et propriété, les pays et domaines situés à la rive gauche du Rhin, et qui faisaient partie de l'Empire Germanique; de manière qu'en conformité de ce qui avait été expressément consenti au congrès de Rastadt par la députation de l'Empire et approuvé par l'Empereur, le thalweg du Rhin soit désormais la limite entre la république française et l'empire germanique;

[1]) Bull. des lois 76 n° 593, geregistreerd n° 720, 3 floréal an IX. (22 April 1801).

savoir depuis l'endroit où le Rhin quitte le territoire helvétique jusqu'à où il entre dans le territoire batave (beh. rechts van den Rijn, dat Duitsch bleef).

Art. VII. Et comme par suite de la cession que fait l'empire à la république française, plusieurs princes et états de l'empire se trouvent particulièrement dépossédés en tout ou en partie tandisque c'est à l'Empire germanique collectivement à supporter les pertes résultant des stipulations du présent traité, il est convenu entre Sa Majesté l'Empéreur et roi tant en son nom qu'au nom de l'empire germanique et la république française, qu'en conformité des principes formellement établis au congrès de Rastadt, l'Empire sera tenu de donner aux princes héréditaires qui se trouvent dépossédés à la rive gauche du Rhin, un dédommagement qui sera pris dans le sein dudit empire suivant les arrangemens qui d'après ces bases, seront ultérieurement déterminés.

Art. XVII. Les articles XII, XIII (1), XV, XVI, XVII et XXIII du traité de Campo-Formio sont particulièrement rappelés, pour être exécutés suivant leur forme et teneur, comme s'ils étaient insérés mot à mot dans le présent traité.

De schadevergoeding waarvan in art. VII sprake is, werd op den Rijksdag te Regensburg, 25 Februari 1803 door den Keizer van Duitschland en 9 Mei door den Russischen en den Franschen gezant, die resp. namens den Keizer van Rusland en den 1en Consul „intervention amicale" verleenden, geratificeerd te Regensburg, definitief geregeld.

Omtrent de vergoeding van den graaf van Plettenberg voor Wittem en Eys, afgestaan aan de Fransche Republiek en deel uitmakend van het Département de la Meuse-Inférieure werd bepaald:

§ XXIV. Au comte de Plettenberg pour Wittem et Eys: les endroits de Miedingen et Sullmingen, détachés de Hegbach avec la dîme de Baldringen et cinq arpens de bois, pris sur les parties de forèts les plus voisines de Mietingen, savoir: celles de Wolfloch, Laitbühl et Schneckenkau; plus une rente annuelle de six mille florins sur Buxheim (2).

Supplément au recueil des principaux traités.... par G. F. de Martens, III, 271—272.

Aan den graaf van Törring-Ittenbach, als heer van Gronsfeld,

(1) Art. XIII betreft de archieven.

(2) Toegewezen aan den Graaf van Ostein.

werd als vergoeding voor het verlies van Gronsfeld afgestaan aan het Département de la Meuse Inférieure toegewezen:

§ xxiv. „Au comte de Törringen (sic) pour Gronsfeld, l'abbaye de Guttenzell.

Supplément au recueil des principaux traités.... par G. F. de Martens, III, 273.

Omtrent de vergoeding toe te kennen aan den Graaf van Goltstein wegens den afstand van Slenaken aan het Département de la Meuse Inférieure werd bepaald:

§ xxiv. „Au comte de Goltstein pour Slenacken: une rente anuelle de mille huit cent cinquante florins, dont mille sept cent sur Buxheim ([1]), et cent cinquante sur Schussenried."

Idem, ibidem.

De prins-bisschop van Luik werd bij § lxxv schadeloos gesteld voor het afgestaan territorium met *f* 20000. (C. G. de Koch et F. Schoell, *Hist. abrég. des traités*, II, 302).

De prins-bisschoppen en de abten en abdissen, die aan het hoofd van Rijksabdijen stonden en hun kapittels, waaronder voor zoover het grondgebied dezer provincie betrof, de vorstin-abdis der vorstellijke vrije Rijksabdij Thorn met haar grondgebied behoorde, werden ook niet door grondgebied maar door een lijfrente, huisvesting, enz. schadeloos gesteld. Al de bezittingen hunner abdijen gingen aan de nieuwe bezitters van grond over, dus wat de abdij van Thorn betreft aan de Fransche Republiek. Hun, even als den Prins-bisschoppen werd zekere rechtsmacht gelaten over hun personeel. Over dit alles handelen de §§ xxxv, xxxvi en xlix tot en met lvii, waarin ook over de mediate abdijen wordt gehandeld.

Welke schadeloosstelling de bezitters der vrije Rijksheerlijkheden, Wynandsrade, Mesch (het kapittel van St. Adelbert te Keulen), Neeritter en Heel (Kathedr. van Luik), Breust (kap. v. St. Martinus te Luik), Cartils, Steyn, Wylre en Ryckholt kregen, vind ik nergens vermeld. De heerlijkheid Steyn had in 1794 verschillende bezitters.

Dit wat het grondgebied van het tegenwoordig Limburg betreft,

---

( ) Toegekend aan den Graaf van Ostein.

voor zoover het deel uitgemaakt heeft van het departement der Nedermaas en der Ourthe van 1 Oct. 1795 tot 1814.

Anders was het gesteld met de Kleefsche, Pruissisch-Geldersche en Gulicksche bezittingen, die deel uitgemaakt hebben van het Roerdepartement [1] — wij zagen p. 158—'59, dat Eygelshoven hoewel Gulicksch, als geënclaveerd in het canton Rolduc, tot het dep. der Nedermaas heeft behoord: — daar werd het Fransch regiem ten volle, gelijk wij zagen, eerst in 1801 ingevoerd en tevens die landen definitief met Frankrijk vereenigd.

Met den Koning van Pruissen, als hertog van Kleef, waartoe in onze provincie Gennep, Mook, Ottersum en Heyen hebben behoord, en van het Pruissisch overkwartier van Gelder en die eerst, als bondgenoot van Oostenrijk, Frankrijk had bestreden, werd reeds 5 April 1795 te Basel een tractaat gesloten, waarbij bepaald werd dat het door de Franschen bezette grondgebied voorloopig zou bezet blijven.

Art. 5 van dit tractaat luidde:

Art. 5. Les troupes de la République Française continueront d'occuper la partie des Etats du Roi, située sur la rive gauche du Rhin. Tout arrangement définitif à l'égard de ces Provinces, sera renvoyé jusqu'à la pacification général entre l'empire Germanique et la France.

DE MARTENS, *Recueil des principaux traités*, tom. VI. Gottingue J. Dietterich. 1800, p. 496—'97.

Dit tractaat werd 5 Aug. 1796 (18 Thermidor an IV) gevolgd door een geheim tractaat te Berlijn tusschen de beide mogendheden. In art. 1 werd bepaald:

Art. 1. L'intérêt des deux parties contractantes étant d'abord de s'entendre sur une indemnisation territoriale de la perte des provinces Prussiennes sur la rive gauche du Rhin pour le cas où la dite rive seroit cédée à la France, à l'époque de la paix avec l'Empire, on a jetté les yeux pour cet effet sur l'évéché de Munster, y compris le pays de Recklingshausen; mais le gouvernement François ayant manifesté le désir que la République des Provinces-Unies obtint en guise de dédommagement des cessions, qu'elle lui a faites, cette partie du

---

[1] Zie p. 107—109, 133 en 134.

susdit évêché qui s'étend depuis où l'Ems entre l'Est-Frise le long de cette rivière en la remontant jusqu'à Wintrup, de là en ligne droite sur Heyden et longeant ensuite la frontière du duché de Clèves jusqu'à l'endroit où elle coïncide avec celle de la Hollande; S. M. Prussienne pour donner à la République Française une preuve de ces sentimens d'amitié, déclare, que lorsqu'il sera question de la cession de la rive gauche du Rhin à la France, Elle, ne s'y opposera pas et comme alors pour dédommager les Princes séculiers qui prendront à cet arrangement, le principe de sécularisation devient absolument indispensable, S. M. consent à accepter le dit principe et Elle recevra en dédommagement de ses dites provinces trans-Rhénanes y compris l'enclué de Sevenaer, lesquelles dans ce cas seront cédées à la France, le reste de l'évêché de Munster avec le pays de Recklingshausen, déduction faite de la partie énoncée ci-dessus, moyennant leur sécularisation préalable; se reservant toutes les fois Sa dite Majesté d'y ajouter ce qui pourroit être de sa convenance pour compléter son indemnisation, objet sur lequelle les deux parties s'entendront amicalement.

G. F. DE MARTENS, *Recueil des principaux traités depuis 1761....* tom. VI, p. 654. Gottingue, J. Chr. Dieterich. 1801.

Vervolgens waren Pruissen's belangen ook begrepen in art. 20 van het tractaat van Campo-Formio, het geheim tractaat van Rastadt en art. 6 en 7 van den vrede van Luneville, alle drie hiervoor (p. 173 –'74) meegedeeld of vermeld.

In het reces der deputatie van het Duitsche Rijk te Regensburg van 25 Februari 1803 werden aan den Koning van Pruissen in § III, vergoedingen toegekend, onder anderen voor den afstand van Pruissisch Gelre en het gedeelte van Kleef, onder welke 2 landen Limb. dorpen hebben behoord, gelegen op den linker Rijnoever, aan Frankrijk, welke afstand toen dus geratificeerd werd. Deze paragraaf luidt aldus.

§ 3. Au roi de Prusse, électeur de Brandebourg, pour le duché de Gueldre et la partie de celui de Clèves situées à la rive gauche du Rhin, la principauté de Moers, les enclaves de Sevenaer, Huisen et Mahlbourg, et les péages du Rhin et de la Meuse: les évêchés de Hildesheim et de Paderborn; le territoire d'Erfurt avec Untergleichen et tous les droits et propriétés mayençaises en Thuringe, d'Eichsfeld et la partie mayençaise de Tréfort, plus les abbayes de Herforden, Quedlinbourg, Elten, Essen, Werden et Cappenberg, et les villes impériales de Mülhausen. Nordhausen et Goslar, enfin la ville de Munster avec la partie de l'évêché de ce nom, située sur et à la droite d'une ligne tirée sous Alphen, passant par Seperad, Kakelsbeck, Hed-

dingschel, Ghischink, Notteln, Hulschhofen, Nannhold, Nienborg, Uttenbrock, Grimmel, Schoenfeld et Greven, se prolongeant en suivant le cours de l'Ems jusqu'au confluent de l'Hoopsteraa, dans le comté de Lingen.....

C. G. DE KOCH et F. SCHOELL. II, 241.

Ook met het grondgebied van den keurvorst van Beieren, Paltzgraaf van den Rijn [1] waren de Franschen niet zoo absoluut te werk gegaan; men had dit niet met Frankrijk vereenigd vóór 1801 (zie p. 165 hiervoor). Intusschen was reeds 24 Augustus 1801 (6 Fructidor an IX) een tractaat van vriendschap tusschen hem en de Fransche Republiek gesloten, waarbij eerstgenoemde in art. I, krachtens de toestemming des Keizers door art. 6 van het tractaat van Lunéville gegeven, het hertogdom Gulick onder anderen afstond aan de Fransche Republiek, terwijl in art. III Frankrijk zijn invloed beloofde ter uitvoering van de schadeloosstelling in art. VII van het tractaat van Lunéville, dat gelijk wij zagen op de tractaten van Campo-Formio en Rastadt gebaseerd was (zie p. 173).

Art. I. Il y aura paix, amitié et bon voisinage entre la république française et l'électeur Palatin de Bavière. L'une et l'autre ne négligeront rien pour maintenir cette union, et se rendre réciproquement des services propres à resserrer, de plus en plus, les liens, d'une amitié sincère et durable.

Art. II. Sa Majesté l'Empereur et l'Empire ayant consenti, par l'article VI du traité conclu à Lunéville, le 20 pluviôse an IX de la République [ou le 9 février 1801], à ce que la république française possède désormais, en toute souveraineté et propriété, les pays et domaines situés sur la rive gauche du Rhin, et qui faisaient partie de l'Empire germanique, son altesse électorale Palatine de Bavière renonce pour elle, ses héritiers et successeurs, aux droits de supériorité territoriale, de propriété et autres quelconques, que sa maison a exercés jusqu'ici et qui lui appartenaient sur les pays et domaines à la rive gauche du Rhin. Cette renonciation a lieu nommément pour le duché de Juliers, le duché de Deux-Ponts avec ses dépendances, et tous les bailliages du Palatinat du Rhin situés sur la rive gauche de ce fleuve.

---

(1) In 1801 Maximiliaan Joseph van Paltz-Zweibrücken, die een deel van zijn jeugd in Franschen dienst was geweest als overste van het regiment Elsasz, dat meest uit Duitschers bestond en hem toebehoorde.

Art. III. Convaincue qu'il existe un intérêt pour elle à empêcher l'affaiblissement des possessions Bavaro-Palatines, et conséquemment de réparer la diminution de forces et de territoire qui résulte de la renonciation ci-dessus, la république française s'engage à maintenir et à défendre efficacement l'intégrité des susdites possessions à la droite du Rhin, dans l'ensemble et l'étendue qu'elles doivent avoir, d'après le traité et les conventions conclus à Teschen le 13 mai 1779, sauf les cessions qui auraient lieu du plein gré de son altesse électorale et du consentement de toutes les parties intéressées.

La république française promet, en même temps, qu'elle usera de toute son influence et de tous ses moyens pour que l'article 7 du traité de paix de Lunéville, en vertu duquel l'Empire est tenu de donner aux princes héréditaires qui se trouvent dépossédés à la rive gauche du Rhin, un dédommagement pris dans son sein, soit particulièrement exécuté à l'égard de la maison électorale Palatine de Bavière; en sorte que cette maison reçoive une indemnité territoriale située, autant que possible, à sa biensénance, et équivalente aux pertes de tous les genres qui ont été une suite de la présente guerre.

Art. IV. Les parties contractantes s'entendront, dans tous les temps, en bons voisins, et suivant, de part et d'autre, les principes d'une parfaite équité, pour régler les contestations qui auraient lieu, soit par rapport au cours du thalweg entre les états respectifs, qui, aux termes de l'article 6 du traité de paix de Luneville, sera désormais la limite du territoire de la république française et de l'Empire germanique, soit par rapport à la navigation du Rhin et au commerce, soit à l'égard des constructions à faire sur l'une ou l'autre rive.

(Loi qui ordonne la promulgation du traité de paix conclu entre la République Française et d'Electeur palatin de Bavière du 17 frimaire an X (8 déc. 1801). Bulletin des lois, 3e série, t. IV, bulletin N° 140, N° de la loi 1062).

Eindelijk werd de Paltzgraaf, in het meergemeld Rijksreces van Regensburg 25 Feb. 1803, alsdus schadeloos gesteld voor het aan de Fransche Republiek afgestane grondgebied, o. a. voor het afstaan van zijne bezittingen aan den linker Rijnoever, waaronder het hertogdom Gulick, waartoe in Limburg behoorden Sittard, het ambt Born, het land van Ter Heyden enz.

§ 2. A l'Electeur Palatin de Bavière, pour le Palatinat du Rhin, les duchés de Deux-Ponts, Simmern et Juliers, les principautés de Lautern et Veldenz, le marquisat de Berg-op-Zoom, la seigneurie de Ravenstein et autres seigneuries situées dans la Belgique et en Alsace: l'évêché de Würzbourg, sous les réserves ci-après, ceux de Bamberg, Freisingen, Augsbourg et celui de Passau, sauf la part ci-

dessus de l'archiduc Grand-Duc, avec la ville et les faubourgs et leurs dépendances quelconques en deçà de l'Inn et de l'Iltz, et, de plus, un rayon de cinq cents toises françaises à prendre de leur extrémité. Plus, la prévôté de Kempten, les abbayes de Waldsassen, Eberach, Irsée, Wengen, Soefflingen, Elchingen, Ursberg, Roggenbourg, Wettenhausen, Ottobeuern, Kaisersheim et Saint-Ulric; plus les droits, propriétés et revenus ecclésiastiques dépendant des chapitres, abbayes et couvens situés dans la ville et banlieue d'Augsbourg, à la réserve de tout ce qui est compris dans ladite ville et sa banlieue; enfin les villes impériales ou villages de Rothenbourg, Weissenbourg, Windsheim, Schweinfurt, Gochsheim, Sennfeld, Kempten, Kaufbeurn, Memmingen, Dinkelsbühl, Nordlingen, Ulm, Bopfingen, Buckhorn, Wangen, Leutkirch et Ravensbourg, avec leurs territoires, y compris les Fryenleute der Leutkircher-Heide.

Suppl. au recueil des Traités par G. F. DE MARTENS, tom. III, p. 240 en C. G. DE KOCH et F. SCHOELL, *Hist. abr.* II, 238.

Arrêté du Commissaire du Gouvernement, qui détermine la division territoriale des quatre nouveaux départemens.

Mayence le 4 pluviôse, an VI *(23 Jan. 1798)* de la République, une et indivisible.

Le Commissaire du Gouvernement dans le pays conquis entre Meuse et Rhin, et Rhin et Moselle procédant à la division territoriale des pays ci-dessus dénommés;

Arrête:

Article premier.

Les pays conquis entre Meuse et Rhin, et Rhin et Moselle, seront divisés en quatre départemens, savoir celui de la Roër (Ruhr; Aix-la-Chapelle chef-lieu); celui de la Sarre (Trèves chef-lieu); celui de Rhin et Moselle (Coblence chef-lieu); celui du Mont-Tonnerre (Mayence chef-lieu).

II.

Le département de la Roër aura pour limites: à l'Est, le Rhin depuis la ligne tracée vis-à-vis l'embouchure de la Sieg, jusqu'au dessus d'Emmerick, ville de Prusse, à l'endroit où le Waal se joint à ce fleuve; le Waal, depuis sa jonction au Rhin jusqu'à Kekerdom, commune qui se trouve comprise dans l'arrondissement de Clèves;

au Nord, la République batave;

à l'Ouest, les départemens de l'Ourte et de la Meuse-Inférieure; la Meuse depuis l'embouchure de la Niers dans cette rivière jusqu'à

Venlo, en comprenant, cependant l'amanie de Kessel, petite portion du duché de Gueldre, sur la rive gauche de la Meuse;

au Midi, une ligne tracée vis-à-vis l'embouchure de la Sieg, jusqu'à Bodenum et Hessenich; l'Erst depuis ce point jusqu'à Schönaw en suivant de Schönaw la ligne dirigée sur Ardorff s'arrêtant à Hamel et partant de ce point par une ligne droite dirigée sur Schleiden situé sur la rive gauche de la rivière de Brays ou Olf; cette ligne passant entre Broch, Soeternich et Volemberg.

Ce département comprendra quarante cantons, dont suivent les noms des chefs-lieux.

1. Aix-la-Chapelle, chef-lieu du département et de canton.
2. Borcette.
3. Eschweiler.
4. Juliers.
5. Geilenkirchen.
6. Heinsberg.
7. Erkelens.
8. Titz.
9. Grevenbroich.
10. Bergheim.
11. Düren.
12. Nideggen.
13. Monjoy.
14. Gemünd.
15. Zulpich.
16. Brül.
17. Wesling.
18. Pullheim.
19. Cologne.
20. Zons.
21. Nuys.
22. Osterath.
23. Gladbach.
24. Kaldekirchen.
25. Crevelt.
26. Urdingen.
27. Moeürs.
28. Ilenkirchen.
29. Stralen.
30. Gueldre.
31. Rheinberg.
32. Xanten.
33. Keverdonck.
34. Goch.
35. Calcar.
36. Clèves.
37. Gennep.
38. Horst.
39. Ravenstein et Megen.
40. Gemert et Boxmeer.

Recueil des réglemens et arrêtés du commissaire du Gouvernement (RUDLER), *dans les 4 nouv. dép. de la rive gauche du Rhin,* I, p. 66 en 68.

Woord vooraf.

De hier volgend geschiedkundige schets was oorspronkelijk alleen het doel van deze bijdrage in de Publications en is dan ook uitvoeriger behandeld gelijk de titel aanduidt.

VOORLOOPIG BESTUUR EN BEGIN VAN 'T NEDERL. BESTUUR.

1814—1817.

DIPLOMATIEKE GESCHIEDENIS EN DER ADMINISTRATIEVE EN RECHTELIJKE INDEELINGEN.

Onder staatsrechtelijk oogpunt was de toestand van 't grondgebied van Nederl. en Belgisch Limburg bij de komst der Verbonden Mogendheden in dit gewest eene geheel andere dan in de voormalige Zeven Vereenigde Provincien en Noord-Brabant. Immers zijn laatstgenoemde gewesten door geen enkel tractaat aan Frankrijk afgestaan, maar alleen door Napoleon bij dat rijk geannexeerd, zoodat zij door 't zoogenaamd jus postliminii, zoodra de omstandigheden dit begunstigden, namelijk bij de nederlaag van Napoleon in 1813, hunne oude onafhankelijkheid terugnamen, 't grondgebied van Nederlandsch Limburg was, gelijk wij hiervoor zagen, door tractaten met de souvereinen of wel den suzerein, den keizer van Duitschland, die dan later den souvereinen, zijn leenmannen, vergoedingen daarvoor heeft geschonken, aan de Fransche Republiek afgestaan.

De Verbonden Mogendheden hadden dus, te meer wijl geen pogingen van de bewoners zelf uitgingen tot herstel van een vorigen staatsrechtelijken toestand, alleen met Frankrijk te handelen en hadden dan het bezette of te bezetten grondgebied als door hen veroverd te beschouwen. Trouwens men kon niet verwacht

hebben dat vroegere onderdanen van zoo veraf zetelende souvereinen, gelijk de Duitsche keizer-aartshertog van Oostenrijk (als hoofd des Duitschen Rijks en heer dezer erflanden) te Weenen, de Koning van Pruissen te Berlijn, en van een niet meer bestaanden Prins-bisschop en onttroonde, in Duitschland wonende, Vrije-Rijksheeren, pogingen tot herstel van den ouden politieken toestand zouden aanwenden. En wat de onderdanen der Generaliteit betreft, ten deele, nl. der landen van Overmaas, waren zij te zeer als wingewest behandeld, ten deele, nl. van 't Staatsch Overkwartier, waren zij te kort, slechts van 1715—1794, onder dit bestuur geweest, terwijl van het tweeheerig Maastricht, als sterk verdedigde vesting, ook niet kon verwacht worden, dat het pogingen tot dat herstel zou doen.

Hier was aan de Verbonden Mogendheden de regeling van den toestand overgelaten en reeds 16 Nov. 1798 schreef de Engelsche Minister van Binnenlandsche Zaken, lord Grenville, in de dépêche die het samengaan van Engeland en Rusland in 1799 heeft ingeleid — dat aanleiding gaf tot de bekende mislukte landing in N.-Holland en den slag bij Castricum — aan Sir Charles Withworth, den Engelschen gezant te St. Petersburg, dat indien de Nederlanden (de Oostenrijksche zijn bedoeld) onder de plaats gehad hebbende omstandigheden niet onder de heerschappij van Oostenrijk konden geplaatst worden, daar het wel kon verondersteld worden of deze aanwinst zou zijn het voorwerp van naijver van ieder der twee groote Germaansche Mogendheden, het te overwegen overbleef, welk land het krachtigste zou zijn ter voorziening in de verdediging van dezen hoogst belangrijken slagboom tegen de te verwachten annexatie door Frankrijk. Er was geen plan dat te Londen zoo krachtig en praktisch was voorgekomen, als de vereeniging dezer gewesten met de Hollandsche Republiek onder het bestuur van een Stadhouder enz. Hierop antwoordde Czaar Paul I aan Woronzow, Russisch gezant te Londen, 30 Dec. 1798, dat hij het voor eene groote en nuttige aanwinst achtte voor al de mogendheden van goede meening, als de voormalige Oostenrijksche Nederlanden aan Frankrijk konden ontrukt en bij de Nederlanden gevoegd worden (1).

---

(1) Dr. H. T. Kolenbrander. *Bronnenverzameling. Ontstaan der Grondwet.* II, 1815. 's Gravenhage, M. Nijhoff. 1901. p. 1.

In het Engelsch-Russisch tractaat van 1805 April 11 ter inleiding der derde coalitie werd bepaald in een afzonderlijk artikel: Les hautes parties contractantes sont convenues qu'il entre dans le but du présent concert, de procurer à la Hollande et à la Suisse d'après les circonstances, des arrondissements convenables tels que les ci-devant Pays-Bas, Autrichiens en tout ou en partie à la première, et l'état de Genève ou la Savoye à la seconde (1).

Uit de onderhandelingen in 1813 tusschen Willem I en het Engelsche Gouvernement (lord Castlereagh) gevoerd van 27 April af en uit de briefwisseling van dezen met lord Clancarty blijkt, dat de beschikking over België door de groote Mogendheden werd voorbehouden en dat zelfs over Maastricht, vroeger tot de Generaliteit behoorend, moest onderhandeld worden (2). Maar daar blijkt ook uit, eens voor al gezegd, dat zonder de niet opportune inmenging van de Regeering van Willem I, door tusschenkomst der commissarissen van den Souvereinen vorst, Limburg met België even goed bij Nederland zou zijn gevoegd. En ten overvloede blijkt dat uit een schrijven dier commissarissen aan den commissarissaris-generaal voor buitenlandsche zaken in den Haag van 5/3, waarin zij schrijven over Minuth, den namens de Verbonden Mogendheden aangestelden Regeeringscommissaris, waar men aldus leest:

Het is al verder opmerkelijk, dat, zoo men wil, de heer Minuth, den rentmeester Michiels (3).... gechargeerd heeft in naam van Z. K. H. bezit van het land van Montfort te nemen en zulks ook meer gedetailleerd wederom door denzelven gedaan is, schoon deze inbezitneming reeds door ons geschied is (4).

Wanneer men een duidelijk overzicht wenscht der staatkundige wisselingen, die van Januari 1814 af tot de afkondiging der Grondwet van 1815 in de streken, thans vormende de provincie Limburg hebben plaats gevonden, zal het noodig zijn daarbij vier tijdstippen te onderscheiden:

---

(1) *Ontstaan der Grondwet, Op. Cit.*, II, p. 1.

(2) *Ibidem*, bl. 4—19.

(3) Michiels (later M. van Kessenich) voormalig rentmeester der Domeinen van den Prins van Oranje in het ambt Montfort.

(4) Gordon's *Excerpten* (of afschrift), uit het Ms. verbaal der handelingen van.... commissarissen van Z. K. H.... den Prinse van Oranje-Nassau, n° 136.

1°. dat waarop deze streken nog tot Frankrijk behoorden en het Fransche bestuur zich kon doen gelden;

2°. het bestuur van het gouvernement général du·Bas-Rhin;

3°. de regering van den Souvereinen Vorst en 4°. het in werking treden der grondwet van 1815.

I.

Wanneer eindigde in Limburg het Fransch bestuur?

In het algemeen luidt het antwoord op deze vraag: op het tijdstip waarop de legers der Geallieerde Mogendheden voor goed bezit van deze streken hebben genomen. Op dit standpunt plaatst zich ook de procureur-generaal bij het Belgische Hof van Cassatie Isid. Plaisant, waar hij in de voorrede van het XVIe deel der Pasinomie schrijft: „Dès les premiers jours de janvier 1814, une partie du territoire, composant aujourd'hui le royaume de Belgique, se trouvait envahie par les armées alliées.

La force obligatoire des actes émanés de l'empereur Napoléon, à partir de cette époque, dépend donc d'une question de fait: *l'occupation.*

Doch, al moge voor de toenmalige vestingen Maastricht en Venlo het einde van het Fransch bewind nauwkeurig zijn vast te stellen, voor de overige gedeelten kan dit slechts bij benadering geschieden. Geschiedkundig staat vast, dat Luik den 21 Jan. 1814 door de Geallieerden werd bezet en dat in de maand Februari de legers der Geallieerden zoodanig reeds bezit van deze streek hadden genomen, dat nog alleen Maastricht en Venlo aan het Fransch bewind onderworpen waren. Deze beide steden werden krachtens de conventie van 23 April 1814 entre S. A. R. Monsieur, fils de France, frère du Roi, lieutenant-général du royaume de France, et chacune des Hautes Puissances alliées. (Zie *Pasinomie op den datum*) aan de Geallieerden overgegeven (¹). Voor Maastricht geschiedde dit den 4 en 5 Mei 1814, toen het Fransche garnizoen onder bevel van generaal Merle de vesting ontruimde, voor Venlo 8 Mei.

Op grond dezer historische gegevens, zal men het einde van het Fransch bewind met voldoende zekerheid niet eerder kunnen

(¹) Zie bijlage I.

stellen dan, voor Limburg in het algemeen in de tweede helft van Februari 1814 en voor Maastricht en Venlo op 5—8 Mei 1814.

Nu is het waar, dat bij besluiten van den Souvereinen Vorst van 6 Sept. 1814 en van 29 Nov. 1814 (Zie Pasinomie op den datum) voor het eindigen van het Fransch bestuur in deze gewesten is bepaald de dag van 31 Januari 1814, doch hiertegen valt aan te merken, dat speciaal voor het Departement de la Meuse-inférieure, die datum niet slechts willekeurig, men daarenboven in strijd is aangenomen met a) het beginsel der *occupation*, die zeker op 31 Januari 1814 niet voor het geheel departement als juist kan worden aangemerkt en b) met den exceptioneelen toestand der vestingen Maastricht en Venlo, voor welke in geen geval een vroegere termijn dan die van 24 April 1814 is aan te nemen.

II.

Toen, na den slag van Leipzig, in de laatste maanden van 1813 het einde van het Napoleontisch bestuur in de sedert 1794 door Frankrijk bezette landstreken te voorzien was, zagen de Vereenigde Mogendheden de noodzakelijkheid in, om, in afwachting eener definitieve regeling, voorloopige maatregelen te treffen omtrent het interimair bestuur der te occupeeren landstreken. Reeds bij onderling accoord gesloten te Kalish den 27 – 28 Februari 1813 werd tusschen Rusland en Pruissen een of- en defensief verbond aangegaan, met het doel Pruissen te herstellen in die verhoudingen welke de zekerheid der beide staten moesten uitmaken. Dit tractaat werd 19 Maart 1813 bij de conventie te Breslau en nog door andere conventie's aangevuld. Bij die van Breslau hadden deze mogendheden een administratieven raad uit afgevaardigden der Verbonden Mogendheden in het leven geroepen „pour l'administration des provinces conquises avant le passage du Rhin" (1). Den 4 April daarop werd door Keizer Alexander te Kalisch eene acte geteekend, die aankondigt dat de conseil administratif ingesteld door de conventie van Breslau zou bestaan uit graaf Kotchouby, voorzitter, en baron Karel de Stein, benoemd door Rusland, den geheimraad von Schoen en den

(1) Koch et Schoell, III, 574—578. Martens, *Recueil des traités*, XII, 564.

staatsraad von Rudiger, benoemd door Pruissen (1). Doch nu eerlang de legers der mogendheden den Rijn zouden overschrijden, werd eene nadere regeling onvermijdelijk. Die regeling had plaats bij de conventie van Basel van 12 Jan 1814 (2). Bij deze conventie werd bepaald, dat de landen van den linker Rijn-oever onderworpen zouden zijn aan het opperbestuur van het te Leipzig gevestigd Centraal Departement en bestuurd zouden worden door de gouverneurs-generaal, die door dat departement benoemd waren (art. 2). In art. 5 werd bepaald dat o. a. zoude gevormd worden het navolgend generaal departement; c) van den Neder-Rijn, dat bestaan zoude uit de departementen der Roer (hoofdstad Aken), der Ourthe (hoofdstad Luik) en der Nedermaas (hoofdstad Maastricht), met Aken als residentie van den gouverneur-generaal en Maastricht en Luik als die van de gouvernementscommissarissen. Onder het gouvernement van den Neder-Rijn ressorteerde dus nagenoeg geheel het grondgebied der tegenwoordige provincie Limburg. In de derde bij dat besluit gevoegde tabel werd de geheimraad Sack tot gouverneur generaal van den Neder-Rijn benoemd. Deze aanvaardde zijne betrekking den 10 Maart 1814 blijkens het dien dag door hem genomen arrêté (3). Het gouvernement van den Neder-Rijn is dan ook het eenig wettig bestuur geweest dat in deze streken aan het Fransch bewind is opgevolgd.

Bij diezelfde conventie werd nog in de derde tabel, volgens art 8 — bepalend, dat, tengevolge van het in bezit nemen van nieuw grondgebied er ook nieuwe generale gouvernementen zouden worden gevormd — zulk een generaal gouvernement ingesteld voor de departementen der Sambre en Maas, de Dyle en Jemappe met Brussel als hoofdstad en baron de Horst tot gouverneur-generaal, die 23 Maart 1814 in functie trad en 5 Mei daarop vervangen werd door den Oostenrijkschen generaal baron de Vincent, dien

(1) DE MARTENS. *Recueil des traités*, XII, (cf. KOCH et SCHOELL, III, 264—265, De M., *Recueil diplomatique*, V, p. 566.

(2) Id. ibid. tom. I. p. 431 en *Pasinomie* op den datum. Bij het tractaat van Leipzig tusschen de Verb. Mogendheden was bij art. 1 eene centrale admin. voor de bezette landen opgericht en bij art. 7 werd de directie aan baron von Stein opgedragen.

(3) *Pasinomie op den datum en Journal du Bas-Rhin* N° 1.

de Keizer van Oostenrijk had benoemd, maar ook in naam van de Verbonden Mogendheden besturend. Doch reeds vóór dat Baron de Horst werd benoemd hadden de hertog van Saxen-Weimar, bevelhebber van het Russisch-Pruissisch-Saksisch leger in Brabant, en Generaal van Bulow, bevelhebber van het derde Pruissisch legerkorps, bij proclamatie uit Brussel van 11 Febr. 1814 respectievelijk generaal von Wollzogen en von Boyen, hoofden van hun staf, benoemd om in naam der Verbonden Mogendheden een provisioneele regeering in te stellen. Deze stelden dien zelfden dag de organisatie der regeering vast en, na 15 Febr. 1814 eenige veranderingen daarin te hebben aangebracht, installeerden zij dienzelfden dag het voorloopig bestuur aan wiens hoofd voor het militair gedeelte stond de graaf van Lottum en voor het burgerlijk bestuur de heer Delius als commissarissen-generaal der Verbonden Mogendheden en onder deze als gouverneur-generaal voor België den hertog de Beaufort.

Kort daarna was in de Noordelijke Nederlanden, bij proclamatie van den Souvereinen Vorst van 29 Maart 1814, afgekondigd de grondwet van 1814, welke grondwet in de art. 53 en 54 omschrijft, dat het tegenwoordig grondgebied der Vereenigde Nederlanden in Europa bestaat uit de negen daarin genoemde provinciën en landschappen. Zoo als van zelf spreekt, kon er op 29 Maart 1814 niet aan gedacht worden, om als integreerend deel van de toenmalige Nederlanden in die grondwet eenig deel onzer provincie, toen nog departement der Neder-Maas, te noemen. Doch aan het slot van art. 54 heet het: „Braband bestaat provisioneel uit alle de landen en steden, voormaals bekend onder den naam van Generaliteits Landen, en uit zoodanige andere, als in lateren tijd verkregen, en daarbij gevoegd zijn".

Deze in den geest der ontwerpers der grondwet van 1814 duidelijke bepaling heeft echter in lateren tijd bij sommigen het beweren doen ontstaan, dat de in onze provincie gelegen landstreken, die vóór 1795 Generaliteits-landen waren, ook onder de bepaling van art. 54 hiervoren genoemd waren begrepen.

Geheel ten onrechte. Op 29 Maart 1814 was nagenoeg geheel het territoir vormende de tegenwoordige provincie N.-Brabant onder beheer en bestuur van den Souvereinen Vorst. Eene *provincie* N.-Brabant had vroeger nooit bestaan. Vandaar dat de

delimitatie dier nieuwe provincie verwees naar de vroegere Generaliteits-landen in Brabant, zooals de Meierij van 's Hertogenbosch, de baronnie van Breda enz. enz. Al die Generaliteits-landen zouden de nieuwe provincie N.-Brabant vormen. Dit was natuurlijk en vond eenieder begrijpelijk, daar de Souvereine Vorst krachtens occupatie heer en meester in N.-Brabant was. Doch dit was hij op 29 Maart 1814 allerminst in het departement der Neder-Maas.

Daarbij komt, dat bij het tractaat van den Haag van 27 floréal an III (16 Mei 1795), bevestigd bij de wet van 8 prairial an III (27 Mei 1795), door de Bataafsche Republiek aan Frankrijk voor goed in souvereiniteit waren afgestaan, gelijk wij hiervoor p. 171—'72 zagen:

„Maestricht, Venlo et leurs dépendances, ainsi que les autres enclaves et possessions des Provinces-Unies situés au Sud de Venlo, de l'un et de l'autre côté de la Meuse". Nu kon de Souvereine Vorst, als getreden in de rechten en verplichtingen der Bataafsche Republiek, dien afstand van grondgebied bij tractaat gedaan niet feitelijk ongedaan maken, door eenvoudig de afgestane landstreken bij het Koninkrijk der Nederlanden in te lijven. Dat tractaat kon alleen, zooals ook geschied is, bij de slotacte van het Weener Congres, door een nader tractaat, buiten werking gesteld worden. Voorloopig bleef het Departement der Neder-Maas behooren tot Frankrijk, onder beheer van het gouvernement van den Neder-Rijn.

Niemand dacht er dan ook in Maart 1814 om, al ware het slechts tijdelijk, in onze streken de staatkundige indeeling van vóór 1795 te doen herleven. Dit ware eene bespottelijke en door de veranderde toestanden onuitvoerbare poging geweest. En toch heeft deze en gene zulks wel eens beweerd.

Volgens M[r] von Geusau (De politieke indeeling van Limburg, 1794—1839 in den jaarg. der *Publications* in 1903 uitgegeven, dl. XXXIX op pag. 212), zou de Souvereine Vorst reeds bij besluit van 24 Jan. 1814 de voormalige binnen Limburg gelegen Generaliteits-landen aan de Vereenigde Nederlanden hebben toegevoegd en bij dat zelfde besluit de heeren Bangeman Huygens en van Hugenpoth tot den Berenclauw hebben benoemd tot commissarissen in de voormalige Generaliteits-landen die geen deel uitmaakten van het departement van de Monden van den Rijn.

Dit besluit wordt vermeld door den heer Mr Alex. Gordon in zijne *„Politieke en rechterlijke indeeling van Limburg"* 1814—1839 § 179 waar hij zegt: „Voor de voormalige binnen Limburg gelegen Generaliteits-landen, die langer dan Staats-Vlaanderen en Staats-Brabant in de macht der Franschen gebleven waren, had dit (het voegen bij de Vereenigde Nederlanden namelijk) plaats bij besluit van den Souvereinen Vorst van den 24 Januari 1814 n° 7, waarbij tot hoogstdeszelfs Commissarissen in de voormalige Generaliteits landen welke geen deel uitmaakten van het departement van de Monden van den Rijn benoemd werden de heeren Bangeman Huygens en Hugenpoth tot den Berenclauw" met verwijzing naar *Ms. Verbaal* van 27 Jan. 1814, n° 7, dat niet onder mijn bereik is (1). Wel heeft de heer Gordon excerpten of afschrift (?) ervan gemaakt vervat in 2 registers op het Rijks archief te Maastricht aanwezig, en uit deze excerpten blijkt hetzelfde en tevens, dat de commissarissen kennis kregen van hun benoeming bij missive van den Commissaris-Generaal voor de Binnenlandsche Zaken van denzelfden dag n° 23. Maar in dit heele besluit, zooals het in de exerpten wordt weergegeven, zien wij nu juist niet eene bijvoeging, maar eene benoeming van commissarissen tot bijvoeging, eene benoemings-akte anders niets; want de proclamatie krachtens welke de inbezitneming geschiedde was geen andere dan die van den Souvereinen Vorst van 6 Dec. 1813, gelijk hierna blijkt.

In dit besluit vinden wij nu in ieder geval een afdoende bevestiging van ons boven uiteengezet betoog, dat men in 1814 wel degelijk verschil maakte tusschen Generaliteitslanden gelegen in het Departement van de Monden van den Rijn en Generaliteitslanden in het Departement der Neder-Maas gelegen. Doch dit slechts ter loops.

Met welk recht toch, of zelfs maar schijn van recht zou de S. V. *reeds* op 24 Jan. 1814 de vroegere Generaliteits landen in het Dep. der Neder-Maas bij de Vereenigde Nederlanden hebben kunnen voegen? Al aangenomen dat in staatkundige aangelegenheden zijne macht als S. V. op 24 Jan. 1814 vrij onbeperkt was, dan toch staat dit eene punt als onbetwistbaar vast, dat met het tractaat van 's Hage van 27 floréal an III alle rechten der vroegere

(1) Het bevindt zich in het archief van de Prov. Griffie volgens Gordon.

Generaliteit in Limburg waren vervreemd. Dat tractaat is en blijft een niet uit den weg te ruimen hinderpaal. Op het papier kon de S. V. wellicht nog, wie weet welke vreemde landstreek integreerend deel hebben verklaard der Vereenigde Nederlanden.

Doch het quo jure zal steeds de vraag zijn en blijven en daarom is het toevoegen aan de Vereenigde Nederlanden eener landstreek, die 1° bij wettig tractaat was afgestaan en 2° waar tijdens de toevoeging nog een vreemde het beheer voerde en dus geen occupatie van bestond, eene handeling die in rechten absoluut zonder gevolgen moet geacht worden.

Wat het beletsel betreft, dat het tractaat van den Haag, hiervoor vermeld, tegen de inbezitneming stelde, dit redeneert de Commissaris Bangeman Huygens in een brief van 5 Maart 1814 aan den Commissaris-Generaal van Buitenlandsche zaken aldus weg: „Het komt ons intusschen voor dat 's Prinsen regt op de Generaliteits-landen onbetwistbaar is. Bij het tractaat van Parijs (¹) van 1795 zijn de zelfde wel aan Frankrijk afgestaan, doch onder het engagement dat Frankrijk daarvoor een equivalent aan Holland zoude bezorgen, Frankrijk heeft daarin niet voldaan. Dit tractaat kan dus van geene verbindende kracht zijn en de Prins herneemt zijn regt op die conditioneel gecedeerde landen".

In hoeverre hij hier de meening van den Souvereinen Vorst zelve weergeeft is niet uit te maken. Maar het is waarschijnlijk, dat de Bataafsche Republiek van dit equivalent afstand deed bij een der geheime artikelen van de conventie van 22 Augustus 1801, zoo beweren C. G. de Kock en F. Schoell tenminste in hun *Histoire abrégée des traités de paix entre les puissances de l'Europe depuis la paix de Westphalie* (²) meermalen aangehaald.

Hoe het zij, de heeren Bangeman Huyghens, Hugenpoth tot den Berenclauw, en de mede bij besluit van den Souvereinen Vorst, van 10 Maart 1814, aan hen toegevoegde commissaris vooral voor wat de Justitie betrof, Mr Bernard Jan Vrijthof, officier van justitie te Dordrecht (³), zij zijn werkelijk in de eerste maanden van 1814,

---

(¹) Eigenlijk tractaat van den Haag, maar het wordt ook tractaat van Parijs genoemd, wijl het daar van Fransche zijde is geteekend.

(²) Deel I, p. 557, kol. I, noot.

(³) Aan Hugenpoth werd bij besluit van den S. V. d.d. 23 April n° 11 honorabel ontslag verleend. (GORDON, *Pol. en rechterl. van Limb.* 1814—1839. Aant. 323).

als vertegenwoordigers van den S. V., in deze gewesten opgetreden. Voor dat nog de geheimraad Sack het beheer over het gouvernement van den Neder-Rhijn had aanvaard (10 Maart 1814) hadden de commissarissen van den S. V., die zich niet schenen te storen aan of niet te weten van de bepalingen der conventie van Basel, bij de hoofden der Russische en Pruissische legerafdeelingen pogingen in het werk gesteld om met hen, zooals M^r v. G. het euphemistisch uitdrukt de gedane *inbezitneming* der Generaliteitslanden te regelen. Die commissarissen, en zoo zij handelden op last van den S. V., ook deze, hebben daarom voor hunne rekening de schromelijke verwarring, die tengevolge van hun optreden in het bestuur dezer gewesten ontstond. Van den Russischen generaal van Wintzengenrode, een militair doch zeker geen diplomaat, wisten zij het besluit van 9 Febr. 1814, door v. G. dl. XXXIX op pag. 213 medegedeeld, te verkrijgen, in welk besluit art. 11 bepaalt:

„Sont exceptés de ces dispositions les anciens pays hollandais qui se trouvent situés dans le département de la Meuse inférieure et qui se trouvent sous l'administration particulière des Commissaires de S. A. R. Prince d'Orange, nommées à cet effet."

Als wij de excerpten uit de correspondentie der commissarissen van den S. V. door Gordon hierboven aangehaald volgen, zien wij, dat hunne pogingen tot inbezitname eerst volledig en definitief door de Weener Congresakte bekroond zijn, hoewel zonder deze pogingen Limburg met België toch wel aan Willem I zou zijn toegekend, wat al in 1798 bij Rusland en Engeland zooals wij zagen, vaststond. Verder zien wij uit die correspondentie, dat vóór dit congres nu eens een deel van Limburg bij verrassing werd afgestaan aan het bestuur der commissarissen van den S. V., dan weer onttrokken.

Den 27 Jan. 1814 berichtten zij aan den Commissaris-generaal voor Binnenlandsche Zaken en aan den Secretaris van Staat voor de Buitenlandsche Zaken, dat zij zich den volgenden dag naar Luik zouden begeven, als zijnde de dichtst bij de landen waarover zich hunne commissie uitstrekte door de Geallieerden bezette plaats; dat zij de reis zullen nemen door de Meierij, zich te Luik bij den generaal van Wintzengenrode zullen vervoegen en tot zij hem gezien hebben het incognito zullen bewaren. Uit hunne

verdere correspondentie blijkt, dat zij den 30^{en} te Luik aankwamen en Huygens zich onverwijld bij den generaal vervoegde, hem niet vóór 5 uren te spreken kreeg en hem kennis gaf van de zending der commissarissen. Hij heeft de overtuiging, volgens deze correspondentie, dat de principale kwestie der inbezitneming opgelost is en door den generaal zal bevorderd worden. Het was hem ook gebleken, dat de generaal dienaangaande geene instructies had en naar de omstandigheden handelen kon. De generaal betuigde zelfs zijne verwondering, dat men omtrent de provisioneele administratie van dat land niets bestemd had. Op 4 Februari begaven zich de commissarissen naar de dorpen gelegen aan de linkerzijde der Maas. In het geheel waren dit in het tegenwoordig Nederl. Limburg, behalve Maastricht, een deel van Vroenhoven, St. Pieter, fort St. Michiel, St. Stevensweert, als men de oude Maas beschouwt en een deel van Linne, doch in Belgie: Fologne (Volen), Houppertingen, Nederheim, Payfve (Peen), Mopertingen, Russon (Rutten), de dorpen van Redemptie in 1794, en verder Vleytingen, Hees, Sepperen, Sluizen, Coninxheim, Groot-Loon, Mechelen met Daelgrimby, voormalige schepenbanken van St. Servaas, en het Belgisch gedeelte van den Vroenhof (namelijk Montenaken, Heukelom en Wilre). Deze dorpen nu gingen zij in bezit nemen in naam van den Souvereinen Vorst en begonnen te Sepperen. Het volgend arrêté der inbezitneming te Sepperen genomen, werd overal gepubliceerd en aangeplakt:

Wij Commissarissen enz.
overwegende dat de gemeetens
gelegen in het Departement
Arrondissement
Canton

van ouds een deel uitgemaakt hebben van den Staat der Vereenigde Nederlanden en dus onder 's Prinsen Souvereiniteit behooren, hebben gearresteerd, zooals wij arresteren bij deze:

Artikel 1.

De Souvereiniteit van Z. K. H. den Heere Prince van Oranje-Nassau over de Vereenigde Nederlanden zal in voornoemde plaatsen worden geproclameerd en 's lands wetten geafficheerd.

Artikel 2.

De plaatselijke Autoriteiten te . . . . zullen hunne functiën provisioneel blijven continueren.

Artikel 3.

De Maires en Adjoints maires zullen in plaats van de benaming van Maire die van Burgemeester en vice-Burgemeester, en de Municipaal raden die van gemeentens-Manschappen aannemen.

Artikel 4.

De Burgemeesters van voornoemde plaatsen zullen met de percepteurs zorgen, dat de gemeentens gelden afgescheiden van die der andere gemeentens beheerd worden.

Artikel 5.

De percepteurs zullen aan ons commissarissen rekening en verantwoording doen van de onder hun berustende gelden, door de contribuabelen van de voornoemde gemeentens in hunne kassen gefourneerd en in het vervolg te fourneren, met last om geene afgifte daarvan zonder onze speciale aanwijzing te doen.

Artikel 6.

De in voornoemde plaatsen behoorende bureaux van charité worden, elk voor hare gemeente met de administratie der goederen en penningen belast, welke tot hiertoe onder de beheering der bureaux van Bienfaisance stonden en zullen alleen aan ons verantwoordelijk zijn.

Gedaan en gearresteerd te Zepperen den 4 Februari 1814.

Uit hetgeen nu volgt, blijkt dat het eenige besluit waarop hun inbezitneming namens den Souvereinen Vorst gebaseerd was de hiervoor vermelde proclamatie van 6 December 1813 was, want ik lees hierop in de excerpten: „waarop de publicatie van Z. K. H. van 6 Dec. wegens de aanneming der Souvereiniteit en de proclamatie van denzelfden datum houdende oproeping tot het opnemen der wapenen door commissarissen met gepaste plechtigheid zijn afgekondigd en bevolen is dat dezelfde vervolgens almede van de Predikstoelen aan den volke zullen worden voorgelezen". Wij

zagen reeds, dat de commissarissen het tractaat van Parijs ('s Gravenhage) wegcijferden, ten einde die voorbarige inbezitneming voor den Souvereinen Vorst te wettigen.

Van 6 Februari af werd voortgegaan met de inbezitneming der Staatsche landen van Daelhem, 's Hertogenrade, Valkenburg en 't ambt Montfort, zooals zij zich na het tractaat van Fontainebleau bevond

Rechts van de Maas, behalve Wyk en Venlo, waren nu in bezit genomen, door de Commissarissen van den S. V., in Limburg:

Amby,
Beek,
Belfeld,
Bemelen,
Berg-en-Terblyt,
Beesel,
Borgharen,
Bunde,
Cadier,
Climmen,
Echt,
Elsloo,
Eysden,
Geul,
Gulpen,
Heer-en-Keer,
Heerlen,
Houthem,
Hulsberg,
Itteren,
Linne,
Maasbracht,
Margraten,
Meersen,
Mesch,
Montfort,
Nieuwenhagen,
Nieuwstad,
Obbicht en Papenhoven,
Odiliënberg,
Ohé-en-Laak,
Oost,
Oud Valkenburg,
Posterholt,
Roosteren,
Schaasberg,
Schimmert,
Schin-op-Geul,
Stevensweert,
Strucht,
Ulestraten,
Vaals,
Valkenburg,
Vlodrop,
Voerendaal.

Weldra ontstond het eerste conflict nl., toen de heer Minuth, *benoemd* commissaris voor het departement der Nedermaas, bij proclamatie van 28 Februari (1) aan de burgemeesters van alle

(1) GORDON, 1814—'39, noot 335.

Hollandsche en Geldersche gemeenten, d. i. der Generaliteits-landen de order gaf geen bevelen van de commissarissen van den Souvereinen Vorst aan te nemen, maar de zijne in te volgen. *(Brief der Commissarissen van 5 Maart voornoemd).* Deze proclamatie, zegt Minuth in een brief van 3 Maart aan voornoemde commissarissen, bij zijn schrijven gevoegd te hebben, doch zij werd niet gevonden, wat den commissarissen aanleiding gaf, naar uit *hun* schrijven blijkt, om, zich daarachter verschuilend, eene afwachtende houding aan te nemen; terwijl Bangeman Huygens hierover schreef aan Krüsemarck, Pruissisch minister in het hoofdkwartier te Luik, ten einde diens raad in te winnen. Deze minister deed zijn plicht door hem te raden, dat de Souvereine Vorst direct bij de generale administratie der veroverde landen te Basel stappen moest laten doen, ten einde verdere uitvoering dier orders opgeheven te krijgen. Op ëene beslissing van den Kroonprins van Zweden (1) gegeven in het hoofdkwartier van Luik op 6 Maart 1814 (2), waarbij de verschillende Commissiën door den generaal van Wintzengenrode benoemd, provisioneel en tot de komst van den heer Sack, gouverneur-generaal van den Neder-Rijn werden gehandhaafd (3), vrijlatend aan de commissarissen voor de drie departementen van de Neder-Maas, Roer en Ourthe, door den Prins Alex. van Solms, gouverneur-geneneraal van het Groothertogdom Berg (die van de Roer onbekend), om te kunnen tegenwoordig zijn bij de deliberatie der commissiën, besloten de commissarissen van den Souvereinen Vorst stilzwijgend hunne administratie voort te zetten. (Brief van de commissarissen van den Souvereinen Vorst dd. 7 Maart aan den Commissaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken). Zelfs gingen zij er toe over de grondwet van 29 Maart 1814, door toezending aan de burgemeesters der in bezitgenomen plaatsen der voormalige Generaliteit, van een exem-

(1) Jean Bernadotte, 1818—'44 Kon. van Zweden als Karel XIV. In 1794 was hij ook in deze gewesten geweest, maar *toen* als *Fransch* generaal om ze voor de *Fransche* Republiek te veroveren. Hij was 11—13 Oct. 1794 gelogeerd bij P. P. Erens, pastoor te Vlodrop, zie A. J. A. FLAMENT, Pieter Paulus Eerens, pastoor en dokter in *Geschiedk. bladen* I[1] (1905) 283 en *de Maasgouw* 1905, 67—72 passim.

(2) Excerpten op 7 Maart.

(3) De Commission Centrale du Gouvernement van het dep. der Nedermaas te Luik zetelend 4 Febr. vastgesteld en 9 Febr. gewijzigd, zie *Publ.* XXXIX, 212—216.

plaar der proclamatie van den S. V. van dien dag betrekkelijk het aannemen der constitutie en die hun met een missive van den Algem. secretaris van Staat van 1 April 1814 n° 459 bij estafette was overgebracht.

Ingevolge opdracht van den S. V. begeven zij zich vervolgens naar Dusseldorp om aldaar bij den Prins van Solms de belangen van den S. V. voor te staan. Intusschen had echter de geheimraad Sack het bewind over het gouvernement van den Neder-Rijn aanvaard en vonden zij zich genoodzaakt met dezen rekening te houden. De toestand was dus op 11 Maart 1814 deze, dat feitelijk vijf besturen elkaar in den weg stonden nl.:

1e het eenig wettig bestuur, dat van het hoofd van het gouvernement van den Neder-Rijn Sack (commiss. voor het dep. der Nedermaas Minuth).

2e de Commissarissen van den S. V., die te vergeefs poogden, de te niet gegane rechten der vroegere Generaliteit te doen herleven.

3e de Commandanten der legerafdeeling als *a.* de Kroonprins van Zweden, *b.* en *c.* de Russische generaal von Wintzengenrode en en de Knieper. (Zie aant. 1 bldz. 231 hierna vóór de bijlagen).

4e gelijk uit het hier voor aangehaald schrijven van Bangeman Huygens van 5 Maart blijkt, het Gouvernement-generaal van Brussel. In dien brief toch lezen wij „bij alle deze botsingen van autoriteiten is het remarquabel dat door het gouvernement generaal van Brussel een prefect voor het departement der Nedermaas benoemd is en deze, een Franschman, de gewezen onder-prefect van Roermond (1) zich in Maastricht bevindt.

5e de Fransche prefect Roggieri, die zelfs nog in het accoord van overgave van Maastricht door den Franschen generaal Merle slechts een „arrangement militaire" zag, zooals hij te voren 30 April aan den Commissaire de l'Intérieur et du Culte te Parijs schreef, meldende dat hij gehoord had, dat 3 Mei de overgave moest geschieden en die altijd nog tot op 8 Mei weigerde zich over te geven aan de Verbondene Mogendheden, zoodat eene inname met militair geweld van het Gouvernements-hôtel in het vooruitzicht was gesteld, „wegen Entfernung des hier noch befindlichen und die Uebergabe noch immer verweigrenden französischen Praifectur,

(1) Joseph Brandès.

en de gouvernements-commissaris voor het Dep. der Nedermaas Piautaz verklaarde reeds, dat hij zou, „nötligenfalls durch die hiesigen militair gewalt kräftig unterstützt werden (1). Eene belegering die door het gewillig wegtrekken van Roggieri voorkomen werd.

Een ernstig conflict, over het uitoefenen nl. van een der hoogste praerogativen van de Souvereiniteit, de rechtspraak ontstond tusschen Sack en de commissarissen van den S. V., toen op 11 Mei 1814 Maastricht aan de Geallieerden was overgeven. In wiens naam zoude voor 's hands het tribunal de première instance te Maastricht recht spreken?

Wij vinden dienaangaande het volgende aangeteekend in het register der deliberatiën dier rechtbank.

Séance extraordinaire du 11 mai 1814, où étaient présens Mrs Kerens président, Babut Du Marès vice-président, Claessens, Esberard, Vanheylerhoff et Heckelers juges, de la Gravière (2) Procureur Impérial.

Attendu que Monsieur le Commissaire du gouvernement du Bas-Rhin pour le Département de la Meuse inférieure a écrit au tribunal de ne rendre dorénavant aucun jugement qu'au nom des Hautes Puissances Alliées en constituant le Président et membres personellement responsables de toute inobservation de cette règle de conduite;

Attendu qui Messieurs les Commissaires de S. A. R. le prince d'Orange-Nassau, Souverain des Pays-Bas réunis, avaient déjà *ordonné* verbalement au tribunal de rendre à l'avenir la justice, par rapport à la ville de Maestricht et les Etats ci-devant Hollandais, au nom du prince Souverain prédit, ou bien pour l'arrondissement général au nom du Souverain;

Attendu que dans cet état des choses le tribunal ne peut que surseoir provisoirement à prononcer des jugements et que pour mettre un terme à cette incertitude il sera nécessaire qu'il obtienne au plutôt une audience de Messieurs les Commissaires prédits en commun, pour leur demander sur le point essentiel et

---

(1) Overeenkomst tusschen Piautaz en de Comiss. v. d. S. V. van 8 Mei 1814. Zie *Publ. de Limburg*, XXXIX, 227.

(2) Eig. d'Orléans de la Gravière, een natuurl. zoon van Philippe Egalité.

sur les autres leurs ordres et leurs instructions auxquels il s'empressera de se conformer.

En conséquence le Tribunal commet son Président afin d'écrire des lettres à Messieurs les Commissaires prédits pour qu'ils veuillent accorder audience à une députation de ses membres, laquelle sera composée de M^{r} le président, le procureur du gouvernement, le vice-président, le juge d'instruction et Heckelers juge.

Fait à Maestricht les jours, mois et an que dessus.

Den 23e Mei 1814 vergaderde andermaal de rechtbank in buiten gewone vergadering, blijkens het volgend verslag:

Séance extraordinaire du 23 Mai 1814 où étaient présens Mrs Kerens président, Babut Du Marès vice-président, Claessens, Esberard, Vanheylerhoff, de Hoyos, Haenen, Heckelers juges, de la Gravière procureur du gouvernement, M^{r} le juge Thoelen absent pour congé.

Sur l'exposé du président, qu'en conséquence de la délibération du tribunal du 11 du présent, il a adressé le jour suivant par l'huissier Breuckers des lettres tant à M^{r} le Commissaire du gouvernement général du Bas Rhin pour le Département de la Meuse-inférieure, qu'à M^{rs} les Commissaires de S. A. R. le prince Souverain des Pays Bas réunis, afin d'obtenir une audience pour une députation du tribunal et que jusqu'à ce jour il n'a reçu aucune réponse, qu'entretemps certain que le présent état de choses ne peut subsister plus longtemps sans entrainer de grands inconvénients et qu'il est nécessaire de fixer provisoirement au nom de quelle puissance Souveraine la justice sera rendue;

Attendu que Messieurs les Commissaires prédits, sans doute empêchés par des occupations de la plus haute importance ou par d'autres motifs, n'ont pas répondu jusqu'à ce jour aux lettres du président, ni accordé l'audience y demandée;

Attendu qu'on ne peut pas raisonnablement douter que la volonté des Hautes Puissances alliées et de S. A. R. le prince Souverain, ainsi que l'intention de Messieurs les commissaires qui les représentent, soit que le cours de l'administration de la juctice ne souffre d'interruption, tandis que le tribunal en attendant plus longtemps à siéger pour l'instruction des affaires et la prononciation des jugements, causerait de grands torts, tant aux particuliers, qu'au maintien de la police et de l'ordre public;

D'après ces considérations, ouï le procureur du gouvernement,

Le tribunal a délibéré, que provisoirement et jusqu'à nouvel ordre, il prononcera les jugements:

Au Nom de l'autorité Souveraine.

Que pour le reste il continuera à se conformer aux lois et règlements existants.

Fait à Maestricht les jour, mois et an que dessus.

Drie dagen later kwam de rechtbank op haar besluit terug.

Séance extraordinaire du 26 Mai 1814 où étaient présents etc. etc. als boven.

Le président a donné communication au tribunal de deux pièces qui lui ont été remises par Mr le bourgmestre de cette ville le 24 du présent au soir, la première en langue Française est une lettre de Monsieur le Commissaire du gouvernement général pour le Département de la Meuse-Inférieure de la part des Hautes Puissances alliées et de Messieurs les commissaires de Son A. S. le prince d'Orange-Nassau écrite au prédit Bourgmestre en date du 21 du présent, l'autre pièce est une publication du même bourgmestre conçue en langue Hollandaise datée du 22 du présent, approuvée par Messieurs les commissaires prémentionnés.

Le tribunal après mure délibération et prenant en considération le contenu des dites pièces a résolu que jusqu'à nouvel ordre les jugements et autres actes judiciaires seront rendus pour la ville de Maestricht et les villages ci-devant Hollandais au nom des Hautes-Puissances alliées et de S. A. R. le prince d'Orange-Nassau, Souverain des Pays-Bas unis, et pour les autres parties de son ressort, au nom des Hautes Puissances alliées seulement.

En conséquence la délibération du tribunal en date du 23 de ce mois est rapportée pour autant qu'elle est contraire à la présente.

Fait à Maestricht les jour, mois et an que dessus.

Men kan het begrijpen, al billijkt men het niet, dat de leden der rechtbank inziende, dat vroeg of laat deze gewesten van de Vereenigde Nederlanden zouden deel uitmaken, geen weerstand hebben kunnen bieden aan de op niets steunende eischen der commissarissen van den S. V. om op diens naam recht te spreken in gedingen vrij onbestemd aangeduid als „pour la ville de Maestricht et les villages ci-devant Hollandais". Doch de gouverneur-

generaal van den Neder-Rhijn bleef bij dit alles geen rustig toeschouwer.

Sack, van oordeel zijnde, dat enkele leden der Rechtbank te veel aan de oude orde van zaken gehecht waren om als rechters te blijven fungeeren onder een regiem, dat geheel andere beginselen huldigde, maakte den 27 Mei 1814 gebruik van zijne macht om het collegie op nieuw samen te stellen.

Van de oude leden werden door hem herbenoemd de voorzitter F. Kerens, de vice-president Babut du Marès, de rechters Claessens, Vanheylerhof, Thoelen, de Hoyos, Haenen en Heckelaers en benoemd tot rechter Hesselt van Dinter (in plaats van Esberard).

Tot procureur bij het assissen-gerecht te Maastricht werd benoemd Cruts.

Het O. M. werd uit geheel nieuw personeel samengesteld (1). Officier van Justitie (met den titel procureur) werd de advocaat van Slype en 1e en 2e substituut resp. de advocaten Heerdink en Verloren. Tot griffier werd benoemd Lignes. Het eedsformulier door Sack vastgesteld en waarop den 7 Juni 1814 de installatie der nieuwe Rechtbank plaats vond, luidde:

„Promesse de fidélité et de soumission au gouvernement établi de la part des Hautes-Puissances alliées". Van den S. V. was daarbij geen sprake meer.

Doch reeds voor de nieuwe samenstelling der Rechtbank had Sack den 16 Mei 1814 (Pasin. op den datum) het volgend besluit uitgevaardigd:

J'arrête que dorénavant, les arrêts, jugements, actes etc. pour être mis à exécution, seront verbalement pourvus des formules qui suivent: On mettra en tête ces mots:

Gouvernement-Général du Bas-Rhin.

Les Hautes-Puissances alliées font savoir à tous présens et à venir que la cour (le tribunal) de .... a rendu le jugement suivant.

Naar aanleiding van dit besluit kwam de Rechtbank den 16 Juni 1814 op hun vroegere beslissing terug en bepaalde zij: „Le tribunal, après avoir pris connaissance de cet arrêté et de la

(1) *Journal des Niederheins* (N. 38) van 9 Juni 1814.

rectification qui s'est en suivie, ordonne qu'à l'avenir les jugements et tous les autres actes, qui doivent être pourvus du mandat d'exécution seront expédiés au nom des Hautes-Puissances alliées conformément à la formule arrêtée par S. E. le gouverneur-général au moyen de quoi la délibération prise à ce sujet le 26 Mai dernier cessera d'avoir son effet".

Ditmaal had het eenig wettig gezag gezegevierd, en was in het formulier van ten uitvoerlegging der vonnissen slechts spraak van de Verbondene Mogendheden.

Wanneer de commissarissen van den S. V. zich niet ontzagen om aldus op te treden, tegenover de hoogste rechterlijke autoriteit in het Departement der Nedermaas, zal het wel geen verwondering wekken, dat zij tegenover de gemeente-autoriteiten zich nog krasser deden gelden. Zij trachtten zich overal van het beheer meester te maken, hetgeen eindelijk Sack aanleiding gaf om den 18 April 1814 aan die toen te Luik verwijlende commissarissen het krasse monitorium te zenden, in extenso medegedeeld bij v. Geusau op pag. 220.

Daarbij begint Sack te herinneren, dat hij enkel en alleen *uit eerbied* voor zijne K. H. den Prins van Oranje aan diens Commissarissen had vergund in de vroegere Generaliteitslanden (vormals gewesenen holländischen Ortschafften) beheer te voeren voor zoover zij alsdan reeds de leiding op zich hadden genomen, maar, dat het volgens de met hen gemaakte afspraak volstrekt niet in zijne bedoeling lag om nog eenige uitbreiding van hunnen werkkring toe te laten. Daarom had hij (Sack) aan zijnen ondergeschikte, den gouvernements-commissaris Piautaz, opgedragen, om in de weldra door het Fransch garnizoen te ontruimen vesting Maastricht het burgerlijk en militair beheer „ohne alle Einschränkung" op zich te nemen „und nich die geringste Einmischung zu gestatten".

Hij eindigt met de verzekering, dat, mochten de commissarissen van den S. V. zich niet aan zijn bevel storen, hij „Kraft des mir von den Hohen Verbündeten gegebenen algemeinen Auftrages zur Verwaltung des *ganzen* vormaligen Nieder-Maas Departements", zich genoodzaakt zou vinden die „Herren Commissarien gänzlich ausser Fonction zu setzen".

Men ziet hieruit reeds hoe gespannen de verhouding was.

De commissarissen van den S. V. die door hun ontijdig optreden, in het bestuur dezer gewesten eenen toestand van regeringloosheid in het leven riepen, waarvan nergens in eenig „gouvernement-général" een spoor te vinden is, omdat men zich algemeen aldaar onderwierp aan het gezag der door de Geallieerden krachtens de conventie van 12 Jan. 1814 aangestelde gouverneurs, gaven ook ditmaal nog niet toe, maar namen op 5 Mei 1814 (dus toen het Fransch garnizoen de vesting nauwelijks ontruimd had) in naam van den S. V. bezit van Maastricht en den 8 Mei ook van Venlo.

Intusschen kon dit ongemotiveerd optreden der commissarissen geen recht scheppen voor den S. V., maar alleen verwarring in het bestuur na zich slepen.

Sack, die alleen het recht op zijn hand had, maar niet daarmede de macht bezat om aan zijn besluiten kracht bij te zetten, begreep nu de noodzakelijkheid om voor overmacht te zwichten. Dit alleen verklaart den modus vivendi door hem 7—8 Mei 1814 met de commissarissen van den S. V. getroffen, medegedeeld in extenso bij v. G. op pag. 224 en vg., ondanks het schrijven van Piautaz, den commissaris namens de Ver. Mog. in het Dep. der Nedermaas, van denzelfden 5 Mei aan de commissarissen van den S. V.

Sack vangt aan met het gegrond verwijt, dat de commissarissen van den S. V. zelfs niet eens de met hem getroffen regeling eerbiedigden. Men hoore op welken toon:

„En n'observant aucun de ces arrangements, aucune de ces considérations, vous avez non seulement blessé la bonne foi, mais aussi l'autorité des Hautes Puissances alliées, au point que je me vois obligé d'en faire mon rapport et d'abandonner à leurs Majestés la satisfaction qu'exigent les procédés, car vous n'avez pas même observé les convenances de la politesse dues à son Commissaire de gouvernement, qui agit au nom des Hauts alliées".

Voorts staat hij aan die commissarissen toe in het civiel en militair beheer der vesting, „les mêmes facultés qui vous étaient accordées jusqu'ici dans les autres endroits anciennement hollandais, savoir que vous ayez l'administration particulière ou spéciale mais seulement sous ma direction supérieure".

Bij een accoord den 8 Mei 1814 getroffen tusschen de com-

missarissen van den S. V. en den gouvernements-commissaris Piautaz werd die regeling nader uitgewerkt.

Zoo hadden dan de commissarissen van den S. V. door hun aanhoudend stout ingrijpen in het bestuur van het namens de Verbonden Mogendheden gevestigde bestuur en het lastig maken en entraveeren daarvan verkregen, dat aan hen het bestuur werd overgelaten in die gedeelten onzer gewesten die vóór het tractaat van 16 Mei 1795 tot de Generaliteits-landen werden gerekend.

Het maakt den indruk alsof de S. V. en diens commissarissen bij dit alles de gebeurtenissen der twintig voorafgaande jaren als niet geschied aanmerkten. Intusschen, men lette er wel op, al die zoogenaamde inbezitnemingen namens den S. V. van een territoir, dat niet meer in bezit te nemen was, vermits het onder een wettig beheer en bestuur stond, konden geen recht scheppen. Oogenblikkelijk moest uit vrees voor conflicten het recht zwichten, doch als beginsel bleef het goed recht van het gouvernement général du Bas-Rhin onverzwakt. Eindelijk 18 Juni gaf Willem I toe (*Publ.* dl. 39, p. 233).

Den 30 Mei 1814 (zie bijlage II) werd het vrede-tractaat tusschen Frankrijk ter eenre en Oostenrijk en de daarmede Verbonden Mogendheden ter andere zijde gesloten en daarbij bepaald dat Frankrijk binnen de grenzen, die het vóór Januari 1792 had, zoude worden teruggebracht. Art. 6 bepaalde: „La Hollande placée sous la Souveraineté de la Maison d'Orange recevra un accroissement de territoire. Le titre et l'exercice de la souveraineté n'y pourront dans aucun cas, appartenir à aucun Prince portant ou appelé à porter une couronne étrangère" [1]. Ten gevolge dier

---

[1] *Recueil des traités et conventions conclus par le Royaume des Pays-Bas avec les Puissances étrangères, depuis 1813 jusqu'à nos jours*, par E. G. LAGEMANS. La Haye, 1. 858 I, 10. Bij het 3e en 4e der afzonderl. en geheime art. bij dit verdrag behoorend, werd bepaald, dat die vergrooting zou bestaan uit landen gelegen tusschen de zee, de grenzen van Frankrijk en de Maas, dat de grenzen op den rechter Maasoever zouden geregeld worden naar de eischen der militaire verdediging van Holland en zijne naburen en dat de Duitsche landen op den linker Rijnoever zouden dienen tot vergrooting van Holland en tot schadeloosstelling van Pruissen en andere Duitsche staten. Tengevolge van dit verdrag werd den volgenden dag (31 Mei 1812) te Parijs in eene conferentie der ministers van de Verbonden Mogendheden bepaald, dat men de definitieve beschikking om de door Frankrijk afgestane landen en die welke in Duitschland ter beschikking dezer mogendheden bleven, zou

bepaling was er geen twijfel meer of al de op den linker Maasoever gelegen landstreken tot den nieuw op te richten staat zouden behooren. Den 21 Juli 1814 verklaarde de S. V., door onderteekening van zijn daartoe gemachtigden secretaris van Staat voor Buitenl. Zaken en kamerheer A. W. C. baron van Nagell, de door de Mogendheden 21 Juni te voren, te Parijs (1) in beginsel vastgestelde vereeniging der Noord en Zuid-Nederlanden bij de zoogenaamde acht artikelen, te aanvaarden (zie biil. IV). Daar evenwel de proclamatie, waarbij Willem I als Koning der Nederlanden voor het eerst optrad, pas dagteekent van 16 Maart 1815, zal ons onderzoek nog moeten omvatten het tijdstip van 30 Mei 1814 tot 16 Maart 1815 en juist dit tijdstip is, bij gemis van nauwkeurige gegevens, een tijdperk van wanorde en onzekerheid.

Oorspronkelijk omvatte het gouvernement-général du Bas-Rhin het geheel Departement der Neder-Maas, dus nagenoeg al de landstreken thans tot Nederlandsch en Belgisch Limburg behoorende. Zoo bleef dan ook wettig de toestand voortbestaan tot 12 September 1814, toen eerst verandering in den omvang van het gouvernement du Bas-Rhin werd gebracht. Dit belette echter niet, dat lang vóór September 1814 zelfs reeds half Maart van dat jaar, *feitelijk* bijna het geheele gedeelte van het departement dat aan den linker Maasoever was gelegen, in beheer van de commissarissen van den S. V. was overgegeven. Van daar dat voor dit gedeelte van het Departement (en het was verreweg het grootste) zich gedurende het halfjaar van Maart tot September 1814 de allerzonderlingste toestand zich voordoet, dat het eenig wettig bestuur nl. dat van het gouvernement du Bas-Rhin feitelijk was verdrongen door een bestuur, dat slechts interimair door de Mogendheden was toegelaten. Beide besturen werkten soms neven elkaar en tegen elkaar in.

Zoo benoemde Sack nog 7 Mei 1814 von Düring als secretaris-

---

uitstellen tot de bijeenkomsten te Londen en te Weenen, dat men zich zou bepalen met ze bezet te houden, nl. voor de landen tusschen den linker Rijnoever en de Maas en Moezel door Pruissische troepen en der Nederl. langs de Maas door Hollandschen en Engelschen onder generaal Graham en dat de aldus bezette landen voorloopig en voor rekening van de bezettende mogendheden zouden bestuurd worden. (MARTENS, *Nouveau rec. des traités*, III, 309).

(1) SAGEMANS I, 17 N. 4. Zie bijl. III.

generaal voor het gouvernements commissariaat van de Neder-Maas, 23 Mei Langhans tot Rentei-Ober-Aufseher van het Dep. der Nedermaas te Maastricht en 27 Mei Cruts tot Criminal-Prokurator beim Assisen Gericht, Van Slype tot Staats-Prokurator beim Kreits Gericht des Maastrichter Bezirks. Heerdinck tot 1sten substituut, Verlooren tot 2den, Hesselt von Dinter tot rechter daarvan en Lignes tot gerichtsschrijver gelijk wij p. 201 zagen. (Journal des Niederheins n° 38, 9 Juni 1814).

Zoo nam Sack nog den 25en Juni 1814 (Journal du Bas-Rhin 1814 n° 5) een besluit, waarbij hij in verschillende takken van bestuur ambtenaren aanstelde, ook in plaatsen die reeds feitelijk stonden onder bestuur van den S. V. Zoo bepaalde hij nog bij besluit van 28 Mei 1814, dat de ambtenaren alvorens in functie te treden nog steeds zouden gehouden zijn den eed van getrouwheid en gehoorzaamheid en de geallieerde Mogendheden af te leggen.

De verwarringen, die toen ter tijde het gezamelijk optreden dier twee besturen veroorzaakte, hebben thans voor ons geen waarde meer. Doch steeds zal in vele voorkomende gevallen ook nu nog de vraag in rechten blijven, of in het tijdperk van half Maart tot half September 1814 eenige daad van bestuur, in den meest uitgebreiden zin des woords, als wettig behoort te worden aangemerkt. En dan komt het ons voor, dat het niet aangaat, om als eenig criterium der wettig- of onwettigheid eener handeling aan te merken, of de landstreek op dit oogenblik nog volgens wet en besluit deel uitmaakt van het Gouvernement du Bas-Rhin. Het is zeker van een juridisch standpunt eene weinig bevredigende oplossing der vraag, wanneer men als hoofd-criterium aanneemt het feit wie of op een gegeven oogenblik in zekere streek of gemeente feitelijk de macht in handen had. Doch helaas, voor het halfjaar van Maart tot September 1815 bestaat en voor het grootste gedeelte van het Departement der Nedermaas geen ander criterium. Eene tegenovergestelde of zelfs afwijkende zienswijze zoude een algeheele rechts onzekerheid (men denke b.v. aan notarieele acten, acten van den burgerlijken stand, gemeentelijke administratie en comptabiliteit) tengevolge hebben.

Zoo zal dan in dat tijdperk alles afhangen van de vraag wie of feitelijk heer en meester was.

In Aug.—September 1814 wordt de toestand regelmatiger.

Want op 1 Aug. 1814 wordt namens den Gouverneur-Generaal van den Neder- en Middelrijn door diens Gouvernements commissaris in het voormalig Dep. van de Nedermaas voor het gedeelte rechts van de Maas, nl. Piautaz, aan den Belgischen Gouvernements-commissaris links van de Maas, van Panhuys, de op den linker-oever gelegen plaatsen overgegeven, welke laatste daartoe gemachtigd was door baron van Vincent 4 Juli 1814. Deze overgave had, blijkens proclamatie van Sack d.d. 12 Juni, waarbij hij zijn bestuur over het gouvernement van den Neder-Rijn neerlegde, om dat over het nieuwe gevormde Gouv. van den Neder- en Middel-Rijn te aanvaarden den 16 Juni 1814 moeten plaats hebben (Gordon-Polit. en rechterl. ind. v. Limb. § 192 en § 191). Het gedeelte van de Ourthe aan den linker Maasoever werd 18 Aug. 1814 door Piautaz aan den, door het Belgisch Gouv. benoemden Gouv.-commissaris Papin overgedragen, die zich te Herstal bij Luik vestigde (daar Luik, hoewel op den linker Maasoever) de zetel van Piautaz bleef, als commissaris voor het rechts van de Maas gelegen gedeelte van de voornoemde departementen der Nedermaas en der Ourthe. Van Panhuys zetelde te Hasselt.

Den 3e Sept. 1814 ontving de voorzitter van het tribunal de première instance te Maastricht het volgend schrijven:

Liége, le 3 sept. 1814.

Monsieur le Président!

Le séparation et remise de la partie du Département de la Meuse-inférieure sise sur la rive gauche de la Meuse de celle sur la rive droite restée à mon administration étant effectuée, Son Excellence le gouverneur général du Bas-Rhin et Rhin-moyen a jugé à propos de renvoyer les habitants de la partie conservée du cercle de Maestricht pour les affaires judiciaires devant le tribunal de première instance de Ruremonde et de là en appel pour les affaires correctionelles devant le tribunal à Aix-la-Chapelle, de manière toute fois que le ressort des juges de paix reste provisoirement immuable.

Je m'empresse etc.

Le Commissaire du gouvernement,

J. de Düring (1).

---

(1) Deze was secretaris-generaal van het commissariaat van het Dep. der Nedermaas, p. 204.

Den 12 Sept. 1814 verscheen een bekendmaking van Sack, waaraan wij de volgende, ter zake betrekkelijke mededeelingen ontleenen: (*Journal du Bas-Rhin et du Rhin-moyen* van 17 Sept. nº 41). Quelques changemens ayant eu lieu dans la fixation des limites du gouvernement-général du Bas-Rhin et Rhin-moyen, conformément à la convention conclue le 31 Mai dernier entre les hautes-puissances alliées, il en résulte quelques nouvelles dispositions à l'égard de la division départementale et de celle des cercles, ainsi qu'à l'égard de l'administration provisoire du pays, que nous nous empressons de porter à la connaissance du public.

Art. I. Les arrondissemens, cantons et parties des départemens de l'Ourthe et de la Meuse-inférieure, qui appartiennent encore au gouvernement général et la partie du département de Sambre-et-Meuse qu'il a prise en possession, formeront un seul et même département sous le nom de *département de Meuse-et-Ourthe* dont la ville de Liège sera le chef-lieu.

Art. II. Pour faciliter l'administration, les cantons de Sittard et de Heinsberg, qui s'étendent jusqu'à la Meuse, seront réunis au département de Meuse-et-Ourthe, et les cantons de Galoppe et de Rolduc, qui avoisinent au chef-lieu du département de la Roer et faisant jusqu'à présent partie du département de la Meuse-inférieure, seront réunis au cercle d'Aix-la-Chapelle, département de la Roer.

Art. IV. Les parties du département de la Meuse-inférieure qui continuent à ressortir du gouvernement général, en vertu des changements mentionnés à l'article 2, formeront un cercle dont Sittard, à cause de sa situation au centre de l'arrondissement, sera le chef-lieu et la résidence futur du directeur du cercle.

Art. VI. Le département de Meuse-et-Ourthe sera par consequent composé des cercles suivants:

1. Le cercle de Liège;
2. Le cercle de Huy;
3. Le cercle de Malmedy ou de Verviers;
4. Le cercle de Dinant;
5. Le cercle de Ruremonde. (Zie errata Nº 42 p. 337).

Art. VII. L'administration du susdit département sera confiée à M. Piautaz, Commissaire du gouvernement général, chargé jusqu'à présent de la direction du département de la Meuse-Inférieure.

Art. VIII. L'administration de la justice, hors les modifications énoncées plus bas, n'éprouvera aucun changement dans les différentes parties du département de Meuse-et-Ourthe.

Le cercle de Ruremonde formé d'après les dispositions de l'art. 2, ressortira du tribunal de première instance séant à Ruremonde, en

sorte que quelques cantons jusqu'à présent du ressort du tribunal de première instance séant à Maestricht, cessent d'y appartenir. L'appel en matières correctionnelles, qui jusqu'à ce moment, passait du tribunal de Ruremonde au tribunal de Maestricht, sera désormais interjetté directement par devant la section allemande de la cour d'appel séant à Liège.

Les cantons de Galoppe et de Rolduc ressortiront du tribunal de première instances séant à Aix-la-Chapelle etc.

XII. A l'égard de la recette particulière des cercles, il n'y aura provisoirement et jusqu'à nouvelle disposition que les changemens suivans:

Les receveurs du nouveau cercle de Ruremonde verseront leurs recettes dans la caisse d'arrondissement à Ruremonde ou, pour compte de ladite caisse, dans la caisse principale à Aix-la-Chapelle.

XV. Le département de la Roër, excepté l'échange de deux cantons effectuée contre d'autres cantons du département de l'Ourthe et de la Meuse-Inférieure, conservera son précédent domaine et le cercle de Clèves renfermera encore les districts de Kessel et Uffelt appartenans à l'ancien duché de Gueldres et de Clèves.

En conséquence la gouvernement géneral sera composé des quatre départemens suivans:

XVI. Du département de la Roër, celui de Meuse-et-Ourthe, de Rhin-et-Moselle, et des forêts, administré chacun par un commissaire du gouvernement général et des directeurs de cercles avec leurs employés subalternes pour l'administration générale de la police. Les administrations des finances seront divisées de la même manière; il n'y a que l'étendue des cercles soumis à l'inspection des maîtres des eaux et forêts par rapport à l'adminstration forestière qui sera spécialement déterminée par un arrêt particulier.

XVII. Tous ces départemens ressortissent de la Cour supérieure de justice à Liége, divisée à cause de cela en deux sections, l'une allemande, l'autre française et pourvu des présidens et des procureurs d'Etat nécessaires.

XIX. La Cour supérieure de révision établie à Coblence servira provisoirement de cour de cassation et il sera encore promulgué une ordonnance particulière a ce sujet. (Zie de noot op bladz. 230 vóór de bijlagen).

In de omschrijvingen der vrede gerechten werd geene verandering gebracht, het gevolg hiervan was, dat binnen het gouvernement van den Neder- en Middel Rijn gelegen gemeenten bleven ressorteeren onder vredegerechten, welker hoofdplaatsen buiten dat gouvernement gelegen waren, namelijk gemeenten van de kantons Maastricht (Noord en Zuid), Maeseick en Venlo.

Overigens werd in de rechterlijke organisatie geene verandering gebracht.

Tengevolge hiervan was de rechterlijke territoriale indeeling van de tot het gouvernement van den Neder- en Middel Rijn behoorende gedeelten van de tegenwoordige provincie Nederl. Limburg de volgende:

Ober-Revisions Hof te Coblenz.
(Hof van Cassatie).

Hoog-gerechtshof te Luik.

Departement der Maas-en-Ourthe.

1ste Arrondissement Luik.

Kanton Daelhem.

'sGravenvoeren (gedeelte van, thans behoorende bij de gemeenten Noorbeek en Mesch).

Moulingen (ged. van thans, sinds 1827 bij Breust, gem. Eysden).

2de Arrondissement Malmedie.

Kanton Aubel.

Gemmenich (gedeelte van) thans bij Vaals.

Sippenaken (gedeelte van) thans bij Wittem.

Kanton Maeseick.

Echt.

Eelen (gedeelte van, nl. Visschersweert (thans gemeente Roosteren) en Danielsweert (thans gem. Obbicht-Papenhoven), rechts van de Maas.

Maeseick (gedeele van, nl. behalve het deel thans bij Ohé-en-Laak gevoegd, een eiland in de Maas).

Nieuwstad.

Obbicht-en-Papenhoven.

Ohé-en-Laak.

Posterholt.

Roosteren.

Kanton Roermond.

Herten.

Linne (gedeelte van, nl. behalve het deel links van de Maas met Osen).

Maasbracht.
Maasniel.
Montfort.
St. Odiliënberg.
Roermond (gedeelte van, nl. behalve het gehucht Weert, links van de Maas (1).
Swalmen.
Vlodrop.

Kanton Venlo.

Besel.
Belfeld.

Kanton Heerlen.

Climmen.
Heerlen.
Nieuwenhagen.
Schaesberg.
Voerendaal.

Kanton Maastricht (Noord).

Breust Cadier Eysden Gronsveld. Heer en Keer Mesch Oost Ryckholt.	zie hiervoor p. 209 en hierna 213.

Kanton Maastricht (Zuid).

St. Pieter (gedeelte van, links van de Maas).

Kanton Meerssen (zie p. 157).
» Oirsbeek » » »
» Sittard » » 162
» Heinsberg » » »

---

(1) Dat de Maas de juiste grensscheiding was bewijst GORDON 1814—'39, aant. 511 voor op den linker Maasoever gelegen deelen van Grevenbicht (geh. Boyen), Urmond (Pamel- of Palmhof) en Roermond (gehucht Weert).

Departement der Roer.

1[ste] Arrondissement Aken.

Kanton Burtscheid (p. 162).
„ Gulpen (p. 156).
„ 's Hertogenrade „ „

3de Arrondissement Crefeld.

Kanton Bracht (p. 162).

4de Arrondissement Kleef.

Kanton Horst (p. 162).
„ Kranenburg („ 163).
„ Goch „ „
„ Gelder „ „
„ Wanckum „ „

Het op p. 209 medegedeelde artikel XV bepaalde dus tegen alle verwachtingen van het Gen. Gouv. van België in (zooals o. a. uit een besluit over de douane-linie van 20 Juni 1814 blijkt), dat het oude ambt Kessel en de N.-Brab. gemeente Oeffelt, aangeduid door de woorden „districts de Kessel et Uffelt" onder het Centraal Gouvernement van den Neder- en Middelrijn zouden blijven behooren: „le département de la Roer excepté l'échange de deux cantons effectés contre d'autres cantons du département de l'Ourthe et de la Meuse-inférieure conservera son précédent domaine et le cercle de Clèves renfermera encore les districts de Kessel et Uffelt appartenans à l'ancien duché de Gueldre et de Clèves".

Uit deze bekendmaking volgt, dat zeker van 12 Sept. 1814 af (zoo reeds niet van af 20 Aug. 1814 de toestand de volgende was:

I. Van het gouvernement-général du Bas-Rhin waren afgescheiden en gevoegd bij het territoir, dat toen reeds onder beheer van den S. V., als Gouverneur-Generaal van België, stond, het aan den linker Maasoever gelegen gedeelte van het Département de la Meuse-inférieure, derhalve:

1°. Het geheel toenmalig arrondissement Hasselt.

2°. Van het arrondissement Maastricht:

a. het canton Bilsen;

b. de 2 cantons Maastricht N. en Z., met inbegrip der daarvan deel makende gemeenten op den rechter Maas-oever gelegen, daar dit volgt uit den brief van 3 Sept. 1814 „de manière toute fois que le ressort des juges de paix reste provisoirement immuable". (Het waren de gemeenten Breust, Cadier, Eysden, Gronsveld, Heer, Mesch, Oost, Rijckholt) (1).

c. het canton Bassange;

d. het canton Mechelen;

e. het canton Tongeren.

3°. Van het arrondissement Roermond:

a. het canton Aachel;

b. het canton Bree;

c. het canton Maeseick, met dezelfde bemerking als voor het canton Maastricht, ten aanzien der daartoe behoorende op den rechter Maasoever gelegen gemeenten;

d. het canton Weert.

II. Bleven derhalve nog deel maken van het gouvernement-général du Bas-Rhin et du Rhin-moyen:

1°. Van het arrondissement Maastricht:

a. het canton Heerlen;

b. het canton Meerssen;

c. het canton Oirsbeek;

d. het canton Gulpen;

e. het canton Rolduc.

---

(1) GORDON beschouwde dit alleen als een bepaling de rechtsbedeeling aangaande, want hij geeft van 1 Aug. 1814—12 Mei 1815, onder de plaatsen ressorteerende onder het Gouvernement van den Neder- en Middel Rijn op: Breust, Cadier, Eysden, Gronsveld, Heer, Mesch, Oost, Rijckholt. Daarbij was ook in de overeenkomst door Piautaz resp. 1 Aug. met van Panhuys en 18 Aug. 1814 met Papin aangegaan bepaald, dat met opzicht tot de administratie der justitie in de omschrijving der ressorten der rechtbanken en vredesgerechten voorloopig niets zou veranderd worden. De Souvereine Vorst keurde deze overeenkomst, wat betreft het dep. der Nedermaas, 9 Sept. 1814 goed, die door bekrachtiging van Belgisch Gouvernement bij besluit van 31 Aug. 1814 was goedgekeurd (Zie § 266 en Noot 516 van Gordon, die aanhaalt Reg. van den Commissaris te Hasselt getiteld Commissariaat van Hasselt, Kon. besluiten 1814—1815 p. 3 verso en p. 9 verso, Ms. verbaal der Commissarissen van den S. V. 2 Aug. 1814 dl. II 531, de Excerpten van Gordon.)

2°. Van het arrondissement Roermond:

a. het canton Roermond;

b. het canton Venlo.

3°. De plaatsen onzer tegenwoordige provincie die toen deel maakten van het Roer-departement.

Het waren de gemeenten: Berg, Urmond, Grevenbicht, Born, Susteren, Limbricht, Sittard, Munstergeleen, Melick en Herkenbosch, Tegelen, Horst, Venray, Sevenum, Helden, Maasbree, Kessel, Grubbenvorst, Broekhuysen, Meerlo, Wanssum, Gennep, Ottersum, Mook-en-Middelaar, Bergen, Arcen en Velden. Steunende op deze gegevens is men genoodzaakt aan te nemen dat op 12 Sept. 1814 ressorteerden onder de regeering van den S. V., als Gouverneur-Generaal van België namens de Verbonden Mogendheden, al de sub I vermelde gedeelten onzer provincie en dat die onder II vermeld nog bleven deel maken van het gouvernement général du Bas-Rhin et du Rhin Moyen. Daarenboven waren er, III gemeenten, die aan den Souvereinen Vorst waren afgestaan. Wat de gemeenten betreft was de samenstelling in alphabetische orde aldus:

1° Onder het Gouvernement van den Neder- en Middelrijn van (18 Aug. 1814—12 Mei 1815).

Amby.

Amstenrade.

Arcen en Velden.

Beek.

Belfeld.

Bemelen.

Berg-en-Terblijt.

Bergen (nog zonder Siebengewald gem^te^ Weeze).

Beesel.

Bingelrade.

Bochholtz.

Boorshem (gedeelte van, thans behoorend tot Geul).

Borgharen.

Born.

Breust (thans gedeeltelijk tot Eysden en gedeeltelijk tot St. Geertruide behoorende).

Broeckhuysen.

Brunssum.
Bunde.
Cadier (thans behoorende tot Cadier-en Keer).
Climmen.
Echt.
Eelen (namelijk de op den rechter Maasoever gelegen gehuchten Danielsweert-en-Visschersweert, thans respectievelijk behoorende tot Obbicht en Papenhoven en Roosteren).
Elsloo.
Eygelshoven.
Eysden (thans gedeeltelijk tot Eysden en gedeeltelijk tot St.-Geertruid behoorende).
Geleen.
Gemenich (gedeelte van, thans behoorende tot Vaals).
Gennep.
Geul (nog zonder het gedeelte van Boorsheim).
's Gravenvoeren (gedeelte van, thans behoorend bij Noorbeek bij Mesch).
Grevenbicht (beh. ged. noot p. 211 vermeld).
Gronsveld.
Grubbenvorst.
Gulpen (nog met het later aan Wittem overgedaan gedeelte en zonder het gedeelte thans bij Wittem).
Heer-en-Keer (thans het 1e tot Heer en het 2e tot Cadier-en-Keer behoorend).
Heerlen.
Helden.
Herkenbosch en Melick.
Herten.
Hoensbroeck (nog met het later aan Nuth en Vaesrade overgegaan gedeelte).
Horst en Sevenum (thans nog vereenigd).
Houthem.
Hulsberg.
Itteren.
Jabeek.
Kaldenkirchen (gedeelte van, thans bij Belfeld).
Kerkrade.

Kessel.

Laurensberg (gedeelte van, thans bij Vaals).

Limbricht.

Linne (zonder het op den linker Maasoever gelegen gedeelte dier gemeente met Osen).

Maasbracht.

Maasbree.

Maasniel.

Margraten.

Meerlo.

Meerssen.

Merkelbeek.

Mesch (nog zonder een gedeelte van 's Gravenvoeren).

M'heer.

Millen (gedeelte van, thans behoorende bij Nieuwstad).

Montfort.

Mook.

Moulingen (ged. thans bij Noorbeek).

Munstergeleen.

Nieuwenhagen.

Nieuwstad.

Noorbeek.

Nuth (nog niet vereenigd met Vaesrade).

Obbicht en Papenhoven.

St. Odliënberg.

Ohé-en-Laak (nog zonder het gedeelte van Maaseick).

Oirsbeek.

Oost (thans gemeente Eysden).

Ottersum (nog zonder Veen ook Holtere-veen genaamd en Dam en Koningsveen) (als die niet oorspr. tot O. beh. maar tot Pruis. Kessel.

Oud-Valkenburg.

St. Pieter (namelijk het op den rechter Maasoever gedeelte dezer gemeente).

Posterholt.

Ryckholt.

Rimburg.

Roermond (namelijk het op den rechter Maasoever gelegen gedeelte dezer gemeente).

Roosteren.
Schaesberg.
Schimmert.
Schinnen.
Schin-op-Geul
Schinveld.
Simpelveld.
Sippenaken (gedeelte van, thans behoorende tot de gemeente Wittem).
Sittard.
Slenaken.
Spaubeek.
Steyn.
Stralen (deel van, thans bij Arcen en-Velden).
Strucht.
Susteren.
Swalmen.
Tegelen.
Twisteden.
Ubach-over-Worms.
Ulestraten.
Urmond en Berg, (beh. het ged. noot p. 211 vermeld).
Vaals (nog zonder de gedeelten van Aken en Gemenich).
Vaasrade (nog niet vereenigd met Nuth).
Valkenburg.
Venray.
Vlodrop.
Voerendaal.
Wanssum.
Walbeek.
Weeze (gedeelte van, namelijk Siebengewald, behoorende tot de gemeente Bergen).
Wehr (gedeelte van, namelijk de tegenwoordige gemeente Broeksittard).
Wylre.
Wijnandsrade, en
Wittem (nog zonder de gedeelten van Gulpen en Sippenaken en met het later tot Gulpen overgegaan gedeelte).

2°. Tot het gouvernement van België behoorden de navolgende gemeenten van 1 (18) Aug. 1814—12 Mei 1815.

Baexem.

Beegden.

Bockholt (gedeelte van, thans behoorende tot de gemeente Weert).

Boorsheim (gedeelte van, thans bij Geul).

Buggenum.

Canne (gedeelte van, thans behoorende tot de gemeenten Oud-Vroenhoven en St. Pieter).

Grathem (nog zonder Oolder en Kelpen).

Halen.

Heel (nog zonder Panheel).

Heythuizen.

Horn.

Hunsel.

Ittervoort.

Kessenich (gedeelte van, thans bij Neeritter).

Lanaeken (gedeelte van, thans bij Oud-Vroenhoven).

Lixhe (gedeelte van, thans behoorende tot de gemeente Eysden).

Maeseick (gedeelte van, thans behoorend tot de gemeente Ohé-en-Laak).

Meeswijk.

Meijel.

Nederweert.

Neer.

Neeritter (nog zonder het gedeelte van Kessenich).

Nunhem.

St. Pieter (namelijk het op den linker Maasover gelegen gedeelte dezer gemeente).

Pol-en-Panheel (thans resp. gemeente Wessem en Heel).

Roermond (namelijk het op den linker Maasoever gelegen klein gedeelte dezer gemeente).

Roggel.

Stamproy.

Ternaye (Lanaye) (gedeelte van, thans behoorende tot de gemeenten Eysden en St. Pieter).

Thorn.

Veldweselt (gedeelte van, thans behoorende tot de gemeente Oud-Vroenhoven).

Weert en

Wessem (nog met Oolder en Kelpen). — En de kleine deelen van Urmond en Grevenbicht (noot op p. 211).

3°. Aan den Souvereinen Vorst, als souverein der Nederlanden (voorm. zeven Ver. Provinciën en de Generaliteit) behoorden op het tegenwoordig grondgebied van Ned. Limburg nog de navolgende gemeenten:

Linne (namelijk het op den linker Maasoever gelegen gedeelte daarvan).

Maastricht met Wijk.

Oud-Vroenhoven.

Stevensweert en

Venlo (1).

Het Gouvernement du Bas-Rhin et du Rhin-Moyen bleef in die streken zijne rechten handhaven. Dit blijkt o. a. uite een aanschrijving d.d. 1 Aug. 1814 gericht door den directeur du cercle de Maestricht aan de burgemeesters der vroegere Staatsche gemeenten op den rechter Maasoever (Circul. I. 122) luidende: Je suis chargé en conséquence de vous faire connaître que S. E. le gouverneur-général du Bas-Rhin et du Rhin-moyen vient de révoquer formellement les concessions qu'il avait fait à S. A. R. le prince d'Orange-Nassau, à l'égard de l'administration de vos communes et que cette administration doit être reprise par la direction du cercle et exercée par lui exclusivement et sans aucun partage". De Pruissische legermacht bleef hardnekkig de landstreek op den rechter Maasoever bezet houden, in de hoop, dat het Weener-Congres voor goed deze landstreek aan Pruissen zoude toekennen, waardoor die staat geheel meester zoude worden van de streek tusschen den Rijn en de Beneden-Maas. Doch zooals

(1) Buiten Nederl. Limburg nog 1° de dorpen van redemptie als alle op den linker Maasoever gelegen, zooverre zij na het tractaat van Fontainebleau aan de Staten behoorden; 2° de banken van St. Servaas links van de Maas: Mechelen, Vleytingen, Heeze, Tweebergen, Sluizen, Koningsheim, Grootloon en Zepperen, en 3° uit het Graafschap van den Vroenhove .... Heukelom en Montenaken. (Zie hiervoor p. (193).

bekend, weigerde het Weener Congres op dien wensch van Pruissen in te gaan en, toen dat Congres in de maand Mei 1815 in beginsel had vastgesteld, dat tusschen den rechter Maasoever en de grenzen van Pruissen eene strook gronds moest worden afgezonderd voor Nederland, zag Pruissen het ondoelmatige in van een langer bezet houden van den rechter Maasoever.

Reeds 12 Mei 1815 (*Pasin. op den datum*) nam de commissaris van den S. V. Verstolk van Soelen, bij proclamatie van den S. V., bezit der gedeelten onzer provincie op den rechter Maasoever gelegen, die tot dusver nog tot het gouvernement du Bas-Rhin et du Rhin-moyen hadden behoord. De uitslag van 't Weener Congres werd dus niet afgewacht.

Aldus zijn die deelen omschreven, zoover Limburg betreft, in de publicatie van Piautaz dd. 12 Mei waarbij hij die plaatsen overgeeft:

Savoir des cantons et parties de cantons situés à la gauche d'une ligne tirée de la frontière française à la rive gauche de la Moselle en remontrant cette dernière rivière jusqu'à l'embouchure de la Sare, en remontant la Sare jusqu'à l'embouchure de l'Ourte et de l'Ourte jusqu'aux limites du Département de l'Ourte; cette ligne suivra les limites des cantons St Vith, Schleiden, Cronenbourg, Malmedy, Eupen, laissera à la Prusse la partie du canton d'Aubel, au midi d'Aix la-Chapelle, de manière que tirée du Sud au Nord elle coupera ladite partie du canton d'Aubel et se prolongera jusqu'au point de contact des trois Départemens de l'Ourte, de la Meuse-Inférieure et de la Roër, en partant de ce dernier point, la frontière suivra la ligne qui sépare ces deux derniers départemens jusqu'à ce qu'elle atteint la rivière de Worm qui a son embouchure dans la Roër et suivant le cours de la rivière de Worm jusqu'au point où elle touche de nouveau les limites de ces deux départemens, et longeant en même temps les dites limites à gauche, jusqu'à ce qu'elle arrive au sud d'Hillesberg, (ce village restant à la Prusse) en tirant alors une ligne du Midi au Nord elle coupe le canton de Sittard à peu près en parties égales laissant à gauche les villes de Sittard et de Susteren jusqu'à ce qu'elle atteint l'ancien territoire Hollandais en laissant ce territoire à gauche et suivant les limites jusqu'au point où elles atteignent l'ancienne Gueldre Autrichienne. Partant de ce

point la ligne se porte directement sur la frontière orientale de l'ancien territoire Hollandais" (1).

Het bestuur van het gouvernement du Bas-Rhin et du Rhin-moyen nam dus in Limburg een einde:

1°. op 1 Aug. 1814 voor de landstreken niet vermeld in de publicatie van den gouverneur Sack van dien dag (zie de lijst der verm. p. 214 - '17);

2°. voor de daarin vermelde en op den rechter Maasoever gelegen gedeelten, alsmede op den linker oever gelegen van het Roer-departement op 12 Mei 1815.

Maar eer nu de provincie Limburg was samengesteld moest er nog heel wat gebeuren. Eerst op den linker Maasoever.

Hoewel, gelijk wij gezien hebben, de Grondwet van 29 Maart 1814 reeds bij voorbaat bij N.-Brabant indeelde de voormalige Generaliteitslanden op Limburgs grondgebied gelegen, zoo bleven toch de commissarissen van den S. V. met het bestuur belast van de links van de Maas gelegen aan hun bestuur afgestane plaatsen, n.l. van Wijk, Stevensweert, Venlo en 't grootste deel van Linne, en deze commissarissen oefenden het bestuur in vele zaken uit in overleg met het Belgisch Gouvernement. Het was op 1 Jan. 1815 dat de administratie daarvan werd overgebracht op het „bestuur „der provincie Braband te dien effecte, dat het gezag van den „Gouverneur of van de Staten dier provincie, naarmate de aard „der zaken zulks zal medebrengen, dat der commissarissen zou „vervangen" en dit uit kracht van het besluit van den Souvereinen Vorst van den 23 December 1814, Art. 2. Bij art. 3 werd bepaald „dat de besturen der steden Maastricht en Venlo onmiddellijk met het hoofdbestuur der provincie Brabant zouden „correspondeeren en van hetzelve de noodige aanschrijvingen „ontvangen, doch dat de administratie van al de overige plaatsen „der voormalige onder het bestuur van Commissarissen geplaatst „geweest zijnde generaliteits-landen zou geschieden door tusschenkomst van den commissaris van het Arrondissement Einhoven, „met wien derzelver bestuur in onmiddellijke correspondentie

(1) Zie GORDON, IV, § 201, die als bron opgaf, *Mémorial administratif du dép. de Meuse et Ourthe*, dd. 12 Mei 1815, N° 26—27 (waar tevens de proclamatie van Verstolk van Soelen),

„zoude staan en wiens functiën te dien einde provisioneel nog „werden gecontinueerd". (Staatsbl. van het Kon. der Ned. I, 163, St.-C. 1815, N° 7).

III.

Bij proclamatie van 16 Maart 1815 (Stbl. 27) aanvaardde de S. V. der Vereenigde Nederlanden de koninklijke waardigheid.

„En alzoo Wij willen, zoo heet het in die Proclamatie, dat de benaming van den nieuwen Staat reeds dadelijk ten onderpand strekke van de nauwe en broederlijke verbindtenis, die tusschen alle Onze onderdanen plaats vinden moet, hebben Wij Ons bewogen gevonden om te verklaren, zooals Wij verklaren bij deze, dat alle de tot denzelven behoorende landen, van nu af, vormen, het Koningrijk der Nederlanden ..... en dat Wij, van ons zelven en voor de Vorsten die, na Ons, den alzoo opgerigten troon bekleeden zullen, de Koninklijke waardigheid en titel aannemen".

En verder:

„De Grondwet, die bereids voor een groot aantal verbindende is, zal welhaast de wijzigingen ondergaan, die haar met de belangen en wenschen van alle in overeenstemming moeten brengen".

De Grondwet, waarvan hier sprake, was natuurlijk die van 1814, welke toen gold in Noord Nederland.

In de Zuidelijke Nederlanden heerschte Willem I zonder grondwet, met den titel van Commissaris-Generaal namens de Geallieerden, als Souvereine Vorst. Men drukte het aldus uit door de woorden „la monarchie absolue". De aanvang dier monarchie absolue in Limburg valt samen met het eindigen der gouvernements généraux en moet derhalve worden onderscheiden naar de onderscheiding gemaakt tusschen de landstreken op den linker- en die op den rechter Maasoever gelegen. In het rechts v d. Maas gelegen deel v. h. dep. der Nedermaas en dat der Ourthe en in de rechts en links gel. deel van dat der Roer, die 5 April te voren niet door Pruissen waren in bezit genomen (op welken dag door den geheimraad gouverneur generaal Sack en generaal von Gneisenau het groothertogdom van den Neder-Rijn de hertogdommen Kleef en Gelder waren in bezit genomen) (1), geschiedde dit nog voor de bepalingen

(1) De aan Pruissen gebleven deelen van de kantons Sittard en Heinsberg en de

daaromtrent waren overgenomen in de Weener slotakte van 1815, Juni 9, artikel 66, (waartoe ook Nederland 1815 Oct 20 toetrad), na 31 Mei tevoren een tractaat met Oostenrijk, Pruisen, Engeland en Rusland te hebben gesloten. Wij geven de artikelen van de Weener slotakte, zoover op Nederland betrekking hebbende, en het zooeven genoemde tractaat, alsmede het bizonder tractaat over de grensscheiding met Pruisen, gesloten ingevolge artikel 9 van vermeld tractaat van 31 Mei 1815, doch alleen zoover op de Limburgsch-Pruisische grenzen betrekking heeft als bijl. V, VI en VII.

De Gouvernements-commissaris Piautaz deed (zie p. 220) de overgave bij publicatie van 12 Mei 1815 aan J. G. Verstolk van Soelen, Nederlandsch gezant in Rusland, daartoe aangewezen en die Piautaz als Gouv.-Commissaris van het rechts van de Maas gelegen gedeelte van de departementen van de Nedermaas en de Ourthe opvolgde.

Reeds 13 Mei 1815 werden de voormalige Generaliteits-gemeenten van het voorm. dep. der Nedermaas op den *rechter* Maasoever ook met de provincie Noord-Brabant vereenigd (zie p. 221), terwijl het overige in bezit genomen grondgebied als departement van de Maas- en Ourthe onder het bizonder bestuur van den Commissaris Generaal Verstolk van Soelen bleef tot aan de oprichting en samenstelling der provinciën Limburg en Luik.

Dit geschiedde bij K. B. van 2 Oct. 1815, waarin bepaald werd, dat het Generaal Commissariaat over den Rechter Maasoever 9 Oct. zou opgeheven zijn en, het bestuur overgegaan op de resp. Gouverneurs der prov. Limburg en Luik. Toen werden ook de voormalige generaliteitslanden van Brabant gescheiden en bij Limburg gevoegd. Hoewel er geen besluit bekend is tot bijvoeging bij Limburg van het gedeelte van het Dep. der Nedermaas, dat sinds 1 Aug. 1814 tot het Gouvernement van Belgie heeft behoord, nl. het te Hasselt gevestigde Gouvernements Commissariaat, mag men aannemen, dat omstreeks dien tijd deze bijvoeging heeft plaats gehad.

Bij het grenstractaat met Pruissen van 26 Juni 1816 (Bijl. VII)

---

ten Z. (*ober* staat in 't oorspr.) daarvan gelegen deelen van het dep. der Nedermaas werden bij den kreis Aken gevoegd en de ten N. gelegen gedeelten v. d Roerm. kreis bij den kreis Crefeld, dit geschiedde bij besluit n. 73 van 6 Juni 1815 door generaal Sack. (Journ. du B.-R. et R.-M. n. 68, 8 Juni).

kwamen nog aan Limburg 1 de gemeente Tegelen, 2 de gemeente Broeksittard, van Wehr (Pr.) afgescheiden, 3 een deel van Laurensberg, dat bij Vaals werd gevoegd, 4 een deel van Veen en Dam (1) dat van Kessel aan de Niers werd afgescheiden, 5 een gedeelte van Millen (het slot), dat bij Nieuwstad is gevoegd, 6 de gemeente Melick-Herkenbosch, 7 en 8 de 5 April 1814 door Pruissen in bezit genomen deelen van Maasniel en Swalmen. 16 Oct. 1816 nam Nederland die deelen in bezit. Bij de ingevolge het grenstractaat gemaakte bepalingen (art. 26 en 39) werden bij het zetten der grenspalen in 1817, na nauwkeurige meting, als binnen de 800 roeden van de Maas verwijderd, aan Nederland afgestaan: Siebengewald, van Weeze afgescheiden (bij de gemeente Ottersum, later bij die van Bergen gevoegd), een ander deel van Veen en Dam (*weer*? bij Ottersum gevoegd) de vooruitstekende punt van Hillensberg (bij Munstergeleen gevoegd). (Zie Publ. t. XXXIX, 181, 182, 185, 186, 203 en 207). Deze gedeelten werden 1817 Juni 26 aan Nederland overgegeven, ook Koningsveen, dat bij Ottersum werd gevoegd (tevens ten gevolge van art. 25 van voorn. grenstractaat van 1816 Juni 26, waarbij het aan Nederland was gelaten).

Tot de in 1816 en 1817 in bezit genomen gedeelten heeft zich, de 5 April 1815 namens den Koning van Pruissen gedane in bezitneming van het Groot-hertogdom van den Neder-Rijn en de hertogdommen Kleef en Gelder, uitgestrekt.

Deze weinige plaatsen hebben nog kunnen genieten van eene rechterlijke verandering in de Rijnprovincie ingevoerd door den koning van Pruissen.

Bij de Verordening die Justiz-Verwaltung betreffend van 27 Juni 1815 werd het Revisionshof te Coblenz (zie hiervoor p. 209) bijbehouden, zoo ook de arrondissements tribunalen en de vredegerichten, behoudens de zooeven vermelde veranderingen.

Voorloopig bleef het hof te Luik, hof van appel tot dat te Keulen uit de Hoogduitsche sectie van dat hof een Appellationshof zou zijn ingesteld. Dit laatstgemelde Hof schijnt in 1815 te zijn opgericht.

Dientegevolge was de rechterlijke indeeling der eerst in 1816 en 1817 aan Nederland overgegane gedeelten van de provincie Limburg als volgt:

---

(1) **Heeft vroeger bij Ottersum behoord (Gordon is hier zeer verward).**

Revisionshof te Coblenz.
(Cassatie).

Hooggerechtshof te Luik, later Appelationshof te Keulen.
(Hooger beroep).

Arrondissement Sittard.

Kanton Burtscheid.

Laurensberg (gedeelte van) thans bij Vaals.

Kanton Heinsberg.

Hillensberg (vooruitspringende punt van) thans bij de gemeente Munstergeleen.
Broeksittard (als gedeelte van Wehr namelijk).
Millen (gedeelte van, thans bij Nieuwstad).
Melick-Herkenbosch.

Arrondissement Crefeld.

Kanton Neder-Cruchten.

Maasniel (gedeelte van, thans weder vereenigd met Maasniel).
Swalmen (gedeelte van, thans weder vereenigd met Swalmen).

Kanton Bracht.

Tegelen.
Kaldenkirchen (gedeelte van, thans bij de gemeente Belfeld).

Kanton Goch.

Weeze (namelijk Siebengewald gedeelte van, thans bij de gemeente Bergen).
Veen en Dam, gedeelte van Kessel (Pr.) vroeger gemeente Ottersum thans weder bij Ottersum (?). GORDON 1814—'39 § 317).

Kanton Gelder.

Twisteden (gedeelte van, thans bij Bergen).
Walbeek (gedeelten van, thans bij de gemeenten Arcen en Bergen).

Kanton Wanckum.

Stralen (gedeelte van, thans bij de gemeenten Venlo en Arcen).

Hier voor p. 224 is reeds gezegd, dat deze gemeenten en ge-

deelten van gemeenten met uitzondering van Siebengewald, het gedeelte van de gemeente Pruiss. Kessel en de vooruitspringende punt van Hillensberg, die eerst in 1817 bij Nederland gekomen zijn, op 16 Oct. 1816 aan Nederland zijn overgegaan.

IV.

Nog voor de in bezit name der bij het grenstractaat met Pruissen van 26 Juni 1815 verkregen plaatsen werd, bij Publicatie van 24 Aug. 1815 (Stbl. 45), de Grondwet van 1815 van het Koningrijk der Nederlanden afgekondigd. Van dien dag af eindigt dus het bestuur van Willem I, de Souvereine Vorst, als commissaris-generaal, in de Zuidelijke Nederlanden namens de Verbonden Mogendheden en ook als Souvereine Vorst in de voormalige Generaliteit op den linker Maasoever sinds Aug. 1814 en op den rechter sinds 12 Mei 1815.

Doch voor en aleer de in die Grondwet voorkomende naam van Limburg was vastgesteld, was er heel wat daarover voorgesteld en beraadslaagd in de Commissie tot herziening der Grondwet, die bij Kon. Besl. van 22 April 1815 was ingesteld (1).

In de vergadering van 12 Mei 1815 dan bracht de President een request ter tafel door den burgemeester van Roermond Michiels van Kessenich aan Z. M. gepresenteerd tot herstel van Opper-Gelderland met Roermond als hoofdplaats en door dezen aan de Commissie verzonden. Dit werd verwezen naar de Commissie voor de territoriale verdeeling.

Op de vergadering van 22 Mei 1815 doet Gendebien namens de Commissie het aan al de leden uit de Zuidelijke Provinciën, met Mollerus en Queysen opgedragen rapport wegens de grond verdeeling en stelt voor om het grondgebied des Rijks in 18 provinciën te verdeelen, d. i. de tegenwoordige Nederlandsche en

---

(1) Wij behandelen hier volledig wat op de naamsvaststelling van Limburg betrekking heeft hoewel het in het Art. »Waarom draagt de provincie den naam Limburg, *Publ.* van 1910, 141—148 al gedeeltelijk is meegedeeld, wijl toen geen partij getrokken is van eenige bronnen in »*Ontstaan der Grondwet, Bronnenverzameling*. uitgegeven door Dr H. T. Colenbrander, II, p. 129—131, 190—194, 201, 202, 204, 205, 207, 232, 238, 244—246, 461, 468, 502, 522, 526, 546. 's Grav. M. Nyhoff, 1909.

Belgische provinciën met dezelfde namen — zonder de verdeeling van Holland in N. en Z. en in plaats van de provincie Limburg (thans verdeeld tusschen Nederland en Belgie) de provincie Maastricht — welker grenzen voor zoover de noordelijke aangaat op den toenmaligen voet, en in de zuidelijke die der toenmalige *departementen* zouden blijven. De provincie van Maastricht zou bestaan uit het toenmalig deel van het departement der Nedermaas, dat nog Brabantsch ([1]) was en uit hetgeen daarvan bij Staats-Brabant gevoegd was en bevorens Generaliteits-land was geweest. Dit alles echter onder voorbehoud van nadere schikking, krachtens art. 55 der Grondwet (van 1814) waarmede ook het verzoek van den burgemeester van Roermond zou vervallen. Dit rapport werd bij voorraad aangenomen en aan dezelfde commissie teruggegeven om de provinciën naar de geographische orde te rangschikken.

In dezelfde vergadering van 22 Mei 1815 vond van Lynden de benoeming van provincie Maastricht en Antwerpen ongevoegelijk en nieuw — hij wilde liever het eerste noemen Opper-Gelderland; Maastricht kon ook nooit de zetel van het gouvernement zijn, het was eene forteresse en zou haspelarij van rang geven tusschen den gouverneur en den militairen gouverneur, welke ook in onze provinciën nergens in dezelfde stad resideerden.

De Graaf van Aerschot beweerde, dat Maastricht centraal was Roermond op een hoek, dus slecht geschikt voor residentie, een kleine stad van 800 huizen en dat Maastricht alleen voor hoofdplaats geschikt was „en wij Luikenaars” zoo voegde hij er aan toe, „die een groot gedeelte en wel het grootste van die provincie zullen uitmaken hebben nooit relatiën met Opper-Gelderland gehad, dat ook maar 15000 zielen in die provincie zal hebben, dus die naam zal ons slecht bevallen”. Om dit laatste te begrijpen moet men zich de oude provincie Limburg van vóór 1831 voorstellen, d. i. Nederlandsch en Belgisch Limburg vereenigd en den goeden wil

([1]) Het doel van deze woorden is niet te gissen. Is misschien *Belgisch* bedoeld, nl. dat gedeelte wat op 1 Aug. 1814 namens den Gouv. Gen. van den Neder- en Middel-Rijn aan den Belgischen Gouvernements-commissaris van dat zelfde departement van de Nedermaas was overgegeven? Echter was 12 Mei 1815 ook bijna het geheel gedeelte v. h. Roerdepartement, dat thans bij Limburg behoort, aan Nederland overgegeven en was het wel waarschijnlijk dat het bij dit gewest zou gevoegd worden, wat echter eerst bij K. B. van 2 Oct. 1815 geschiedde (p. 223).

hebben om de bewoners van het land van Loon (graafschap), waaruit bijna geheel Belgisch Limburg gevormd is en het graafschap Horn een Loonsch leen, welke beide landen onder den prins-bisschop van Luik geressorteerd hebben, voor Luikenaars te verklaren.

De heer van Lynden stelde kort daarop een concept voor waarin „la province de Maestricht" voorkomt.

„In de vergadering van 25 Mei wordt de door Gendebien c.s., ingevolge van den last 22 Mei op hen verstrekt, de orde voorgesteld, waarin de provinciën naar haar ligging zouden kunnen worden genoemd. Luxemburg, Namen, Luik, Maastricht, Gelderland enz. 26 Mei stelt Hogendorp aan den Koning aldus voor: de grenzen van de negen zuidelijke departementen zouden blijven op Luxemburg na, zooals ze toen waren, doch in plaats der provincie Limburg stelt hij Maastricht voor De naam van provincie Maastricht komt ook voor in het rapport van Mollerus in zake het samenstellen van de Grondwet. Bij die provincie, zoo lezen wij in dat rapport, zou gevoegd worden het gedeelte, dat gedurende eenige jaren bij het departement der Nedermaas heeft behoord en daarna bij Brabant gevoegd is, (vergadering van Maandag 26 Juni 1815).

Op het hoofdstuk van het Rijk en deszelfs bewoners maakte de Koning deze aanteekening, „1. 2. Rangschikking staat mij niet aan.

De naam van Limburg is verloren".

De beteekenis hiervan blijkt uit de officieele notulen der vergadering van 8 Juli 1815:

De deliberatie over de redactie van het hoofdstuk van het Rijk en deszelfs inwoners zijnde geopend, wordt bepaald:

1°. Dat ingevolge de begeerte van Z. M. aan de commissie der vergadering te kennen gegeven, de provinciën in die orde zullen worden gerangschikt, als dezelve onder de regeering van Keizer Karel V hadden, met die verandering, dat de provincie van Luik na die van Gelderland zal volgen;

2°. Dat ingevolge diezelfde begeerte de provincie van Maastricht den naam van Limburg zal voeren.

Zoo was eindelijk de rangschikking vastgesteld en kon Mollerus namens de commissie van redactie in de vergadering van 13 Juli 1815 deze volgorde voorstellen, Noordbrabant, Zuidbrabant, *Lim-*

burg, Gelderland, Luik enz. Aldus is dan ook de volgorde in art. 1 van de Grondwet van 1815 (1).

En in art. 2 was nog bepaald: „De Provincie van Limburg is zamengesteld uit het geheele departement van de Beneden-Maas en die gedeelten van het departement van de Roer, die volgens het tractaat van Weenen tot het Rijk behooren". Limburg bestond!

Tantae molis erat (hanc Mosae) condere gentem!

Wij zeiden hiervoor, dat ons tegenwoordig geslacht geen belang meer heeft bij den eigenaardigen toestand van 1814 onder staatsrechterlijk oogpunt in Limburg. Echter heeft dit gewest nog tot 1830 de gevolgen van die ontijdige inbezitneming namens den Souvereinen Vorst ondervonden en dat ten opzichte van de Jachtwet. Er heerschten namelijk twee verschillende jachtwetten met den aankleve van dien in 't kleine Limburg.

1°. Was in de voormalige Generaliteit 1830—1839 de Nederlandsche jachtwet van kracht. Deze was 11 Juli 1814 (St. 79) door den Souvereinen Vorst uitgevaardigd.

De Generaliteit vormde het 5e jachtdistrict met een houtvester aan het hoofd (de graaf de Borchgrave d'Altena) terwijl onder hem twee adjuncten stonden.

2°. In het overig gedeelte van Limburg heerschte de Fransche jachtwet en de wet op de administration des bois et forêts van 20 Aug—29 Sept. 1791, zooals die gewijzigd werd bij wet van 16 nivôse an IX (6 Jan. 1801).

Tot handhaving daarvan was er een conservateur des administrations forestières te Luik voor de provinciën Luik en Limburg en was dit gewest in drie arrondissementen verdeeld; voor dat te Maastricht was er een chef-garde en voor die te Roermond en Hasselt een garde-général. Overigens waren in de arrondissementen Maastricht en Hasselt een brigadier forestier royal en in dat

(1) 24 Aug. 1815 door Willem I ter afkondiging geteekend, verschenen in de *Staatscourant* van 26 Aug.

van Roermond een garde royal de la pêche, nl. te Maeseick en verder eenige gardes forestiers royaux en een paar gewone gardes forestiers (dus niet royaux?)

Toen Limburg zich in 1830 van Nederland afscheidde en Maastricht met St. Pieter alleen maar voor Nederland bewaard bleven hield de Generaliteits jachtwet van zelf op te bestaan, anders zouden beide plaatsen eene afzonderlijke jachtwet gehad hebben. Toen in 1839 een deel van de voormalige provincie Limburg aan Nederland kwam werd weldra alleen de Nederlandsche jachtwet ingevoerd.

Aant. 1 (zie p. 197). Von Wintzengenrode de *Russische* generaal, die de vermelde commissie instelde voor het dep. der Nedermaas 4 Febr. en voor dat der Ourthe 1 Febr. — De *Russische* generaal de Knieper, die (volgens GORDON 1814—1839, noot 315f, 316 en 317) waarschijnlijk maar gouverneur van Luik was, nam den titel aan van „gouverneur-generaal over de door Russische troepen bezette landen op den linker Rijnoever, doch werd 22 Febr. teruggeroepen, nadat hij te voren de verwarring nog vermeerderd had, door aan de courantiers te verbieden de proclamatie van den Prins van Solms, gouverneur-gen. van het groot-hertogdom Berg te Dusseldorp op te nemen van 16 Febr. 1814, waarin hij aankondigde voorloopig het bestuur van het Gouv. van den Neder-Rijn te hebben aanvaard tot de komst van Sack, en van wien ook uitging, dat hij de organisatie van het dep. der Roer had gearresteerd, wat Gordon onmogelijk acht. (*Ms. verbaal.* I. 72, *schrijven van 22 Febr. aan den Commiss.-Gen. van Buitenlandsche Zaken in den Haag*). — Het zou voor een blijspelschrijver als Sardou stof voor een „Rabagas" geweest zijn om daar al die prefecten of gouverneurs van 't latere Limburg op te voeren: Minuth, Bangeman Huygens, Hugenpoth, de Knieper, Roggieri, Brandès en dan nog de commissie van vijf man door von Wintzengenrode benoemd!

Aant. 2 (zie p. 209). Opgericht bij besluit van 6 Mei 1813 door den Gouv. v. d. Middel-Rijn, Justin Gruner (GORDON 1814—'39 noot 518). Te voren was er een hof van cassatie te Dusseldorf (van 1811) voor Hoogduitsche zaken. De 2 afd. der Fransche sectie van het hof van appel te Luik waren hof van cassatie voor de Fransche zaken; doch alleen voor zaken in cassatie van dat hof zelf was de eene Fransche afd. vereenigd met de Duitsche afdeeling bestemd om die van de andere te behandelen. Besluit van Sack dd. 28 April 1814 (Journal du Bas-Rhin n° 33).

I.

Convention signée à Paris, le 23 Avril 1814, entre M. le comte d'Artois et chacune des puissances alliées.

Extrait.

Les puissances alliées réunies dans l'intention de mettre un terme aux malheurs de l'Europe, et de fonder son repos sur une juste répartition des forces entre les états qui la composent; voulant donner à la France, revenue à un gouvernement dont les principes offrent les garanties nécessaires pour le maintien de la paix, des preuves de leur désir de se placer avec elle dans les relations d'amitié; voulant aussi faire jouir la France, autant que possible, d'avance des bienfaits de la paix, même avant que toutes les dispositions en aient été arrêtées, ont résolu de procéder conjointement avec S. A. R. Monsieur fils de France, frère du roi, lieutenant-général du royaume de France, à une suspension d'hostilités, etc.

Art. I. Toutes les hostilités sur terre et sur mer sont et demeurent suspendues entre les puissances alliées et la France, etc.

Art. II. Pour constater le rétablissement des rapports d'amitié entre les puissances alliées et la France, et pour la faire jouir, autant que possible, d'avance des avantages de la paix, les puissances alliées feront évacuer par leurs armées le territoire français tel qu'il se trouvait le 1er Janvier 1792, à mesure que les places occupées encore hors de ces limites par les troupes françaises seront évacuées et remises aux alliés.

Art. III. Le lieutenant-général du royaume de France donnera en conséquence aux commandants de ces places l'ordre de les remettre dans les termes suivants, savoir: les places situées sur le Rhin non comprises dans les limites de la France du 1er Janvier 1792, et celles entre le Rhin et les mêmes limites, dans l'espace de dix jours, à dater de la signature du présent acte; les places de Piémont et dans les autres parties de l'Italie qui appartenaient à la France, dans celui de quinze jours; celles de l'Epagne, dans celui de vingt jours, et toutes les autres places sans exception qui se trouvent occupées par les troupes françaises, de manière à ce que la remise totale puisse être effectuée jusqu'au 1er Juin prochain. Les garnisons de ces places sortiront avec armes et bagages, et les propriétés particulières des militaires et employés de tout grade. Elles pourront emmener l'artillerie de campagne dans la proportion de trois pièces par chaque millier d'hommes, les malades et blessés y compris.

La dotation des forteresses et tout ce qui n'est pas la propriété particulière demeurera et sera remis en entier aux alliés, sans qu'il puisse en être distrait aucun objet. Dans la dotation sont compris non-seulement les dépôts d'artillerie et de munitions, mais encore toutes autres

provisions de tout genre, ainsi que les archives, inventaires, plans, cartes, modèles, etc. etc.

D'abord après la signature de la présente convention, des commissaires des puissances alliées et français seront nommés et envoyés dans les forteresses pour constater l'état où elles se trouvent, et pour régler en commun l'exécution de cet article.

Les garnisons seront dirigées par étape sur les différentes lignes dont on conviendra pour leur rentrée en France.

Le blocus du places fortes en France sera levé sur-le-champ par les armées alliées, etc.

Art. IX. On s'entendra respectivement, aux termes de l'article II, sur les routes que les troupes des puissances alliées suivront dans leur marche, etc.

Article additionnel.

Le terme de dix jours, admis en vertu des stipulations de l'article III de la convention de ce jour pour l'évacuation des places sur le Rhin, et entre ce fleuve et les anciennes frontières de la France, est étendu aux places, forts et établissements militaires, de quelque nature qu'ils soient, dans les Provinces-Unies des Pays-Bas.

Ch. de Martens et Ferd. de Cussy, *Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques, sur lesquels sont établis les relations et les rapports existant aujourd'hui entre les divers états souverains du globe, depuis l'année 1760 jusqu'à l'époque actuelle.* Leipzig, F. A. Brockhaus. 1846. III. 8—10.

II.

N° 2. Traité de Paix signé entre la France et l'Autriche et ses alliés à Paris le 30 Mai 1814 (1).

(Martens, N. R., II. p. 1).

Au Nom de la Très Sainte et Indivisible Trinité.

S. M. le Roi de France et de Navarre, d'une part, et S. M. l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohème et ses alliés, d'autre part, étant animés d'un égal désir de mettre fin aux longues agitations de l'Europe et aux malheurs des peuples, par une paix solide, fondée sur une juste répartition de forces entre les puissances, et portant dans ses stipulations la garantie de sa durée; et S. M. l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohème, et ses alliés ne

(1) Instrument entre la France et l'Autriche.

voulant plus exiger de la France, aujourd'hui, que, s'étant replacée sous le Gouvernement paternel de ses Rois, elle offre ainsi à l'Europe un gage de sécurité et de stabilité, des conditions et des garanties, qu'ils lui avaient à regret demandées sous son dernier gouvernement, Leurs-dites Majestés ont nommé des plénipotentiaires pour discuter, arrêter et signer un traité de paix et d'amitié, savoir:

S. M. le Roi de France et de Navarre, M. Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord, prince de Benevent, grandaigle, etc. etc., Son Ministre et Secrétaire d'Etat des affaires étrangères;

Et S. M. l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohème, M. M. le prince Clément-Wenceslas-Lothaire de Metternich-Winnebourg-Ochsenhausen, Chevalier, etc., Ministre d'Etat, des conférences et des affaires étrangères de S. M. I. et R. A. — et le comte Jean-Philippe de Stadion Thannhausen et Warthausen, Chevalier, etc., Ministre d'Etat et des conférences de S. M. I. et R. A.

Lesquels, après avoir échangé leurs pleins-pouvoirs trouvés en bonne et due forme, sont convenus des articles suivans:

Art. I. Il y aura, à compter de ce jour, paix et amitié entre S. M. le Roi de France et de Navarre, d'une part, et S. M. l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohème, et ses alliés, de l'autre part, leurs héritiers et successeurs, leurs états et sujets respectifs, à perpétuité.

Les hautes parties contractantes apporteront tous leurs soins à maintenir, non seulement entr'elles, mais encore, autant qu'il dépend d'elles, entre tous les Etats de l'Europe, la bonne harmonie et intelligence si nécessaires à son repos.

Art. 2. Le Royaume de France conserve l'intégrité de ses limites telles qu'elles existoient à l'époque du 1er Janvier 1792. Il recevra en outre une augmentation de territoire comprise dans la ligne de démarcation fixée par l'article suivant.

Art. 3. Du côté de la Belgique, de l'Allemagne et de l'Italie, l'ancienne frontière, ainsi qu'elle existait le 1er Janvier de l'année 1792, sera rétablie, en commençant de la mer du Nord, entre Dunkerque et Nieuport, jusqu'à la Méditerranée, entre Cagnes et Nice, avec les rectifications suivantes: etc.

Art. 6. La Hollande, placée sous la souveraineté de la Maison d'Orange, recevra un accroissement de territoire. Le titre et l'exercice de la souveraineté n'y pourront dans aucun cas, appartenir à aucun Prince portant ou appelé à porter une couronne étrangère.

Art. 33. Le présent traité sera ratifié, et les ratifications en seront échangées dans le délai de quinze jours, ou plus tôt si faire se peut.

En foi de quoi les plénipotentiaires respectifs l'ont signé et y ont opposé le cachet de leurs armes.

Fait à Paris, le 30 Mai, l'an de grâce 1814.

(L. S.) Le Prince de Bénévent.
(L. S.) Le Prince de Metternich.
(L. S.) J. P. Comte de Stadion.

Articles séparés et secrets. (1)

Art. 1. La disposition à faire des territoires auxquels S. M. Très-Chrétienne renonce par l'article 3 du traité patent, et les rapports desquels doit résulter un système d'équilibre réel et durable en Europe, seront réglés au Congrès sur les bases arrêtées par les Puissances alliées, entr'Elles, et d'après les dispositions générales contenues dans les articles suivants.

Art. 3. L'établissement d'un juste équilibre en Europe exigeant que la Hollande soit constituée dans des proportions qui la mettent à même de soutenir son indépendance par ses propres moyens, les pays compris entre la mer, les frontières de la France, telles qu'elles se trouvent réglées par le présent traité, et la Meuse, seront réunies à toute perpétuité à la Hollande.

Les frontières sur la rive droite de la Meuse seront réglées selon les convenances militaires de la Hollande et de ses voisins.

La liberté de navigation sur l'Escaut sera établie sur le même principe qui a réglé la navigation du Rhin dans l'article 5 du présent traité.

Art. 4. Les pays allemands sur la rive gauche du Rhin, qui avaient éte réunis à la France depuis 1792, serviront à l'agrandissement de la Hollande et à des compensations pour la Prusse et autres Etats allemands.

Art. 5. La renonciation du Gouvernement français contenue dans l'art. 18 s'étend nommément à toutes les réclamations qu'il pourrait former contre les Puissances Alliées, à titre de dotations, de donations, de revenus de la légion d'honneur, de senatoreries, de pensions et autres charges de cette nature.

Art. 6..... Les présens articles séparés et secrets auront la même force et valeur que s'ils étaient insérés mot à mot un traité patent de ce jour. Ils seront ratifiés et les ratifications en seront échangées en même temps.

En foi de quoi etc.

Fait à Paris, le 30 Mai de l'an de grâce 1814.

(Suivent les signatures).

Articles additionnels et secrets.

Art. 1. A dater du jour de la signature du présent Traité, le payement de la rente dite de Lorraine continuera à avoir lieu, comme jusqu'en 1791.

---

(1) Les articles secrets du Traité de Paris de 1814 étant longtemps restés renfermés dans les cabinets, l'on n'en connaissait la substance que d'une manière incomplète. Nous en donnons le texte tel qu'il a été publié pour la première fois en 1856 par Mr. NEUMANN *(Recueil des Traités de l'Autriche)* qui en a reçu communication des archives de la Cour et de l'Etat de l'Autriche. (Aant. van E. G. LAGEMANS).

Art. 2. La Cour de France s'engage à faire remettre aux commissaires qui seront nommés à cet effet par la Cour de Vienne, tous les actes qui ont rapport à l'ancien Empire Germanique, *à la Belgique*, et à d'autres provinces qui ont fait partie de la Monarchie Autrichienne et qui ont été enlevés des archives de Vienne.

Les présens articles additionnels et secrets auront la même force et valeur etc.

En foi de quoi etc.

Fait à Paris, le 30 Mai de l'an de grâce 1814.

(Suivent les signatures).

E. G. LAGEMANS, *Recueil*, I, N° 2, p. 7, 10, 14—16.

III.

N°. 4. Protocole de la Conférence des Plénipotentiaires de la Grande-Bretagne, de l'Autriche, de la Russie, du 21 Juin 1814.

(Murhard N. S. I. p. 330).

Les mesures à prendre pour effectuer la réunion de la Belgique à la Hollande, et celles relatives à la remise du gouvernement provisoire au Prince d'Orange sont mises en délibération.

Les principes desquels partent les puissances, relativement à la réunion de la Belgique à la Hollande, sont les suivans:

1°. Cette réunion s'est décidée en vertu des principes politiques adoptés par elles pour l'établissement d'un état d'équilibre en Europe; elles mettent ces principes en exécution en vertu de leur droit de conquête de la Belgique.

2°. Animées d'un esprit de libéralité et désirant assurer le repos de l'Europe par le bien-être réciproque des parties qui la composent, les Puissances désirent consulter également les intérêts particuliers de la Hollande et de la Belgique, pour opérer l'amalgame la plus parfait entre les deux Pays.

3°. Les Puissances croyent trouver les moyens d'atteindre ce but en adoptant pour base de la réunion les points de vue mis en avant par Lord Clancarty et agréés par le Prince Souverain de la Hollande.

Les Puissances inviteront en conséquence le Prince d'Orange à donner sa sanction formelle aux conditions de la réunion des deux Pays [1]. Il désignera ensuite une personne chargée du gouvernement provisoire de la Belgique. Le Gouverneur-Général entrera dans les fonctions du Gouverneur actuel Autrichien, et il administrera ce pays au nom des Puissances Alliées jusqu'à la réunion définitive et for-

---

(1) Zie bij LAGEMANS N° 8 en hierna N° IV, p. 237—238.

melle, qui ne pourra avoir lieu qu'à l'époque des arrangemens généraux de l'Europe.

Le Prince d'Orange n'en sera pas moins invité à procéder dans les voies les plus libérales et dirigées dans un esprit de conciliation, pour préparer et opérer l'amalgame des deux pays sur les bases adoptées par les Puissances. Les demandes des Puissances à la charge de la Hollande et de la Belgique seront l'objet d'une transaction particulière avec le Prince d'Orange, à laquelle l'Angleterre prêtera sa médiation. La négociation relative à cet objet aura également lieu à Vienne.

Vu et approuvé, etc.

Paris, le 21 Juin 1814.

Nesselrode. Metternich. Hardenberg. Castlereagh.

E. G. LAGEMANS, *Recueil* I, N° 4, p. 17—18.

IV.

„Propositions résultant du mémoire sur la réunion de la Hollande et de la Belgique".

1°. Cette réunion devra être intime et complète de façon que les deux pays ne forment qu'un seul et même état, régi par la constitution déjà établie en Hollande et qui sera modifiée d'un commun accord d'après les nouvelles circonstances.

2°. Il ne sera rien innové aux articles de cette institution qui assure à tous les cultes une protection et une faveur égales et garantissent l'admission de tous les citoyens, quelle que soit leur croyance religieuse, aux emplois et offices publics.

3°. Les provinces belges seront convenablement représentées à l'assemblée des Etats-Généraux dont les sessions ordinaires se tiendront en tems de paix alternativement dans une ville hollandaise et dans une ville de la Belgique.

4°. Tous les habitans des Pays-Bas se trouvant ainsi constituellement assimilés entr'eux, les différentes provinces jouïront également de tous les avantages commerciaux et autres que comporte leur situation respective, sans qu'aucun entrave ou restriction puisse être imposée à l'une au profit de l'autre.

5°. Immédiatement après la réunion, les provinces et villes de la Belgique seront admises au commerce et à la navigation des colonies sur le même pied que les provinces et villes hollandaises.

6°. Les charges devant être communes ainsi que les bénéfices, les dettes contractées jusqu'à l'époque de la réunion par les provinces hollandaises d'un côté et de l'autre par les provinces belges seront à la charge du trésor général des Pays-Bas.

7°. Conformément aux mêmes les dépenses requises pour l'établissement et la conservation des fortifications sur la frontière du nouvel Etat, seront supportées par le trésor général, comme résultant d'un objet qui intéresse la sûreté et l'indépendance de toutes les provinces de la nation entière.

8°. Les frais d'établissement et d'entretien des digues resteront pour le compte des districts qui soit plus directement intéressés à cette partie du service public, sauf l'obligation de l'Etat en général à fournir des secours en cas de désastre extraordinaire; le tout ainsi que cela s'est pratiqué jusqu'à présent en Hollande.

Ontstaan der Grondwet. Bronnenverzameling, uitgegeven door Dr H. T. Colenbrander, 2e deel, 1815. 's Gravenh. M. Nyhoff *(Rijksgeschiedk. publicatiën, kleine serie)*, p. 27—28.

V.

Congrès van Weenen, 31 Mei 1815 tusschen Oostenrijk, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittanië en Ierland, Portugal, (de Prins-regent van Portugal en Brazilië), Prins van Rusland, Zweden en Noorwegen.

LXV.

Les anciennes Provinces-unies des Pays-Bas et les ci-devant Provinces Belgiques, les unes et les autres dans les limites fixées par l'article suivant, formeront, conjointement avec les Pays et territoires désignés dans le même article, sous la souveraineté de S. A. Royale le Prince d'Orange-Nassau, Prince Souverain des Provinces-unies, le Royaume des Pays-Bas, héréditaire dans l'ordre de succession déjà établi par l'acte de Constitution desdites Provinces-unies. Le titre et les prérogatives de la dignité Royale sont reconnus par toutes les Puissances dans la Maison d'Orange-Nassau.

Art. LXVI.

La ligne, comprenant les territoires qui composeront le Royaume des Pays-Bas, est déterminée de la manière suivante. Elle part de la mer et s'étend le long des frontières de la France du côté des Pays-Bas, telles qu'elles ont été rectifiées et fixées par l'article III du Traité de Paris du 30 Mai 1814, jusqu'à la Meuse, et ensuite le long des mêmes frontières jusqu'aux anciennes limites du Duché de Luxembourg. De là elle suit la direction des limites entre ce Duché et l'ancien Evêché de Liège jusqu'à ce qu'elle rencontre (au midi de Deiffelt) les limites occidentales de ce Canton et de celui de Malmedy jusqu'au point où cette dernière atteint les limites entre les anciens Départe-

mens de l'Ourthe et de la Roer; elle longe ensuite ces limites jusqu'à ce qu'elles touchent à celles du Canton ci-devant Français d'Eupen dans le Duché de Limbourg. et en suivant la limite occidentale de ce Canton dans la direction du Nord, laissant à droite une petite partie du ci-devant Canton Français d'Aubel, se joint au point de contact des trois anciens départemens de l'Ourthe, de la Meuse-inférieure et de la Roer; en partant de ce point ladite ligne suit celle qui sépare ces deux derniers départemens jusque là où elle touche à la Worm (rivière ayant son embouchure dans la Roer), et longe cette rivière jusqu'au point où elle atteint de nouveau la limite de ces deux départemens, poursuit cette limite jusqu'au midi de Hillensberg (ancien département de la Roer) remonte de là vers le Nord, et laissant Hillensberg à droite et coupant le canton de Sittard en deux parties à peu près égales, de manière que Sittard et Susteren restent à gauche, arrive à l'ancien territoire Hollandais; puis laissant ce territoire à gauche, elle en suit la frontière orientale jusqu'au point où celle-ci touche à l'ancienne Principauté Autrichienne de Gueldres du côté de Ruremonde, et se dirigeant vers le point le plus oriental du territoire Hollandais au Nord de Swalmen, continue à embrasser ce territoire.

Enfin elle va joindre, en partant du point le plus oriental, cette autre partie du territoire Hollandais où se trouve Venloo; elle renfermera cette ville et son territoire. De la jusqu'à l'ancienne frontière Hollandaise près de Mook, situé au-dessous de Gennep, elle suivra le cours de la Meuse à une distance de la rive droite telle, que tous les endroits qui ne sont pas éloignés de cette rive de plus de mille perches d'Allemagne *(Rheynländische Ruthen)* appartiendront avec leurs banlieues au Royaume des Pays-Bas, bien entendu toutefois, quant à la réciprocité de ce principe, que le territoire Prussien ne puisse sur aucun point toucher à la Meuse, ou s'en approcher à une distance de huit cents perches d'Allemagne.

Du point où la ligne qui vient d'être décrite atteint l'ancienne frontière Hollandaise jusqu'au Rhin, cette frontière restera, pour l'essentiel, telle qu'elle était en mil-sept-cent quatre-vingt-quinze entre Clèves et les Provinces-unies. Elle sera examinée par la Commission qui sera nommée incessamment par les deux Gouvernemens de Prusse et des Pays-Bas pour procéder à la détermination exacte des limites, tant du Royaume des Pays-Bas que du Grand-Duché de Luxembourg, désignées dans l'article LXVIII, et cette commission règlera, à l'aide d'experts, tout ce qui concerne les constructions hydrotechniques et autres points analogues, de la manière la plus équitable et la plus conforme aux intérêts mutuels des Etats Pruissiens et de ceux des Pays-Bas. Cette même disposition s'étend sur la fixation des limites dans les districts de Kyfwaerd, Lobith, et de tout le territoire jusqu'à Kerkerdom.

Les enclaves Huissen, Malbourg, le Lymers, avec la ville de Sevenaer, et la Seigneurie de Weel feront partie du Royaume des Pays-Bas, et Sa Majesté Prussienne y renonce à perpétuité pour Elle et tous ses descendans et successeurs.

Art. LXXII.

S. M. le Roi des Pays-Bas, en réunissant sous Sa Souveraineté les Pays désignés dans les articles LXVI et LXVIII, entre dans tous les droits et prend sur Lui toutes les charges et tous les engagemens stipulés relativement aux Provinces et districts détachés de la France dans le Traité de Paix conclu à Paris le 30 Mai mil-huit-cent-quatorze.

Art. LXXIII.

S. M. le Roi des Pays-Bas ayant reconnu et sanctionné, sous la date du vingt-un juillet mil-huit-cent-quatorze, comme bases de la réunion des Provinces Belgiques avec les Provinces-unies, les huit articles renfermés dans la pièce annexée au présent Traité, lesdits articles auront la même force et valeur comme s'ils étaient insérés de mot-à-mot dans le transaction actuelle (1).

Actes du Congrès de Vienne. Brux. Weissenbruch, 1819. 4°. p. 62—65, 69.

VI.

Traité entre le Roi des Pays-Bas et la Prusse, l'Angleterre l'Autriche et la Russie du 31 Mai 1815.

Au Nom
de la Très-Sainte et indivisible Trinité.

Sa Majesté l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohême, et Sa Majesté le Roi des Pays-Bas désirant de mettre en exécution et de completer les dispositions du Traité de paix conclu à Paris le trente Mai mil-huit-cent-quatorze, qui, afin d'établir un juste équilibre en Europe et de constiuer les Provinces-unies dans des proportions qui les mettent à même de soutenir leur indépendance par leurs propres moyens, leur assure les pays compris entre la mer, les frontières de la France et la Meuse, mais qui ne détermine point encore leurs limites sur la rive droite de ce fleuve; et Leurs dites Majestés ayant résolu de conclure pour cet effet un Traité particulier conforme aux stipulations du Congrès de Vienne, Elles ont nommé des Pléni-

(1) Zie bijlage IV hiervoor, p. 236—237.

potentiaires pour concerter, arrêter et signer tout ce qui est relatif à cet objet, savoir:

Sa Majesté l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohême, le Sieur Clément-Venceslas-Lothaire Prince de Metternich-Winnebourg-Ochsenhausen, chevalier de la Toison d'or, Grand-Croix de l'Ordre Royal de St. Etienne, chevalier des Ordres de St. André, de St. Alexandre-Newsky et de St. Anne de la première classe, Grand-Cordon de la Légion d'honneur, chevalier de l'Ordre de l'Eléphant, de l'Ordre suprême de l'Annonciade, de l'Aigle noire et de l'Aigle rouge, des Séraphins, de St. Joseph de Toscane, de St. Hubert, de l'Aigle d'or de Würtemberg, de la Fidélité de Bade, de St. Jean de Jérusalem et de plusieurs autres; Chancelier de l'Ordre militaire de Marie-Thérèse, Curateur de l'Académie des beaux-arts, chambellan, conseiller intime actuel de S. M. l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohème, Son Ministre d'Etat, des conférences et des affaires étrangères, son premier Plénipotentiaire au Congrès; et

Le Sieur Jean Philippe Baron de Wessenberg, chevalier Grand' Croix de l'ordre militaire et religieux des Saints Maurice et Lazare, Chambellan et conseiller intime actuel de S. M. Impériale et Royale Apostolique, son second Plénipotentiaire au Congrès;

Et Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, le Sieur Gerhard Charles Baron de Spaen de Voorstonden, Membre du Corps des Nobles de la Province de Gueldre, Envoyé extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de S. M. le Roi des Pays-Bas, Prince d'Orange-Nassau, Grand-Duc de Luxembourg, près la Cour de Vienne, et l'un de ses Plénipotentiaires au Congrès; et

Le Sieur Hans Christophe Erneste Baron de Gagern, Grand Croix des Ordres du Lion de Hesse et de la Fidélité de Bade, Plénipotentiaire de Sadite Majesté au Congrès de Vienne;

Lesquels, après avoir échangé Leurs pleins-pouvoirs, trouvés en bonne et due forme, sont convenus des articles suivans:

Art. I.

Les anciennes Provinces-unies des Pays-Bas et les ci-devant Provinces Belgiques, les unes et les autres dans les limites fixées par l'article suivant, formeront, conjointement avec les pays et territoires désignés dans le même article, sous la souveraineté de S. A. R. le Prince d'Orange-Nassau, Prince Souverain des Provinces-unies, le Royaume des Pays-Bas, héréditaire dans l'ordre de succession déja établi par l'acte de constitution desdites Provinces-unies. S. M. l'Empereur d'Autriche, Roi de Hongrie et de Bohême, reconnaît le titre et les prérogatives de la dignité Royale dans la Maison d'Orange-Nassau.

Art. II.

La ligne comprenant les territoires qui composeront le Royaume des Pays-Bas est déterminée de la manière suivante. Elle part de la mer et s'étend le long des frontières de la France du côté des Pays-Bas, telles qu'elles ont été rectifiées et fixées par l'article III du Traité de Paris du trente Mai mil-huit-cent-quatorze jusqu'à la Meuse, et ensuite le long des mêmes frontières jusqu'aux anciennes limites du Duché de Luxembourg. De là, elle suit la direction des limites entre ce Duché et l'ancien Evêché de Liége, jusqu'à ce qu'elle rencontre (au midi de Deiffelt) les limites occidentales de ce canton et de celui de Malmedy jusqu'au point où cette dernière atteint les limites entre les départemens de l'Ourthe et de la Roer; elle longe ensuite ces limites jusqu'à ce qu'elles touchent à celles du canton ci-devant Français d'Eupen dans le Duché de Limbourg, et en suivant la limite occidentale de ce canton dans la direction du Nord, laissant à droite une petite partie du ci-devant canton Français d'Aubel, se joint au contact des trois anciens départemens de l'Ourthe, de la Meuse-inférieure et de la Roer; en partant de ce point, ladite ligne suit celle qui sépare ces deux derniers départemens jusque là où elle touche à la Worm (rivière ayant son embouchure dans la Roer) remoute de là vers le Nord, et laissant Hillensberg à droite, et coupant le canton de Sittard en deux parties à peu près égales de manière que Sittard et Susteren restent à gauche, arrive à l'ancien territoire Hollandais; puis laissant ce territoire à gauche elle en suit la frontière orientale jusqu'au point où celle-ci touche à l'ancienne Principauté Autrichienne de Gueldre du côté de Ruremonde, et se dirigeant vers le point le plus oriental du territoire Hollandais au Nord de Swalmen, continue à embrasser ce territoire.

Enfin elle va joindre, en partant du point le plus oriental, cette autre partie du territoire Hollandais où se trouve Venloo; elle renfermera cette ville et son territoire. De là jusqu'à l'ancienne frontière Hollandaise près de Mook, situé au dessous de Gennep, elle suivra le cours de la Meuse à une distance de la rive droite telle, que tous les endroits qui ne sont pas éloignées de cette rive de plus de mille perches d'Allemagne (Rheinländische Ruthen), dont mille neuf cents soixante et dix équivalent à la quinzième partie d'un dégré du Méridien appartiendront avec leurs banlieues au Royaume des Pays-Bas, bien entendu toutefois, quant à la réciprocité de ce principe, qu'aucum point de la rive de la Meuse ne fasse partie du territoire Prussien, qui ne pourra en approcher de huit cents perches d'Allemagne.

Du point où la ligne qui vient d'être décrite atteint l'ancienne frontière Hollandaise jusqu'au Rhin, cette frontière restera pour l'essentiel, telle qu'elle était en mil-sept-cent-quatre-vingt-quinze entre Clèves et les Provinces-unies. Elle sera examinée par la commission qui sera

nommée incessamment par les deux Gouvernemens pour procéder à la détermination exacte des limites, tant du Royaume des Pays-Bas que du Grand-Duché de Luxembourg, désignées dans l'article IV, et cette commission réglera, à l'aide d'experts, tout ce qui concerne les constructions hydrotechniques et autres points suivant l'avantage mutuel des deux hautes Parties contractantes, et de la manière la plus équitable et la plus convenable. Cette même disposition s'étend sur la fixation des limites dans les districts de Kyfwaerd, Lobith et de tout le territoire jusqu'à Kekerdom.

Les enclaves Huissen, Malbourg, le Lymers avec la ville de Sevenaer, et la Seigneurie de Weel feront partie du Royaume des Pays-Bas, et Sa Majesté Prussienne y renonce à perpétuité pour Elle et tous ses descendans et successeurs.

Art. III en IV *betreffen het groothertogdom Luxemburg.*

Art. V, VI en IX *betreffen de Nassausche erflanden en 't vorstendom Fulda door Willem I, Koning der Nederlanden, aan den Koning van Pruissen afgestaan.*

Art. VII.

S. M. le Roi des Pays-Bas, en réunissant sous sa souveraineté les pays désignés dans les articles II et IV, entre dans tous les droits, et prend sur Lui toutes les charges et tous les engagements stipulés relativement aux provinces et districts détachés de la France dans le Traité de paix conclu à Paris le trente Mai mil-huit-cent-quatorze.

Art. VIII.

S. M. le Roi des Pays-Bas ayant reconnu et sanctionné, sous la date du vingt et un Juillet mil-huit-cent-quatorze, comme bases de la réunion des Provinces Belgiques avec les Provinces-unies, les huit articles renfermés dans la pièce annexée au présent Traité, lesdits articles auront le même force et valeur comme s'ils étaient insérés de mot à mot dans la transaction actuelle.

Art. X.

Le présent Traité sera ratifié, et les ratifications échangées dans le terme de six semaines, et plus tôt si faire se pourra.

En foi de quoi les Plénipotentiaires ci-dessus nommés l'ont signé et muni du cachet de leurs armes.

Fait à Vienne le trente et un Mai de l'an de grâce mil-huit-cent-quinze.

Le Prince de Metternich.
(L. S.)

Le Baron de Wessenberg.
(L. S.)

Le Baron de Spaen.
(L. S.)

Le Baron de Gagern.
(L. S.)

Annexe de l'article VIII du Traité du 31 Mai 1815.

Acte signé par le Secrétaire d'Etat pour les affaires étrangères pour l'acceptation de la Souveraineté de Son Altesse Royale des Provinces Belgiques.

Son Excellence le comte de Clancarty, Ambassadeur extraordinaire et Ministre plénipotentiaire de Sa Majesté Britannique auprès de S. A. R. le Prince Souverain des Pays-Bas unis, ayant remis au Soussigné la copie du Protocole d'une Conférence qui a en lieu au mois de juin passé entre les Ministres des hautes Puissances alliées, et signé par eux, au sujet de la réunion de la Belgique à la Hollande; et ledit Ambassadeur lui ayant aussi fait part des instructions qu'il venait de recevoir de Sa Cour de se concerter avec le Général Baron de Vincent, Gouverneur-Général de la Belgique, afin de remettre le Gouvernement provisoire des Provinces Belgiques à celui qui en serait chargé par Son Altesse Royale, au nom des Puissances alliées, jusqu'à leur réunion définitive et formelle, pourvu que préabablement et conjointement avec les Ministres, ou autres Agens diplomatiques de l'Autriche, de la Russie et de la Prusse, actuellement à La Haye, ledit Ambassadeur reçut de Son Altesse Royale Son adhésion formelle aux conditions de la réunion des deux Pays, selon l'invitation faite au Prince Souverain par ledit Protocole; le soussigné à mis la copie du Protocole et la Note officielle dudit Ambassadeur, qui contenait le précis de ses instructions à ce sujet, sous les yeux de Son Altesse Royale.

S. A. R. le Prince Souverain reçonnait que les conditions de la réunion, contenues dans le Protocole, sont conformes aux huit articles dont la teneur suit:

(*Zie hiervoor bijl.* III).

Actes du congrès de Vienne. Brux. Weissenbruck 260—270.

VII.

Grenstractaat tusschen Pruissen en Nederland van 1816 Juni 26.

Traité de Limites entre leurs Majestés le roi des Pays-Bas et le roi de Prusse.

Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, Prince d'Orange-Nassau, Grand-Duc de Luxembourg, etc., etc., etc.

Et

Sa Majesté le Roi de Prusse, etc, etc., etc.

Voulant procéder à la fixation définitive des frontières de leurs Etats respectifs, sur la rive droite de la Meuse, et le long du Grand-Duché de Luxembourg, et désirant applanir les difficultés qui se sont élevées, au sujet de l'occupation provisoire de quelques communes ou parties de communes, situées sur les limites, et dont la souveraineté à pu paraître douteuse, ont, conformément à l'article 2 du traité du 31 mai 1815, nommé commissaires et muni de leurs pleins-pouvoirs, savoir: Sa Majesté, etc.

Lesquels commissaires, après avoir échangé leurs pleins-pouvoirs, qui ont été trouvés en règle, sont convenus des points et articles suivans:

Art. I.

Les limites fixées par le présent traité, déterminent les frontières entre les deux Etats, depuis les confins de la France sur la Moselle, jusqu'à l'ancien territoire hollandais, près de Moock.

Art. II. La Ligne de démarcation etc.

Art. XVIII.

Du point de contact des trois Départemens, la ligne de démarcation suivra les limites entre l'ancien Département de la Roër et celui de la Meuse-Inférieure, jusqu'à la chaussée d'Aix-la-Chapelle à Geilenkirchen, laissant à gauche la commune de Vaels, qui appartient aux Pays-Bas, et dans laquelle sera comprise l'habitation du curé, située sur la ligne même; puis suivra cette chaussée, jusqu'aux limites de la commune de Rolduc, enfin les limites de Rolduc, du côté de l'Occident, jusqu'au point où elles atteignent la Worms.

Ainsi, la partie de Kerkrade, située à droite de la chaussée, est cédée à Sa Majesté le Roi de Prusse, de même que toute la partie de la commune de Rolduc, située sur la rive gauche de la Worms.

Est encore cédée au même Royaume, la partie de chaussée comprise entre les limites du Département de la Roër et Rolduc, de manière que cette commune appartiendra toute entière et en toute propriété et souveraineté au Royaume de Prusse.

XIX.

La cession des parties de Kerckrade et de Rolduc, dont il vient d'être fait mention à l'article précédent, ne portera aucun préjudice à l'exploitation des mines de houilles, qui, ayant ci-devant appartenu à l'abbaye de Rolduc, se continue aujourd'hui dans les communes de Kerkraede et de Rolduc, pour le compte du Gouvernement des Pays-Bas; de manière que ce Gouvernement, ou tout autre Concessionnaire qui le représenterait, pourra faire, dans les parties cédées, tels ouvrages qu'il trouvera bon, soit pour l'extraction de la houille, soit pour l'épuisement des eaux; s'entend en indemnisant les propriétaires de la surface, de gré à gré, ou à dire d'experts.

Le gouvernement Prussien ne pourra, en aucune manière, entraver cette exploitation, ni sous prétexte de direction à donner à ses Ingénieurs, ni d'impôt à établir sur l'extraction ou la sortie de la houille; ni enfin d'y apporter d'autres entraves quelconques, que pourraient nuire à l'exploitation ou gêner son débit.

Le gouvernement Prussien ne pourra non plus accorder des concessions particulières, dans les parties cédées; celles existantes aujourd'hui devront se renfermer dans les limites à elles assignées par leurs actes de concession, ou par les lois, sous l'autorité desquelles elles ont été accordées·

Art. XX.

Cette exploitation de houille appartenant au Royaume des Pays-Bas, jouïra en outre des privilèges ou avantages suivans:

Toute la houille qui en serait expédiée pour la province de Liège ou autre contrée des Pays-Bas, et qui devrait emprunter le territoire prussien, ne pourra être soumise à aucun droit de douane, ni même de transit; il suffira d'être porteur d'un certificat du Directeur de la houillère.

2. Cette exploitation jouïra du droit d'acheter, lors des ventes dans le Steinbosch (petite forêt appartenant à des particuliers), du bois d'étançonnage, et de l'exporter franc de tout droit de douane. Cet avantage s'étendra également aux autres exploitations de particuliers, qui pourront exister dans la commune de Kerkraede, ou autres des environs.

3. Le gouvernement des Pays-Bas pourra établir, sur la Worms, dans toute l'étendue des parties cédées, tels ouvrages hydrauliques qu'il trouvera bon, soit pour l'extraction de la houille, soit pour l'épuisement des eaux.

Le Gouvernement prussien ne pourra rien changer, ni innover à l'état actuel de la Worms, qui puisse nuire aux ouvrages faits ou à faire par le Gouvernement des Pays-Bas.

Art. XXI.

Le Gouvernement des Pays-Bas, ainsi que les particuliers, pourront acheter ou exploiter la carrière de grès, qui se trouve dans le même Steinbosch, et en exporter les pierres, en franchise des droits de douane. Les sujets prussiens pourront s'approvisionner de houilles, aux exploitations des Pays-Bas, au même prix que les sujets mêmes du Royaume, et l'exporter, en exemption de tout droit quelconque, sinon celui des barrières.

Art. XXII.

Du point où les limites de la commune de Rolduc touchent la Worms, la ligne de demarcation en suivra le cours, vers le Nord, jusqu'à ce que cette rivière atteigne de nouveau les limites des deux Départemens de la Meuse-Inférieure et de la Roër; longera cette limite, laissant les Cantons de Rolduc, Heerlen et Oirsbeek à gauche, et Geilenkirchen avec une partie de Sittard à droite, jusqu'à ce qu'elle rencontre, au Midi de Hillensberg, la ligne qui doit couper ce dernier Canton en deux parties à-peu-près égales, et qui va être déterminée par l'article suivant.

Art. XXIII.

Pour partager le Canton de Sittard, on tirera une ligne droite, du clocher de Sittard à celui de Wehr, et sur le point milieu de cette ligne, on élevera une méridienne, qui sera prolongée d'un côté, vers le Midi, jusqu'aux limites du Canton; limites qui forment aussi celles du Département, et où elle se joindra par conséquent à la ligne de démarcation, comme il est dit à l'article précédent.

D'un autre côté, cette même méridienne sera prolongée, au Nord, jusqu'au ruisseau appelé Roodebeek, et dans toute sa longueur, servira de ligne de démarcation; sauf cependant, que d'un côté Broek-Sittard restera au Royaume des Pays-Bas, avec sa Banlieue, et que de l'autre côté Wintraken, Hillensberg et Wehr resteront au Royaume de Prusse, également avec leurs Banlieues, ou à défaut de Banlieue proprement dite, avec le terrain et les maisons comprises dans la circonscription de ces endroits ou hameaux.

Du point où cette méridienne touche le Roodebeek, la ligne de démarcation suivra ce ruisseau, jusqu'à la Banlieue de Susteren, et longera les limites orientales de cette Banlieue, jusqu'à l'ancien territoire hollandais.

Art. XXIV.

Ensuite la ligne de démarcation suivra les limites orientales du ter-

ritoire hollandais, en laissant à droite les communes prussiennes de Havert, Waldvucht, Karcken, Effeld et Aersbeek, et à gauche les communes des Pays-Bas, Echt, Posterholt et Vlodrop; longera les limites de cette dernière commune, jusqu'à la grande Bruyère appelée Meinweg; suivra les parties du Meinweg appartenantes à Vlodrop et Herkenbosch et Melich, laissant ces deux parties à gauche et les portions appartenantes aux communes prussiennes de Bergelen, Ophoven, Effeld, Steenkerken, et Karken à droite, et arrivera ainsi à la partie dépendante de Ruremonde; suivra de la même manière, et dans le même sens, cette dernière partie, les laissant à gauche, ainsi que celle appartenante à Herten, et laissant à droite la partie dépendante de Nedercruchten, jusqu'à ce qu'elle arrive enfin au bout de cette Bruyère, et atteigne les limites de la commune prussienne d'Elmpt, dans le canton de Cruchten; continuera de suivre les limites de cette dernière commune, en laissant à gauche les parties du Meinweg, appartenantes à Herten et Maesniel, ainsi que les communes de Herkenbosch, Maesniel et Swalmen, jusqu'à ce qu'avec les limites d'Elmpt, elle arrive au ruisseau de Swalmen.

Traversant ce ruisseau, elle se dirigera, par une ligne droite, à travers une autre bruyère, appelée Elmpter-Bosch, sur le point le plus oriental de la commune de Besel, au *Greitjens-gezigt;* puis laissant à droite les communes prussiennes de Bruggen, Bracht et Kaldenkirchen, elle suivra les limites orientales des communes de Besel et Belfelt, appartenantes aux Pays-Bas, jusqu'à ce que la limite de cette dernière, en avant du moulin dit Walbeckermolen, se rapprochant de la Meuse, commence à ne plus laisser entre elle et le fleuve, l'intervalle de 800 verges du Rhin. A ce point, la frontière quittera les limites de Belfeld, et se dirigera à travers la commune prussienne de Kaldenkirchen, par une ligne tracée parallèlement à la Meuse, et à la distance du fleuve de 800 verges, jusqu'à ce que cette parallèle, après avoir laissé Tegelen à gauche, atteigne la Banlieue de Venlo; bien entendu, que si cette parallèle rencontrait dans son cours une pointe avancée, soit de Belfeld ou de Tegelen, la ligne de démarcation abandonnerait, dans ce cas, la parallèle, tournerait autour de cette pointe, et la reprendrait ensuite, pour arriver avec elle, comme on vient de le dire, à la Banlieue de Venlo.

Art. XXV.

La ligne de démarcation, arrivée à la Banlieue de Venlo, en suivra la direction, et laissera à gauche Venlo, Velden, Aarzen et Well, communes appartenantes au Royaume des Pays-Bas, et à droite Straelen, Walbeek en Tweesteden, appartenantes au Royaume de Prusse. Une partie de la Banlieue de Straelen et de Walbeek, sera coupée, par une parallèle semblable à celle dont on vient de parler à l'article précédent. La ligne passera ensuite entre les communes de Bergen et Afferden, qu'elle laissera du côté des Pays-Bas, entre Weize, Hulm,

Gaesedonck, Hassum et Hommersum, qu'elle laissera du côté de la Prusse; continuera enfin de la même manière, en suivant les limites orientales de Heyen en Ottersum, et en laissant à droite Hommersum, Kessel et Nergenaer, jusqu'à la forêt appelée *Rykswald*. Arrivée à cette forêt, elle en suivra la lissière, en longeant Gennep et Milsbeek, en laissant le Marais de Koningsveen au Royaume des Pays-Bas; arrivera ainsi à la route qui conduit à l'endroit appelé *Swarteweg*, à celui appelé *aen het end;* suivra ce chemin à droite, jusqu'au point le plus voisin de la frontière de l'ancien territoire hollandais, et de ce point, par une ligne droite, atteindra enfin cette frontière, où elle finit, conformément à l'article 2 du Traité du 31 mai.

Art. XXVI.

Comme malgré les renseignemens déjà pris, et le mesurage qui a déjà eu lieu, il est cependant encore possible, que quelques Banlieues prussiennes, autres que celles mentionnées ci-dessus, approchent de la Meuse plus près de 800 verges du Rhin, il est convenu, que la distance de ces parties avancées serait définitivement constatée, sur tous les points, lors de la plantation des poteaux, et que partout où les Banlieues des Communes des Pays-Bas ne tiendraient point la Prusse à la distance de 800 verges de la Meuse, la parallèle en question y suppléerait et formerait la frontière.

Art. XXVII.

Partout où des ruisseaux, rivières ou fleuves feront limites, ils seront communs aux deux Etats, à moins que le contraire ne soit positivement stipulé; et lorsqu'ils seront communs, l'entretien des ponts, le curage, etc., se feront de concert, et à frais communs; mais chaque Etat sera exclusivement chargé du soin de veiller à la conservation des bords situés de son côté.

Il ne pourra être fait, ni au cours des rivières, ni à l'état actuel des bords, aucune innovation quelconque, ni être accordé aucune concession ou prise d'eau, sans le concours et le consentement des deux Gouvernemens.

Il en sera de même des fossés, rigoles, chemins, canaux, haies, ou tout autre objet servant de limites; c'est-à-dire que ces objets, quant à la souveraineté, seront communs aux deux Puissances, et qu'on ne pourra rien changer à leur état actuel, que de commun accord, à moins toutefois en cas de stipulation contraire.

Art. XXXIX.

Comme nonobstant les soins que les deux Commissions ont apportés à lever toutes les difficultés qui se sont présentées, il est cependant possible qu'il s'en présente d'autres encore, lors de la

plantation des poteaux, il a été convenu que ceux des membres de deux Commissions, sous la direction desquels cette opération aura lieu, seraient autorisés à terminer tous ces différends, et spécialement à juger, après avoir entendu les autorités locales, toutes les contestations qui pourraient s'élever, au sujet de l'incertitude des limites de quelques communes.

Art. XL.

Les endroits respectivement cédés ou échangés, ou devant être restitués, seront évacués, et l'administration en sera remise aux Autorités compétentes, dans le mois, à dater de l'échange des ratifications.

Art. XLI.

Les archives, cartes et autres documens relatifs à l'administration des Mairies ou Communes qui, en vertu du présent traité, passeront d'une domination sous l'autre, seront remis aux nouvelles Autorités, en même-temps que les territoires mêmes. Au cas qu'une partie de Commune ou de Mairie seulement fût cédée ou échangée, les archives resteront à la partie où se trouvera le chef-lieu, à charge d'y donner accès à l'au're partie, chaque fois qu'elle en aura besoin.

Art. XLII.

Dans les quinze jours après l'évacuation et la remise dont il s'agit à l'article précédent, on commencera à planter les poteaux. Ces poteaux seront de bois de chêne, de la longueur de 12 pieds du Rhin, huit hors de terre et quatre en terre; ils seront quarrés; la partie en terre sera de douze pouces d'épaisseur au moins, et celle hors de terre de huit; ils seront peints, du côté de la Prusse en noir et blanc, et du côté des Pays-Bas en orange et blanc; ils seront numérotés, en commençant à la Moselle.

Il en sera planté autant que les Commissaires le trouveront nécessaire, pour ne laisser aucune incertitude, sur aucune partie de la frontière.

Au cas qu'une rivière ou chemin fasse limite, il en sera, chaque fois, planté deux, savoir l'un du côté de la Prusse, l'autre du côté des Pays-Bas.

Ces deux poteaux ne porteront qu'un seul numéro, et ne seront peints qu'aux seuls couleurs adoptées pour les territoires respectifs.

Art. XLIII.

Le présent Traité sera soumis aux deux Cours, à l'effet d'être ratifié, et les ratifications seront échangées dans les six semaines après la signature, ou plutôt si possible.

En foi de quoi, les Commissaires des Hautes parties contractantes l'ont signé et muni de leurs cachets.

Fait à Aix-la-Chapelle, le 26 juin 1816.

(Signes)	*(Signes)*
(L. S.) M. J. DE MAN,	(L. S.) DE BERNUTH.
(L. S.) MICHIELS DE KESSENICH,	(L. S.) EYTELWEIN.
(L. S.) NICOLAI,	
(L. S.) FOCK.	

Mémorial Administratif de la province de Limbourg. Maastricht, L. Th. Nypels, I, 1er semestre 1817, n° 1—60, 217—233 en 243—247 (Fransch-Nederl.).

NASCHRIFT 1830—1866.

Wij zijn aan het einde van de verhandeling door den titel van dit werk vermeld.

Aan het met veel hinderpalen en kunst tot stand gekomen gewrocht van staatsmanswijsheid, dat toen den naam van provincie Limburg droeg, was in zijn geheel geen lang bestaan verzekerd.

Het wegens de toenmalige tijdsomstandigheden en begrippen, hybridisch samenstel van het Koninkrijk der Nederlanden viel door het groot verschil van bevolking tusschen Noord- en Zuid-Nederland bij de Belgische revolutie van 1830 uiteen. Ook geheel Limburg koos de Belgische zijde en alleen de vesting Maastricht en St. Pieter bleven door het militair bedwang met Noord-Nederland vereenigd. Dat alles, de mislukte pogingen der vijf groote mogendheden in 1830--'39 om een vergelijk tusschen Nederland en België tot stand te brengen, alsmede de bepalingen van het Londensch tractaat 19 April 1839 waartoe ook Koning Willem I gedwongen toetrad, vindt men in deel XXXIX (1903) van dit tijdschrift blz. 246—249 en 252—254. Volledigheidshalve deelen wij hier uit art. 4 van voornoemd tractaat de artikelen mede die Nederlandsch en Belgisch Limburg afscheidden. — De volledige lijst van de gemeenten, die resp. Nederlandsch en Belgisch Limburg uitmaken vindt men in deze verhandeling blz. 156—158 en 162—163 hiervoor (1), terwijl overigens de hierbijgevoegde kaart alles verduidelijkt —.

„1°. Op den rechter oever der Maas:

Bij de voormalige Hollandsche enclaves op gezegden oever in de provincie Limburg zullen gevoegd worden de districten dierzelfde provincie op denzelfden oever, welke in 1790 niet aan de Staten-Generaal toebehoorden, in dier voege, dat het gedeelte der tegenwoordige provincie Limburg hetwelk op den rechter oever der Maas gelegen en tusschen deze rivier ten Westen, de grenzen

(1) De gemeente Strucht werd bij wet van 8 Aug. 1878 bij Schin-op-Geul ingelijfd en in 1888 Rimburg bij Ubach-over-Worms.

van het Pruissisch grondgebied ten Oosten, de tegenwoordige grens der provincie Luik ten Zuiden en Hollandsch Gelderland ten Noorden begrepen is, voortaan geheel en al aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden zal toebehooren hetzij in deszelfs hoedanigheid als Groothertog van Luxemburg hetzij om met Holland vereenigd te worden.

2°. Op den linker oever der Maas:

Te beginnen van het zuidelijkste punt der Hollandsche provincie Noordbrabant zal er .... eene lijn getrokken worden, welke boven Wessem tusschen deze plaats en Stevensweert, op de Maas zal uitloopen, ter plaatse alwaar zich op den linker Maasoever de grenzen der tegenwoordige arrondissementen van Roermond en Maastricht aanraken, in dier voege, dat Bergerot, Stramproy, Neeritteren, Ittervoordt en Thorn met derzelver gebied gelijk mede alle de andere plaatsen ten Noorden van deze lijn gelegen een deel van het Hollandsch grondgebied zullen uitmaken.

De voormalige Hollandsche enclaven in de provincie Limburg op den linker Maasoever zullen aan België toebehooren, met uitzondering van de stad Maastricht, welke met een gebied van twaalf honderd vademen in doorsnede te rekenen van het uitwendig glacis der vesting op gezegden oever van die rivier bij voortduring in volle souvereiniteit en eigendom door Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden zal worden bezeten".

Over de betrekkingen van Limburg als hertogdom, met den Duitschen Bond 1839—1866, die geen verandering in de administratieve en rechterlijke indeelingen brachten, maar alleen een soort servituut vormden, op dit gebied gelegd, tot vergoeding van het deel van het groothertogdom Luxemburg aan België in 1839 als provincie afgestaan, vergelijke men eveneens. dl. XXXIX van dit tijdschrift op bladz. 252—'53 en 255—'66.

Toevoegingen van geschiedkundigen aard.

Bladz. 4 3e alinea over de Menapii nog dit: Het is vreemd, dat als men ten minste Caesar en Ptolemaios gelooven kan, de Menapii een gebied bewoond hebben, dat zich uitstrekte van het Noorden onzer provincie als uitgangspunt over N. Brabant, Zeeland een deel van Z. Brabant tot in Fransch Vlaanderen. Caesar spreekt van de Morini (die volgens hem in 't noorden van Frankrijk aan de zee woonden wat ook blijkt uit *de Bello Gallico* liber IV c. 21 waar staat dat van de Morini de overtocht naar Brittannie het kortste was: nl. in Morinos proficiscitur quod inde erat brevissimus in Brittanniam trajectus) en de Menapiërs als naast elkander wonend, immers de B. G. IV c. 22. 6.: Reliquum exercitum Quinto Titurio Sabino et Lucio Aurunculeio Cottae legatis in Menapios atque in eos pagos Morinorum ab quibus ad eum legati non venerant, ducendum dedit. Ook III c. 28 en IV c. 38 is van Morini en Menapii als niet ver van elkander wonend sprake. Oospronkelijk woonden zij volgens Caesar tot aan weerzijden van den Rijn, van de Usepetes en Tencteri toch heet het *de B. G.* IIII c. 4.: ad Rhenum pervenerunt; quas regiones Menapii incolebant et ad utramque ripam fluminis, agros, aedificia viscosque habebant. Vervolgens grensden zij, volgens Caesar, aan de Eburonen, die in het Z. W. onzer provincie, het O. van 't Luikerland woonden, Erant Menapii propinqui Eburonum finibus: VI c. 5.

Strabo, die 60 j. v. Chr. werd geboren, c. IV (Dom Bouquet I, 26) plaatst de Menapii aan weerszijden van den Rijn bij de *monding*, waar zij moerassen en bosschen van laag doch dicht hout bewoonden naast de Sigambri, van Germaansch ras:

Τελευταῖοι δὲ Μενάπιοι τῶν ἐκβολῶν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ ποταμοῦ κατοικοῦντες ἕλη καὶ δρυμοὺς οὐχ ὑψηλῆς, ἀλλὰ πυκνῆς ὕλης καὶ ἀκανθώδους. Κατὰ τούτους δ'ἵδρυνται Σουγάμβροι Γέρμανοι.

Strabo, die gewoonlijk Caesar volgt, heeft hem hier niet begrepen, zie hiervoor het uit l.IIII c. 4 aangehaalde, waar hij zeker niet van de monding van de rivier spreekt. Ptolemaios, die omstreeks 139 na Chr. leefde, zegt l.II (Bouquet I, 76): *μετὰ τὸν Μῶσαν ποταμὸν Μενάπιοι ποταμὸν καὶ πόλις αὐτῶν*. Hij plaatst hen achter de Maas, van den rechter oever uitgaande gelijk uit den tekst blijkt.

De Sigambri bij Strabo vermeld zouden, na hun overplaatsing links van den Rijn op het gebied der Menapii door Keizer Augustus, Gugerni zijn genoemd. Het is vreemd dat vermelde Strabo niet spreekt van de woonplaats der Menapii in het noorden van Frankrijk naast de Morini. Tacitus, over den tijd van Keizer Vespasianus schrijvend, kent alleen de Menapii links van de Maas. Hist. l.4 c. 28.

Bladz. 5 10e r. v. b. Ook de Ubii hebben misschien het oostelijk deel van Limburg bewoond en bevatten de namen Ubach en Ubachsberg (gem. Voerendaal) eene herinnering daaraan.

„ 12 2e r. v. o. De kaart in de uitgaaf van Jacobs des Anonymus Ravennas is van dien uitgever, zoodat „Trega" daarop voorkomend geen nieuw bewijs oplevert.

„ 16 noot 1 heeft betrekking op het verdrag van 837, dat van 839 is bij Dom. Bouquet VII, 15 (Annales Bertiniani) vermeld. Dat van 847 ibidem 603 en dat van 851, ibidem 605 (Capitularia Caroli Calvi).

„ 17. Procaspide Mosae (1): Het woord procaspis zal wel procuspis moeten zijn, zooals Miraeus het leest, en beteekent dan hier een vooruitstekend stuk land in eene rivier, een landtong; ik heb gezet Meerssen (?) omdat de plaats van samenkomst in ieder geval niet ver van Meerssen was, verder weet men eigenlijk niets en dan noemt de eene den burcht van St. Pieter, bij de samenvloeiing van Maas en Jeker (Ducange Glossarium); niet ver van Herstal (Miraeus I, 28); Chauville, een eiland in de Maas onder Eysden te Caestert (Habets, *Bisd. Roerm.* I, 23); het kasteel van Eysden (Habets, *Publ.* XXV, p. 11).

---

(1) Er staat bij Dom. Bouquet VII, 683, in procaspide super fluvium Mosam. (Cap. Caroli Calvi). 't Lag in 't midden van Herstal en Meerssen (VII, 109. Ann. Bert.).

Bladz. 22 noot 5. Oostrum werd 1257 Aug. 1 door Gerard van Oey aan graaf Otto II van Gelre in leen opgedragen, zoodat het niet waarschijnlijk is, dat het bij 't *graafschap* Kessel heeft behoord. Deze oork. is te vinden in *Opera omnia juridica* JOANNIS ET FREDERICI A SANDE..... Antverpiae. Marc. Parijs 1674, afd. *Fred. à Sande, Commentarius in Gelriae et Zutphaniae Consuetudines feudales*, p. 14.

„ 38 in de noot: Kremer geeft bnd. I, 7 de genealogie der Heinsbergers. De oork. bij Lacomblet II, 537 is van 1263 Dec. 16; daarin wordt Engelbrecht van *Valkenburg*, aartsbisschop van Keulen, door de scheidslieden, die tusschen dezen en de stad Keulen uitspraak doen, nl. de bisschoppen van Luik en Munster en de graven van Gelder en Gulick, neef van Diederiche van Heinsberg genoemd, of liever er staat „Diederiche van Heinsberg sinen neven." Het charter bij Ernst III, 371 aangehaald, betreffende de stichting van het Cistercienser dames-klooster te Ophoven (later naar Dalheim bij Wassenberg overgebracht) van ongeveer 1196, vermeldt in praesentia Viri nobilissimi Domini Henrici de *Wassenberge* en deze lezing verdedigt Ernst hier, ook op gezag van den geleerden Goudschen pensionaris van Wyn, terwijl hij er, gelijk wij t. a. p, zeiden, v, 240 van zijn werk Valkenberg van maakt en daardoor eene fantastische opvolging der Valkenburgsche heeren schept. De akte van ± 1196 bij J. KNIPPENBERGH, *Hist. eccl. ducatus Geldriae*, 73 2e kol.

„ 43 12e r. v. b. meende ik dat er door de heeren van Wittem munten geslagen waren, maar ondanks alle nazoekingen en raadpleging van deskundigen is het mij niet gelukt het bestaan van zulke munten te bewijzen.

„ 58-63. Hier dienen ingevoegd te worden onder de „IN DE MIDDELEEUWEN EN LATER DOOR WERELDLIJKE VOOGDEN GEANNEXEERDE KERKELIJKE HEERLIJKHEDEN, de volgende, waarvan ik in den loop van het samenstellen van dit werk bizonderheden vond, die mij tot bewijs strekten, dat zij onder dit hoofdstuk behoorden vermeld te worden.

Arcen. Dit is zonder twijfel eene heerlijkheid geweest van de Benedictijner abdij Siegburg, waartoe ook het aan Arcen

grenzende Straelen behoorde. In een schepenwijsdom toch van Straelen van 1366 Juni 29 staat uitdrukkelijk „dat dat gericht van Arssen den gotshuise van Siebergh toegehoerd, in alle der vuegen, als on dat gericht van Stralen toegehoerde, want idt ein gericht plach te sein." Zie verder bladz. 108, hoofst. HET PRUISSISCH OVERKWARTIER 1713—1717 en FRIED. NETTESHEIM, *Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern*. Crefeld 1863, p. 66, noot 20.

Well. Deze heerlijkheid aan Arcen grenzend is ook eene heerlijkheid derzelfde abdij Siegburg. Bewijzen daarvoor bracht ik bij bladz 102 onder het hoofdstuk OVERKWARTIER VAN GELDERLAND. Zie LACOMBLET, *Urkundenbuch* I, N° 202 en 287 en NETTESHEM bladz. 29, noot 25.

Zoo kan men het voormalig gebied der abdij Straelen reconstrueeren uit de aan elkaar grenzende plaatsen Straelen, Arcen en Well.

Lottum, bezitting van het St. Querinus-stift te Neuss (van adeldellijke dames, oorspr. Benedictinessen), zie o. a. NETTESHEIM, bladz. 19 en wat ik bladz. 102 onder OVERKWARTIER VAN GELDERLAND daarover meedeel.

Poll-en-Panheel. Daar was een laatgericht van het Maastrichtsch kapittel van St. Servaas, wat wel het overblijfsel van de Souvereiniteitsrechten van dit kapittel kan geweest zijn, te meer wijl de eerste heeren van Poll-en-Panheel diezelfde heeren van Horne waren, wier trouw als voogden dat kapittel met het verlies zijner souvereiniteit over Weert en Nederweert heeft leeren kennen, en de abdij Thorn het o. a. aan de bescherming des Keizers te danken heeft, dat diezelfde heeren, welke daar ondervoogd waren, het niet verder in hun annexatielust gebracht hebben dan jaren lang veel schade en last aan de abdij te berokkenen.

Bladz. 58. Dat Echt eene *heerlijkheid* van St. Servaas zou geweest zijn is mijns inziens twijfelachtig, men vond er onder het oud regiem niet meer het gewone kenteeken of overblijfsel nl. een laatbank en in het diploom van 1128 is spraak van „ecclesia de Echta in pago Masalant in comitatu (*aldus*

p. 59 *te verbeteren*) comitis de Loss" en in de gift van Gerberga aan St. Servaas-kerk zooals deze door Iocundus wordt medegedeeld, die voor wat hij van den tijd vóór hem verhaalt niet veel geloof verdient, staat alleen dat er in een villa Ettha de man des Heeren St. Servaas een kerk had, hem door zekere „matrona" Gerberia genaamd, oudtijds geschonken, Ook in het diploom van 1087 (*Publ.* IV, 123) lezen wij „unde volumus notum esse.... quia ecclesiae Sancti Servacii que est in Trajecto quam comes Gerardus de Wassenbergh invaserat.... ecclesie Sancti Servacii restituimus". Eindelijk is ook bij de Bollandisten t. III van Mei p. 223 bij de teruggave aan de kerk van van St. Servaas slechts spraak van de *kerk* van Echt en andere goederen.

„ 64 13e r. v. o. Wat *soort van bouwsteen en metselwijze* betreft vertoonen de Luiksche kerken van St. Denis, St. Jan Evang., Ste Croix en St. Barthélemy verwantschap met den westerbouw der O. L. Vrouwekerk te Maastricht, doch St. Denis ook in bouwplan en aanzicht van het geheel.

„ 73 noot 2 is de plechtige verklaring van 10 Juli 1548 bedoeld, waarbij Karel V verklaart, dat de rechten des bisschops van Luik onverlet zullen blijven bij zijne acte van afscheiding dezer stad enz. van het Duitsche rijk dd. 1548 Juni 26.

„ 107 2e r. v. b. Hoewel eerst 1713 Pruissen officieel in het bezit van zijn deel van het Geldersch Overkwartier is gesteld, zoo was het reeds in 1700 door die mogendheid bezet, gelijk de overige deelen door de Staten-Generaal.

„ 110 op 't einde. Een bewijs van de pogingen van de zijden van onzen staat, en bijzonder van Geldersche zijde, tijdens den Spaanschen successie-oorlog aangewend om het Overkwartier met de Staatsche provincie Gelderland te vereenigen is wel het volgend geschrift:

Deductie van het Recht des Furstendoms GELRE en Graaffschaps Zutphen, tot de Consolidatie en Reunie van het

Over-Quartier van ROERMONDE met de drie andere Quartieren van deselve Provintie. *(Met afbeelding van 't wapen van Gelderland).* Tot ARNHEM, By de Weduwe de Haas, Ordin. Drukst. van den Wel-Ed. Hove van Gelderland 1712. 106 bladz. kl. 4°., 17 bladz. de eig. deductie in 36 punten, en dan 64 bijlagen.

Bladz. 59 bij *Thorn.* E*tth*a door Iocundus, die ± 1088 schreef, vermeld (zie p. 258 hiervoor) is ook bewijs dat met Ehti in 950 niet Aldeneick bedoeld is maar Echt. E*ht*i — E*tt*ha — E*ch*t zijn gelijdelijke overgangen.

OBITUAIRE

DE L'ÉGLISE COLLÉGIALE, LIBRE ET IMPÉRIALE DE SAINT-SERVAIS à MAESTRICHT,

COMMENCÉ VERS 1294.

INTRODUCTION.

On appelle obituaire, nécrologe, *obitarium*, *necrologium*, un registre dans lequel les communautés religieuses du moyen âge inscrivaient les noms des membres défunts, de leurs confrères ou associés spirituels, de leurs bienfaiteurs et de toutes les personnes agrégées, desquelles on voulait se ressouvenir et pour lesquelles on disait des prières au jour de leur anniversaire.

Après le beau travail de M. Auguste Molinier sur les obituaires Français du moyen-âge, couronné par l'Académie des Inscriptions et belles-lettres de Paris (1), et d'autres, il serait superflu d'exposer ici l'origine des obituaires ou nécrologes, leur source, leur forme et leur composition. Nous renvoyons aussi le lecteur à l'introduction du *Nécrologe de la confrérie des chapelains de la ci-devant collégiale de Saint-Servais à Maestricht*, que nous avons publié en 1897, où, sous le titre: *Les nécrologes au moyen-âge*, nous avons réuni les renseignements désirables sur les obituaires et sur tout ce qui s'y rattache surtout les *Roulaux*

---

(1) Aug. Molinier, *Les obituaires Français au Moyen-âge*. Paris, Imprimerie nationale. 1890. 8°.

(2) P. Doppler, *Nécrologe de la confrérie des chapelains de la ci-devant collégiale de Saint-Servais à Maestricht*. Maestricht, Math. Schols. 1897. 8°.

des morts. Il serait même oiseux de s'arrêter à démontrer l'intérêt de ces documents, qui fournissent des noms et des dates pour dresser des listes des dignitaires ecclésiastiques et laïques, qui renferment tant de précieux renseignements sur les donations pieuses et la constitution des domaines ecclésiastiques. Il suffit de constater que tous ceux qui ont voulu faire des généalogies sérieuses, reconstituer des listes épiscopales ou abbatiales, ont largement mis à profit les obituaires.

Du reste l'intérêt que présentent les obituaires, pour l'étude du moyen-âge, fut de bonne heure apprécié par les savants soucieux de retracer l'histoire des églises et des monastères ou celles des maisons féodales. Ils furent consultés dès le XVIe siècle par les curieux et l'on peut en lire de nombreux extraits en plus d'un ouvrage historique de la première moitié du siècle suivant. L'impulsion étant donnée, les savants ne se contentèrent plus d'emprunter quelques renseignements aux obituaires, mais quelques uns en firent, pour ainsi dire, un usage quotidien. La plupart de ces savants ne se bornèrent point à utiliser en leurs livres un plus ou moins grand nombre d'extraits des obituaires qu'ils avaient pu consulter, un certain nombre d'entre eux prirent des copies plus ou moins complètes de ces documents, ce qui nous a conservé, en plus d'un cas, les parties essentielles de monuments historiques perdus, ou même détruits, au cours de la période révolutionnaire [1]. Au XVIIIe siècle l'on commença à publier *in-extenso* des nécrologes parmi les pièces justificatives d'ouvrages historiques.

Depuis le milieu du XIXe siècle, l'étude ou la publication des nécrologes n'a point cessé d'être, en quelque manière, à l'ordre du jour. A l'heure présente, les premiers corps savants de l'Allemagne, de l'Autriche et de la France leur ont donné une place dans leurs publications officielles [2]. Les *Monumenta Germaniae*

---

[1] *Recueil des historiens de France. — Obituaires de la province de Sens. tom. I, (diocèses de Sens et de Paris) par M. Auguste Molinier sous la direction et avec une préface de M. Auguste Longnon, membre de l'Institut.* — Première partie. Paris, Imprimerie nationale 1902. 4°. préface I—V.

[2] On trouve les indications nécessaires sur la publication d'obituaires dans: Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquelle*, 6e édition, tom. I, p. 437—444; — Potthast, *Bibliotheca medii aevi*, 2e édition, tom. p. 807—842; — Aug. Molinier, *Les obituaires français au Moyen-âge*, p. 157—284.

historica renferment les nécrologes de plus d'un diocèse; un certain nombre d'obituaires Autrichiens ont été publiés dans l'*Archiv für Oesterreichische Geschichte*. En France l'Institut a fait place aux obituaires normands dans le tome XXIII des *Historiens des Gaules* et l'Académie des inscriptions et belles-lettres a décidé la publication d'une collection complète des obituaires français, dont les deux premiers volumes, relatifs à la province ecclésiastique de Sens, ont paru respectivement en 1902 et 1906 (1).

La Commission royale d'histoire de l'Académie royale de Belgique s'est déjà occupée des obituaires belges et des obituaires étrangers, qui peuvent fournir des renseignements pour l'histoire de la Belgique (2) et en a fait dresser la liste qui a été publiée dans ses Bulletins. Comme elle se propose d'admettre cette catégorie de documents dans ses publications, il importait d'examiner quels textes et comment il faut les publier. C'est ce dont elle s'est occupée déjà en 1901 et dans sa séance du 9 janvier 1905 elle a décidée de publier les obituaires énumérés dans la liste qui en a été dressée (3) et d'en commencer la série par ceux de l'ancien diocèse de Liége (4).

Le manuscrit que nous publions ci-après appartient à cette catégorie de sources historiques. Il provient de l'église collégiale, libre, impériale de Saint-Servais à Maestricht. Ne portant pas de titre nous l'avons intitulé: *Obituaire de l'église collégiale, libre et impériale de Saint-Servais à Maestricht.*

Malheureusement il n'est pas complet, il comprend seulement les six premiers mois et les onze premiers jours du mois de juillet. Il est écrit sur parchemin et compte dix-neuf feuillets in

(1) *Recueil des historiens de la France. — Obituaires de la province de Sens.* Tome I, (diocèses de Sens et de Paris) publié par M. Auguste Molinier sous la direction et avec une préface de M. Auguste Longnon, membre de l'Institut. Première partie. Paris, Imprimerie nationale. 1902. 4°; — tom. II. Diocèse de Chartres. Paris, Imprimerie nationale. 1906. 4°.

(2) Dom Ursmer Berlière, *Inventaire des obituaires belges, (collégiales et maisons religieuses).* Bruxelles, Kiesling & C°. 1899. 8°.

(3) *Compte-rendu des séances de la Commission royale d'histoire ou recueil de ses bulletins.* Tome soixante-dixième. Bruxelles, Kiessling & C°. 1901. 8°. pag. XXVI—XXXIX.

(4) Ibidem. Tome soixante-quatorzième, p. VIII—IX.

4° à longues lignes. Au fond du manuscrit de nombreux postes ajoutés sont inscrits au fur et à mesure et de diverses mains. Ils ne sont guère postérieurs à la moitié du XVe siècle. Nous les avons indiqués par un texte à retrait de la page; du reste nous nous sommes efforcés de préciser les postes autant que possible par des commentaires *ad calcem*.

De quand date le manuscrit?

D'après l'écriture le commencement de l'obituaire doit être cherché dans les premières années du XIVe siècle et même plus tôt. Notre manuscrit note au 3 avril, *III nonas Aprilis*, qu'à Pâques, *in festo Pasche*, le préfet du réfectoire est tenu de payer aux *socii* 6 deniers et l'aumônier, *elemosinarius*, 3 sous et 4 deniers, ce que le scribe fait également pour les autres grandes fêtes de l'Eglise. Si l'auteur avait voulu indiquer que pour l'année, à laquelle il commença l'obituaire, Pâques tombait réellement au 3 avril, les années 1295, 1306, 1317, 1328 etc. peuvent entrer en considération. Cependant nous devons remarquer que dans ce cas, dans notre manuscrit le jour des Rameaux n'est pas rapporté, comme il devait l'être, au 27 mars, mais au 29 et que le Dimanche *Quasi modo* c. à d. le premier Dimanche après Pâques, et les autres grandes fêtes de l'Eglise, qui se règlent sur Pâques, l'Ascension, la Pentecôte, la Sainte-Trinité et la Fête-Dieu ne sont pas incrites à leur date correspondante. Nous pensons qu'il faut en conclure que le scribe n'a voulu que simplement indiquer pour l'avenir, ce à quoi le préfet du réfectoire et l'aumônier étaient tenus à ces fêtes.

Toutefois d'autres postes nous fournissent les renseignements nécessaires et désirés.

Au III des Calendes de mars (27 février) est mentionné la commémoration de Joannes DE SUSGHEN, maître de l'hôpital, *hospitularius*, de l'église Saint-Servais; or ce dignitaire était mort avant le 24 juin 1294. En effet, par lettre échevinale de Maestricht de cette date, Jutte, béguine, fille de feu René DE SUSGHEN, transporte aux chanoines de cette église une rente annuelle de 15 sous de Liége et d'un chapon pour la célébration de la fête en l'honneur de Sainte-Barbe, que feu Jean, maître de l'hòpital, a fondée en l'honneur de cette Sainte..... *ita ut in festa* (sic) *que dominus Joannes quondam magister hospitalis sancti*

Servatii Traiectensis, presbyter, in die beate Barbare singulis annis fieri statuit et ordinavit (1)...; et par une lettre des échevins de Maestricht de la même date elle transmet aux mêmes chanoines une rente annuelle de 30 sous Liégeois dans le même but et pour la fondation de l'anniversaire de ce feu Jean..... *ita ut predicti census et redditus in festa* (sic) *que dominus Joannes quondam magister hospitalis sancti Servatii Traiectensis presbyter ob reverentiam et honorem beate Barbare in vigilia et die ipsius beate Barbare fieri statuit et ordinavit, etiam in anniversarium ipsius domini Joannis singulis annis faciendum, commutantur*.... (1).

A la fête de Sainte-Gertrude, 17 mars, est inscrit la commémoration de Reynerus de Veteri Valkenborgh (René de Vieux-Fauquemont), doyen de l'église Saint-Servais et grand-bienfaiteur de la confrérie des chapelains de cette église; or, d'après sa pierre tombale, René mourut la veille de Saint-Gertrude 1296: † ANNO . DOMINI . M° CC . LXXXXV . IN . VIGILIA . GERTRUDIS . OBIIT . DOMINUS . REYNARDUS . DE VETERI . VAL-[KENBORCH . DECANUS] . ISTIUS . ECCLESIE . CUIUS . ANIMA . PER . MISERICORDIAM . DEI . REQUIESCAT . IN . PACE . AMEN.

Nous devons remarquer que, quoique l'inscription donne M.CC.LXXXXV (1295), il faut, d'après notre usage, compter 1296. En effet, à cette époque les chanoines de Saint-Servais suivaient, pour le commencement de l'année, l'usage et le style de la cour de Liége, qui alors était le style pascal, d'après lequel l'année commençait le Samedi-Saint après la bénédiction du cierge pascal, de sorte que les jours entre le 1er janvier et le Samedi-Saint étaient, d'après notre calendrier, postérieurs à cette année et correspondaient à l'année suivante.

Adam, écolâtre de l'église Saint-Servais, dont la commémoration est inscrite aux III des Ides d'avril (11 avril), légua pour son anniversaire, à fonder chez les Frères-Prêcheurs de Maestricht, un vaisseau de pains blancs, *vas albi panis*, à livrer et distribuer par le maître de l'hôpital de cette église le jour de Saint Léon, pape, (11 avril); or Adam mourut avant le 24 juin 1299; à ce

---

(1) Original aux archives de l'Etat à Maestricht, analysé dans: P. Doppler, *Schepenbrieven van het kapittel van St. Servaas te Maastricht. — Eerste deel van 1257—1375*, pag. 22 et 23.

jour, Jean, curé de Saint-Pierre lez Maestricht et maître de l'hôpital précité, donne communication de cette fondation et dit dans l'acte dressé ..... *quod bone memorie magister Adam quondam ecclesie sancti Servatii scolasticus* ..... (1).

D'après ces données nous croyons pouvoir en tirer la conclusion que l'obituaire est commencée dans la seconde moitié de 1294, tout au plus tard dans le courant de 1295.

Il ne nous étonnerait pas si l'un ou l'autre de nos lecteurs objecterait, que cette année ne convient nullement, puisque l'obituaire mentionne au *XII kalendas julii* (20 juin) la fête de la Sainte Trinité, poste inscrite par la toute première main, quelle fête ne fut rendue obligatoire pour l'Eglise que vers 1334 par le Pape Jean XXII (1316—1334). Nous devons remarquer que cette fête fut déjà célébrée dans le diocèse de Liége à peu près quatre siècles plus tôt, que l'évêque Etienne (903 – 920) était le premier qui institua cette fête et qu'elle se développa et s'étendit sous son successeur Richard (920—945) (2).

La Fête-Dieu, *festum Sacramenti*, mentionnée au 22 juin ne s'oppse non plus à l'année 1294 ou 1295 pour le commencement de notre manuscrit, quand l'on se rappelle que cette fête, introduite à Liége en 1247, ensuite des révélations à Sainte-Julienne de Cornillon, fut étendue à l'Eglise entière par le pape Urbain IV, en 1264 (3).

Outre l'intérêt que présente l'obituaire pour l'histoire de l'ancien diocèse de Liége en général, la ville de Maestricht et le chapitre de Saint-Servais en particulier, dont il relate plusieurs de ses illustres membres et bienfaiteurs, il est remarquable encore pour l'ancienne liturgie de cette église, dont il forme, en même temps, un calendrier des Saints honorés et des fêtes célébrées par nos ancêtres, une espèce de *directorium chori.*

---

(1) Original aux archives de l'Etat à Maestricht, mentionné dans G. D. Franquinet, *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het klooster der Predikheeren te Maastricht berustende. Maastricht, ter Provinciale griffie.* 1880. 8°. n° 18, p. 33.

(2) P. Albers S. J., *Handboek der Algemeene Kerkgeschiedenis. Nijmegen, L. C. G. Malmberg* Tom. I. § 82. 2. 1905. 8°.

(3) Idem, ibidem. Tom. II, p. 125.

Dans les calendriers du haut moyen-âge et des temps plus rapprochés est indiqué, après le nom de la fête et du Saint, le degré de sa fête, *dignitas*, degré plus ou moins élevé, qu'elle occupe dans la liturgie de l'Eglise. Ce degré se règle sur le chapitre ou le paragraphe plus ou moins long consacré au Saint dans le missel et le bréviaire. Plus un Saint est en vénération dans un diocèse ou une simple église, plus élevé est le degré de sa fête. D'après ce degré, les fêtes se divisaient dans les cinq catégories suivantes, différemment exprimées:

a. *Totum duplex*, *duplex majus*, *triplex*, *festum principale*, *summum festum*, *solemne festum;*
b. *duplex*, *duplex minus*, *celebre*, *bini*, *medium festum;*
c. *semiduplex*, *simplex*, *plenum officium*, *duplex inferius*, *IX lectiones* (chez les ordres religieux *XII lectiones*);
d. *III lectiones*, *compulsatio*, *missa;*
e. *commemoratio*, *collecta*, *antiphona*, *oratio*, *memoria*, *suffragium*, *breves laudes*.

Les fêtes se divisaient en outre en deux autres catégories, notamment en *festa chori* et *festa fori* ou bien en *festa pro choro* et *festa pro foro*. Les premières étaient celles qui furent célébrées exclusivement par le clergé, par la célébration de la Messe et la récitation au choeur des prières du bréviaire dûment prescrites, tandis que les secondes furent célébrées aussi par les fidèles par le chômage de tout travail d'esclave, la cessation de tout commerce et procès, l'abstinence des plaisirs bruyants et l'assistence à la Sainte Messe.

Les fètes de cette seconde catégorie, qui étaient par conséquent en même temps des jours fériés, étaient dans les anciens calendriers marquées en rouge, quelques fois même sans l'indication de leur degré.

Dans l'obituaire, qui nous occupe, outre les grandes fètes de l'Eglise, sont marquées en rouge les fètes suivantes: La Circon-

(1) *Wetzer und Werte's Kirchenlexicon oder Encyklopädie der Katholischen Theologie und ihrer Hülfswisschenschaften. Zweite Auflage. Freiburg im Breisgau, Herder'sche Verlagshandlung 1886.* 8° in voce *Feste.* — Dr H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und des Neuzeit. Erster Band: Glossar und Tafeln.* Hannover, Hahn'sche Buchhandlung. 1891. 8° en pag. 60 in voce *Festgraa;* p. 61 in voce *Festum chori, fori.*

cision (1 janvier), l'Epyphanie (6 janvier), Sainte-Agnès Vierge (20 janvier), Saint-Vincent Martyr (22 janvier), Conversion de Saint-Paul (25 janvier), la Chandeleur (2 février), Chaire de Saint-Pierre (22 février), Saint-Matthias Apôtre (24 février), Saint-Grégoire Pape (12 mars), l'Annonciation (25 mars), Saints Philippe et Jacques Apôtres (1er mai), Invention de la Sainte Croix (3 mai), Saint-Jean devant la porte Latine Apôtre (6 mai), Saint-Servais Evêque (13 mai), Translation de Saint-Servais (7 juin), Saint-Jean Baptiste (24 juin), Saint-Pierre et Saint-Paul Apôtres (29 juin), la fête de la ville, *festum civitatis*, (le 1re dimanche de juillet).

Nous publions le manuscrit tel qu'il est, sans en omettre un mot, sauf l'indication *commemoratio* répetée à chaque poste, que nous remplaçons, autant que possible, par un tiret. Cependant nous devons remarquer, qu'il y a une erreur de reliure. Les six premiers feuillets ne se suivent pas d'après leur numéro. Au lieu de 1, 2, 3, 4, 5 et 6, ils se suivent ainsi: 1, 3, 6, 2, 4, 5. Pour éviter toute erreur et difficulté nous les publions d'après leur ordre voulu.

Il nous reste à presenter nos vives remerciments à notre ami, monsieur Eug. Dumoulin, juge au tribunal d'arrondissement à Maestricht, qui a eu la grande obligeance de mettre à notre entière disposition le manuscrit qui lui appartient et qui par là nous a mis en état d'apporter quelque matériel à l'histoire plus que douze fois séculaire de l'illustre église collégiale, libre et impériale de Saint-Servais qui a joué un rôle prépondérant dans l'histoire de la ville de Maestricht et des environs.

P. DOPPLER.

Feuillet 17 v., du 17 au 21 juin.

OBITUAIRE

DE L'ÉGLISE COLLÉGIALE, LIBRE ET IMPÉRIALE DE SAINT-SERVAIS à MAESTRICHT,

COMMENCÉ VERS 1294.

Januarius habet dies . XXXI . luna . XXX . Fol. I. r.

[1] III A **Circumcisio domini. Triplex festum.** III marcas, X solidos, socii et officiati IIII denarios de bonis domini Theoderici custodis super curiam de Raet (¹).

Commemoratio Henrici de Fletingis (²), presbyteri, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— domini Johannis de Schoenauwen (³) et Reynardi domini de Schonenvorst, militis, et parentum ipsorum, que servabitur qualibet prima sexta [feria] cuiuslibet mensis anni, XL solidi, sociis et officiatis IIII denarii supra bonis de Byl-

[2] b IIII Non. revelt (⁴) et domum suam claustralem.

(¹) Les mots *de bonis* jusqu'à *Raet* sont d'une main postérieure, de la seconde moitié du XVᵉ siècle.

(²) Il avait fondé neuf commémorations auprès de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais, dont il était membre.

(³) C'est sans doute le même que Jean de Schoenouwen, qui dans le nécrologe de la confrérie des chapelains est mentionné avec le titre de chanoine de Saint-Servais à *Maestricht* et d'écolâtre de *Huy*.

(⁴) *Bindervelt.*

Fol. I. r.

Commemoratio Reyneri de Breydeloe (1), presbyteri, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Commemoratio Willelmi de Sancta Margareta (2), iunioris, scolastici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Godefridi de Vlodorp, decani Aquensis, XXX solidi pro dominis tantum.

[3] XI c III Non.

Commemoratio Symonis, pistoris, officiati ecclesie, pro qua habemus $II^1/_2$ marchas, sociis et officiatis IIII denarii (3).

[4] d II Non. Commemoratio Symonis, pistoris, III marchas, unde socii IIII denarios et IIII vasa tritici.

— domini Nicholai de Iseghem (4), canonici huius ecclesie, XX solidi.

[5] XIX e Nonas. Commemoratio Godefridi de Stella, officiati, XX [solidos], socii et officiati II denarios.

---

(1) Nous le trouvons mentionné avec la qualité de chapelain de l'église Saint-Servais dans une lettre échevinale de Maestricht du 19 avril 1361, par laquelle lui fut assignée une rente annuelle de 3 marcs liégeois et 6 chapons.

(2) Il était neveu du chevalier Arnaud de Sancta Margareta, chanoine et écolâtre de la même église Saint-Servais, mort en 1389. — Comme chanoine de cette église il était présent, en 1381, au relèvement de biens allodiaux, situés dans le comté de Looz et, en 1386 le 25 décembre, il figure comme témoin au relèvement de terres féodales situées sous *Urmond* et à *Leuth*. L'année suivante, 1387, il était receveur de l'évêché de *Liége*. En 1389 il prononçait comme arbitre sur les peines de pélerinage que sire Godard de Chynai était obligé de subir envers la ville de *Maestricht* et, en 1394, sur des différends surgis entre le couvent noble des Norbertines à *Houthem-Saint-Gerlac* et Jean Roessen de Printhagen. Le magistrat de *Saint-Trond* le nomma, en 1409, arbitre dans ses difficultés avec René de Rolingen; dans l'acte de nomination il est intitulé: *schulmeister und canonik zu sant Servas zu Mastricht*. Il mourut au commencement de 1414.

(3) Cette commémoration, écrite par une main de la fin du XIVe siècle, est biffée.

(4) Nicolas de Iseghem (Ysegheym, Ysengem) mourut vers 1359. Auprès de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais il fonda, moyennant un cens de 5 sous de Liége, un anniversaire qui fut célébré au 5 juin.

Commemoratio domini Johannis de Haren (1), canonici et cantoris huius ecclesie, XX solidi, sociis et officiatis II denarii. — Godefridi de Stella, clerici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. I. r.

[6] VIII f VIII Id. **Epyphania domini.** Ex parte Hrichwini (2), cantoris, ad matutinas XX solidos, socii et officiati II denarios in promptis et in formis. Commemoratio Thome Pellificis (3), officiati, XX solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. I. v.

---

(1) Il ne figure pas dans les généalogies de la famille de Haren, publiées dans: *Geschiedkundige herinneringen uit de voormalige grietenijen Oost- en West-Stellingswerf hoofdzakelijk aangaande het geslacht der van Harens* par S. F. Kleynsma;— dans les *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, tome X, p. 426—435 et dans les *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, tom. VI, p. 242—323. Comme grand-chantre, *cantor*, de l'église Saint-Servais, nous le trouvons mentionné depuis 1344. En 1362 il fonda en cette église la chapelle (autel?) des SS. Barthélémy Apôtre et Sébastien Martyr avec deux messes quotidiennes, pour la dotation desquelles il donna, du consentement de Jean, seigneur de *Pietershem*, 14 bonniers, 12 grandes et 12 petites verges de terre arable, situées dans la campagne de *Lanacken*. Il céda à la confrérie des chapelains, dont il était probablement membre, 15 bonniers et 16 grandes verges de terre labourable en augmentation des offrandes et autres casuels des membres. Il figure parmi les témoins d'une sentence arbitrale, prononcée le 28 juillet 1367, par Jean, seigneur de Pietershem, dans un litige entre l'abbaye noble de Hocht d'une part, et Gérard d'Oys et son fils Arnoul d'autre part sur le bois dit *„op ghene spoert"*, situé entre *Grimby* et *Mechelen-sur-Meuse*, et sur *„den Eymoelre Bruecke"* situé à *Grimby*. Sa mort arriva le 5 août 1369. L'abbaye noble de Saint-Gerlac à *Houthem* le comptait parmi ses meilleurs bienfaiteurs, ce que mentionne l'obituaire de cette abbaye au 2 septembre, à quelle date est inscrite sa commémoration: *(commemoratio) Joannis cantoris sancti Servatii, benefactoris specialis.*

(2) Nous trouvons mentionné comme chanoine de l'église Saint-Servais, Ricquinus de Marcroyde (Mastrode), parmi les témoins d'un accord conclu en 1306 entre le chapitre de cette église et le comte de Hornes sur leurs droits respectifs à *Weert*. Il était exécuteur-testamentaire du chanoine Jacques de Stadis, qui mourut en 1326, en quelle année Ricquinus était déjà grand-chantre. En 1344 il fit une fondation en l'honneur de Saint-Gertrude sur l'autel, situé en l'église de Saint-Servais dans la petite crypte.

(3) Un Thomas Pellifex, *officiatus* de l'église Saint-Servais, fonda en cette église, par lettre échevinale du 29 septembre 1336, son anniversaire et celui de son épouse et de ses enfants.

Fol. I. v. [7] g VII Id. Commemoratio Gyselini, pistoris, III marchas, unde socii et officiati IIII^or denarios.

— Henrici dicti SCLUF, XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

[8] XVI A VI Id. Commemoratio domini Hermanni Gorre de Tongris, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[9] V b V Id. Commemoratio Gertrudis de Bruxella, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Tule Mumpalirs (1), XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— Reineri de Mosa (2), presbyteri, XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— Leonii, presbyteri, investiti de Viseto, XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

Commemoratio Katherine de Oebrueck et Margarete eius filie, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[10] c IIII Id.

Commemoratio Godefridi Conen et Katherine uxoris sue, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Fol. IV. r. [11] XIII d IIIV Id. Commemoratio domini Johannis dicti bonus vir, capellani, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Fol IV. r. Commemoratio domini Everhardi de

(1) Nous trouvons mentionné l'anniversaire de Tule Mumpalirs au mois de janvier dans le registre des réceptes et dépenses pour les anniversaires et fêtes de l'église Saint-Servais de l'année 1358.

(2) René de Mosa était prêtre et membre de la confrérie des chapelains, où il fonda un anniversaire qui fut célébré au 8 janvier.

Reys (1), canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. IV. r.

[12] II e II Id.

[13] f Idus **Octava Epyphanie.**

[14] X g XIX Kal. Februarii. Commemoratio Ludovici de Beze, decani, dominis presentibus VI denarii, sociis et officiatis II denarii (2).

Commemoratio Henrici de Bylant (3), prepositi huius ecclesie, III marche, sociis et officiatis IIII denarii.

[15] A XVIII Kal. Commemoratio Garsilii de Aquis, XXX solidos, socii et officiati X solidos.

[16] XVIII b XVII Kal. **Marcelli, Pape.** Commemoratio Deghenardi, canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Theoderici de Wylre (4), canonici, IIII marce, sociis et officiatis VI denarii. Fol. IV. v.

---

(1) Erard de Reys est cité comme chanoine de l'église Saint-Servais parmi les témoins de l'acte du 24 octobre 1384, qui règle l'appel des causes, soumises en première instance au chapitre de cette église. Comme doyen il assista, en 1403, à la déposition du crâne de Saint-Servais dans le buste, que Henri, duc de Bavière, avait donné à l'église de ce Saint, en reconnaissance d'une guérison miraculeuse d'un de ses parents, obtenue par l'intercession de ce Saint. Le même année il donna avec ses confrères un vidimus de la „oude caerte" de *Maestricht.* Le 4 mai 1420 il fit son testament, par lequel il fit plusieurs legs au chapitre et à l'église de Saint-Servais, entre autres la somme de soixante-seize écus pour que la fête de la Lance de Notre-Seigneur fut célébrée dorénavant en fête triple.

(2) Les mots depuis *decani* sont ajoutés postérieurement.

(3) Henri de Bylant appartenait à une famille noble de la Hollande qui existe encore aujourd'hui. Il était prévôt de la collégiale des XII Apôtres à *Cologne* et chanoine de *Cambrai* et figure, en 1395, parmi les témoins dans un acte de relèvement du canton de Clève. Comme prévôt de Saint-Servais à *Maestricht* nous le rencontrons dans des actes de 1403 à 1405. Il paraît qu'il eut des difficultés avec les chanoines de cette église pour son admission; il fallut, en effet, que le duc de Bourgogne, Antoine, par lettre du 24 février 1404, ordonna aux chanoines de le recevoir. Sa mort arriva le 14 janvier 1405 et il fut enterré aux cloîtres de l'église Saint-Servais, dans le tombeau du doyen, René de Vieux-Fauquemont.

(4) Thierry de Wilre était encore simple clerc en 1354. Il reçut de Thierry de

Fol. IV. v Item ad subscriptum festum Anthony ut fiat duplex ex parte domini Theoderici Volquini (1)... xxx solidi.

[17] VII c XVI Kal. **Anthony, Abbatis, IX lectiones,** xx solidos, socii et officiati II denarios ad missam ex parte domini Petri Mumpalyr (2).
Commemoratio Arnoldi de Tongris, canonici et fratris, III marche, XII solidi, sociis et officiatis IIII denarii capiendi ad domum suam claustralem.
— Gerardi de Mauro, layci, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[18] d XV Kal. Commemoratio Mabilie, uxoris Henrici Specht (3), xx solidos, socii et officiati II denarios.

[19] XV e XIIII Kal.

[20] IIII f XIII Kal. **Fabiani et Sebastiani. Duplex festum,** l solidos, socii et officiati IIII denarios.

Duobus Montibus, custode de l'église Saint-Servais, par lettre du 13 septembre 1354, un cens annuel de 20 sous *in augmentum compitentie per ipsum Theodericum assignate, ut ad illa possit ad omnes sacros ordines promoveri.* Déjà en 1358 il était prêtre et recteur de l'autel des Saintes Marie-Madeleine et Agnès, situé dans la chapelle de l'hôpital à Tweebergen. Il est mentionné comme chanoine de l'église Saint-Servais depuis 1360. En 1383 il assista à la confection de la liste des SS. Reliques de cette église et fut, en 1390, un des exécuteurs testamentaires de Chrétien van der Moelen, chapelain de cette église. Il mourut en 1393. Son exécuteur-testamentaire fut Gosuin de Wilre der Wynman, qui fonda son anniversaire et celui de ses parents. — Son père Thierry était écoutête de *Maestricht.*

(1) Thierry Volquini (Volkwyns, Volkens), chanoine de l'église Saint-Servais depuis 1399, fut nommé peu après 1414 maître de la fabrique de cette église. Il exerça cette fonction importante jusqu'à sa mort qui arriva le 16 mars 1441. C'est lui qui commença la construction de la voûte actuelle de l'église, qui fut achevée en 1460 et à laquelle le magistrat de *Maestricht* contribua largement.

(2) Les mots depuis *ad missam* sont d'une date postérieure.

(3) Un Henri Specht mourut vers 1325; en effet le 25 janvier de cette année fut fondée auprès de la confrérie des chapelains son anniversaire qui y fut célébré le 20 mai; le poste correspondant de l'obituaire de cette confrérie atteste qu'il fut *companator* et porte-verge de l'église.

Commemoratio Katherine de Waychems, uxoris Wilhelmi de Sancta Margareta, vergiferi, xx solidi, sociis II denarii supra domum suam in *foro cerisorum*. Fol. IV. v.

Commemoratio Agnetis de Redekem, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[21] g XII Kal. **Agnetis, Virginis. Duplex festum.** l solidos, unde habent socii et officiati IIII denarios. Commemoratio Aleydis, mulieris. Cunei dantur, unde habent socii IIII vasa.

— Johannis de Molenarken (1), decani, xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

Commemoratio Lamberti Clot, laici, xxx solidi, sociis et officiatis x solidi. Fol. II. r.

[22] XII A XI Kal. **Vincentii, Martyris. Duplex festum.** Tenetur camerarius capitulo XIII solidos et IIII denarios, sociis et officiatis VIII solidos et VIII denarios.
Item prepositus refectorii ex parte capituli XIIII denarios.

[23] I b X Kal. Thome ante pontem, xx solidos, socii et officiati II denarios.

(1) Jean de Molenarken (Molnarken), chanoine de l'église Saint-Servais figure comme doyen de cette église dans un acte du 29 août 1337, par lequel il s'accorda avec les chanoines de son église sur la collation des bénéfices vacantes de leur église. Le 29 novembre 1342 il approuva, d'accord avec les chanoines, les statuts de la confrérie des chapelains et, en 1344, il régla l'office et les devoirs des clercs-choraux de son église. La dernière fois que nous le trouvons mentionné comme doyen, est le 8 juin 1347, quand il scella le vidimus de l'inventaire du mobilier de Marguerite de Pietershem, abbesse de *Thorn*. Son sceau représente, en chef: Saint-Servais de face à demi-corps, nimbé, avec la mitre, la crosse et la clef; en pointe: placés sous un cintre gothique, les armes de sa famille, un écusson à la fasce; légende: † *Sigillum Johannis de Molnarken decani ecclesie sancti Servatii.*

Fol. II. r. Commemoratio Hermanni de Galopia, layci, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[24] c IX Kal. **Thimothei, Apostoli** (sic). Commemoratio Willelmi Tersites, presbyteri (1), XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Jacobi de Stadis (2), canonici et fratris, IIII marchas et X solidos, socii et officiati VI denarios.

— parentum eiusdem, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[25] VIII d VIII Kal. **Conversio Sancti Pauli. Duplex festum.** l solidos, socii et officiati IIII denarios. Et habet in hoc festo capellanus beate Marie Magdalene in Duobus Montibus presentiam sicut canonicus.

Commemoratio Adulfi, investiti sancti Johannis, XXX solidos, socii et officiati II denarios.

[26] e VII Kal. Commemoratio Elisabeth beghine de Haren, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Rufi, figuli, de Foro, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Willelmi de Gruesbeck (3), canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) Changé postérieurement en *layci.*

(2) Jacques de Stadis, que l'on trouve mentionné avec le titre de camérier dans un accord conclu entre le chapitre de Saint-Servais et le seigneur de *Boxtel* en 1309, mourut en 1326; l'année précédente il fonda un bénéfice en l'honneur des Saints Jacques et Madeleine avec 6 Messes; Ricquinus son co-chanoine fut son exécuteur-testamentaire.

(3) Guillaume de Gruesbeeck (Gruysbeeck), prêtre du diocèse de Liége, figure comme chanoine de l'église Saint-Servais dans des actes depuis 1380. Il était fils de Pierre de Gruesbeke et de Marguerite, surnommée *die Grutersse* de *Saint-Pierre* lez *Maestricht.* En 1388 il étudia à l'université de Heidelberg et à celle de Cologne. Les matricules de la dernière, où il étudia les droits, notent de lui, qu'il était, en 1389, *scolaris ad decretorum a multis annis, militaris, pastor in Beringhen.* En 1409, il fut élu trésorier du chapitre de Saint-Servais; Arnoul de Hornes, évêque de

Commemoratio domini Andree Zuderman (1), canonicii, III marce, sociis et officiatis VI denarii. Fol. II. r.

Sciendum quod dominus Lambertus de Listendorp, canonicus, legavit capellanis huius ecclesie celebrantibus missam in die anniversarii sui unam marcam distribuendam inter eosdem, quam tenetur fraternitas presbyterorum hospitalis sancti Servatii. Fol. II. v.

[27] XVII f VI Kal. Commemoratio domini Lamberti de Listendorp (3), canonici huius ecclesie, qui hoc die obyt, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— domini Egydii de Lonchis (3), canonici et fratris, XXXV solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Wilhelmi Ade quondam hospita-

Liége le nomma son exécuteur-testamentaire. Il mourut en 1416, après avoir doté l'autel des SS. Barthélémy et Sébastien en l'église de Saint-Servais d'un marc de cens annuel. — Sa soeur Isabeau se maria avec Gosuin de Vinea, échevin brabançon de *Maestricht* en 1407 et 1408.

(1) André Zuderman de Dorpmund figure parmi les chanoines de Saint-Servais dans un acte du notaire Werdena du 24 octobre 1386, par lequel ceux-ci déclarent, que dans une réunion capitulaire, tenue dans la maison de leur co-chanoine Matthias de Novolapide, située sur les immunités de leur église, ils ont à la majorité décidé, que des causes, qui ont été soumises en première instance au jugement du chapitre de leur église, l'appel doit se faire devant le chapitre de Saint-Lambert à *Liege*. Il était exécuteur-testamentaire de Godefroid de Pomerio, doyen d'Aix-la-Chapelle et chanoine de Saint-Servais à Maestricht, mort en 1398. En 1409 Henri de Rolingen le nomma son arbitre dans des différends qu'il eut à soutenir avec la ville de *Saint-Trond*. Sa mort arriva au commencement de 1419.

(?) Lambert de Listendorp (Leistendorp, Lysendorp), est mentionné comme chanoine de Saint-Servais dans des actes de 1362 à 1379. Sa mort arriva dans cette dernière année; son exécuteur-testamentaire était Siger de Novolapide, chanoine de l'église susdite et de la cathédrale de *Liége* et prévôt de Saint-Rombaut à *Malines* depuis 1380.

(3) Il assista en qualité de chanoine de Saint-Servais parmi les témoins à la vente d'une rente annuelle de $6^1/_2$ muids d'épautre au doyen Siger de Novolapide, qui eut lieu le 6 août 1360.

Fol. II. v. larii (1), xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[28] VI g V Kl. **Karoli. Duplex festum.** xl solidos, socii et officiati IIIIor denarios.
Commemoratio Balduini de Molendino (2), scolastici, xx solidos, socii et officiati II denarios.
— Henrici Vinkelsteyn, presbyteri. Et Joannis Pontman, clerici, xx solidi, sociis et officiatis II denarii (3).

[29] A IIII Kl.

[30] XIIII b III Kl. **Aldegundis, Virginis.**
Commemoratio Christiani de Molendino (4), presbyteri, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

[31] III c II Kl. Commemoratio Henrici de Wolfdale, canonici et fratris, xx solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Un Adam est mentionné dans la liste des Hôpitaliers de Saint-Servais, publiée dans: *Annales de la Société Historique et Archéologique à Maestricht*, tom. II, p. 174—176. L'auteur y note qu'il doit avoir vécu au XIIIe siècle, puisque dans un acte de 1313 il est désigné par les mots: *quondam domini Adam.*

(2) Baudouin de Molendino. van der Molen, fils de Baudouin, est mentionné, en 1319, comme clerc et, en 1325, comme chanoine du chapitre de Saint-Servais. Avec son collègue, Guillaume d'Oys, il fut, en 1326, exécuteur-testamentaire du chanoine Jean Beyart de Gandavo, auteur de la fondation „Beyart" au profit des prêtres pauvres de l'église susdite. Il devint plus tard écolâtre du chapitre et est mentionné comme tel dans une lettre échevinale du 9 octobre 1335; nous le rencontrons pour la dernière fois en 1341.

(3) Les mots: *Et Joannis Pontman* etc. sont ajoutés plus tard.

(4) Chrétien de Molendino naquit à *Saint-Trond;* une lettre échevinale de *Maestricht* du 16 avril 1347 le nomme: *Christianus de sancto Trudone clericus de Molendino.* Il embrassa fort jeune l'état ecclésiastique; en effet dans une lettre des mêmes échevins de *Maestricht* du 17 avril 1341, il est cité comme *juvenis clericus;* plus tard il fut reçu membre de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais. Dès avant 1367 il était bénéficier de l'autel de Saint-Nicolas 2e fondation, et en cette année il obtint le bénéfice en l'honneur de Saint-Hubert, situés tous deux en cette église. En 1380 il fut élu maître de la confrérie des chapelains et rendit le dernier soupir en 1390.

Februarius habet dies. XXVIII. Luna. XXIX. Fol. v. r.

[1] d **Brigide, Virginis.** Commemoratio domicelle Cecilie de Duobus Montibus (1), xx solidos, socii et officiati II denarios. Commemoratio Willelmi dicti Mydre, physici, xx solidos, socii et officiati II denarios.

[2] XI e IIII Non. **Purificacio sancte Marie. Triplex festum.** Commemoratio Alveradis matris quondam domini Elye, presbyteri, XI solidos, socii et officiati II denarios.

[3] f III Non. **Blasy, Episcopi et Martyris. Triplex festum.** L solidos, socii et officiati IIIIor denarios. Et ex parte quondam domini Godefridi de Hompas (2), prepositi, pro eodem festo, XX solidos.

Commemoratio Willelmi de Sancta Margareta, junioris, scolastici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Godefridi de Vlodorp (3) decani Aquensis, XXX solidi dominis tantum.

---

(1) Elle appartenait, sans doute, à la famille patricienne de *Maestricht*, nommé de Duobus Montibus, qui a pris son nom de la seigneurie *Duos Montes*, *Tweebergen*, enclavée en grande partie dans cette ville et dont la souveraineté appartenait au prévôt de l'église Saint-Servais.

Nous rencontrons deux Cécile de Duobus Montibus, dont l'une avec prédicat l'aînée, l'autre avec celui de cadette. Toutes deux avaient fondé un anniversaire auprès de la confrérie des chapelains de l'église susdite; celui de la première est inscrit dans l'obituaire au 8 janvier, celui de la seconde au 6 février.

(2) Godefroid de Hompas (Hompus, Hompesch) est mentionné comme prévôt de Saint-Servais de 1356 à 1359; il est bien probable qu'il mourut en cette dernière année ou dans le courant de 1360.

(3) Godefroid de Vlodrop, chanoine de Saint-Lambert de *Liége* vers 1441, était fils de Godefroid, chevalier, seigneur de *Leuth* et de *Vlodrop* et avoué de Ruremonde, et de Pia d'Appeltern. Il résidait à Liége en 1412, lorsqu'il fut élu doyen *d'Aix-la-Chapelle*. Il fut appelé, en 1413, à la prévôté de *Tongres*, était absent de *Liége* depuis 1414 jusqu'en 1416 et mourut le 11 novembre de cette dernière année (Ch. M. T. Thijs, *Le chapitre de Notre Dame à Tongres*, II. p. 33).

Fol. v. r. [4] XIX g II Non. Commemoratio magistri Henrici (1), canonici sancti Adelberti Aquensis, organiste, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Henrici Fabri (2), presbyteri, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— domini Nicholai de Isenghem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[5] VIIII A Nonas. **Agathe, Virginis. Triplex festum.** III$^{1}/_{2}$ marcas, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Johannis Tinctoris (3), presbyteri, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Johannis de Haren, canonici et cantoris huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Johannis de Beke (4), rectoris capelle sancti Vincentii, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Johannes de Schoennauwen, II marce, sociis et officiatis IIII denarii.

Fol. v. v. [6] b VIII Idus. **Amandi ac aliorum. Duplex festum.** XL solidos, socii et officiati IIII^{or} denarios.

Commemoratio Arnoldi (de Diest) (5),

---

(1) D'après le nécrologe de la collégiale de Saint-Adelbert à *Aix-la-Chapelle*, commencé en 1350, *magister Henricus organista canonicus* de cette collégiale mourut le 9 juin (5 idus Junii).

(2) Il fonda un anniversaire auprès de la confrérie des chapelains, qui, dans le nécrologe, est inscrit au 3 février.

(3) Il mourut dans le courant de 1365 après avoir fondé auprès de la confrérie des chapelains un anniversaire qui fut célébré le 4 février.

(4) Jean de Beke, que nous trouvons mentionné avec le titre de *rector* et *investitus* de la chapelle de Saint-Vincent, Martyr, figure dans une lettre échevinale de *Maestricht* du 17 octobre 1355, par laquelle il transporta, de par les doyen et chanoines de l'église Saint-Servais, à Jean Crusens, tailleur de pierres, une maison située rue „de Kommel"; la dernière fois que nous le rencontrons, est dans une lettre des échevins de *Maestricht* de 1357.

(5) Les mots *de Diest* sont ajoutés postérieurement.

custodis, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. V. v.

[7] XVI c VII Id. Commemoratio Lamberti, investiti (1) de *Wilre*, prope *Galopiam*, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[8] V d VI Id.

[9] e V Id. Commemoratio magistri Christiani de Andernake (2), canonici et fratris, II½ marcas, unde habent socii IIII denarios.

— Elisabet et Margarite, filiarum Waltelini de Here (3), XX solidos, socii et officiati II denarios.

[10] XIII f IIII Id. **Scolastice, Virginis, et aliorum.** Commemoratio Johannis de Wich Boeloughe (4), organiste, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio .... scabini, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Godefridi Conen et Katherine uxoris sue, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[11] II g III Id. Commemoratio domine Ode (5), uxoris ad-

(1) Le mot *investiti* est d'une main postérieure.

(2) Christianus de Andernaco figure avec le titre de chanoine de Saint-Servais parmi les témoins d'un compromis, fait, en 1306, entre le chapitre de Saint-Servais et le seigneur de Hornes sur leurs droits respectifs à Weert et dans la sentence arbitrale du 28 avril 1309 sur les différends entre ce chapitre et Guillaume, seigneur de *Boxtel*, sur leurs droits aux villages *Lille-Saint-Hubert*, *Hamont* et *Achel*.

(3) Il était déjà mort en 1333, lorsque le 2 mars sa veuve et ses enfants cédèrent à la confrérie des chapelains un cens annuel de 40 escalins Liégeois.

(4) Par lettre échevinale de *Maestricht* du 11 août 1352 son exécuteur testamentaire, Jean dit Pyechellinck, transporta aux chanoines de l'église Saint-Servais une rente annuelle d'un marc, qu'il avait légué pour son anniversaire.

(5) Ode, épouse d'Ogier II de Haren, vivait encore en 1296. Le 30 novembre de cette année son époux transporta aux proviseurs de la mense du Saint-Eprit à

Fol. V v. vocati Traiectensis, XXIIII solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

Commemoratio Arnoldi de Cigno et Marie uxoris eius, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Fol. VI r. Commemoratio Johannis de Bunde (1), canonici, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

— domini Everhardi de Reys, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[12] A II Id. **Eulalie, Virginis** (2).

[13] X b XVII Kl. **Iuliani, Martyris.**

[14] XVIII c XVI Kl. **Valentini ac aliorum.** Commemoratio Ludowici de Beze; domini presentes IV denarios, socii et officiati II denarios (3).

Commemoratio Johannis Audgot, pistoris, et Yde uxoris eius, XX solidi, sociis et officiatis II denarii, capiendi supra domos duas sitas in platea retro macellam, quas tenet Lambertus de .....

Maestricht les biens que feu son fils Jean, chanoine et écolâtre de l'église Saint-Servais de cette ville, avait acquis des chevaliers de l'Ordre Teutonique, à condition entre autres, qu'ils paieraient annuellement aux Augustins de cette ville deux sous Liégeois pour l'anniversaire de son fils Jean susdit et après sa mort pour celle de son épouse, chaque fois cinq sous pour leur anniversaire. Ogier décéda entre 1309 et 1317.

(1) Il descendit de la famille noble de ce nom et était chanoine de l'église Saint-Servais en 1380. En effet il figure avec ce titre dans un acte de cette année par lequel il relevait devant la cour féodale de *Fauquemont* une partie de la ferme „de Heiligenberg" et le moulin banal de *Bunde*. Il est mentionné en qualité de *prepositus equitaturae* de l'église susdite avec Gisbert de Bunde, porte-verge de cette église, dans un document du 15 avril 1383. Sa mort arriva le 19 août 1410 et il fut enterré en cette église dans la chapelle de Saint-Antoine. — Cette chapelle est aujourd'hui dédiée à Notre-Dame du perpétuel secours.

(2) Le scribe a oublié d'indiquer les *Ides;* probablement les a-t-il omises en vue d'une année bissextile et au lieu de compter d'après le calendrier romaine le VI des Kalendes deux fois, a-t-il commencé par compter avec le XVII au lieu du XVI des calendes.

(3) Les mots depuis *Domini presentes* sont ajoutés probablement à la fin du XIVe siècle.

[15] VII d XV Kl. Commemoratio Garsilii de Aquis, XXX solidos, socii et officiati X solidos. Fol. VI r.

Commemoratio Macharii de Wyc [1], presbyteri, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[16] e **Juliane, Virginis, Martyris.** Commemoratio parentum Henrici dicti Ronse, officiati, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[17] XV f XIII Kl. Commemoratio parentum Petri dicti Limpus, claustrarii [2], XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. VI v.

[18] IIII g XII Kl. Commemoratio Arnoldi Mompelyrs [3], senioris, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Magistri Johannis Leenmans, canonici et fratris, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[19] A XI Kl. **Dominica Circumdederunt** tenetur prepositus refectorii sociis et officiatis VI denarios.

[20] XII b X Kl. Commemoratio Gysonis de Atrio, clerici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[21] I c IX Kl. Commemoratio Baldewini de Susghen alias de Tongris [4], XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Nous trouvons un Macharius (Macaire) de Wyc, en qualité de maître de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais, dans une lettre échevinale du 1 février 1354 et dans une du 12 novembre 1362. Deux ans plus tard nous le trouvons mentionné custode des SStes Reliques. — Son frère Jean fut élu custode des Reliques en 1362. Leur nom de famille était Herderman. Ils étaient originaires de *Wyck* et leur père s'appelait Conrad.

(2) Il s'appelait aussi Petrus de foro lignorum d'après la place, le marché au bois, où il demeurait. Comme cloîtrier de l'église Saint Servais il figure dans un acte du 21 juillet 1338, par lequel les chanoines de cette église vendaient au seigneur de Boxtel, leurs revenues et dîmes dans les villages de *Oyen*, *Achel*, *Hamont* et *Lille-Saint-Hubert*. Il résigna cette dignité à la fin de 1348.

(3) Nous rencontrons Arnoul Mompalyrs (Mumpolyr) dans une lettre échevinale du 13 octobre 1307 et dans une du 20 juillet 1317; par cette dernière il fonda en l'église Saint-Servais son anniversaire et celui de son épouse Jutte et de leurs enfants Godefroid et Pierre, prêtres, Jean et Agnès.

(4) Les mots *alias de Tongris* sont d'une main postérieure.

Fol. III. r. [22] d VIII Kl. **Cathedra Sancti Petri. Duplex festum.**

Commemoratio Yde de Hendereken, beghine, XX solidos, socii et officiati II denarios.

et domini Godefridi Pinckart, militis, pariter [1].

Commemoratio Lamberti Scaefdries, officiati, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[23] IX e VII Kl.

Commemoratio Beatricis de Sancta Margareta, uxoris Bartholomei de Warwellis [2], XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[24] f VI Kl. **Mathie, Apostoli. Duplex festum.** xl solidos, socii et officiati IIII^or denarios, x solidi sunt.... in vico bailgoen et fuerunt.... l solidi [3].

Commemoratio Willelmi de Gruesbeck, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[25] XVII g V Kl. Commemoratio Johannis de Auwiria [4], canonici et fratris, LII solidos, socii et officiati IIII^or denarios.

— Magistri Johannis de Gordines, canonici, IIII marche, sociis et officiatis VI denarii.

---

[1] Les mots *et domini* jusqu'avec *pariter* sont ajoutés postérieurement.

[2] D'une charte échevinale du 23 septembre 1437 il résulte que Barthélémy de Warwellis, était veuf déjà à cette date. Son épouse avait fondé auprès de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais son anniversaire, qui fut célébré au 10 septembre, de même que ceux de ses parents et de ses amis.

[3] Les mots depuis x *solidi* sont d'une main postérieure.

[4] Jean de Auwiria fut, en 1306, élu par les chanoines de Saint-Servais, leur arbitre dans des différends qu'ils avaient avec leur prévôt Guillaume de Juliers, sur les droits de la prévôté. Il mourut en 1324.

[26] VI A IIII Kl. Commemoratio Baldewini de Molendino, scolastici, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. III. r.

Dominica . Esto michi . tenetur prepositus refectorii sociis et officiatis VI denarios.

Commemoratio Gerardi de Montenaken (1), canonici huius ecclesie, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

[27] b III Kl. Commemoratio Johannis de Susghen, hospitalarii, xl solidos, socii et officiati IIII[or] denarios. Fol. III. v.

[28] XIIII c II Kl. **Romani, Abbatis.**

Commemoratio Johannis de Oederbrueck, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— domini Petri Post, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Martius habet dies . XXXI . Luna . XXX. Fol. VII. r.

[1] III d **Suiberti, Episcopi. Duplex festum.** l solidos, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Petri Nepotis (2), senioris, XV solidi.

— Petri Nepotis (3), cantoris, XV solidi.

— Arnoldi de Esderis (4), scolastici, XX solidi.

— Nicolai Wommenstopper,

---

(1) Il était le fils de Guillaume III, seigneur de *Montenaken* et de Josine de Dave, et était curé de *Looz*. La prébende de l'église Saint-Servais à *Maestricht* lui fut constatée par Jean Makart; il obtint cependant gain de cause devant la cour de Rome. En 1389 il assista, comme chanoine de Saint-Servais, à la confection de la liste des Reliques de cette église; il testa le 31 décembre 1397 et fit plusieurs legs.

(2) Il décéda le 1 décembre 1458.

(3) Ne pas le confondre avec le précédent; il était grand-chantre de l'église et décéda avant le 23 octobre 1488.

(4) Arnold de Hamale dit d'Odeur ou d'Elderen figure comme chanoine de l'église Saint-Servais dans une charte échevinale du 11 juillet 1452 par laquelle la

Fol. VII. r. presbyteri, XX solidi, sociis et officiatis, II denarii.

[2] e VI Nonas Commemoratio Johannis dicti Rex (1), vicarii, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Frederici de Hulsberch, officiati, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[3] XI f V Non. Commemoratio magistri Willelmi de Lubeke, canonici et fratris, xl solidos, socii et officiati IIII^or denarios.

— Aleydis, uxoris Johannis de Millen (2), officiati, XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

veuve de Gérard Clut, échevin de *Maestricht* et de Lenculen, d'accord avec ses enfants, fonda en cette église l'anniversaire de feu son époux. Cette même année il fut élu écolâtre; en effet en cette qualité il demanda à Arnold de Glymes, prévôt de *Meerssen* et à Jean Busener, doyen de Saint-Croix à *Liége*, de donner un vidimus de la confirmation du 29 février 1452 de la sentence arbitrale, prononcée dans les différends que le chapitre de Saint-Servais avait avec les Antonins de *Maestricht*. En 1456 il signa en cette même qualité un accord passé entre ce chapitre et les magistrats de *Maestricht* et de *Heer* au sujet d'un canal qui reliait ces deux localités. L'année suivante le 10 août il obtint le bénéfice de l'Exaltation de la Sainte-Croix en l'église Notre-Dame à *Tongres* qu'il résigna en 1460. Quelques années plus tard ses confrères le nommèrent leur prévôt de l'écurie: *praepositus equitaturae*, *ryproost*, et en cette double qualité ils le déléguèrent en 1468, avec leur doyen, Nicolas de Dyck, afin de terminer des différends existant entre eux et le magistrat de *Zepperen*. L'année suivante Arnold acheta d'Antoine Hoeffackers de *Tongres*, au profit de l'écolâtrie, des terres situées à *Coninxheim*. Il fonda son anniversaire le 7 juin 1484 moyennant un bail d'un muid et 7 vaisseaux de seigle. Il mourut ou bien il abdiqua la dignité d'écolâtre avant le 16 juin 1487; en effet à cette date les procès-verbaux des séances du chapitre de Saint-Servais notent l'élection de Jean de Heinsberg à cette dignité.

(1) Johannes Rex, prêtre, était déjà mort en 1358. Le registre des recettes et dépenses de l'office des anniversaires de l'église, *computus festorum et anniversariorum*, le mentionne au mois de mars: *Item dedi* [*pro anniversario*] *Johannis dicti Rex*, XX *solidos*, *dominis* VIII *denarios*, *sociis et officiatis* II *denarios*. Auprès de la confrérie des chapelains de cette église Jean Rex fonda un anniversaire, relaté dans le nécrologe de cette confrérie au 7 mars: *Anniversarium Johannis Regis*, *presbyteri*, III solidos.

(2) Jean de Millen, *officiatus* de l'église Saint-Servais, son épouse Adélaïde, et leurs enfants fondèrent par lettres échevinales du 19 mai 1314 leur anniversaire en l'église susdite, à célébrer *cum solempnitatibus debitis et consuetis*.

Commemoratio Conrardi de Herderen et Nese eius uxoris, xx solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. VII. r.

— Willelmi de Sancta Margareta junioris, scolastici, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Godefridi de Vlodorp, decani Aquensis, canonici, xxx solidi, sociis et officiatis x solidi.

[4] g IIII Non. Commemoratio matris Nicholai de Aurea Barba, xx solidos, socii et officiati II denarios.

— Sabilie, uxoris Danielis de Libra, xx solidos, socii et officiati II denarios.

— domini Nicholai de Iseghem, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[5] XIX A III Non. Commemoratio Adulphi de Hokelheym, xx solidos, socii et officiati II denarios.

— Michaelis, cappellani sancti Anthony (1), xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— Johannis de Haren, canonici et cantoris huius ecclesie, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

— domini Johannis de Scoenowen, II marce, sociis et officiatis IIII denarii.

Commemoratio Ananye Slytken (2), canonici, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarios.

---

(1) Michel, chapelain de l'église Saint-Antoine à *Maestricht*, était mort avant le 10 mars 1325. Par lettre échevinale de cette date Henri dit Goldevoet et son épouse Agnès fondirent en l'église Saint-Servais son anniversaire, moyennant une rente de 20 escalins Liégeois.

(2) Ananias Slytken (Slycken, Slicken) de Bergh, était déjà en possession d'une prébende en l'église de Saint-Servais en 1412. En 1417 il n'était pas encore prêtre; dans une lettre des échevins de *Heugem* du 5 octobre de cette année, par laquelle 4 bonniers de terre arrable furent assignés aux deux chapitres de *Maestricht* et dans laquelle il est mentionné avec Erard de Reys, doyen et le chanoine Thiery Volquini, comme fondés de pouvoir du chapitre de Saint-Servais, il est intitulé chanoine-diacre, *canonicus diaconus*. La date de sa mort nous est inconnue.

Fol. VII. v. [6] VII b III Non. Commemoratio Elisabeth Roets, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Rugeri (1) Roets, clerici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[7] c Nonas **Perpetue.**

[8] XVI d VIII Idus

[9] V e VII Id. Commemoratio Elisabeth, uxoris Waltelini, officiati et Nese, sororis sue, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio domini Theoderici Beyer (2), canonici, III marce, sociis et officiatis VI denarii.

— Anthony de Spauden (3), officiati, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

[10] f VI Id.

[11] XIII g V Id. Commemoratio Karoli de Aquis (4), canonici et fratris, XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Certainement une faute d'ortographie pour Rutgerus.

(2) Thierry Beyer, chanoine de l'église Saint-Servais, fut en 1414 nommé arbitre par les chanoines de cette église dans un différend qu'ils avaient avec Pierre Egidii concernant la maison claustrale qu'avait possédée son frère le cardinal, Jean Egidii.

(3) Il est probablement le même qu'Antoine de Spauden, qui fut d'abord receveur des chanoines de Saint-Servais et devint, avant 1412, leur porte-verge. Il mourut à la fin de 1420 et sa veuve, Catherine Cupers, maria Jean Corbosch, receveur de ce chapitre.

(4) Carolus de Aquis (Charles d'Aix) mourut avant 1358. En effet dans le livre intitulé: *Computus festorum et anniversarium* pour cette année, nous lisons: *Item (pro anniversario) Karoli Aquis* XX *solidos, dominis* VII *denarios, sociis et officiatis* II *denarios*. Il fonda également un anniversaire auprès de la confrérie des chapelains de cette église, qui fut célébré au 13 mars.

Commemoratio domini Arnoldi de Hoern (1), episcopi Leodiensis, v marche sociis et officiatis vi denarii. Fol. VIII. r.

Commemoratio Godefridi Conen et Katherine uxoris sue, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii.

— Willelmi de Renen (2), canonici, iiii marce, sociis et officiatis vi denarii.

— Ottonis de Roesmer, carpentatoris, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii.

[12] ii A iiii Id. **Gregorii, Pape. Duplex festum. Ad missam.** Commemoratio Henrici Decani de Grania, canonici et fratris, xxx solidos, socii et officiati x solidos.

[13] b iii Id. Commemoratio Amelii de Wanghe, canonici, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii.

[14] x c ii Id.

[15] d Id. Commemoratio Godefridi Mompelyr (3) custodis, xx solidos, socii et officiati ii denarios.

---

(1) Arnoul de Hornes, évêque de *Liége* depuis 1378, mourut le 8 mars 1389. Son coeur fut enterré à la Chartreuse de *Liége* et son corps dans l'abbaye de *Keisersbosch*, au comté de Hornes.

(2) Il était mort avant le 7 juin 1413. En effet son co-chanoine, Guillaume de Gruysbeke, fonda l'anniversaire susmentionné par lettre échevinale de *Maestricht* de cette date.

(3) Fils d'Arnould Mompalyr, *apothecarius Traiectensis*, il fut prêtre, membre de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais et custode des Reliques, depuis 1320. Il mourut en 1335. Dans le registre aux recettes et dépenses pour les anniversaires et les fêtes de cette église de 1358, nous trouvons au mois de janvier l'anniversaire de Tula Mompalyrs; au mois de février celui d'Arnoud Mompalyr; au mois d'avril celui de Jutte Mompalyr, de Jean Suevi et Agnès Mompalyrs et au mois d'octobre de Pierre Mompalyrs.

Fol. VIII r. Commemoratio Ghiselberti de Palude (1), canonici et fratris, III marchas, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio domini Everhardi de Reys, canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[16] XVIII e XVII Kl. Commemoratio Ludowici de Beze, decani, XX solidos (2), socii et oficiati II denarios.

Commemoratio Robini de Swalmen (3), canonici et camerarii ecclesie, XX solidi, sociis et officiatis denarii.

Fol. VIII v. [17] VII f XVI Kl. **Gertrudis, Virginis.** Commemoratio Reyneri de Veteri Valkenborgh, decani (4),

---

(1) Il est mentionné en 1323. En effet par lettre du 15 juillet de cette année Thibaut, abbé de Gorze, et tous les religieux de son couvent de l'ordre de Saint-Benoît au diocèse de Metz cédèrent à lui, Gilbert de Palude de Dyebemperch, chanoine de Saint-Servais à Maestricht et à Clémence, sa soeur la jouissance, à titre commun au dernier survivant, de la maison et de la cour de Felmes (Velm), près de St.-Trond, avec appartenances et dépendances, terres arables, prés, bois, moulin, dîmes, cens etc., y compris tout ce que le couvent possède à Saint-Trond, en lieu dit *Willebant*, et ce pour cent vingt livres petits tournois; payables annuellement le tout suivant la teneur de lettres de l'official de Liége. (J. S. Schoonbroodt, *Inventaire analytique et chronologique des chartres du chapitre de Saint-Lambert à Liége*. p. 164 et 570).

(2) Les mots *xx solidos* sont changé par une main du XVe siècle en: *„domini presentes* VI *denarios"*.

(3) Robin de Swalmen, chanoine de l'église Saint-Servais depuis 1358, fonda en 1370, avec son frère Werner et l'épouse de celui-ci, Berthe de Geilenkirchen, le couvent des Chartreux à Ruremonde dans la rue dite *die Swalmenderstraet*. Il eut des différends avec Guillaume de Juliers, duc de Gueldre et seigneur de Zutphen, sur le droit d'imposer les habitants de *Swalmen* et *Assell*, dans lesquels fut prononcé le 2 juillet 1379 par la mère du duc et la duchesse de Juliers, Marie. En 1383 il aida à la confection de la liste des SS. Reliques de l'église Saint-Servais. Il testa le 5 juillet 1391 et mourut en 1394.

(4) René de Vieux-Fauquemont (Renerus, Renardus de Veteri Valkenborch) figure comme doyen de Saint-Servais dans un acte du 8 avril 1283 de la cour du camérier de cette église, par lequel René Quitkinck vendit à Jean Lombart un cens annuel de 6 marcs grèvant la maison dite „de Landskroon" et 5 petits deniers Liégeois, payables au camérier susdit. Le 12 août 1292 il fit un accord avec Udo de Coelmont, curé de *Heer*, village près de *Maestricht*,

v marchas, xv solidos, socii et officiati vi denarios. Fol. VIII v.

Item ad dictum festum legavit dominus Theodericus Volquini, canonicus, ut fiat duplex, xl solidos, sociis et officiatis IIII denarios.

Commemoratio domini Johannis Boecholt, decani Apostolorum et canonici huius ecclesie, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

[18] g xv Kl. Commemoratio Godefridi de Molendino (1), canonici et fratris, xlvIII solidos, socii et officiati IIII denarios.

— Ghisilberti de Molendino, investiti de Ghelke, xx solidos, socii et officiati II denarios.

— Wilhelmi Gruter alias Decani (2), officiati, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[19] xv A XIIII Kl. Commemoratio Garsilii de Aquis, xxx solidos, socii et officiati x solidos.

— Henrici Meem et Elizabet, uxoris eius, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

qui avait des différends avec le chapitre de Saint-Servais sur les dîmes novales de ce village. Il mourut la veille de Sainte-Gertrude 1296 et fut enterré dans les cloîtres de l'église Saint-Servais.

(1) Il figure dans l'acte de vente de la maison précitée „de Landscroon" du 3 janvier 1383.

(2) Guillaume Decani (Dekens) est mentionné dans une lettre échevinale de Maestricht du 15 octobre 1383. Le 8 décembre de l'année suivante il vendit à Jean Corment et à son épouse Hilla, une maison située à Maestricht sur la rue dite Bouillonstraat; dans l'acte de vente il est intitulé porte-verge de l'église Saint-Servais, fonction qu'il exerça jusqu'à sa mort qui arriva au mois de juillet 1392; le 1 septembre de cette année ses exécuteurs-testamentaires, Martin de Wyck, curé de *Lonzen*, et Jean Pruyme, prêtre, fondirent auprès de la confrérie des chapelains son anniversaire qui fut célébré au 20 mars. — Les portes-verges qui étaient au nombre de 9, faisaient partie des *officiati* de l'église Saint-Servais.

Fol. VIII v. [20] IIII b XIII Kl.

[21] c XII Kl. **Benedicti, Abbatis et Confessoris.** IX libras, cuilibet (1) canonico presenti in missa II denarii.

Fol. IX r. [22] XII d XI Kl. Commemoratio Jutte, uxoris Henrici Specht, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio domini Theoderici de Nyhem (2), canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denari.

[23] I e X Kl. Commemoratio Johannis de Millen (3), officiati, XX solidos, socii et officiati, II denarios.

[24] f IX Kl. Commemoratio Henrici dicti Morken (4), presbyteri, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— parentum Theoderici de Wylre, canonici, XXX solidos, socii et officiati, X solidos.

— Elysabet Advocati, beghine, XX solidi, sociis II denari.

[25] IX g VIII Kl. **Annuntiatio Domini. Triplex festum.** Tenetur prepositus refectorii camerario, camerarius capitulo X solidos. Item tenetur cantor sociis X solidos.

---

(1) Les mots *cuilibet* etc. sont d'une main postérieure.

(2) Thierry de Nyhem (de Niem ou Nichem) était chanoine de la cathédrale de *Liége* et des églises collégiales de *Bonne* et de Saint-Servais à *Maestricht*. Comme chanoine résidant de la cathédrale de *Liége* il est mentionné en 1395. Il était un des principaux fondateurs de la maison „Anima ou Notre-Dame aux âmes" pour pélerins allemands à Rome. Il mourut à *Maestricht* le 30 mars 1418.

(3) Il était mort en 1442. En effet le 5 mars de cette année sa veuve Elise onda, en l'église Saint-Servais, du consentement de son fils Jean, son anniversaire moyennant une rente annuelle d'un marck Liégeois.

(4) Nous rencontrons dans une lettre des échevins de Maestricht du 17 mars 1316, un Henri Morken, qui était prêtre et chapelain de la chapelle de Saint-Jacques à Maestricht.

Commemoratio Willelmi, sacerdotis, dicti Mus (1), XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios. Fol. IX r.

— magistri Egidii de Wadrechies (2), decani sancte Crucis Leodiensis, canonici huius ecclesie, XXX solidos, socii et officiati II denarios.

[26] A VII Kl.

Sciendum est quod Baldewinus de Molendino, scolasticus, legavit perpetim tres marchas ad tres matutinas tenebrosas (3) dominis in choro presentibus solum et non aliis, unde socii et officiati habebunt de qualibet marcha duos denarios in choro existentes.

[27] XVII b VI Kl. Commemoratio Ghisilberti dicti Stec (4), presbyteri, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. IX v.

Commemoratio Baldewini de Monte, canonici, XXX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Johannis Pruem (5), presbyteri, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) Auprès de la confrérie des chapelains il avait fondé un anniversaire qui fut célébré le 24 mars.

(2) Maître Gilles de Wadrechée (actuellement Vodecée) fut admis à résidence à Ste Croix à *Liége* comme chanoine le 31 octobre 1347 et est mentionné comme chanoine dans des actes de 1356 à 1359. Comme chanoine de Saint-Servais à *Maestricht* il est mentionné en 1355. Elu doyen de Sainte-Croix à *Liége* le 28 septembre 1361, il mourut le 27 mars 1363.

(3) *Matutinae tenebrosae* sont les matines de Mercredi, Jeudi et Vendredi de la semaine Sainte.

(4) Changé par une main du XVe siècle en Specht.

(5) Jean Pruem (Pruym, Pruymen) était prêtre et membre de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais, où il fonda dix commémorations; il mourut avant le 28 juillet 1415, à quelle date Guillaume Gruyter (Grueter) fonda son anniversaire moyennant le cens qui grevait le moulin à brasier de l'évêque de *Liége* à *Maestricht* et qu'il avait acquis de lui par testament.

Fol. IX v. Commemoratio Wilhelmi de Gruesbeck, canonici, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[28] VI c V Kl. Commemoratio Henrici de Yscha, officiati, xl solidos, socii et officiati IIII denarios.

[29] d IIII Kl. **In die Palmarum** tenetur prepositus refectorii sociis pro refectorio VI denarios.
Commemoratio Balduini de Molendino, xx solidos, socii et officiati II denarios.
— Henrici de Libra, canonici, xl solidos, socii et officiati IIII denarios.
Item in die Palmarum tenetur prepositus refectorii camerario, camerarius capitulo, x solidos.
Commemoratio Petri de Oenslo (1), custodis, xxx solidi, sociis et officiatis v solidi.

[30] XIIII e III Kl. Commemoratio Aleydis, uxoris Thome ante pontem, xx solidos, socii et officiati II denarios.
— Katherine, uxoris Thome pellificis (2), xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

[31] III f II Kl. Commemoratio Godefridi de Ozemont, canonici, xxxv solidos, socii et officiati II denarios.
In Cena Domini tenetur prepositus refectorii camerario, camerarius capitulo x solidos.

---

(1) Pierre d'Oenslo (Oensel), custode des SS. Reliques de l'église Saint-Servais, mentionné depuis 1417, fit son testament le 23 mars 1423 et fut enterré dans les cloîtres de l'église *a latere introitus provisory versus refectorium*. Il était en outre recteur de l'autel en l'honneur des Saints Maurice et Jacques.

(2) Thomas Pellifex fonda son anniversaire, celui de son épouse et de ses enfants, Catherine et Pierre, par lettre échevinale de *Maestricht* du 29 septembre 1336, moyennant un cens annuel de 2 marcs Liégeois.

Commemoratio Mathei Dunnen (1), canonici Visetensis, XX solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. IX v.

— Jacobi Vernesen de Arwilre, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Commemoratio domini Godefridi de Pomerio (2), decani Aquensis et canonici huius ecclesie, IIII marche, sociis et officiatis V denarii.

Aprilis habet dies . XXX . luna . XXIX. Fol. X r.

[1] g

[2] XI A IIII Non. Commemoratio Jutte, uxoris Mompelyr (3), XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Johannis de Rupe, canonici, III marcas, socii et officiati IIII denarios.

---

(1) Nous le trouvons mentionné dans une lettre de la cour de Lenculen à *Maestricht* du 19 juin 1416, par laquelle il acheta de Jean de Haren, *drapparius*, une rente annuelle de 39 sous grevant la maison *ten Vos* à la place d'Armes.

(2) Godefroid de Pomerio appartient probablement à la famille noble de ce nom, originaire du pays de *Fauquemont*. Fahne dans son ouvrage: *Die Gülische und Kölnische Geslechter* et Strange dans sa *Genealogie der Herren von Bongart* ne le citent pas. Il était doyen de Notre-Dame à *Aix-la-Chapelle* et chanoine prébendaire de Saint-Servais à *Maestricht*. Comme exécuteur testamentaire de Guillaume de Lodenaken, maître de l'hôpital de cette dernière église, il transporta aux chanoines de Saint-Servais, avec Gérard de Redekem, grand chantre de cette église et Lambert de Hoerne, recteur de la chapelle de Saint-Vincent, située près l'église Notre-Dame, une rente annuelle de 30 sous pour la fondation de l'anniversaire de Guillaume. Il mourut au mois de mars 1398 et fut inhumé dans les cloîtres de l'église Saint-Servais. Sa pierre sépulcrale, richement sculptée, fut transféré de là, en 1881, aux bâtiments des archives de l'Etat de cette ville. Outre la commémoration susdite il avait fondé auprès de la confrérie des chapelains un anniversaire et douze commémorations, une pour chaque mois, et une commémoration dans l'église Notre-Dame, qui fut célébrée le 30 mars. — Un Paul de Pomerio était chapelain de cette dernière église.

(3) Une lettre échevinale de *Maestricht* du 20 juillet 1317 mentionne, qu'Arnold dit Mumpelir, pharmacien, et son épouse, Jutte, donnent au chapitre de Saint-Servais une rente annuelle de 24 sous Liégeois et 2 chapons.

Fol. x r. [3] b III Non. **In die sancto Pasche** tenetur prepositus refectorii sociis, pro refectorio, VI denarios.

In eodem die tenetur elemosinarius sociis pro denarii oblatione III solidos, IIII denarios.

Marie Egypciace. Duplex festum. L solidos, unde habent socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Willelmi de Sancta Margareta, junioris, scolastici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Godefridi de Vlodorp, decani Aquensis et canonici, XXX solidi, sociis et officiatis X solidi.

[4] XIX c II Non. **Ambrosy, Episcopi. Duplex festum.** Cuilibet canonico presenti in missa II denarii.

Commemoratio Johannis de Haefkendale (1), II vasa tritici.

— domini Nicholai de Isenghem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Wynandi van der Hallen, officiati, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[5] d Nonas Commemoratio parentum domini Gerardi dicti Braes (2), presbyteri, XX solidos, unde habent socii et officiati, II denarios.

— domini Constantini de Cornu, prepositi ecclesie sancte Marie ad gradus Coloniensis, XX solidos.

---

(1) Dans une lettre des échevins de *Maestricht* du 3 novembre 1335 figure Jean de Hayfkesdayl, qui avec Gérard de Beke, tous deux brasseurs, se constituèrent garants pour Henri Boymer à Agnes de Haysdayl, pour une rente héréditaire de 2 marcs.

(2) Un Gérard Braes, prêtre, figure dans une lettre échevinale de *Maestricht* du 7 décembre 1325, par laquelle Ide, veuve de Thomas Dummelken, et son fils Henri transportent plusieurs rentes héréditaires à Henri de Herentals, écolâtre de l'église Saint-Servais.

Commemoratie Johannis de Haren, canonici et cantoris huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. X r.

— domini Joannis de Scoenowen, canonici, II marcas, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Mechtildis de Fleytingis, matris domini Wilhelmi de Duobus Montibus, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[6] XVI e VIII Id. Commemoratio domini Amandi de Hostraten (1), capellani huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. X v.

[7] V f VII Id. Dominica post **Quasi modo tenetur [Festum] Visionis sancti Servatii . Triplex festum .** IIII marcas et X solidos, socii et officiati IIII^or denarios.

Item eodem die tenetur prepositus refectorii sociis VI denarios.

Commemoratio domini Philippi Walrami, canonici Leodiensis et huius ecclesie (2), XXV solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) Amand de Hochstraten, chapelain de l'église Saint-Servais, mourut avant le 17 avril 1361. A cette date, ses exécuteurs testamentaires, Siger de Novolapide, Rutger de Bracht et Jean de Pytershem, respectivement doyen, cloîtrier et prêtre de cette église, transportèrent à la confrérie des chapelains sa maison sise rue dite Tweebergen, à condition de faire célébrer annuellement douze commémorations pour le repos de son âme.

(2) Philippe Waleran ou Walrami, chanoine de Saint-Servais à *Maestricht*, résidant à *Liége* en 1363 comme chanoine de Saint-Lambert, est mentionné dans un acte de l'an 1363 avec la qualité de professeur en décrets; il était aussi prévôt de l'église Ste-Gertrude à *Nivelles*, mais il donna ce bénéfice par échange à Guillaume de Bornigval, en 1370. Chapeauville rapporta, qu'en 1375, il était à *Avignon* avec le vice-doyen, Guillaume Volen, et que plusieurs chanoines de Saint-Lambert firent parvenir alors à leurs deux confrères les plaintes qu'ils avaient à formuler contre leur évêque, Jean d'Arckel, afin qu'ils les fissent valoir auprès du Pape. Le 15 janvier 1381, il achète quelques terres à Thierry de Berlo, écuyer et échevin de *Liege*, et cinq mois après il préside, comme prévôt de Ste-Croix, à un relief de terres fait par Jean Datin de

Fol. X v. [8] g VI Id.

[9] XIII A V Id. **Waldetrudis. Duplex festum.** L solidos, socii et officiati, IIII denarios.

Commemoratio Johannis Hoeke (1), canonici, triginta solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— Katherine, uxoris Gerlaci (2), XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

[10] II b IIII Id. Commemoratio magistri Elberti, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[11] c Commemoratio Ade (3), scolastici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Katherine Noelkens, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Montegnée. Il vivait encore en 1388. Dans son testament, daté du 7 septembre 1384, il parle d'une chapellenie qu'il avait fondée dans les églises de St.-Aubain et de N.-D. à *Namur* et d'une autre fondation qu'il avait faite dans la cathédrale de *Liége.* (J. de Theux de Montjardin, *Le chapitre de Saint Lambert à Liége,* tom. II p. 108).

(1) Johannes Hoeck, chanoine de Saint-Servais, est mentionné, dans un acte du 11 octobre 1350, par lequel Baudouin de Molendino, prêtre, donne en emphythéose à Pierre de Bergheym, clerc, ses biens fonds situés entre l'étable de ce chanoine et la grange de Jean, fils du receveur du comté de *Looz.* Il est probablement le même que Jean Haeck (Hake), chanoine de cette église, qui, comme arbitre, prononça le 13 mars 1348 dans un différend entre l'abbesse de *Thorn,* Marguerite de Pietershem, et son chapitre sur leurs droits respectifs.

(2) Changé par une main postérieure en: *Commemoratio Gerlaci et Katherine uxoris sue .....*

(3) Adam est, comme écolâtre de l'église Saint-Servais, mentionné déjà en 1249. En effet le pape Innocent IV le chargea, par lettre du 28 avril de cette année, de l'exécution d'une bulle qu'il avait promulguée en faveur de l'abbaye de *St. Trona* contre ses créanciers. En 1250 il scella une disposition de certains biens par Alard de Hafkesdale en faveur de l'abbaye du *Val-Dieu.* Avec le grand-chantre de l'église Notre-Dame à *Maestricht* il prononça, le 23 mai 1261, sur les dîmes novales de ce chapitre en faveur de Frédéric de Lomberg En 1273 il donna avec le doyen de Saint-Servais un vidimus de la bulle que le pape Clément IV avait donné aux Frères-Prêcheurs à *Maestricht* et, en 1289, il figure comme témoin dans l'accord entre le chapitre de Saint-Servais et l'abbé de *Siegberg* concernant les dîmes à *Güls.* Il fonda son anniversaire, probablement en 1299, chez les Frères-Prêcheurs à *Maestricht.*

In crastino dominice **Quasi modo** fit commemoratio omnium sacerdotum, xx solidos, socii et officiati II denarios. Fol. x r.

Commemoratio Gerardi de Rolingis (1), xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios, preditum est prope Verlinxporte (2). Fol. xi r.

— Wirici dicti Paepwirych, xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— domini Johannis de Werva (3), canonici huius ecclesie, III marce, sociis et officiatis IIII denarii.

[12] x d II Id. Commemoratio Godefridi Conen et Katherine uxoris sue, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

— domini Mathie Meem (4), pres-

(1) Nous le rencontrons, en 1334, dans une lettre échevinale de *Maestricht* du 27 mai, par laquelle il obtint pour lui et ses héritiers une rente annuelle de 20 sous grevant une brasserie près le puits de Saint-Georges, *prope puteum sancti Georgii*, lequel se trouvait dans la rue de ce nom (actuellement la rue du Grand Staat). Il fonda un anniversaire pour lui et son épouse, Gertrude, auprès de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais. — On sait qu'avant l'invention des pompes à eau, il y avait dans les rues, de distance à distance, des puits, à la confection et à l'entretien desquels les voisins devaient contribuer en partie.

(2) La *Verlinxporte* était une petite porte de la ville donnant sur la Meuse et située au bout de la rue Petit-Fossé.

(3) Jean de Werva est mentionné comme chanoine de Saint-Servais en 1379. Il figure parmi les témoins dans un acte notariel du 10 janvier 1380, par lequel Syger de Novolapide, chanoine de cette église et prévôt de Saint-Rombaut à *Malines*, transfera à la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais trois bonniers de terre arable pour la fondation de l'anniversaire du chanoine, Lambert de Lystendorp. Il rendit le dernier soupir en 1398; outre la commémoration susdite il fonda auprès de la confrérie des chapelains une messe quotidienne, pour laquelle il accorda à chacun des chapelains, qui la lisait, huit pains, appelés *swarte ou grove micken*, trente de ces *micken* étaient cuites d'un muid de seigle — et en outre, un anniversaire et onze commémorations, une pour chaque mois.

(4) Il était natif de *Fauquemont* et fils aîné de Henri de Meyme, receveur des tonlieux du duc de Brabant à *Maestricht* et de Mathilde ....., décédée en 1397. En 1412 il fit don à la confrérie des chapelains d'un cens de cinq marcs grevant

Fol. XI r. byteri, et Mechtildis eius sororis, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[13] e Idus

[14] XVIII f XVIII Kl. **Tyburcii et Valeriani, Martyrum.** Commemoratio Ludowici de Beze, xx solidos (1), socii et officiati II denarios.

Commemoratio Everardi de Reys, decani, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[15] VII g XVII Kl. Commemoratio Garsilii de Aquis, xxx solidos, socii et officiati x solidos.

— Ludowici, vicarii, xxx solidos, socii et officiati II denarios.

— magistri Johannis dicti Meyer, decani Lovaniensis, canonici huius ecclesie, xl solidos, socii et officiati IIII denarios.

[16] A XVI Kl.

Est sciendum quod predictus quondam magister Johannes Meyer legavit pannistis xx solidos bone monete pro socularibus ipsis dandis in die sui anniversarii singulis annis.

Fol. XI v. [17] XV b XV Kl. Commemoratio Johannis de Hospitali (2) dicte Hoenrespeet, II marcas et v solidos, socii et officiati IIII denarios.

— Katherine de Libra (3), uxoris domini Colini, militis, XXVI solidos, socii et officiati II denarios.

---

la maison du *cigne, in cigno,* qu'il acheta en cette année à Arnaud de Cigno. Il vivait encore en 1429 et avait un frère du nom de Matthieu qui fut chapelain de l'église Saint-Servais en 1397; sa soeur précitée, Mathilde, avait épousé Nicolas de Pise.

(1) *xx solidos,* changé par une main du XVe siècle en: *domini presentes* VI *denarios.*

(2) Par une main du XVe siècle les mots *de Hospitali* furent ajoutés.

(3) Elle avait fondé aussi un anniversaire auprès de la confrérie des chapelains de Saint-Servais, qui fut célébré le 18 avail.

[18] IIII c XIIII Kl. Commemoratio Balduini de Molendino, senioris, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. XI v.

— Johannis Suevi (1) et Nese Mompelyrs, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[19] d XIII Kl. Commemoratio Johannis de Luke (2), plebani Aquensis, canonici et fratris, III marcas, socii et officiati IIII denarios.

— Winrici dicti Borneken, clerici, XX solidos, socii et officiati II denarios (3).

Commemoratio Johannis Meem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[20] XII e XII Kl. Commemoratio magistri Mathie IIIIor vasa tritici.

— Goswini et Megteldis uxoris sue dicte Cokenmeisters, XX solidi, sociis et officiatis II denarii (4).

---

(1) Dans le nécrologe de la confrérie des chapelains est inscrit, au 21 avril, son anniversaire et Jean y est mentionné avec le titre d'échevin de *Maestricht;* or comme tel il figure dans des lettres échevinales de cette ville de 1267 à 1296. Il est mort avant le 24 décembre 1309; en effet, dans une lettre des échevins de cette ville, par laquelle l'abbé et les moines du *Val-Dieu* transportent au chapitre de Saint-Servais plusieurs cens, est mentionnée sa veuve Mathilde, probablement sa seconde épouse.

(2) Jean de Luke (Luchem, Luichem, Luchen) est mentionné comme pléban d'*Aix-la-Chapelle* déjà en 1311; pour la dernière fois on le rencontre dans un compte de cette ville de 1338/1339. Le nécrologe de l'abbaye de *Burtscheid* mentionne son obit au 18 avril: „*14 kalendas Maii obiit dominus Johannes sacerdos et archiplebanus in Aquis, donum eius 30 marcas et in sacristia 3 solidos cum candela 1 de 1 libra magna*". — L'obit de sa mère Ide „*Ida mater Johannes de Luchen, archiplebani*" est mentionné dans le nécrologe du Munster d'*Aix-la-Chapelle* au 22 janvier et celui de son père au 16 février: XIIII *kalendas Martii Obiit Reymarus de Luchen milis, pater domini Johannis archiplebani Aquensis in cuius anniversario fratres presentis habent marcam.*

(3) Cette commémoration est rayée.

(4) Il s'appelait Gosuin de Molenherken, Molenerken (de Molenarken!) dans deux lettres des échevins de *Maestricht* du 23 décembre 1361 par lesquelles sa veuve, Mathilde, fonda leur anniversaire en l'église Saint-Servais et auprès de la confrérie des chapelains. — La commémoration précitée est biffée.

Fol. XI v. [21] I f XI Kl. Commemoratio Lamberti de Millen, militis, XX solidos, socii et officiati II denarios. — Herberti de Herkenbruich (1), canonici et fratris, III marcas, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Nycolay Rales, canonici et fratris sui, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Notandum festum visionis beati Servaty, III marcas, X solidos, socii et officiati IIII denarios, unde recipiuntur a fabrica l solidi, residuum solvit capitulum (2).

Fol. XII r. [22] IX g X Kl. Commemoratio Nicholai sacerdotis, investiti de Sepperen, II vasa tritici.

[23] A IX Kl. **Georgii, Martyris. Triplex** (3) **festum.** IIII marcas, socii et officiati, IIII denarios. Commemoratio Gysonis de Abuisdale, presbyteri, XXX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Johannis Bundman, canonicii, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[24] b VIII Kl. Commemoratio Reynaldi de Ghore (4), canonici Leodiensis et huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Nous trouvons mentionné un Herbertus, chanoine de Saint-Servais, depuis 1309, qui décéda avant le 7 juin 1329, à quelle date une rente annuelle de 20 sous liégeois fut ajoutée à son héritage.

(2) Cette note est ajoutée au bas de la page par une main du XVe siècle.

(3) Il y avait originairement *duplex*.

(4) Renier de Ghore ou de Ghoor était fils de Guillaume de Ghore, chevalier et petit-fils puiné de Renier de Hornes, seigneur de Ghore. Il est mentionné, en 1335, comme chanoine de St-Lambert de *Liége* et de *Cologne* et costre de *Walcourt* et, en 1338, comme prévôt de *Huy;* il comparaît, en 1340, devant la cour de *Couvin* avec Englebert de la Marck, chevalier, pour obtenir un record des droits que possédait l'évêque de *Liége* dans cette localité. On le rencontre dans divers documents de 1341 à 1358, dont quelques uns, à partir de l'anné 1343, lui donnent le

Commemoratio Mathie de Novolapide (1), canonici, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii. Fo^l. XII r.

— Rumoldi Bavier, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii

Principale anniversarium domini Willelmi de Gruesbeke, VI marche, sociis et officiatis VI denarii.

Commemoratio Andree Zuderman (2), canonici, III marce, sociis et officiatis VI denarii.

[25] XVII c VII Kl. **Marci Ewangeliste . Duplex festum . Letania maior.** (3)

---

titre de prévôt de St.-Denis; c'est ainsi qu'il assista, en 1344, au relief du château de *Farciennes*. L'année précédente il avait été désigné avec Jean de Landris et Herman Livercheyt comme arbitre dans les négociations relatives à l'établissement du tribunal des XXII et pour la conclusion de la paix entre l'évêque de *Liége* et les habitants de *Huy;* les historiens rapportent que Renier de Ghore et ses confrères furent accusés par la rumeur publique d'avoir voulu empêcher la réconciliation entre les deux parties, parce que ceux de *Huy* leur avaient refusé une somme de six mille florins qu'ils en exigeaient. Par acte du 28 octobre 1362 les échevins de *Liége* permirent à notre chanoine d'établir une cour jurée pour *Brusthem* et ses environs. Nous voyons enfin le nom de Renier de Ghore figurer, en 1363, sur la liste des tréfonciers absents *studii causa* (J. de Theux de Montjardin. *Le chapitre de Saint-Lambert à Liége*, tom. II, p. 54).

(1) Mathias de Novolapide (van den Nuwenstein) était prévôt à *Mainz* et chanoine de Saint-Servais à *Maestricht*. En cette dernière qualité nous le trouvons mentionné pour la première fois en 1384. Le 24 octobre 1386 eut lieu dans sa maison une réunion des chanoines de Saint-Servais, dans laquelle il fut décidé, que dorénavant il y avait appel des procès, pendant devant la cour de leur chapitre à celui de la cathédrale à *Liége*. Il décéda dans les premières années du XVe siècle.

(2) André Zuderman de *Dorpmund* figure parmi les chanoines de Saint-Servais dans l'acte du notaire Werdena du 24 octobre 1386 mentionné ci-dessus. Il était exécuteur testamentaire de Godefroid de Pomerio, doyen d'*Aix-la-Chapelle* et chanoine de Saint-Servais à *Maestricht*, mort en 1398. En 1409 Henri de Rolingen le nomma arbitre dans les différends qu'il eut à soutenir avec la ville de *Saint-Trond*. Sa mort arriva au commencement de 1419.

(3) *Litania maior*, *Gregoriana* ou *Romana* ou simplement *litania*, indique le 25 avril, jour de Saint-Marc, surtout au haut moyen-âge, lorsque les rogations n'étaient pas encore généralement répandues.

Fol. XII r. Commemoratio magistri Henrici de Houthorne, xl solidos, socii et officiati IIII denarios.

— Johannis dicti Caex (1), presbyteri, xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

Commemoratio Martini de Sancto Petro (2), vicarii, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[26] VI d VI Kl. Commemoratio Helwigis, matris Lamberti de Foro, presbyteri, xx solidos, socii et officiati II denarios.

— Johannis Ceci, clerici, xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— domini Arnoldi de Blankenheim, dudum prepositi (4), xx solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) En 1324, il était chapelain de Jean Beyart, chanoine de l'église Saint-Servais, et vivait encore en 1359.

(2) Il figure avec le titre de vicaire de l'église Saint-Servais dans le testament de Godart de Montenaken, chanoine de cette église, qui lui légua un mouton double. Il fonda un anniversaire auprès de la confrérie des chapelains dont il était membre; cet anniversaire est célébré au 23 avril.

(3) Il est mentionné dans une lettre échevinale de *Maestricht* du 29 mars 1350 par laquelle Jean de Gelke, son épouse et son fils, Godefroid, transportent à la confrérie des chapelains de l'église Saint Servais une rente annuelle de 17 sous liégeois, dont deux sous sur la maison contigue à la sienne.

(4) Arnold de Blankenheim est cité comme prévôt de Saint-Servais dans des actes de 1335 à 1354. Par lettre échevinale du 4 septembre 1335 Baudouin de Molendino, écolâtre de cette église, Jean curé de *Neerharen* et chapelain de l'église Saint-Servais à *Maestricht*, en qualité de gérants d'Arnold susdit et les échevins de *Mechelen-sur-Meuse*, attestent, que Pierre, prêtre, frère de Godefroid de Mompalyr, prêtre et custode de l'église Saint-Servais susdite, le curé de *Neerharen* précité et Arnold Hovenere, chapelain de cette église, ont, en qualité d'exécuteurs testamentaires de Godefroid Mompalyr susdit, transmis aux écoliers pauvres *(panistae)* de l'église Saint-Servais un cens annuel d'un demi muid de seigle. Dans cette lettre Arnold de Blankenheim est intitulé: *Dei gratia prepositus*. En 1350 il adressa une lettre aux chanoines de Saint-Servais pour la fondation en leur église de l'autel en l'honneur des Saints Barthélémy et Sébastien. Par lettre du 29 juin il reconnaît tenir plusieurs fiefs de Trèves. Son gérant et ses hommes de fiefs attestèrent par lettre du 6 février 1354, que Henri, fils de Jeanne de Pietershem,

Commemoratio Johannis de Wyke alias Herderman (1), custodis, XX solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. XII r.

[27] e V Kl. Commemoratio Adulphi, pistoris, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. XII v.

— Michaelis Thoem, subcampanatoris, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[28] XIIII f IIII Kl. **Vitalis, Martyris.** Commemoratio Reyneri de Cellario (2), officiati, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Baldewini de Molendino, scolastici et fratris, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Henrici de Molendino, presbyteri, XXII solidi, sociis et officiatis II denarii.

[29] III g III Kl. Commemoratio Goeswini de Scaerwier, canonici et fratris, III marcas et VI solidos, socii et officiati III denarios.

[30] A II Kl. **Quirini, Martyris.**

Commemoratio Gobbelini Menten (3), presbyteri, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

veuve d'Englebert de Huyshoven, a cédé au vénérable sire Jean de Haren, grand-chantre de l'église Saint-Servais à *Maestricht*, plusieurs pièces de terre près Herderen.

D'après Fahne, *Geschichte der Gräfen jetzt Fürsten zu Salm-Reifferscheidt*, tom. I, 2 Abth. p. 13, Arnold était le fils d'Arnold de Blankenheim mort en 1352 et d'Irmgard de Wildenberg, et seigneur à Bruich en 1345. Il aurait épousé plus tard Jeanne, héritière de Broeck et serait mort en 1360 dans un tournoi contre Gérard van Berg.

(1) Il décéda en 1392.

(2) Il est probablement le père de René de Cellario, custode des SS. Reliques de l'église Saint-Servais; son anniversaire est inscrit dans le nécrologe de la confrérie des chapelains au 27 avril: *Anniversarium Reneri quondam de Cellario, patris domini Reneri, custodis*, V *solidos*.

(3) Il était membre et receveur de la confrérie des chapelains en 1367 et fut nommé plus tard receveur du chapitre. En cette dernière qualité on le rencontre dans des actes du 21 février 1387 à 1403. Auprès de la confrérie prédite il fonda un anniversaire qui fut célébré au 30 avril et plusieurs commémorations.

Fol. XII v.

Commemoratio Johannis Merholt, presbyteri, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

Sciendum, quod de prima missa speciali beati Servatii post octavas Pasche XXIIII solidos, socii et officiati II denarios.
Item de prima missa beate Marie post pascha XXIIII solidos, socii et officiati II denarios.

Fol. XIII r.

Mayus habet dies . XXXI . Luna . XXX.

[1] XI b VI **Philippi et Jacobi, Apostolorum. Duplex festum.** Tenetur camerarius capitulo, xl solidos, sociis et officiatis IIII denarios.
Commemoratio Magistri Johannis Bayart (1), canonici et fratris, xl solidos, socii et officiati IIIIor denarios.
Item ad dictum festum Philippi et Jacobi legavit dominus Johannis de Merholt xl solidos, sociis et officiatis IIII denarios.

[2] c V Non. Commemoratio Arnoldi de Roelingis, canonici et fratris, XVI marcas, socii VI denarios.

[3] XIX d IIII Non. **Inventio sancte Crucis . Duplex festum.** Ex parte domini Johannis Meem, canonici, III marcas, socii et officiati IIII denarios (2).
Commemoratio domicelle Nese de Thoren, XX solidos, socii et officiati II denarios.

( ) Il décéda probablement en 1324. En effet en cette année il légua la majeure partie de sa grande fortune au profit des prêtres pauvres, *quos necesitas inopiae contigeret urgere*, à condition que d'abord seraient entretenus ceux qui sont attachés à l'église Saint-Servais à *Maestricht*, ensuite ceux de cette ville et que le surplus serait distribué entre les pauvres domestiques de cette ville. Cette fondation portait son nom, fondation *Beyart*. Le fondateur remettait entre les mains des gardiens des SS. Reliques de l'église Saint-Servais la gestion et l'administration de ces biens.

(2) **Les mots depuis *ex parte* sont ajoutés au XVe siècle.**

Commemoratio Johannis de Wambeke (1), canonici, III marce, sociis et officiatis IIII denarii. Fol. XIII r.

Commemoratio Willelmi de Sancta Margareta, iunioris, scolastici et canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Godefridi de Vlodorp, decani Aquensis et canonici, XXX solidi, sociis et officiatis X solidi.

[4] VIII e IIII Non. **Translatio sancte Elizabet . Duplex festum .** xl solidos, socii IIII^or denarios.

Commemoratio Arnoldi Mompelyr (2), XX solidos, socii II denarios.

— domini Nicholai de Isenghem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[5] f III Non. Commemoratio magistri Wolteri de Beze, cantoris, III^or marcas, socii IIII^or denarios.

— Cecilie, uxoris Johannis de Libra, XX solidos, socii II denarios.

— Johannis de Haren, canonici et cantoris huius ecclesie, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Johannis de Scoenowen, canonici, II marce, sociis et officiatis IIII denarii.

---

(1) Jean de Wambeke est mentionné dans des lettres échevinales de *Maestricht* de 1356 et 1367. Le 2 juin 1358 il donna au chevalier Arnoul van Schimper de la part de Nicolas van der Bruggen et Jean van Nederheym, bourgeois de Bruxelles, qui l'avaient fait prisonnier dans la guerre contre le duc de Brabant, la somme de 485 vieux écus (J. Th. de Raedt, *Sceaux armoriés*, III, p. 386). C'est probablement le même que Jean de Wambeke, que l'on rencontre en 1335. Serait-ce lui, qui, comme doyen, donna au nom du chapitre de Saint-Servais une copie de l'acte par lequel Elise de Molendino céda à ce chapitre sa part dans le moulin des brasseurs *(molendinum brasii)*, sis sur le Jaer à *Maestricht?*

(2) C'est probablement Arnoldus, *apothecarius Traiectensis*, le père de Godefroid Mompelyr, qui était custode des Reliques de l'église Saint-Servais depuis 1320 et qui mourut en 1335.

Fol. XIII v. [6] XVI g II Non. **Johannis ante portam Latinam. Duplex festum** (1). xx solidos et ex parte domini Johannis de Wambeke, canonici, l solidos, socii et oficiati IIII denarios.
Commemoratio Godefridi dicti Zelter, clerici, xx solidos, socii et officiati II denarios.
— Wilhelmi de Sancta Margha-reta (2), virgiferi, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

[7] V A Nonas **Domitiani, Episcopi.**

[8] b VIII Id. **Translacio sancti Nicholai. Duplex festum.** xl solidos, socii et officiati IIII denarios.

[9] XIII c VII Id. **Gordiani et Epimachi.**

[10] II d VI Id.

[11] e V Id. **Nerei et Achilei.** Commemoratio Willelmi Noris (?), clerici, xx solidos, socii et officiati II denarios (3).
Fol. XIV r. Commemoratio Severini de Atrio, xx solidos, socii et officiati II denarios.
— Lamberti de Fossa, presbyteri (4), xx solidos, unde habent socii et officiati II denarios.
— Hugonis de Mirabello, canonici, xx solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) *Duplex* est changé par une main postérieure en *triplex* et la suite de la note, depuis *et ex parte*, est ajouté au XVe siècle.

(2) Il mourut en 1382. Son épouse s'appelait Mathilde Kyp (Kyppe, Kyps). Il fonda auprès de la confrérie des chapelains un anniversaire moyennant un cens annuel de 10 sous, dont il greva une maison située à côté de l'hospice du Saint-Esprit dans la rue actuelle Grand-Staat.

(3) Cette commémoration est biffée.

(4) Lambertus de Fossa, prêtre, est mentionné dans des lettres échevinales de *Maestricht* depuis 1351. Il mourut avant le 5 juin 1357; en effet, par lettre de cette date des échevins de cette ville ses exécuteurs-testamentaires transmettent au doyen et aux chanoines de Saint-Servais une rente annuelle d'un marc liégeois sur sa maison située rue Grand-Fossé.

Le nécrologe de la confrérie des chapelains mentionne son anniversaire au 25 mars.

Commemoratio Wilhelmi Zeus (1), canonici, xx solidos, socii et officiati ii denarios. Fol. XIV r.

Commemoratio Godefridi Conen et Katherine uxoris sue, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii.

[12] x f iiii Id. Commemoratio Willelmi Floris, clerici, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii.

— domini Johannis de Bunde, canonici, xl solidi, sociis et officiatis iiii denarii.

[13] g iii Id. **Servacii, Episcopi. Triplex festum.** Tenetur prepositus refectorii sociis x solidos.

[14] xviii A ii Id. Commemoratio Henrici de Braclo, canonici et fratris, xx solidos, socii et officiati ii denarios.

Commemoratio Everardi de Reys, decani, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii.

[15] vii b Idus

[16] c xvii Kl. Commemoratio Ludowici de Beze, xx solidos (2), socii et officiati ii denarios..... habent etiam vi denarios sicut domini (3).

— Robini de Swalmen, canonici et camerarii ecclesie, xx solidi, sociis et officiatis ii denarii. Fol. XIV v.

---

(1) En 1369, Guillaume Zeus figure comme témoin avec son co-chanoine, Robin de Swalmen, dans un accord, conclu dans la maison du doyen de Saint-Servais entre Egide de Tricht, curé de *Thorn*, et Marsile de Wessem, chanoine de l'abbaye noble de ce nom. Quelques années plus tard, en 1378, nous le rencontrons avec la qualité de receveur et de prévôt du réfectoire, *prepositus refectorii*, du chapitre de Saint-Servais.

(2) xx *solidos:* changé par une main du XVe siècle en: *domini presentes* vi *denarios*.

(3) Les mots depuis *habent* sont ajoutés postérieurement.

Fol. XIV v. [17] XV d XVI Kl. Commemoratio Garsilii de Aquis, XXX solidos, socii et officiati X solidos.

— Henrici Tersites, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[18] IIII e XV Kl. Commemoratio Willelmi de Eyghenbilsen, clerici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Richwini, cantoris, xl solidos, socii et officiati IIII^or denarios.

[19] f XIIII Kl. **Potenciane, Virginis.** Commemoratio domine Sophie de Loe de Duobus Montibus XX solidos, socii et officiati II denarios.

[20] XII g XIII Kl. **Octava Servatii. Triplex festum.** Cunei dantur. XX solidos, socii et officiati II denarios.

[21] I A XII Kl. Commemoratio Alardi de Ghore, canonici et fratris, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Fol. XV r. Commemoratio Johannis Meem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[22] b XI Kl. In die **Ascencionis Domini** tenetur prepositus refectorii sociis et officiatis IIII° denarios. Commemoratio Gertrudis de Hospitali, II marcas, XV solidos, socii et officiati IIII denarios.

[23] IX c X Kl. Commemoratio Willelmi de Valkeborgh (1), investiti de *Lemmoel*, et Johannis eius fratris, presbyterorum (2), XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Willelmus de Valkenborch, curé de *Limmel* était décédé avant le 23 août 1351; par lettre échevinale de *Maestricht* de cette date, ses exécuteurs-testamentaires, Lambert dit Fossa et Jean Tinctor, prêtre, transportent aux chanoines de Saint-Servais un cens annuel d'un marc Liégeois pour la fondation de son anniversaire. Auprès de la confrérie des chapelains Willelmus fonda un anniversaire pour lui et son frère Jean, qui fut célébré au 27 mai.

(2) Les mots *et Johannis eius fratris, presbyterorum* sont ajoutés postérieurement.

[24] d IX Kl. Commemoratio Megtildis, uxoris Thome pistoris, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. XV r.

Commemoratio Arnoldi de Stocheim (1), presbyteri, hospitularii, III marche, sociis et officiatis VI denarii.

[25] XVII e VIII Kl. **Urbani, Pape et Martyris.**
Commemoratio Reyneri de Lemmoel, clerici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— domine Margarete, abbatisse Thorensis, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[26] VI f VII Kl. Commemoratio Gerlaci de Luzato, canonici et fratris, XL solidos, socii et officiati IIII denarios.

— Henrici de Mechelen et uxoris eius XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Commemoratio Willelmi de Gruesbeck, canonicis XX solidi, sociis et officiatis II denarii. Fol. XV v.

[27] g VI Kl. Commemoratio Henrici Specht, officiati, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— domini Lamberti de Listendorp (2), canonici huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Il s'appelait Arnoul Gans; *Stockheim* était le lieu de sa naissance. Encore jeune il embrassa l'état ecclésiastique et obtint une place dans la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais. En 1381 les chanoines de cette église le nommèrent maître de leur hôpital, *magister*, *provisor hospitalis*. Il mourut dans les premières années de 1400, après avoir fondé la commémoration précitée, un anniversaire auprès de la confrérie susdite et un autre en l'église Notre Dame. Il était chapelain du bénéfice en l'honneur de Saint-Pierre, prince des Apôtres, situé en l'église Saint-Servais dans la crypte.

(2) Lambert de Listendorp (Leistendorp, Lysendorp) se rencontre, comme chanoine de Saint-Servais, dans des documents de 1362 à 1379. Sa mort arriva dans cette dernière année; Siger de Novolapide était son exécuteur testamentaire.

Fol. XV v. Commemoratio domini Wilhelmi Virgiferi (1), presbyteri, custodis reliquiarum, XXIIII solidi, sociis et officiatis II denarii.

[28] XIIII A v Kl. Commemoratio Hylbrandi Rufi, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Baldewini de Molendino, scolastici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Rutgeri vicarii de Canne (2) XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Walteri Kuker et Marie uxoris eius de Millen et Marie uxoris eius, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Gerardi de Gelke (4), presbyteri, XX solidos, sociis et officiatis II denarios.

---

(1) Auprès de la confrérie des chapelains il fonda également un anniversaire qui dans le nécrologe est mentionné au 31 mai. Dans les actes flamands il est nommé *Roedregers*. Il était membre de la confrérie précitée depuis 1366. En 1384 il était receveur du chapitre de Saint-Servais et demeurait alors près la place d'Armes *juxta atrium*. Plus tard il fut nommé custode des Reliques de cette église, probablement après la mort de Baudouin de Molendino, en 1386.

(2) Roger de Canne descendait d'une famille noble de la seigneurie de ce nom, située à une lieue au sud de *Maestricht*. Il était fils de sir Arnaud de Canne et de Lutgarde, qui en 1304 était veuve. Roger était chapelain de l'église Notre-Dame et vicaire perpétuel de celle de Saint-Servais, toutes deux à *Maestricht*. En 1349 il devint curé à *Eymael*, fit son testament et rendit le dernier soupir en 1371. Il fut un grand bienfaiteur des deux collégiales et du couvent des Bégards à *Maestricht*. Il avait un frère, nommé Jean, également prêtre, receveur de la collégiale de Notre-Dame susdite en 1321, chanoine de cette église en 1333, qui mourut le 11 juillet 1345. Roger fut son exécuteur testamentair avec Guillaume de Geldenaken, grand-chantre et chanoine de cette collégiale.

(3) Changé plus tard en: *Commemoratio Rutgeri de Canne, vicarii ecclesie sancti Servatii.*

(4) Gérard de Gelke, prêtre et chapelain de l'église Saint-Servais est mentionné dans des documents de 1401 à 1414. Il est mort avant le 26 juillet de cette dernière année; en effet dans une lettre échevinale de *Maestricht* de cette date il est question d'une maison provenant de lui et située dans la rue des Prêtres.

[29] III b IIII Kl. In die **Pentecostes** tenetur prepositus refectorii sociis IIII^or denarios. Fol. XV v.
Item elemosinarius, sociis III solidos et IIII^or denarios pro oblationibus.
Commemoratio Johannis de Macharen (1), canonici, l solidos, socii et officiati IIII denarios.

[30] c III Kl.

[31] XI d II Kl. **Petronille, Virginis.**
Commemoratio Willelmi de Oes (2), scolastici, XX solidos, socii et officiati II denarios.
— domicelle Elisabeth de Duobus Montibus XX solidos, socii et officiati II denarios.
— domini Francisci de Stocheym, XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios (3).
Commemoratio domini Willelmi de Monsteghen, canonici, XXXIIII solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) Nous rencontrons Jean de Macharen (Machgaren), chanoine de Saint-Servais, dans des actes depuis 1358. Il mourut en 1359; en effet par lettre échevinale du 1 septembre de cette année Pierre Wythuys et Jean Smeet de *Blisea* (c. à d. *Bilsen*), en leur qualité de *magistri et mamburni* (marguilliers) de l'église Saint-Jean, transportèrent aux chanoines de l'église Saint-Servais un cens annuel de 20 sous Liégeois pour la fondation de son anniversaire.

(2) Guillaume d'Oys était chanoine des collégiales de Saint-Servais et de Notre-Dame à *Maestricht*. Comme tel on le rencontre pour la première fois avec son frère Thierry, homme d'armes, dans un acte de juillet 1320, par lequel Marguerite de Pietershem, abbesse de Thorn, les nomma arbitres dans des différends qu'elle avait avec Gérard, seigneur de Hornes, à cause de vol et d'homicide perpétré sur une personne de sa jurisdiction. Par acte du 30 juillet 1331 il atteste en sa qualité d'exécuteur testamentaire d'Arnoul de Berghe, homme d'armes, que celui-ci a légué pour son anniversaire au couvent de Saint Gerlac à *Houthem* une rente annuelle de 5 à 6 muids de seigle. Dans cet acte il s'intitule chanoine et écolâtre des églises de Saint-Servais et de Notre-Dame.

(3) Cette commémoration est biffée.

Fol. XVI r. **Junius habet dies . XXX . luna . XXIX.**

[1] e **Nichomedis, Martyris.**

[2] XIX f IIII Non. **Marcellini et Petri.** Henrici de Yscha, XX solidos, socii et officiati II denarios.
Commemoratio domini Willelmi comitis de Meghen, unde habemus marcam valentem III florenos pro se et relicta eius, socii et officiati II denarios (1).

[3] VIII g III Non. Commemoratio Ogeri advocati, XXIIII solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

[4] XVI A II Non. Commemoratio Willelmi Borgart (2), clerici, XX solidos, socii et officiati II denarios.
Anniversarium domini Nicholai de Isenghem, canonici, II marce, sociis et officiatis, IIII denarii.

Commemoratio Willelmi de Sancta Margareta, iunioris, scolastici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.
— Godefridi de Vlodorp, decani Aquensis et canonici, XXX solidi, sociis et officiatis, X solidi.

[5] V b Nonas **Bonefacii ac aliorum.** Commemoratio parentum Johannis de Woelven, XX solidos, socii et officiati II denarios.
Commemoratio Johannis de Haren, canonici et cantoris huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios.
— Johannis de Scoenowen II marcas, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Rutgeri Tingnagel (3), canonici, xl solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

---

(1) Les mots *socii et officiati* II *denarios* sont ajoutés postérieurement.

(2) Gérard dit Cloestenere et son épouse fondirent l'anniversaire de Guillaume Borgart, moyennant une rente annuelle de 20 sous Liégeois, dont ils grevèrent, par lettre échevinale du 21 mars 1322, leur maison et la maison attenante.

(3) Nous le rencontrons avec le titre de chanoine de Saint-Servais dans des actes de 1386 à 1396. En cette dernière année son confrère, le chanoine Gérard de Montenaken, lui légua son manuscrit intitulé: *De divinis officiis*.

[6] c VIII Id. Commemoratio Hermanni de Bulsteyn, xx solidos, socii et officiati II denarios. Fol. VI v.

[7] XIII d VII Id. **Translatio sancti Servacii. Triplex festum.** l solidos, socii et officiati IIII denarios. Commemoratio Arnoldi, claustrarii, socii II vasa tritici.

[8] II e VI Id. Commemoratio Tilmanni de Elreborn, canonici, xx solidos, unde habent socii et officiati, II denarios.

[9] f V Id. **Primi et Feliciani.** Commemoratio Joannis de Sancta Margareta (1), scabini Traiectensis, et Yde eius sororis, xx solidi, sociis et officiatis II denarii (2).

[10] x g IIII Id. Commemoratio Nicholai de Freris (3), presbyteri, xx solidos, socii et officiati II denarios.
— magistri Nicholai Bayart (4), canonici et fratris, xl solidos, socii et officiati IIII denarios.

[11] A III Id. **Barnabe, Apostoli.** Commemoratio Ade et Godefridi (5), filiorum Ogeri advocati, XXIIII solidos, socii et officiati II denarios.

Sciendum est quod pro anniversario Joannis de Sancta Margareta predicti

(1) Nous le trouvons mentionné dans des lettres échevinales de 1352 à 1357, lesquelles il scellait.

(2) Les mots *et Yde sororis* sont ajoutés postérieurement. La commémoration est biffée; une note en marge mentionne qu'elle est célébrée au mois de septembre.

(3) Par lettre échevinale du 6 juillet 1311 Manegold, fils de René Manegolt, transporta à Nicolas de Freris une rente annuelle de 20 sous liégeois et de 2½ chapons; Nicolas est encore mentionné dans une lettre échevinale du 24 juin 1312.

(4) Maître Nicolas Bayart (Beyart) est mentionné comme chanoine de Saint-Servais dans des actes depuis 1329; il mourut en 1353.

(5) Godefroid n'est pas mentionné dans la généalogie des van Haren, publiée dans *Publications historique et archéologique du Limbourg*, tom. X, p. 426—435.

Fol. XVI v. et Ide, eius sororis, dum decesserit, XX solidos ad domum claustralem domini Willelmi scolastici, fratris ipsorum, sed dicta Ida vivente solvuntur X solidi, que nunc mortua est, ergo solventur XX solidi, sed computantur in mense Septembri (1).

Fol XVII r. Commemoratio Johannis de Brogel, clerici, XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

Commemoratio Godefridi Conne, XX solidi, sociis et officiatis II denarii et Katherine uxoris sue.

[12] XVIII b II Id. **Basilidis et aliorum.**

[13] VII c Idus **Pharahildis. Duplex festum.** l solidos, unde habent socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Henrici de Cripta, custodis, XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

— Marie beghine de Foro lignorum, unde habent domini XII vasa siliginis.

Commemoratio Elizabet, matris domini Johannis de Haren, cantoris, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Jacobi de Boumea (sic), canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

— Everardi de Reys, decani, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[14] d XVIII Kl. Commemoratio Ludowici de Beze (2), decani, unde habent domini presentes IV denarios, socii et officiati II denarios.

---

(1) Les mots *que nunc mortua est* etc. sont d'une main postérieure.

(2) Henricus de Cripta, nommé aussi de Parva Cripta, fut custode des SS[tes] Reliques de l'église Saint-Servais, probablement avant 1320.

Commemoratio Henrici Meem ([1]) et Fol. XVII r.
Ghertrudis eius uxoris, parentum domini Johannis Meem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[15] XV e XVII Kl. **Viti ac aliorum.** Commemoratio Garsilii de Aquis ([2]), canonici, XXX solidos, unde habent socii et officiati X solidos.
Commemoratio Godefridi de Hompas, prepositi huius ecclesie, IIII marcas, socii et officiati IIII denarios.

[16] IIII f XVI Kl. Commemoratio Ludowici, acoliti, XXXVII solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

[17] g XV Kl. Commemoratio sororis Petri Lympus, Fol. XVII v.
XX solidos, unde habent socii et officiati II denarios.
— domini Sigeri de Novolapide ([3]), decani quondam, II marce, sociis et officiatis IIII denarii.

([1]) Henri Meem ou Meyme était receveur des tonlieux du duc de Brabant à *Maestricht.* Auprès de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais il fonda un anniversaire pour lui, son épouse Gertrude et sa fille Mathilde, qui fut célébré le 15 juin.

([2]) Il était aussi chanoine de Notre-Dame à *Aix-la-Chapelle.* Le 19 janvier 1280 il acheta le fief de *Vaals* (Chr. Quix, *Schloss und Kapell Bernsberg*, p. 94) et scella, le 3 janvier 1283, l'acte de vente de la maison *de Lanscroon* à *Maestricht.* En 1294 il donna à la collégiale de Notre-Dame à *Aix-la-Chapelle* la ferme Pfaffenbroich.

([3]) Sigerus de Novolapide, frère de Matthias cité plus haut, est mentionné comme chanoine de l'église Saint-Servais depuis 1330; plus tard il fut élu doyen de ce chapitre et figure comme tel dans un document du 11 mai 1351, par lequel les deux chapitres de *Maestricht* s'accordaient sur la fréquentation des fêtes de leur église, ainsi que sur l'aide à se donner mutuellement pour la défense de leurs droits et privilèges. Par acte du 8 juin 1364 il porte à la connaissance du public, qu'en qualité de nonce du Saint-Siège, il avait reçu de l'abbesse et du chapitre noble de Thorn la somme de soixante florins d'or comme subside pour le Pape et donna quittance. Par lettre du 7 septembre 1360 l'abbesse de ce chapitre le nommait avec Thierry de Havert, aussi chanoine de Saint-Servais, arbitre dans un différend qu'elle avait avec le curé de cette localité sur les dîmes d'une prairie. Dans une

Fol. XVII v. Commemoratio Johannis de Honthem[1], scabini Leodiensis, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[18] XII A XIIII Kl. Item ad missam specialem beate Marie post Pascha, XXIIII solidos, socii et officiati II denarios.
Item ad missam specialem sancti Servatii XXIIII solidos, unde habent socii et officiati II denarios.

[19] I b XIII Kl. **Gervasii et Prothasii, Martyrum.** Commemoratio Kenterkini, socii VIII vasa tritici.

---

dispute parmi les chanoines de Saint-Servais sur le droit de patronage de la cure de Zepperen — village dans le Limbourg Belge, où ces chanoines excerçaient la souveraineté — droit qui de temps immémorial avait appartenu au doyen du chapitre et qui depuis l'incorporation des revenus du doyenné à la mense capitulaire, en 1336, avait été contesté plusieurs fois, il se décida avec la majorité des chanoines en faveur du doyen. En 1374, il fut nommé chanoine de la cathédrale à *Liége*, grâce à l'évêque Jean d'Arkel. Celui-ci l'appréciait tellement qu'il le nomma son conseiller et que par son intervention il fut élu en 1378 prévôt de Saint-Rombaut à *Malines*. Il rendit le dernier soupir le 13 décembre 1383 après avoir fait son testament, par lequel il légua entre autres à Thierry de Novolapide, doyen de Saint-Paul à *Liége*, un précieux calice d'un ouvrage artistique, que celui-ci légua plus tard à la confrérie des chapelains de Saint-Servais à *Maestricht*.

(1) Jean de Houtain échevin de la souveraine justice de *Liége*, avait un frère du nom de Henri dit Castelain. Damoiselle Adilhe, sa première femme, mourut le 27 mai 1383; Jeanne le Gerson, la seconde, lui survécut.

Nous trouvons dans Le Fort qu'il était l'oncle de Catherine de Houtain, morte en 1451, femme de Conrad de Biernawe dit de Lardier, commissaire de *Liége* en 1424.

Jean de Houtain mourut sans postérité le 26 juin 1417; par testament du 17 mars précédent, il laissa aux Frères-Mineurs de *Liége* une rente de dix-huit muids et six setiers; d'autres biens s'élevant à soixante-deux bonniers de terre, situés à *Bovegnistier*, *Saive*, *Viemme*, *Waremme*, *Grand et Petit Axhe*, avaient été donnés à l'abbaye de Saint-Jacques, à condition d'affecter soixante muids à la dotation d'un prêtre pour la célébration d'une messe quotidienne.

Il fut enterré à *Houtain-Saint-Simeon* sous une pierre qui le représentait en habit échevinal entre ses deux femmes. Des écussons à l'aigle éployée décoraient la pierre qui portait l'inscription suivante:

Chi gist Johans de Houtens eskeviens de Liége ki trespassat lan M. CCCC. XVII. XXVII jour de resai. Chi gist damoiselle
Johanne sa femme ki trespassat lan M. CCC... Chi gist damoiselle
Adilhe sa femme ki trespassat lan M. CCC. LXXXIII le jour lascension.

(C. de Borman, *Les échevins de la souveraine justice de Liége*, tom. I, p. 302).

Commemoratio Yde Antique de Ghelke, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. XVII v.

Commemoratio Johannis Meem (1), canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[20] c XII Kl. **In festo Sancte Trinitatis. Triplex festum.** III marcas, une habent socii et officiati VI denarios.

Item tenetur prepositus refectorii sociis XX solidos pro refectorio.

Commemoratio Theoderici de Eynebergh (2), canonici, II1/2 marcas, unde habent socii et officiati IIII denarios.

[21] IX d XI Kl. **Martini Tungrensis. Triplex festum.** III1/2 marcas, unde habent socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Willelmi de Fee (3), canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Jean Meem ou Meyme, originaire de *Fauquemont*, était le fils de Henri, receveur des tonlieux du duc de Brabant à *Maestricht* et de Mathilde.... Il était maître ès-arts et chanoine du Munster d'*Aix-la-Chapelle*, lorsqu'il fut pourvu d'une prébende au chapitre de Saint-Servais. En 1395, il fut troublé dans la possession paisible de cette prébende par René de Vlatten, prêtre du diocèse de *Cologne*, qui réussit à s'en mettre en possession. Il protesta contre cette action dans une assemblée plénière des chanoines et porta l'affaira devant le concile de Constance où il gagna. Il fonda la fête de l'invention de la Sainte-Croix à une fête double et en augmenta encore les revenus en 1414 avec un marc de cens annuel.... *in hulpen ende vermerenissen der duplex feesten die deselve heer Johan gemaeckt ende geordineert heeft in der vurschreven kercken te halden ende te doen opten heyligen cruytsdage inventio*.... A la confrérie des chapelains il légua la somme de 280 florins rhénans pour la fondation de quatre messes septimarales. Il rendit le dernier soupir en 1428.

(2) Nous trouvons Thierry d'Eynenberg, mentionné comme chanoine de Saint-Servais, en 1290, lorsqu'il fut le gérant d'Arnoul de Scarwier pour la dotation d'un autel dans cette église. Au couvent de *Daelhem* près *Wassenberg*, de l'ordre de Citeaux, il donna le 26 mai 1294 une rente annuelle de 20 sous Liégeois.

(3) Guillaume de Fee figure avec le titre de chanoine et vice-prévôt de l'église Saint-Servais dans une lettre échevinale de *Maestricht* du 25 mai 1361.

Fol. XVIII r. [22] e X Kl. **In festo Sacramenti . triplici .** tenetur propositus refectorii sociis X solidos.

Commemoratio Willelmi de Zepperen (1), canonici, xl solidos, unde habent socii et officiati IIII denarios.

[23] XVII f IX Kl. Commemoratio Johannis dicti Albus, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Gerardi dicti Mule (2), hospitularii, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[24] VI g VIII Kl. **Nativitas Joannis Baptiste. Triplex festum.** l solidos, socii et officiati IIII denarios.

Commemoratio Willelmi de Burghendor de *Gulzen* unam marcam socii et officiati II denarios.

[25] A VII Kl. **Gallicani, Martyris.** Garsily de Aquis, decani, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Henrici de Lewis (3), presbyteri, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[26] XIIII b VI Kl. **Johannis et Pauli.** Commemoratio Hylwidis, uxoris Henrici Sluf, XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Willelmi de Gruesbeck, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) Le mot *Zepperen* est biffé par une main postérieure, et au-dessus est écrit *Ozemont*.

(2) Il fut maître de l'hôpital *(hospitularius)* de l'église Saint-Servais probablement avant Guillaume de Lodenaken, qui comme tel figure dans des documents de 1360 à 1374. Auprès de la confrérie des chapelains de cette église il fonda un anniversaire qui fut célébré le 23 juin d'après le nécrologe de cette confrérie: *Anniversarium Gerardi dicti Mule, presbyteri et hospitalarii sancti Servatii,* V *solidos.*

(3) Il était membre de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais et y avait fondé un anniversaire qui est inscrit dans le nécrologe au 25 juin.

Commemoratio Johannis de Pieters- Fol. XVIII v.
heim (1), canonici, III marce, sociis et officiatis VI denarii.

[27] III c V Kl. **Septem dormientium.** Commemoratio Macharii de Erculentia, XX solidos, socii et officiati II denarios.

In octava Sacramenti. Duplex festum. l solidos, socii et officiati IIII denarios.
Commemoratio Balduini de Molendino, XXXII solidos, socii et officiati X solidos.

[28] d IIII Kl. Commemoratio Gaufridi, canonici, lv solidos, unde habent socii et officiati VI denarios.
— Syfridi, canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.
— Johannis de Antiqua Capellla XX solidos, unde habent socii et offlciati II denarios.
Commemoratio Margarete de Geldonia (2), XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

---

(1) Jean de Pietersheim (Petershem, Petersheim) est mentionné comme chanoine de Saint-Servais dans des actes de 1412 à 1428. Le 2 janvier 1417 il était présent à la protestation par son confrère Jean Meem contre l'acquisition injuste de sa prébende par René de Vlatten, prêtre du diocèse de *Cologne*. Il mourut le 28 juin 1428 et fut enterré en l'église Saint-Servais dans la chapelle de Sainte-Catherine, actuellement le baptistère, sous une pierre sculptée avec les symboles des SS. Evangélistes dans les quatre coins. Son épitaphe, en caractères gothiques, est:

Hic . iacet . sepultus . Johannes . de . Petershem .
Presbyter . et . canonicus . ecclesie . sancti . Servatii .
Qui . obyt . anno . Domini . M. CCCC. XXVIII .
Mensis . Julii . die . vicesima . octava .
Cuius . anima . per . misericordiam . Dei . requiescat . in pace .
Amen .

(2) Il s'agit probablement de Marguerite de Geldonia, épouse en premières noces d'Antoine de Spauden, receveur, plus tard porte-verge de l'église Saint-Servais qui mourut en 1434. Marguerite rendit le dernier soupir en 1412. A la même date, aussi le 23 juin, est inscrit dans le nécrologe de la confrérie des

Fol. XVIII v. [29] XI e III Kl. **Petri et Pauli, Apostolorum. Duplex festum.** Ex parte domini Willelmi de Gruesbeck, III marcas, socii et officiati II denarios (1).

Commemoratio Johannis de Brandenborch, canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

— Stephani de Fonte, canonici, XXX solidos, socii et officiati II denarios.

[30] f II Kl. **Commemoratio Pauli. Duplex festum.**

Commemoratio Nicholai de Aurea barba (2) XX solidos, socii et officiati II denarios.

Commemoratio Henrici de Helmont (3), officiati, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

Sciendum est quod Baldewinus de Molendino scolasticus legavit cognato suo Balduino, quinque marcha ad domum.... ... quo ad vitam suam, ipso defuncto cedent ecclesie perpetim pro anniversario prefati scolastici....

Fol. XIX r. **Julius habet dies . XXXI . luna . XXX.**

[1] XIX g **Octava Johannis.** Dominica prima tenetur festum (civitatis..... III marcas, socii et officiati IIII denarios.

Visitatio beate Marie. Triplex festum. Ex parte

---

chapelains l'anniversaire de Marguerite: *Anniversarium Margarete de Geldonia, uxoris Anthonii de Spauden vergiferi,* V *solidos et capellanis celebrantibus in ecclesia,* XXII *solidos.*

(1) Les mots *ex parte* etc. son d'une main postérieure.

(2) Est-ce Nicolas de Aurea Barba qui était échevin de *Maestricht* et qui mourut avant 1317?

(3) Henri de Helmont est mentionné comme porte-verge de l'église Saint-Servais dans une lettre échevinale du 6 décembre 1420 par laquelle Conrad Dans lui céda une rente annuelle de 3 marcs.

domini Theoderici Volquini, III$^{1}/_{2}$ marcas, socii et officiati III denarios (1). Fol. XIX r.

[2] VIII A VI Non. **Processi et Martiniani.** Commemoratio Egidii dicti Keppelere, canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.
Commemoratio Johannis Raskini, canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[3] b V Non. **Translatio Thome, Apostoli.** Commemoratio Zibe (2) et Elisabet, filiarum (3) advocati, XXIIII solidos, socii II denarios.
Commemoratio Henrici de Molendino (4) claustrarii, XX solidos, socii et officiati II denarios.
— Hermanni de Galopia (5) quondam canonici, XX solidos, socii et officiati II denarios.
Commemoratio Willelmi de Sancta Margareta iunioris, scolastici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.
— Godefridi de Vlodorp, decani Aquensis et canonici, XXX solidi, sociis et officiatis X solidi.

---

(1) C'est une ajoute postérieure à 1441, en quelle année mourut le chanoine Thierry Volquyn.

(2) Changé plus tard en *Ode*.

(3) Ces deux personnes ne sont pas connues de l'auteur de la généalogie de la famille de Haren, publiée dans: *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg*, tom. X, p. 426.

(4) Henri de Molendino, cloîtrier du chapitre de Saint-Servais figure dans des lettres échevinales de 1323 à 1335, par lesquelles il transporte au nom du chapittes des rentes annuelles à plusieurs particuliers.

(5) Herman de Galopia est mentionné comme chanoine de l'église Saint-Servais en 1324, lorsque, par acte du 17 octobre, il transporta aux exécuteurs testamentaires de son co-chanoine Jean de Auwiria une rente annuelle d'un marc grevant sa maison claustrale. Plus tard il fut élu camérier du chapitre, en quelle qualité il déclare, en 1367, que Barthélémi de Reymersbeek, homme d'armes, prend en emphythéose d'Adelaïde de Grisegrubben trois bonniers de terre arable situés à *Reymersbeek*. Auprès de la confrérie des chapelains il fonda un anniversaire que fut célébré au 2 juillet.

Fol. XIX r. [4] XVI c IIII Non. **Translatio Martini.**
Commemoratio Nicolai de Iseghem, canonici, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[5] V d III Non. Commemoratio Johannis de Haren, canonici et cantoris huius ecclesie, XX solidos, socii et officiati II denarios.
— Johannis de Scoenowen, canonici, II marce, sociis et officiatis IIII denarii.
Commemoratio Johannis Egidii(1), Cardinalis Leodiensis XL solidi, sociis et officiatis IIII denarii.

Fol. XIX v. [6] e II Non. **Octava Apostolorum.** Commemoratio Lamberti de Foro, presbyteri, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[7] XIII f Nonas Commemaratio Ogeri advocati et Aleydis de Bruke, XXIIII solidos, socii et officiati II denarios.
Commemoratio Margarete Berdekens, XX solidi, sociis et officiatis II denarii.

[8] II g VIII Id. **Kyliani ac aliorum.**

[9] A VII Id. Commemoratio Johannis de Kuyc (2), prepositi, XX solidos, socii et officiati II denarios.

---

(1) Jean Gilles ou Egidii, docteur et professeur en droit canon et civil, figure, en 1386, avec le titre de chanoine de Saint-Servais à *Maestricht* dans un acte par lequel le chapitre de cette collégiale reconnut la juridiction de l'église de *Liége* pour l'appel de ses sentences. Il était Français d'origine et probablement Normand. Dans la cathédrale de *Liége* il occupa la dignité de prévôt depuis 1386 jusqu'en 1407. Vers 1405 il fut créé cardinal du titre des SS. Cosme et Damien par le pape Innocent VII. Il assista à l'élection de Grégoire XII. Il mourut à Pise avant l'ouverture du concile dans le mois de juillet 1407; son corps, ramené à *Liége*, fut enséveli devant l'autel des SS. Cosme et Damien, au vieux choeur de la cathédrale.

(2) Jean de Kuyck était fils de Jean I, héros de la bataille de Woeringen, et de Jeanne de Gimmenich, et parent du duc Jean de Brabant qui le nommait à la dignité de prévôt de Saint-Servais. Cependant avant de pouvoir entrer en possession il eut à soutenir un procès devant la cour de *Rome* qu'il gagna.

Commemoratio uxoris Hermanni de Galopia, XX solidos, socii et officiati II denarios. Fol. XIX v.

[10] x b VI Id. **Septem fratrum.** Commemoratio Nicholai de Aurea barba et Johannis de Lapide, XX solidos, socii et officiati II denarios.

[11] c V Id. **Translatio Benedicti. Duplex festum.** XL solidos, unde habent socii et officiati IIII denarios.

Comme prévôt de Saint-Servais nous le rencontrons depuis 1306 à 1322 et pour la première fois dans une lette échevinale de la cour de sa prévôté du 26 novembre 1306 par laquelle Arnoul, prêtre et chapelain du bénéfice en l'honneur de St. Nicolas en l'église Saint-Servais céda à son neveu Paul, fils d'Ameile de Susghen, les biens dits *Dunckels*, situés à *Maestricht supra communde.* Il scella l'acte, par lequel son père céda, le 8 avril, aux villages de *Beugen*, *Brakel*, *Cuyck*, *Linden*, *Beerse*. *Mil*, *Escharen* et la ville de *Grave* les terrains communaux confinant *Boxmeer* et le pays de *Herpen*. Le 28 avril 1309 il rendit avec Robin de Millen, doyen, et Louis, trésorier du chapitre de Saint-Servais, une sentence arbitrale au sujet de contestations qui s'étaient élevées entre le chapitre de cette église et Guillaume, seigneur de *Boxtel*, sur la juridiction à *Lille-Saint-Hubert*, *Achel* et *Hamont*. En 1317 il assista à plusieurs reliefs et signait, en 1320, comme témoin, la sentence arbitrale, prononcée par Gérard comte de Juliers entre la ville de *Cologne* et son archevêque, Henri II. Aux chanoines de Saint-Servais à *Maestricht* il céda, le 8 janvier 1322, les droits que le prévôt avait sur la seconde année de carence des chanoines. Il était aussi prévôt de Saint-Pierre à *Louvain*, en quelle qualité il était présent le 27 février 1323 au relief de l'alleu de *Herlaer* à *Nimègue* par Thierry de *Herlaer*, fils de feu chevalier Gérard de Loon et de l'ancienne dime de *Sulichem* et *Bommelerwaara*.

CHRONICON
CONVENTUS SITTARDIENSIS

ORDINIS PRAEDICATORUM,

AUCTORE P. B. MOULAERT, O. P.

BEWERKT DOOR

G. A. MEIJER, O. P.

VOORREDE.

Wanneer wij dit handschrift een *Chronicon* noemen, bedoelen wij hiermede niet een kroniek in den eigenlijken zin, maar een verzameling van geschiedkundige bijdragen, welke pater B. C. B. Moulaert, lid van het Dominicanenklooster te Gent, aangaande het voormalig Dominicanenklooster te Sittard heeft bijeenverzameld en in één codex afgeschreven.

In 1850 verzocht gemelde Dominicaan, die zich voor de geschiedenis zijner Orde zeer verdienstelijk heeft gemaakt, den Eerw. Heer C. Dunckel te Sittard, inzage van het *Liber Patrum a Consilio Conventus Sittardiensis O. P.*, benevens van het *Liber Professorum*, den *Catalogus Fratrum Defunctorum* en de *Kroniek der Dominicanessen van Sint-Agnetenberg*. Daar hem deze registers als familie-papieren der Orde zeer belangrijk toeschenen, trachtte hij ze voor zijn Orde te behouden, maar de Eerw. Heer Dunckel was hiertoe niet te bewegen en eischte ze allen op, behalve het *Liber Professorum*, het professie-boek, dat, als van minder belang, hem gelaten werd (1).

---

(1) Dit *Liber Professorum Religiosorum* bevindt zich thans in het archief van het Predikheerenklooster te Gent. — Tegen den uitdrukkelijken wil van den Eerw. Heer Dunckel berusten de andere registers niet meer te Sittard.

Intusschen copiëerde P. Moulaert een groot gedeelte van het *Liber Patrum* en maakte, volgens de verschillende catalogen in dezen codex vervat, een alphabetische lijst op van de bewoners des kloosters, van de stichting tot de opheffing. Ook ontleende hij eenige gegevens aan de *Acta Patrum a Consilio*, welke acta echter onvolledig zijn en minder behelzen dan men zou verwachten. Zij worden door groote gapingen onderbroken (1674—1690; 1692—1742) en vermelden hoofdzakelijk benoemingen en onbeduidende beschikkingen van financieelen aard. Tot titel gaf hij aan zijn handschrift *Chronologia utriusque Conventus Ordinis Praedicatorum Sittardiae*.

Wij deelen hieruit alleen mede, wat op het Dominicanenklooster betrekking heeft, en hebben daaraan een hoofdstuk toegevoegd, handelend over de Studenten-congregatie, waarvan wij de statuten en acten aantroffen in het *Liber Professorum Religiosorum*.

Een overzicht van de geschiedenis des kloosters ga als toelichting van het *Chronicon* vooraf.

Na den dood van den verdienstelijken pastoor Franciscus Agricola, wien Sittard het behoud van den voorvaderlijken godsdienst grootendeels te danken heeft, droeg het kapittel aldaar in 1622 het pastoraat tijdelijk op aan Jacobus Frederici, Dominicaan van het klooster te Maastricht. Waarschijnlijk liet het op dezen pater het oog vallen, omdat hij zich door zijn termijnpreeken algemeen de achting der burgerij had verworven. Bij de komst van den nieuwen pastoor Fredericus Revier trok de Dominicaan zich naar zijn klooster terug, maar de sympathieën, die hem volgden, brachten de oversten op het denkbeeld van eene vestiging te Sittard. Tegen het einde van 1624 vertrokken P. Antoninus a Campo en P. Joannes Vasoens naar Sittard om als termijnpaters daar een jaar te vertoeven en zich van de gelegenheid op de hoogte te stellen. Inmiddels richtte de prior een suppliek tot den landheer Wolfgang, Wilhelm, hertog van Neuburg.

Deze pogingen leidden tot het gewenschte doel. In 1626 gaven de hertog, de prins-bisschop van Luik, Ferdinand van Beieren, het kapittel en de magistraat van Sittard hunne toestemming, en zoo kwamen op Sint-Michielsdag van ditzelfde jaar eenige Dominicanen van Maastricht, voorafgegaan door het kruis, binnen Sittard,

waar zij door de burgerij met vreugde werden ingehaald (1).

Een der redenen hunner vestiging schijnt geweest te zijn het stichten eener Latijnsche school, want zoodra zij in de Plackstraat in het huis van Dobbelstein hun intrek hadden genomen, begonnen zij de jeugd te onderrichten in de humaniora en de christelijke leer (2).

P. Henricus Floris werd de eerste vicarius der nieuwgevormde communauteit, die verder bestond uit P. Christianus Boslerius, procurator, P. Antoninus a Campo, leeraar der Rhetorica en Poesis, P. Jacobus Reyneri, leeraar der Grammatica en twee leekebroeders Bartholomaeus en Joannes (3). De priesterlijke bediening oefenden zij uit in de kapel van het oude armenhuis, gelegen aan de Oude Markt.

In 1629 werd de Maastrichtenaar, P. Servatius van der Hagen, vicarius. Door tusschenkomst van Jan Maes, amptman van Born, wist hij vooral de gunst des Hertogs voor de nieuwe stichting te winnen. Op aanzoek des vorsten stemden het kapittel en de magistraat erin toe, den paters het armenhuis af te staan; zelf voegde de edele weldoener er 500 patacons bij voor den aankoop van een ander terrein tot een armenhuis. Aldus kwam dit gebouw met annexe kapel in 1631 rechtens aan de Orde, die het op 't provinciaal kapittel te Douai aanvaardde: Acceptamus Hospitale cum Sacello, nostris Fratribus Sittardiae datum a Serenissimo Duce Neoburgico, in Vicariatum (4).

Onmiddellijk ving men aan, het armenhuis op te knappen en wel met zooveel spoed, dat de paters den 29 September 1632,

---

(1) Volgens het *Chronicon Abbrev. Conv. Mosaetraj.* van P. Huntjens is het vicariaat te Sittard begonnen in *1628;* evenzoo volgens een opschrift onder het portret van P. Henricus Mathiae de Blisia, dat te Sittard in de sacristij der kloosterkerk hangt.

(2) L. van Miert, S. J. — *Aanteekeningen over het Collegium Albertinum. Limburg's Jaarboek.* XII. blz. 158.

(3) Volgens den regel der Orde is een nieuwe stichting eerst een vicariaat, voordat zij tot prioraat wordt verheven met de canonieke rechten van een formeel klooster.

(4) Hoezeer de Dominicanen in de gunst des Hertogs stonden, blijkt uit het feit dat deze in 1630 de stad Sittard, mede op aandringen der paters Dominicanen, onthief van de boete, die zij *wegen erzeigten Ungehorsambs* beloopen had. — M. Jansen. *Inventaris van het Oud Archief der Gemeente Sittard.* II. blz. 34.

juist zes jaar na hun aankomst, het gebouw konden betrekken.

In optocht, begeleid door het kapittel, den magistraat en het volk, begaven zich de kloosterlingen van de Plackstraat naar de nieuwe stichting, welke onder het patronaat van Sint Michiel werd gesteld. Garen en sparen was nu de leus. Van alle kanten kwamen aalmoezen, en niet het minst van het moederklooster te Maastricht, dat bij de stichting van Sittard bijzonder belang had. Sinds 1632 was de stad van Sint-Servaas in handen der Hollanders en het voortbestaan des kloosters daardoor minder zeker, zoodat uit voorzorg naar eene plaats werd uitgezien buiten het gebied der Staten, waar men in tijd van nood zijn refugie kon nemen. Deze bedoeling blijkt uit het besluit van het generaal kapittel, in 1650 te Rome gehouden, waarbij het vicariaat van Sittard tegelijk met dat van Tongeren tot prioraat werd verheven met alle privilegiën volgens canoniek recht daaraan verboden: Erigimus in Prioratus..... Vicariatum nostrum Sittardiensem et Vicariatum nostrum Tongrensem, concedentes Fratribus nostri Conventus Trajectensis ad Mosam ut in eventum quo forte de suo Conventu (quod Deus avertat) per Acatholicos ejicerentur, possint sibi eligere unum ex duobus ultimo nominatis, jam noviter erectis Conventibus, ad quem ipso facto ut filii nativi pertinebunt (1).

In gemeld jaar werd het besluit nog niet uitgevoerd. Wel was er een voldoend aantal religieusen bijeen — vijftien man — maar het oude gebouw, deels uit steen, deels uit leem opgetrokken, kon aan de eischen eens kloosters geenszins voldoen.

Voor P. Antoninus a Campo, die in 1652 weder tot vicarius was aangesteld, strekte dit tot spoorslag om met vernieuwden ijver ten bedeltocht te gaan voor aalmoezen en bouwmaterialen. Eindelijk — het oude huis dreigde in een te storten — had hij de noodige fondsen bijeen om ten minste een gedeelte van den kloosterbouw te ondernemen. Hij noodigde zijn vorstelijken weldoener, den Hertog van Neuburg, uit om den eersten steen te leggen; deze was met deze eervolle opdracht zeer ingenomen en liet zich niet onbetuigd. Den 28 April 1654 legde de Amptman J. W. van Bentinck, namens zijn Doorluchtigen Vorst Philippus, Wilhelmus, hertog van Neuburg, den eersten steen van den

(1) B. de Jonghe. *Belgium Dom.* p. 376.

achtervleugel des kloosters. Dit gebouw bevatte beneden den refter, de keuken en den kruisgang, boven de slaapzaal of de slaapvertrekken. Twee jaar later was deze bouw voltooid, en nu verlieten de paters op den feestdag van den H. Dominicus, onder begeleiding van den Amptman, vele notabelen, den magistraat en de burgerij het vervallen armenhuis, hielden een feestelijken optocht door de stad, om na dit vreugdebedrijf het nieuwe gebouw binnen te trekken.

Intusschen was het vicariaat den 8 September 1654 tot klooster verheven, en P. Antoninus a Campo, die van den beginne af de belangen der stichting zoo behartigd en bevorderd had, tot eerste prior aangesteld.

De overige vleugels van het klooster lieten niet lang op zich wachten. De energieke prior, P. Joannes Kuper (1657-—1660), bouwde den tweeden vleugel naar de Oude Markt en den derden evenwijdig met den eersten, om zoodoende tot het voorgeschreven quadrum te komen, waarvan de kerk later den vierden vleugel zou uitmaken. De kruis- of pandgangen liet hij plaveien en bepleisteren, en de ramen, zoo in den refter als op den dormter en elders met de wapenschilden der weldoeners versieren.

Nabij de kloosterpoort, aan de Oude Markt, richtte hij drie grootere kamers tot gastenverblijf in en gaf ze, volgens kloostergebruik, namen van Heiligen, n.l. van den H. Dominicus, den H. Thomas en den H. Petrus.

Tevens was hij op den bouw eener kerk bedacht. Het sloopen van het oude gasthuiskapelletje was geen bezwaar, doch het bouwen eener nieuwe kerk, *hoc opus, hic labor*. Hij schrikte echter daar niet voor terug. In 1659 bestemde hij den kruisgang tot huiskapel, liet de muren der oude kapel neerhalen en legde de grondslagen der kerk langs het klooster en de Oude Markt. Zijn opvolgers — zooals men weet, is de gewone duur van een prioraat drie jaar — legden de overige fundeering en trokken de muren op tot de vensters. Drie jaar, van 1664 tot 1667, lag nu het bouwwerk stil, maar des te grooter bedrijvigheid heerschte er in den tuin, waar in twee ovens 200 000 steenen werden gebakken. Uit Valkenburg voerde men tevens zandsteen aan voor den gevel. Met deze bouwmaterialen hervatte P. Mauritius in April 1667 den arbeid, daarbij gesteund door Gods hulp en de

milddadigheid der geloovigen. Binnen een jaar was de kerk onder dak, voor een deel gewelfd en bepleisterd, van vensters voorzien en gereed tot den kerkelijken dienst, welke den 9 September 1668 met de plechtige viering der zaligverklaring van de H. Rosa van Lima zou aanvangen.

Grooter luister, dan waarmee dit feest werd gevierd, hadden de Katholieken van Sittard en omstreken zeker maar zelden aanschouwd. De kroniekschrijver verhaalt breedvoerig de plechtigheden en schat het aantal geloovigen, die op den eersten dag der feestelijkheden de nieuwe kerk bezochten, op 10.000. 's Avonds vergaapte zich het opgetogen volk aan de luisterrijke verlichting: rondom kerk en toren vlamden fakkels, op de Markt laaiden teertonnen, terwijl van het raadhuis de „dobbel-haecken" niet ophielden te ploffen.

De vereering der H. Rosa, de liefelijke bloem uit den gaard der Nieuwe Wereld, vond ingang bij alle standen. Allen beijverden zich haar voorspraak in te roepen, en toen het volgend jaar de stad door besmettelijke ziekte werd geteisterd, steeg aller bede tot de H. Rosa. De Raad en de burgerij kozen haar officieel tot patrones der stad met de stellige gelofte haar feest ten eeuwigen dage plechtig te vieren Die gelofte heeft Sittard trouw stand gedaan.

Bij de verhuizing van de Plackstraat naar de Oude Markt, in 't jaar 1632, werd naar een lokaal voor de Latijnsche school omgezien. De eischen voor het onderwijs waren destijds niet hoog, en zoo stelde men zich tevreden met een gebouw, dat nabij het armenhuis stond en uit leem was opgetrokken. Pater Kuper, die reeds plannen beraamde voor de voltooiing des kloosters en den bouw der kerk, trok zich ook het lot der school aan. Het leemen gebouw werd tegen den grond geworpen, en den 20 Mei 1658 de grondslag gelegd voor een college, dat het volgend jaar was voltooid en zich aansloot aan de groote kloosterpoort, ter marktzijde. Met inbegrip der koopsom van een belendend huis bedroeg de bouw, volgens de rekening des procurators: 2562 gld. 10 st. 1 orth. Het open erf achter het college werd tot speelplaats der studenten in gebruik genomen. Zooals de teekening in *Belgium Dom.* p. 374 aangeeft, bestond het college uit twee verdiepingen; de benedenverdieping had aan de binnenplaats vijf deuren met evenzooveel ramen, bestemd voor de vijf klaslokalen; boven waren kamers

beschikbaar voor de professors, die echter in het klooster woonden. Aan den zaligen Albertus den Groote werd de stichting toegewijd, vandaar heette zij *Collegium Albertinum* en voerde diens beeltenis in het zegel (1).

Voor zoover wij uit de *Acta Patrum* kunnen achterhalen en van elders vernemen, bestond de arbeid der paters vooreerst in de bediening hunner kloosterkerk, waar vooral op de feestdagen de toevloed der geloovigen van stad en omstreken aanzienlijk was. De Rozenkransbroederschap stond er gelijk in alle Dominicanenkerken in hooge eer, evenzoo de broederschap van den Zoeten Naam. Op elken eersten Zondag der maand trok de Rozenkransprocessie uit met hare vanen en banieren, waarbij de studenten der Rozenkranscongregatie met hunne staven een eerewacht vormden. Maar de 30ste Augustus, de feestdag der H. Rosa, patrones van Sittard en tevens der kloosterkerk, spande de kroon; dan kwamen er processies van de omliggende dorpen, dan verdrong zich een biddende menigte in de kerk voor Sint-Rosa's beeld, dan was er feest binnen de stille kloostermuren, maar, volgens oude zeden, ook daar buiten.

„Ons klooster zingt en klingt, en is niet meer verheugd
Op 't allerhoogste feest en heilig jaargetije".

Verder verleenden zij assistentie in de stad, predikten op bepaalde feesten, o. a. met Paschen in de collegiale kerk, en waren met de zielzorg belast der Dominicanessen van Sint-Agnetenberg. Binnen en buiten Sittard hielden zij de termijnen, die hun door de kloosters van Maastricht en Calcar waren afgestaan; het waren termijnen van „zaet", „koren", „Ruhr-kolen", „keerssen", „vleesch", „eijer", enz. Aan dit termijnrecht, dat de verplichting van mislezen, preeken en biechthooren op vastgestelde tijden inhield, viel niet te tornen. Toen de inwoners van Nieuwstad in 1665 dit recht betwistten, schreef de Bisschop van Roermond, dat de „voorscreven Paters ettelycke honderde jaeren herwaerts, niet alleen in UE. parochie, maer in 't geheel districkt van

---

(1) In den Franschen tijd betoogde de maire, dat het college op stadskosten was gebouwd en aan de stad toebehoorde, doch bewijsstukken worden hiervoor niet aangehaald. — Vóór en tijdens het Collegium Albertinum bestond te Sittard ook eene Latijnsche kapittelschool.

L. v. Miert. l. c. blz. 158, 160, 171. — M. Jansen. *Inventaris* enz. blz. 89, 93 – 95.

Montfort ende selve in dese stadt van Ruremonde altyt pacifelyck met grooten loff de genoempde statien hebben bedient ende dyenvolgens van onse voorsaten ende alle voorige Bisschoppen tot deselve geapprobeert ende bewetticht..... sult daeromme de voorscreven Paters niet hebben in hun alt gebruyck te stooren, maer ter contrarie in 't selve behulpsaem ende toegedaen syn" (1). Op de Maria-feesten assisteerden zij te Hoensbroek; op verschillende hoogtijden en feesten van het jaar hoorden zij biecht, preekten en lazen de vroegmis te Birgelen, Steynkirchen, Hoengen, Amstelraede, Hillen, Hillensberg, Tudden, Wehr, Ophoven, Born, Buchten, Schinnen, enz. Was een pastoor ongesteld, of een parochie vacant, dan namen zij tegen een overeengekomen honorarium, met goedvinden der kerkelijke overheid, de pastoreele bediening tijdelijk waar, aldus in 1664 het pastoraat te Nieuwstad, in 1665 te Jabeeck, in 1666 te Guttekoven, enz. (2).

Het meest zullen de Dominicanen zich voor Sittard en omstreken verdienstelijk hebben gemaakt door hun college of Latijnsche school. Bij de verheffing van het vicariaat tot klooster, in 1654, was P. Ignatius van Loo magister en prefect, P. Albertus Kleijnen, professor der Rhetorica en Poesis, P. Albertus Dacquet (der Syntaxis en Grammatica?) en P. Reginaldus van der Borcht der groote en kleine Figuur. De professors schijnen door de Paters a Consilio telkens voor een jaar te zijn benoemd, aldus in 1674 P. Raymundus Cox voor prefect, Rhetorica en Poesis, P. Guilielmus Schafs voor Syntaxis en Grammatica, P. Joannes Winandts voor de beide Figuren. Honderd jaar later in 1768 en 1769 treffen wij dezelfde benoeming en continuatie aan voor de paters Joannes Linden, Augustinus Janssen en Pius Keulers.

Aangaande de wetenschappelijke opleiding der studenten zijn geene bijzonderheden tot ons gekomen, maar wij mogen ons verzekerd houden, dat er over het algemeen hetzelfde degelijk onderricht in de klassieken zal gegeven zijn, waardoor onze overige Latijnsche scholen zulk een goeden klank hadden (3). Uitgebreide leerprograms met den aankleve van dien kende men niet.

(1) P. Doppler. *Bijdragen tot de Geschiedenis van het Klooster der Predikheeren te Sittard. De Maasgouw.* 1901. blz. 69.

(2) P. Raym. Cox nam van 1679—1691 het pastoraat waar te Birgelen.

(3) In 1705 werd bij den keurvorst Johan Wilhelm een klacht tegen het onderwijs der paters ingebracht.

Eens in 't jaar, vermoedelijk bij de prijsuitdeeling, werd een tooneelstuk op de binnenplaats van het college in de open lucht opgevoerd. Tijdens de feesten der H. Rosa in 1668 gaven de studenten 's middags om 2 uur hun jaarlijksche voorstelling. Dit tooneelstuk schijnt zoo in den smaak der tallooze vreemdelingen te zijn gevallen, dat het nog tweemaal in het octaaf herhaald werd. Uit de jaren 1754 en 1756 zijn de feestprograms der tooneelvoorstellingen, die op twee achtereenvolgende dagen gehouden werden, tot ons gekomen. Ze zijn in zwierig Latijn gesteld, waarnaast de kreupele Nederduitsche vertolking een pover figuur maakt. Het eerste stuk heeft Joseph in Dothan tot onderwerp; 47 studenten van de verschillende klassen namen als acteurs of als zangers aan de uitvoering deel. Het schouwspel werd met weidschen aanhef opgedragen aan: Admodum Reverendis, Amplissimis, Doctissimis Dominis Patronis ac Maecenatibus nostris: de pastoors van Brunsrath, Havert en Sittard. Het tweede stuk: *Bly (?)- toneel van den Verlooren Soon*, is „opgedragen aen den wel Edele Hoog-Achtbare en seer Weldadige Ouders van de representeerende acteurs" (1). Indien deze stukken in het Latijn zijn voorgedragen, wat men beweerd heeft, zou het zeker pleiten voor de geoefendheid der studenten en het hooge peil der toeschouwers.

Uit het aantal acteurs en zangers kan men moeilijk afleiden, hoeveel studenten het college destijds telde (2). Zeker was het niet gering, en daar er behalve stadgenooten en bewoners der omliggende buurtschappen, ook vreemdelingen studeerden, zal menig Sittardenaar door het houden van kostgangers jaarlijks een duitje hebben overgelegd Internaat was er niet.

Het behoeft niet betoogd, dat aan de geestelijke opvoeding der leerlingen de grootste zorg werd besteed. Een bewijs daarvoor is zeker de oprichting der studenten congregatie ten jare 1642.

Deze congregatie, onder den titel van den H. Rozenkrans, stelde zich niet zoozeer ten doel de Moeder Gods door vrome oefening te vereeren, als wel hare deugden na te volgen. Zij vormde het keurkorps der studenten; van haar ging een heilzame kracht uit. Het voorbeeldig gedrag der congreganisten, hun stipte

---

(1) L. v. Miert. l. c blz. 167. *De Maasgouw*. 1906. blz. 75 en 82.

(2) De *Kurze Chronik* stelt het aantal studenten in de 17e eeuw op 90 tot 150.

plichtsbetrachting, het veelvuldig naderen tot de H.H. Sacramenten, dit alles moest op de andere jongelingen een gunstigen invloed uitoefenen. Op alle Zondagen, Maria-feesten, de feestdagen van de H.H. Dominicus, Thomas en Albertus Magnus kwamen de congreganisten in hun oratorium bijeen, waar de directeur een toespraak hield (1). De eerste Zondag van iedere maand was hun een bijzondere feestdag; dan naderden allen tot de H. Tafel, ontvingen een patroonplaatje en namen deel aan de Rozenkransprocessie. Trok bij feestelijke gelegenheden de processie naar buiten, dan stonden de congreganisten met hunne staven of roeden en banieren in het eerste gelid. Tijdens het bekende Sint-Rosafeest droegen zij bij den omgang het beeld van het Kindje Jesus. Moest in den omtrek een Rozenkransbroederschap worden opgericht, zij trokken ter opluistering van de plechtigheid in feestelijken stoet met wapperende vanen daarheen. Dat opgewekt kerkelijk leven moest bij velen de roeping tot den geestelijken stand aankweeken; vandaar is het aantal priesters, die aan het Collegium Albertinum hebben gestudeerd niet te schatten.

Wanneer het *Liber Patrum* de trouwe weerspiegeling is van den toestand des kloosters, dan genoot men daar in de 18de eeuw een benijdenswaardigen vrede, wars van alle gewoel der wereld. Bij de plundering der Franschen in 1677, toen bijna geheel Sittard werd verwoest en platgebrand, bleef het klooster gespaard. Van krijgslasten, inkwartiering, oorlogsschatting vernemen wij niets. De financiën lieten toe, dat het klooster nu en dan werd verfraaid of verbouwd. Langs de wanden der geheele kerk werd een eikenhouten lambriseering aangebracht, gestoken in renaissance-stijl met afbeeldingen der Orde-Heiligen; het geheel herinnert aan het onovertroffen snijwerk der Sint Pauluskerk te Antwerpen (2). Een zeer schoon gestoken oksaal met een poort in 't midden en een klein zij altaar aan weerszijden, scheidde volgens oud gebruik de kerk der leeken van de kerk of het koor der clerici. In dat koor strekten zich aan beide zijden van het hoogaltaar de eikenhouten koorgestoelten uit. In 1753 werd boven het „odeum" nabij

---

(1) Waar dit oratorium zich bevond, is moeilijk te achterhalen.

(2) A. J. A. Flament. *Aanteekeningen enz. Sittard.* — *De Maasgouw.* 1904. 38 en 44.

de kerk een verdieping opgetrokken om een kamer voor kerkbenoodigdheden, een bewaarplaats voor kleedingstukken en een werkvertrek voor den broeder-kleermaker te verkrijgen, en tevens om aan het klooster, evenals beneden, zoo ook boven een volkomen kwadraatvorm te geven (1). De kerkeschat werd in 1677 verrijkt met relieken van de H.H. Julianus, Herculanus en Probus een geschenk van Em. Isenbroch uit Dusseldorf. In 1740 op het feest van Kruisvinding werd een partikel van het H. Kruis door de collegiale kerk van Sittard aan de paters afgestaan en door dezen in processie naar hunne kerk overgebracht. Eveneens werd den 6 October 1779, toen een besmettelijke dysenterie te Sittard vele slachtoffers maakte, een relikwie van de H. Lucia onder begeleiding van geestelijkheid, magistraat en broederschappen uit de groote kerk naar de kloosterkerk gebracht en voor de geloovigen ter vereering uitgesteld. Met niet minder luister werden het volgend jaar, den 28 Januari, de relieken van den H. Thomas en den H. Donatus in de kerk verheven De studenten met hun ontplooide vaandels waren daarbij tegenwoordig (2).

Door de milddadigheid van geestelijken en leeken werden de kloosterlingen in staat gesteld verscheidene paramenten, gewijde vaten en kerksieraden aan te schaffen, waaronder van hooge waarde. Men beweert, dat er zelfs tien complete stellen van misgewaden aanwezig waren. Onder de bijzondere weldoeners werden gerekend: P. Servatius van der Hagen, missionaris te Amsterdam, die meer dan 2000 gld. bijdroeg voor den bouw van kerk en klooster. Theodorus Paumen, koopman en geldwisselaar, sinds vele jaren *pater spiritualis* of zaakgelastigde des kloosters, en P. Vincentius Herffs, die in 1781 en 1782 aanzienlijke giften wist te verzamelen voor den bouw van een nieuw orgel.

---

(1) Ego proposui ut possem supra odeum prope ecclesiam aedificare novam vestiariam, sacristiam et laboratorium pro sartore et omnes aperturas prope ecclesiam in odeo lapidibus claudere ob rationes propositas, ut hoc modo possemus habere superius tam bene quam inferius conventum quadratum et omnes consenserunt, uno excepto qui proposuit ut inferius prope ecclesiam strueretur vestiaria, et hoc ut parceretur sumptibus ast alii sese in contrarium resolverunt, volentes habere dormitorium liberum. — *Liber Patrum*. 12 Febr. 1753.

(2) Deze laatste drie relieken waren een geschenk van P. Philippus Walry, lid der Sociëteit van Jezus te Maastricht.

Voor zoover wij kunnen nagaan, bestond de communauteit gemiddeld uit een twaalftal paters en een half dozijn leekebroeders; bij de stichting van het klooster in 1654 waren er tien paters en vijf broeders, van wie twee voor het termineeren. Na den kloosterraad — *patres a consilio* of *consilium patrum* —, en het kapittel des huizes (1) gehoord te hebben, nam de prior de postulanten aan voor het novitiaat, mits dezen aan het examen voldeden en bovendien een bepaalde som als uitzet konden storten. In 1690 moest H. Suermondt uit Kortrijk 1500 Brabantsche guldens als uitzet betalen, en wel bij gedeelten, nl. bij de inkleeding, bij de professie, bij de eerste H. Mis en bij elk studiejaar. Te Maastricht bedroeg deze som in 1755 1800 gld. (2). Vandaar werd vóór de inkleeding een notarieel contract geteekend tot waarborg der te storten gelden (3). Voor mingegoeden werd de intrede in het klooster daardoor zeer bemoeilijkt. Ook nam men niet meer novicen aan, dan noodig was om het vereischte personeel aan te vullen. In 1754 werd een clericus afgewezen, omdat men een meer dan voldoend aantal kloosterlingen had — *cum de facto habeamus abundantiam suppositorum*. Van de stichting des kloosters tot de opheffing (1654—1797) werden er 103 postulanten aangenomen als clerici en 53 als conversi Van de clerici waren er 25 uit Sittard, de overigen veelal uit den omtrek. Tot den aanzienlijken stand behoorden Henricus van Bentinck uit het adellijk huis van Wolfradt, Philippus van Bochholt, jonkheer Ferdinand van Meer, Arnold Geusens, weleer burgemeester van Sittard.

Binnen één maand na de inkleeding moesten de novicen hun proeftijd doorbrengen in een novitiaatshuis, door de provincie

(1) Tot het capitulum conventus behoorden alle paters.

(2) „Voor professie, studie en eerste Mis had de moeder van P. Vincentius Huntjens te betalen 1800 gulden Brabantsch Maastrichter cours, en wel met de aanstaande kleeding 400 gulden, eenige dagen vòór de professie 400 gulden, evenzoo vòór het celebreeren der eerste H. Mis 400 gulden, en de overige 600 gulden vóór het voltrekken der studiën, die van half jaar tot half jaar moesten gefourneerd worden, anticipativelijk gelyck sulcx tot Loven omtrent de tafelcosten gebruyckelyck is", enz. — *Bijdragen tot de Geschiedenis der Hoofdbank Climmen. Publications de Limbourg*. 1906. Tome 42, p. 423.

(3) In het *Liber Professorum Religiosorum* van Sittard vindt men de copieën dezer contracten.

daartoe aangewezen. Op het provinciaal kapittel, dat in 1662 te Leuven werd gehouden, was het klooster van Maastricht bestemd als novitiaat voor de novicen van Calcar, Sittard en Tongeren. In 1719 werd dit door den Generaal opnieuw verordend (1).

Sinds 1661, zoo niet vroeger, werd te Sittard door een der paters in de philosophie een cursus gegeven, welke zoowel door de jeugdige religieusen als door leeken werd bijgewoond (2). In 1668 en later werd deze cursus niet meer door de fraters gevolgd; zij moesten de philosophie en de theologie studeeren te Leuven, te Antwerpen en sinds 1678 ook te Maastricht. Alle *studia particularia* voor de kloosterlingen werden in de Nederduitsche Provincie opgeheven. Slechts met moeite verwierf de prior van Sittard in 1719 de gunst, dat ten minste twee clerici van zijn klooster de philosophische lessen mochten bijwonen, welke daar voor de leeken werden gegeven (3).

Tot de *officiales* des kloosters behoorden de prior, de supprior, de procurator, de lector casuum en de praedicator generalis.

Onder *lector casuum* verstond men een pater, die door den Provinciaal of het provinciaal kapittel was belast met de leiding der wekelijksche lectio of verhandeling van een vraagstuk uit de moraal-theologie. Daar deze conferentie een huishoudelijk karakter had en slechts voor de paters toegankelijk was, kan men ze niet

---

(1) 1719. 25 Martii. — Patri Magistro Provinciali mandat Reverendissimus ut in proximo futuro capitulo provinciali renovetur ordinatio nona capituli provincialis 1692 Lovanii celebrati quatenus novitii conventuum Calcariensis, Sittardiensis, Tungrensis in novitiatu Mosae-Trajectensi instituantur.

1719. 3 Junii. — Eidem Provinciali scribit Reverendissimus quodsi conventus Sittardiensis, Calcariensis, Tungrensis, eximantur ab obligatione mittendi suos filios nativos ad novitiatum Mosaetrajectensem, ille conventus destitutus clericis non poterit debite satisfacere choro aliisque functionibus ecclesiae praesertim diebus Dominicis et festivis quibus plerique sacerdotes ad terminos mittuntur et in confessionalibus occupantur. Ex quo tam Catholici quam haeretici scandalisarentur.

Reg. Mag. Gen.

(2) L. v. Miert. l. c. blz. 164 en 177.

(3) 1719. 2 Dec. — Patri Magistro du Jardin Provinciali Germaniae Inferioris committit Reverendissimus ut si expediens judicaverit et sine aliquo inconvenienti fieri possit, disponat quatenus duo clerici conventus Sittardiensis in eodem conventu philosophiae studeant sub professore pro philosophis saecularibus deputato, prout petit P. Prior conventus.

Reg. Mag. Gen.

een cursus in de theologie noemen. Bij voorkeur werd iemand tot lector casuum benoemd, die een theologischen graad had verworven (1).

Elk klooster had het recht één zijner leden aan het provinciaal kapittel voor te dragen ter benoeming tot *praedicator generalis*. Deze aanstelling, in de 17de en 18de eeuw een eeretitel, gaf recht van stem in den raad des kloosters en in het provinciaal kapittel, en werd toegekend aan kloosterlingen van bijzondere verdiensten (2).

De volgende praedicatores generales vinden wij van Sittard vermeld:

P. Servatius van der Hagen 1634, † 1671 (3).
P. Jacobus Janssen † 1675 (4).
P. Petrus Cachoir † 1702 (5).
P. Ludovicus Dubois † 1716 (6).
P. Leonardus Vincquedes † 1734 (6).
P. Joannes Beckers † 1740 (7).
P. Antonius Bellen † 1750 (8).
P. Hyacinthus Corten † 1767 (9).

---

(1) Declaramus in capitulo Bononiensi 1564 ordinatum fuisse ut in conventibus in quibus studia majora non vigent, habeatur lectio de Casibus Conscientiae. ad quam convenire debent omnes sacerdotes et confessarii praeterquam graduati et lectores. — *Constit. Ord. Praed. 1690.*

L. van Miert. l c. blz. 176. Lijst der *Lectores casuum*. In 1762 werd door het provinciaal kapittel te Brussel voor Sittard tot lector casuum benoemd P. Antoninus Crous, in 1774 door het provinciaal kapittel te Antwerpen: P. Antonius Eyssen.

(2) Van den Minderbroeder Joannes Knijff, den eersten bisschop van Groningen, wordt vermeld, dat hij tot *praedicator generalis* werd benoemd — *ob legationem, rite gestam in Praedicatorem Generalem assumptus est.* App. Suffr. Petri. p. 8. — Eeu drukfout bij Van Heussen, waar staat: *Praedicator Vm generalem*, was aanleiding, dat H. J. A. Coppens den Minderbroeder tot de Dominicanen (sic!) liet overgaan. — *Kerkgesch. van Noord-Nederland*, blz. 570.

(3) *Liber Patrum.* 1668.

(4) *Index Alphab. Fratrum.*

(5) *Index Alphab. Fratrum.*

(6) *Reg. Mag. Gen. 18 Julii 1716.*

(7) *Acta Cap. Prov. Lovan. 1735.*

(8) *Acta Cap. Prov. Antverp. 1743.*

(9) *Acta Cap. Prov. Lovan. 1751.* — Praedicator generalis: pro conventu Sittardiensi fr. Hyacinthus Corteu, prior conventus Sittardiensis, aetatis 41, professionis 23, qui per 11 annos fuit in deservitura parochiarum de Born et Buchten ibique singulis diebus Dominicis et festivis concionatus est, in conventu suo Adventum et Meditationes et terminos rurales 17 annis explevit.

P. Ludovicus Broeren (1).

Het *Liber Patrum* geeft slechts bij uitzondering een blik in het intieme leven der communauteit. In 1749 hield de provinciaal, P. Joannes van Peteghem visitatie en bepaalde, met instemming van het Consilium Patrum, dat men van Allerheiligen tot het feest van Sint-Thomas om half vijf zou opstaan, kwart vóór vijf mediteeren, en vijf uur de Metten zeggen. De eerste Mis zou zijn om half zes. Volgens een besluit van 1753 placht er een Mis te zijn om tien uur en een om half twaalf. In 1748 had ieder pater jaarlijks vijftig vrije intenties, in 1774 zeven en zeventig. Het was geoorloofd van de superflua eene kleinigheid bij den procurator te deponeeren, om daardoor een fonds te stichten tot een jaargetijde na het overlijden.

De opheffing van de Societeit van Jezus in 1773 en de sluiting harer bloeiende scholen te Luik, Maastricht, Aken, Ravenstein, enz. hadden ten gevolge, dat het aantal leerlingen in het Collegium Albertinum aanmerkelijk toenam. Niet alleen uit den omtrek, maar ook uit Brabant, van over den Rijn, uit het land van Megen en Ravenstein kwamen velen zich onder de leiding der Dominicanen stellen (2). Het aantal leerlingen van hoogere en lagere klassen samen bedroeg in dien tijd 200 en zelfs meer. Men rekent zelfs 200 vreemde studenten, die bij de burgers inwoonden, buiten de stadgenooten en degenen, die van de naburige dorpen iederen dag naar het college kwamen. „Zij, die meer wilden weten dan lezen, schrijven en rekenen", zegt een tijdgenoot uit Oirsbeek, „gingen naar Sittard ter school, waar de paters Dominicanen Latijn, Grieksch, Fransch, Duitsch, enz. onderwezen, en waar men eene opvoeding kon genieten, die den student tot aan de deur der universiteit bracht; vele jongelieden heb ik gekend, die te Sittard gestudeerd hebben, want het college dier stad telde wel 300 studenten".

Dit druk bezoek nam nog toe door de opening van een openbaren cursus in de theologie. Op welk tijdstip hiermede werd begonnen, valt moeilijk juist te bepalen. Vermoedelijk in 1776. Zeker was de cursus reeds in 1777 aangevangen, want den 29

---

(1) *Acta Cap. Prov. Antverp. 1774.*

(2) L. v. Miert. l. c. blz. 169.

Juli 1778 bij het eindigen van den cursus werden theologische stellingen verdedigd (1).

Voor dit theologisch onderricht was de toestemming noodig geweest van den prins-bisschop van Luik, Frans Karel van Velbruck, doch deze gunst was, naar men zegt, verworven door tusschenkomst van den wijbisschop, Karel Alexander, baron van Elsloo. Ongetwijfeld had P. Alofs, S. Th. D. en prior te Sittard, van 1775 tot 1780, in dit alles de hand gehad. Als oud-professor en oud-regent van het seminarie te Roermond was hij volkomen op de hoogte van het clericaal onderwijs en met de leiding van een seminarie vertrouwd.

P. Antoninus Crous, S. Th. Licent, weleer professor en sub-regent te Roermond, werd met het theologisch onderricht belast (2). Alles werd op de leest van een seminarie geschoeid. Gelijk te Roermond en te Maastricht werd de cursus jaarlijks door een plechtige verdediging van stellingen gesloten.

Den 10 Januari 1782 berichtte de provinciaal, P. Dominicus Hubert, dat de kloosters te Maastricht, Tongeren, Sittard en Calcar op last van keizer Joseph II voortaan van de Nederduitsche Provincie moesten worden gescheiden. Deze kloosters vormden nu, met toestemming van den Generaal, eene congregatie, waarover P. Antoninus Crous voor den tijd van vier jaar tot vicaris-generaal werd gekozen. Met het geven van het theologisch onderricht werd den 6 Augustus 1782 zijn broeder belast, P. Thomas Crous, S. Th. Praesentatus. Ook deze had reeds een eervolle professorale loopbaan afgelegd (3). De vicarius-generaal beijverde

---

(1) *De Maasgouw*. 1910. blz. 2.

(2) Rogatur Reverendissimus ut velit ad gradum Magisterii promovere Eruditissimum P. Antoninum Crous qui in Collegio Albertino conventus nostri Sittardiensis duplicem et medium cursum philosophiae cum publica praesidentia deinde professor S. Scripturae in Seminario Ruremundensi cum annuis praesidentiis per biennium, deinde professor S. Theologiae ac subregens per annos undecim cum annuis praesidentiis publicis tam supra Theologiam speculativam quam moralem etiamque universam, deinde iterum Sittardiae per annum docuit philosophiam et jam anno secundo Theologiam. Tempore quo fuit in Seminario Ruremundensi per septem annos examinator synodalis et Sittardiae per 6 annos lector moralis. — *Acta Cap. Prov. Bruxell.* 1778..

(3) Rogatur gradus praesentaturae pro Thoma Crous, qui in suo conventu Sittardiensi fuit lector philosophiae et lector moralis, deinde lector philosophiae in studio

zich om voor zijn theologische school alle privilegiën te verwerven, die aan de studie der Orde zijn verbonden. Het Collegium Albertinum werd daardoor een ernstige concurrent van het seminarie te Roermond, en nog meer, toen keizer Joseph II in 1786 alle seminariën in zijn gebied vernietigde om ze te vervangen door het beruchte Leuvensche generaal-seminarie. Wel bood het Roermondsch seminarie dien storm het hoofd, maar het wanbeheer van den ongelukkigen P. Schmising bracht het instituut den ondergang nabij.

De cursus der wijsbegeerte duurde één jaar, die der godgeleerdheid drie jaar. Het minerval voor den eersten bedroeg jaarlijks ongeveer 10 gld., voor den laatsten ongeveer 14 gld. Het aantal philosophen klom tot dertien, dat der theologanten tot zeventien (1). Den 6 Augustus 1788 verdedigden de Eerw. Heeren A. N. Ramaekers en Michael van Elswyck verschillende theses onder voorzitterschap van P. Thomas Crous, S. Th. D. (2). Van de studenten dienen vooral vermeld de gebroeders Beugels uit Oirsbeek en Hendrik Thyssen, den godvreezenden Minderbroeder, in hoogen roep van heiligheid te Antwerpen in 1844 overleden (3).

---

generali Lovaniensi cum praesidentia, post S. Scripturae professor in seminario Ruremundensi per biennium cum bina praesidentia, quinque annis lector moralis in conventu Trajectensi, deinde lector philosophiae ac Theologiae in Canonia S. Crucis, instatque ejus secunda ibidem praesidentia. — *Acta Cap. Prov. Bruxell.* 1778.

De Drie Predikheeren Crous en de drie Pastoors Crous, allen gebroeders. Publications de Limbourg. Tome 42. 1906. p. 429.

(1) L. van Miert. l. c. blz. 170.

(2) Theses theologicae de Jure, Justitia, Contractibus et Virtute Religionis ad mentem Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis quas praeside F. Thomas Crous S. Ord. FF. Praed. S. Theol. Doctore defendent D. Anton. Nicolaus Ramaekers, Mosacensis, D. Michael van Elswyck Boxmeranus. Horn nona ante, et medio tertiae post meridiem. *Zittardiae in Collegio Albertino Ordinis Praedicatorum 6 Augusti 1788.* — Trajecti ad Mosam, Typographia P. L. Lekens. p. 16. Zonder: *Vedimus.*

(3) Schoutens. *Levensbeschrijving van den Eerw. Pater Thijssen.* Antwerpen. 1890.

Joann. Matthias, Jud. Thadd. Beugels trad den 21 Aug. 1781 te Sittard in de Orde en werd professor. Van hem bezitten wij het volgend M. S.: *Logica ex Philosophia Recentiorum a me Mathia Beugels, dictitante Rdo admodum Patre Eijssen, Sittardiae diligenter excepta. Anno 1781.*

Herman Joseph Beugels ontving in de abdij van Postel het kleed van Premonstreit, werd pastoor-deken van Helmond en de hersteller der abdij van Postel in 1847. — Th. Ign. Welvaarts. *Levensschets van H. J. Beugels.*

Ongelukkig mocht deze bloei niet van langen duur zijn. In 1793 rukten de Franschen België binnen en drongen door tot Maastricht. Het volgend jaar werd het land van Sittard door sansculotten overstroomd. Een 300 gewonden werden binnen het klooster gebracht en in de kruisgangen verpleegd, waar velen met eenige paters aan een besmettelijke ziekte stierven. De tijden werden nog hachelijker, toen in 1797 het Fransche Bewind van alle priesters den eed vorderde op de Constitutie, een eed van haat tegen het koningschap en trouw aan de republiek.

In deze moeilijke omstandigheden wonnen vele priesters den raad in van de paters te Sittard, maar het eenstemmig antwoord der religieuzen klonk steeds vastberaden, dat zij zulk een eed niet als geoorloofd beschouwden. Dit advies kwam spoedig ter oore der Fransche Regeering, en het vonnis was over het weerspannig klooster geveld.

Den 28 November 1797 kwam generaal Charpentier met 100 soldaten te Sittard, overrompelde het klooster en voerde de kloosterlingen in ballingschap naar Wetzlar op den rechter Rijnoever.

Voor Sittard en omstreken was de opheffing des kloosters met het college een zware slag, zoowel op financieel als op intellectueel en geestelijk gebied.

De kloosterkerk, voor zoovelen een heiligdom, waar zij den troost van den godsdienst genoten, werd gesloten; vele parochiën zagen zich door de verbanning der religieuzen van eene onontbeerlijke hulp verstoken (¹). Maar vooral werd het gemis van het college diep gevoeld.

„De school", zegt Russel, „was de bakermat voor meerdere priesters en andere geleerde mannen, en menig burger bij wien de studenten inwoonden, telt van dertig tot veertig priesters, die

---

(¹) Aan het procuratorsboek (1786—1797) ontleenen wij het volgende:

De Paters hadden de deservituren te Millen, te Saeffelen, te Höngen; de Hoogmis te Urmond, de vroegmis te Wehr. Op vele dorpen hielden ze de Passiepreek, P. Jonghen te Buchten, Beek en Amstenrade, P. Beugels te Susterseel, Born en Schinnen, P. Willems te Stein en Echt, P. van Meer te Munstergeleen, P. Schulpen te Limbricht en te Jabeeck, P. Peulen te Oirsbeek, P. Cals te Berg, P. Bisschopp in de Collegiata.

Deze mededeeling danken wij aan de gewaardeerde welwillendheid van P. L. van Miert. S. J.

als leerlingen onder zijn dak verwijld hebben.... De studeerende jeugd, die hunne lessen (der Dominicanen) had bijgewoond en den geestelijken stand niet aanvaardde, werd verheven tot de betrekkingen van burgemeester, schepen, notarissen en anderen, want met de geleerdheid werd haar de deugd in het hart gelegd" (1).

De stoffelijke schade door de opheffing der school berekende men op 120.000 frs. per jaar. Door het vertrek der vreemde studenten zagen sommige familiën, die van deze commensaals leefden de bron van al hun inkomsten opgedroogd; de geheele stad ging zichtbaar achteruit. Tevergeefs richtte het stadsbestuur in 1803 een dringend verzoek tot den prefect te Aken, om de weleer zoo bloeiende instelling te heropenen en de Dominicanen weer toe te laten, het Collegium Albertinum bleef gesloten en in ruil voor de zegenrijke school kreeg de stad.... een paar jaarmarkten (2).

Omstreeks 1799 werden alle meubelen der kerk in 't openbaar verkocht, doch Bernard Dunckel, P. Zelis, de voormalige procurator des kloosters, en eenige andere burgers kochten alles uit eigen middelen en verzamelde gelden voor 1900 frs. terug. Vooral waakte B. Dunckel voor de belangen der paters. Had zijn moeder hem niet van dien stap teruggehouden, hij ware in zijn jeugd in het klooster getreden. Die eerste liefde verloochende zich nooit en deed hem soms eigen belangen te zeer uit het oog verliezen (3).

In 1802 werd de kloosterkerk door Mgr. Berdolet, bisschop van Aken, onder wien Sittard thans ressorteerde, voor den kerkelijken dienst heropend. Een kerkbestuur van vier leden werd benoemd. Doch nu dook onder de burgerij een partij op, welke zich tegen de heropening der kerk verklaarde, omdat het bezoek der parochiekerk daaronder zou lijden. Bij den bisschop en den prefekt drong zij op sluiting aan en zocht zelfs te Parijs bekrachtiging van haar kortzichtig streven. De bisschop van Aken verijdelde echter deze pogingen door van Napoleon een besluit te verwerven, waarbij in 1806 de Sint-Michielskerk als hulpkerk behouden bleef.

(1) Russel. *Kronijk.* blz. 123 en 79.
(2) L. v. Miert. l. c. blz. 175.
(3) Russel. *Kronijk.* blz. 82.

Het klooster gaf de Keizer aan de stad.

Wegens gebrek aan priesters werd P. Hyacinthus Zelis met de bediening der Sint-Michielskerk belast. Het spreekt van zelf, dat hij niets onbeproefd liet om de verstrooide communauteit wederom in haar wettig eigendom te vereenigen. Toen Koning Willem I den 7 Juni 1815 te Sittard kwam, overhandigde hij den vorst namens de negen nog overgebleven medebroeders een smeekschrift om in het klooster te mogen terugkeeren. De Koning beloofde veel, maar liet, zoodra hij vertrokken was, niets meer van zich hooren. Tot driemaal toe werd de aanvrage bij de Regeering herhaald, doch vruchteloos. P. Zelis overleed omstreeks 1817 en werd in het habijt zijner Orde begraven (1).

In 1831 opende de Eerw. Heer J. A. Kallen een college in het voormalig Dominicanenklooster. Aanvankelijk slaagde deze onderneming naar wensch, doch langzamerhand begon zij te kwijnen. Verschillende Sittardenaars dachten met weemoed aan de schoone dagen, toen de paters het onderricht in handen hadden. Zij hoopten op de terugkomst der kloosterlingen, en deze hoop werd levendiger, nu in België de kloosters hier en daar weer opleefden.

Godfried Timmer, koopman en gemeenteraadslid te Sittard, schreef dan namens vele trouwe vrienden den 10 Juli 1837 een brief aan de Dominicanen te Gent, om hen uit te noodigen naar Sittard te komen. „Alle inwoeners” — zoo schreef hij — hebben nog altoes den Albestierende en de H. Maget Maria gebeeden, dat wy dien dag zien mogten, dat wedrom ons kloster door Eerwaerden Heeren Predikheeren mogten bewoent worden” (2).

De eerste onderhandelingen, waarin de Bisschop van Luik was betrokken, wilden niet vlotten. Toen echter het college te niet ging, begaven zich op herhaald aandringen P. Ignatius Fernandez en P. Bernardus Moulaert, Dominicanen te Gent, in November 1841 naar Sittard. Met geestdrift werden zij door velen ontvangen, doch het bleek hun, dat de deken P. M. Vrancken en de

---

(1) De laatste pater van het Sittardsche klooster, P. Ceslaus Meersmans, overleed als primissarius te Millen, den 8 November 1837.

(2) *Brief van G. Timmer aan den Prior der Predikheeren te Gent.* 10 Juli 1837. *Archief Prov. Dom. Coll. P.*

burgemeester R. Wemans minder met hunne komst waren ingenomen. Dezen hoopten dat hunne stad in aanmerking zou komen voor het te stichten klein-seminarie en hadden daartoe het klooster aan Mgr. Paredis aangeboden. Om hieromtrent eenige zekerheid te krijgen, gingen de beide paters tot den Bisschop. De Hoogw. Prelaat antwoordde minzaam: „L'espoir de la ville de Sittard d'avoir un jour le petit séminaire est bien peu fondé.... Il est mieux pour la ville de profiter d'un bien tout présent, en vous acceptant que d'attendre encore bien longtemps un autre bien incertain. Votre Ordre ayant autrefois dirigé avec succès et au grand contentement de toute la ville, l'ancien collège de Sittard, c'est mon très grand désir que vous puissiez vous entendre avec la régence de cette ville. J'écrirai à Mr. le doyen afin qu'il travaille pour vous dans ce sens, et que vous puissiez recouvrer votre ancienne demeure" (1). — Door dit antwoord aangemoedigd, dienden de paters een suppliek in bij het gemeentebestuur. Eenparig verklaarde dit het klooster aan de paters te willen afstaan om een college te openen, terwijl de paters van hun kant *gratis* onderricht zouden geven aan de Sittardsche jeugd. Er bleef nog één bezwaar, het klooster als stadseigendom mocht niet zonder toestemming der Regeering worden overgedragen, en Belgische kloosterlingen stonden niet in de gunst.

De Heer Timmer schreef nu aan de Hollandsche Dominicanen te Uden en drong er op aan, dat P. Raym. van Zeeland, vicarius des kloosters, in 't habijt naar Sittard zou komen. „Als de borgers UE. Heilig Ordenskleed zien, O! dan is het of alle harten van vreugde opspringen". Intusschen ging een petitie, onderteekend door de meerderheid van den Raad en vele ingezetenen, tot Mgr. Paredis.

Om de zaak te bevorderen begaf P. van Zeeland zich naar Sittard; hij moest er getuige zijn van een pijnlijk échec. Den 8 Maart 1842 schreef hij uit Uden aan zijn provinciaal, P. Raken: „De zaak is met eere verloren. Onze tegenpartij is niet zoozeer de Regeering der stad, als wel Mgr. Paredis zelf, of liever de Deken van Sittard, die, om ons te weren, Mgr. had weten over

(1) *Brief van P. Moulaert aan Adam Timmers te Sittard.* 14 Dec. 1841. — *Archief Prov. Dom. Coll. P.*

te halen, om ons klooster voor zich te verzoeken, om daarin een college op te rigten. Dit verzoek is, terwijl ik te Sittard was, door den Deken, namens Mgr. schriftelijk aan den Raad gedaan" (1).

De teleurstelling van den Heer Timmer en zijn vrienden was groot. Zij konden zich niet voorstellen, dat hunne gerechte zaak, waarvoor zij jaren geijverd hadden, voor altijd verloren was. Zij beproefden den Provinciaal te bewegen, om zich persoonlijk tot den Bisschop van Roermond te wenden, doch P. Raken zag het nut van zoo'n voetval niet in.

In October 1842 werd onder hooge bescherming van Mgr. Paredis een bisschoppelijk college geopend door den Eerw. Heer J. Hensen. De inrichting wilde echter niet bloeien en zou weggestorven zijn, had men niet de hulp der Jezuieten ingeroepen. Op verzoek van Mgr. Paredis, J. B. Roersch, deken van Sittard en H. Arnoldts kwamen den 5 October 1850 twee paters om voorloopig de laagste klassen over te nemen. Met groote ingenomenheid wordt deze overgang door den Eerw. Heer C. Dunckel verhaald en daarbij opgemerkt, dat op denzelfden datum in 1857 Liefdezusters het Dominicanessenklooster, Sint-Agnetenberg, betrokken. Het is alsof hij zich verheugde, dat Sittard voor goed van den ouden Dominicaanschen deesem werd gezuiverd (2).

De Jezuieten hebben volkomen aan de verwachting hunner begunstigers beantwoord. Het college herleefde en kwam tot een bloei, die den ouden tijd zoo niet overtrof, dan toch zeker evenaarde. Het werd een instituut overal in den lande met eere genoemd. — In 1900 deden de Jezuieten het college te Sittard aan hunne Duitsche ordebroeders over, om zich in het gunstiger gelegen Nijmegen te vestigen. Deze verandering had ten gevolge dat de Sittardsche burgerij naar geldmiddelen moest omzien om een eigen college te stichten. — Had P. Moulaert dit voorzien, hij zou zijn leedvermaak moeilijk hebben kunnen bedwingen.

Het is niet te verwonderen, dat de stichting der Dominicanen na het betrekken der nieuwe bewoners menige verandering on-

---

(1) *Archief Prov. Dom. Coll. P.*

(2) Door de zoogenaamde profetie, dat de Jezuieten eenmaal de plaats der Dominicanen zouden innemen — een vrouwensprookje — tracht hij te vergeefs alles goed te maken.

derging. Albertus Magnus moest als patroon van het college plaats maken voor den H. Aloysius; in de kerk werd de H. Dominicus van zijn altaar onttroond; schilderijen met Dominicaansche Heiligen verdwenen van den kerkwand, terwijl eenige Heiligenbeelden, als arme ballingen, in het klooster te Huissen kwamen aangeland. De fraaie koorafsluiting werd afgebroken, het sierlijk koorgestoelte voor 2600 frs. verkocht, kortom, tal van sporen der voormalige kloosterlingen werden na verloop van tijd weggevaagd (1).

Alleen de H. Rosa van Lima, de aanminnige Heilige van Peru, is als tweede patrones der kerk in aller vereering gebleven. Moge zij Sittard blijven beschermen en door hare weldaden den ondank vergelden, dien haar Orde heeft moeten ondervinden.

Onzen oprechten dank brengen wij hier den ZeerEerw. Hooggel. Pater A. Dummermuth, S. Th. M. Regens in het Predikheerenklooster te Leuven, voor de welwillende bereidvaardigheid, waarmede Z.Ew. ons het M S. van P. Moulaert ter beschikking gaf; alsmede den ZeerEerw. Pater A. van Miert, S. J., voor de vele wetenswaardige bijzonderheden aangaande het klooster en het college te Sittard, ons met de meeste hulpvaardigheid medegedeeld. Verder ook aan de Vereeniging „Société historique et archéologique dans le Limbourg", die zich met de uitgave van dit M.S. heeft willen belasten.

p. fr. G. A. MEIJER,
Ord. Praed.

ZWOLLE, 14 Juli 1911.

---

(1) *De Maasgouw.* 1904. blz. 38 en 44. — In 1895 traden — mirabile dictu — twee studenten van het Sittardsche college in het Dominicanenklooster te Huissen, n.l. C. J. M. de Bie en J. H. H. Sassen.

INDEX.

I. *Historia Conventus Sittardiensis.*

§ 1. De Origine et Progressu Conventus Sittardiensis.

§ 2. Nomina Primorum Fratrum Residentium.

§ 3. Index Memorabilium hujus Conventus.

§ 4. Catalogus Priorum hujus Conventus.

II. *Historia Conventus Sittardiensis, compendiose redacta ac continuata a R. D. Conr. Dunckel.*

III. *Index Alphabeticus Fratrum Conventus Sittardiensis.*

I.

Historia Conventus Sittardiensis.

§ 1. De Origine et Progressu Conventus Sittardiensis.

Proemium.

Anno Domini 1622, 22 7^{bris} mortuo R^{do} adm. Domino Francisco Agricola S. T. L. Aurei Consilii Susterensis quondam Decano Rurali, Pastore, et Canonico Sittardiensi, Viro ob scientiae et eloquentiae excellentiam praestantissimo, qui tumultuoso illo tempore a Ser^{mis} Patriae Principibus Ecclesiae et Oppido Sittardiensi in Pastorem datus, pullulantia hereticorum genimina, verbo et scripto subprimere suo aevo plurimum laboravit, cujus laudes, cives Sittardienses, illius concionum adhuc memores, cujus doctrinam varii a se editi libri, in hodiernam usque diem praedicant:

Quo praestantissimo viro morte sublato, postulatus fuit a Venerabili Capitulo Sittardiensi, ex Conventu nostro Mosae Trajectensi, ad Pastoratum praefatum vacantem, pro tempore administrandum R. P. F. Jacobus Frederici, qui sua religiosa conversatione, verbi Dei ferventi praedicatione, insuper singulari gratia in visitandis et consolandis infirmis, ac adjuvandis moribundis omnium civium, in se ac S. Ordinem nostrum mirifice traxit affectum.

Interim adveniente novo Pastore R^{do} adm. et Exim. Domine D. Frederico Adolpho Revier, S. Canonum Doctore, ejusdem Ecclesiae Pastore ac Canonico, Aurei item Consilii Susterensis Decano Rurali, praedictus P. Jacobus Trajectum revertitur.

Ex eo tempore conventus noster Trajectensis coepit cogitare de sollicitanda in urbe Sittardiensi residentia, quem in finem

R. P. F. Antoninus a Campo et R. P. F. Joannes Vasoens sub finem anni 1624 Trajecto Sittardiam directi sunt, qui ibidem more terminariorum per annum commorati, civium animos jam ante S. Ordini nostro optime affectos piis obsequiis ac imprimis exemplari vita magis inclinare, sibique devincere satagebant; sedulo interim sollicitante apud Ser^mum^ Principem Neoburgicum Wolfgangum Wilhelmum Juliae, Cliviae, Montium Ducem, admissionem nostram R. P. F. Henrico Matthiae Priore et Praedicatore generali conventus Trajectensis.

Qua tandem obtenta A° Domini 1626 a praefato Duce cum approbatione et confirmatione Ser^mi^ Electoris Ferdinandi Bavari, Episcopi ac Principis Leodiensis una cum consensu inclyti Magistratus et applausu insignis Capituli Sittardiensis, eodem anno 29 Sept, quae est S. Michaeli Archangelo Sacra, praefatus P. Prior Trajectensis cum infra notatis aliisque fratribus dictam residentiam pro more vicariatus, introducentibus Generoso Domino D. Philippo Wilhelmo de Bentinck, Satrapa in Millen et Born et praenobili Domino Adamo Quirinario Praefecto Sittardiensi, excipiente Magistratu Sittardiensi, cum totius orbis congratulatione solemniter inchoarunt, ac primo domum Nobilis Domini de Dobbelsteyn, sitam in platea, vulgo = *Plackstraet* = (quem postea locum Moniales nostrae obtinuerunt) processionaliter pervenerunt.

§ 2 NOMINA PRIMORUM FRATRUM RESIDENTIUM.

1us Vicarius P. F. Henricus Floris. Vicarius.
P. F. Christianus Boslerius. Procurator.
P. F. Antoninus a Campo Rhet^ae^ et Poësios Professor.
P. F. Jacobus Reyneri Gram^ces^ Professor.
F. Bartholomaeus Van Dorne. Conversus.
F. Joannes Buys. Conversus.

De Posteris Officialibus et Praecipuis Promotoribus Vicariatus.

2us Vicarius. Anno 1628 P. F. Henrico Floris primo loci vicario successit ex Procuratore 2us Vicarius:

P. F Christianus Boslerius, conventus Calcariensis, qui post unum circiter annum ad conventum suum revocatus est.

3us Vicarius. Anno 1629 10 Decemb. in ejus locum subvectus est P. F. Servatius van der Hagen, conventus Trajectensis, qui pergratus Principi, inchoatum vicariatum, consilio et auxilio D. Joannis Maes, quaestoris Praetoris Bornensis, plurimum promovit.

Hujus Patris potissimum opera et industria concessum est nobis a Capitulo et Magistratu xenodochium pauperum cum adjuncto sacello, consentiente et adstipulante Principe, qui insuper donavit 500 patacones ad emendum alium locum in usum Xenodochii pauperum in oppidi suburbio.

Anno igitur 1631 18 Aprilis supradicti Xenodochii et Sacelli possessionem juridicam coepimus cum D. Satrapa Gimmenick et D. Praefecto Haeck et D. Joanne Maes rei commissario.

4us Vicarius. Anno eodem 1631 12 Sept. iterum in Vicarium institutus est R. P. F. Henricus Floris, sub quo eodem anno die 10 Dec. migrarunt pauperes e veteri nobis concesso in Xenodochium novum in suburbio situm.

Anno sequenti 1632 29 Sept. ipso S. Michaelis Archang. nostri solemniter migrarunt e domo Nob. Dobbelsteyn loco primae Residentiae in praedictum Xenodochium, plurimis prius sumptibus reparatum, et in Monasterii modum rite dispositum: ubi postea, anno 1653, conventus novus (: Deo mirabiliter cooperante) superaedificatus est.

5us Vicarius. Anno 1633 16 Dec. assumpto P. Henr. Floris in suppriorem Conventus Trajectensis, domus successit in vicarium R. P. F. Servatius van der Hagen, qui hac vice vix functus officio, destinatur a P. M. Provinciali Bocquetio Missionarius in Hollandiam, Amstelredamum 1634, apostolicus qui ibidem obiit 1671 6 Octobris, magnus hujus conventus benefactor.

6us Vicarius. Eodem anno 5 Junii post hunc successit in Vicarium R. P. F. Antoninus a Campo, conventus Trajectensis; de quo supra.

7us Vicarius. Anno 1634 13 Octobris electo in Priorem Trajectensem: institutus est ab eo in successorem die 20 ejus-

dem mensis et anni: R. P. Petrus Bollant, conventus Trajectensis.

8us Vicarius. Anno 1636 29 Oct. missus et institutus fuit in Vicarium a P. M. Provinciali R. P. F. Franciscus de Pratere S. T. L. conventus Gandensis, quo succedente R. P. Fr. Antonino a Campo in Prioratum Trajectensem: successit et illi in Vicariatum Sittardiensem.

9us Vicarius. Anno 1637 11 Dec. R. P. Fr. Henricus Floris.

10us Vicarius. Anno 1640 22 Maii post illum secutus est in Vicarium R. P. Fr. Antoninus a Campo qui ad 4 annos in officio continuatus, magnam fundi partem, ejusque solutionem procuravit.

11us Vicarius. Anno 1644 14 Martii, illi assumpto in Suppriorem Trajectensem successit R. P. Fr. Stephanus Schaep, ejusdem conventus, quo, iteratis vicibus in dicto officio continuato,

12us Vicarius. Anno 1650 24 Aug. secutus est R. P. Fr. Hyacinthus Frederix, conventus Antverpiensis, celeber concionator.

13us Vicarius. Anno 1652 26 Aug. denuo et postremo R. P. Fr. Antoninus a Campo, qui, mira Dei Providentia, fuit dicti loci primus residentia, deinde iteratis vicibus ac postremus Vicarius donec tandem, Deo item disponente, ipse locus, in Capitulo generali Romae celebrato, anno 1650 5 Junii sub Rev^{mo} Magistro Generali Joanne Baptista de Marinis, ex vicariatu in conventum sit erectus; ab ipso pius frater, ob egregias impensas Ordini et loco operas, ejusdem conventus, quem a fundamentis erexerat, ex postremo vicario primus Prior in eodem capitulo designatus, et a P. M. Provinciali de Loix per P. M. F. Thomam Leonardi institutus et confirmatus fuerit anno 1654 8 Septembris, qui plurimis exantlatis pro Ordine, variis locis, laboribus, confectus senio, catarris obrutus et paralysi, sexagenario major tertio sui Prioratus fere anno completo, bono fine, in pace quievit 1657 9 Julii, aeternam, uti speramus, a Deo percepturus in coelo mercedem.

Finis.

§ 3. Index Memorabilium hujus conventus.

De prima fundatione conventus.

Anno Domini 1653 2 Oct. in vigilia S. Petri Martyris praevio sacro solemni de Spiritu S. mediante processione, comitante inclyto Magistratu Sittardiensi, ingentique confluentis undique populi turba, mane circa 10^{am} jacta sunt prima hujus conventus fundamenta et positus lapis angularis (: juxta ostium horti, inter conventum et ecclesiam seu sacristiam :) a Ser^{mo} Principe Philippo Wilhelmo, Juliae, Cliviae, Montium Duce, (: nomine gloriosae memoriae patris sui Wolfgangi Wilhelmi qui vita praevic excesserat in Martio ejusdem anni :) per Generosum D. Joannem Wolfgangum Wilhelmum de Bentinck, Satrapam praedicti Ser^{mi} Principis in Millen et Born, et praesentibus Generosis Dominis nobilibus D^{no} Theodoro von Westrum in Holthum, D. Joanne Wilh. de Brembt in Donrade, D. Gisberto Wilhelmo von und zu Hulhoven, centurione Ser^{mi} Principis et commendatore oppidi Sittardiensis, item R^{do} adm. et Ampl^{mo} Dominô D. Paulo Rosmer, insignis Capituli Sittardiensis Decano, cum plerisque canonicis aliisque plurimis spectabilibus, tam ex clero quam populo viris dignioribus ingentique item utriusque sexus multitudine.

De solemni hujus Vicariatus in Conventum Erectione.

Anno Domini 1654 8 Sept^{bris} ipso natali B. V. Mariae mane peractis matutinis, circa 5^{am} R. et Ex. P. F. Thomas Leonardi S. T. M. et in universitate Lovaniensi saepius regens, ejusdemque theologiae facultatis professor et ex commissione R. adm. et Eximii P. M. F. Jois de Loix, provincialis, hujus loci visitator (lecta Capituli generalis Romani 1650 5 Junii ordinatione, ac praefati P. M. provincialis concessione et capituli provincialis ante habiti consensu, ceterisque peractis ceremoniis), hunc locum ex vicariatu in conventum solemniter instituit cum omnibus gratiis et privilegiis quibus solent alii conventus in provincia hac Germaniae Inferioris imo in toto Ordine alibi gaudere; designatis ejusdem conventus officialibus, ut infra sequitur.

Quibus pro more Ordinis peractis, cantatum est solemniter „Te Deum laudamus" pulsantibus organis et resonantibus campanis Finito officio divino et pulsato capitulo, instituit praefatus Pater Mgr. officiales ordine infrascripto, omnesque fratres hic commorantes a suis nativis conventibus absolvens, auctoritate sibi commissa, huic novello conventui viva voce assignavit, eosque (: praevia absolutione generali :) sic absolutos et assignatos declaravit. Hi autem fuerunt.

P. P. Sacerdotes:

PP. a Consilio:
A R. P. Fr. Antoninus a Campo Prior, conv. Trajec[sis].
A. P. Fr. Christophorus Floris Supprior, conv. Antverp.
P. Fr. Stephanus Schaep, confess. Mon. conv. Traject.
P. Fr. Joannes Clotius, Procurator, conv. Gand.
P. Er. Ignatius v. Loo, Mag. et Praef., conv. Gand.
P. Fr. Albertus Dacquet, Professor Schol. et Cantor, conv. Bruxell.

P. Fr. Hyacinthus Corten, Succentor, conv. Traject.
P. Fr. Joannes Ingendael, conv. Traject.
P. Fr. Albertus Kleyen, prof. Rhet. et Poës. conv. Traject.
P. Fr. Reginaldus Van der Borcht, prof. Figur. conv. Traject.

Fr. Fr. Conversi:

Convers. Traject.:
Fr. Nicolaus Lenssen, scriniarius.
Fr. Daniel de Cruyn, vitriarius.
Fr. Aegidius Hellingh, cocus.
Fr. Servatius Lenarts, } terminarii.
Fr. Simon Kleynen, }

His peractis cantatum fuit solemne sacrum, ad quod praeter plures amicos saeculares, invitatus fuit Ampl[mus] Dominus Petrus Ulner Praefectus et inclytus Senatus Sittardiensis, qui, missa finita, mensae interfuit, necnon portione carnis et vini noviter erectum conventum honoravit.

Vesperi autem insigni festivitas terminata est processione.

De transmigratione e veteri in novum aedificium.

Novo aedificio ad habitandum pro majore parte disposito, ac vetere prae vetustate collabente, anno Domini 1655, 4 Aug. in

festo S. S. P. N. Dominici, mane sacro peracto, fratres ex pristino ruinoso habitaculo, migrarunt processionaliter in novum, comitantibus eos Gen^{so} D. Satrapa de Bentinck, Gen^{so} Dn^{o} de Limborgh aliisque nobilibus, cum D. Praefecto Ulner et inclyto Senatu Sittardiensi aliisque plurimis in civibus, viris honoratioribus ac insigni utriusque sexus multitudine.

De nova Ecclesia inchoata et fundata.

Anno 1659 26 Junii destructo vetere sacello funditus fundamenta novae ecclesiae jacta sunt versus conventum et forum, per Ad^{m} R. P. Fr. Joannem Kupers, Priorem, disposito prius ad celebrandum claustro conventus erectoque ab introitu in angulo sinistro altari, ibi ad annum 1668 usque in Natale B. V. defectu ecclesiae divina peragere necesse fuit.

Reliquae autem ecclesiae fundamenta a parte meridionali posita fuere anno Dom^{ni} 1663 13 Aug., solemni pompa, per R. P. Fr. Stephanum Schaep, Praed^{rem} generalem Calcariensem, 3um Priorem hujus conventus, in fine officii sui quae postea ejus successor Ad^{m} R. P. Fr. Raymundus a Campo, 4us Prior, eodem autumno usque ad ima fenestrarum piorum oblatorum offertorio, sumptuque reliquo conventus e terra sublimavit sicque opus ad triennium quievit, decoctis interim duobus furnis ex horto conventus ad ducenta circiter millia laterum quibus ecclesia (: paucis millibus exceptis :) praeter lapides arenarios falcoburgenses pro frontispicio, postmodum fere perfecta fuit.

Cinxit interea praefatus R. P. Prior Fr. Raymundus a Campo anno 1665 in aestate hortum conventus versus moenia insigni muro hortumque, pristinis fossis e lateribus excoctis oppletis, continue adaequavit.

De novo Collegio aedificato.

Anno autem 1658 20 Maii, veteri ludi collegio diruto, incepit aedificare novum scholarum collegium praenominatus A. R. P. Joannes Kupers 2° anno Prioratus sui quod anno sequenti quoad reliquam ejus partem versus majorem portam complevit et perfecit.

Item idem suo tempore duas alias alas conventus videlicet majorem versus collegium et minorem versus plateam, tam quoad utrumque tabulatum quam quoad cellas et tria subtus insigniora cubicula (: ut vocamus:) hospitum nempe S. P. Dominici, S. Thomae et S. Petri Martyris. Totum quoque claustrum stravit pavimento lapideo et plastravit, plurimasque fenestras tam in refectorio et hospitum cubilibus, quam in dormitorio et quibusdam cellis Benefactorum insigniis exornavit.

Braxatorium quoque novum in magnum conventus commodum, super fluvium ad plateam suo tempore posuit uti et portam cum duobus adjunctis susque deque cubiculis.

De erectione et perfectione novae praefatae Ecclesiae.

Postquam anno Domini 1667 April. R. adm. P. Fr. Hieronymus Mauritius, S. Th. L. ac Quintus Prior hujus conventus, praejactis prius ecclesiae fundamentis superaedificare coepisset, Domino mirabiliter cooperante, fideliumque liberali manu collargiente, praefatum ecclesiae aedificium intra anni spatium eo usque perduxit, ut perfecto tecto, frontispicio, turri et positis item intus 6 fenestris versus altare, quod depingi fecit aliisque 5 fenestris in novo choro super ambitum perfectoque media ex parte fornice ligneo, plastrario, in eadem jam simul plastrata ac usque ad medium strata lapide namurcensi, ceterisque pro loci necessitate et exigentia exstructis, coeperit primo solemniter agi cultus divinus, concurrente una solemnitate Beatificationis B. Rosae Virginis Limanae e regno Peru 3ⁱ Ord. Praed.; eodem anno 1668, 12 febrii a Clemente IX. Summo Pontifice solemniter beatificata, cujus beatificationis solemnia per totum Ordinem Praed. ubique terrarum solemnissime celebrata fuerunt; hic autem Sittardiae in hac nova ecclesia primo et novo divino officio solemniter celebrata sunt, eodem anno 1668 9 Septbris die dominica hoc modo:

De solemni celebratione Beatificationis B. Rosae de S. Maria Limanae. Sittardiae 1668 9 Septbris.

Publicata praevia dominica in omnibus vicinis oppidis et pagis Bulla Beatificationis B. Rosae de S. Maria, cum plenaria indul-

gentia, ejusdem, ac insuper prima illius festi in hac nova ecclesia celebranda solemnitate; 8 Sept[bris] 1668 tunc Sabbato et vigilia hujus S. festivitatis; a prandio hora 3ª delata ex claustro (: ubi eousque locus divinorum fuerat :) solemniter S. Eucharistia in novam ecclesiam, cantata fuerunt vesperae, completorium, laudes et Litaniae B. V. M. cum omni solemnitate.

9 Sept[bris] ipsa ab Ordinario Leod[si] Beatificationi B Rosae in hoc loco celebrandae praestituta die, mane post matutinas, hora 6ª in nova ecclesia per Adm. R. P. Priorem, qui supra, de ipsius Ordinarii licentia et commissione solemniter benedicta, coeperunt 1° fieri ibidem in altaribus portatilibus, per nostros aliosque omnis Ordinis Sacerdotes missarum solemnia, ad quae toto illo mane tanta fuit hominum undique confluentium confluentia, (: praeter duas processiones ex Amstenradt, et Walradt, cum Birghden :) ut nec ecclesia, nec odaeum, nec claustrum eos capere possent; tot poenitentes, ut 15 à 16 tam P.P. confessarii nostri quam alii D.D. Pastores iis audiendis minime sufficerent, ideoque plures inconfessi abire cogerentur, tanta namque erat hominum multitudo, quanta ab hominum memoria Sittardiae nunquam visa est; forum etenim, plateae et hospitia hominibus adeo referta erant, ut processioni vix transitum concederent; ita ut, eodem hoc primo die (: exceptis diebus per octavam et ipsa praecipue octava die :) confuso calculo, putentur tunc ad hanc solemnitatem B. Rosae celebrandam et spectandam Sittardiam in hanc novam ecclesiam confluxisse ex omnibus locis vicinis (: praeter incolas :) facile 10 millia hominum.

De Solemnitate Beatificationis Beatae Rosae de S. Maria Limanae, Beatificatae Romae a Clemente IX. 1668 12 februarii.

Mane hora 8ª coram tanto auditorfo gloriose praedicavit in nova ecclesia Adm. R. ac Erud[mus] P. F. Godefridus Sohns. S. Theol. Lect. S. Ord. Praed. conventus Mosae-traject[sis] ex-prior.

Hora 9ª finita concione, Adm. R. et Ampl[mus] D. Joannes Ogier, Decanus choralis Sittardiensis (: praesentibus omnibus canonicis, ,pastore ac toto clero majoris ecclesiae in magnifico habitu :) cantavit solemne sacrum, ornatum (: praeter clangentes tubas :) praestantissima musica, tam in selectissimis vocibus,

quam omnis generis instrumentis musicorum, qui Leodio, Trajecto advenerant, qua decorata fuerunt per totam octavam, tam missa quam vesperae et laudes vespertinae B. M. V.

Sacro peracto, celebrata fuit solemnissima processio per urbem, quam cohonestarunt, (praeter tantam hominum multitudinem, et commune vulgus:) totus clerus Sittardiensis, ut praefertur, cum Ampl^{mo} Decano portante Venerabile, copiosus Religiosorum Ordinis nostri coetus, ex quo duo sacerdotes ex nostris deportabant venerabiles reliquias S. Eugenii Martyris, Roma donatas venerabili Capitulo Sittardiensi, ac in hac processione solemni cultu decoratas. Delatae quoque fuerunt per hanc processionem imagines SS. Jesuli et B. V. M. et B. Rosae de S. Maria in habitu tertiariae Ordinis; has detulere filiae sodales SS. Ros. B. V. insigniter ornatae, illam vero studiosa juventus collegii nostri, concomitante inclyto magistratu Sittardiensi (: praeter proceres et nobiles vicinos:) ac ingenti honestissimorum civium et adolescentium numero, cum facibus suis. Perrexit processio ex nostra ecclesia via ordinaria ad atrium conventus monialium S. Agnetis Ord. Praed. Inde ad ecclesiam collegialem, et depositis reliquiis S. M. Eugenii et cantato „Te Deum Laudamus" rediit ad nostram, unde exierat, cum toto coetu ecclesiam.

Religiosorum prandium (: praeter varios conventus Patronos et amicos ecclesiasticos, ac saeculares:) cohonestarunt Ampl^{mus} Dominus Decanus, totumque collegium Capituli; insuper inclytus Magistratus Sittardiensis, qui junctim liberali carnis et vini portione fratres aliosque praesentes amicos tractarunt.

Post prandium, hora 2^{a} cantatis insigni musica solemniter vesperis, peroravit gallice in laudem B. Rosae, Ad^{m} R. P. Fr. Michael de Hernick S. Ord. Praed. Conventus Leodiensis Prior dignissimus.

Qua oratione finita, musici cum religiosis solita pompa cecinerunt completorium ac laudes vespertinas B. V., quibus cum Venerabilis Sacramenti benedictione hujus B. Rosae celebritatis solemnitas terminata fuit. — Vesperi autem in sero, expositis plurimis circum ecclesiam et turrim luminaribus et accensis in foro pyris (?) picatis, factae sunt crebrae explosiones cum gravioribus bombardis, vulgo *Dobbel-Haecken* e domo civica, tota iterum confluente in forum et jubilante civitate.

Hac, et crastina, et die Jovis a prandio hora 2ª in area collegii nostri luserunt studiosi nostri annuam actionem suam.

Feria 3ª celebravit quidam R. D. Canonicus Thornensis.

Feria 4ª celebrata fuit haec B. Rosae solemnitas in conventu monialium montis S. Agnetis de monte Politiano, Ord. S. Dominici, divina peragente Adm. R. P. Priore Sittardiensi (:cum praefata musica:) ac perorante Adm. R. P. Fr. Raymundo a Campo, dicti monasterii confessario, modo Priore Tungrensi:

Feria 5ª celebravit R. P. Petrus Bondt, Canonicus Sittardiensis.

Feria 6ª celebravit R. D. Jacobus De Brunas, Canonicus et Cantor Sittardiensis. Vesperi post laudes habuit collationem de B. Rosa R. P. Fr. Hyacinthus Corten, Supprior Sittardiensis.

Sabbatho celebravit R. D. Senior Clerx, Canonicus Sittardiensis.

Vesperi in honorem B. Rosae declamavit R. P. Vincentius Backhuys.

Ipsa Dominica, in Octava hujus festivitatis B. Rosae, quae tunc erat Dominica 3ª mensis, cum plenaria indulgentia S.S. Nominis Jesu, erat iterum ingens ex vicinis locis hominum confluxus.

Inter coeteros tunc cohonestavit hujus S. festivitatis octavam R. D. Petrus Meyers, Pastor in Mariën-bergh cum numerosa parochiae suae processione ita, ut ecclesia iterum vix caperet homines.

Mane hora 10ª concionatus est Adm. R. et Erud^mus^ P. Prior Sittardiensis; deinde cantavit solemne Sacrum musicum. Vesperi, facta (: pro festivitatis coronide :) processione, peroravit A. R. P. Fr. Stephanus Schaep, Prior Tungrensis, sicque haec S. festivitas cum octava solemni, prout Pontifex indulserat, cum ingenti hominum confluxu et devotione Sittardiae peracta est.

De solemni electione B. Rosae de S. Maria in tutelarem Patronam Civitatis Sittardiensis.

Anno sequenti 1669, in aestate, sub, et ab eodem R. P. Priore, P. Fr. Hieronymo Mauritio S. Th. L., qui supra, reliqua parte ecclesiae (: quoad testudinem, fenestras, pavimentum lapideum, plastrationem :) perfecta et absoluta circa festum S. P. N. Dominici, coepit et exinde in eadem ecclesia insignis fervere hominum undique confluentium devotia: ita ut eodem anno et festo praefato

S. P. N. (: sileo alias festivitates praevias :) plurium calculo fuerint circiter octingenti communicantes sicque aliis festivitatibus solemnioribus sequentibus hujusmodi populi devotio magis magisque viguit et exarsit in S. P. N. Dominicum et B. Virginem Rosam de S. Maria, ecclesiae Patronam, ut eodem anno, 3 Novembris, quae tunc erat Dominica prima mensis, urbe Sittardiensi vicisque ejus primo dysenteria, deinde peste passim infectis, B. Rosa a Senatu populoque Sittardiensi, mediante generali communione, ac solemni processione, fuerit electa et assumpta in perpetuam contra praefatos morbos urbis Patronam cum pio voto, ejus festum quod, ordinante Clemente IX cadit in 30 Aug., singulis annis devote colendi: ad cujus devotionis incrementum, singulis diebus per hujus solemnis electionis octavam ibidem fuit cantata missa solemnis votiva de variis SS. pestis et dysenteryae Patronis, de quibus latius infra.

De solemni consecratione novae Ecclesiae Sittardiensis S. Ordinis Praed.

Anno Dn^{i} 1670 13 Julii, quae tunc erat Dominica 2^{a} ejusdem mensis et 7ma post Pentecosten (: postquam nova ecclesia quoad omnes fenestras, testitudinem, pavimentum, plastrationem etc. esset perfecta :) sub A. R. P. Fr. Hieronymo Mauritio S. Th. L. Priore (: de quo saepius supra :) in honorem Dei, Deiparae et S. Archangeli Michaelis et omnium Sanctorum est illa solemniter consecrata a R^{mo} Domino P. Joanne Antonio a Blavier S. Th. Doctore, Ord. S. Francisci, Conventus Leodiensis, Episcopo Dionysiensi, Ser^{mi} Principis Electoris Maximiliani Henrici Archiepiscopi Coloniensis, Episcopi ac Principis Leodiensis etc. suffraganeo et in Pontificalibus Vicario generali.

Qui postea anno 1672 23 Junii concessit et statuit quod festum annuae Dedicationis (: cum 40 diebus Indulgentiarum pro eam, ipso die, aut per octavam visitantibus :) deinceps celebretur semper Dominica I^{a} Julii quando datur plenaria Indulgentia confratribus SS. Rosarii: prout in litteris ejus in archivo videre est.

Anno 1740 die 3^{a} Maii solemniter et processionaliter ex collegiata ecclesia ad nostram asportata est pars S. Crucis; qua die tanta copia nivis cecidit, quantam unquam post hominum memoriam

tali tempore vidimus. Annus fuit vere fatalis propter continuum frigus; ita annotaverat R. P. Dominicus Janssen hujus conventus quondam alumnus.

Anno 1779 die 6ª Octobris (: Grassante hic fere ubique dysenteria et propterea epidemia dicta :) exaltatae sunt in ecclesia nostra reliquiae S. Luciae Virginis et Martyris, quas comitantibus toto conventu, Praetore, Senatu Sittardiensi et confratribus S.S. Nominis Jesu et S.S. Rosarii cum facibus accensis ex collegiata ad nostram ecclesiam asportavit Eximius Pr. Ceslaus Alofs, S. Th. Doctor, quondam Germaniae Inferioris Provincialis et Prior actualis; et cantata Missa Solemni et facta cum Venerabili Sacramento per forum supplicatione, S. Reliquiae fidelium osculo exhibitae sunt.

Anno 1780 die 28ᵃ Januarii ipso translationis S. Thomae Aq. festo (: praeter praecedentem solemnitatem, aderant studiosi cum vexillis expansis, et habita fuit concio :) exaltatae sunt in ecclesia nostra S. Reliquiae S.S. Thomae Aquinatis et Donati Episcopi et Martyris per praefatum Eximium Priorem qui octiduo post in Domino obiit. Has tres S. Reliquias accepimus a Rᵈᵒ Domino Philippo Walri Exjesuîta Trajectensi.

Anno 1782 die 10 Januarii per Eximium P. Magistrum Dominicum Hubert Provincialem indicata est nobis separatio nostrorum quattuor conventuum, scilicet: Trajectensis, Calcariensis, Sittardiensis, Tongrensis, ac monialium nostrarum Sittardiensium vi edicti Caesarii, quo prohibemur amplius esse uniti cum Provincia Belgico-Austriaca.

Eodem anno die 25ᵃ Junii nos quattuor conventus de mandato Reverendissimi P. Balthazaris de Quinones totius Ordinis nostri Generalis dato Romae 4 Maii 1782, elegimus tres viros ipsi praesentandos, ex quibus institueret unum Vicarium Generalem qui quattuor istis conventibus ac monialibus praeesset, et Priores eligendos etc. confirmare posset, et tandem instituit in Vicarium Generalem Eximium Patrem Antoninum Crous, S. Th. Mag.

Ordinationes factae in habita congregatione quatuor conventuum Sittardiae 25 Junii 1782.

Statuimus:

Primo. Designatus a Reverendissimo nostro Vicarius Generalis

erit liber a choro, insuper in sua visitatione omnes intentiones cum suo Secretario habebit liberas; demum debentur eidem jura visitationis et confirmationis Priorum, coeterarumque patentum more et vigore in prioribus temporibus Provinciae Germaniae Inferioris consuetis, idipsum etiam intèlligendum est de juribus R[di] Patris Secretarii.

Secundo. Ne vero unus prae alio gravetur conventus, ordinatum est, ut sumptus itineris Vicarii nostri Generalis in visitatione quatuor conventuum expendendi inter hos ex aequo dividantur et quilibet aequaliter solvat.

Tertio. Si vero contingeret, quod ob difficultates occurrentes aliquis conventus praesentiam Vicarii Generalis speciatim requireret, in hoc casu conventus iste solus omnes sumptus factos solvet.

Quarto. Volumus, ut omnes litterae Congregationi nostrae expeditae comburantur, proinde omnes monentur, ut postulationes, gravamina etc. futuro Vicario Generali exponant.

Quinto. Conventus in quo moratur Vicarius noster Generalis, praeter praescripta sub ordinatione prima, obligatur eidem ad victum et amictum, caeteraque omnia, quibus fruuntur religiosi dicti conventus; Vicarius autem Generalis leget sacra pro isto conventu.

Sexto. Designatus est conventus Mosae-Trajectensis pro futura congregatione.

Fr. Pet. Engels Congreg.
Secretarius.

Hanc Copiam cum originali concordare attestor

Fr. Augustinus Janssen,
Prior et Congregationis Praeses.

§ 4. Catalogus

Priorum hujus Conventus.

1°. R. P. Fr. Antoninus a Campo, conventus Trajectensis, hujus loci primus residentia, post iterato vicarius, tandem in Capitulo Romae, 1650, 5 Junii ordinatus, et in solemni erectione

conventus 1654 8 Sept. per R. et Ex. P. M. Thomam Leonardi institutus.

Primus Prior, obiit 1657 9 Julii.

2°. R. P. Fr. Joannes Kuper, conventus Trajectensis, electus et confirmatus per P. M. F. Joannem Bapt. Verjuys, Provincialem, Praeside et Vicario R. P. Fr. Henrico Hechtermans S. Th. L. anno 1657, 29 Julii.

3°. R. P. Fr. Stephanus Schaep, conventus Trajectensis, ex Priore et Praedicatore Generali Conventus Calcariensis, electus prior Sittardiensis, 2 Aug. 1660 et postridie ex commissione P. M. Provincialis Verjuys confirmatus 3 Aug. Trajecti per P. M. Thomam Leonardi; obiit Ruremundae confessarius monialium Marie-Wee 1676 6 Septembris.

4°. R. P. Fr. Raymundus a Campo, conventus Trajectensis, ex 2do P. Confessario monialium S. Agnetis Sittardiensis electus prior Sittardiensis anno 1663 10 Aug. et confirmatus 3 Sept. per P. M. Jac. van den Heede, Provincialem.

5°. R. P. Fr. Hieronymus Mauritius, S. Th. L Bruxellensis, ex 2do in studio generali Lovaniensi philosophiae lectore, ibidem institutus Magister F. F. Juvenum, electus 1666 4 Sept. confirmatus Tornaci praesens ab ipso Adm R. P Provinciali de Marivoorde 13 Sept. hora 7^{a} Vesperi A° ut supra.

Idem R. P. Fr. Hieronymus Maritius juxta indultum R. P. M. Generalis ad instantiam conventus reelectus fuit, in ejusdem 6um Priorem 1669 14 Sept^{bris} et fuit confirmatus ab Eximio P. M. Godefrido Marquis Provinciali, et publicatus Prior ipso S. Michaelis 29 Sept^{bris} 1669.

6°. R. P. Fr. Joannes Chrysostomus Wouwters, S. Winoci-Bergensis, ex ejusdem conventus expriore electus et confirmatus ab Ex. P. Magistro Godefrido Marquis Provinciali, tunc praesente 1671 29 Oct^{bris}, cujus officium acceptavit Bergis S. Winoci 11 Nov^{bris} 1671 medio duodecimae.

7°. R. P. Fr. Hieronymus Rensens, ex Suppriore Tongrensi quarta electione electus et confirmatus est ab Ex. P. Magistro Provinciali F. Gregorio Remond, flandro S. Winoci Bergensi 1675, 29 Martii, mane 8: tres enim priores electiones cassatae sunt unde conventus caruit Priore fere ad 5 menses scil. a 11 Nov^{bris} 1674 usque ad 29 Martii 1675 mane hora 8^{a}.

8°. R. P. Fr. JOANNES QUIEX, conventus Mosae Trajectensis, ex confessario Ruremondensi Monialium S. P. N. Dominici in Marie-Wee electus et confirmatus ab Ad^m R. P. F. Antonio Hocquet Gallo Montensi, Provinciae Germaniae Inferioris Provinciali, in Priorem Sittardiensem 1678 12 Maii.

9°. R P. FR. HUBERTUS COOMANS, conventus Sittardiensis filius, ex professore Rhetorices et poësios factus supprior et postmodum electus in Priorem, confirmatus autem ab Eximio P. M. Harnay Provinciali 12 Junii vesperi inter sextam et septimam 1681.

10°. REV. ADM. P. MATTHIAS KEMPENERS, S. Th. Licentiatus, conventus Mosae Trajectensis, electus est et confirmatus in Priorem hujus nostri conventus 23 Julii 1684.

11°. REV. ADM. P. GUILIELMUS SCHAFS, conventus hujus filius, electus est in Priorem et confirmatus die 28 Julii anno 1687, dum existens Prior Tongris tantum duos annos sui prioratus ibidem explesset; 8 Aug. ejusdem anni fuit electus et acceptatus Tongris.

12°. REV. ADM P. MICHAEL GEETEN, hujus conventus filius, dum Cortraci ageret terminarium primarium in multa laude, electus est in Priorem hujus conventus et confirmatus ab Eximio P. Magistro Durand, tunc temporis Provinciali 31 Aug. 1690.

13°. REV. ADM. P. LUDOVICUS DUBOIS, hujus conventus filius, ex suppriore electus est et confirmatus in Priorem hujus conventus ab Exim. P. Magistro Harnay, tunc temporis Provinciali, 7 Sept^bris anno 1693, postquam R. P. Guilielmus Schafs iterum electus esset in Priorem et renuntiasset acceptare, quia pro 2^lo vice ageret Priorem Tongris.

14°. REV. ADM. P. FR. GUILIELMUS SCHAFS pro tertia vice electus est in Priorem hujus conventus, dum ageret confessarium hic apud nostras moniales et confirmatus hac 14 Oct^bris 1696. Confirmatio autem fuit lecta et acceptata 15 Oct^bris ejusdem anni.

15°. REV. ADM. P. FR. LUDOVICUS DUBOIS pro 2^a vice fuit electus in Priorem et confirmatus 25 Oct. 1699.

16°. REV. ADM. P. FR. GUILIELMUS SCHAFS pro 4ta vice fuit electus in Priorem anno 1702.

17°. Anno Domini 1705 REV. ADM. P. HENRICUS CUPERS, conventus Mosae-Trajectensis, electus fuit in Priorem hujus conven-

tus, sed secundo sui prioratus anno Patres Trajectenses illum suum Priorem elegerunt, proinde deseruit prioratum Sittardiensem.

18°. 1707. Electus fuit in Priorem hujus conventus R. ADM. PATER PETRUS GEETEN, hujus conventus filius, studii Leodiensis tunc professor S. Theol.

19°. 1710. Electus est pro tertia vice in Priorem hujus conventus R. ADM. P. LUDOVICUS DUBOIS, hujus conventus filius et praedicator generalis

20°. 1713. Electus est in Priorem hujus conventus R. ADM. PATER JOANNES BEEKERS, in Seminario Ruremundensi philosophiae Lector, hujus conventus filius.

21°. 1716. Electus est in Priorem hujus conventus R. ADM. P. JOANNES HOEFSLEGERS, hujus conventus filius.

22°. 1719. Pro secunda vice in Priorem hujus conventus electus fuit R. ADM. AC ERUDITISSIMUS PATER PETRUS GEETEN S. Theol. Licentiatus ac in Studio Generali Lovaniensi Regens Secundarius. Hic non perfecit suum prioratum, sed in fine triennii sui intra manus P. Magistri Provincialis prioratum resignavit et est factus Monialium Director in Sion Cortraci.

23°. 1721 21 Nov^bris electus fuit in Priorem hujus conventus R. ADM. AC EXIMIUS PATER RENERUS HAMELAERS, hujus conventus filius, S. Theol. Magister et antea per plures annos Seminarii Ruremundensis Regens.

24°. 1725 9 Januarii electus fuit in Priorem hujus conventus R. ADM. AC ERUDITISSIMUS PATER SERVATIUS BRUGGEN, in Alma Universitate Lovaniensi S. Theol. Licentiatus et actualis praefati Studii Generalis S. Scripturae professor, hujus conventus filius, et accepit prioratus sui administrationem 24 Januarii ejusdem anni Vesperi circa horam sextam.

25°. 1728 6 februarii praevie obtenta reelegibilitate a Reverendissimo Patre Thoma Ripol, totius Ordinis nostri Magistro, reelectus est in Priorem hujus conventus R. ADM. AC ERUDITISSIMUS P. F. SERVATIUS BRUGGEN, in Alma Universitate Lovaniensi S. Th. Licentiatus, hujus conventus filius, et accepit prioratus sui administrationem 15 ejusdem mensis et anni circa horam duodecimam, postquam eum in Priorem confirmaverat Rev^mus ac Eruditissimus P. Guilielmus Poelman, Gandensis, Provincialis, in universitate Lovaniensi S. Th. Licentiatus.

26°. REV. ADM. PATER JOANNES HOEFSLEGERS pro secunda vice fuit electus in Priorem et confirmatus 12 Oct. 1729.

27°. 1732. 9 Septembris electus est in Priorem hujus conventus REV. ADM. PATER HENRICUS KREKELS, hujus conventus filius, accepit prioratus sui administrationem 28 ejusdem mensis circa medium septimae vespertinae.

28°. 1735. 6 Octobris electus et confirmatus est in Priorem R. P. JOANNES BEEKERS, hujus conventus filius.

29°. 1738. Electus et 23 Oct. confirmatus est in Priorem R. P. PETRUS CUSTERS, hujus conventus filius.

30°. 1741. Electus est et confirmatus 14 Decemb. R. P. ANSELMUS BURGENS in Priorem, hujus conventus filius, Sittardiensis.

31°. 1744. die 18 Decembris electus est in Priorem ADM. REV. PATER MEULENBERGH et confirmatus est 25 praefati anni, est pariter hujus conventus filius.

32°. EX. P. MAG. F. PIUS VAN DEN DYCK, hujus conventus filius, in Universitate Lovaniensi S. Theol. Licentiatus, in Ordine Magister, Roma redux, ubi 14 annos egerat Theologum Casanatensem, electus et confirmatus fuit in Priorem sui conventus nativi die 29 Jan[ii] 1748 vesperi ante coenam.

Eodem anno initio Octobris renuntiavit prioratui, factus regens primarius Lovaniensis.

33°. 1748 die 17 Novembris ex procuratore electus est in Priorem, ADM. REV. PATER HYACINTHUS CORTEN, hujus conventus filius, et confirmatus ab Eruditissimo et Dignissimo P. Josepho van Peteghem, Provinciali, die 24 Novembris, hora 11[a] immediate ante coenam.

34°. 1751 die Septima Decembris praevie obtenta reelegibilitate a Reverendissimo Patre Antonio Bremondt, totius Ordinis Generali Magistro, reelectus est in Priorem REVERENDUS ADM. PATER HYACINTHUS CORTEN hicque confirmatus ab Eximio P. Magistro de Meester Provinciali; accepit hujus prioratus sui administrationem 17 Decembris Vesperi hora sexta.

35°. 1754 die 20 Decembris electus in Priorem ADM. REV. AC ERUDITISSIMUS PATER HENRICUS KREEKELS, hujus conventus filius, confirmatus ab Eximio P. Magistro de Meester; inchoavit prioratum suum 30 Decembris immediate post octavam matutinam. Resignavit de licentia Provincialis 16 feb[rii] 1756.

36°. 1756 die 27 Febrii electus est in Priorem ADM. REV. PATER MATTHIAS MEULENBERGH, hujus conventus filius confirmatus ab Eruditissimo P. Dominico Everard; inchoavit prioratum suum 9 Martii in prandio sive hora 12a.

37°. 1759 die 15 Maii electus est in Priorem pro tertia vice ADM. REV. P. HYACINTHUS CORTEN, hujus conventus filius et director monialium Sittardiensium, confirmatus ab Eximio P. Magistro Dominico Meusens Provinciali, conventus Trajectensis filio, inchoavit prioratum suum 26 Maii hora 12a diei.

38°. 1762 die 28 Maii, obtenta rehabilitatione a Rmo P. Generali Thoma de Boxadors, reelectus est, pro quarta vice, in Priorem R. P. HYACINTHUS CORTEN, hujus conventus filius, confirmatus ab Eximio P. Magistro Antonino de Meester provinciali; inchoavit suum prioratum 6a Junii mane hora nona.

39°. 1765. Electus est in Priorem REV. ADM. PATER FRANCISCUS DOLMANS, S. Th. Praesentatus, hujus conventus filius, confirmatus ab Eximio P. Magistro de Meester; inchoavit prioratum suum 20 Junii hora nona.

40°. 1768 die 23 Junii electus est in Priorem FR. CESLAUS ALOFS, S. Th. D. regens primarius Lovanii, hujus conventus filius, confirmatus ab Eximio P. Magistro Augustino Paul, Provinciali; inchoavit suum prioratum 21 Julii vesperi hora 6a.

41°. 1772. 11 Febrii electus est in Priorem F. WILHELMUS KERCKHOFFS, hujus conventus filius, confirmatus ab Eximio Magistro Ceslao Aloffs; inchoavit suum prioratum 21 Februarii.

42°. Notandum est, quod pater Ceslaus Aloffs tantum per biennium fuerit Prior, utpote 5ta Maii 1770 electus fuerit Provincialis et in Junio fuerit electus ADM. REV. P. MICHAEL PAES. qui anno subsequente factus est confessarius monialium de Auderghem in initio Decembris: post hunc

43°. Electus fuit Prior ADM. REV. P. Carolus Erckens, qui per paucas septimanas Prior fuit et mortuus, et sic 11 Februarii electus fuerit Prior ADM. REV. P. WILHELMUS KERCKHOFFS.

44°. 12 Martii 1775 confirmatio in Priorem praelecta fuit in persona FRATRIS CESLAI ALOFS ex provincialis; fuit confirmatus per Eximium P. de Meester, Provincialem.

45°. 18 Junii 1778 (: praevie obtenta habilitatione Reverendissimi Magistri Generalis:) praelecta fuit confirmatio in Priorem

in persona FRATRIS CESLAI ALOFS, Magistri et Ex-provincialis, confirmati per Eximium P. Magistrum Dominicum Hubert, Provincialem.

46°. 1780 die 18 Febr^{ii} electus est in Priorem P. AUGUSTINUS JANSSEN, cujus confirmatio per Eximium P. Dominicum Hubert, S. Th. Doctorem et Germaniae Inferioris Provincialem data, praelecta fuit hora 12ma die 27^{a} mensis et anni ut supra.

47°. 1783 die octava Aprilis electus est in Priorem Fr. JACOBUS LINDEN et ab Eximio P. Antonino Crous, S. Th. Doctore et Vicario Generali confirmatus, quae confirmatio praelecta fuit die 10^{a} ejusdem mensis ante collationem vespertinam.

48°. 1786. die 19^{a} Maii electus est in Priorem F. BENEDICTUS HAERDEN et ab Eximio P. Antonino Crous, S. Th. Doctore et Vicario Generali, confirmatus, quae confirmatio praelecta fuit 20^{a} ejusdem mane circa medium nonae.

49°. 1789. die 26 Maii electus est in Priorem Eruditissimus P. FRANCISCUS DOLMANS S. TH. L. et ab Eximio P. Vincentio Huntjens, S. Th. Doctore, confirmatus, quae confirmatio praelecta fuit 27^{a} ejusdem in prandio hora 12^{a}.

50°. 1792. die nona Junii electus est in Priorem 2da vice FR. WILHELMUS KERCKHOFFS et ab Eximio P. Thoma Crous confirmatus, quae confirmatio praelecta fuit per Franciscum Dolmans, ex-priorem, circa quadrantem post sextam mane, qui de licentia Exim. P. M. Thomae Crous, Vicarii Generalis, resignavit 5ta Octobris 1792.

51°. 1792. die 16^{a} Octobris electus in Priorem pro 2^{a} vice FR. BENEDICTUS HAERDEN S. Th. Praesentatus, eademque die circa 12^{mam} confirmatus ab Eximio P. Thoma Crous, S. Th. Doctore et Vicario Generali.

II.

Historia

Conventus Sittardiensis

S. Ord. F. F. Praedicatorum,

Compendiose redacta ac continuata

a

R[do] D[no] Conrado Dunckel,

Sacerdote Sittardiensi,

cujus pater, Bernardus, maximus
exstitit hujus suppressi conventus amicus.

Hic conventus
sub titulo S. Michaelis
inceptus anno 1626, 29 Sept. suppressus
fuit anno 1797, 29 Novembris; ecclesiaque
mutata in annexam, et monasterium
a Gallis civitati Sittardiensi datum.

Fr. B. C. B. Moulaert, Brugensis,
Ord. Praed. Conv. Gand. Mgr. Novit.
1850.

Eventus Singularis.

Forte non inconveniens esset, saltem non est malum, si hic refero factum quoddam speciale. Pater meus Bernardus Dunckel, sicuti in Historia Ecclesiae infra, p.... in fine retuli, a juventute religiosus hujus conventus fieri cupiebat, factusque fuisset nisi mater ejus semper reluctasset; interim ecclesiae et conventui deditissimus mansit. Optimus ille vir propter morum candorem in tota regione a clero et populo aestimabatur: erat simplex et rectus, et nullus (quod hic dico propter sequentem insinuationem ipsi factam) phantasmatibus aut vanis imaginationibus unquam ducebatur, aut aliquo fanatismo agitabatur.

Jam pluries mihi narravit ea, quae hic refero. Diebus dominicis Laudibus Vespertinis hujus ecclesiae in choro interesse solebat, sed quadam die serius veniens, mansit infra sub organo. Orationi dedito subito vox quaedam interna modo valde impulsivo clare dicebat:

„Patres hujus conventus brevi ejicientur, et ecclesia et conventus relinquentur deserta. Ego tibi impono curam ecclesiae et conventus: ita fac, ut omnia sint parata pro novis Religiosis postea hic venturis".

Pater meus hujusmodi insinuationibus agitari minime solitus, conabatur ista cogitata rejicere et repellere, sed irrito conatu; nam per dimidiam fere horam illa continuabant ejus phantasiam utut reluctantem vi continua occupare, ita ut ea nulla ratione deponere posset. In illo insinuationum momento clare ipsi patefactum est quae postea in conventus suppressione fieri vidit. — Interim rem remisit Deo.

Paulo post, nempe 29 Novembris 1797, constitutus erat in itinere prope Heinsbergam, vaccas empturus; erat enim lanio. Ad vesperam, subito et insolito prorsus casu, anxietate et cura insolitis agitabatur, et insuperabilis quaedam vis ipsi ignota eum cogebat Sittardiam redire, et jugiter in mente habebat, quod Sittardiae aliquid extraordinarium accideret. Interim e coelo ingens cadebat pluvia continuata. Colonus quidam ejus amicus, in cujus domo erat, eum omni ratione, propter pluviam et serotinum tempus, retinere volebat; sed pater meus respondit: „Libenter hic manere vellem, sed nescio quid me agitet. cogor adhuc hac

vespere redire, Sittardiae enim aliquod infortunium accidisse semper mihi in mente est".

Progreditur interim in domum alterius villici, ubi negotiorum causa intrare quoque debebat. Ille patrem meum abire pati nolebat, eumque imprudentiae arguebat, quod per talem tempestatem iter pergeret. Respondit pater, sese ab illo avellens: „Fateor me insipienter agere, sed non possum resistere vi quae me cogit quam citissime adire Sittardiam". Ex hac domo vix egressus pluviae abundantia brevi totus madefactus est, sed accelerat iter; et veniens in pago de Tudder, obvium habet hominem sibi notum. Statim sciscitatus est ab illo, quid novi esset Sittardiae? homo respondit: Certe quid non est, nam Galli omnes Patres Dominicanos e conventu translatos in custodiam posuerunt. Tunc sibi ipsi dicit (B. Dunckel): „En certe causa anxietatis tuae". Venit Sittardiam citissime et mutatis vestibus, cibisque corpore refecto, adit conventum et ipso duce (cognoscebat enim omnia loca omnesque cameras ejus), aliorum auxilio vasa sacra, vestes sacras mobilia multa (desuper *thesaurum* (1) fere millionis francorum constantem ex vestibus sacrisque vasis, aliis pretiosissimis supellectilibus pertinentibus ad nobilem abbatiam Sororum, ni fallor, S[ae] Gertrudis Lovanii, hic ob metum Gallorum depositis) e manibus Gallorum eripuit, custodivit et postea ecclesiae et Patribus reddidit uti postea in sequenti historia referam. Vestes sacras fere omnes, consentientibus Patribus, utilitati ecclesiae retinuit et toto vitae suae tempore pro ecclesiae et conventus conservatione laboravit. Thesaurum illum postea ad urbem Lovaniensem integrum remisit. Patres vero, conscientia ducti, vestes sibi retinere noluerunt, quia conventui onus incumbebat fere mille et ducentarum missarum fundatarum.

Quis jam discernet, num ea, quae patri meo in Laudibus vespertinis et in itinere acciderant, fuerint imaginationes, an insinuationes? Certe ea non refero ut quaedam mira, sed tantum ut rem sat singularem. Ecclesia et conventus jam hoc anno 1845 integra et bene conservata adsunt, laborante potissimum patre meo (anno 1840 10 Junii piissime defuncto) quod Deus optime scit. Num

(1) Hic thesaurus integer postea a patre meo dictis Religiosis Lovanii redditus fuit, nec quidquam pro suo labore ab illis desideravit aut obtinuit.

erectio existentis novi collegii per *istos novos religiosos* designata sit, an vero postea novi religiosi, volente Deo, introducendi sint, tempus docebit. Certum interim est ea, quae Deus in sua Providentia decrevit, ventura esse.

Historia localis et personalis Ecclesiae annexae et dependentis ad S^m Michaelem Archang. Oppidi Sittardiensis in Vicariatu Apostolico Limburgensi 1850.

Quaedam praemittenda de conventu Sittardiae.

Existebat Sittardiae ab anno 1626, vigesima nona Septembris, conventus R. R. Patrum S. Ord. Praedicatorum. Numerus Patrum et fratrum laicorum una erat 25 ad 30. Patres profitebantur scholas latinas, sub titulo: *Gymnasium Beati Alberti Magni.* Cum circa annum 1780 Sittardienses incolae illustrem quendam Episcopum, Suffraganeum Ecclesiae Leodiensis Sittardiae Sacramentum Confirmationis administraturum, maximo honore suscepissent, dictus Episcopus ab Ill° Episcopo et Principe Leodiensi, sub cujus spirituali administratione Sittardia regebatur, impetravit, ut Patres Praedicatores hujus conventus, tanquam bonae notae Theologi agniti, possent publice sacram Theologiam docere, non tantum pro alumnis Ordinis, sed etiam pro aliis studiosis apud cives habitantibus. Ex hac schola theologica multi pietate et scientia commendabiles sacerdotes prodierunt. Numerus studentium totius Gymnasii et Theologiae erat 100 ad 150 juvenes. Patres desuper munere Vicariorum Parochiae in audiendis confessionibus et in aegrotis Sacramenta administrando fungebantur, consentiente bona pace R° D° Pastore Sittardiensi, qui non secum adjunctos vicarios in munere pastorali habebat in ecclesia collegiata S^ti Petri, ubi erat capitulum 12 fere canonicorum et sex beneficiatorum (Hoc Capitulum fundatum erat saeculo decimo tertio per Comitem Walramum Falcobergensem (?). Ultimi canonici et beneficiati vitam ducebant piam et modestam).

Per digressionem liceat hic addere, quod Sittardiae quoque existebat conventus Religiosarum ejusdem Ordinis S. Dominici. Personale erat ordinarie 15 ad 20 religiosae cum sororibus conversis. Initium hujus conventus fuit 1649. Duae nempe religiosae

nomine M. Sibilla Bronkhorst et M. Ida Crokx Brugis in Flandria Sittardiam venerunt, primaque Ordinis fundamenta posuerunt. Generalem suppressionis sortem, jubente Napoleone, subiit 1802. Religiosae praeter vitam contemplativam habebant speciem quamdam paedagogii (Pensionnat) Praeter reliquas religionis virtutes, moniales istae bene ad mentem S. Dominici cantare poterant: *Cibi potusque parcitas;* et vesperi: *Fratres sobrii estote*, hoc est, vitam ducebant sobriam in cibo et potu (1).

Patres (Dominicani Sittardienses) praeter alias virtutes monasticas, noti erant ut vere animarum zelatores; rigidioribus tamen Thomistarum principiis (!) adhaerebant; in multis viciniae pagis praemissariorum, confessariorum et praedicatorum munere fungebantur.

Ex hac regione hîc studentes et ecclesiasticum statum non amplectentes, in suis pagis ad dignitatem consulis, scabini, notarii et aliarum functionum elevabantur. Pietate erga Deum et charitate in proximum a Patribus imbuti, in rebus arduis Patres consulebant, nec tunc temporis fiebat, ut hodie, ubi laici (functionarii) publico munere fungentes, casus quoscumque proprio marte, per fas et nefas saepe, proh dolor! resolvere possunt postposita ecclesiastica justitia et theologica scientia.

Devastans omnia bona Respublica Gallorum exigebat anno 1790 et seqq., impium jusjurandum a publico munere fungentibus, in quo fidelitatem jurare cogebantur Reipublicae constitutionibus, et odium regiae Gallorum familiae. At consules, scabini aliique pietate, ut munus exigebat, ducti, Patres, priscos suos magistros, quid hic faciendum esset, consulebant. Religiosi non directe sed indirecte respondentes, dixerunt: „Nos in tali casu constituti hoc impium juramentum minime praestaremus", digna sane christiani theologi responsio. Hoc audito, Gallorum commissarius Trajecti ad Mosam degens, Parisios Patres denunciat. Gallicanae Reipublicae Praefecti ad Generalem Wetzlariae in Germania commorantem secretum mittunt mandatum, Patribus postea manifestandum. Generalis ergo iste centum militibus stipatus Sittardiam

(1) Administratio pauperum, auxilio subpraefecti Aquisgranensis a Sittardiensibus hic multo honore cumulati, totum earum conventum pretio 3200 fere francorum emit.

venit anno 1797 28[a] Novembris et Patres prandium sumentes inopinate comprehendit, captivos tenet, et altera die curribus impositos ultra Wetzlariam ducit; ubi ultra Reipublicae limites constitutis in agro sub dio, Praefectorum mandatum praelegit contra illos datum, sic sonans: „Vous êtes accusés d'avoir prêché „le fanatisme; pour cela nous vous avons transportés hors du pays „comme des ennemis de la République et si vous osez encore „mettre le pied sur son territoire, vous serez fusillés sur le „champ".

Tunc Patres isti vere pauperes et consilii inopes alios adierunt istius regionis conventus, ubi benigne excipiebantur. Dura supradicta sententia a Gallis postea revocata, Patribus ad lares redire licuit.

Ecce quomodo ista violenta Patrum a Gallis ejectio ab uno ex Patribus narratur:

„Uitjaging der Predikheeren.

„Op den 28[sten] November van het jaar 1797 is de Fransche „Generaal, Charpentier genoemd, het klooster binnen getreden, „en heeft de geheele gemeente uitgejaagd.

„Den 29[sten] heeft hij de acht oversten naar Julich vervoerd „(*Gallice*, Juliers) en den 30[sten] de overige religieusen of kloos- „terlingen, die 30 in getal waren.

„Op den 1[sten] December zijn wij allen te zamen naar de stad „Keulen vervoerd geworden.

„Den 2[den] naar Bonn, alwaar wij op het schip den nacht heb- „ben doorgebracht.

„Den 3[den] uit de landstreek Linten in eene herberg.

„Den 4[den] in N...., ook in eene herberg.

„Den 5[den] naar Confluens (Gallice Coblence germanice Coblenz) „in den namiddag en 's avonds naar den berg, *Thabor* genoemd, „bij de Minnebroeders.

„Den 6[den] naar Limburg tot Lahnen, bij de Minnebroeders, die „weinig herbergzaam waren.

„Den 7[den] naar Weilbourg alwaar wij door de inwoonders in „het schoolhuis goed gespijsd werden.

„Den 8[sten] naar Wettelaar (Wetzlar), bij de Minnebroeders, die „zeer herbergzaam of hospitaal waren, alwaar wij van zekere „Mevrouw, van den Lutheraanschen godsdienst dagelijks chocolade

„en van den Heer Lutgens, kanselier van Roermond, alsmede „van den Heer Von Sax dagelijks een glas wijn, en ook onze „sententie ontvangen hebben.

„Den 12den naar Augsbourg, in de abdij van de Bernardinen, „alwaar wij acht kroonen tot aalmoes ontvangen hebben.

„Den 13den naar Habenstadt in het Augustiner klooster, en „aldaar, een half uur van de abdij *tot Nieldaa* genoemd, hebben „ons de franschen verlaten.

„Den 15den zijn wij met wagens in de abdij van Frankfort aangekomen.

„Den 16den boven Meins (Mayence *latine* Moguntium) alwaar „wij begonnen ons te verdeelen) in Keizerstadt, in de abdij van „de Benedictinen.

„Den 18den te Aschaffenbourg bij de Capucinen.

„Den 19den ben ik en Fr. Pius in Wahlstadt gekomen.

„Den 20sten in het dorp N. alwaar wij den nacht hebben door- „gebracht.

„Den 21sten tegen den middag, bij den heer Pastoor, broeder „van de abdis van Amorbac, te zamen met de eerwaarde heeren „Willem Cyssin en Fr. Kijans; die behalve een goed middagmaal, „aan ieder van ons eene halve kroon gegeven heeft. Op het ver- „zoek van zijne nicht, zijn wij 's avonds in de abdij van de „Benedictinen te Amorbac aangekomen en ontvangen geworden, „alwaar ik voor mij en F. Pius een paar schoenen heb gekregen, „en alwaar wij tot den 29sten goed gespijsd zijn geworden.

„Den 29sten zijn wij vertrokken naar Waltduren, bij de Capucinen.

„Den 30sten naar Haatheim bij den Pastoor, die een zeer beleefd „en vriendelijk man was; doch ik heb aldaar gedurende drie „dagen geene mis kunnen lezen, omdat ik geene patenten of ver- „zekeringsbrief bij mij had.

„Den 1sten Januari 1798, namiddag, ben ik in Bisschofsheim „gekomen bij de Minnebroeders.

„Den 2den in een zeker Lutheraansch dorp drie kwartier uurs „van Mergentheim gelegen; alwaar ik verbleef om den moeije- „lijken en slijkachtigen weg, die aldaar was, en om de sneeuw „die omtrent vier uren 's namiddags viel.

„Den 3den 's morgens om 9 uren zijn wij te Mergentheim bij

„onze confraters aangekomen; alwaar ik verblijf, doch onder zeer „lastige voorwaarden". *Sic ille* (1).

Pater meus Bernardus Dunckel a juventute conventum hunc (Sittardiensem) ingredi cupiebat ut Religiosus, sed semper reluctabat ejus mater, quia, ut vidua, illius auxilio in lanionis negotio indigebat; ideo tandem, suadentibus conventus Patribus, in saeculo mansit Pater meus, conventui interea et Religiosis manens deditissimus. Religiosis ergo in die suppressionis in carcere seu custodia detentis, Galli conventum occupant, sed etiam, jubente Generali, civilis erigebatur custodia, quia milites spoliare volebant.

Pater meus hujus custodiae nominabatur praefectus. Hic ergo aliorum civium adjutus auxilio, plurima conventus mobilia servavit et Patribus postea remisit, et potissimum sacras vestes omnes et ornamenta altarium in domum suam detulit et conservavit, donec ea, annuentibus Patribus, huic ecclesiae remisit. A die suppressionis (Nov 28, 1797) usque ad diem sui obitus 1840, 10a Junii, innumera fecit, omnia suscepit, nihilque intentatum reliquit pro conservatione aedificiorum conventus, et pro retentione Ecclesiae ejusque reviviscentia, neglectis idque saepissime propriis negotiis, datisque quam plurimis e propriis atque pura intentione; pro quibus, ut recte confidimus, Deus ipsi fuit propitius adjunxitque agmini S. Dominici in coelesti Beatitudine.

Ecclesia clausa.

Omnia instituta ecclesiastica in Gallia et Belgio ab anno 1792 et seq. *(verius dicitur, ab anno 1797)* jam suppressa erant. Hae nostrae Regionis Juliacensis et aliae Germaniae partes quidem

(1) Het klooster was bij de opheffing samengesteld uit de volgende leden, die alle vervoerd werden:

P. Crous, prior; P. Cals, onder-prior; P. Herffs, magister; P. Haerden, presentatus; P. Linden, jubilarius; P. Pius Keulers; P. Gons. Jongen, en Br. Pius, *op eene kar;* P. Eissen, professor; P. Beugels, lector; P. Zelis, procurator; P. Willems, P. Welffens, P. Peulen, P. Kallen, P. Bisschop, P. Mersmans.

De vreemde Paters: P. Schramen; P. Otten; P. Mertens; P. van Werths; P. Schravers en P. Schwaneberg.

Leeken Broeders: Dominicus, Hyacinthus, Benedictus, Alfonsus, Thomas, Dominicus Johannes.

J. Russel. *Kronijk van Sittard.* blz. 81.

a Gallis occupatae, sed nondum Reipublicae Gallicae unitae erant; ideo generalis conventuum suppressio anno tantum 1802 accidit.

Ejecti ergo fuerunt Patres Sittardienses quinque circiter annis ante generalem devastationem, et ecclesia conventus clausa mansit usque ad annum 1802. Circa annum 1799 omnia ecclesiae mobilia interna, organum scilicet, campanae, etc. etc, jubente omnia devorante Republica, publice vendita fuerunt. R. Pater Zelis, conventus quondam Procurator, Pater meus (Dunckel) aliique cives, summâ pecuniae ex diversis fontibus collectâ, omnia haec pretio 1900 francorum emerunt et postea ecclesiae tradiderunt (1).

Anno 1802, ex concordato inter Summum Pontificem Pium VII et Consulem Napoleonem inito, creatur Dioecesis Aquisgranensis, Parochia Sittardiensis separatur a Dioecesi Leodiensi et Aquisgranensi unitur.

Dominus Marcus Antonius Berdolet, vir pietate et zelo conspicuus, Episcopus Aquisgranensis constituitur. Illustrissimus hic Antistes hanc ecclesiam iterum 22a Augusti 1802 aperuit, post clausuram quatuor annorum, octo mensium et 22 dierum, et publica officia divina de novo celebrari jussit.

Fata Ecclesiae apertae sub titulo S. Michaelis Archang Patroni.

Reverendus Pater Ludovicus Sloun, Prior F.F. Praedicatorum Tungris, Revdus Dominus Leurs, Cruciger, et Rdus Pater Severius Capucinus officia ad interim celebrabant: erant omnes tres Sittardienses. Anno 1803, 29 Martii R. D. Gerardus Dumont, Sittardiensis, Ordinis Praemonstratensis, ab Illustrmo Episcopo Aquisgranensi nominatur Rector hujus Ecclesiae: desuper Episcopus simul et Praefectus Gallorum Departimenti Rurae constituunt quatuor *Provisores* seu *Magistros Fabricae*, nempe D.D.

(1) De hac traditione possidet Ecclesia hodierna inter sua documenta actum publicum, *sur timbre;* hoc factum est suadente Ep°. Aquensi anno 1807 defuncto, ne unquam aliquis haec mobilia posset reclamare, aut vi civili eripere. Patres ex his mobilibus non tantum nil desideraverunt, quin potius sacra privatim adhuc legi interdum curarent, propter onus *mille ducentorum* Sacrorum quo Conventus oneratus erat.

Joannem-Baptist Engelen P. J. Houben, Herm. von Mulcken, et patrem meum, Bernardum Dunckel, pro hac ecclesia. Boni cives multum ob apertam de novo ecclesiam gaudebant, sed non omnibus hoc placebat, non enim deerant qui suppressam illam esse cuperent. Nam tempore impii juramenti, Galli in urbe Trajectensi et aliis in pagis parochiales ecclesias per quatuor aut quinque annos clauserant; ast parochialis Sittardiae, Galliae Reipublicae nondum unitae, ecclesia aperte et libera erat. Jam vero fideles Trajectenses aliique plurimi ex aliis pagis undique Sittardiam ad parochiale templum confluebant, Sacramenta suscepturi et sacrum audituri, unde non pauci ex concivibus meis multum temporale lucrum capiebant. Pace vero Ecclesiam inter et Gubernium restituta, apertisque Trajecti et alibi ecclesiis statim ista extraneorum affluentia cessavit et concives mei per se temporali isto lucro destituti fuerunt. Cum vero mercenarii isti homines apertam visitatamque Sancti Michaelis ecclesiam cessantis lucri causam, licet falso, arbitrarentur; ex hac futili occasione omni veritate destituta duae paulatim exsurgebant in civitate partes; una nempe ecclesiae conservationem, altera ejus destructionem seu clausuram volentium. Hac de re utraque pars multa ad Episcopum Praefectumque Aquenses et fecit et scripsit. Tandem Illustrissimus Antistes Sittardiam anno 1806 veniens Confirmationis Sacramentum administraturus, rem inquisivit et totus fuit pro ecclesiae conservatione; nam jam antea illam ut secundam parochiam erigere voluerat, uti sequens pagina docebit. Supra ecclesiae portam legebatur: ConserVa aC protege nobIs aeDeM hanC.

Episcopus ingrediens respondebat: Conservabo. Galli in isto imperio 40,000 ecclesias Parochiales conservare volebant: Episcopi componere debebant catalogum Parochiarum in suis respective dioecesibus conservandarum, illumque Parisios pro obtinenda confirmatione mittere. Episcopus Aquensis, facta nova dioecesios organisatione, idem fecerat ecclesiamque S. Michaelis posuerat inter numerum Parochiarum, tamquam secundam civitatis Parochiam (1).

(1) Episcopus hoc jam fecerat ante Visitationem Episcopalem Sittardiae anno 1806, cum enim eam visitaret, jam tum Parisiis de numero Parochiarum deleta erat. Eam ergo ut annexam conservari studuit ;

Sed istius templi adversarii eo laboraverant, ut per fautores quos sibi inter Parisienses Senatores acquirere sciverant, haec aedes divo Archangelo sacra de numero parochiarum Parisiis a Gubernio deleretur: et sic ipse Episcopus in sua exspectatione sese frustratum videbat. Si tota haec controversia, seposito partium studio, inspicitur, fateri debemus, unam ecclesiam parochialem valde magnam pro hac urbe sufficere; sed cum dicta S. Michaelis ecclesia jam subsistat, quare non retineretur pro majori Dei gloria, pro incremento divini cultus, et pro reliquis piis operibus quae non fierent casu quo haec non subsisteret? Ecclesia quippe Romana, pia Mater nostra, omni tempore in eo fuit, ut cultum divinum omni discreto modo augeret. Eodem ergo spiritu animatus Episcopus Aquensis postea a Napoleone petivit et impetravit, ut haec aedes, qua ecclesia annexa, pro publico officio conservaretur; quod concessum est juxta Decretum Imperiale, duodecimae Julii anno 1806: *L'Eglise de S. Michel à Sittard, Département de la Roer, est conservée définitivement comme annexe et chapelle auxiliaire* (1). Hoc decretum reperire est in actibus Praefecturae Aquensis anni 1809, pag. 450. Haec archiva jam conservatur in Palatio Gubernii, platea vulgo *Klein Kölnstrasse.* Consul de Tudder conservat quoque in suo secretariatu haec acta seu, ut jam dicimus, *Mémorial administratif.* Imperator Napoleon Conventum F. F. Praedicatorum oppido Sittardiensi ad semper concessit.

Prosecutio Nominum R. D. D. Rectorum etc.

Domino Dumont, supra nominato, Pastore in Hillensberg denominato, Episcopus R. D. Guillelmum Palmen, Sittardiensem, Ordinis Canonicorum Regularium sancti Augustini, Rectorem nominavit; hic postea factus Pastor in Wehr, cum ei Rev. Adm. Dus Fonk, Vic. Gen. offerret parochiam de Hillensberg, ex morbo Dni Dumont vacantem, locum majoris lucri temporalis, minorisque extensionis localis, responsum dedit religiosi sacerdotis di-

(1) Ecclesia S. Michaelis gaudet omni jure sacelli (vel Chapelle) seu ecclesiae secundariae, cui provisum de Vicario residenti, et in qua, paucis exceptis, fiunt officia divina, uti in ecclesia parochiali, pro publico.

gnum et R°. D°. Vicario Generali valde quoque acceptum. *Contentus sum*, ajebat bonus ille vir, *cum sponsa cui in Domino sum desponsatus, et nefas esse putarem illam dimittere et aliam ducere, turpis lucri gratia; si autem R' D^no^ Superiori meo aliter visum fuerit, meque mittendum judicaverit in Hillensberg, filius sum obediens.*

Mansit ergo in Wehr; ubi postea debili sanitate et senio confectus, hanc curam sponte demisit, et in eodem loco privatus obiit, exempla relinquens ab omnibus imitanda.

Post R. D. Palmen nominatus est Rector R. D. Andreas Opgenhaven, Ord. F.F. Minorum S. Francisci, Sittardiensis, mense Martii anni 1812, usque ad annum 1814, quo tempore ponens animam suam pro amico suo D. Wemans Canonico aegrotanti, febre contagiosa corripitur, ut dicitur, ei nempe Sacramenta administrando et eum visitando, et post aliquos dies in Domino mortuus est. R. D. Canonicus Wemans, Cantor et Canon. S. Jacobi Leodii, vir vere pius, senio jam confectus erat anno 1814. Tunc temporis castellum de Limbricht adhibebatur pro receptione militum aegrorum ex bello russico redeuntium. Dominus Cantor prae desiderio palmae Martyrii, ponendo namque animam suam pro istis miseris militibus Gallis, petivit et obtinuit a R°. adm. D°. Vicario Generali Fonk, jurisdictionem audiendi confessiones: adjunxit ergo se R.R.D.D^is^ Jacobo, Sittardiensi Pastori, Domino Page, Pastori de Limbricht (prope Sittard), Domino Willems Pastori Susterensi et Domino Rosen, Vicario residenti in Guttekoven, in suscipiendis confessionibus, et auxilium spirituale praebendo morientibus militibus. Voti compos, contagioso corripitur morbo et post aliquos dies, in Domino moritur, secumque, ut recte confidimus, adjunctum habet in Agni Nuptiis R^dum^ P. Opgenhaven ejus in extremis auxiliatorem. Dominus Wemans, Ex-consul Sittardiensis, est frater dicti Domini Cantoris. Propter penuriam Sacerdotum Curatorum, ecclesia Rectore destituta est ab anno 1814 usque ad annum 1823. Ideo ab anno 1814 usque ad annum 1817 R. P. Zelis, quondam Procurator in hoc conventu, Summum Sacrum diebus Dominicis et festivis cantabat, aliique reliqua exequebantur officia.

Ab anno 1817 usque ad annum 1823, idem fecit Dominus Canonicus Rutten, adjutus ab aliis pro minoribus officiis sed

dolendum erat tunc temporis, conciones inter missarum solemnia non haberi, praeter in diebus solemnioribus, quando R. Dominus Pastor Jacobi, vel alius, ad Completorium instructionem habebat. Usque ad annum 1823 sustentatio ecclesiae et salarium Rectorum proveniebant ex largis parochianorum eleemosynis.

Pater meus archi-eleemosynarius, sub se habebat colligentes has retributiones, ex quibus sustentabatur ecclesia et ministri solvebantur. Cum autem hi sacerdotes, ut religiosi suppressi, annuam pensionem a Gubernio haberent, modesto salario in ecclesia contenti erant.

Hic observare convenit, suppressos utriusque sexus religiosos etsi in saeculo positos et libertate gaudentes, in hac regione vitam quoque religiosam et exemplarem passim duxisse. Idem dicendum de Canonicis suppressis.

Cum jam defuncto Domino Pastori Jacobi successerit Dominus Jansen (hucusque Pastor in Brunssum) qua Pastor et Decanus Sittardiensis; curavit hic, ut nepos ejus N. N. Jansen, neo-sacerdos a Reverend^{mo} Vicario Generali Leodiensi Domino Barrett (sub cujus administratione spirituali Districtus Sittardiensis jam a mense Maio 1822, substitutus erat) nominaretur quâ Rector hujus ecclesiae, nempe 25^{a} Augusti 1823 venit. Gubernium ei 100 florenos, uti solebat, solvit; et communitas Sittardiensis, ab anno 1825, 300 francos Rectori annue contribuit. Sic Deus ecclesiae providit: defuncti siquidem paulatim erant ecclesiae benefactores, ad ejus sustentationem contribuentes.

Dominus Jansen, Rector, circa annum 1826, nominabatur Pastor in Born, et jam est Professor SS. Scripturae in Seminario Ruraemundensi. Ei, qua Rector, successit per annos fere 5, Dominus Gillis, postea Pastor prope Leodium.

Anno 1832 venit Sittardiam, ut Rector, vicarius ex Rothem, Dominus Henricus Bonnen. Hic multum auxit reditus ecclesiae, non solum ex collectis eleemosynis nova scamna conficiendo, sed etiam plurima scamna parochianis elocando; ita ut ecclesia hisce aliisque reditibus, sine eleemosynarum collectione, uti antea solitum, facilius sustineri possit. Sic concordia res parvae crescunt; discordia magna dilabuntur.

Defuncto, anno 1845. 30^{a} Martii Domino Bonnen, successit, cunctis applaudentibus, qua Rector, R. D. Joannes Hensen, Collegii

Director, qui studium et convictum in conventu, sub auspiciis Illust[mi] Domini Episcopi, Administratoris Apostolici Vicariatus Limburgensis erecti, dirigit. Oremus, ut Ecclesia pergat florere in Spiritu Sancto, et ut conventus maneat in manibus catholicis.

NB. Circa annum 1839 R. D. Pastor loci Sanctae Gertrudis, Dominus Vrancken nominatus est Decanus Sittardiensis, anno vero 1847 factus Episcopus.

Initio anni 1841, erectus est Vicariatus Limburgensis, Domino Paredis illius Illustrissimo Administratore Apostolico et Episcopo in Partibus.

De Collegio Sittardiensi.

Anno 1813 R. D. Kallen, Sacerdos, in hoc conventu privatum incoepit collegium. Ab initio multum floruit, sed deficientibus postea scholaribus incoepto valedixit anno 1841. R. Patres Dominicani novi conventus Gandavensis (incoepti 7 Decembris 1835) de rerum statu a Bernardo Dunckel et Godefrido Timmers, (obiit anno 1849) ecclesiae et conventui deditissimis, admoniti sedem figere jam diu meditabantur, et semel et iterum tentaverant. Anno 1841 initio Decembris R. P. Prior, Ignatius Fernandez, Hispanus, famosus Theologiae Lector (uti probavit Lovanii eodem anno, disputando publice cum primo SS. Canonum Doctore Domino A. Kempeneers, idque applaudentibus omnibus auditoribus) qui anno 1842 ad Missiones transmarinas De Caïenne profectus, anno 1844 ibi mortuus est, et P. Moulaert (scriptor hujus et primus filius conventus Gandensis) Gandâ Sittardiam adveniunt et a civili Magistratu conventus locationem *gratuitam* petierunt et *omnium votis* obtinuerunt, promittentes *gratis* dare lectiones juvenibus Sittardiensibus; intendentes ibidem et vitam monasticam et antiquum eorum collegium reintegrare. Ast hoc non multum placuit Domino Vrancken, Decano, quare sequenti die Ruraemundam ad Illustrissimum Episcopum Paredis nos contulimus, qui nos sat frigide recepit, promisitque se nihil acturum contra nos, (at non, quod laboraret pro nobis). Licet ergo cunctis applaudentibus, res nobis bene succedere videretur, saltem a parte Magistratus civilis: attamen propter nimia, quae nobis clanculo a clero praecipue a Domino Vrancken suscitabantur obstacula, rei

intentae valedicere coacti sumus (1). Anno sequenti 1842, multum pro eodem negotio, licet frustra, laboravit R. P. Van Zeeland, Provincialis Hollandiae, anno 1845 defunctus.

Anno 1842 3ᵗ Octobris novum collegium sub auspiciis Illustr^mi Episcopi Paredis, Administratoris Apostolici Vicariatus Limburgensis, dirigente R. D. Hensen, de quo jam supra, hic exortum est. Ast hocce praesenti anno 1850, jam ad exitum perventum erat. Quid ergo clerus saecularis efficiet, ne iterum cadat collegium? Noluerunt Dominicanos, ad conventum et ecclesiam istam verum jus habentes, et qui ante destructionem se ibi tam laudabiliter gesserant. En, quid ad me, sub data 15ᵃ Septembris 1850 ex hac urbe scriptum est. „Meermaals hebben verscheidene „Religieuze Orden Inquisitien gedaan, schrijftelijke of persone„lijke tot bekomen van Uw klooster te Sittard. Ik heb UE. dit „nooit gegeschreven, wel wetende, dat alle deze inquisitien zon„der resultaat bleeven. Over omtrent vier maanden, was spraak „van Hollandsche Jesuiten. Ik wist niet wie deze zaak beweegd „had Ondertusschen Mgr. Paredis, onze Heer Deken, de Burge„meester, de Raad, de geestelijkheid, met een woord, alles zonder „uitnaam, was voor de Jesuiten. Maar zooals ik wel vooruit zag, „de Jesuiten wilden het collegie op zich niet nemen. Alsdan „kwam de Heer Hensen, Directeur van het college en Rector „der Kerk, op de gedachte, aan den Provinciaal der Jesuiten te „Amsterdam, twee Jesuiten te vragen als Professoren, geheel en „al op zijne kosten. Dit heeft de Provinciaal aangenomen en „met October (1850) zullen twee Paters komen om Sexta en „Quinta te geven . . . ."

Qualem exitum postea ista res habitura sit, nescio. Hucusque omnia evenerunt, sicut jam anno 1841, quasi praedixeramus, cum audito et viso Domino Vrancken, R. P. Fernandez diceret, istum Dominum Pastorem et Jesuitice loqui, et contra nos, sed pro Rev^is istis Patribus stare.

Interim 19ᵃ Septembris ultimo elapsa, copiam istius supradictae

---

(1) Na het mislukken der eerste onderhandeling schreef G. Timmers den 25 Dec. 1841 aan P. Moulaert: „Niet eens maar meermaals dagelijks vragen de inwoners van Sittard als ook der omliggende dorpen mij, of de goede paters in het kort komen". — *Archief Prov. Dom. Coll. P.*

Epistolae transmisi ad R. A. P. I. Raken, Vicarium Provincialem Roterodami (1).

Huic historiae finem imposui hac 8ᵃ Octobris 1850.

Fr. Bruno Carolus Bern. Moulaert O. P.
Conv. Gandensis.

---

(1) Dit relaas van P. Moulaert strookt niet geheel met hetgeen hij vroeger schreef. Den spijtigen toon zal men moeten vergeven, als men bedenkt, hoe zwaar het hem moest vallen uit het erfdeel zijner vaderen te worden verstooten. — Deze brief uit Sittard was afkomstig van den Eerw. Heer C. Dunckel, bij wien de voorvaderlijke Dominicaansche sympathieën ver beneden het vriespunt waren gedaald.

III.

Index Alphabeticus Fratrum Conventus Sittardiensis.

ALOFS. R. P. Ceslaus, (in saeculo Joannes) ex Hoensbroeck, indutus 30[a] Augusti 1729, professus 27[a] Sept. 1730, quondam per plures annos in Seminario Ruraemundensi et Lovanii Regens Primarius, Ex-provincialis et hic in conventu tertio actualis Prior, mortuus est anno aetatis 68, die 4 Febrii 1780. Electus Prior 23 (1) Junii 1768; 5 Maii 1770 Provincialis; Prior 12 Martii 1775, 18 Junii 1778.

BACHUYS. P. Vincentius Susterensis Juliacenis, indutus 14 Aprilis 1659; prof. 18 Maii 1660; bis hujus conventus supprior, obiit aetatis anno 49, 9 Decemb. 1688. Institutus fuerat hic. S. Theol. Lector moralis 16[a] Oct. 1674 ab Ex. P. Fr. Remond.

(1) † BARBISSON. Fr. Ludovicus. Indutus 5 Apr. 1655; prof. 9 Sept. 1657, obiit 21 Jun. 1694.

---

(1) NB. Crux ista † indicat *Fratrem Laicum.*

(1) Rogatur Reverendissimus quatenus dignetur promovere ad gradum praesentaturae P. Ceslaum Alofs, aetatis 39, professionis 21 qui tres cursus philosophicos complevit, duos Lovanii, unum Sittardiae, per sexennium praelegit S. Scripturam in Seminario Ruremundensi, item per triennium subregens, modo regens et examinator synodalis.

Acta Cap. Prov. Lovanii 1751.

1755. Die 2 Aug. P. Ceslaus Alofs fit licentiatus.

1758. Die 30 Dec. P. Ceslaus Alofs, regens Seminarii Ruremundensis, fit Magister Theologiae in locum defuncti patris Andreae la Forette.

Reg. Mag. Gen.

Rogatur Magister Generalis ut velit regentiam primariam Lovaniensem conferre Eximio fratri Ceslao Alofs, S. Th. Magistro, conventus Sittardiensis, aetatis 50, professionis 32 qui tres cursus philosophicos, unum in suo conventu nativo et duos in studio Lovaniensi, trina publica praesidentia complevit, in Seminario Ruremundensi per 6 annos professor S. Scripturae, singulis annis publice praesedit et nunc ejus-

BASTOIGNE. P. Jacobus, Silvae Vuchtensis. Indutus 19 Dec. 1697; prof. 26 Dec. 1798; ob. 28 Nov. 1740.

† BECKERS. F. Vincentius. Natus anno 1635: indutus 5 Ap. 1650; prof. 4 Aug. 1659; ob. 25 Dec. 1683.

BECKERS. P. Joannes, Sittardiensis. Natus 8a Junii 1678, indutus 30 Junii 1697 prof. 22 Julii 1698; hujus conventus olim et Tungrensis bis Prior et Praedicator Generalis.

P. J. Beckers, in Seminario Ruraemund. Philosophiae Lector, electus Prior Sittardiae anno 1713 et 6 Oct. 1735. Obiit 15 Junii
(1) 1740.

BELLEN. P. Antoninus (in saeculo Servatius) Sittardiensis. Ind. 17 Dec. 1714; prof. anno 1715. Praed. Gener. anno 1743. 1744. 8 Nov. Conf. Monialium nostrarum Sittardiae. Obiit 5 Oct.
(2) 1750.

(3) BELLEN. P. Thomas, (in saeculo Bosilius) Sittardus. Ind. 8a Nov. 1707, prof. 27 Dec. 1708; factus deinde Pastor de facto in Hoogerheiden, ubi obiit.

BELLEN. P. Theodorus, Sittardus. Ind. 12 Dec. 1747; prof. 1749;
(4) Praed. conf. et Philosophiae Lector. Obiit 30 Martii 1766.

† BEDLER. Fr. Jacobus de) Calcar. Cliviae natus anno 1641; ind. 19 Junii 1661; prof. 4 Aug. 1663; obiit 31 Oct. 1689.

---

dem Seminarii per 12 annos Regens primarius, quo tempore decies publice praesedit, ad minus per 15 annos examinator synodalis.

Acta Cap. Prov. Bruxell. 1762.

1764. Die 2 Junii P. Ceslaus Alofs fit regens primarius Lovaniensis.

1770. Die 20 Maji. P. Mag. Ceslaus Alofs, canonice electus in provincialem, confirmatur.

1778. Die 25 April. P. Mag. Ceslaus Alofs ex-provincialis rehabilitatur ad secundum prioratus triennium in conventu Sittardiensi.

(1) 1711. Die 7 Nov. P. Joannes Beckers confirmatur in officio lectoris philosophiae in collegio Ruremundensi ad instantiam Rectoris dicti collegii.

Reg. Mag. Gen.

(2) 1743. Die 13 Julii. P. Antoninus Bellen fit praedicator generalis.

Reg. Mag. Gen.

(3) P. Thomas Bellen was bijna 50 jaar pastoor te Hoogerheiden en overleed aldaar omstreeks het laatst van Juni 1760. — Krügers. *Gesch. Bisdom Breda.* Dl. III. blz. 460.

(4) In conventu Sittardiensi obiit R. R. Theodorus Bellen, actualis philosophiae lector.

Acta Cap. Prov. Lovan.

· BENTINCK. P. Henricus De) Nobilis, ex Wolfradt, filius Gen[si] D[ni] Philippi Wilhelmi, quondam Ser[mi] Principis Neoburgensis Supremi Aulae-Praefecti, et Satrapae in Millen et Born, etc. Ind. 3 Februarii 1669; prof. 16 Feb. 1670 profectusque est Romam 3 Nov. 1672 cum Ex. P. Mag[ro] Harneij, Praed. et conf. Obiit 31 Julii 1721. (Bentinck voerde een zilveren Andreas-kruis op een veld van azuur.)

BEUGELS. P. Raymundus, in saeculo, Joannes, Matthias, Judas Thaddaus, ex Bracht, sub parochia de Oirsbeek. Ind. 21 Aug. (1) 1781; prof. 3[a] Sept 1782.

† BEUMERS. Fr. Dominicus, in saec. Joannes, ex Birghden. Ind. Martio 1749; prof. 4 Martii 1751.

N.B. In Actis Cap[i] P.P. dicitur admissus ad Professionem 26[a] Julii 1761. Ergo hic error.

BISCHOFFS. P. Sebastianus). Sylvae Vuchtensis, intravit Ordinem (2) infra annos 1770 ad 1780.

BLOER. P. Thomas Van). Tungrensis, natus anno 1634; ind. 30 Jan. 1656; prof. 11 Feb[rii] 1657; sacerdos 1659. Praed. et confess., iteratis vicibus Procurator. Obiit 10 Martii 1693.

† BLONDEEL. Fr. Guillelmns). Cortracensis. Ind. 11 Maii 1684; prof. 3 Junii 1687. Obiit 7 Mart. 1708.

BOCKHOLT. P. Philippus. a). Nobilis, filius Gen[si] Dn[i] Bochholt, Senatoris Curiae Geldriensis. Ind. 12 Aug. 1671; prof. 21 Aug. 1672 Sacerdos obiit Egrae in Bohemia in conv[tu] S[i] Wenceslai, aet. circiter 37, 7 Sept. 1691.

BOIS. P. Ludovicus Bertrandus Du) Hallensis Brabantus, ind. 22 Nov. 1666; prof. 21 Dec. 1667. Praed. et conf. tertio Prior et Supprior. R. P. L. Dubois Praed. Gen. electus Prior 7 Sept. 1693; 25 Oct. 1699 et 1710; obiit 31 Maii 1716.

BOLLANT. P. Petrus). Conv. Mosaetraj. filius et Supprior, et Sittardiae Vicarius 13 Oct. 1634. Obiit 1 Aug. 1638.

BORN. P. Henricus Van den). Tungrensis, Leodius. Ind. 14 Apr. 1659, prof. 18 Maii 1660; Supprior, Praed. et Conf.; aetatis 64, prof. 40 et amplius, obiit 22 Dec.

---

(1) P. Baymundus Beugels, prof. Rhetor. et Poeseos ± 1789, lector 1797, prof. theol. Noviomagi, obiit in Oirsbeek 1807.

G. A. Meijer. *Dominikaner Klooster en Statie te Nijmegen.* blz. 221 en 227.

(2) P. Sebastianus Bisschop, prof. Rhetor. et Poeseos. Oct. 1772—1780.

26

BORGHT. P. Reginaldus van den) Conv. Traject. filius, Praed. conf. iterato Syndicus ac Monialium tum Sittardiae (Nov. 1669) tum Ruraemundae iteratis vicibus confessarius, ubi post exant latos in functionibus labores varios (in erectione conv. Sittard[is] 1654 erat Magister utrusque figurae) obiit 10 Nov 1676.

† BOSSCHE. Th. Guillelmus Van den) Bruxellensis. Ind 2 Ap. 1668; prof. 28 Oct. 1670. Vitriarius, affiliatus Lovanii.

BRIFFOIZ vel BRIFFOZ. P. Augustinus, alias Du Stordeur) Leodius. Ind. 14 Julii 1670, prof. 4 Aug. 1671, Procurator, obiit aetatis anno 47, Sacerdotii 22, 16 Junii 1699.

BROEREN. Ludovicus, in saeculo Petrus) ex Born. Ind. 2 Junii 1739, prof. 21 Junii 1740. Anno 1760 erat Procurator, usque ad Jan. 1765. Anno 1776 Praed. Generalis, Procurator anno 1776 (1) ad 1783 19 feb. qua die nominatus Sacrista.

BRUGGEN. P. M. Servatius) Sittardus. Ind. 24 Jan. 1708; prof. 19 Feb. 1709. S. Theol. Lic. ac Regens Primarius in Seminario Episcopali Ruraemundae. Antea in Studio Generali Lov[si] S. Script. Professor. Obiit 10 Jan. 1751. Bis nativi sui Conventus Prior ab (2) anno 1725 24 Jan. ad Oct. 1729.

BRUYN. Albertus, in saec Syardus De) ex Hoogerheiden. Ind. 1 Dec. 1733; prof. 4 Jan. 1735.

BURGENS. P. M. Anselmus). Sittardus. Ind. 22 Nov. 1718; prof. anno 1719. S. Th. Prof. et olim Prior a 14[a] Dec. 1741. Obiit 6 Maii 1747.

BURGENS vel BURGHENS) Sittardus. Ind. 12 Dec. 1719; prof. 14 Jan. 1721; Praedicator et Confessarius. Obiit 14 Febr. 1750.

† BUYST. Fr. Cornelius De) ex Assche, Brabantus, natus anno 1635; ind. 29 April 1659; prof. 8 Maii 1660. Obiit aet. anno 43, Prof. 19, 29 Oct. 1678.

(3) CACHOIR. P. Petrus) Conv. Gand. filius. Ind. 12 Feb. 1665;

---

(1) P. Ludocicus Broeren anno 1771 praedicator generalis post obitum P. Hyac. Corten.

(2) 1729. Die 26 Martii P. Servatius Bruggen fit regens secundarius Lovaniensis. 1733. Die 10 Oct. P. Servatius Bruggen, regens Seminarii Ruremundensis, fit praesentatus.

Reg. Mag. Gen.

(3) P. Cachoir in 1680 primarius der Dominicanenstatie te Nijmegen, in 1688 deken van het distrikt Nijmegen. daarenboven in 1691 belast met de parochiale bediening van Oy, Ubbergen en Beek. Hij overleed te Nijmegen en werd in de Broerskerk begraven.

G. A. Meijer. *Dominikaner Klooster en Statie te Nijmegen.* blz. 201.

prof. 15 Febr. 1666; Praed. et Conf.; et Praed. Generalis Conventus Sittard; Neomagi Missionarius, ac ibidem Decanus Christianitatis etc. Obiit 11 Sept. 1702.

CALS. P. Ambrosius, in saec. Wilhelmus,) ex Schinnen. Ind. (1) Sept. 1764, prof. anno 1765.

CAMPO. P. M. Antoninus. a). Conventus Trajectensis, hujus loci primus residentia, post iterato Vicarius (incepit hic residentia 29a Septembris 1626) tandem in Capitulo Generali Romae 1650 5 Junii, ordinatus, et in solemni erectione conventus anno 1654, 8a Sept. per R. et Ex. P. M. Thomam Leonardi institutus *Primus Prior.*

Adm. R. P. Fr. Anton. a Campo, quondam nativi sui conventus Mosaetraject. Prior, pluries ibidem Supprior, et Moderator F. F. Juvenum et Philosophiae Lector; Braniae Professor Rhetorices et Poësis, Calcariae item Prior, et ob praeclara merita ejusdem conventus Praedicator Generalis, tandem hic Sittardiae, postquam hunc locum in Ordinis Vicariatum primus erexisset, omnemque fere locum pro conventu et ecclesia necessarium suis dispendiis coemisset; insuper non semel Humaniora docendo, praedicando, terminando etc., plurimum locum et Ordinem promovisset, saepius loci Vicarius ac tandem cum conventum a fundamentis exstruxisset, in Capitulo Generali *Primus praefectus Prior*, cum officii triennium fere complesset, omnibus S.S. Sacramentis praemunitus, placida morte obdormiens, laborum suorum percepturus mercedem, hinc, ut speramus, migravit in coelum, anno actatis 58, Prof. 39, Sacerdotii 34 tertio Prior, 9a Julii 1657.

CAMPO. P. Matthias a) ex Aubel Limb. Ind. 19 Martii 1661; prof. 19 Apr. 1662. Praed. et conf. aet 37, Sacerdotii 13, obiit 16 Feb. 1678.

CAMPO. P. Raymundus a). Conventus Trajectis, ex 2lo P. Confessario Monialium S. Agnetis Sittard. electus Prior Sittard. anno 1663 18 Aug. Ibidemque Monialium confessor electus (finito Vicariatu suo Tungrensi) 5 Julii 1659, in eoque officio mansit ad 2 Maii 1679. Iterato Prior Traject. et Tungris 1us Praedicator Generalis et Prior tertius. Jubilarius et Provinciae Senior, post

(1) P. Ambrosius Cals, Prof. figurae etc. Oct. 1779.

16 annorum caecitatem omni patientia toleratam (Chron. Traj.) obiit 7 Decemb. 1701.

CLOTIUS vel CLOTS. P. Joannes). Conv. Gand[sis], Ind. 20 Junii 1623; prof. 22 Oct. 1624; Sacerdos anno 1629, in solemni Vicariatus Sittard[sis] in conventum erectione (8 Sept. 1654) hic assignatus Procurator et ex iterato loci Procuratore bis institutus Supprior a 3[a] Martii 1658 ad 9 Sept. 1661. Vir fuit singulari morum comitate omnibus gratus et familiaris qui huic conventui ad 24 annos fideliter servivit, et sedulam, dum a fundamentis exstrueretur, impendit operam, ita ut ejusdem *Procurator sine pecunia* a vulgo diceretur: unde de eo optime meritus, ad quatuor annos, ejusdem Supprior fuit, donec tandem ex Flandria Bruxellas redux, lethali correptus febri, omnibus SS. Ecclae Sacramentis praemunitus, ad superos migravit inter confratrum preces et lacrymas. Teneramundae anno 1605 natus, obiit 9 Sept. 1661.

COLSENDORFF. P. Petrus in saecul. Jacobus) Sittardiensis. Ind. Aug. 1729; prof. 27 Sept. 1730.

COOMANS. P. Hubertus) ex Moulingen prope Visetum Dalhemensis, natus anno 1641; ind. 1[a] Nov. 1662; prof. 26 Nov. 1663. Ex professore Rhetorices et Poeseos factus Supprior et postmodum electus in Priorem nonum (1[mum] ex filiis conv. Sitt.) confirmatus autem ab Ex P. M. Harney, Provinciali, 12[a] Junii 1681. Obiit 14 Maii.....

CORTEN. P. Hyacinthus) conv. Traject. filius, in erectione conventus Sittard[is] (1654) assignatus succentor. In suo conventu Praed. Conf. ac Jub. et Provinciae Senior. Obiit 4 Febr. 1720.

CORBEELS. P. Guillelmus) ex Erps prope Bruxellas. Ind. 22 Julii 1668; prof. 5 Aug. 1669. Praed. et Conf. Obiit 5 Sept. 1701.

CORTEN. P. Hyacinthus) ex Geleen. Ind. 22[a] Sept. 1728; prof. 18[a] Oct. 1729; quarto Prior, diversis vicibus Procurator. Sittardiae 11 Februarii 1757 Monialium Director, et Praed. Generalis (Prior 17 Nov. 1748; 7 Dec. 1751; 15 Maii 1759; 8 Maji 1762). Obiit 26 Maii 1767. Sui Prioratus tempore aedificavit (1750) novum braxatorium, novam caveam, pistoriam ex schola Logicarum, novum lavatorium et latrinas pro commoditate hospitum, novum exsiccatorium et prioratum; (anno 1753) supra odeum prope ecclesiam novam vestiariam, sacristiam et laboratorium pro sar-

tore; in horto stabulum (1759). Deposito cathedrae baldachino posuit concham ligneam, aedificavitque ex camera St. Thomae refectorium hiemale etc. etc.

† COOMANS. Fr. Matthias). Ind. anno 1713; prof. 20 Jan 1715. Obiit 28 Feb. 1715.

COX. P. Raymundus) ex Nuth, Falcoburgensis. Ind. 14 April 1659; prof. 18 Maii 1660; anno 1674 mense Septembri institutus Praefectus Scholarum et Professor Rhetorices et Poëseos; Praed. et Conf. ab anno et aliquot mensibus reversus (ad conventum) ex pastoratu Birgdano (an Bivich? Prov. de Luxemb.) cui 12 circiter inservierat, obiit aetatis anno 53, Sacerd. 29, 18 Sept. 1692.

NB. Eodem die (18 Sept. 1692) ante horam 2am pomeridianam fuit hic horribilis terrae motus.

CRANENBROUCK. P. Vincentius) conventus Mechlis Praed. et conf. aet 51, obiit 15 Oct. 1690.

CROUS. P. M. Antoninus, in saeculo Reynerus ex Climmen. Ind. 11 Sept. 1753; prof. 6 Oct. 1754. S. Theol. Mag.

NB. Anno 1782, die 10a Januarii per Exm P. Magistrum Dominicum Hubert, Provincialem, indicata nobis fuit separatio nostrorum 4 conventuum; scilicet Trajectensis, Calcariensis, Tongrensis, ac Monialium nostrarum Sittardiensium, vi Edicti Caesarei, quo prohibemur amplius esse uniti cum Provincia Belgico-Austriaca.

Eodem anno, die 25a Junii, nos quatuor conventus de mandato Revmi P. Balthazaris de Quinones totius Ordinis nostri Generalis, dato Romae 4 Maii 1782, elegimus tres viros ipsi praesentandos, ex quibus Reverendissimus institueret unum Vicarium Generalem, qui quatuor istis conventibus ac Monialibus praeesset, et Priores eligendos etc. etc. confirmare posset. Primus sic institutus Vicarius Generalis fuit Ex. P. M. Antoninus Crous. Aetatis anno 60, obiit. 23 Nov. 1794. *Ex Actario Conv. Sittard.*

CROUS. P. Thomas in saeculo Fredericus) ex Climmen (germanus frater praecedentis) Ind. 10 Oct. 1759; prof. 23 Oct. 1760. anno 1769 tanquam Lector incepit hic cursum philosophiae tradere; anno 1782, 6 Augusti fuit admissus pro tradendo cursu Theologiae; tandem fuit creatus Vicarius Generalis (tertius ut puto) qua qualitate 7a Junii 1792 confirmavit electionem R. P. Prioris W. Kerckhoffs. Fuit S. Theol. Doctor.

NB. 1mus Vicarius Generalis fuit R. P. Mag. Antoninus Crous.

2us R. P. Vincentius Huntjens S. Th. D. Conventus Traject ; 3us R. P. M. Thomas Crous, S. Th. D. *idque per 4 annos.*

CROUS. P. Martinus) ex Climmen, (germanus frater praecedentium). Indutus et prof infra annum 1760 ad 1765. Post studia Antverpiae peracta, admissus fuit, ut, finitis istis, circa festum Natalis Domini 1769 cursum philosophicum hic traderet; et conf. et actualis Philosophiae Lector obiit 9 April. 1771.

CUSTERS vel KUSTERS. P. Petrus) Sittardus, natus anno 1676; ind. 30 Junii 1697; prof. 22 Juli 1698. Iteratis vicibus Supprior et Procurator, electus est 23 Oct. 1738 et confirmatus Prior hujus conventus. Praedicator et Conf. Obiit 29 April. 1745.

CUYPERS. P. M. Henricus) conventus Mosae-Traject, Sittardiae Prior anno 1705 ad 1707, in hoc 2° sui prioratus anno, a suo nativo conventu electus Prior. S. Th. Mag. de Cathedra; vir plane apostolicus, in salute animarum procuranda zelosus, in praedicando omnino fervidus, qui postquam in diversis civitatibus per plurimos annos Verbum Dei non minus laudabiliter quam fructuose disseminasset, tandem per 16 annos et ultra, Evangelium praedicationis efficacia in hac civitate, cum ingenti auditorum plausu et aviditate Fidem orthodoxam virili animo defendit, ac heterodoxae religionis dogmata oppugnavit; e quibus non solum non exiguum animarum lucrum Coelo conciliavit sed et sibi tot tantaqua merita accumulavit, ut Praedicatura Generali pro conventu Calcariensi primum decoratus dein inter Sacrae Theologiae Magistros de Cathedra, praeter usitatum Provinciae morem, de speciali gratia fuerit annumeratus. Obiit. 9 April 1711.

Ex Chron. Conv. Traject.

DACQUET. P. Albertus) natus Ipris in Flandria anno 1617. Professus in et pro conventu Bruxellensi anno 1635, qui primitias suas celebravit Sittardiae 7a Martii 1641. Fuit vir Rhetoricae, Poëticae, Musicae, Arithmeticae, aliarumque liberalium scientia clarus, qui ab anno 1639 usque ad annum 1673 (praeter studii theologici triennium) in hoc tunc vicariatu, tum conventu, continuo moratus, inter alias functiones Rhetoricam et Poësim docendo, praedicando, confessiones audiendo, tam intus, quam extra in pagis et castris, omnium aedificatione Ordini et conventui ubique fideliter servivit: donec tandem ipso Assumptionis B. M. mane peractis divinis in castris Born (Limburg) auditisque ibi confes-

sionibus, domum a prandio redux, tactus paralysi, demum Dei aspirante gratia, rite confessus et S. Communione et Extrema Unctione pie munitus, triduo post, scilicet 18 Aug. obiit (sepultus in claustro). Obiit 18 Aug. 1673.

DAEL. P. Josephus van (in saeculo Adolphus) ex Helden in patria Geldria. Ind. 24 Jan[ii] 1708; prof. 19 Feb. 1709, postea affiliatus Calcariae.

† DAEMEN. Fr. Pius) ex Bingelraede ($4^1/_2$ l. ab Mosae-Traj.) Prof. 19 Julii 1746, et obiit 3 Feb. 1773.

† Dauxi. Fr. Carolus) ex Thiricourt, filius conv. Mosae-Traject. vir nobilis genere, pius ac religiosus, qui saeculari militiae vitam regularem praeferens, Ordini pie et fideliter diu servivit, ac tandem hic (Sittardiae) hospes R. P. Antoninum a Campo Priorem, suum patrem et amicum infirmum, dum inviseret, maligna febre correptus, obiit 20 Januarii 1657.

DEBRUYN. P. Albertus) ex Hoogerheiden. Ind. circa annum 1730—1738. Obiit 17 Jan. 1748.

DEFEMINIS. Vide Feminis infra.

† DIERICKS, vel DIRIX Fr. Petrus) Sittardus Ind. 3 Maii 1689; prof. 11 Junii 1692. Obiit 14 Maii 1706.

† DOES. Fr. Rumoldus) Mechliniensis. Ind. 2 Apr. 1668; prof. 28 Oct. 1670; obiit 17 Junii 1705.

DOLMANS. P. M. Franciscus) Sittardiae natus 1721; ind. 22 Sept. 1739; prof. 4 Oct. 1740.

Fuit S. Th. L. bis Prior (anno 1765—1768, et 1789—1792). (1) Obiit 16 Dec. 1794.

† DORNE. Fr. Bartholomeus van) natione Antverpiensis, conv.

---

(1) Rogatur Reverendissimus ut dignetur conferre gradum licentiae Francisco Dolmans, conventus Sittardiensis, aetatis 44, professionis 22, unum cursum philosophicum docuit in suo conventu nativo et duos cum medio in seminario Ruremundensi in quo per triennium Scripturam S. exposuit cum tribus praesidentiis publicis per 5 annos, Theologiae professor fuit in Canonia Virilis Vallis cum una praesidentia publica habita. Bruxellis modo est in fine secundi anni quoad magisterium studii Lovanii.

Acta Cap. Prov. Bruxell. 1762.

1765. Die 31 Aug. P. Franciscus Dolmans, praesentatus, fit licentiatus.

1783. Die 6 Dec. P. Franciscus Dolmans fit magister in theologia.

Reg. Mag. Gen.

Traject. qui fere ab initio fundationis, ad annos 25 in culinae molestiis, aliisque variis officiis, et continuis laboribus huic conventui sedulam operam impendit, quibus fractus laboribus phthisi exhaustus, hic obiit 1 Maii 1653.

† DOUNEN, Fr. Albertus, in saeculo Nicolaus) Gangelliensis, ind. 21 Aug. 1781; prof. 11 Maii 1784.

DYCK. P. M. Pius van den) Sittardiae anno 1691 natus; Indutus ibidem mense Augusto 1709; prof. 15 Sept. 1710; Sacerdos anno 1716; anno 1733 Romam tendit, ubi ad annum 1747 inclusive egit Theologum Casanatensem; electus 29 Januarii 1748 Prior sui conventus Sittard[is], initio Oct. ejusdem anni renuntiavit, factus Regens Primarius Lovaniensis. Fuit S. Th. licentiatus in Universitate Lovan. in Ordine S. Th. Mgr. Obiit 3 Nov. 1755.

1°. Scripsit: *Clementina, Unigenitus, a nuperis anonymi Auctoris dubiis vindicata. Hoc est. „Theologia supplex refutata, brevi, sed „clara 101 Propositionum Paschasii Quesnelli, ex ipsiusmet dam- „nati auctoris verbis plerumque desumpta explicatione".*

„Per Fr. Pium v. d. Dyck. O. P. S. Theol. Mag. in Universitate „Lov. Licent. Theologum Casanatensem, Belgam, Roma 1738. Ex „Typ. Jois Zempel, Austriaci." p. XXXII et 566.

2°. Scripsit: *Disquisitio historica de celeberrima toto orbe Catholico S. Dominici Ordinis Praedicatorum Fundatoris Imagine apud Sorianum Calabriae Ulterioris oppidum religiosissime culta. Scrib. F. Pius van den Dyck. O. P. S. Th. Mgr. Theol. Casan. Belga Romae MDCCXLVI. Ex Typographia Jois Zempel.* in 12° 396 paginae.

Bibliothèque Dominic. Huissen. Holl. Ouvrage très loué par le P. Cajetan Benetez de Lugo et autres.

(1) DIJCK P. Alexander van den) Sittardiensis. Ind. anno 1713; prof. 1714; Fuit Theol. Professor in conventu Huibergensi; et

---

(1) 1731. Die 6 Julii. P. Pius van den Dyck, regens secundarius Antverp. electus est cum omnibus votis prior Antverp. Conceditur ei ut possit in prioratu exercere munus regentis usque ad finem praesentis anni scolastici et expleto prioratu continuare duos residuos annos.

1732. A. P. Provinciali propositus est pro Collegio Casanatensi P. Praesentatus P. van den Dyck, prior Antverp. et antea regens, licentiatus in Universitate Lovaniensi.

1735. Die 28 Martii. P. Mgro Pio van den Dyck Reverendissimus concedit came-

hic quondam Philosophiae Lector. Obiit in Hogerheijden (in alio loco dicitur in Huybergen) 24 Aug. 1729.

DIJCK. P. Godefridus van den) Sittardiae anno 1692 natus. Ind. 18 Feb 1714; prof. 26 feb. 1715. Obiit 26 Martii 1723.

ELST. P. Nicolaus van der) Bruxellensis Ind. 21 Oct. 1668; prof. 29 Nov. 1669; affiliatus conventui Bergensi, S Winoci anno 1674.

† ERCKENS. Fr. Hyacinthus) ex Hulsbergh; Ind. 6 Feb. 1703; prof. 2 Oct. 1705. Obiit 24 Feb.

ERCKENS P. Carolus, in saeculo Arnoldus) Sittardus. Ind. 22 Dec. 1747; prof.... 1749. Fuit Praedicator, et mense Decembri 1771 factus Prior. Obiit 30 Jan. 1772.

EYSSEN. P. Antoninus, in saeculo Nic. Joannes) Sittardiae anno 1748 natus. Ind.... 1769; prof. 1770 Fuit S. Th. Lect. Praed. et Conf. Subito, sed non improvise mortuus; erat enim Aloysius alter. — Obiit 17 Junii 1816.

FEMINIS. P. Ludovicus de) Ruremundensis, Ind. 27 Oct. 1702; prof. 13 Nov. 1703; iterato hujus conventus Supprior. Obiit 24 Dec. 1735.

FIRENSCHAT. P. Hermannus) ex Limbricht. Ind. 12 April 1686; prof. 23 April 1687, affiliatus modo conventui Vilvordiensi.

FLODROP. P. Hyacinthus) Trajectensis. Ind. 29 April. 1731; prof. 1732 [ut intelligitur ex libro Novitiatus] Praed. et Conf. Obiit 2 Octobris 1747.

FLORIS P. Christophorus) Conv. Antv. ex Oratore Lovaniensi

---

ram in conventu suo nativo Sittardiensi quam inhabitavit P. Mag. fr. Reynerus Hamelaers.

1737. Die 20 Sept. P. Mgro Pio van den Dyck Theologo Casanatensi datur licentia typis mandandi opus cui titulus *Romanus Pontifex in ferendo de fide moribusque judicio falli et fallere nescius a novissimis injuriis occasione Bullae Unigenitus irrogatis vindicatur*. Censores sunt p. Mag. Raym. Massetone et p. Mag. Cajetano Beneter de Lugo.

1748. Die 31 Aug. P. Mag. P. van den Dyck fit regens primarius Lovaniensis.

Reg. Mag. Gen.

N.B. *Theologus Casanatensis* beteekent niet, zooals Russel l. c. blz. 63 meent, iemand, die op den berg Casino de godgeleerdheid onderwijst, maar iemand, die lid is van het *Collegium Casanatense*, een genootschap van eenige geleerde Dominicanen, in de 17e eeuw door Kard. Casanate te Rome gesticht tot bevordering der Thomistische studiën.

institutus 1mus Supprior conv. Sittard. in nova erectione hujus conv. per E P. M. Leonardi, auctoritate P. M. De Lois Provincialis 1654, 3a Sept. et in officio confirmatus 13 Sept. 1656 per P. M. F. Joannem Bapt. Verjuys, Provincialem. Antverpiae fuit Novitiorum Magister, Lyrae Vicarius, Missionarius Ultrajecti, obiit 15 Junii 1686.

Fuit etiam Sittardiae Lector moralis casuum 8 Sept. 1654. *Libri Patrum fol. 63.*

Floris. P. Henricus) Conv. Mosaetraj. filius et in erectione Vicariatus Sittardiensis, die 29a Sept. 1626, Primus Vicarius, et 2a vice 12a Sept. 1631, 3a vice 11a Dec. 1637. Quo anno et die obierit, incertum. In *Chronico Ms. Conventus Mosaetraject.* Rdi P. Vinc. Huntjens (anno 1850, me procurante, exscripto) fol. 18 v° legitur „R. P. Henricus Florinus Sacerdos, obiit 22 Junii 1657." Puto hunc eumdem esse de quo hic egimus, nomine male scripto; nam alius P. Floris non invenitur.

Frederici. P. Jacobus) Conventus Mosaetraj. filius, et Supprior, Deservitor, anno 1622—23, Parochiae Sittardiensis, et primus Promotor conventus ejusdem loci. Obiit 19 Aug. 1641.

NB *Vide Prooemium de Origine et Progressu Conventus Sittardiensis.* Haec narratio Conv. Sittard. ex Ms. *Liber Patrum a consilio Conv. Sitt.*, quae mihi videtur fidelis et exacta, parumper discrepat a narratione ejusdem originis Conv. Sittardsis tradita a R. P. Huntjens in *Chronico Conv. Mosaetraject.* fol. 14 v° et fol. 15 v° ad 16 v° ubi plura inveniuntur curiosa et incognita.

Frederix. P. Hyacinthus) Conv. Antverp. filius, Jubilarius, quondam in suo nativo conventu Novitiorum Magister et Praefectus confraternitatis SS. Nominis Dei; Lirae, Sittardiae (anno 1650, 4° Aug ad 1652) ac etiam Vilvordiae Vicarius; Supprior Bruxellis. Antverpiae obiit 24 Martii 1677. Fuit concionator celeber.

Ex Registro Ms. Conv. Antv.

† Frencken. Fr. Benedictus) ex Karcken. Ind. mense Oct. 1770.

Geeten. P. Joannes Bap) ex Echt. Ind. 28 Sept. 1689: prof. (1) 3 Oct. 1690. Praed. Conf. Obiit 15 Nov.

(1) 1711. Die 26 Sept. P. Joannes Bapt. Gheten ad instantiam P. Provincialis et sororum nostrarum Ruremundae confirmatur ad aliud biennium in officio confessarii earumdem.

Geeten. P. Michael) ex Echt, filius Henrici, Consulis et Scabini, ind. 12 Oct. 1670; prof. 25 Oct. 1671. Dum Cortraci ageret Terminarium Primarium cum multa laude, electus est in Priorem sui conv. Sittard. et confirmatus ab Ex. P. Magro Durand Provinciali, 31a Aug. 1690. Obiit 24 Junii 1694.

(1) **Geeten.** P. M Petrus) ex Echt, frater germanus Pis Michaelis, natus 14 Sept. 1672. Indutus 2 Julii 1691; prof. 16 Julii 1692. S. Theol. Lic.; anno 1707 dum Studii Leodiensis esset S. Theol. Professor, sui conventus nativi electus Prior; et anno 1719, in Studio Lovaniensi Regens secundarius, 2a vice electus Prior. Non perfecit suum Prioratum sed in fine triennii resignavit, factus Monialium Director in Sion, Cortraci. Anno 1723, 25 Sept. conventui Mechliniensi assignatus Professor Primarius cursus Theol. et 20 Oct. 1723 ibi omnium votis Prior electus; sed 6 Aug. 1724 resignavit prioratum, factus Regens Primarius Lovanii. Obiit 5 Julii 1729.

Ex actis auth. Conv. Sitt. et Mechl.

Geusen. P. Arnoldus) Scabinus et quondam uxoratus et Consul Sittardiae, ind. 23 Nov. 1694; prof. 10 Jan. 1696. Praed. et Conf. Obiit 6 Februari 1716.

† **Goesens** vel **Goessens.** Fr. Stephanus) Bruxellis natus 23 Feb. 1655. Ind. 8 Dec. 1681; prof. 1684. Obiit 1 Nov. 1695.

† **Gromma.** Fr Gerardus) ex Kessel (Patriae Geld). Ind. 25 Feb. 1710; prof. 14 Feb. 1713. Obiit 1 Nov. 1750.

1720. Die 18 Mart. P. Joannes Bapt. Gheten fit confessarius sororum nostrarum Sittardiae.

1722. 26 Dec. P. Provinciali mittitur petita ab ipso et monasterio nostro Sittardiensi prolongatio officii confessoratus Sororum dicti monasterii P. Joannis Gheten, † circa 1731.

Reg. Mag. Gen.

(1) 1709. 18 Oct. P. Lector Petrus Gheten, prior Sittardiensis, promovetur in praesentatum S. Theol. in locum P. Praes. Norberti van Bilsen.

1713. P. Petrus Gheten obtinet patentes regentiae secundariae Lovaniensis ad singularem recommendationem p. Mag. Pirriack, theologi Casanatensis propter scholasticos labores exantlatos cum gloria in diversis studiis, sc. Leodii, Ruremundae, Lovaniae, Sittardiae.

1724. Die 6 Maji. Mittuntur patentes quibus P. Licientiatus Petrus Gheten instituitur regens primarius Lovaniensis.

Reg. Mag. Gen.

GUILIELMI. P. Hyacinthus) initio anni 1631 natus in Hoeffelt, Patria Leod., primus conventus Sittard. filius. Ind. 30 Jan. 1656; prof. 11 Feb. 1657. Praed. et Conf. bis Supprior, Jubilarius obiit (ergo post annum 1707) 19 Nov.

HAEFMANS. P. Vincentius) Ruraemund, Ind. 2 Julii 1692, prof. 7 Julii 1693. Praed. et conf. Ad altare in Vafelen obiit 20 April.

(1) HAERDEN. P. Benedictus in saeculo Joannes Matth.) ex Geleen. Ind. 19 Oct. 1762; prof. 30 Oct. 1763. Anno 1768 et iterum 8ᵃ Oct. 1772 hic Philosophiae Lector, anno 1785 Syndicus et Procurator; electus Prior 19 Maii 1786 et iterum 16 Oct. 1792. Fuit S. Th. Praesentatus et tandem mane quodam inventus est mortuus in suo lecto circa annum 1832.

HAGEN vel HAEGEN. P. Servatius Van der) Conventus Mosaetraject. filius, Jubilarius, Lovanii ac alibi Supprior, Sittardiae bis Vicarius (3us scilicet 10ᵃ Dec. 1629 ad Sept. 1631; et 5us 16 Dec. 1633 ad Sept. 1634) ac primus Praed. Generalis, Mense Oct. 1634, in Frisia, dein Amstelodami, Missionarius Apostolicus ac verus, praecipue tempore pestis, pastor ubi et obiit (*Ms. P. Huntjens*) 6 Octobris 1671.

In *libro PP. a consilio, Conv. Sittard*is insuper habetur: „Hujus „Patris potissimum opera et industria concessum est nobis a „Capitulo et Magistratu Xenodochium pauperum cum adjuncto „Sacello, consentiente et adstipulante Principe Wolfgango Wil„helmo, Juliae, Cliviae, Montium Duce, qui insuper donavit 500 „patacones ad emendum alium locum in usum et Xenodochium „pauperum, in oppidi suburbio" fol 2vo.

Fol 18vo „Anno 1668, 11 Jan. conclusum fuit in consilio PP. „quod in perpetuam memoriam ex gratitudine erga R. P. Ser„vatium van der Hagen, conventus Traject., Amstelodami Mis„sionarium Apostolicum, hujus autem conventus Sittardiensis „primum Praedicatorem Generalem, qui diversis vicibus, pro suo „singulari affectu in suum conventum cujus iterato quondam lau„dabiliter egerat Vicarium et zelosum Promotorem, donaverat pro „aedificio, tam conventus quam ecclesiae, ultra bis mille florenos, „aliaque contulerat beneficia, ut quotannis 17 Maii, in festo Pa-

(1) 1783. Die 6 Dec. P. Benedictus Haerden fit praesentatus.
Reg. Mag. Gen.

„troni sui cantaretur pro ipso solemne sacrum, post mortem „vero ejus, in die obitus sui (qui fuit 6 Oct. 1671) celebraretur „perpetuum anniversarium pro anima, quod 13 ejusdem mensis „fuit unanimi voce a toto conventus capitulo acceptatum".

HAMELAERS. P. M. Raynerus) Tungrensis, ind. 13 Nov. 1685;
(1) prof. 10 Dec. 1686. S. Theol. Magister. Obiit 26 Nov.

HELGERS. P. Albertus, in saeculo Franciscus) Sittardus. Ind. 1714; prof. 15 Jan 1715 sacerdos obiit Martii 1721.

† HELGERS. Fr. Matthias), Sittardus, natus anno 1691. Ind. 1716; prof. 15 Jan. 1719. Obiit 26 Jan. 1746.

HERFS vel HERFFS. P. M. Vincentius, in saeculo Franciscus Wilhelmus) ex Millen. Ind. 23 Sept 1749; prof. 12 Oct. 1750. Anno Domini 1766 21 Octobris in Universitate Lovaniensi S. Th. Doctor solemniter est proclamatus. Postea inter Doctores regentes adscitus.

Imperatore Josepho II Studium theologicum Lovanii turbante et interdicente, R. P. Herffs intrepide adiit Ducissam Brabantiae Christinam, sororem dicti Imperatoris, ad licentiam publice docendi impetrandam. Foemina illa non valens resistere spiritui qui in P. Herffs loquebatur, dicebat ei: „*Eas et doceas Theologiam quamdiu tibi placuerit*". Statim ad ejus lectiones venerunt omnes Theologiae alumni. Inter eos autem ad eas quoque se contulerunt auscultaturi novi Theologiae Doctores Viennenses, ab Imperatore Vienna Lovanium missi, novas lectiones theologicas incoepturi. P. Doctor Herffs suas lectiones tam orthodoxe et simul tam discrete tradebat, ut novi hi Doctores abstinere non potuerint quin R. P. Herffs orthodoxam scientiam et discretionem typis publice mandaverint et publicaverint.

(Nota R. D. Dunckel).

Ex libro Conv. P.P. Sittard. fol. 93 „A. R. ac Ex. P. V. Herffs „S. Theol. Doct. inter benefactores (conv. Sittard) merito numerari potest, qui nobis cessit capitale 700 = Imperalium, insuper

(1) 1711. Die 22 Maji. P. Praesentatus et Regens Ruraem. Reinerus Hamelaers promovetur ad licentiatum S. Theol. in locum P. Lic. Posteau.

1719. Die 29 Julii. P. Licentiatus Reinerus Hamelaers ad magisterium assumptus. — obiit 1734.

Reg. Mag. Gen.

„die 18a Sept. 1781, dedit pro incipiendo novo organo 40 patacones coronatos gallicos".

„1782 die 3a Maii praefatus Ex. P. Herffs dedit 32 patacones „coronatos pro organo. — Item 31 Aug. 1782, iterum dedit pro „novo organo 24 patac. coronatos gallicos".

„Item jussit ornari refectorium novo pavimento".

Obiit in abbatia Ord. Praemonstr. dicta Park, in pago Heverly, sita prope Lovanium, 25 Febr. 1801.

Quomodo se Lovanii 17 Januarii 1795 laudabiliter gesserit, vide: Goethals, *Lectures relatives à l'histoire*. Brux. 1837. tom. 2. (1) p. 304.

HINCK. P. Severinus) Coloniensis, ind. 17 Dec. 1719, prof. 28 1721, S. Theol. Professor. Obiit 27 Oct. 1761.

HOEFSLEGERS. P. Joannes) ex Schinnen; ind. 30 Junii 1697; prof. 22 Julii 1698. Anno 1716 et iterum 12 Oct. 1729 sui conventus Prior uti et bis conventus Antverp. Monialium in Auderghem confessarius actualis obiit 18 Aprilis 1742.

HOEFSLEGERS. P. Dominicus) ex Schinnen Prof. 19 Feb. 1710. Obiit 2 Aug.

HOLT. P. Everardus ab) natus anno 1632 in Doetinchem Hollandiae. Ind 18 Oct. 1660; prof. 6 Nov. 1661. Praed. et conf. quondam canonicus Weseliensis Cliviae, obiit in Italia 29 Martii.

HOUBEN. P. Raymundus) ex Braunsrath. Prof. 15 Jan. 1715. Antverpiae S Scripturae Professor, ibidem obiit 23 Nov. 1726.

INDERSITTARD. P. Franciscus) Sittard. Ind. 1a Junii 1745; prof. Junii 1746. Philosophiae Professor obiit in Seminario Ruraemundensi 21 April.

---

(1) Rogatur praesentatura pro Eruditissimo P. Vincentio Herffs in universitate Lovaniensi Licentiatus, conventus Sittardiensis, aetatis 32, professionis 12, duos cursus philosophicos cum duplici praesidentia Lovanii finivit; Ruremundae ter theses super Scripturam praesedit, quarta (idque in totam Scripturam S.) instat.

Acta Cap. Prov. Bruxell. 1762.

Ad gradum licentiae P. Vincentius Herffs, aetatis 35, prof. 16 etc. ibidem per biennium cum duplici praesidentia fuit subregens, nunc vero actualis ejus seminarii regens, semel praesedit et Lovanium advenit ut proxime in alma Universitate disputationes doctorales faciat.

Acta Cap. Prov. Lovan. 1766.

Allard. S. J. — *Antonius van Gils.* blz. 50.

Synodicon Belgicum. II. p. 92, 181.

INGENDAEL. P. Joannes) conv. Mosaetraj[sis] filius, in erectione Sittard. conventus anno 1654 hic assignatus: sed postea ad conv. nativum redux, fuit confessarius assiduus et Praedicator strenuus, Supprior et Jubilarius. Obiit 24 Jan. 1701.

† ITTERFORT, Fr. Nicolaus) Sittardus, ind. 18 Aug. 1714, prof. anno 1717, obiit 1 Julii.

JACOBS. P Dominicus) Bruxell. Ind. 27 Junii 1663; prof. 28 Julii 1664. Fuit oeconomus Illustrissimi Patris Reg. Cools. Episc. Antv. et ibi in aula Episcopali aetatis suae 59 obiit 29 Junii 1703 *(Necrolog. Antv.)*.

In saeculo Engelbertus vocabatur.

(1) JANISSEN. P. M. Jacobus) conv. Mosaetraj[sis] filius, in alma Universitate Coloniensi S. Theol. Licent. Philosophiae et Theologiae Professor, et conventus Sittard. Praed. General. relicto sui magno apud omnes desiderio, obiit 8 Aug. 1675.

† JANSSEN. F. Antoninus) ex Amstenraedt. Ind. 10 Maii 1690; prof. 29 Junii 1693. Obiit 7[a] Maii 1694.

† JANSSEN. F. Raymundus) in saeculo Arnoldus) ex Breberen, indutus Julii 1750; prof. 1753. Obiit . . . .

† JANSSEN. Fr. Antoninus in saeculo Joannes) ex Feveren. Ind. 30 Sept. 1760; prof. 3 April 1763. Obiit 16 April 1793.

JANSSEN. P. Dominicus in saeculo Carolus) ex Heinsberg. Ind. 9[a] Dec. 1720; prof. 28 Jan. 1722. Praed. Conf. Procurator et Sacrista, obiit 19 Maii 1761.

JANSSEN. P. Augustinus in saeculo Edmundus) ex Gangelt. Ind. 6 Oct. 1754; prof. 28 Oct. 1755. Anno 1764 18 Oct nominatus Prof. Syntaxis et Grammaticae, usque ad mensem Octobris 1773; anno 1774, 1776, 1778 ad 1780 fuit Supprior; die 18 Jan. 1780 electus Prior; 11 April. 1783; 11 April. 1785; 16 Aug. 1787; 22 April 1789 usque ad mortem Supprior, aetatis 59 obiit, 30 Martii 1791.

† JANSSEN Fr. Pius, in saeculo Wilhelmus) ex Stein. Ind. 1 Oct. 1789, inchoavit strictum novitiatum 30 Nov. 1790. Prof........ Ultimus hujus conventus. Obiit 18 April. 1842.

---

(1) Pro formali studio Mosae Traject. in secundarium istius studii moderatorem seu in lectorem Theologiae instituimus P. Jacobum Janissen, S. Th. in universitate Coloniensi Baccalaureum.

Acta Cap. Prov. 1669.

Hoc conventu a Gallis anno 1797 suppresso, hic frater laicus peregrinationem ad limina S.S. Apostolorum Romam aggressus est. Redux in patriam habitavit in loco suo natali de Stein, ad Mosam, ubi etsi in saeculo positus, tamen sobrie, pie et juste Domino serviebat, donec soluto corpore, sedem beatam, uti confidimus, jam implevit.

JORISSEN vel JEURISSEN. Fr. Wilhelmus) ex Urmont, ind. 11 Sept. 1731, prof. 1732. Clericus, Lovanii, Philosophiae alumnus obiit 20 Januarii.

(1) JONGHEN. P. Gundisalvus, in saec. Henricus) ex Nuth. Ind. 6 Oct. 1761, prof. 19 Oct. 1672.

KALLEN. P. Dalmatius, in saeculo Stephanus) ex Schinnen. Ind. Sept. 1764, prof. 1765. Praed. et Conf. Obiit 26 Dec. 1815.

KAMPS. P. Albertus, in saeculo Fredericus) ex villa Laehr prope Sittard; ind. 23 Sept. 1749; prof. 12 Oct. 1750. Praed. et Conf. et Cantor. Obiit 21 Oct. 1775.

KEMPENERS. P. M. Matthias) conventus Mosaetraj[sis] filius, S. Th. Doctor, Sittardiae (23 Julii 1684) Prior, Trajecti Syndicus; Philosophiam Aquisgrani, Philosophiam et Theologiam Revinii et Mosaetrajecti docuit; Theologiam etiam iteratis vicibus praelegit in celeberrima abbatia S. Cornelii, Ord. S[i] Benedicti illiusque abbatiae bona temporalia fideliter administravit. Jubilarius
(2) obiit 12 Martii 1711.

KERCKHOFFS. P. Wilhelmus) anno 1718 in Beeck natus. Ind. 22 Sept. 1739; prof. 4 Oct. 1740; anno 1772 et 2[a] vice anno 1792 a 9[a] Junii ad 5[am] Oct. Prior; anno 1780 28 Feb. et 1782 ad 7 usque Aug. Supprior, obiit 5 Nov. 1794.

KEULEN. P. Petrus) Sittard, prof. 26 Junii 1714 Praed. et Conf. Obiit 4 April. 1752.

---

(1) P. Gundisalvus Jonghen, Prof. Synt. et Gramm. Oct. 1779.

(2) Pro formali studio Mosae Traject. in philosophiae lectorem pro primo cursu instituimus P. Mathiam Kempeneers.

Acta Cap. Prov. 1669.

1680. Die 3 Martii. Promovetur ad gradum praesentaturae P. Matthias Kempeneers pro natione Brabantica.

1688. Die 17 Julii. Gradus licentiaturae per mortem P. Nipels confertur P. Kempeneers.

Reg. Mag. Gen.

KEULERS. P. Pius) ex Geleen, ind. 30 Maii 1758; prof. 3 Julii 1759; in Sept. anno 1780 factus Deservitor in Hillensberg. Obiit.....

KEULERS. P. Nicolaus) anno 1704 in Geleen natus. Ind. 27 Nov. 1725, prof. 23 Dec. 1726, Praed. et Conf.; anno 1748 Procurator ad 12 Dec. 1754; ab 17^{a} Sept. 1762 ad 1770 continuo
(1) Supprior. Obiit 19 Nov. 1792.

KLEYNEN. P. Albertus) Cônventus Traject., in Universitate Lovaniensi (24 Sept. 1673) et in Ordine S. Theol. Doctor, tertio Prior, Studii Lovaniensis Generalis iterata vice et hujus conventus (Mosae Traject) primus Regens, Definitor, controversiarum fidei Praedicator profundus, Missionis apostolicae Confederati Belgii bina vice Praefectus, conventus Antv. pro vice altera Visitator, uti habetur in *Archivio*. Litt. O. N. 17.

In erectione conventus Sittardiensis anno 1654, ibidem, ut Professor Rhetoricae et Poëseos, fuit assignatus. Vir magnae doctrinae et gratiae apud omnes ita ut de ipso merito dici potest: Vir magnus meritis, nomine parvus erat.

Celeberrimum sibi acquisivit nomen per totum Belgium, ita ut, suo tempore inter primos et praecipuos Verbi Dei praecones censeretur. — P. V. Huntjens — (cfr. etiam: *De Ram. De Laudibus quibus vet. Lov. Theol. efferri pnt.* 1847 p. 127). Obiit 29 April 1694.

KLEIJNEN. P. Godefridus) filius Domini Joannis Consulis et Scabini Sittardiensis, natus anno 1646. Ind. 15 Maii 1664; prof. 31 Maii 1665. Confessarius Monialium nostrarum Ruraemundae, ibidem obiit 22 April 1694.

KREKELS vel CREKELS. P. Henricus) ex Geleen. Ind. 8 Nov. 1707; prof. 1708 die 27 Dec., S. Th. Licentiatus et Jubilarius. Obiit 29 April 1774.

KUPER. P. Joannes) Conventus Mosaetraject^{is} filius, ibidem et Sittardiae (29 Julii 1657 ubi *Collegium Studentium aedificavit.*) Prior, Vicariatus Tungrensis quondam Vicarius et in conventum erecti Prior electus; quam tamen dignitatem prout et Praedicatorem Generalem, vir vere humilis, modeste recusavit.

Zelosissimus fidei catholicae propugnator, magnum vitae suae

---

(1) P. Nicolaus Keulers, Prof. pro figura et tyrocinio. Oct. 1764.

tempus, tam in oppidis quam in pagis praedicando Verbum Dei impendit. Controversias fidei magno cum Catholicorum et acatholicorum concursu, in Ecclesia conventus sui Mosaetraject., per multos annos fructuosissime praedicavit, catholicos in fide corroboravit, multos haeterodoxos ad fidem convertit, pertinaces confudit. Adeo facundus et gratiosus Verbi Dei Praeco exstitit, ut vix similem sibi habuerit, ipsisque Dominis Statibus Hollandis, eorumque officialibus summae fuerit venerationi et admirationi. Immensis tandem fractus laboribus, Jubilarius obiit 13 Julii 1688.

Ex Momum Conv. Sittard. et Traject.

LAMBRECHTS. Fr. Edmundus). Trajectensis. Ind. 30 Junii 1697; prof. 22 Julii 1698 et 1a Junii 1703 apostatavit Diaconus.

LEEUW. P. Dionisius van) Lovaniensis, natus circa initium 1645. Ind. 8 Junii 1664; prof. 29 Junii 1665. Conf. et Praed.; ex Professore Syntaxeos et Grammatices anno 1674 Supprior electus. Obiit 13 Martii 1708.

LINDEN. P. Jacobus). Sittardus, ind. 12 Dec. 1747; prof. 1749; a mense Octobris 1764 ad Oct. 1772 Rhetorices et Poeseos Professor; ab anno 1772 3a Oct. ad 4 Aug. 1782, iterum ab 10 Aug. 1788 ad Oct. 1791, et ultimo 28 Julii 1795, confessor et *Benefactor* Monialium nostrarum Sittard. 7a Augusti 1782 fuit Supprior et 8a April 1783 electus Prior obiit.....

LOO. P. Ignatius van) in saeculo Joannes, filius advocati Gandae; ibidem indutus 8 Jan. 1630, prof. 8 Jan. 1631; in erectione Conventus Sittardiensis anno 1654, ibidem assignatus Magister et Praeses Collegii. Tandem Gandae, cum mane in Begginasio praedicasset et postea in conventu celebrasset et communionem fidelibus distribuisset immediate inventus est mortuus 28 Dec. 1661.

(Necrol. Gand).

LOUSBERGH. P. Matthias) Wassenbergensis, ind. 9 Julii 1744; prof. 30 Junii 1745. Cantor. Obiit 24 April. 1760.

† LOWYZE vel LOWIS. Fr. Henricus) Ruraemund, prof. anno 1726, obiit 25 Oct. 1746.

† LUYTEN Fr. Hyacinthus in saec. Nicolaus) ex Geleen. Ind. in Martio 1749; prof. (non 4 Martii, sed) 4 Julii 1751. Obiit 14 Aug. 1761.

LUX. P. Josephus) Ruraemundensis, natus anno 1696, ind. 17 Aug. 1717; prof. 13 Sept. 1718; Supprior anno 1759; Praed. et

Conf. Obiit 10 Oct. 1784. — Ab anno 1759 2ª Junii ad 12 Junii 1765 et a 24 Junii ad 3 Oct. 1772 Conf. Monialium Sittardiae.

† LUYTEN. Fr. Jacobus) ex Geleen. Ind. 21 Sept. 1745; prof. 13 Sept. 1748. Obiit 20 Jan. 1780.

MAERTENS. P. Petrus) ev Hogerheiden (vel *Berg-op-Zoom*) natus anno 1726. Ind. 1 Sept 1744, prof. 21 Sept. 1745. Praed. Conf. Obiit 12 Jan. 1758.

† MARTENS. Fr. Joannes) ex Helmont prope Beeck, Tertiarius. Prof. 27 Feb. 1725.

MAURITIUS alias MAURISSENS. P. M. Hieronymus) conventus Bruxell. Musicus et organista celeberrimus ex secundo in Studio Generali Lovaniensi Philosophiae Lectore ibidem institutus Mgr. F.F. Juvenum S. Theol. Lic., anno 1666 (4 Sept.) electus fuit in Priorem conventus Sittardiensis, quo munere perfunctus, anno 1669 reelectus iterum in Priorem et confirmatus fuit, ibique sui regiminis tempore ecclesiam aedificavit et anno 1670, 13 Julii illam in honorem Dei, Deiparae et S. Archangeli Michaelis, et omnium Sanctorum a Revdo Domino P. Joanne Antonio a Blavier, S. Th. D. Ord. S. Francisci, conventualium conventus Leodsis, Maximiliani Henrici Archiepiscopi Colon. etc. Suffraganeo consecrari vidit. Auxit etiam sacristiam; bibliothecam aedificavit et in horto infirmariam Fratribus morbo contagioso laborantibus. Anno 1677, die 12 Octobris in alma Universitate Lovaniensi, sacrae Theologiae Doctoris laurea fuit decoratus. Deinde anno 1680 factus est vicarius vicariatus (nunc conventus) nostri Vilvordiensis et S. Theologiam in Abbatiis Loensi et Sonnebecana Canonicorum Regularium praelegit. Obiit 5 Maii 1684.

Scripsit libellum contra Novatores septem punctistas in Belgio. Vide *Belg. Dom.* p. 347. Chr. M. S. *Conv. Brux.* B 126 etc.

(1) MEER. Alanus, in saec. Ferdinandus van) nobilis filius Baronis van Meer, ex Valkenborgh. Ind. 2ª Oct. 1763; prof. . . 1763. Obiit anno aetatis 55, 5 Nov. 1794.

MEERSMANS. Ceslaus, in saeculo Joannes Bartholomeus) Sittardus, ex suburbio; ind 29 Nov. 1790; prof. 5 Dec. 1791; decem ultimis vitae annis orans et vigilans. Primissarii officio fungebatur in Millen; aetatis 65. obiit 8 Nov. 1837.

(1) P. Alanus van Meer, Prof. Rhetor. et Poeseos. Oct. 1764—Oct. 1782.

MENTEN. Fr. Dominicus). Tungrensis. Ind. 30 Jan. 1656; prof. 11 Feb. 1657, obiit Diaconus, Salmanticae in Hispania, Theologiae Studens aet. 23; 29 Martii 1662.

† MEULENAERS. Fr. Franciscus) ex Thorn. Prof 16 April. 1708. Obiit 21 Dec. 1744.

MEULENBERGH. P. Matthias) ex Susterseel. Ind. 10 Jan. 1719, prof. 1720 Anno 1744 18 Dec., et 1756 27 Feb. electus Prior; annis 1749, 1751, 1753, 1759, 1761, Supprior. R. P. Meulenbergh cum 11[a] Sept. 1762, prope villas de Laehr apoplexia tactus, mansit mortuus in eodem loco, accepta adhuc generali absolutione a R. P. Broeren, Procuratore, actualis Supprior obiit 11[a] Sept. 1762.

Pluribus annis fuit confraternitatum S.S. Nominis et Rosarii Praefectus.

MOELART. P. Godefridus) Praed. Conf.

NB. Non dicitur de quo conventu fuerit. Obiit 16 Feb. 1679.

† MOLL. P. Conradus) ex Klein-Gladbach, ind. 25 Oct. 1694; prof. 28 Nov. 1697. Obiit 11 Junii 1700.

† MOORS. Fr. Albertus), Trajectensis. Ind. 4 Sept 1747; prof. 12 Oct. 1750. Obiit 27 Jan. 1780.

† OLDENZEE vel OLDEZEE. Fr. Vincentius in saeculo Tilmannus) Buscoducensis. Ind. 25 Martii 1679; prof. 21 Sept. 1699. Obiit 23 Feb.

PAES. P. Michael) ex Geleen, natus 1719. Ind. 22 Sept. 1739; prof. 4 Oct. 1740. Conf. et Praed. 21[a] Junii 1770 electus in Priorem, ast anno 1771 in Decembri renuntiavit Prioratui, electus confess. in Auderghem. Obiit 9 Feb. 1791.

PAES. P. Raymundus) conv[us] Bran[sis] Philosophiae Lector, obiit hic hospes, 6 Oct. 1747.

† PEETERS vel PETERS. Fr. Thomas) ex Geleen, ind. 30 Sept. 1760; prof. 13 April. 1763. Obiit 28 Maii 1789.

PENRIS. P. Jacobus) Sittardiae natus anno 1697, ind. 26 Feb. 1719; prof. 1720 aet; 30. Sac. 2. obiit 31 Dec. 1727.

PEULEN. P. Dominicns in saec. Andreas Henri) Sylvae Vuchtensis, ind. Sept. 1764; prof. 1765.

† PEULEN. Fr. Pius in saec. Hubertus) ex Braunsrath, ind. 26 Nov. 1776; prof. 9 Nov. 1779. Obiit 1 Martii 1788.

PEUSEN. P. Thomas (Peusen) Sittard. Ind. 25 Sept. 1719; prof. 22 Oct. 1720. Philosophiae Lector. Obiit 21 Maii 1736.

† PONT. Fr. Antoninus du) natus prope Aubel. Ind. 10 Jan. 1734; prof. 7 Jan. 1736. Obiit 25 Oct. 1756.

QUIEX. P. Joannes) conventus Mosaetraj. filius, ibi Prior electus 20 Jan. 1682. Professione et Sacerdotio Jubilarius, Provinciae Senior, Mosaetraj. et Bruxellis per 32 annos Magister novitiorum, Monialium tum Ruremundae tum Sittardiae (a 1a Dec. 1681 ad 20 Jan. 1682, et a 5 Maii 1691 ad 5 Maii 1694) confessarius. Septima Oct. 1661 ex Procuratore Conventus Sittardiensis, ibidem factus Supprior, iterumque in officio confirmatus 20 Oct. 1663. Anno 1678 12 Maii ex confessario Ruraemundensi Monialium S. P. N. Dominici in S. Mariae-Wee, electus et confirmatus in Priorem Sittardiensem Octavum. *Chron. Mosaetraj. et acta Conv. Sitt.* Vir erat admodum exemplaris et ab omnibus habitus ut Sanctus. Obiit, inquit P. de Jonghe, in opinione Sanctitatis aet. 89, Prof. 71, Sac. 63, 24 Feb. 1709.

† RADEMAKERS. Fr. Antonius). Ind. 14 Jan. 1706; prof. 16 April. 1708; obiit 18 Febr.

† RAEDT. Fr. Joannes de) ex Cobbeghem prope. Bruxellas. Ind. 10 Jul. 1663; prof. 17 Nov. 1665. Aetatis 46, obiit 18 Oct. 1682.

† RENNEBRINGK. Fr. Petrus) ex Patria Monasteriensi, natus 1650. Ind. 4 Aug. 1680; prof. 10 Aug. 1683. Obiit 8 Jan. 1689.

RUESENS vel REUSENS. P. Hieronymus) conventus Mosaetraj., Sittardiae anno 1670 1a Jan. ex Patre Praefecto collegii ejusdem conventus, necnon Rhetorices et Poëseos Professore, in conlio P.P. electus Supprior et anno 1675 mense Martio, ex Suppriore Tungrensi electus Sittardiae Prior Septimus. Mosaetrajecti et Tungris per plures annos Supprior, ac Ruraemundae monialium confessarius. Obiit 29 Martii 1699.

† ROMEN. Fr. Dominicus Sittardus, suburban, natus 1646. Ind. 25 Jan. 1672; prof 23 April 1675. Obiit 30 April 1694.

(1) SCHAEP. P. Stephanus) conventus Traject. filius, ejusdem conventus, item Calcariensis, Sittardiensis et Tungrensis Prior.

Moniales nostras Ruraemundenses anno 1646, ad strictam clausuram adduxit. Sittardiae Vicarius existens (anno 1644, 14 Martii

---

(1) P. Stephanus Schaep werd in 1618 aangesteld tot eerste confessarius der Zusters van Sint-Agnetenberg, wier voornaamste weldoener hij was. Hij was een broeder van Johan Schaep, burgemeester van Doesburg en gecommitteerde Raad

ad mens. Aug. 1650) in eodem oppido locum pro inchoando novo Monialibus nostris monasterio procuravit, in idemque, die 25 Feb. anno 1649 duas primas fundatrices sub stricta clausura introduxit. De his vide *Chron. P. Huntjens.* fol. 172 (ubi de saepe ibidem citato P. Henrico Matthiae).

In oppido Zwollensi, anno 1673 ab illustrissimo Monasteriensi Antistite expugnato, nostrisque Fratribus institutis, summo quo ardebat fidei zelo novae plantationi pastorali et vere paterna sollicitudine insudavit. Tandem factus Praedicator Generalis conventus Calcariensis, et confessarius praedictarum nostrarum Monialium Ruraemundensium, ibidem obiit 5 Sept. 1676.

Chron. P. Huntjens, fol. 21. v° et iterum fol. 54 v° *ex Actario Sittard* fol. 50 v° et 51. v°.

„Fuit, P. Schaep, hollandus Doesburgius, qui peractis Lovanii „Studiis, statim conventus nativi Supprior, dein anno 1644 ad „1650 Sittardiae Vicarius, dein 3 Aug. 1660 ex Priore et Praedi„catore Generali conventus Calcariensis, electus 3us Prior Sittar„diensis. 25 Febr. 1648 Primus Confessarius Monialium Sittar„diensium usque ad annum 1655".

SCHAEPHUYSEN. P. Andreas). Amstelodamensis, natus 3a Sept. 1676. Ind. 2 Julii 1698, prof. 27 Julii 1699. Obiit ex apoplexia 24 Julii 1724.

SCHELLARTZ. P. Leonardus) ex Waltfeucht. Ind. 22 Sept. 1739, prof. 4 Oct. 1740. Philosophiae Lector et per 28 annos confraternitatum S.S. Nominis et Rosarii Praefectus. Obiit 25 Feb. 1787.

† SCHMITZ. Fr. Hyacinthus) ex Kempen prope Hinsbergam. Ind. 6 Oct. 1761, prof. 24 April. 1764. Obiit.....

† SCHOENMAKERS. Fr. Dominicus) ex Bergden, natus anno 1695. Ind. 14 Maii 1726, prof. 24 Feb. 1729. Obiit 6 Junii 1746.

SCHULPEN. P. Albertus in saec. Joannes Jacobus) ex Susteren. Ind. 7 Nov. 1780, prof. 20 Nov. 1781. Vir eruditissimus, natus anno 1762, confessarius et hic actualis Philosophiae Lector,

---

van wege de Provincie Gelderland in 't College ter Admiraliteit te Amsterdam. Tijdens de kortstondige overheersching der Munsterschen te Zwolle, in 1673, was P. Schaep aldaar tot prior aangesteld.

Register van Sint-Agnetenberg.

sepultus in monumento F.F. in choro ante altare, ubi adhuc visibilis est. Sic habetur in *Necrologio Conventus*. Obiit 14 Sept. 1794.

(1) SCHWARTZ. P. Raymundus). Aquisgranensis, ind. 22 Sept. 1728. prof. 18 Oct. 1729. Die 21ª Julii 1758 accepit patentes R. P. Provincialis ad docendum Theologiam apud Crucigeros in Bruggen, ibidemque obivit terminum ruralem superiorem. S. Th. D. (vel ut credo S. Th. Mag) Obiit 27 Aug. 1779.

SCHAFS P. Guilielmus) ex Moulingen prope Visetum Dalhemensis, frater uterinus P. Huberti Coomans, natus anno 1647. Ind. 14 Jan. 1667; prof. 9 Febr. 1668. Anno 1674, 28 Sept. electus Magister Syntaxeos et Grammatices, anno 1685 factus Prior Tungris et ibidem vix elapso biennio, die 28 Julii 1687, electus et confirmatus Prior Sittardiae. Anno 1693 invenitur 2ª vice Prior Tungris. Anno 1696, 14 Oct., iterum Prior Sittardiae elec-

---

(1) 1755. Die 2 Aug. fit praesentatus P. Raymundus Schwartz.

1761. Die 9 Maji. P. praesentatus Raym. Schwartz fit licentiatus post obitum fr. Lamberti Ceulemans.

Reg. Mag. Gen.

Rogatur Reverendissimus ut dignetur conferre Regentiam secundariam Lovaniensem P. Licentiato Raymundo Schwartz, conventus Sttardiensis, aetatis 53, professionis 33, docuit Lovanii unum cursum philosophicum, in seminario Rurem. integrum cursum cum una physica praesedit, Sittardiae duos cursus et bis praesedit publice, Lovanii S. Scripturam explicavit cum una praesidentia in historiam Apostolorum Chronologice et Theologice deductam, fuit et ibidem Magister Studii et juvenum per biennium, explicavit S. Theologiam apud DD. Gulielmitas Huybergae per tres annos, item Brugis in Julia per unum annum apud DD. S Crucis; item Werthae apud Canonicos Regulares S. Augustini per annos quatuor cum finali presidentia; item in suo conventu nativo per quinque annos cum tribus publicis praesidentiis, toto tempore quo Sittardiae docuit fuit lector moralis, modo praelegit Theologiam apud DD. Canonicos Regulares Ord. S. Crucis Mosaci.

Acta Cap. Prov. Bruxell. 1762.

1764. Die 2 Junii. P. Raym. Schwartz fit regens secundarius Lovaniensis.

Reg. Mag. Gen.

Rogatur Magister Generalis ut regentiam primariam Antverpiensem conferre dignetur Erud. P. Raym. Schwartz S. Th. Lic. aetatis 56, professionis 37 etc.... et de facto est regens secundarius in Studio Lovaniensi instatque ejus tertia praesidentia; rogatur etiam Reverendissimus ut ad gradum Magisterii promovere dignetur praefatum P. Raym. Schwartz.

Acta Cap. Prov. Lovanii. 1766.

tus et confirmatus, et 4° tandem anno 1702 perfecitque suum Prioratum. Fuit confessarius Monialium Sittardiae 1°. 10 Maii 1694, 15 Oct. 1696, 10 Maii 1699 ad 1703. — tandem ab anno 1706 10 Feb. ad 13 Julii 1713, quando tactus paralysi et impeditioris linguae factus (geraekt zynde van een beslagh in de tongue) confessariatum resignavit. Obiit 4 Oct.....

SCHASS. P. Hubertus) ex Moulingen, ind. 11 Nov. 1710; prof. 9 Dec. 1711. Anno 1744. 8 Nov. electus et postea confirmatus confessarius Monialium nostrarum Sittardiae idque permansit usque ad finem anni 1756. De ipso in *Chron. Conv. Sororum* ibidem: „P. Hubertus Schass, vleeschelyken Neve „van onsen grooten weldoener den Eerw. Pater Guilhelmus „Schass" celebravit suum Jubilaeum 23a Sept. 1760. Obiit 18 Martii 1762.

† SIMONS. Fr. Vincentius) Gangeltiensis ex Schum. ind. 24 April. 1764.

(1) SMITS. P. Jacobus) ex Woensdrecht (alibi dicitur ex Hogherheiden) ind. 5 Martii 1730, prof. 1731.

† SPEE. Fr. Lambertus) ex Nuth Falcoburgensis Ind. 4 April. 1655; prof. 9 Sept. 1657; aetatis 52, obiit 18 Martii 1678.

† SPENSER. Fr. Thomas in saec. Theodorus) ex Birgden. Ind. 5 Dec. 1791.

SURMONT. P. Martinus) Cortracenus. Ind. 23 Maii 1690; prof. 29 Maii 1691. Praed. et Conf. Obiit Ruraemundae in Seminario (ibidem Professor, ut suppono) 23 April. 1707.

† SUYLEN. Fr. Dominicus) ex Echt. Ind. 8 Oct. 1700; prof. 22 Jan. 1704. Obiit 30 Martii 1714.

† SYBERGH. Fr. Joannes) ex Erkelens. Prof. 17 April. 1708; aet 77 obiit 14 Jan. 1757.

THITS. P. Vincentius van) Ruraemundensis Ind. 22 Sept. 1728, prof. 18. Octobris 1729. Praed. et Conf. Obiit 28 April. 1738.

† THOOLEN. Fr. Benedictus in saec. Leonardus) ex Braunsrath. Ind. 10 Maii 1746; prof. 15 April. 1749. Obiit 26 Maii 1767.

---

(1) 1749. Die 20 Dec. P. Lectori Jacobo Smits datur licentia transferendi suam affiliationem a conventu Sittardiensi ad Antverpiensem, servatis servandis.

Reg. Mag. Gen.

1762. P. Jacobus Smits, missionarius apostolicus Amstelodami in statione ad *Cingulum*, seu ad Turrim, † 14 Aug. 1778.

VELARTS. P. Albertus, in saec. Henricus) prope Trudonensis, ind. 5 Feb. 1669; prof. 16 Feb. 1670. Obiit Harlemii Missionarius Apostolicus, aet. circiter 34 ann. 24 Feb. 1689.

VELTHEM. P. Ludovicus van) ex Erps prope Bruxellas (dicitur potius prope Lovanium) natus anno 1641. Ind. 25 Nov. 1664; prof. 3 Dec. 1665. Praed. et Conf. aetatis 38 (vel 34) Sacerdotii 8, Lovanii hospes obiit 2 Sept. 1675.

VINCQUEDES. P. Matthias) Tungrensis. Ind. 13 Nov 1685; prof. 10 Dec. 1686. Praed. et confessarius, natus anno 1667. Sacerdotii anno 6, obiit 2 Oct. 1697.

(1) VINCQUEDES. P. Leonardus) frater germanus P. Matthiae. Ind. 2 Julii 1687; prof. 14 Julii 1688. Missionarius de facto Dortracenus. In libro novitiatus dicitur: „15 Nov. 1703 lecta est... continuatio novi supprioris R. P. Leon. Vincquedes".

WELSENS. P. Augustinus in saeculo Joannes Leonardus) natus in Gangelt die 13 Maii 1774. Fuit 103us et ultimus clericus conventus Sittard. ind. 27 Nov. 1792; prof. 3^a Dec. 1793. Per 8 annos Pastor Gangeltiae, erat sacerdos secundum cor Dei. Aetatis 54 annorum obiit 10 Sept. 1828.

WERDEN. P. Joannes) Sittardus, natus anno 1719. Ind. 11 Aug. 1738; prof. 25 Aug. 1739. Obiit 18 Martii 1793.

† WYGGERMANS. Fr. Bernardus), Westphalensis, natus anno 1669. Ind. 26 Julii 1692; prof. 26 Julii 1695 Obiit 9 Jan. 1709.

† WILLEMS. Fr. Petrus) ex Wehr. Ind. anno 1708; prof. 20 Jan. 1711.

WILLEMS. P. Petrus, in saeculo Matthias) ex Geleen. Ind. 2 Oct 1763; prof. 1764. Anno 1773, 8 Oct. electus Magister utriusque figurae.

(2) WYNANDTS. P. Joannes) Tungrensis, ind. 23 Aug. 1665; prof. 5 Oct. 1666. Obiit Jubilarius.

† WYNANDTS. Fr. Vincentius) ex Meehr. Ind. 19 Julii 1735; prof. 11^a Augusti 1738. Obiit 15 Feb. 1764.

† ZELE. Fr. Petrus) Gandensis Flander, primus hujus conventus filius conversus, indutus sub primo Priore R. P. Antonino a Campo, 30 Martii 1655; prof. 17 April. 1657. Obiit 25 Nov. 1678.

---

(1) P. Leonardus Vincquedes, Praedicator generalis † 11 Dec. 1734.

(2) P. Joannes Winandts, magister figurarum 1674, † na 1715.

Zelis. P. Hyacinthus in saeculo Wilhelmus) ex Opgeleen. Intravit ordinem infra annum 1764 ad 1770. Fuit ultimus hujus conventus Procurator, anno 1792, 24 Junii pro quarto biennio reelectus. Obiit 4 Augusti 1819.

NB. Iste Pater anno 1815, 7[a] Junii, Wilhelmo Primo Belgarum Regi, hic Sittardiae, dedit *Petitionem*, ut cum novem adhuc existentibus Fratribus in monasterium redire posset. Rex multa ad restitutionem promisit, nihil tamen effecit; nam absens, nondum rescripsit responsum. Postea *ter* adhuc apud Regem, Supremos Regni Dominos etc. sollicitavit, quin fuerit exauditus. Habitu adhuc indutus, sepultus est.

R. I. P.

IV.

Regula ac Statuta Archiconfraternitatis SS. Rosarii ad majorem Dei Optimi Maximi Virginisque Matris, SS. P. Dominici, Thomae Aquinatis et Alberti Magni gloriam et honorem institutae Sittardiae anno 1642 1[a] Dominica Octobris per A. R P. F. Joannem Quiex, renovatae vero per F. Bernardum van Daelhem ejusdem sodalitatis Directorem, anno 1660, Dom. 1[a] Octobris.

Regula prima.

CONGREGATIONIS B. M. V. SUB TITULO SS. ROSARII.

Cum SS. Virgo Maria Archiconfraternitatis SS. Rosarii patrona sit ac mater, ideo par est, ut ante omnia ejusdem veri filii non modo honore eam prosequantur, verum etiam vitae morumque integritate virtutum illius exempla imitari conentur; has praecipue duodecim:

Humilitatem (Jan.), Castitatem (Febr.), Obedientiam (Mart.), Patientiam (April.), Mansuetudinem (Maj.), Charitatem (Jun.), Modestiam (Jul.), Sobrietatem (Aug.), Pietatem (Sept.), Solitudinem (Oct.), Diligentiam (Nov.) et Perseverantiam (Dec.).

Haec est corona ornata duodecim stellis quam veri B. M. V. filii, Rosarium pie legendo ac harum virtutum exempla imitando, Matri suae dulcissimae offerre studebunt: nam praecipuus hujus Sanctissimae Matris cultus in devota Rosarii lectione ac virtutum ejus imitatione consistit.

Regula secunda.

DE ORDINE ET ELECTIONE OFFICIALIUM.

1°. Hanc congregationem administrabit unus ea patribus Ordinis Praedicatorum et Praefectus duorum Assistentium ope atque con-

silio. Accedit his Secretarius, hunc sequetur Protonotarius, deinde Consultores.

Praedicti Officiales, ubi tantum quinque fuerint classes erunt Rhetores, tandem quatuor notarii: Poetarum erit Poeta, Syntaxianorum Synt., Grammaticorum, Gramm., Figuristarum Figurista.

2°. Erunt autem quoad fieri potest ex iis, qui inter caeteros in Congregatione virtutum exemplo et probitate excellunt.

3°. Praefectus cum caeteris officialibus quarto cujusque mensis initio, id est Januarii, Maii et Septembris in plena congregatione deligetur, neque poterit mox immediate post peractum officium nisi semel tantum confirmari, etc.

6°. Officialium deligendorum ratio erit ejusmodi: Congregatis sodalibus cunctis qui suffragii jus habent, caeteris oratorio egressis, Deum ubi aliquantisper oraverint, simul omnes: *Veni Creator* etc. cum ejusdem oratione recitabunt. His peractis secundum P. Directoris beneplacitum ad Praefecti electionem procedatur. Tandem officialibus constitutis, prima habenda congregatione magna cum solemnitate a P. Directore in Oratorium sivi publice in templum introducentur, suisque locis, lectis primo eorum nominibus, collocabuntur. Deinde traditis Praefecto et Assistentibus *bacillis* (quos in signum regiminis portabunt in processionibus) cantabitur: *Te Deum* etc.

Regula tertia.

De Recipiendis in Congregationem.

Quicumque hanc Congregationem ingredi voluerit, nomen suum P. Directori inscribendum tradet; ad tres hebdomades probandus erit..... se praeparabit ad totius vitae generalem confessionem et sacram Communionem, si aetas permiserit. His rite peractis a Praefecto, qui bacillum, et Assistentibus, qui candelas ardentes gestabunt, in Oratorium introducetur..... Dicta oratione, P. Director eum inscribet tradetque Rosarium benedictum his verbis: Accipe Rosarium B. M. Virginis, signum salutis et aeternae praedestinationis notam. Deinde dabit in chartula duodecim virtutes, ut habentur regula 1ª, ac dicet sequentia: Cape coronam hanc spiritualem, qua Regina coeli et terrae, Mater tua dulcissima, ejusque imitando virtutes a te coronetur ut ab ea coroneris in coelo.

Regula quarta.

1°. Omnes sodales semel qualibet hebdomada pro bono salutis proprio, communi fraternitatis, ac publico totius Ecclesiae, psalterium, i. e. Rosarium quindecim decadum recitabunt.

2°. Pius tamen B. Mariae filius singulis diebus sub sacro, sive vespere, antequam se quieti tradat, Rosarium ad minus quinque decadum persolvere poterit.

Regula quinta.

1°. Singulis mensibus unum psalterium pro defunctis fratribus ac sororibus Archiconfraternitatis SS. Rosarii legent.

Regula sexta.

De modo administrandi Congregationem et distribuendi suffragia.

1°. Singulis Domininis diebus ..... congregationem frequentabunt et hic ordo servandus: Primo audito pulsu tempore statuto, convenient; lector traditum sibi a P Directore libellum praeleget, post medium quadrantem aut circiter, Director ingredietur, quo ingresso incipiatur hymnus: *Veni Creator.* Deinde parva habeatur exhortatio; hac finita legatur Rosarium cum suis meditationibus; in fine cantabitur hymnus: *Ave Maria Stella.*

2°. Si fuerit prima mensis Dominica post collectam distribuentur suffragia (1).

Regula septima.

Sodales prima Dominica mensis, sicut et festis supra notatis, confitebuntur ac sacra Communione se reficient.

Regula octava.

Nemo pro inscriptione et ingressu in Congregationem nostram ad minimum etiam contribuendum obligari potest.

---

(1) Onder *suffragia* verstond men heiligenprentjes met gebed en deugd, gelijk nog tegenwoordig in verschillende genootschappen gebruikelijk zijn.

Regula nona.

Ad dulcissimum Jesu et Mariae nomen reverentiam exhibeant quam maximam.

Regula decima.

Se invicem vera et sincera charitate veri B. M. V. filii diligant, etc.

Regula undecima.

Hortabuntur etiam sodales...... ut modestiam et ordinem servent.

Regula duodecima.

Statuta legesque singulis mensibus publice a lectore recitabantur.

LEGES OFFICIALIUM CONGREGATIONIS.

Leges Praefecti Congregationis.

Primo. Praefectus ut gradu et officio in Congregatione caeteris antecedit (quapropter post P. Directorem primus ei dabitur locus) ita etiam eniti debet ut omnes virtutibus antecellat, ut honore et reverentia eum prosequantur.....

Decimo. Cum sodalium quis aegrotaverit ejus curam geret eosque constituet qui eum omnium nomine visendum accedant; quod si morbus ingravescat, dabit operam ut pro eo preces offerantur et si opus fuerit de periculo admoneatur, ut se SS. Ecclesiae Sacramentis muniat, si autem eum mori contigerit, id sodalibus indicet, ut ejus sepulturae dum poterint, devote intersint ac ejus animam Deo commendent.

Leges Assistentium.

Primo. Assistentes Praefectum in ipsius officio juvent.....

Tertio. Sodalium quoque curam gerent, notando defectus quos maxima charitate corripient.

Leges Secretarii.

Secundo. Notabit in libello eorum nomina qui Congregationem ingrediuntur, patriam, classem et diem admissionis.

Leges Prothonotarii ac Notariorum.

Primo. Prothonotarius omnibus conventibus tum publicis, tum privatis adsit. Hic geret curam Rhetorum inscriptorum, quapropter et ipse Rhetor sit.....

Secundo. Denique Notarii, quotidie tempore vespertino, excepto Prothonotario et Poetarum Notario, qui alternatim P. Directorem, quo absente, Praefectum accedent, petituri qui mane in classe (postquam audito secundo signo sodales devote pronuntiaverint nomen Jesus et Maria) iis proponere sive indicare debeant.

Leges Consultorum. — Officium Praefecti Oratorii. — Officium Monitoris. — Officium Lectoris. — De ratione servanda in Consultationibus. — Quae plurimum facere possint ad bonam sodalitatis administrationem. — Considerationes aliquot administratoribus Congregationis perutiles ad cultum B. V. M. promovendum (1).

ORDINATIONES FACTAE CONGREGATIONIBUS MENSTRUIS CONSULTORUM.

Haec Congregatio instituta Sittardiae in collegio P.P. Praedicatorum anno 1642 Dom. 1a Octobris.

Ac tum etiam publica lectio SS. Rosarii incepta fuit, sub ingenuo bonaeque spei adolescente *Joanne Canisio* ex *Nut* Rhetore, hujus Congregationis primo Praefecto, nunc presbytero ac Pastore in *Schinnen*.

Prima tamen Consultorum menstrua conventio habita fuit anno 1643, 27 Julii sub Simone Mens Schinnensi, Rhetore, Congregationis Praefecto diligentissimo, in Domino defuncto.

Ordinatio prima.

Primo. Definitum ac conclusum est anno 1643, 27 Julii a Praefecto Simone Mens, Assistentibus caeterisque Consultoribus ad majorem Dei Virginisque Mariae gloriam et honorem ut omnes nostrae Congregationis Sodales, Dominicis festisque diebus, dum erit Sodalitas hora statuta in Oratorio mature adsint flexisque

(1) Orandum pro sequentibus ideoque in suffragiis ponendi: Pro Imperatore N. — Pro Rege Hispaniarum N.

ante altare genibus SS. Deiparentem Angelica salutatione devote salutent.

Secundo. Praeterea conclusum est ut praedictis diebus, sodales templum frequentantes palliisque decenter induti incedunt, Officiales diebus quoque ferialibus....

Datum Sittardiae ut supra in Collegio Ordinis Praedicatorum.

m. p.

Joanne Canisio, Secretario. Simone Mens, Praefecto.

Ordinatio secunda.

Primo. Definitum ac conclusum est anno 1643 1a Augusti a Praefecto Simone Mens, Assistentibus et Consultoribus, ut qui non indutus pallio templum frequentaverit, pro defectu commisso Rosarium 5 decadum legat.

Secundo. Insuper et sodales ludant cum sodalibus, cum caeteris vero sodalitati non adscriptis, nullo modo.

Ordinatio tertia.

Primo. Ordinatum est anno 1643 7a Septembris a Praefecto Simone Mens, Assistentibus et Consultoribus, ut omnes sodales, priusquam classes adeant, templum prius ingrediantur, ibique in honorem Dei Virginisque Matris, *Pater* et *Ave* persolvant, eisque actiones et studia sua commendent.

Ordinatio quarta.

Conclusum est anno 1643 a Congregationis Praefecto Joanne Corten, Assistentibus et Consultoribus, ut sodales intrantes classem aperto capite D. V. imagini reverentiam exhibeant ac corde dicant: *Ave Mariae.*

Ordinatio sexta.

Ordinatum est anno 1644 15 Januarii a Praefecto Francisco Kuper, Assistentibus et Consultoribus, ut sodales in templo, coemeterio, aliisque locis sacris, lusus et petulantias aliaque mala agere non praesumant, verum se pios ac modestos praebeant, transgressores charitative admoniti, si emendari se noluerint, e sodalitate dimittantur.

Ordinatio septima.

Ordinatum est anno 1644 15 Februarii ut sodales Dominicis ac festis diebus cum sociis sibi assignatis ad Ecclesiam decenter absque fabulis procedant ibique ut Assistentes voluerint ordine sedeant, ita ut unaquaeque classis alteri sibi superiori antesedeat.

Ordinatio octava.

Primo. Conclusum est anno 1644.... ut omnes veri B. V. filii haereticos aliosque malis moribus instructos adolescentes abhorreant et contrafacientes, si admoniti aures praebere noluerint, dimittantur.

Ordinatio undecima.

Secundo. Conclusum est insuper ut omnes sodales, dum tremendo Missae sacrificio devote ut decet intersunt, sub elevatione Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi, pileos ac libellos humi deponentes, junctis manibus Deum Creatorem et Salvatorem maxima qua possit devotione adorent.

Ordinatio decima quarta.

Anno 1646 21 Febr. nos Praefectus, Assistentes et Consultores Congregationis B. V. Mariae pro vitandis malis, quae ex lusu pro pecuniis oriuntur, statuimus et ordinamus ne ullus sodalium de post ludat quocumque lusu directe vel indirecte pro pecunia.

Ordinatio decima septima.

Primo. Nos Praefectus, Assistentes ac Consultores, intendentes promotioni Congregationis nostrae, ut ubique officialibua debitus honor deferatur, ordinamus et volumus uf ingrediente sodalitatem P. Directore aut aliquo alio Religioso, omnes ipsis assurgant. Ingrediente Praefecto assurgant omnes Officiales pariter ac sodales, ingredientibus Assistentibus, Secretario, Prothonotario aut aliquo ex Consultoribus surgant omnes Officiales sibique mutuam reverentiam exhibeant.

Ordinatio decima nona.

Anno 1650 17 Decembris ad majorem Virginis Mariae Confra-

ternitatis nostrae Sacratissimi Rosarii Matris honorem et gloriam, ecclesiasticorum reverentiam, sodalium unionem, cum catholicorum tum haereticorum aedificationem, nos Praefectus, Assistentes, Consultores, ordinamus ut quicumque scholarum nostrarum condiscipulus condiscipulum quemlibet sibi obviam factum (praecipue Officiales) ubique honoret, ac pileo capiti ablato quam humanissime salutet, ita tamen ut figuristae grammaticis, grammatici syntaxianis, syntaxiani poetis, poetae Rhetoribus primum deferant honorem.

Praefecti:

Joannes Canisius 1642.
Simon Mens 1643.
Joannes Corten 1643.
Franciscus Kuper 1644.
Petrus Canen 1644.
Joannes Broeckarts 1644.
Matthias Banens 1645.
Engelbertus Meylarts 1645.
Petrus Buchels 1646.
Adrianus Weustenraede 1646.
Conrardus ab Houtem 1650.

Secretarii:

Joannes Canisius 1643.
Simon Mens 1643.
Joannes Corten 1644.
Franciscus Kuper 1644.
Gerardus Beckers 1644.
Joannes Presten 1645.
Joannes Hamers 1645.
Servatius Canisius 1646.
Jacobus a Lieck 1646.
Van den Stöck 1649.
Henricus Spetgens 1650.

IN MEMORIAM.

JOANNES LEONARDUS MULLENERS

7 SEPTEMBER 1842—16 SEPTEMBER 1911.

MULLENERS werd geboren te Born, bij Sittard. Reeds vroeg openbaarde zich zijn groote aanleg en het verlangen, om priester te worden. Daarom zonden zijn ouders hem naar Rolduc, waar hij niet alleen humaniora en wijsbegeerte studeerde, maar ook zijn geestelijke roeping altijd meer ontwikkelde. Met ijver legde hij zich daarna in het groot seminarie van Roermond op de godgeleerdheid toe en werd in zijn 26ste jaar, in April 1868, priester gewijd.

Nog hetzelfde jaar ontving MULLENERS de benoeming tot kapelaan te Bunde, om weldra overgeplaatst te worden naar Stein, waar hij werkte tot het jaar 1875, toen hij benoemd werd tot rector van Calvarieberg te Maastricht.

Door deze bijzondere beschikking der Voorzienigheid kwam MULLENERS op de rechte plaats. Ik geloof niet, dat hij zelf ergens beter te huis is geweest dan in zijn rectoraat van Calvarieberg. Had hij reeds vroeger als student en kapelaan de studie bemint, veel gedaan aan degelijke en ontwikkelende lectuur en alles trachten te lezen, wat hij van geschiedenis, hoofdzakelijk Limburgsche, kon machtig worden, te Maastricht kon hij niet alleen zijn studietijd meer dan verdubbelen, maar vond er ook de omgeving, die op zijn verder leven beslissend heeft gewerkt.

Toch trok hem zijn wetenschappelijk werken niet af van zijn eigenlijk ambt. De Calvarieberg ging hem voor alles. Met zijn gewoon beleid, zijn scherpzinnigheid en gezond verstand kwam hij de moeilijkheden, waarin hij,

zijns ondanks, niet zelden werd verwikkeld, altijd zegevierend te boven. Was hij van nature fijn en geestig, toch wist hij tegenover minder ontwikkelden, waarmede hij door zijn ambt vaak in aanraking kwam, den juisten toon aan te slaan en daardoor hun harten te winnen. Toen hij later eens uit Mook, waar hij pastoor was, een bezoek bracht aan zijn geliefd Maastricht, werd hij aan de Maasbrug door een aantal baliekluivers, zijn oud-patiënten, spoedig herkend. Terstond kwamen zij naar hem toe, omringden hem en wisten hun dankbare gevoelens niet beter lucht te geven, dan de hand van hun oud-rector te grijpen en die met aandoening te kussen. Zijn boezemvriend Habets, die hem vergezelde, kreeg de tranen in de oogen van ontroering over zooveel gehechtheid. Maar ook MULLENERS had die ruwe klanten lief en wist altijd eene reden te vinden, om hun overtredingen te verontschuldigen.

Bij de verschillende bezigheden van zijn rectoraat was MULLENERS sedert 1875 tevens biechtvader van de kinderen der Misericorde en hield er de Zondagsche preek. In 1883 aanvaardde hij daarenboven nog het directeurschap der Zusters. Veel goed heeft MULLENERS ook in die zoo nuttige inrichting gedaan.

Naast al die geestelijke bezigheden wist hij nog tijd te vinden voor een reeks wetenschappelijke werken, die grootendeels dateeren uit den tijd van zijn rectoraat. Aanleiding tot zijn letterkundig en wetenschappelijk optreden gaf zijn weldra aangroeiende vriendschapsbetrekkingen met tal van geleerden, van welke ik alleen noem den rijksarchivaris in Limburg, Joannes Josephus Habets, en de toenmalige redacteurs van den *Courrier de la Meuse.* Trok de eerste hem meer tot de eigenlijke wetenschap, de laatste bewogen hem tot de journalistiek, waarvoor MULLENERS een grooten aanleg bezat. Men zeide, dat hij beter Fransch schreef dan Hollandsch. Daarbij was hij gevat, geestig, had iets overgenomen van den *esprit gau-*

lois en hij kende in vrij korten tijd de verhoudingen en toestanden van Maastricht wellicht beter dan iemand. Vandaar dat hij in zijn artikelen vaak meer te kennen gaf, dan hij uitdrukkelijk zeide, en aan de tegenstanders, die tusschen de regels wisten te lezen, een eerbiedig ontzag inboezemde.

Tegelijkertijd verkeerde MULLENERS zeer veel met Habets, die hem weldra den weg der Limburgsche geschiedenis optrok. In 1882 viel hem een handschrift in handen met den titel: *Tractaat tusschen den bisschop van Luyck en die van Maeseyck*, waarvan hij zijn eerste artikel maakte voor de *Publications* (1) en het plaatste onder het opschrift: *Terugkeer der stad Maeseyck onder de gehoorzaamheid van den bisschop van Luik in 1567*. Het ijs was gebroken.

Inmiddels had MULLENERS met ijver gewerkt aan een zeer uitgebreide *Geschiedenis van de Heerlijkheid en Heeren van Obbicht en Papenhoven*, die, met een paar necrologiën van de hand van Habets, een lijvig deel der *Publications* (2) beslaat. Hij zelf had niet vermoed zooveel bladzijden te kunnen vullen, maar zijn scherpzinnigheid en zijn speurzin had hem meegevoerd en tal van belangrijke bijzonderheden ontdekt, met name over Jonker Filips van Bentinck. Wij behoeven niet te zeggen, dat diens familie, evenals de gemeenten Obbicht en Papenhoven hun geschiedschrijver tot bijzonderen dank zijn verplicht.

Eveneens als vrucht zijner studiën in het archief van het Kasteel van Obbicht ontmoeten wij in het volgende deel der *Publications* (3) wederom een kleine bijdrage: *Het reglement van den 9en Augustus 1690 op het leenstelsel in Gelderland*, welke de daar juist aan voorafgaande verhandeling van H. De L'Escaille eenigszins verklaart.

---

(1) Tom. XIX, p. 473 ss.
(2) Tom. XX, p. 1 ss.
(3) Tom. XXI, p. 105 ss.

Ook in het jaar 1885 schonk MULLENERS slechts een kleine bijdrage aan de *Publications* (1) in het Fransch: *Les limites de la seigneurie impériale de Stein.*

Als om ons schadeloos te stellen gaf hij reeds het jaar daarna een zeer belangrijke verhandeling over *De scheepvaart in het tegenwoordig Hertogdom Limburg tijdens de beroerten in de 16e en 17e eeuw* (2). Daarbij komen tal van bijzonderheden uit dat tijdperk over Maasschippers, over handel, zeden en rechtswezen aan het licht. Deze zeer wetenswaardige bijzonderheden, afgewisseld door bijvoegselen over de Hollandsche en Spaansche handelspolitiek, over de pest, die uitbrak te Maastricht na de verovering van Parma, zijn samengeweven tot een belangwekkend en goed leesbaar verhaal. Men leert hier kennen de veelzijdigheid des schrijvers. Men proeft hier zijn dagelijkschen omgang met zijn geleerden vriend Habets, die hem vaak tot laat in den nacht over Limburgs geschiedenis onderhield. Wist Habets door zijn geweldige eruditie steeds stof voor het onderhoud te leveren, MULLENERS wist het te kruiden door zijn scherpzinnige opmerkingen, zijn fijnheid en tintelende geestigheid. Zeer kostelijk vulden deze twee uitmuntende geesten elkander aan.

Destijds scheen MULLENERS schier onvermoeibaar. Want het volgend jaar vinden wij opnieuw een vrij lange bijdrage in de *Publications* (3): *Uit de geschiedenis van de rijksheerlijkheid Obbicht en Leuth.* Hier krijgen ook de families Bronckhorst, Batenburg, de Leerodt en andere haar deel. Het verhaalde wordt door een aantal belangrijke *Bijlagen* bevestigd.

Een zijner belangrijkste en meest doorwrochte studiën leverde MULLENERS aan de *Publications* (4) in het jaar

(1) Tom. XXII, p. 542 ss.
(2) Tom. XXIII, p. 89 ss.
(3) Tom. XXIV, p. 67 ss.
(4) Tom. XXV, p. 161—354.

1888 onder den titel: *Legertochten tusschen Maastricht en Mook sedert 1568 tot 1575.* In bijzonderheden wordt hier geschilderd, wat men in Limburg, en met name in Elsloo van de troepen moest lijden. Een groot deel dezer uiteenzettingen is hoogst gewichtig voor de algemeene geschiedenis. Zoo bijzonder het Derde Hoofdstuk, waarin hij den mislukten veldtocht van Willem, prins van Oranje, tegen Alva (1568) beschrijft. MULLENERS sloeg altijd den zuiver historischen toon aan, overdreef niet, liet zich door sympathieën niet meeslepen, maar bleef steeds onpartijdig en gematigd. Dit werd ook door hen, die anders oordeelden dan hij, met veel lof vermeld. Niemand, die verder degelijk over den tachtigjarigen oorlog wil schrijven, mag deze degelijke verhandeling over het hoofd zien (1).

Het volgend jaar, 1889, moest MULLENERS het gesticht Calvarieberg verlaten, hetgeen hem zeer ter harte ging. Niet alleen werd hij daardoor losgerukt van zijn geliefde bezigheden onder de zieken, maar ook van zijn vrienden, wetenschappelijke en andere in de stad. Zeer populair was MULLENERS geworden tijdens zijn veertienjarig verblijf te Maastricht, en de vriend van een groot aantal interessante personen. Een juist opmerker, begiftigd met een stalen geheugen en vol humor, was hij een zeer aangenaam causeur, met wien men hoogst gaarne te doen had. Hield hij zich in een talrijk gezelschap meestal op den achtergrond, zich nooit opdringend en uiterst bescheiden, en petit comité was hij gewoonlijk de ziel van het gesprek. Daarbij was hij altijd voorkomend en een waar vriend in den nood.

Geen wonder, dat hij veler harten had gewonnen en het ook van zijn kant diep gevoelde, menigen vriend te moeten achterlaten bij zijn vertrek naar Mook, waar hij

---

(1) Blok, *Gesch. van het Nederlandsche Volk*, Deel III, bl. 139—140 en noot 1.

tot pastoor was benoemd. In zijn niet groote parochie vond hij zich weldra te huis, vooral omdat hem tijd overbleef, om wetenschappelijk te werken. In 1890 vinden wij dan ook weer eenige korte bijdragen van zijn hand in de *Publications*, die hij ook in het verre Mook niet vergat. Vooreerst iets over *Den Antwerpschen bankier Erasmus Schets* in zijn betrekking tot Maastricht en Aken (1); over de *Oude Statuten en Verordeningen van de Heerlijkheid Reckheim* (2); dan eenige merkwaardigheden van Pieter Erlingen, schout van de stad Peer (3). Belangrijker is echter zijn vierde bijdrage van het jaar 1890: *De beoordeeling van Alva en van Oranje voorkomend in het opstel: Legertochten tusschen Maastricht en Mook (1568—1575) nader toegelicht en gehandhaafd* (4). Deze repliek is gericht tegen hoogleeraar R. Fruin, die in de *Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde* (5) MULLENERS' oordeel over Alva en Oranje had gelaakt. Wonder genoeg speelt hier de protestantsche hoogleeraar den Syllabus tegen hem uit, die intusschen door MULLENERS, onder een ironisch glimlachje, veel juister wordt verklaard. Het nader betoog tegen Fruin betuigt van niet minder gematigdheid en kalmte, dan van scherpzinnigheid en juist inzicht. Hij houdt flink staande, dat de katholieke vorsten der XVIe eeuw en ook Alva in verdraagzaamheid uitmunten boven hun vijanden. Na Oranje's vleugel-adjudanten: Lumey en Sonoy, minder loffelijk te hebben vermeld, besluit MULLENERS ietwat ondeugend: „Zoo werden de katholieken, de oudste kinderen des huizes en de meerderen in getal, van hun godsdienstvrijheid beroofd, naar men thans beweerd, uit verdraagzaamheid".

(1) Tom. XXVII, p. 307, ss.
(2) Tom. XXVII, p. 335 ss.
(3) Tom. XXVII, p. 362 ss.
(4) Tom. XXVII, p. 451 ss.
(5) Jaarg. 1889—1890, bl. 159—177.

Toch schijnt de pastoreele zorg pastoor MULLENERS in zijn wetenschappelijk werk te hebben belemmerd. Want de eerste twee eerste jaren zond hij niets meer op aan de *Publications*. Toch overwoog hij, wanneer hij zijn wandelingen deed over de Mookerheide, de gegevens voor een verhandeling over *Den Slag van Mook, 14 April 1574* (1), welke in het deel van 1893 werd geplaatst. Nooit heb ik een beschrijving van dien slag gelezen, welke steunt op zoo groote vertrouwdheid met de plaatselijke omstandigheden. Goed berekend en duidelijk uiteengezet zijn de verschillende posities en bewegingen van het beroemde gevecht.

In hetzelfde jaar 1898 verwisselde pastoor MULLENERS Mook met Heer bij Maastricht, waar hij gedurende vijf jaren niets aan de *Publications* kon leveren.

Eerst in 1898 verbrak hij zijn vijfjarig stilzwijgen en schonk ons weer een verhandeling van ruim 80 bladzijden in het Fransch over *Les Seigneurs de la Rochette et Avouerie de Fléron pendant le dix-septième siècle* (2). Het is een stevig stuk werk.

Evenwel kan het lang niet halen bij het groote werk, wellicht het beste wat door hem is geleverd: *De Limburgsche gemeente wapens* (3). Hier kan men bewonderen de diepe kennis van MULLENERS aangaande Limburgs geschiedenis, voornamelijk de stichtingen met immuniteit en de voogden. Voor hem, die de oudere geschiedenis van Limburg bestudeert, is het een ware lust, dit boek op den lessenaar te hebben. Sla alleen maar op Meerssen, Maastricht, Valkenburg enz. en ge zult terstond zien, hoe onontbeerlijk het boek is voor de studie dier plaatsen.

---

(1) Tom. XXX, p. 171 ss.

(2) Tom. XXXIV, p. 203 ss.

(3) Het vult Tom. XXXV der *Publications*.

Wat in dit werk betrekking heeft op wapens is van Jos. M. H. Eversen, adjunct-commies bij het Rijks-archief in Limburg, van Mulleners wat gaat over de stichtingen en voogden, het overige is van beiden.

Het werk is opgesteld te Heer en voltooid in 1900. Het volgend jaar vroeg MULLENERS eervol ontslag.

In den tegenwoordigen toestand der maatschappij beschouwde hij de studie der sociale quaestie als een noodzakelijke vereischte voor den zielzorger, en met name te Heer, dat voor een groot gedeelte uit arbeiders bestaat. Toch voelde hij zich te oud, om die ingewikkelde studie te beginnen. Nochtans deed hij wat in zijn vermogen was. Niet alleen trachtte hij door voorspraak en bemiddeling veler nood te lenigen, maar gaf daarbij zeer rijke aalmoezen, zoolang er iets van zijn privaat bezit over was.

In 1901 begaf hij zich naar Breust-Eysden en aanvaardde er het rectoraat in de onderwijs-inrichting der Zusters Ursulinen. Zijn kracht was gebroken en het werk vlotte niet meer, zooals voorheen. Kon hij als pastoor niet kunnen denken aan de voortzetting der geschiedenis van *Het Oude bisdom Roermond* van Habets, wiens wetenschappelijke nalatenschap hij had aanvaard, thans bezat hij de kracht niet meer, om aan zulk een omvangrijk werk te beginnen.

Nadat MULLENERS in 1904 een klein *In Memoriam* van kanunnik M. A. H. Willemsen, pastoor te St. Odiliënberg (1) had geschreven, begon hij de rest zijns levens te wijden aan een *Vie de St. Lambert, précédée d'un essais historique et ethnographique de Maestricht et des environs* (2).

Dit werk was een waardige avond van een wel besteed leven. En al kan men ook niet altijd instemmen met zijn ingewonnen conclusies, een diep doordringen in de stof, scherpzinnigheid en gezonde critiek kan men ook aan dat werk van MULLENERS niet ontzeggen. Met een daad van innige piëteit voor den grooten bisschop-martelaar van Maastricht besloot hij de reeks zijner bijdragen voor de *Publications* in 1909.

---

(1) Tom. XXXX, p. 441 ss.

(2) *Publications*, Tom. XXXXV, p. 439—493.

Sedert leidde hij een kwijnend bestaan, dat zienderoogen door de ziekte altijd meer werd ondermijnd. Met voorbeeldig geduld verdroeg hij zijn lijden en openbaarde ook hierin zijn echt-priesterlijken geest, welken zijn vrienden altijd zoozeer hebben geëerbiedigd. Zijn bescheiden nederigheid vergezelde hem tot aan zijn laatsten snik. Hij wilde een stille begrafenis en daarom mocht geen doodsbericht worden gezonden. Wetend, dat een necrologie in de *Publications* onvermijdelijk was, verlangde hij, dat ze sober zou zijn en zaakrijk. Te dien einde wees hij daarvoor aan niet een zijner oude vrienden, maar den ondergeteekende, die hem slechts in zijn laatste levensjaren terloops had leeren kennen. Het is mij een eer, dit werk voor zulk een man te mogen verrichten.

„De wijze tracht de wijsheid aller Ouden te kennen; hij houdt in zijn geheugen wat beroemde mannen hebben gezegd; den diepen zin hunner spreuken vorscht hij uit en de verborgen beteekenis hunner waarden zoekt hij op" (Eccl. XXXIX, 1—3).

Dit heeft JOANNES LEONARDUS MULLENERS gedaan, niet voor zich zelf alleen, maar ook voor allen die de waarheid zoeken.

REQUIESCAT IN PACE.

P. ALBERS, S. J.

MÉLANGES.

Voorwerpen in den loop van het jaar 1911 voor het Museum van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg te Maastricht, verkregen.

Hierbij geven wij de lijst der aangeworven voorwerpen, als kennisgeving en tot opwekking van nog meerdere belangstelling in alles wat betrekking heeft op het roemrijk verleden onzer Provincie.

Het bestuur blijft het Museum in ieders welwillendheid dringend aanbevelen.

Hoogst aangenaam ware de medewerking tot het verkrijgen eener verzameling van *kleedingstukken*, zooals die voorheen door onze Limburgsche bevolking gedragen werden, met welke verzameling reeds een begin gemaakt is.

Aan allen die in het afgeloopen jaar het Museum begunstigden, wordt ook langs deze wegen openlijk dank gebracht.

Voor het Bestuur.

M. RUTTEN, Conservator.

I. Werden in *bruikleen* afgestaan.

Door het Gemeentebestuur te Maastricht:
de photo's van een gevel in de Lenculenstraat te Maastricht; van twee gezichten op den walmuur in den Zwingelput aldaar; van drie gedeelten van het protestantsch Weeshuis en van een gedeelte van den walmuur achter het R. K. Weeshuis.

Eene eikenhouten gebeeldhouwde kroonlijst (kelder- of schoorsteen fries) afkomstig uit een huis langs het Vrijthof Maastricht, betrekking hebbende op de verradelijke inname van Thienen, door graaf van Solm in 1646. (Zie *Maasgouw*, Jan. 1911, pag. 6 en 7).

II. *Geschonken* werden:

Eene eikenhouten bierkruik met koper beslag, door M. R.

Eene collectie gekleurde haardsteentjes door den heer L. Chambille, afkomstig uit een huis op den hoek der Groote Staat en Nieuwstraat te Maastricht.

Een spinnewiel en haspel en een gekleed Lieve Vrouwe beeldje, door den heer Gelissen, mr. schilder te Beek (L).

Een brouwerslampje en een gotisch lepeltje met Apostelfiguur versierd, door den heer van Blaricum te Sittard.

Twee gedraaide houten kandelaars, door den heer Hoedemakers, kuiper te Beek (L.).

Een halve liter, twee koffiepotten en eene waterkruik van koper, alsmede eene tinnen bierkan, door den heer N. Rutten te Sittard.

Drie aarden pijpjes, gevonden aan de St. Pieterspoort te Maastricht, geschonken door den heer V. Schols aldaar.

Een gebroken middeleeuwsch kruikje en 20 steentjes, te Maastricht gevonden aan het „Maaspunt".

Eene schoorsteenbekleeding van beschilderd eikenhout en een daarbij passend houten plafond, uit de XVII[e] eeuw, geschonken door Jhr. Mr. V. de Stuers te 's Gravenhage.

III. Werden *gekocht:*

Een plan van Roermond, eene kaart van St. Pieter en eene litographie „la prise de Maestricht 1744".

Een tinnen koffiepot, koperen waterketel en melkschepper.

Een dolk en twee schootsvellen van een vrijmetselaar.

Eene tinnen kaarsenplaat, afkomstig uit Margraten; een tinnen waterbol; een stel voor mosterd, zout en peper uit tin; een ijzeren hangslot en een weegstok; een koffiepot en melkmaat; een trechter en twee kandelaars uit tin; de bel van den uitroeper te St. Pieter.

Eene gehavende zilveren schuttersplaat van Leveroy; op den voorkant het beeld van de H. Barbara met het inschrift: *„de loefelycke schutten van Leveroy verkiesen Barbara"*, op de keerzijde met inkt: anno 1627, brand bij P. Beckers, bakker aldaar.

Een eerekruis (brons) van de jaren 1830 en 1831; een zilveren eerekruisje van Waterloo.

Een middeleeuwsch kruikje en pannetje alsmede een steenenpot en pijpje, gevonden bij de St. Pieterspoort te Maastricht.

Een koperen kruis en een deurklopper.

Negentien zilveren munten uit de XVIIe eeuw, gevonden in den muur langs het Lang Grachtje te Maastricht.

Eene verzameling van ruim 150 munten en penningen, waaronder zeldzame en eenige exemplaren betreffende Maastricht, Roermond, Sint Stevensweert, Sittard, Venlo, Venray, Weert, gekocht op de auctie J. Schulman te Amsterdam op 3 en 4 October l.l. Jhr. Mr. V. de Stuers te 's Gravenhage en de gemeente Maastricht gaven milde bijdragen voor dien aankoop; beiden zij daarvoor hier openlijk dank gezegd.

TABLE ALPHABÉTIQUE.

A.

Abriol, ministre de justice de la République française, 164, 165, 167.
Abuisdale, Gison de, *voir* Gison.
Achel, 155, 158, 281, 283, 325; — canton, 213.
Actium, 4.
Adam, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 265, 266.
Adam, fils d'Ogier de Haren, avoué de Maestricht, 315.
Adam de Haren, 72.
Adam Quirinarius, bourgmestre de Sittard, 352.
Adam de Slenaken, 49.
Ade, Guillaume, *voir* Guillaume.
Adela, épouse d'Otton de Thuringue, 60.
Adélaïde, 275.
Adélaïde, épouse de Thomas ante pontem, 294.
Adélaïde, soeur de Jean de Millen, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 286.
Adélaïde de Bruke, 324.
Adélaïde de Grisegrubben, 323.
Adilhe, épouse de Jean de Houtain, échevin de Liége, 318.
Adolphe, curé de l'église Saint-Jean de Maestricht, 276.
Adolphe, 305.
Adolphe, duc de Berg, comte de Ravensberg, 126.
Adolphe de Berg, 32.
Adolphe de Hokelheym, 287.
Adolphe de Looz, duc de Juliers, 33.
Adolphe I de la Marck, 22.
Adolphe II de la Marck, 134.
Aduatiques, 4.
Advocati, Elise, *voir* Elise.
Aelst, 158.
Aersbeek, 248.
Aerschot, comte d', 227.
Aerssen, 124.
Aertsen, 111—113.
Afferden, 102, 107, 111—113, 124, 168, 248.
Agnès, épouse de Conrad de Herderen, 287.
Agnès, épouse de Henri Goldevoet, 287.
Agnès, fille d'Arnold Mompalyr, 283.
Agnès, belle-soeur de Waltelinus, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 288.

Agnès Mompalyr, 289, 301.
Agnès Haysdayl, 296.
Agnès de Redekem, 275.
Agnès de Thoren, 306.
Agricola, François, *voir* François.
Ailbert, fondateur de Rolduc, 21.
Aix, Charles d', *voir* Charles.
Aix-la-Chapelle, 7, 15, 18, 58—64, 94, 136, 141—143, 146, 151, 180, 181, 187, 207, 209, 212, 217, 245, 251, 252, 341, 345, 375, 404, 411; — canton, 220; — circle, 208, 223; — collégiale Notre-Dame, 52, 76, 303, 317, 319; — diocèse, 379.
Alains, 8.
Alard de Ghore, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 310.
Alard de Hafkesdale, 298.
Albéric, évêque de Liége, 29.
Albert, empereur, 69.
Albert de Saxe-Teschen, gouverneur des Pays-Bas Autrichiens, 98.
Albert Frédéric, duc de Prusse, 129, 130.
Albus, Jean dit, *voir* Jean.
Aldekerck, 108.
Aldeneyck, *Eyck*, *Eiche*, 53.
Aldenhoven, 140.
Alexandre, tzar des Russes, 186.
Alken, 157.
Allemagne, 8, 234.
Alofs, Ceslaus, prieur des Dominicains de Sittard, 363, 369, 370, 387, 388.
Alphen, 177.
Alphonse, frère lai des Dominicains à Sittard, 378.
Alsdorff, 157.
Altena, seigneurie, 62.
Alveradis, mère d'Elie, prêtre, 279.
Amaing, 68.
Amand de Hostraten, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 296.
Ambivarètes, 4.
Amby, 74, 80, 157, 195, 214.
Ameil de Wanghe, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 289.
Amiens, 8.
Ammien Marcellin, 5, 8, 10.
Amstenrade, *Amstelraede*, 75, 157, 334, 344, 403.
Amsterdam, 353, 359, 400, 410.
Ananie Slytken, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 287.
Anaridus, 12.
Andernaco, Chrétien d', *voir* Chrétien.
Andernake, Chrétien d', *voir* Chrétien.
André de Zuderman, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 277, 303.
Anne, fille d'Albert Frédéric, duc de Prusse, 130.
Anne, fille de Guillaume V, duc de Juliers, 130.
Anne Marie, princesse d'Orsini, camera major de la reine d'Espagne, 96.
Antique de Ghelke, Ide, *voir* Ide.
Ansfried, comte de Teisterbant, 52, 53, 56—58.
Ante pontem, Thomas, *voir* Thomas.
Antiqua Capella, Jean de, *voir* Jean.
Antoine de Bourgogne, duc de Brabant, 72, 373.
Antoine Hoeffackers, 286.
Antoine de Spauden, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 288.
Antonin a Campo, Dominicain à Sittard, 327, 329, 331, 353;

prieur, 354, 356.
Anvers, 148, 336, 339, 343, 356, 394, 397, 402; — chapitre de Notre-Dame, 340; — province, 5.
Aquis, Charles, Garsil d', *voir* Charles, Garsil.
Aquitaine, 4.
Arancy, 28, 30.
Arcade (395—408), empereur Romain, 9.
Arcen, *Aarzen*, 103, 108, 163, 168, 207, 225, 248, 257.
Ardorff, 181.
Argenteau, 88, 89.
Arkel (Arckel) d', 156; — Guillaume, 33; — Jean, 26; — Marie, 26.
Arnaud de Canne, 312.
Arnaud, d'Eldre, échanson de Philippe de Bourgogne, 72.
Arnold, cloîtrier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 315.
Arnold, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 125.
Arnold, avoué de Stralen, 102.
Arnold, fils de Gérard d'Oys, 271.
Arnold, comte de Looz et Chinay, 124.
Arnold, seigneur de Steyn, 50.
Arnold de Berghe, homme d'armes, 313.
Arnold de Blankenheim, prévôt de l'église Saint-Servais de Maestricht, 304, 305.
Arnold de Cigno, 282, 300.
Arnold de Diest, custode des SS[tes] Reliques de l'église Saint-Servais de Maestricht, 280, 281.
Arnold d'Egmond, duc de Gueldre, 26.
Arnold d'Esderis, *voir* Arnold de Hamale.
Arnold Gans, hôpitalier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 311.
Arnolde de Glymes, prévôt de Meerssen, 286.
Arnold d'Hamale dit d'Odeur ou d'Elderen, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 285.
Arnold de Hornes, évêque de Liége, 276, 277, 289.
Arnold Hovenere, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 304.
Arnold Mompalyr, 289, 307.
Arnold Mompalyr, l'aîné, 283.
Arnold Mompalyr, pharmacien à Maestricht, 289, 295, 307.
Arnold de Roelingis, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 306.
Arnold de Sancta Margareta, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270.
Arnold de Scarwier, 319.
Arnold de Schimper, 307.
Arnold de Stein, 24, 31.
Arnold de Stockhem, *voir* Arnold Gans.
Arnold de Tongris, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 274.
Arnold de Wilre, 50.
Arnoldts, H., 348.
Arnoulf, roi, 52.
Arnoulf, duc de Carinthie, 17, 18.
Artois, comte d', 232.
Ascalon, 39.
Asch, *Assche*, 155, 157, 390.
Aschaffenbourg, couvent des Capucins, 377.
Asselt, 103, 105, 109, 290.
Assenray, 105.
Atrio, Gison, Séverin de, *voir* Gison, Séverin.

Attila, 11.
Aubel, 80, 391, 409; — canton, 169, 210, 220, 239.
Audergem, 402.
Audgot, Jean, *voir* Jean.
Augsbourg, 86; — diète, 73; — évêché, 179; — abbaye des Bernardines, 377.
Auguste, empereur romain, 4, 255.
Aurea Barba, Nicolas, *voir* Nicolas.
Austrasie, 14, 15.
Atriche, 233, 234, 236, 238, 240, 241.
Auwiria, Jean de, *voir* Jean.
Avignon, 298.
Ayen, 102, 168.

B.

Baal, 109.
Babut Du Marès, vice-président du barreau à Maestricht, 198, 199, 201.
Bacheloz, secrétaire du conseil des Cinq-Cents, 154.
Bachuys, Vincent, Dominicain à Sittard, 387.
Baden, traîté de, 105, 107.
Baelen, ban de, 98.
Baerlo, 11, 22, 101, 107, 168.
Baexem, 52, 58, 158, 218.
Balderic II, évêque de Liége, 64.
Balderich, chanoine de Cambrai, 57.
Baldringen, 174.
Bâles, traîté de, 176, 187.
Bamberg, évêché, 179.
Bancs du chapitre de Saint-Servais de Maestricht, 92, 93.
Banens, Matthias, 422.
Bangeman-Huygens, commissaire des ci-devant pays des Etats-Généraux 189-191, 196, 197, 231.
Barbisson, Louis, frère lai des Dominicains à Sittard, 387.
Barret, vicaire-général de Liége, 383.
Barthélémy de Warwellis, 284.
Basheers, 157.
Bas-Rhin, duché, 222, 224.
— département géneral, 187.
Bassenge, 156, 213.
Bastoigne, Jacques, Dominicain à Sittard, 388.
Batua, comté 16.
Baudin, P. C. L., président de la convention nationale à Paris, 149.
Baudouin de Molendino, 294, 312, 321.
Baudouin de Molendino, l'aîné, 301.
Baudouin de Molendino, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 278, 285, 293, 304, 305, 312, 322.
Baudouin de Molendino, prêtre, 298.
Baudouin de Montenaken, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 293.
Baudouin de Susghen alias de Tongris, 283.
Bavay, 6.
Bavier, Rumold, *voir* Rumold.
Bavière, Ferdinand de, *voir* Ferdinand.
Bayart (Beyart), Jean, Nicolas *voir* Jean, Nicolas.
Béatrice de Sancta Margareta, épouse de Barthélémy de Warwellis, 284.
Beaufort, duc de, gouverneur général de la Belgique, 188.
Beckers, Gérard, 422; — Jean, Dominicain à Sittard, 340,

367, 368; prieur, 388;—Vrient, frère lai des Dominicains à Sittard, 388.
Bedler, Jacques de, frère lai des Dominicains à Sittard, 388.
Beegden, 3, 7, 9, 105, 135, 158, 218, 400.
Beck, *Beeck*, 74, 80, 157, 158, 195, 344, 390, 404.
Beerbrouck, 157.
Beeringen, 157.
Beerse, 325.
Beesel, 7, 103, 109, 110, 115, 158, 195, 211, 214, 248.
Beeverloo, 117.
Beke, Gérard, Jean de, *voir* Gérard, Jean.
Belfeld, *Belfen*, *Belfend*, 103, 109, 110, 115, 158, 162, 195, 214, 215, 225, 258.
Belgique, *Belgium*, *Belgica*, 4, 14, 234, 236, 237, 241, 243, 244, 252.
Bellen, Antonin, 388; — Antonin, Dominicain à Sitttrd, 340; — Theodore, Dominicain à Sittard, 388.
Bemelen, 7, 51, 74, 80, 140, 142, 157, 195, 214.
Bénoit, frère lai des Dominicains à Sittard, 378.
Bentinck, de, satrape de Millen, 357; — Henri de, Dominicain de Sittard, 389; — Henri de, 338; — J. W. de, drossart, 330; — Philippe de, 100; — Philippe Guillaume de, drossart de Millen et Born, 355, 389.
Berdekens, Marguerite, *voir* Marguerite.
Berdolet, Marc Antoine, évêque d'Aix-la-Chapelle, 345, 379.
Berg, Gérard de, 305.
Berg, *Bergh*, seigneurie, 24, 32, 51, 74, 80, 115, 133, 152, 157, 162, 214, 217, 344.
Berg près Tongres, 6.
Berg, duché de, 131, 132.
Berg-Saint-Winoc, 365, 397.
Berg-Terblyt, 3, 155, 195, 214.
Berg-Trips, 76.
Bergen, 102—135, 163, 168, 214, 224, 225, 248.
Bergen-op-Zoom, 407; — marquisat, 179.
Bergheim, 181.
Bergheym, Pierre, *voir* Pierre.
Bergelen, 248.
Bergen, 217, 225.
Bergerot, 253.
Beringen, *Beringhen*, 155, 276.
Beringen, Sébastien de, 142.
Berkelaar, hameau d'Echt, 109.
Berlingen, 157.
Berlo, Thierry de, *voir* Thierry.
Bernadotte, Jean, 196.
Bernau, 88, 90.
Bernuth, de, 251.
Berthe, 30.
Berthe de Geilenkirchen, 290.
Béthasiens, 4.
Beugels, 343.
Beugels, *lector* des Dominicains à Sittard, 378; — Herman Joseph, Prémontré, 343; — Jean Matthieu Judas Thadée, Dominicain à Sittard, 343, 344; — Raymond, Dominicain à Sittard, 389.
Beugen, 325.
Beumer, secrétaire-général des représentants du peuple près les armées du Nord et de Sambre, 153.
Beumers, Dominique, frère lai des Dominicains à Sittard, 389.
Beverningh, H. van, 84.
Beverst, 156.
Beze, Louis, Wolter de, *voir*

Louis, Wolter.
Bielsteyn, Herman de, *voir* Herman.
Bierens, Jean de, 100.
Biernawe dit de Lardier, Conrad de, *voir* Conrad.
Biest, de, hameau de Schimmert, 88, 89, 98.
Bilsen, *Blisea*, 81, 145, 155, 156, 313; — canton, 213.
Binderveld, *Bylrevelt*, 158, 269.
Bingelrade, 75, 157, 214, 395.
Birgden, *Birghden*, 359, 389, 412.
Birgelen, 334.
Birsheim, 23.
Bischoffs, Sébastien, Dominicain à Sittard, 389.
Bisschofsheim, couvent des Frères Mineurs, 377.
Bisschop (Bisschopp), Dominicain à Sittard, 344-378.
Blanckenberg, fief sous Cadier, 81.
Blankenheim, 143.
Blankenheim, comte de, 143; — Arnold de, *voir* Arnold.
Blavier, Jean Antoine, suffragant de Liége, 362, 407.
Blerick, 5, 6, 9, 22, 101, 107, 140, 168.
Bleyerheide, 142.
Bligny-le-Trembleur, 89.
Blitterswyck, 6, 22, 101, 107, 168.
Blittrude, épouse de Pepin de Herstal, 60.
Bloemaerts, momboir fiscal du Haut-Quartier de Gueldre, 106.
Bloer, Thomas van, Dominicain à Sittard, 389.
Blondeel, Guillaume, frère lai des Dominicains à Sittard, 389.
Bochholt, conseiller de la cour de Gueldre, 389; — Philippe de, 338.
Bocholt, *Bocholtz*, 77, 109, 117, 158, 162, 214, 218.
Bockholt, Philippe a, Dominicain à Sittard, 389.
Bocquet, provincial des Dominicains, 353.
Bodersum, 181.
Boecholt, Jean, *voir* Jean.
Bohème, 233.
Bois, Louis Bertrand du, prieur des Dominicains à Sittard, 389.
Bois-le duc, 19, 408.
Bollant, Pierre, vicaire des Dominicains à Sittard, 354, 389.
Bolre, 157.
Bombaye, *Bombayen*, 81-83, 89.
Bommelerwaard, 325.
Bommershoven, 157.
Bonaparte, 165-168.
Bondt, Pierre, chanoine de Sittard, 161.
Bongard, de, 50, 51, 77; — Guillaume I de, 26.
Bonn, 143, 376.
Bonnen, Henri, recteur de l'église Saint-Michel de Sittard et vicaire de Rothem, 383.
Bönnighard, 19.
Boomerstraet, 158.
Boorsheim, *Borsheim*, 19, 157, 214, 215.
Bootsma, E. de, 84.
Bopfingen, 180.
Borcette, 143, 181; — canton, 162, 212, 225.
Borchgrave d'Altena, comte de, garde forestier du 5e district de chasse dans le Limbourg, 229.
Borcht (Borght), Reginald van der, Dominicain à Sittard, 334, 390.
Bordes, secrétaire du corps législatif à Paris, 165.
Borgart, Guillame, *voir* Guillaume.

Borgharen, 72, 74, 80, 157, 195, 214.
Borgloon, *Borgloo*, 145, 158.
Born, 24, 26, 31—34, 60, 133, 152, 162, 214, 340, 344, 352, 355, 374, 389, 390, 394; — ammanie, 60, 126, 133, 179; — pays de, 32, 128.
Born, Henri van den, Dominicain à Sittard, 389.
Borneken, Wiric dit, *voir* Wiric.
Bornigval, Guillaume de, *voir* Guillaume.
Borssele van der Hooghe, J. van, 84.
Boslerius, Chrétien, Dominicain à Sittard, 352.
Bossche, Guillaume van den, frère lai des Dominicains à Sittard, 390.
Bouchhout, 158.
Boulogne, 8.
Boumea, Jacques de, *voir* Jacques.
Bourgogne, 14, 15.
Bouteville, commissaire du gouvernement à Bruxelles, 159.
Bovegnistier, 318.
Boxadors, Thomas de, général des Dominicains, 369.
Boxmeer, 181, 325.
Boxtel, seigneur de, 276, 283; — Guillaume, seigneur de, *voir* Guillaume.
Boyen, van, 188.
Boymer, Henri, *voir* Henri.
Brabant, duché, 71, 72.
Brabant, province, 5, 228, 254.
Bracht, 23, 115 248; — canton, 162, 212, 225.
Bracht sous Oirsbeeck, 319.
Bracht (Mulbarcht), 19.
Bracht, Rutger de, *voir* Rutger.
Braclo, Henri de, *voir* Henri.
Braes, Gérard dit, *voir* Gérard.
Brakel, 325.
Braunsrath, 402, 408, 412.
Breberen, 403.
Breda, baronnie, 189.
Bree, 155, 158; — canton, 213.
Bremondt, Antoine, général des Dominicains, 368.
Brésil, 238.
Breslau, convention de, 186.
Bresques Sandt, seigneurie, 131.
Breuckers, huissier à Maestricht, 199.
Breust, 51, 140, 141, 156, 173, 175, 210, 211, 213, 214.
Breydeloe, René de, *voir* René.
Breyell, 23.
Briffoz (Briffoiz), Auguste, Dominicain à Sittard, 390.
Broeckarts, Jean, 422.
Broeckhuysen, 6, 22, 101, 107, 109, 140, 162, 168, 214.
Broeckhuysenvorst, 6, 22, 101, 107, 168.
Broecksittard, 28, 133, 152, 217, 224, 225, 247.
Broeren, Louis, Dominicain à Sittard, 341, 390, 408.
Broerskerk, 390.
Brogel, Jean de, *voir* Jean.
Bronckhorst, Sibille, Dominicaine à Sittard, 375.
Brouckhem, *Brouckhom*, 157.
Bruges, 4, 148, 411.
Bruggen, 19, 23, 248.
Bruggen, Nicolas van der, *voir* Nicolas; — Servais, prieur des Dominicains à Sittard, 367, 390.
Brull, 181.
Brunehilde, 14.
Brunon, évêque de Cologne 20
Brunon, comte de Hengebach 102.
Brunssum, *Bronssum*, *Brontsen*, 75, 79, 89, 157, 158, 215.
Bruxella, Gertrude de, *voir* Ger-

trude.
Bruxelles, 76, 87, 99, 129, 143, 144, 148—150, 187, 197, 340, 356, 365, 390, 392, 394, 397—399, 403, 407, 413.
Brusthem, 303.
Bruyn, Albert, Dominicain à Sittard, 390.
Bruysterbosch, fief, 81.
Buchten, 24, 133, 152, 340, 344, 374.
Buchels, Pierre, 422.
Buckhorn, 180.
Buggenum, 6, 135, 158, 218.
Bulow, de, général, commandant du 3e corps d'armée Prussien. 188.
Bunde, 74, 80, 157, 195, 215, 283.
Bunde, Gisbert, Jean de, *voir* Gisbert, Jean.
Bundman, Jean, *voir* Jean.
Burgens, Anselme, prieur des Dominicains à Sittard, 368, 390.
Burghendor, Guillaume, *voir* Guillaume.
Buvingen, 158.
Buxheim, 174, 175.
Buyot, Corneille de, Dominicain à Sittard, 390.
Buys, Jean, frère lai des Dominicains à Sittard, 312.
Bylant, Henri de, *voir* Henri.

C.

Cachoir, Pierre, Dominicain à Sittard, 340, 390, 391.
Cadier, 2, 52, 76, 81, 88, 98, 156, 195, 211, 213, 215.
Caestert, *Castrum*, lez Eysden, 6, 255.
Calcar, 181, 234, 333, 339, 352, 357, 363, 365, 388, 393, 409, 410.
Callètes, 4.
Cals, Ambroise, Dominicain à Sittard, 344, 378, 391.
Cambacérès, second consul de France, 164.
Cambrai, cathédrale, 273.
Cambrésis, 92.
Campines liégeoises, 143—145.
Campo, Antonin a, Dominicain à Sittard, 364, 391, 395; — Matthieu a, Dominicain à Sittard, 391;—Raymond a, prieur des Dominicains à Sittard, 357, 361, 391.
Campo-Formio, traité de, 172—174, 177, 178.
Canen, Pierre, 422.
Canisius Jean, curé à Schinnen, 419, 420; — Jean, 422; — Servais, 422.
Canne, 156, 159, 218.
Canne, Rutger de, *voir* Rutger.
Capellen, 108.
Cappenberg, 177.
Carloman, roi de France, 15.
Cartils, 172, 175.
Casanate, cardinal, 397.
Cassallum, *Cassale*, *Casella*, 52, 53, 55, 57.
Cassel, *Castellum Menapiorum*, 3.
Castelain, Henri dit, *voir* Henri.
Castelreagh, lord, 184, 237.
Castilhon, secrétaire du conseil des anciens de France, 154.
Castor, 12.
Castricum, 183.
Catherine, épouse de Godefroid Conen, 272, 281, 289, 309.
Catherine Cupers, épouse d'Antoine Spauden, 288.
Catherine Houtain, épouse de Conrad de Biernawe dit de Lardier, commissaire de Liége, 318.
Catherine de Libra, épouse de

Colinus, chevalier, 300.
Catherine Noelkens, 298.
Catherine d'Oebrueck, 272.
Catherine de Waychem, 375.
Caulille, 158.
Cécile, épouse de Jean de Libra, 307.
Cécile de Duobus Montibus, 279.
Cellario, René de, *voir* René.
Celtes, 3, 4.
César, 254, 255.
Champmorin, général de France, 140.
Charibert, I, roi de Paris, 14.
Charlemagne, 15.
Charles le Simple, roi de France, 18, 20.
Charles le Chauve, roi de France, 16, 17.
Charles le Téméraire, roi de France, 27, 72, 73, 134.
Charles Martel, roi de France, 15.
Charles le Gros, empereur, 17.
Charles IV, empereur, 69, 73, 126.
Charles Quint, 24-27, 49, 50, 73, 99, 126, 129, 228, 258.
Charles VI, empereur, 93, 95, 96, 105, 110, 118.
Charles II, roi d'Espagne, 92, 122, 123.
Charles III, roi d'Espagne, 61.
Charles XIV, roi de Suède, 196.
Charles, duc de Basse-Lotharingie, 21.
Charles II, prince électeur du Palatinat-Neubourg, 132.
Charles Alexandre, duc de Lorraine et de Bar, 97.
Charles Théodore, comte Palatin Salzbourg, 132.
Charles d'Egmond, 27.
Charles de Aquis, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 288.
Charles de Habsbourg, marquis de Burgau, 130.
Charolais, 86.
Charpentier, général de France, 344, 376.
Chatillon-Blois, Jean de, 26.
Chauques, *Chauci*, 7.
Chauville, 255.
Childebert II, roi Mérovingien, 14.
Childebert III, roi Mérovingien, 15.
Childeric I, roi Mérovingien, 14.
Childeric II, roi Mérovingien, 14, 15.
Childeric III, roi Mérovingien, 15.
Chilperic II, roi Mérovingien, 15.
Chinay, Godard de, *voir* Godard.
Chrétien de Andernaco (Andernake), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 281.
Chrétien Boslerius, Dominicain à Sittard, 329.
Chrétien van der Moelen, *voir* le suivant.
Chrétien de Molendino, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 274, 278.
Cigno, Arnold de, *voir* Arnold.
Claessens, juge à Maestricht, 198, 199, 201.
Clancarty, lord, 134, 236, ambassadeur-extraordinaire de Sa Majesté Britannique auprès le Prince Souverain des Pays-Bas, 244.
Clarisse, Louis de, 100.
Clémence, soeur de Giselbert de Palude, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht,

290.
Clément IV, pape, 298.
Clément IX, pape, 362.
Clèves, comté, 21, 143; — duché, 19, 132, 134, 177, 181, 209, 222, 224, 239, 242, 388; — pays de, 146; — circle, 212; — arrondissement, 162, 212.
Clèves, duc de, 128.
Climmen, 156, 195, 211, 215, 338, 393, 394.
Cloestenere, Gérard dit, *voir* Gérard.
Clodion, 13.
Clot, Lambert de, *voir* Lambert.
Clotaire I, roi des Francs, 14.
Clotaire II, roi des Francs, 14.
Clotaire IV, roi des Francs, 15.
Clots (Clotius), Jean, Dominicain à Sittard, 356, 392.
Clovis I, roi des Francs, 13.
Clovis II, roi des Francs, 14.
Clovis III, roi des Francs, 15.
Clut, Gérard, *voir* Gérard.
Coblence, 66, 180, 376; — cour de cassation, 210, 225.
Coelmont, Udo de, *voir* Udo.
Cokenmeisters, Mathilde, *voir* Mathilde.
Collombel, secrétaire du conseil des Cinq Cents à Paris, 154.
Cologne, 4—6, 8, 9, 30, 64, 142, 181, 256, 376; — université, 276; — cour de cassation, 224; — électorat, 143; — collégiale de Saint-Adelbert, 175; — collégiale des XII Apôtres, 272, 302; — collégiale de Saint Pantaléon, 63.
Colsendorff, Pierre, Dominicain à Sittard, 392.
Conen, Godefroid, *voir* Godefroid.
Coninxheim, 157, 193, 219.
Conne, Godefroid, *voir* Godefroid.
Conrad III, empereur, 52, 57.
Conrad de Biernawe dit de Lardier, commissaire de Liége, 318.
Conrad Dans, 322.
Conrad de Franconie, duc de Lotharingie, 20.
Conrad de Herderen, 286.
Conrad de Herderman, 283.
Conrad de Gaveren, 73-74.
Constance I (337-350), empereur romain, 9.
Constance, concile de, 319.
Constantin-le Grand, (306-337), empereur romain, 5, 9.
Constantin de Cornu, 296.
Cools, Réginald, évêque de Ruremonde, 403.
Coomans, Hubert, prieur des Dominicains à Sittard, 366, 392, 393, 411.
Corbosch, Jean, *voir* Jean.
Corneli Munster, 143.
Cormont, Jean, *voir* Jean.
Cornu, Constantin de, *voir* Constantin.
Corswarem, 158.
Corten, Hyacinthe, Dominicain à Sittard, 340, 356; prieur des Dominicains de cette ville, 361, 368, 369, 392.
Corten, Jean, 422.
Cortessem, 155, 157.
Corthys, 158.
Cosen, 158.
Coursel, 157.
Courtrai, 338, 366, 367, 399, 412.
Cox, Raymond, Dominicain à Sittard, 334, 393.
Cranenbrouck, Vincent, Dominicain à Sittard, 393.
Cranenbourg, canton, 163.
Crefeld, 181; — arrondissement judiciaire, 212, 225; — circle, 223.
Crokx, Ide Dominicaine à Sit-

tard, 375.
Crous, Antonin, Dominicain à Sittard, 340, 342, 363, 370, 378; — Martin, Dominicain à Sittard, 394; — Thomas, Dominicain à Sittard, 342, 343, 393.
Cruchten, 117—120.
Crusens, Jean, *voir* Jean.
Cruts, procureur près la cour d'assise à Maestricht, 201.
Cruyn, Daniel de, frère lai des Dominicains à Sittard, 356.
Cupers, Catherine, *voir* Catherine; — Henri, prieur des Dominicains à Sittard, 366.
Curange, 157.
Custers (Kuster), Pierre, prieur des Dominicains à Sittard, 368, 394.
Cuttecoven, 157.
Cuyck, *Ceuclum*, 6, 325; — pays de, 22.
Cuypers, M. Henri, Dominicain à Sittard, 394.
Cyssin, Guillaume, prêtre, 377.

D.

Dacquet, Albert, Dominicain à Sittard, 334, 356, 394.
Dael, Joseph, Dominicain à Sittard, 395.
Daelenbroeck, *Dahlenbrouck*, 117.
Daelenbroeck, seigneur de, 103, 105, 106.
Daelgrimby, 193.
Daelhem, 77, 81, 83, 89, 143; — pays de, 71, 76, 77, 79, 81, 89—91, 98, 145, 195; — canton de, 169, 210.
Daelhem près Wessenberg, couvent des Bénédictins, 319.
Daemen, Pie, frère lai des Dominicains à Sittard, 395.
Dagobert I, roi des Francs, 14.
Dagobert II, roi des Francs, 14, 15.
Dagobert III, roi des Francs, 15.
Dalen, 19.
Dalen, Jean, *voir* Jean
Dam, hameau d'Ottersum, 216, 224, 225.
Danet du Morbihan, secrétaire du corps législatif à Paris, 165.
Danielsweert, 210, 215.
Dans, Conrad, *voir* Conrad.
Dartmanshof près Pont, 7.
Dauxi, Charles, frère lai des Dominicains à Sittard, 395.
Dave, Jeanne de, *voir* Jeanne.
De Brunas, Jacques, chanoine et grand-chantre de Sittard, 395.
Decani de Grania, Henri, *voir* Henri.
Defeminis, *voir* Feminis.
Deghenardus, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 273.
Delcambe, représentant du peuple, 155
Delius, commissaire-général des gouvernements réunis, 188.
De Lois, provincial des Dominicains, 398.
Delville, J. P. Philippe, secrétaire de la Convention Nationale, 149.
De Man, M. J., 251.
Desmolin, secrétaire du conseil des Cinq Cents, 154.
Deux Nettes, département des, 148.
Deux-Ponts, duché, 179.
Diepenbeeck, 157.
Dierichs (Dirix), Pierre, frère lai des Dominicains à Sittard, 395.
Diest, Arnold de, *voir* Arnold.
Dieteren, seigneurie, 60.
Dieterich, comte de Clèves, 22.
Dilsen, *Thilesha*, 61, 158.

Dinant, circle de, 208.
Dinckelsbühl, 180.
Dioclétien, empereur romain, 5.
Doenrade, 50.
Does, Rumold, frère lai des Dominicains à Sittard, 395.
Doesburg, 409, 410.
Doganella, 106, 119.
Dolmans, François, prieur des Dominicains à Sittard, 369, 370, 395.
Dominique, Jean, frère lai des Dominicains à Sittard, 378.
Donat, 377.
Donck, 157.
Dordrecht, 77, 191, 413.
Dortmund, *Dorpmund*, 303.
Dorne, Barthélémy van, frère lai des Dominicains à Sittard, 395.
Dounen, Albert, Dominicain à Sittard, 396.
Doveren, 109.
Driesberg, château près Goch, 134.
Dubois, Louis, prieur des Dominicains à Sittard, 366, 367.
Duffel, de, 134.
Dulckensweert, 117.
Dummelken, Henri, Thomas, *voir* Henri, Thomas.
Dumont Gérard, Prémontré, recteur de l'église Saint-Michel de Sittard, 379, 381.
Dumouriez, général français, 140.
Dunckel, Bernard, 345, 378, 384; — Bernard, marguiller des Dominicains à Sittard, 380; — Conrad, 348, 371.
Dunkerque, 234.
Dunnen, Matthieu, *voir* Matthieu.
Duobus Montibus, de, 279; — Guillaume, Thierry, *voir* Guillaume, Thierry.
Durand, provincial des Dominicains, 366, 399.
Duras, 158.
Düren, 150.
During, J. de, commissaire-général du commissariat de la Meuse-Inférieure au traité de Londres, 205—207.
Dusseldorp, *Duysseldorf*, 129, 164, 197, 231, 337; — cour de cassation, 231.
Du Stordeur, *voir* Raiffoiz.
Dyck, Alexandre van den, Dominicain à Sittard, 396; — Godefroid van den, Dominicain à Sittard, 397; — Nicolas, *voir* Nicolas; — Pie van den, prieur des Dominicains à Sittard, 368.
Dyle, département de la, 148, 187.

E.

Eben-Emael, 156.
Eberhard, comte, 19.
Eberach, abbaye, 180.
Eburons, 4, 5, 254.
Ecosse, 14.
Echt, *Ehti*, *Ettha*, *Echta*, *Eiche*, 2, 19, 53, 57—59, 103, 109, 110, 155, 158, 162, 195, 210, 215, 248, 257—259, 344, 399.
Edouard, duc de Gueldre, 26.
Eelen, 158, 210, 215.
Effeld, 248.
Egidii, Pierre, *voir* Pierre.
Egmond, Charles d', duc de Gueldre, 27, 127; — Jean d', 26.
Eindhoven, arrondissement, 221.
Eissen, Dominicain à Sittard, 378.
Ekkelrade, *Ekelrade*, 80.
Elchingen, abbaye, 180.
Eldebaldus, 12.
Eligibel, chanoine de Saint-Lambert, prévôt de Notre-Dame de Maestricht, 64.
Elise, mère de Jean de Haren,

grand-chantre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 316
Elise, fille d'Ogier de Haren, avoué de Maestricht, 291.
Elise, épouse de Waltelinus, *officiatus* de l'église Saint-Servais, 288.
Elise, fille de Waltelinus de Here, 281.
Elise Advocati, béguine à Maestricht, 292.
Elise de Duobus Montibus, 313.
Elise de Haren, béguine à Maestricht, 276.
Elise de Molendino, 307.
Elise Roets, 288.
Elle, 52, 58.
Ellicom, 158.
Elmpt, *Elmt*, 105, 109, 115, 158, 248.
Elmpt, *canton*, 152.
Elreborn, Tilman de, *voir* Tilman.
Elsacker, de, 142.
Elsloo, *Elsloe*. 73, 81, 88, 90, 93, 145, 157, 195.
Elsloo, Charles Alexandre baron d', suffragant de Liége, 342.
Elst, Nicolas van der, Dominicain à Sittard, 397.
Elswyck, Michel de, 343.
Elten, abbaye, 177.
Emmerich, 180.
Engelbert II, archevèque de Cologne, 102.
Engelbert de Fauquemont, archevêque de Cologne, 256.
Engelbert de Huyshoven, 305.
Engelbert de la Marck, chevalier, 302.
Engelen, Jean Baptiste, marguillier de l'église Saint Michel à Sittard, 380.
Engelmanshoven, 158.
Engels, Pierre, Dominicain à Sittard, 364.
Enjubault, représentant du peuple, 148.
Epen, 20, 50, 51.
Eppes, Jean d', évèque de Liége, 28, 29.
Erard de Palant, 50.
Erard de Reys, chanoine et doyen de l'église Saint-Servais de Maestricht, 273, 282, 287, 290, 309, 316.
Erckens, Charles, prieur des Dominicains à Sittard, 369, 397; — Hyacinthe, frère lai de ce couvent, 397.
Erculentia, Macaire de, *voir* Macaire.
Eerens, Pierre Paul, curé de Vlodrop, 196.
Erkelenz, 19, 103, 105, 109, 111, 113, 181, 412; — ammanie, 105, 106, 109, 117—119.
Erps, 392, 4 3.
Esberard, juge à Maestricht, 198, 199.
Escaut, département de l', 148.
Escharen, 325.
Eschweiler, 181.
Esderis, Arnold de, *voir* Arnold.
Essen, 57; — abbaye, 177.
Etienne de Fonte, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 322.
Eupen, 242; — canton, 220, 239.
Everard, Dominique, Dominicain à Sittard, 369.
Eygelshoven, 142, 157—159, 176, 215.
Eygen-Bilsen, 156.
Eyghenbilsen, Guillaume d', *voir* Guillaume.
Eyll, 108.
Eynebergh, Thierry d', *voir* Thierry.
Eys, 50, 81, 173, 174.

Eysden, 6, 75, 76, 82, 155—157, 159, 169, 195, 210, 211, 213—216, 218, 255.
Eyssen, Antonin, Dominicain à Sittard, 340, 397.
Eytelweyn, 251.
Exel, 157.

F.

Fabri, Henri, *voir* Henri.
Falais, 88, 89.
Fall et Meer, 156.
Farabert, évêque de Liége, 53.
Farciennes, château, 303.
Fauquemont, 6, 20, 28, 31, 72, 74, 80, 81, 155, 157, 195, 267, 319, 407; — pays de, 21, 60, 71, 73-75, 77-80, 88, 91, 143, 195, 198; — canton, 153,
Fee, Guillaume de, *voir* Guillaume
Feminis, Louis de, Dominicain à Sittard, 397.
Feneur, 81.
Ferdinand I, empereur, 56.
Ferdinand d'Arragon, 73.
Ferdinand de Bavière, évêque de Liége 327, 352.
Fernandez, Ignace, Dominicain à Gand, 346, 384, 385.
Feveren, 403.
Firenschat, Herman, Dominicain à Sittard, 397.
Flave Magnence (350-353), empereur romain, 8.
Fléron, avouerie, 429.
Fletingis, Henri, Mathilde de, *voir* Henri, Mathilde.
Fleurus, 146.
Flodrop, Hyacinthe de, Dominicain à Sittard, 397.
Floris, Christophe, Dominicain à Sittard, 353, 354, 356, 397, 398.
Fock, commissaire pour la fixation des frontières entre la Prusse et les Pays Bas en 1816, 251.
Fologne, 157-193.
Fombelle, secrétaire du conseil des anciens, 154.
Fonck, vicaire-général d'Aix-la-Chapelle, 381, 382.
Fontainebleau, traîté de, 88, 106.
Fonte, Etienne de, *voir* Etienne.
Forette, André la, professeur au grand-séminaire de Ruremonde, 387.
Foro, Lambert, Rufus de, *voir* Lambert, Rufus.
Foro lignorum, Marie, Pierre de, *voir* Marie, Pierre.
Fort Saint-Michel à Venlo, 193.
Fossa, Lambert dit, *voir* Lambert.
Fouron, 17.
Fouron-le-Comte, 80, 82, 83, 169, 210, 215, 216.
Fouron Saint-Martin, 80.
France, 232-235, 238, 242, 243.
Franche comté, 86, 92.
Franchimont, comte de, 143.
Francfort, 377; — traîté de, 103, 106, 118-121.
Franco, 8.
François de Stockheym, 313.
François Agricola, curé de Sittard, 328.
Frécine représentant du peuple, 142, 143.
Frédégonde, 14.
Frédéric II, empereur, 52, 53, 66, 67.
Frédéric le Grand, roi de Prusse, 101.
Frédéric Guillaume I, roi de Prusse, 100.
Frédéric Guillaume, prince électeur, 134.
Frédéric Henri, prince d'Orange, 85, 86, 95, 100.

Frédéric de Hulsberch, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 286.
Frédéric de Lomberg, 298.
Frédéric de Luxembourg, duc de Basse Lotharingie, 21.
Frédéric, comte de Meurs et Sarwerden, 33.
Frederici, Jacques, Dominicain à Sittard, 398.
Frederix, Hyacinthe, Dominicain à Sittard, 354, 398.
Freeren, 157.
Freisingen, évèché, 179.
Frencken, Benoit, frère lai des Dominicains à Sittard, 398
Freris, Nicolas de, *voir* Nicolas.
Fresin, 158
Frise, 16, 27, 100.
Fulda, principauté, 243.
Furstenberg, *castra vetera*, 67.

G.

Gaesdonk, *Gaesedonck*, 249.
Gagern, Hans Christophe Ernest baron de, plénipotentiaire du roi des Pays-Bas au congrès de Vienne, 241, 243.
Galopia, Herman de, *voir* Herman.
Galoppe, *Galopia*, 7, 76, 81, 156, 195, 215, 217, 281; — canton, 208, 209, 212, 213.
Gamarra y Contreras, don Estevan des, ambassadeur d'Espagne, 78, 84.
Gand, 4, 148, 346, 356, 367, 392, 406.
Gangelt, 72, 396, 403, 412, 413.
Garsil de Aquis, 273, 284, 291, 300, 310.
Garsil de Aquis, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 317, 320, 321.
Gaule, 3, 9.
Gaulois, 3.
Gebroeck, hameau de Maesniel, 105.
Geeten, Jean-Baptiste, Dominicain à Sittard, 398; — Michel, Dominicain à Sittard, 366, 399; — Pierre, prieur des Dominicains à Sittard, 367, 399.
Geilenkirchen, 181, 245.
Geizefort, 19.
Geldonia, Marguerite à, *voir* Marguerite.
Geleen, 74, 75, 79, 157, 215, 400, 405-408, 413.
Gelinden, 258.
Gelinter, 109.
Gelke, Gérard, Godefroid de, *voir* Gérard, Godefroid.
Gellick, 6, 156.
Gemert, 181; — canton, 163.
Gemmenich, *Gemenich*, 169, 207, 210, 215, 247.
Gemund, 181.
Genck, 156
Gendebien, 226.
Genoels-Elderen, 157.
Gennep, 19, 134, 163, 176, 181, 214, 215, 239, 242, 249
George Frédéric de Waldeck-Pyrmont, seigneur de Wittem, 50.
Gérard, 26.
Gérard, comte de Berg et Ravensberg, 26.
Gérard, comte de Gueldre, 21.
Gérard III, comte de Gueldre, 59.
Gérard, comte de Gueldre, avoué de Straelen, 102.
Gérard, seigneur de Hornes, 62, 63, 313.
Gérard, comte de Juliers, 19, 325.
Gérard, duc de Juliers, 19, 27, 32.
Gérard VII, comte de Juliers, 22, 23.

Gérard, duc de Limbourg. 25.
Gérard, seigneur de Sittard, 34.
Gérard de Beke, 296.
Gérard de Berg, 305.
Gérard dit Braes, prêtre, 296.
Gérard dit Cloestenere, 314.
Gérard Clut, échevin de Maestricht et de Lenculen, 286.
Gérard de Gelke, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 312.
Gérard de Mauro, 274.
Gérard de Montenaken, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 285, 314.
Gérard dit Mule, hôpitalier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 320.
Gérard d'Oey, 256.
Gérard d'Oys, 271.
Gérard de Redekem, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 295.
Gérard de Rolingis, 299.
Gérard de Wassenberg, 22, 59, 76, 258.
Gerberge, soeur d'Otton I, empereur, 59, 63, 258.
Gerberge, abbesse de Thorn, 57.
Gerdingen, 158.
Gerhard, 21, 22.
Gerlac de Luzato, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 311.
Germains, 4.
Germanie supérieure, 4.
Gertrude, épouse de Henri Meem, 317.
Gertrude de Bruxella, 272.
Gertrude de Hospitali, 310.
Geul, 73, 74, 80, 81, 157, 195, 214, 215.
Geusen, Arnold, Dominicain à Sittard, 399.
Geusens, Arnold, bourgmestre de Sittard, 338.
Geysteren, 6, 22, 101, 107, 168.
Geystingen, 105, 135.
Ghischinck, 178.
Ghore, Alard, René de, *voir* Alard, René.
Gilles, recteur de l'église Saint Michel à Sittard, 293.
Gilles dit Keppelere, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 323.
Gilles de Wadrechée (Wadrechies, Vodécée), doyen de Sainte-Croix de Liége, 293.
Gilles de Lonchis, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 277.
Gilles de Tricht, curé de Thorn, 309.
Gimmenich, Jeanne de, *voir* Jeanne.
Gingelom, 158.
Giroust, représentant du peuple, 147, 150.
Giselbert de Molendino, curé de Gellick, 291.
Giselbert de Palude de Dyepenberch, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 290.
Giselbert dit Stec, prêtre, 293.
Gisla, épouse du comte Eberhard, 19.
Gison de Atrio, clerc, 283.
Gladbach, abbaye, 19, 181.
Glatz, 126.
Glymes, Arnold de, *voir* Arnold.
Gneisman, général, 222.
Gobbelin Menten, prêtre, 305.
Goch, 19, 163, 181; — ammanie, 134; — canton, 163, 212, 225.
Gochsheim, 180.
Godard I, duc de Gueldre, 26.
Godard de Bongart, 51.
Godard de Chynai, 270.

Godard Dobbelsteyn, 50.
Godefroid II, duc de Basse-Lotharingie, 21.
Godefroid III, duc de Basse-Lotharingie, 21.
Godefroid, fils d'Ogier de Haren, avoué de Maestricht, 315.
Godefroid, prètre, fils d'Arnold Mompalyr, 383.
Godefroid Conen, 189, 272, 281, 299, 309, 316.
Godefroid de Gelke, 304.
Godefroid II de Heinsberg, 30.
Godefroid III de Heinsberg-Looz, 32.
Godefroid de Hompesch (Hompas, Hompus), prévôt de l'église Saint-Servais de Maestricht, 275, 317.
Godefroid de Molendino, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 291.
Godefroid Mompalyr, custode des SS[tes] Reliques de l'église Saint Servais de Maestricht, 289, 304, 307.
Godefroid d'Ozémont, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 294.
Godefroid de Pomerio, doyen d'Aix-la-Chapelle, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht 277, 295, 303.
Godefroid de Stella, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270.
Godefroid de Stella, clerc, 271.
Godefroid de Vlodorp, seigneur de Leuth et de Vlodrop, avoué de Ruremonde, 279.
Godefroid de Vlodorp, doyen d'Aix la-Chapelle, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270, 279, 287, 307, 323.
Godefroid dit Zelter, clerc, 308.
Goes, comte de, administrateur-général des Pays-Bas Autrichiens, 95.
Goesens (Goessens), Etienne, frère lai des Dominicains à Sittard, 399.
Goldevoet, Henri dit, *voir* Henri.
Goltstein, comte de, 175.
Gorbeels, Guillaume, Dominicain à Sittard, 392.
Gordines, Jean de, *voir* Jean.
Gorinchem, 27.
Gorkum, 33.
Gorre, Herman, *voir* Herman.
Gors, 157.
Gorssum, 158.
Goslar, 177.
Gossoncourt, 157.
Gosuin, épouse de Mathilde Cokenmeister, 301.
Gosuin de Born, 24.
Gosuin de Heinsberg, 21.
Gosuin de Molenarken (Molenerken, Molenherken), 301.
Gosuin de Scarwier, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 305.
Gosuin de Wilre der Wynman, 274.
Gothelon I, duc de Basse-Lotharingie, 21.
Gothelon II, duc de Basse-Lotharingie, 21.
Gothem, 157.
Goyer, 158
Grammont, 147.
Grand Axhe, 328.
Grand-Beersel, 158.
Grand-Jaminé, 158.
Grand-Looz, 157, 193.
Grand-Spauwen, 156.
Grathem, 158, 218.
Grave, 325.
Graven-vouren 's, *voir* Fouron-le-Comte.

Gravière, de la, procureur impérial à Maestricht, 198, 199.
Grefrath, 109.
Grégoire XII, pape, 324.
Grégoire de Tours, 5, 8, 10.
Grenville, lord, 183.
Grevenbicht, 133, 152, 162, 178, 181, 211, 214, 215, 219.
Grimby, 271.
Grimmel, 178.
Grimoald, majordome, 14.
Grisegrubben, Adélaïde de, *voir* Adélaïde.
Gromma, Gérard, frère lai des Dominicains à Sittard, 399.
Gronsveld, seigneurie, 50, 156, 174, 175, 211, 213, 215.
Grubbenvorst, 6, 22, 102, 107, 162, 168, 214, 215.
Gruesbeck, Guillaume, Pierre de, *voir* Guillaume, Pierre.
Gruner, Justin, gouverneur du Moyen-Rhin, 231.
Gruter alias Decani, Guillaume, *voir* Guillaume.
Gruyter (Grueter), Guillaume, *voir* Guillaume.
Gruytrode, 158.
Gugerni, 4.
Gueldre, haut-quartier de, 19, 33, 99, 112, 123, 143, 181, 226, 227; — haut-quartier prussien, 146; — comté, 21; — duché, 145, 177, 209, 222, 224, 290; — ammanie, 108; — canton, 163, 212, 225; — province, 228, 229.
Gueldre, duc de, 103, 256.
Gueldre, comte de, 102.
Guilielmi, Hyacinte, Dominicain à Sittard, 408.
Guillaume I, roi des Pays-Bas, 192, 204, 222, 226, 229, 243, 252, 414.
Guillaume II, prince d'Orange, 100.
Guillaume III, stadhouder des Pays Bas, 92, 100.
Guillaume IV, prince d'Orange, stadhouder des Pays-Bas, 71, 87, 88, 100.
Guillaume V, stadhouder des Pays-Bas, 101.
Guillaume, seigneur de Boxtel, 281, 325.
Guillaume I, comte de Clèves, 49.
Guillaume V, comte de Clèves, 126.
Guillaume I, duc de Gueldre, 26.
Guillaume II, duc de Gueldre, 24.
Guillaume III, duc de Gueldre, 32.
Guillaume II, seigneur de Hornes, 62.
Guillaume III, seigneur de Hornes, 61 - 63.
Guillaume, duc de Juliers, 24, 26, 136.
Guillaume II, duc de Juliers, 27, 32, 126.
Guillaume III, duc de Juliers, 32.
Guillaume IV, duc de Juliers, 24, 27, 32, 126, 134.
Guillaume V, duc de Juliers, 129; marquis de Juliers, 133.
Guillaume, comte de Juliers, 63.
Guillaume, comte de Megen, 314.
Guillaume, seigneur de Montenaken, 285.
Guillaume II, seigneur de Sittard, 32.
Guillaume, fils de Wolfgang Guillaume, comte de Juliers, Berg etc., 130.
Guillaume Ade, hôpitalier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 277.
Guillaume Borgart, clerc, 314.
Guillaume de Bornigval, 297.
Guillaume de Burghendor, 320.

Guillaume de Duobus Montibus, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 297.
Guillaume d'Eyghenbilsen, clerc, 310.
Guillaume de Fee, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 319.
Guillaume Floris, clerc, 309.
Guillaume de Geldenaken, grand-chantre de l'église Notre Dame de Maestricht, 312.
Guillaume de Ghore, chevalier, 302.
Guillaume de Gruesbeck (Gruysbeck, Gruysbeke), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 276, 284, 289, 294, 311, 320.
Guillaume de Gruesbeck, 303, **322.**
Guillaume Gruter, dit Decani, *officiatus* de l'église Saint Servais de Maestricht, 291.
Guillaume Gruyter (Gruter), 293.
Guillaume de Juliers, prévôt de l'église Saint-Servais de Maestricht, 284, 290.
Guillaume de Lubeke, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 286.
Guillaume de Lodenaken, hôpitalier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 295, 320.
Guillaume de Monsteghen, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 313.
Guillaume dit Mus, prêtre à Maestricht, 293.
Guillaume dit Mydre, 279.
Guillaume Noris, 308.
Guillaume d'Oys, écolâtre des églises de Saint-Servais et de Notre-Dame de Maestricht, 278, 313.
Guillaume de Renen, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 289.
Guillaume de Sancta Margareta, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 316.
Guillaume de Sancta Margareta, le jeune, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270, 279, 287, 307, 314.
Guillaume de Sancta Margareta, porte verge de l'église Saint-Servais de Maestricht, 275, 308.
Guillaume Tersites, prêtre à Maestricht, 276.
Guillaume de Valkeborch, curé de Limmel, 310.
Guillaume Virgiferi, custode des Saintes Reliques de l'église Saint Servais de Maestricht, 312.
Guillaume Volen, 297.
Guillaume de Wied, 33.
Guillaume de Wittem, 51.
Guillaume de Zepperen, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 230.
Guillaume Zeus, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 309.
Guillemot, secrétaire du corps législatif à Paris, 165.
Gugerni, 255.
Güls, *Gulse*, *Gulzen*, 298, 320.
Guygoven, *Guyckhoven*, *Gutteco-ven*, *Guttikoven*, 24, 133, 152, 157, 374.
Guttenzell, abbaye, 175.
Gyselinus, 272.
Gyso de Abuisdale, prêtre, 302.

H.

Haarlem, 413.
Haatheim, 377.

Habets, Jos., 5, 424, 425.
Haeck, bourgmestre de Sittard, 353; — Jean, *voir* Jean.
Haefkendale (Hayfkesdayl), Jean de, *voir* Jean.
Haefmans, Vincent, Dominicain à Sittard, 40.
Haelen, 58, 135, 157, 158, 218.
Haenen, juge à Maestricht, 199, 201.
Haerden, Benoit, prieur des Dominicains à Sittard, 370, 378, 400.
Hafkesdale, Alexandre de, *voir* Alexandre.
Hagen (Haegen), Servais van der, Dominicain à Sittard, 329, 337, 340, 353, 400.
Hake, Jean, *voir* Jean.
Halberstadt, couvent des Augustins, 377.
Hall, 389
Hallen, Winand van der, *voir* Winand.
Hamal, *Halmael*, 158, 181.
Hamale d'Odeur, Arnold de, *voir* Arnold.
Hamelaers, René, Dominicain à Sittard, 367, 401.
Hamers, Jean.
Hammelant, comte, 16.
Hamont, 158, 281, 283, 325.
Heede, P. M. Jac. van den, provincial des Dominicains, 365.
Harcourt, Marie de, *voir* Marie.
Hardenberg, 237.
Haren, de, 271; — Elise Jean de, *voir* Elise Jean.
Harnay, M., provincial des Dominicains, 366, 389, 392.
Hasselt, 145, 155, 157, 207, 223, 229; — arrondissement, 212.
Hassum, 19, 249.
Hattuarii, 17.
Hattuariërgouw, 18, 19.
Hausmans, N., représentant du peuple, 142, 143.
Havert, 248.
Havert, Thierry de, *voir* Thierry.
Haysdayl, Agnès, *voir* Agnès.
Hechtel, 157.
Hechtermans, Henri, Dominicain à Sittard, 368.
Heckelers, juge à Maestricht, 198, 199, 201.
Heddingschel, 177, 178.
Hedwige, épouse de Henri Scluf, 320
Heel, *Catualium*, 6, 8, 9, 52, 140, 141, 158, 173, 175, 218.
Heer, 7, 75, 156, 213, 286, 290.
Heer et Keer, 51, 195, 211, 215.
Heerdinck, avocat à Maestricht, 201, 206.
Heeren-Elderen, 's, 156.
Heerlen, *Coriovallum*, 5, 6, 31, 75, 79, 80, 88, 89, 143, 155, 156, 195, 210, 211, 215, 248; — canton, 211, 213, 247.
Heers, 155-157.
Hees, *Heze*, 193, 219.
Hegbach, 174.
Heide, 109.
Heidelberg, université, 276.
Heimbach, 23.
Heinsberg, seigneur de, 128; — Jean de, *voir* Jean.
Heinsberg, *Hensberg*, 32, 33, 127, 129, 372, 403; — comté, 21; — canton, 20, 162, 208, 222; — canton judiciaire, 225.
Helchteren, 157.
Helden, 3, 7, 22, 101, 107, 162, 214, 215, 395.
Helgers, Albert, Dominicain à Sittard, 401.
Helissem, 19.
Hellingh, Egide, frère lai des Dominicains à Sittard, 356.
Helmond, *Helmont*, 343, 407.

Helmont, Henri de, *voir* Henri.
Hendericken, Ide de, *voir* Ide.
Hendricken, 157.
Henis, 157.
Henri I, l'Oiseleur, empereur, 18, 21.
Henri II, empereur, 65.
Henri III, empereur, 52.
Henri IV, empereur, 52, 59, 61, 65, 69.
Henri VI, roi des Romains, 69.
Henri VII, de Luxembourg, empereur, 69.
Henri I de Bavière, duc de Lotharingie, 10.
Henri II de Hainaut, duc de Lotharingie, 20.
Henri I, duc de Brabant, 66.
Henri III, duc de Limbourg, 25.
Henri, comte de Crieckenbeek, 21, 22.
Henri, comte de Gueldre, avoué de Straelen, 102.
Henri I de Heinsberg, 60.
Henri, comte de Kessel, 22.
Henri I, évêque d'Utrecht, 60.
Henri II, archevêque de Cologne, 325.
Henri, chanoine de l'église Saint-Adelbert d'Aix-la Chapelle, 280.
Henri d'Assele, 62.
Henri de Berg (Bergh) Trips, 61, 77.
Henri Boymer, 296.
Henri de Braclo, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 309.
Henri de Bylant, prévôt de l'église Saint-Servais de Maestricht, 273.
Henri dit Castelain, 318.
Henri de Cripta (de Parva Cripta), custode des Saintes-Reliques de l'église Saint-Servais de Maestricht, 316.
Henri Decani de Grania, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 289.
Henri Dummelken, 296.
Henri de Fletingis, prêtre, 269.
Henri Fabri, prêtre, 280.
Henri de Floris, Dominicain à Sittard, 329; prieur, 352.
Henri de Gueldre, 59.
Henri de Gueldre, avoué de Montfort, 60.
Henri dit Goldevoet, 287.
Henri de Helmont, porte-verge de l'église Saint Servais de Maestricht, 322.
Henri de Herenthals, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 296.
Henri de Houthorne, 304.
Henri de Lewis, prêtre, 320.
Henri de Libra, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 294.
Henri Matthiae, prieur des Dominicains à Sittard, 352, 410.
Henri de Mechelen, 311.
Henri Meem, 291.
Henri Meem (Meyme), receveur des tonlieux du duc de Brabant à Maestricht, 299, 317.
Henri de Molendino, prêtre, 305.
Henri de Molendino, cloîtrier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 323.
Henri dit Morken, prêtre, 292.
Henri de Parva Cripta, *voir* Henri de Cripta.
Henri de Pietershem, 304.
Henri de Rolingen, 277, 303.
Henri dit Ronse, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 283.
Henri dit Sclaf, 272, 320.
Henri Specht, *officiatus* de l'é-

glise Saint-Servais de Maestricht, 311.
Henri Tersites, 310.
Henri de Vinkelsteyn, prêtre, 278.
Henri de Wassemberg, 256.
Henri de Wolfdale, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 278.
Henri de Yscha, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 294, 314.
Henschenius, 11.
Hensen, 7, 348; — Jean, recteur de l'église Saint-Michel de Sittard, 383, 385.
Herbert de Herkenbruich, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 302.
Herck la-ville, 145, 155, 157.
Herck-Saint-Lambert, 157.
Herckenbosch, 152, 162, 248.
Herderen, 6, 157, 305.
Herderen, Conrad de, *voir* Conrad.
Here, Waltelinus de, *voir* Waltelinus.
Herenthals, Henri de, *voir* Henri.
Herforden, abbaye, 177.
Herfs (Herffs), Vincent, Dominicain à Sittard, 337, 378, 401, 402.
Herkenberch, 25, 214.
Herkenbruich, Herbert, *voir* Herbert.
Herkenrade, 80.
Herlaer, 325; — Thierry de, *voir* Thierry.
Hermal, 88, 89.
Herman de Bulsteyn, 315.
Herman de Galopia, 276, 325.
Herman de Galopia, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 323.
Herman de Gorre de Tongris, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 272.
Herman de Livercheyt, 303.
Herne-Saint-Hubert, 157.
Hernick, Michel de, prieur des Dominicains de Liége, 160.
Herongen, 19, 109.
Herpen, 325; — district, 129.
Herstal, 207, 255; — canton, 169.
Herstappen, 157.
Herten, 103, 105, 157, 158, 215, 248.
Hertogenrade, 's, *voir* Rolduc.
Hérules, 8.
Herve, ban de, 98.
Hesselt van Dinter, juge à Maestricht, 201, 206.
Herzert *Hatsittert.*
Heugem, 287.
Heukelom, 71, 157, 193, 219.
Heur-le-Tiexhe, 157.
Heusden, 157.
Heverlé, 402.
Hex, 157.
Heyden, 177; — pays de, 143.
Heyen, 133, 135, 168, 176, 249.
Heythuysen, 3, 7, 135, 155, 158, 218.
Hildebrand Rufi, 322.
Hildesheim, 91; — évêché, 177.
Hilla, épouse de Jean Corment, 291.
Hillen, 334.
Hillensberg, 133, 220, 224-226, 239, 242, 247, 334, 405.
Hinck, Séverin, Domincain à Sittard, 402.
Hinsbeeck, 109.
Hinsbergen, 410.
Hocht, abbaye noble, 271.
Hocquet, Antoine, proviseur des Dominicains à Sittard, 361.
Hoecke, Jean, *voir* Jean.
Hoeffacker, Antoine, *voir* Antoine.

Hoefsleger, Jean, Dominicain à Sittard, 367, 368, 402.
Hoelbeeck, 156.
Hoensbroeck, 75, 79, 157, 215, 387.
Hoern, Arnold de, *voir* Arnold.
Hoerne, Lambert de, *voir* Lambert.
Hoesselt, 156, 400.
Hogendorp, 228.
Hogerheiden, *Hogerheyden*, 397, 407.
Hokelheym, Adolphe de, *voir* Adolphe.
Holt, 109.
Holt, Erard de, Dominicain à Sittard, 402
Holtere-Veen, sous Ottersum, 216.
Holtum, 24, 133, 152.
Holset, *Holzet*, 76, 81.
Holzweiler, 19.
Hommersum, 249.
Hompas, Godefroid, *voir* Godefroid.
Hompesch, Godefroid, *voir* Godefroid.
Höngen, *Hoengen* 344, 334.
Hontheim, Lothaire Frédéric, baron libre de, 118.
Honthem Jean, *voir* Jean Houtain.
Hoogerheiden, 388, 390, 395.
Hornes, 3, 6, 135, 145, 158, 218; — comté, 135.
Hornes, seigneur de, 61, 257, 281; — Arnold, Gérard, René de, *voir* Arnold, Gérard, René.
Horpmael, 157.
Horst, 7, 22, 102, 162, 168, 181, 214, 215; — canton, 162, 163, 212.
Horst, seigneur de, 107; — baron de, 187, 188.
Hospitali, Gertrude de, *voir* Gertrude.
Hospitali dit Hoenrespeet, Jean, *voir* Jean.
Hostraten, Amand de, *voir* Amand.
Houben, P. J., marguillier de l'église Saint-Michel à Sittard, 380; — Raymond, Dominicain à Sittard, 402.
Houppertingen, 157, 193.
Houriez Esloi, secrétaire du conseiller des Cinq Cents, 154.
Housse, *Hous*, 80.
Houtain, Catherine, Jean de, *voir* Catherine, Jean.
Houtain-Saint-Siméon, 318.
Houtem, Conrad ab, 422.
Houthalen, 157.
Houthem, 6, 80, 157, 195, 215; — couvent de Saint-Gerlac de Norbertines, 79, 88, 210, 217, 313.
Hovenere, Arnold, *voir* Arnold.
Hoyos, juge à Maestricht, 199, 201.
Hrichwinus, grand chantre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 271.
Hubert, membre des Etats-Généraux des Provinces-Unies, 171, 172.
Hubert, Dominique, provincial des Dominicains, 342, 363, 370, 393.
Hubertsberg, paix de, 125.
Hugenpoth van, commissaire des ci-devant pays des Etats-Généraux des Pays-Bas, 189 191, 231.
Hugues de Mirabello, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 308.
Hugues de Pierrepont, évêque de Liége, 69.
Huissen, 177, 240, 243, 396.

Hulm, 248.
Hulsberg, *Hulsberch*, 75, 80, 157, 195, 215, 367.
Hulsberg (Hulsberch), Frédéric de, *voir* Frédéric.
Hulschhofen, 178.
Hunsel, 7, 106, 158, 218.
Huntjens, Vincent, Dominicain à Sittard, 338, 370, 394, 398, 405.
Hürsenhutte, 109.
Huy, *Oin*, 13, 68, 303; — circle, 208; — collégiale, 269, 302.
Huybergen, 396, 397.
Huygens, 231.
Huyghens, R., 74.
Huyshoven, Engelbert de, *voir* Engelbert.
Hyacinthe, frère lai des Dominicains à Sittard, 378.

I.

Ide Antique de Ghelke, 319.
Ide de Hendereken, béguine à Maestricht, 284.
Ilenkirchen, 181.
Illinckhoven sous Roosteren, 109.
Indersittard, François, Dominicain à Sittard, 402.
Ingendael, Jean, Dominicain à Sittard, 356, 403.
Innocent VII, pape, 324.
Irmgarde de Limbourg, 25.
Irmgarde de Wildenborg, 305.
Irmentrude, comtesse, 102.
Irsie, abbaye, 180.
Isabelle de Castille, 73.
Isbrandts, J., 84.
Isenbroch, Em., 337.
Iseghem, Nicolas de, *voir* Nicolas.
Itteren, 74, 80, 157, 215.
Itterfort, Nicolas, frère lai des Dominicains à Sittard, 403.
Ittersum, drossart du pays de Rolduc, 78.
Ittervoort, 6, 9, 52—58, 108, 218, 253.

J.

Jabeek, 75, 79, 157, 215, 344, 374.
Jacobi, curé de Sittard, 383.
Jacobs, Dominique, Dominicain à Sittard, 403.
Jacques de Boumer, 316.
Jacques Frederici, Dominicain à Maestricht, 327 351.
Jacques le Roy, 73.
Jacques Reyneri, Dominicain à Sittard, 352.
Jacques de Stadis, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 271, 276.
Jacques Vernesen, 295.
Janssen, recteur de l'église Saint-Michel de Sittard, puis curé de Born, 383.
Janssen, curé doyen de Sittard, curé de Brunssum, 383
Janssen, Antonin, frère lai des Dominicains à Sittard, 403; — Augustin, Dominicain à Sittard, 134, prieur de ce couvent, 364, 370, 403; — Dominique, procureur des Dominicains à Sittard, 403; — Jacques, Dominicain à Sittard, 340, 403; — Pie, Dominicain à Sittard, 403; — Raymond, frère lai des Dominicains à Sittard, 403.
Jardin, du, provincial des Dominicains, 339.
Jean XXII, pape, 266.
Jean I, duc de Brabant, 68, 72.
Jean II, duc de Brabant, 25.
Jean III, duc de Brabant, 30, 71.

Jean I de Clèves, 134.
Jean III, duc de la Marc et de Clèves, 27, 126, 134.
Jean, comte palatin de Tweebruggen, 130.
Jean, curé de Neerharen, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 304.
Jean, curé de Saint-Pierre, 266.
Jean, seigneur de Pietershem, 271.
Jean, fils d'Arnold Mompalyr, 283.
Jean dit Albus, 320.
Jean de Antiqua Capella, 321.
Jean d'Arckel, évêque de Liége, 297, 318.
Jean Audgot, 282.
Jean de Auwiria, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 284, 323.
Jean de Beke, chapelain de la chapelle de Saint-Vincent, martyr, à Maestricht, 280.
Jean Beyart (Bayart), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 278, 304, 306.
Jean Bocholt, doyen de la collégiale des XII Apôtres de Cologne, 291.
Jean I de Bronckhorst-Gronsveld, 49.
Jean dit Bonus vir, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 272.
Jean de Brandenborch, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 322.
Jean de Brogel, clerc à Maestricht, 316.
Jean de Bunde, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 282, 309.
Jean Bundman, chanoine de l'église Saint Servais à Maestricht, 302.
Jean Busener, doyen de l'église Sainte-Croix de Liége, 286.
Jean dit Caex, prêtre à Maestricht, 304.
Jean Ceci, clerc à Maestricht, 304.
Jean Corbosch, receveur du chapitre de Saint-Servais de Maestricht, 288.
Jean Cormont, 291.
Jean Crusens, 280
Jean Datin, 297.
Jean Egide (Gilles), cardinal, 288, 294.
Jean de Flandres, évêque de Liége, 68.
Jean de Fauquemont, seigneur de Ravenstein, 24.
Jean de Gelke, 304.
Jean de Gordina, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 284.
Jean Guillaume, comte Palatin, 96, 105, 118.
Jean Guillaume, évêque de Munster, 130.
Jean Haecke (Hake, Hoecke, Hoeck), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 298.
Jean de Haefkendale, 296.
Jean de Haren, grand-chantre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 271, 280, 287, 305, 307, 314, 316, 324.
Jean de Haren, *drapparius*, 295.
Jean de Hayfkesdayl, 296.
Jean de Heinsberg, 30, 32.
Jean de Heinsberg, écolâtre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 286.
Jean de Heinsberg, seigneur de Sittard, 30—32.
Jean de Heinsberg-Looz, 32.
Jean de Herderman, custode des

SS[tes] Reliques de l'église Saint-Servais de Maestricht, 283.
Jean Hoeck (Hoecke), *voir* Jean Haecke.
Jean de Hospitali dit Hoenrespeet, 300.
Jean de Houtain (Houthem), échevin de Liége, 318.
Jean I de Kuyck, héros de Woeringen, 322.
Jean de Landris, 303.
Jean de Lapide, 325.
Jean Leenmans, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 283.
Jean de Libra, 307.
Jean de Lombart, 290.
Jean de Looz, seigneur de Juliers, 33.
Jean Louis François de Goldsteyn van Breyl, 51.
Jean de Luke, pléban d'Aix-la-Chapelle, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 301.
Jean de Macharen, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 313.
Jean Makart, 285.
Jean II de Male, comte de Flandre, 72.
Jean Mascherel, 51.
Jean Meem, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 301, 306, 310, 319, 321.
Jean Merholt, prêtre à Maestricht, 306.
Jean de Millen, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 286, 292.
Jean de Molenarken (Molnarken), doyen de l'église Saint Servais de Maestricht, 275.
Jean de Nederheym, 307.
Jean de Oederbrueck, 285.
Jean de Pietershem, chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 321.
Jean Pontman, clercà Maestricht, 278.
Jean Pruem (Pruym, Pruyme, Pruymen), 291, 293.
Jean dit Pyechellinck, 281.
Jean de Pytershem, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 297.
Jean dit Rex, 286.
Jean de Rupe, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 295.
Jean de Salm, 24.
Jean de Sancta Margareta, échevin de Maestricht, 315.
Jean de Scoenowen, 287, 313.
Jean de Scoenowen (Schoenauwen, Schoennauwen), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 269, 280, 307, 324.
Jean Sigismonde de Brandebourg, 130, 134.
Jean Smeet de Bilsen, 313.
Jean Spies tot Erenstein, seigneur d'Eynrade, 77.
Jean de Susghen, maître de l'hôpital de l'église Saint-Servais de Maestricht, 264, 265, 285.
Jean Suevi, 289, 301.
Jean Tinctor, 310.
Jean Tinctoris, prêtre à Maestricht, 280.
Jean de Wambeke, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 307, 308.
Jean de Werva, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 299.
Jean de Wich Boulougne, organiste de l'église Saint Servais de Maestricht, 281.
Jean de Woelven, 314.

Jean de Wyke dit Herderman, custode des SS[tes] Reliques de l'église Saint Servais de Maestricht, 305.
Jeanne, duchesse de Brabant, 71, 72, 86.
Jeanne, héritière de Broeck, 305.
Jeanne, fille de Ferdinand d'Arragon et d'Isabelle de Castille, 73.
Jeanne de Gimmenich, épouse de Jean I de Kuyck, 124.
Jean de Kuyc prévôt de l'église Saint Servais de Maestricht, 324
Jeanne de Juliers, 26.
Jeanne de Pietershem, 304.
Jemappes, 139; — département de, 148, 187.
Jesseren, 157.
Jevardot, secrétaire du conseil des anciens, 154.
Joconde. prêtre à Maestricht, 258, 259.
Jongen, Gonsale, Dominicain à Sittard, 344, 378, 404.
Jorissen (Jeurissen), Guillaume, Dominicain à Sittard, 404.
Joseph I. empereur, 95, 105.
Joseph II, empereur, 93, 343, 401.
Josine de Dave, 285.
Joubert, représentant du peuple, 142, 143, 145
Juchen, *Jochunda*, 19.
Julémont. de, 51.
Jules César, 3, 4.
Juliers, 6, 142, 181, 376, 387; — duché, 26, 128, 131, 132, 143, 146, 179; — province, 5.
Juliers, duc de, 103, 256; — Gérard, Guillaume, Jeanne, Marie de, *voir* Gérard, Guillaume, Jeanne, Marie.
Julichgau, 18.
Junius, 85.
Juthungi, 11.
Jutte, béguine à Maestricht, 264.
Jutte, épouse d'Arnold Mompalyr, 283.
Jutte, épouse de Henri Specht, 292.
Jutte, fille de Gérard, comte de Gueldre, 25.
Jutte Mompalyr, 289.

K.

Kaisersheim, abbaye, 180
Kakelsbeck, 177.
Kaldenkirchen, 162, 181, 215, 225, 248.
Kalisch, 186.
Kallen, Dalmas, Dominicain à Sittard, 378, 404.
Kallen, prêtre à Sittard, 384; — J. A , 346
Kamps, Albert, Dominicain à Sittard, 404.
Kaufbeurn, 180.
Karcken, 248 398.
Keer, 3, 75, 156.
Keisersbosch, abbaye, 289.
Kellen, 6.
Kelpen, 218, 219.
Kempeneers, A., docteur en droit canon, 384.
Kempeneers (Kempeners), Matthieu, Dominicain à Sittard, 306, 404.
Kempten, prévôté, 180.
Kenterkinus, 318.
Kerens, président du barreau à Maestricht, 198, 199, 201.
Kerckhoffs (Kerkhoffs), Guillaume, prieur des Dominicains à Sittard, 369, 393, 404.
Kerkerdom, 239.
Kerkom, *Kerckhom*, 158
Kerkrade, *Kerckenrode*, 77, 80, 137, 142, 157, 245, 246.

Kermpt, 157.
Kerniel-Looz, 157.
Kerpen, 117.
Kessel (Castellum Menapiorum), 5, 6, 9, 19, 22, 55, 57, 101, 102, 107, 134, 162, 214, 216, 224—226, 249, 399; — ammanie, 101, 102, 107, 181, 212; — comté, 21, 22; — pays de, 111—113, 122; — district, 209, 212.
Kessenich, 6, 9, 53, 54, 57, 106, 158, 181, 218; — district, 145.
Keulergouw, 19.
Keulers, Nicolas, Dominicain à Sittard, 405; — Pie, Dominicain à Sittard, 334, 378, 404, 405.
Kien, Jean, 84.
Kinroy, 158.
Klein-Gladbach, 408.
Klein-Kevelaer, 111—113.
Kleynen, Albert, Dominicain à Sittard, 334, 356, 404; — Godefroid, Dominicain à Sittard, 405; — Jean, bourgmestre de Sittard, 405; — Simon, frère lai des Dominicains de cette ville, 356
Klimmen, *Climmen*, 6, 75, 80.
Kloosterzand, *Sablones*, bij Xanten, 6.
Knieper, de, général russe, 197, 231.
Knyff, Jean, évêque de Groningue, 340.
Kokhorst, 100.
Koningsveen sous Ottersum, 109, 216, 224.
Kotchouby, comte, président du conseil administratif des pays à occuper, 186.
Kranenberg, canton, 212.
Krekels (Crekels, Kreekels), Henri, Dominicain à Sittard, 368, 405.
Krieckenbeck, 22; — ammanie, 108, 109, 111, 122, 124; — comté, 21.
Krüsemarck, ministre prussien, 196.
Kuker, Walter, *voir* Walter.
Kunrade, 6.
Kuper, François, 420, 422; — Jean, prieur des Dominicains à Sittard, 331, 332, 357, 365, 405.
Kuyc (Kuyck), Jean de, *voir* Jean.
Kyans, Fr., 377.
Kyfwaerd, district, 239, 243.
Kyp, Mathilde, *voir* Mathilde.
Kyppe, Mathilde, *voir* Mathilde.
Kyps, Mathilde.

L.

Laehr, près Sittard, 404, 408.
Laeffelt, 6.
Lagarde, secrétaire général du Directoire Exécutif, 154.
La Haye, 87, 110 244; — traîté de, 146, 190, 191.
Laitbühl, 174.
Laloy, P. A, président du conseil des Cinq Cents, 154.
Lamarlière, général, 140.
Lambert, curé de Wilre près Galoppe, 281.
Lambert Clot, 275.
Lambert de Foro, 304, 324.
Lambert de Fossa, prêtre, 308, 310.
Lambert de Hoerne, chapelain de la chapelle de Saint-Vincent, matyr, à Maestricht, 295.
Lambert de Listendorp (Leistendorp, Lystendorp), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 277, 299, 311.
Lambert de Millen, chevalier,

302.
Lambert de Scaefdries, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 284.
Lambrechts, Edmond, Dominicain à Sittard, 406.
Lanaeken, 6, 157, 240, 271.
Lanaye, *Ternay*, 156, 218.
Lancklaer, 6, 157.
Landen, 140.
Landris, Jean de, *voir* Jean.
Langhans, *Rentei Ober-Aufseher* du département de la Meuse Inférieure, 206.
Lapide, Jean de, *voir* Jean.
Laurensberg, 162, 216, 224, 225.
Lautern, principauté, 179.
Laurent, général, 142.
Leemans, 5.
Leeuw, Denis van, Dominicain à Sittard, 406.
Leeuwen, 105.
Leeuwenberg, 32, 33.
Lefebvre Cayet, président du corps législatif, 165.
Leipzig, 186, 187.
Leistendorp, Lambert, *voir* Lambert.
Lemiers, 7.
Lemmoel, René de, *voir* René.
Lenarts, Servais, frère lai des Dominicains à Sittard, 356.
Lenssen, Nicolas, frère lai des Dominicains à Sittard, 156.
Leonardi, Thomas, Dominicain à Sittard, 365, 391, 398.
Leonius, curé de Visé, 272.
Léopold I, empereur, 95.
Lerode, Jean de, 133.
Lestevenon, H, 171, 172.
Leurs, Croisier à Sittard, 379.
Leuth, 18, 109, 157, 270, 279.
Leutkirch, 180.
Leveroy, 105.
Lewis, Henri de, *voir* Henri.
Libra, Daniel, Henri de, *voir* Daniel, Henri.
Lieck, Jacques a, 422.
Liége, 15, 66—68, 125, 141, 144, 148, 183, 185, 192, 193, 196, 207, 229, 256, 265, 266, 279, 324, 341, 360, 367, 368, 389, 390, 399; — cour de justice supérieure, 224, 225; — cour d'appel, 231; — pays de, 5, 141—143, 146—148; — arrondissement, 210; — circle, 208; — province, 228, 229, 246; — évêché, 238, 242, 266, 270; — prince-évêque, 228, 258, 293, 302, 303; — suffragant, 374; — cathédrale, 172, 277, 292, 298, 302, 304, 318, 324; — église Saint-Barthélémy, 258; — église Sainte Croix, 258, 290, 293; — église Saint-Denis, 258, 303; — église Saint-Jean l'Evangéliste, 258; — église Saint Martin, 49, 51, 65, 175; — Chartreux, 289; — Frères-Mineurs, 318.
Lierop, 110.
Lierre, 398.
Lignes, 206.
Lille, 8.
Lille-Saint-Hubert, 158, 281, 283, 325.
Limbourg, 17, 77, 98, 143, 150, 151, 376; — duché, 20, 71, 72, 97, 111, 143, 144, 239, 242; — comté, 87, 95; — pays, 148; — province, 5, 228—230, 252 255.
Limbourg, maison de, 76.
Limbricht, 133, 152, 162, 214, 216, 344, 382, 397.
Limmel, *Lemmoel*, 6, 74, 310.
Limpus, Pierre, *voir* Pierre.
Linckhout, 157.
Linden, 325.

Linden, Jacques, Dominicain à Sittard, 334, 370, 378, 406.
Lingen, 100.
Linne, 59, 103, 110, 115, 140, 158, 193, 195, 210, 216, 219, 221, 376.
Lisendorp, Lambert de, *voir* Lambert.
Listendorp, Lambert de, *voir* Lambert.
Livercheyt, Herman, *voir* Herman.
Lixhe, 159, 169
Lys, département de la, 148.
Lobith, 134, 239, 243.
Lobbericht, 109.
Lodenaken, Guillaume de, *voir* Guillaume.
Loe, Sophie de, *voir* Sophie.
Logne, pays de, 147, 148.
Loix, Jean de, provincial des Dominicains, 354, 355.
Lom, 103, 108, 168.
Lombart, Jean, *voir* Jean.
Lomberg, Frédéric de, *voir* Frédéric.
Lommersum, 117.
Lonchis, Gilles de, *voir* Gilles.
Londres, traîté de, 252.
Lontzen, *Lonzen*, 291.
Loo, Ignace van, Dominicain à Sittard, 334, 356, 406.
Looz, 143, 155, 157, 285; — comté, 58, 228, 270; — pays de, 145.
Loon, Gérard de, *voir* Gérard.
Lothaire, roi de France, 16.
Lothaire I, empereur, 17.
Lothaire II, empereur, 17, 53, 59.
Lothaire III, empereur, 66, 69.
Lotharingie, 16, 17.
Lottum, *Lotum*, 6. 9, 22, 102, 107, 140, 168, 257.
— comte de, 188.
Louis, roi de France, 64.
Louis II, le jeune, 17.
Louis le Bègue, 17.
Louis le Débonnaire, 15, 16.
Louis XIV, roi de France, 87, 90, 91. 94, 95, 105.
Louis XV, roi de France, 93, 96,
Louis l'Allemand, Carolingien Allemand, 16, 17.
Louis IV, l'Enfant, Carolingien Allemand, 18, 64.
Louis le Bavière, empereur, 126.
Louis, trésorier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 325.
Louis, vicaire de cette église, 300.
Louis, acolithe, 317.
Louis de Beze, 283, 300, 309.
Louis de Beze, doyen de l'église Saint-Servais de Maestricht, 273, 290, 300, 316.
Lousbergh, Matthias van, Dominicain à Sittard, 406
Louvain, 338, 339, 367—369, 373, 384, 387, 390, 394, 396, 400, 402, 405, 406; — collégiale de Saint Pierre, 225
Lowaige, 157.
Löwendahl, comte de, 94.
Lowyze (Lowis), Henri, frère lai des Dominicains à Sittard, 406.
Lubeke, Guillaume de, *voir* Guillaume.
Luchen, René, *voir* René.
Lucius Aurunculeius Cotta, légat Romain, 254.
Luikergouw, 20.
Luke, Jean de, *voir* Jean.
Lummen, 157.
Luneville, traîté de, 173, 177, 178.
Lutgarde, 312.
Lutgens, chancelier à Ruremonde, 377.
Lux, Joseph, Dominicain à Sittard, 406.

Luxembourg, duché de, 20, 111, 242: — grand-duché, 239, 243, 245, 253; — pays de, 148; — province, 5, 228.
Luyks Gestel, 158.
Luyten, Hyacinthe, frère lai des Dominicains à Sittard, 406, 407.
Luzato, Gerlac de, *voir* Gerlac,
Lymers, le, 240, 243.
Lympus, Pierre, *voir* Pierre.
Lynden, de, 227 228.
Lyon, *Lugdunum*, 6; — province, 4.
Lysendorp, Lambert de, *voir* Lambert.

M.

Maartenslinde, 156.
Maasbracht, 103, 109, 110, 140, 158, 195, 211, 216.
Maasbree, 22, 101, 107, 162, 168, 214, 216.
Maasgouw, *Mosagau*, 16-18.
Mabile, épouse de Henri Specht, 274.
Macaire de Erculentia, 321.
Macaire de Wyc, maître de la confrérie des chapelains de l'église Saint Servais de Maestricht, 383.
Macroyde, Ricquinus, *voir* Ricquinus.
Madeleine, fille de Guillaume V, duc de Juliers, 130.
Maes, Jean, drossart de Born, 329.
Maertens, Pierre Dominicain à Sittard, 407.
Maes, Jean, drossart de Born, 353.
Maeseyck, 6, 143, 155, 158, 210, 218, 230; — canton, 209, 210, 213.
Maesniel, *Curnilo*, 59, 60, 103, 105, 158, 211, 216, 224, 225, 248.
Maenlostraet, 158.
Maestricht, *pons Mosae*, 5 8, *Traiectum*, *Triectum*, *Trectum*, *Triecto*, *Trecto*, *Trega*, *Triect*, *Treeg*, *Tricht*, 12, 15, 17, 19, 63 68, 72, 73, 85 87, 90, 92, 93, 106, 129-143, 144, 148, 150, 151, 153, 155, 156, 171, 185-187, 189, 193, 197, 198, 202, 209, 219, 221, 227, 229, 252, 253, 270, 273, 286, 327, 329, 330, 333, 337-339, 341, 342, 344, 351, 352, 354, 356, 360, 363 366, 375, 389, 390, 394, 397, 398, 400, 403, 404, 405, 408, 409, 423, 424, 427; — arrondissement, 212; — canton, 209, 211, 213; — province, 227, 228; — collégiale de Saint-Servais, 261 325; — collégiale de Notre Dame, 258; — Antonins, 286; — Dominicains, 298; — chapelle de Saint-Jacques, 292.
Magnence (350-353), empereur Romain, 9.
Mainz, 4, 8, 16; — collégiale, 303.
Makart, Jean, *voir* Jean.
Malbourg, *Mahlbourg*, 177, 240, 243.
Malines, 393, 395; — collégiale de Saint-Rombaut, 277, 299, 318.
Mall, 157.
Malmedy, 143, 238; — pays de, 147, 148; — canton, de, 220, 242; — circle, 208; — arrondissement, 210.
Maloin, 64-66.
Manderscheid, 143.
Manegold, fils de René Manegolt, 315.
Manegolt, René, *voir* René.

Marc-Aurèle († 180), empereur Romain, 7.
Marck, comte de la, 62, 130, 131, 134.
Marck, Adolphe Engelbert de la, *voir* Adolphe Engelbert.
Marcomans, 8.
Maret, Hugues B., secrétaire d'Etat de la République Française, 164 168.
Margraten, *Marckgraten*, 76, 81, 156, 192, 216.
Marguerite, fille d'Adolphe II de la Marck, 134.
Marguerite, fille de Catherine d'Oebrueck, 272.
Marguerite, fille de Jeanne duchesse de Brabant, 72.
Marguerite, fille de Waltelinus de Here, 281.
Marguerite de Berdekens, 324.
Marguerite de Geldonia, épouse, d'Antoine de Spauden, porte-verge de l'église Saint-Servais de Maestricht, 321, 322.
Marguerite die Grutersse, épouse de Pierre de Gruesbeck, 276.
Marguerite de Pietershem, abbesse de Thorn, 275, 298, 313, 316.
Marie, duchesse de Juliers-Berg Ravensberg, 27.
Marie, comtesse de Juliers, 126.
Marie, héritière de Juliers, Berg-Ravensberg, 134.
Marie, fille de Reinald II de Gueldre, 26.
Marie, épouse d'Arnold de Cigno, 282.
Marie, épouse de Walter Kuker, 312
Marie d'Autriche, gouvernante des Pays-Bas, 129.
Marie de Bourgogne, 27, 72.
Marie de Foro lignorum, béguine à Maestricht, 316.
Marie de Haccourt, 33.
Marie Eléonore, fille de Guillaume V, duc de Juliers, 129.
Marie Thérèse, impératrice, 96, 121.
Marinis, Jean Baptiste de, général des Dominicains, 354.
Marlinne, 157.
Marquis, Godefroid, provincial des Dominicains, 365.
Marsile de Wessem, chanoine de Thorn, 309.
Martens, Joseph, frère lai des Dominicains à Sittard, 407.
Martenslinde, 156.
Martin, duc, 15.
Martin de Sancto Petro, vicaire, 304.
Martin de Wyck, curé de Lontzen, 291.
Marville, 30.
Mathilde, héritière de Looz, 30.
Mathilde, épouse de Thomas le boulanger, 311.
Mathilde, fille de Henri Meem, receveur des tonlieux du duc de Brabant à Maestricht, 317.
Mathilde Cokenmeisters, 301.
Mathilde de Fleytingis, 297.
Mathilde Kyp (Kyppe, Kyps), épouse de Guillaume de Sancta Margareta, porte-verge de l'église Saint-Servais de Maestricht, 308.
Mathilde Meem, épouse de Nicolas de Pise, 300.
Matthiae, Henri, *voir* Henri.
Matthias Meem, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 299, 300.
Matthias de Novolapide, prévôt de Mainz, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 277, 303, 317.

Matthieu Dunnen, chanoine de Visé, 295.
Maubeuge, 92.
Maurissen, Jérôme, *voir* Mauritius Jérôme.
Mauritius, Jérôme, prieur des Dominicains à Sittard, 331, 358, 361, 362, 407.
Mauro, Gérard de, *voir* Gérard.
Maxence (306-312), empereur Romain, 9.
Maxime, 11.
Maximilien, empereur, 73, 129.
Maximilien Emmanuel II de Bavière, 96.
Maximilien Frédéric de Plettenberg, 51.
Maximilien Henri de Bavière, évêque de Liége, 91, 362.
Mayence, *Moguntium*, 180, 377.
Mechelen-sur-Meuse, 6, 50, 77, 155, 157, 193, 271, 304; — canton, 213.
Mechelen, Henri de, *voir* Henri.
Meem, Jean, Matthias, *voir* Jean Matthias.
Meer, baron de, 407; — Alain van, Dominicain à Sittard, 344, 407; — Ferdinand de, 338.
Meerlo, 22, 101, 107, 162, 168, 214, 216.
Meersmans, Ceslaus, Dominicain à Sittard, 407.
Meerssen, 6, 17, 18, 61, 66, 74, 80, 82, 155, 157, 195, 196, 216, 255; — canton, 211, 213; — prévôté, 2.
Meerssenhoven, 74.
Meester, de, provincial des Dominicains, 368, 369.
Meeswyck, 157, 218.
Meeuwen, 158.
Megen, 181, 341.
Meldert, 157.
Melenborg, 7.
Melick, 6, 25, 59, 60, 152, 162, 214, 224, 225, 248.
Membruggen, 157.
Memmingen, 180.
Menapiens, 4, 5, 254, 255.
Meus, Simon, 419, 420, 422.
Menten, Dominicain à Sittard, 408; — Gobbelin, *voir* Gobbelin.
Mergentheim, 377.
Merholt, Jean, *voir* Jean.
Merkelbeek, 157, 216.
Merckstein, *Marcksteyn*, 80, 157.
Merlen, ministre de la justice à Paris, 154.
Merode, J. de, 84.
Mersmans, Dominicain à Sittard, 378.
Mertens, Dominicain à Sittard, 378.
Merum, 105.
Merwyck, 14.
Mesch, *Manderveld*, *Meschouwe*, 52, 156, 172, 175, 195, 210, 211, 213, 215, 216.
Mettecoven, 157.
Metternich-Winnebourg-Ochsenhausen, Clément Wenceslas Lothaire de, Ministre d'Etat d'Autriche, 234, 241, 243.
Metz, 4, 13, 14; — royaume, 14; — diocèse, 290.
Meulenars, François, Dominicain à Sittard, 408.
Meulenbergh, Matthieu, prieur des Dominicains à Sittard, 368, 369, 400.
Meurs, de, 136.
Meuse-Inférieure, département de la, 136, 148, 187, 196, 208, 212, 220, 222, 239, 242, 245, 247.
Meuse et Ourthe, département, 208–210.
Meusens, provincial des Dominicains, 369.

Meyel, 104, 105, 158.
Meyers, Pierre, curé de Marienberg, 361.
Meylarts, Engelbert, *voir* Engelbert.
Meyme, Henri, *voir* Henri Meem.
Mheer, 76, 80, 156, 216, 218, 413.
Michel, chapelain de l'église Saint Servais de Maestricht, 287.
Michel Thoem, *subcampanator* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 305.
Michiels de Kessenich, receveur des domaines du Prince d'Orange, 219, 226, 251.
Middelaer, 100, 102, 113, 124, 163; — ammanie, 102, 107.
Miedingen, 174.
Mielen-sur-Aelst, 158.
Mil, 325.
Millen, 6, 72, 155, 157, 162, 216, 224, 225, 344, 352, 355, 389, 401, 407.
Millen, Jean, Lambert, Robin de, *voir* Jean, Lambert, Robin.
Milsbeeck, 249.
Minuth, commissaire du département de la Meuse Inférieure, 184, 195, 231.
Mirabello, Hugues de, *voir* Hugues.
Miranda, général français, 139.
Moelart, Godefroid, Dominicain à Sittard, 408.
Moeurs, comté, 143; — canton, 181.
Moilla, comté, 16.
Moll, Conrad, frère lai des Dominicains à Sittard, 408.
Molenarken, Jean de, *voir* Jean.
Molenbeek, 18.
Molenbeersel, 158.
Molendino, Baudouin, Chrétien, Elise, Giselbert, Henri de, *voir* Baudouin, Chrétien, Elise, Giselbert, Henri.
Molengouw, 18, 19.
Mollerus, 226, 228.
Mompalyr(s), Agnès, Arnold, Godefroid, Pierre, Tule, *voir* Agnès, Arnold, Pierre, Tule.
Mons, 148.
Mont Tonnere, département de, 163-168, 180.
Monte, Baudouin de, *voir* Baudouin.
Montenaken, 71, 155, 157, 158, 193, 219.
Montenaken, Gérard, Godard, Guillaume III de, *voir* Gérard, Godard, Guillaume.
Montfort, 3, 19, 59, 100, 103, 109, 115, 158, 181, 195, 211, 216; — ammanie, 19, 23, 58-60, 100, 102, 103, 105, 109, 115, 140, 195.
Montjoie, 28, 30, 31, 181.
Montzen, *Monzen*, ban de, 98.
Mook, 6, 102, 107, 134, 135, 163, 176, 216, 239, 242, 245.
Mook-Middelaer, 214, 427-429.
Moors, Albert, frère lai des Dominicains à Sittard, 408.
Mopertingen, 156, 193.
Moreel, 50.
Morins, 254.
Morken, Henri dit, *voir* Henri.
Mortier, 80.
Mosa, René de, *voir* René.
Moselle, 20.
Moulaert, Charles Bernard, Dominicain à Gand, 346, 384, 385.
Mouland, 169.
Moulingen, 80, 82, 83, 210, 216, 392, 411, 412.
Mulcken, Herman van, marguillier de l'église Saint-Michel à Sittard, 380.
Mule, Gérard dit, *voir* Gérard.

Mulert, B. J., 84.
Mülhausen, 177.
Mulhem, *Feresne*, 6.
Mulleners Jean Léonard, ancien-curé, recteur des Ursulines à Breust-Eysden, 423-431.
Mulrepas, seigneur de Rimbourg, 49.
Mumpalirs, Tule, *voir* Tule.
Mumpalyr, Arnold, Pierre, *voir* Arnold, Pierre.
Munster, traité de paix, 77, 88, 91, 110, 130, 177, 256, 409.
Munster, évêché, 176, 177.
Munster Bilsen, 156.
Munstergeleen, *Munster-Geleyn*, 28, 80, 133, 152, 162, 214, 216, 224, 225, 344.
Mus, Guillaume dit, *voir* Guillaume.
Muysen, 158.
Mydre, Guillaume, *voir* Guillaume.

N.

Nagell, A. W. C., baron van, secrétaire d'Etat des Pays-Bas, 205.
Namur, 148; — pays de, 147; — province, 20, 228; — église de Saint-Aubain et de Notre-Dame, 298.
Nannhold, 178.
Napoléon I, 185, 345.
Narbonne, *Narbonensis*, 4.
Nassau-Frise, prince de, 123.
Navagne, fort, 82, 83.
Néau, 98.
Neder-Kaldenkirchen, 23.
Nedercruchten, 105, 106, 109, 155, 158, 248; — canton, 225.
Nederheim, 157, 193.
Nederheym, Jean van der, *voir* Jean.
Nederweert, 2, 7, 61, 62, 104, 105, 158, 218, 257.
Neer, 7, 135, 158, 218.
Neerbeek, *Neerbeeck*, 80.
Neer-Glabbeek, 157.
Neerharen, 6, 157, 304.
Neeritter, 52, 140, 142, 158, 173, 175, 218, 253.
Neeroeteren, 158.
Neerpelt, 158.
Neerrepen, 157.
Neerwinden, 140.
Nepotis, Pierre, *voir* Pierre.
Nergena, 139, 249.
Nesselrode, 237.
Neubourg, seigneur de, 76; — prince de, 389; — Philippe Guillaume de, *voir* Philippe Guillaume; — Wolfgang Guillaume duc de, *voir* Wolfgang Guillaume.
Neufchateau, *Neuf-Chasteau*, 80.
Neuss, 6; — abbaye de Saint-Quirin, 22, 102, 257.
Neussergouw, 19.
Neustrie, 14, 15.
Nice, 234.
Nicolaï, 251.
Nicolas, curé de Sepperen, 302.
Nicolas de Aurea Barba, 287, 322.
Nicolas Bayart, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 315.
Nicolas van der Bruggen, 307.
Nicolas van den Dyck, doyen de l'église Saint Servais de Maestricht, 286.
Nicolas de Freris, prêtre, 315.
Nicolas d'Iseghem (Ysenghem, Ysengem), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270, 280, 287, 307, 314, 324.
Nicolas de Pise, 300.
Nicolas de Rales, chanoine de l'église Saint-Servais de Maes-

tricht, 302.
Nicolas Wammenstopper, chapelain à Maestricht, 285.
Niederungen, 19.
Niel, 157, 158.
Niem, Thierry de, *voir* Thierry.
Nienborg, 178.
Nieuwekerk, 108, 158.
Nieuwenhagen, 6, 75, 156, 195, 211, 216.
Nieuwpoort, 234.
Nieuwstad, 59, 103, 109, 110, 115, 158, 162, 210, 216, 224-225, 333, 334.
Nimègue, 6, 87, 91, 92, 325, 389-391.
Nypels, Dominicain à Maestricht, 404.
Nivelles, collégiale, 298.
Noelkens, Catherine, *voir* Catherine.
Noorbeeck, 76, 80, 156, 169, 177, 178, 210, 215, 216.
Nordlingen, 180.
Noris, Guillaume, *voir* Guillaume.
Norvège, 238.
Notger, évêque de Liége, 64, 69.
Novolapide, Matthias, Siger, Thierry de, *voir* Matthias, Siger, Thierry.
Nunhem, 135, 158, 218.
Nuth, 75, 79, 89, 157, 215-217, 393, 404, 412, 419.
Nuys, 181.
Nyhem, Thierry de, *voir* Thierry.

O.

Obbicht, 89, 90, 93, 104-106, 110, 158, 195, 210, 215, 216, 425.
Ode, épouse d'Ogier de Haren, avoué de Maestricht, 281.
Odile de Salm, 24.
Odiliënberg, *Udullenbergh*, 3, 9, 59, 60, 103, 110, 140, 158, 195, 211, 216, 330; — abbaye, 2, 17, 25
Oebrueck, Catherine d', *voir* Catherine.
Oederbrueck, Jean d', *voir* Jean.
Oeffelt, *Uffelt*, 134, 212; — district, 209.
Oenslo, Pierre d', *voir* Pierre.
Oes, Guillaume, *voir* Guillaume d'Oys.
Oeyen, 22.
Ogier, avoué de Maestricht, 314, 324.
Ogier, Jean, doyen du chapitre de Sittard, 359.
Ohé Laak, 103, 109, 110, 115, 158-195, 210, 216, 218.
Oirlo, 7, 22, 101, 168.
Oirsbeeck, *Oorsbeeck*, 75, 79, 155, 157, 216, 341, 343, 344, 389; — canton, 211, 213, 247.
Oldenzee (Oldezee), Vincent, frère lai des Dominicains à Sittard, 408.
Ool, 105.
Oolder, 218, 219.
Olne, 81.
Oost, *Augusta*, *Oest*, 6, 76, 79, 81, 88, 98, 101, 156, 195, 211, 216, 219
Oostham, 157.
Oostrum, 22, 168, 256.
Opgenhaven, André, recteur de l'église Saint-Michel à Sittard, 382.
Opglabbeek, 157.
Opgrimby, 157.
Ophoven, 158, 240, 374; — couvent des Cisterciennes, 256.
Opitter, 158.
Op-Leeuw, 157.
Opoeteren, 158.
Orange-Nassau, prince d', 193,

198, 200, 202, 219, 141, 428.
Ordingen, 158.
Orléans, 14.
Osen, 210, 216.
Ostein, comte d', 174.
Osterath, 181.
Otrange, 157.
Otten, Dominicain à Sittard, 178.
Ottersum, 19, 134, 163, 176, 214, 216, 224, 225, 249.
Ottobeuren, abbaye, bénédictine, 180.
Otton I, empereur d'Allemagne, 20, 53, 56—59, 63, 65.
Otton II, empereur d'Allemagne, 64, 65.
Otton III, empereur d'Allemagne, 55, 65, 67.
Otton, duc de Lotharingie, 20.
Otton, duc de Basse-Lotharingie, 21.
Otton II, comte de Gueldre, 22, 24, 256.
Otton II, évêque d'Utrecht, 59.
Otton de Roesmer, 289.
Otton de Thuringie, 61.
Ourthe, département de l', 148, 169, 183, 196, 209, 212, 220, 222, 239, 242.
Overcruchten, 105, 106, 109.
Overpelt, 158.
Overrepen, 157.
Ozémont, Godefroid d', *voir* Godefroid.
Oy, 390.
Oyen, 6, 101, 107, 168, 283.
Oys, Arnold, Gérard, Guillaume, Thierry d', *voir* Arnold, Gérard, Guillaume, Thierry.

P.

Paderborn, évêché, 177.
Pael, 157.
Paes, Michel, Dominicain à Sittard, 369, 408; — Raymond, Dominicain à Sittard, 408.
Page, curé de Limbricht, 382.
Pagi, religieux, 11, 12.
Palmen, Guillaume, recteur de l'église Saint Michel de Sittard, 381.
Paltz, van de, prince électeur, duc de Juliers, 103.
Paltz-Zweibrücken, Maximilien Joseph de, 178.
Palude de Dyepenberch, Giselbert de, *voir* Giselbert.
Panheel, 158, 218, 257.
Panhuys van, 207.
Panhuys van, commissaire du gouvernement Belge, 207.
Papenhoven, 89, 105, 106, 158, 210, 213, 215, 216.
Papin des Landes, secrétaire du corps législatif à Paris, 165.
Papin, commissaire du gouvernement Belge, 207.
Paredis, évêque de Ruremonde, 347, 348, 385.
Paris, 6, 14, 141, 154, 165, 197, 204, 205, 232-237, 345, 375; — traîté de, 191, 242, 243.
Parc, abbaye de l'ordre des Prémontrés, 402.
Parva Cripta, Henri de, *voir* Henri.
Passau, évêché, 179.
Paul I, czar des Russes, 183.
Paul, diacre, 11.
Paul Orose, 8
Paul de Pomerio, chapelain de Notre Dame de Maestricht, 295.
Paulus, Pierre, 171, 172.
Paumen, Théodore, 337.
Payfve, 193.
Pays-Bas, 240, 241, 249, 250, 252.
Pays d'Outre-Meuse, 71-73, 77, 79, 87-92, 94, 97, 98.

Peer, 155, 157.
Peeters (Peters), Thomas, frère lai des Dominicains à Sittard, 408.
Pellifex, Thomas, *voir* Thomas.
Penris, Jacques, Dominicain à Sittard, 408
Pepin le Bref, roi des Francs, 15.
Pepin de Herstal, 15, 60, 64.
Perez, représentant du peuple, 149, 150
Pesters, Jean, lieutenant-avoué du pays de Fauquemont, 78.
Peteghem, Jean de, provincial des Dominicains, 341; — Joseph de, provincial des Dominicains, 368.
Petit-Axhe, 318.
Petit-Brogel, 157.
Petit-Jaminé, 157.
Petit-Spauwen, 156.
Petrus de Foro lignorum, *voir* Pierre Lympus.
Peulen, Dominicain à Sittard, 314, 378; — Pie, frère lai des Dominicains à Sittard, 408
Peusen, Thomas, Dominicain à Sittard, 408.
Peutinger, 5-7.
Pey, hameau d'Echt, 109.
Philippe II, roi d'Espagne, 73, 99.
Philippe III, roi d'Espagne, 73.
Philippe IV, roi d'Espagne, 73.
Philippe V, roi d'Espagne, 95, 96.
Philippe d'Anjou, 94.
Philippe le Bel, duc de Bourgogne, 72, 73.
Philippe de Hohenstaufen, empereur, 69.
Philippe de Souabe, empereur, 66.
Philippe le Téméraire, duc de Bourgogne et Brabant, 72, 86.
Philippe Walrami, chanoine de Liége et de l'église Saint-Servais de Maestricht, 297.
Philippe Guillaume, duc de Neubourg, 330.
Philippe Guillaume, duc de Juliers, Clèves, Berg, 355.
Philippe Louis, comte Palatin de Neubourg, 130.
Philippote de Fauquemont, 24, 32.
Philippote de Juliers, 32.
Piautaz, commissaire des gouvernements dans le département de la Meuse Inférieure, 198, 202—204, 207, 213, 220, 223.
Pichegru, général Français, 141.
Pie VII, pape, 379.
Pie, frère lai des Dominicains à Sittard, 378.
Pie d'Appeltern, 279.
Pierre, prêtre, fils d'Arnold Mompalir, 283.
Pierre, prêtre, frère de Godefroid Mompalyr, 304.
Pierre de Bergheym, clerc, 298.
Pierre Egidii, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 288.
Pierre de Gruesbeke, 276.
Pierre dit Limpus, cloîtrier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 283, 317.
Pierre Mumpalyr, 274, 289.
Pierre Nepotis l'aîné, 285.
Pierre Post, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 285.
Pierre de Oensel, custode des SStes Reliques de l'église Saint-Servais de Maestricht, 294.
Pierre Withuys, 313.
Pietershem, Henri, Jean, Jeanne, Marguerite de, *voir* Henri, Jean, Jeanne, Marguerite.
Pinckart, Godefroid, *voir* Godefroid.

Pirange, 157.
Pirriack, théologien des Dominicains, 399.
Pise, 324.
Pise, Nicolas de, *voir* Nicolas.
Pius, Dominicain à Sittard, 377.
Plaisant, Isid., procureur général près la cour de cassation de Belgique, 185.
Plettenberg, comte de, 174; — Ferdinand de, seigneur de Wittem, 56.
Poelman, Guillaume, provincial des Dominicains, 367.
Poilvache, 28, 30.
Poisson, J., secrétaire de la Convention nationale, 149.
Poi, 158, 218, 257.
Pomerio Godefroid de, *voir* Godefroid.
Pons, Matthias, 171, 172.
Pont, 108.
Pont, Antonin de, frère lai des Dominicains à Sittard, 409.
Pontman, Jean, *voir* Jean.
Portiez (de l'Oise), représentant du peuple, 145, 149, 150.
Posteau, Dominicain, 401.
Postel, abbaye de l'ordre des Prémontrés, 143
Posterholt, *Postert*, 3, 59, 60, 103, 110, 115, 140, 158, 195, 210, 216, 248.
Poullain-Grandprey, président du conseil des anciens, 154.
Pratere, François, Dominicain à Sittard, 354.
Presten, Jean, 422.
Procope, 8.
Provence, 16.
Pruem, Jean, *voir* Jean.
Prusse, 240, 243, 245, 250.
Pruyme, Jean, *voir* Jean.
Ptolémée, 254, 255.
Pullheim, 181.
Pytersheim, Jean de, *voir* Jean.

Q.

Queysen, 227.
Quiex, Jean, prieur des Dominicains à Sittard, 366.
Quinones, Balthasar de, général des Dominicains, 363.
Quintus Titurius Sabinus, légat Romain, 254.
Quitkinck, René, *voir* René.
Quaetmechelen, 157.

R.

Rademakers, Antonin, frère lai des Dominicains à Sittard, 409.
Raedt, Jean de, frère lai des Dominicains à Sittard, 409.
Raey, 111-113, 124.
Raken, I., provincial des Dominicains, 386.
Rales, Nicolas de, *voir* Nicolas.
Randenraedt, 32.
Rastadt, traîté de, 96, 105, 107, 173, 177, 178.
Ravensberg, *Ravensbergh*, 32, 33, 111, 180; — canton de, 134.
Ravenstein, 128, 129, 134, 179, 181; — canton, 163; — district, 129.
Reckheim, *Reccum*, 6, 81, 157, 428.
Recklingshausen, 176, 177.
Redekem, Agnès, Gérard de, *voir* Agnès, Gérard.
Reedt, Jean de, 84.
Regensbourg, diète, 174, 179.
Reifferscheidt, 143.
Reims, 4-6, 8, 14, 66.
Reinald de Fauquemont, 31, 136.
Reinald I, comte de Gueldre, 22-25, 33, 34, 59, 60.
Reinald II, comte de Gueldre,

19; — duc de Gueldre, 26, 32.
Reinald III, duc de Gueldre, 26.
Reinald IV, duc de Gueldre, 26, 27, 32.
Reinald, seigneur de Sittard, 30.
Reinard de Schonenvorst, chevalier, 269.
Remond, Grégoire, provincial des Dominicains, 365, 387.
René I, comte de Hainaut, 28.
René de Breydeloe, chapelain de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270.
René de Cellario, *officiatus* de l'église Saint Servais de Maestricht, 305.
René de Ghore, tréfoncier de Liége et chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 302, 303.
René de Hornes, seigneur de Ghore, 302.
René de Lemmoel, clerc à Maestricht, 311.
René Manegolt, 315.
René de Mosa, membre de la confrérie des chapelains de l'église Saint-Servais de Maestricht, 272.
René Quitkinck, 290.
René de Rolingen, 290.
René de Susghen, 264.
René de Vieux-Fauquemont (de Veteri Valkenborgh), 265, 290, 373.
René de Vlatten, 319, 321.
Renen, Guillaume de, *voir* Guillaume.
Rennebringk, Pierre, frère lai des Dominicains à Sittard, 409.
Rensens, Jérôme, prieur des Dominicains à Sittard, 365.
Reppel, 158.
Rex, Jean, *voir* Jean.
Reymarus de Luchen, chevalier, 301.
Reymersdael, 80.
Reymerstock, fief, 80.
Reys, Erard de, *voir* Erard.
Rewbell, représentant du peuple, 171, 182.
Rheinberg, 171.
Rheurdt, 108.
Rhin et Moselle, département du, 163-166, 168, 180, 209.
Richard, évêque de Liége, 266.
Richelle, *Richel*, 80.
Richelrath, 19.
Richou, senateur du conseil des anciens, 154.
Richwinus grand-chantre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 310.
Ricquinus de Macroyde (Mastrode), chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 271, 276.
Richterich, 162.
Rimbourg, 6, 49, 157, 216, 252.
Riempst, 157.
Ripol, Thomas, général des Dominicains, 367.
Ripuariens, 16.
Rixingen, 157.
Robin de Millen, doyen de l'église Saint-Servais de Maestricht, 325.
Robin de Swalmen, camérier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 209, 309.
Rocca Guglielma, 106, 119.
Roclenge, 157
Roelingis, Arnold de, *voir* Arnold.
Roer, département de la, 163-166, 168, 180, 187, 196, 208, 209, 212, 214, 220, 222, 239, 242, 245, 247.
Roerdorp, 80, 145, 157.
Roesmer, Otton de, *voir* Otton.

Roessen de Printhagen, Jean de, *voir* Jean.
Roets, Elise, Rutger, *voir* Elise, Rutger.
Roger de Canne, vicaire de Notre-Dame de Maestricht, 312
Roggel, 135, 158, 218.
Roggenbourg, abbaye, 180.
Roggieri, 198
Rolduc, 31, 77, 128, 129, 155, 157, 245, 246; — pays de, 71, 76, 77, 79, 81, 88, 137, 144, 195; — canton, 176, 208, 209, 212, 213, 247, 423.
Rolingen, Henri, René de, *voir* Henri, René.
Rolingis, Gérard de, *voir* Gérard.
Rome, 292, 360, 363, 393, 396, 397.
Romen, Dominique, frère lai des Dominicains à Sittard, 409.
Rommershoven, 157.
Ronse, Henri dit, *voir* Henri.
Roosteren, 59, 103, 109, 110, 115, 158, 195, 210, 215, 217.
Rosen, vicaire de Guttecoven, 382.
Rosmeer, *Roesmeer*, 157.
Rothem, 158.
Rothenbourg, 180.
Rudiger, von, conseiller d'Etat de Prusse, 187.
Rudler, commissaire du gouvernement, 160, 181.
Rudolphe I, empereur, 69.
Rudolphe de Zaehringen, évêque de Liége, 67.
Ruesens (Reusens), Jérôme, prieur des Dominicains à Sittard, 409.
Runkelen, 158.
Rufus de Foro, 276.
Rumold Bavier, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 303.
Rupe, Jean, de, *voir* Jean.
Ruremonde, 17, 55, 99, 102, 105, 106, 125, 140, 142, 155, 158, 197, 206, 208, 211, 216, 218, 226, 227, 229, 230, 242, 248, 253, 290, 363, 377, 384, 387, 390, 397, 400, 402, 405, 406, 409, 412; — canton, 210, 214; — circle, 208, 223; — arrondissement, 213, 214; — avouerie de, 105; — tonlieu de, 100; — évêché, 420.
Russon, 157, 193
Rutger, 21, 22.
Rutger I, duc de Clèves, 134.
Rutger de Bracht, cloîtrier de l'église Saint-Servais de Maestricht, 297.
Rutger Roets, clerc à Maestricht, 288.
Rutger Tengnagel, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 314.
Rutten, ex-chanoine de Sittard, 382.
Ryckholt, 49, 156, 173, 175, 211, 213, 216.
Rykel, *Riekel*, 157.
Ryswyck, traîté de, 111-113.

S.

Sabille, épouse de Daniel de Libra, 287.
Sack, gouverneur-général du Bas-Rhin, 192, 196-198, 201-203, 206, 207, 221, 222, 233.
Säffeln, *Saeffelen*, 344.
Saint-Albert le Grand, 336.
Saint-Ambroise, 12.
Saint-André, 89
Saint-Brunon, 63.
Saint-Dominique, 336, 358, 362.
Saint-Donat, évêque, 363.
Saint-Eugène, 360.

Saint-Gerlac, 98.
Saint-Grégoire, 268.
Saint-Herculanus, 337.
Saint-Jean devant la porte Latine, 268.
Saint Jérôme, 8.
Saint-Joost, hameau d'Echt, 109.
Saint-Matthieu, 268.
Saint-Michel, 362.
Saint-Omer, 92.
Saint-Petersbourg, 183
Saint-Pierre, lez Maestricht, 69, 71, 140, 142, 144, 157, 159, 193, 211, 216, 218, 252, 255, 266, 276.
Saint-Pierre, Martyr, 358.
Saint-Servais, 5, 8-10, 268
Saint-Servais, abbaye, de Maestricht, 17.
Saint-Stevensweert, 103, 152, 158, 193, 195, 219, 221, 253, 263, 358.
Saint-Thomas d'Aquin, 336, 337.
Saint-Trond, 155, 158, 277, 278, 290, 303, 413.
Saint-Ulric, abbaye, 180.
Saint-Vincent, Martyr, 268.
Saint-Vit, canton, 220.
Saint-Willibrord, 60.
Sainte-Agnès, 268.
Sainte-Gertrude, 265.
Sainte-Gertrude, village, 81, 214, 215.
Sainte-Julienne, 261.
Sainte-Lucie, 263.
Sainte Rose de Lima, 358, 359, 361, 362.
Sainte-Vierge, la, 362.
Saints Philippe et Jacques, 268.
Saints Pierre et Paul, 268.
Saive, 318.
Saliens, 8, 13.
Salm, Jean de, 32; — Simon de, 32.
Salvianus, 8.
Sambre, département de la, 187.
Sambre et Meuse, département de la, 148.
Sancta Margareta, Arnold, Béatrice, Guillaume, Jean de, *voir* Arnold, Béatrice, Guillaume, Jean.
Saône, 16.
Sarre, département de la, 163-166, 168, 180.
Sarwerden, 33.
Sax, von, 377.
Saxe, de, maréchal, 94.
Saxe-Weimar, duc, 188.
Saxons, 8, 16.
Scaefdries, Lambert, *voir* Lambert
Scarwier, Arnold, Gosuin de, *voir* Arnold, Gosuin.
Schaep, Etienne, vicaire des Dominicains à Sittard, 354, 356, 357, 361. 365, 409; — Jean, bourgmestre de Doesberg, 409.
Schaephuysen, 108; — André, bourgmestre de Sittard, 410.
Schaesberg, *Schaesberch*, 75, 79, 81, 88, 89, 98, 156, 195, 211, 217.
Schaesbergh, comte de, 120.
Schap, Guillaume, Dominicain à Sittard, 334, 366, 411, 412.
Schalckhoven, 157.
Scharn, 7.
Schass, Hubert, Dominicain à Sittard, 412.
Schaven, Dominicain à Sittard, 378.
Schellartz, Léonard, Dominicain à Sittard, 410.
Schertsheel près Aix-la-Chapelle, 80.
Schimmert, *Schummert*, 75, 79, 80, 82, 88, 89, 157, 195, 217.
Schimper, Arnold de, *voir* Arnold.

Schinnen, 74, 157, 217, 344, 374, 391, 402, 404.
Schin-sur-Geul, 75, 79, 81, 88, 89, 156, 195, 217, 252.
Schinveld, *Schinvelt*, 75, 79, 157, 217.
Schleiden, 143, 181; — canton, 220.
Scluf, Henri dit, *voir* Henri.
Schmising, Dominicain à Ruremonde, 410.
Schmitz, Hyacinthe, prieur des Dominicains à Sittard, 410.
Schneckenkau, 174.
Schoen, von, conseiller de Prusse, 186.
Schoenauwen, Jean de, *voir* Jean.
Schoenmakers, Dominique, frère lai des Dominicains à Sittard, 410.
Schönfeld, *Schoenfeld*, 178.
Schönaw, 181.
Schonenvorst, Renard de, *voir* Renard.
Schramen, Dominicain à Sittard, 378.
Schreurs, Pierre Henri, 142.
Schulder, *Schuelen*, 7, 157.
Schulpen, Albert, Dominicain à Sittard, 344, 410.
Schwaneburg, Dominicain à Sittard, 378.
Schwartz, Raymond, Dominicain à Sittard, 411.
Schweinfurt, 180.
Scoenowen, Jean de, *voir* Jean.
Sennfeld, 180.
Seperad, 177.
Septime Sévère (193-211), empereur Romain, 7.
Sevenaer, 177, 240, 241.
Sevenum, 3, 7, 9, 11, 22, 102, 107, 108, 162, 168, 214, 215.
Séverin de Atrio, 308.
Severius, Capucin à Sittard, 379.
Sibille, fille de Guillaume V, duc de Juliers, 130.
Sichen-Sussen, 157.
Siebengewald, 163, 214, 217, 224-226.
Siegburg, *Siegberg*, abbaye bénédictine, 102, 103, 108, 256, 257, 298.
Sieyn, représentant du peuple, 171, 172.
Sigambres, 254, 255.
Sigebert I, duc d'Austrasie, 14.
Sigebert III, duc d'Austrasie, 14.
Siger (Syger) de Novolapide, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 277, 299, 311; doyen de cette église, 317.
Silva Ketela, 55, 61.
Simons, Vincent, frère lai des Dominicains à Sittard, 412.
Simpelveld, *Simpelvelt*, 77, 80, 89, 157, 217.
Sinzendorp, comte de, ministre plénipotentiaire de l'empereur dans les Pays Bas, 95.
Simmern, duché, 179.
Sippenaken, 210, 217.
Sittard, *Siter*, *Sittart*, 2, 26, 28-31, 33, 34, 60, 127-129, 136, 152, 162, 179, 214, 217, 220, 242, 247, 339, 363, 390; — seigneurie, 27; — ammanie, 26, 126, 133; — pays de, 32, 344; — canton, 152, 162, 208, 211, 220, 222, 247; — arrondissement judicaire, 225.
Slenaken, 49, 50, 156, 172, 175, 217.
Sloun, Louis, prieur des Dominicains à Tongres, 179.
Slick, 109.
Sluse, *Sluysen*, 109, 157, 193, 219.
Slype, van, avocat-procureur criminel de la cour d'assise du canton de Maestricht, 205, 206.

Slytken, Ananie, *voir* Ananie.
Smeet, Jean, *voir* Jean.
Soefflingen, abbaye, 180.
Soeternich, 181.
Sohns, Godefroid, Dominicain à Maestricht, 359.
Soissons, 14.
Solms, Alexandre, prince de, gouverneur général du grand-duché de Berg, 196, 197, 231.
Sombreff, cour féodale des dix-sept hommes, 80.
Sophie de Loe, 310.
Sorianum, 396.
Spa, 143, 150, 151
Spaen de Voorstonden, Gérard Charles, baron van, plénipotentiaire du Roi des Pays-Bas au congrès de Vienne, 241, 243.
Spalbeek, 157.
Spaubeek, *Spaubeecq*, 74, 79, 89, 157, 217.
Spauden, Antoine de, *voir* Antoine.
Specht, Henri, *voir* Henri.
Spee, Lambert, frère lai des Dominicains à Sittard, 412; — Thomas, frère lai des Dominicains à Sittard, 412.
Spetgens, Henri, 422.
Spire, 8, 16, 129.
Sprymont, 25.
Stades, Jacques, Jean de, *voir* Jacques, Jean.
Stadion Tannhausen et Warthausen, Jean Philippe, comte de, ministre d'Etat d'Autriche, 234.
Stavelot, 91-143; — pays de, 147, 148
Stec (Specht), Giselbert de, *voir* Giselbert.
Steenkerken, 248.
Stein, *Steyn*, 50, 145, 157, 173, 175, 217, 344, 403, 404.
Stein, Charles, baron de, 186.
Steinbosch, forêt, 246, 247.
Steinkirchen, 334.
Stella, Godefroid de, *voir* Godefroid.
Stevoort, 157.
Stöck, van den, 422.
Stockhem, 157, 311; — barque d'ordonnance, 80.
Stockhem, Arnold de, *voir* Arnold Gans.
Stockheym, Thomas de, *voir* Thomas.
Strabon, 254, 255.
Straelen, *Stralen*, *Strahlen*, 19, 108, 111-113, 124, 163, 181, 217, 248, 257; — avouerie de, 102; — ammanie de, 108, 109.
Stramproy, 52, 58, 158, 218, 253.
Strasbourg, 8.
Strucht, 75, 79, 88, 89, 98, 156, 195, 217.
Süchtelen, 19.
Suède, prince héritier de, 196.
Suermondt, H., 388.
Suèves, 8, 64.
Sulichem, 325.
Sullmingen, 174.
Suniques, 4, 5.
Surmont, Martin, Dominicain à Sittard, 412.
Susghen, Ameil, Baudouin, Jean, René de, *voir* Ameil, Baudouin, Jean, René.
Sussen, 6.
Susteren, 23, 24, 31-34, 60, 128, 152, 162, 214, 217, 220, 239, 242, 247, 387, 410; — abbaye, 2, 17, 60.
Susterseel, 28, 133, 344, 408.
Sutendael, 156
Suylen, Dominique, frère lai des Dominicains à Sittard, 412.
Swalmen, *Sulethem* (?) *Swalmt*, 59, 103, 105, 109, 115, 140,

158, 211, 217, 224, 225, 239, 242, 248, 290.
Swalmen, Robin, Werner de, *voir* Robin, Werner.
Swentibold, duc de Lotharingie, 18.
Swolgen, 22, 107, 168, 201.
Sybergh, Jean, frère lai des Dominicains à Sittard, 412.
Symon, pistor, *officiatus* de l'église Saint-Servais de Maestricht, 270.
Syfridus, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 321.

T.

Tacite, 5.
Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de, ministre du roi de France, 234.
Taxandrie, 4, 5.
Tegelen, 23, 24, 152, 162, 214, 217, 224, 225, 248.
Tenctères, 254.
Tengnagel, Rutger de, *voir* Rutger.
Terblyt, *Blyt*, 26, 50, 75, 80.
Terheyden, pays de, 26, 158, 179.
Termonde, 392.
Tersites, Guillaume, Henri, *voir* Guillaume, Henri.
Teschen, 179.
Tessenderloo, 157.
Teuven, 80.
Théobald, 14.
Théodebert I, roi Mérovingien, 14.
Théodebert II, roi Mérovingien, 14.
Théoderic I, roi de Metz, 13.
Théoderic II, roi Mérovingien, 14-15.
Théoderic III, roi Mérovingien, 15.
Théoderic IV, roi Mérovingien, 15.
Théoderic, roi des Ostrogoths, 12.
Théodose (379-395), empereur Romain, 9.
Thibaut, abbé de Gorze, 290.
Thierry, custode des Saintes Reliques de l'église Saint-Servais de Maestricht, 269.
Thierry VIII, comte de Clèves, 134.
Thierry IV, seigneur de Sittard, 31.
Thierry, seigneur de Fauquemont, 60, 136.
Thierry II, duc de Fauquemont, 30.
Thierry de Berlo, écuyer, 297.
Thierry Beyer, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 2c8.
Thierry de Duobus Montibus, custode des Saintes Reliques de l'église Saint-Servais de Maestricht, 274.
Thierry d'Eynenbergh, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 319.
Thierry de Havert, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 317.
Thierry de Heinsberg, 60, 256.
Thierry III de Heinsberg, 30.
Thierry de Herlaer, 125.
Thierry de Novolapide, doyen de l'église collégiale de Saint-Paul de Liége, 318.
Thierry de Nyhem (de Niem, Nichem), chanoine de l'église Saint Servais de Maestricht, 292.
Thierry d'Oys, 313.
Thierry Volquini (Volkwyns, Volkens), chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht,

274, 287, 291, 323.
Thierry de Wilre, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 273, 274, 292.
Thietmar de Mersebourg, chroniqueur, 55, 56.
Thill, van, drossart de Fauquemont, 78.
Thits, Vincent van, Dominicain à Sittard, 412.
Thoelen, juge à Maestricht, 199, 201.
Thomas, frère lai des Dominicains à Sittard, 378.
Thomas ante pontem, 294.
Thomas Dummelken, 296.
Thomas Leonardi, Dominicain à Louvain, 354, 355.
Thomas Pellifex, 271, 294.
Thoolen, Benoît, frère lai des Dominicains à Sittard, 412.
Thoren, Agnès de, *voir* Agnès.
Thorn, 52, 55-57, 110, 140, 158, 173, 218, 253, 259, 298, 309, 311, 361, 408; — abbaye, 2, 61, 115, 116; — abbesse, 317; — district, 145.
Thyssen, Henri, Frère Mineur à Anvers, 343.
Tienraij, *Thienray*, *Thienraay*, 22, 101, 107, 168.
Tilman de Elreborn, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 315.
Timmers, Adam, 347; — Godefroid, 346, 384, 385.
Tinctoris, Jean, *voir* Jean.
Titz, 81.
Tongerloo, 158.
Tongres 4 6, 8, 12, 68, 145, 155, 157, 286, 330, 339, 342, 363, 366, 388, 389, 391, 393, 401, 408, 409, 411, 413; — canton, 213; — collégiale de Notre-Dame, 279, 286.
Tongris, Arnold de, *voir* Arnold.
Tongrois (Tungri), 4, 5.
Torring-Ittenbach, comte de, 174, 175.
Toul, 4.
Tour et Taxis, duc de la, gouverneur du duché de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, 95.
Tournai, 4, 8, 365.
Trembleur, 81.
Trèves, 4, 5, 8, 180.
Tricht, Gilles de, *voir* Gilles.
Tuddern, *Teuduerum*, *Tudder*, 28, 133, 373, 374.
Tule Mompalyrs (Mumpalirs), 272, 289.
Tungelroy, 62.
Turnhout, 102.
Tweebergen, seigneurie, 219.
Twisteden, 108, 163, 217, 225.

U.

Ubach, 60, 61, 80, 89, 137, 157, 207, 252, 255.
Ubachsberg, 255.
Ubbergen, 390.
Ubiens, 255.
Uden, 347; — district, 119.
Udo de Coelmont, curé de Heer, 290.
Ulbeek, 157.
Ulestraten, 74, 80, 157, 195, 217.
Ulm, 180.
Ulner, Pierre, bourgmestre de Sittard, 356, 357.
Urbain III, pape, 266.
Urdingen, 181.
Urmond, *Urmont*, 24, 133, 152, 162, 211, 214, 217, 219, 270, 344, 404.
Ursberg, abbaye, 180.
Ursins, des, princesse, 111.
Usipètes, 254.
Utrecht, 398; — union d', 99;

— traîté, 104, 111.
Uttenbroeck, 178.
Uyckhoven, *Udickhoven*, *Uykkoven*, 81, 157.

V.

Vaals, *Vallis*, *Vaels*, 6, 20, 76, 81, 143, 156, 162, 169, 195, 210, 215-217, 224, 225, 245, 317.
Vaesrade, 75, 79, 157, 215-217.
Val-Dieu, abbaye, 298, 301.
Valenciennes, 92.
Valentinien, empereur Romain, 9.
Valentinien II, empereur Romain, 11.
Valkeborgh, Guillaume de, *voir* Guillaume.
Vandales, 8, 64.
Van der Borcht, Dominicain à Sittard, 356.
Van Dorne, Barthélémy, frère lai des Dominicains à Sittard, 352.
Vanheylerhof, juge à Maestricht, 198, 201.
Van Zeeland, provincial des Dominicains, 385.
Vasoens, Jean, Dominicain à Sittard, 327, 353
Vechmael, 157.
Veen sous Ottersum, 216, 224, 225.
Veert, 108.
Velarts, Albert, Dominicain à Sittard, 413.
Velbruck, François Charles de, évêque de Liége, 342.
Velden, 108, 163, 168, 214, 217, 248.
Veldenz, 179.
Veldweselt, 156, 219.
Velm, *Felmes*, 290.
Velocaci, 4.
Velthem, Louis van, Dominicain à Sittard, 412.
Venlo, 18, 19, 27, 55, 99, 109, 114, 117, 123, 142, 148, 155, 158, 163, 171, 181, 185, 186, 189, 192, 219, 221, 225, 239, 242, 248; — canton, 152, 209, 211, 214; — traîté, 127.
Venray, 7, 22, 101, 107, 162, 168, 214, 217; — dîmes de, 100.
Verdun, 4, 16, 18.
Verjuys, Jean Baptiste, provincial des Dominicains, 365, 398.
Verloren, avocat à Maestricht, 201, 206.
Vernesen, Jean, *voir* Jean.
Vernum, 108.
Verstolck van Soeten J. G., secrétaire du Souverain des Pays-Bas, 220, 223.
Verviers, circle, 208.
Vespasien, 255.
Veteri Valkenborgh, René de, *voir* René.
Viemme, 318.
Vienne, 401.
Vienne, congrès de, 189, 192, 205, 219, 220, 223, 229, 236, 238, 240, 243.
Viersen, 106, 109, 117-120.
Vieux-Fauquemont, 75, 79, 81, 88, 89, 98, 156, 195, 216.
Vieux-Fauquemont, René de, *voir* René.
Vieux-Vroenhoven, 6, 159, 218, 219.
Villages de rédemption, 91, 93.
Vilvorde, 397, 398, 407.
Vincent, comte de Meurs et Sarwerden, 34.
Vincent, van, baron, 207.
Vincquedes, Augustin, Dominicain à Sittard, 413; — Léonard, Dominicain à Sittard,

340; — Matthias, Dominicain à Sittard, 413.
Vinkelsteyn, Henri, *voir* Henri.
Visé, 19, 392, 411.
Visscherweert, *Visschers Weert*, 80, 103, 210, 215.
Vlatten, René de, *voir* René.
Vleytingen, 157, 193, 219.
Vliermael, 53, 157.
Vlodrop, 21, 59, 103, 110, 115, 140, 158, 195, 217, 248, 279.
Vlodrop, Godefroid de, *voir* Godefroid.
Vodecée, Gilles de, *voir* Vodecée.
Voerendael, 75, 88, 153, 156, 195, 211, 217, 255.
Volemberg, 181.
Volen, Guillaume, *voir* Guillaume.
Volkwyns (Volquini), Thierry de, *voir* Thierry.
Voort, 157.
Vossum, 109.
Vrancken, P. M., doyen de Sittard, 346, 384, 385
Vroenhoven, comté, 87, 91-93, 193.
Vroonenbroeck, 22.
Vrijthof, Bernard Jean, officier de justice à Dordrecht, 191.
Vucht, 6, 72, 157, 388, 389, 408.
Vylen, *Villa*, 6, 81.

W.

Wadrechies, Gilles de, *voir* Gilles.
Wachtendonck, *Wagtendonck*, 111-113 124, 134; — ammanie, 108, 109.
Wahlstadt, 377.
Wahlwiller, *Wahlwylre*, *Waltwilre*, 50, 156.
Walbeck, *Walbeeck*, 108, 109, 111-113, 124, 163, 217, 225, 248.
Walcourt, abbaye, 302.
Waldfeucht, *Waldvucht*, 248, 410.
Waldrassen, abbaye, 180.
Waleran, duc de Limbourg, 76.
Waleran II, duc de Limbourg, 28.
Waleran III, duc de Limbourg, 25, 75.
Waleran V, duc de Limbourg, 25.
Waleran, seigneur de Fauquemont, 30, 31.
Waleran, comte de Fauquemont, 374.
Waleran-le-jeune, seigneur de Sittard, 28 30.
Waleran de Kessel, prévôt de la cathédrale de Munster, 22, 23.
Waleran le Roux, seigneur de Fauquemont et de Montjoie, 23.
Waleran, Philippe, *voir* Philippe,
Walhorn, ban de, 98; — canton, 169.
Walradt, 359.
Walrami, Philippe, *voir* Philippe.
Walri (Walry), Philippe, Jésuite à Maestricht, 337, 363.
Waltduren, couvent des Capucins, 337.
Walter Kuker, 312.
Wankum, *Wanckum*, 109, 212, 225; — canton, 163, 168.
Wangen, 180.
Wanghe, Ameil de, *voir* Ameil.
Wanssum, 6, 22, 101, 107, 162, 168, 214, 217.
Waremme, 318.
Warsage, *Varsage*, 80.
Warwellis, Barthélémy de, *voir* Barthélémy.
Wassenberg, 25, 60, 128, 129, 406; – comté, 21; — amma-

nie, 25, 126.
Wassenberg, famille de, 76.
Wasserfall, administrateur du département de la Roer, 161.
Waychems, Catherine, *voir* Catherine.
Wazzalar, 19.
Weert, *Werte*, 2, 7, 33, 61, 104, 105, 155, 158, 211, 218, 219, 257, 271, 281; — seigneurie, 61, 105; — district, 145; — canton, 213.
Weeze, 163, 217, 224, 225, 248.
Wegberg, 19, 105, 109, 158.
Wehr, 28, 133, 162, 217, 224, 225, 247, 344, 374, 381, 382, 413.
Weilbourg, 376.
Weissenbourg, 180.
Well, 102, 108, 111-113, 124, 168, 240, 243, 248, 257.
Well-Bergen-Ayen, ammanie, 108.
Wellem, 157, 158.
Welffens, Dominicain à Sittard, 378.
Welz, *Wels*, *Weltz*, 80, 109, 145, 157.
Wemans, chanoine de l'église Saint-Jacques de Liége, 382; — R., bourgmestre de Sittard, 347.
Wenceslaus de Luxembourg, 71.
Wengen, abbaye, 180.
Werden, abbaye, 177.
Werden, Jean, Dominicain à Sittard, 413.
Werdena, notaire apostolique, 277, 303.
Werm, 157.
Werner de Swalmen, chanoine de l'église Saint-Servais de Maestricht, 290.
Werths, van, Dominicain à Sittard, 378.
Werva, Jean de, *voir* Jean.
Wesel, 126, 402
Wesling, 181.
Wessem, 2, 6, 58, 63, 104, 105, 158, 218, 219, 253; — district, 145.
Wessem, Marsil de, *voir* Marsil.
Wessenberg, Jean Philippe, second plénipotentiaire du roi d'Autriche au Congrès de Vienne, 241, 243.
Westenbroich, 109.
Westrum, Théodore, commandant de Sittard, 355.
Wetten-Kevelaar, 108.
Wettenhausen, abbaye, 180.
Wetzlar, 110, 344, 375, 376.
Weustenrade, Adrien, 422.
Weyer, 157.
Wich Bouloughe, Jean de, *voir* Jean.
Wichmael, 157.
Widoye, 157.
Wied, de, 136.
Wildenberg, Imgarde de, *voir* Imgarde
Wildenbroeck, 109.
Wilderen, 158.
Willems, Dominicain à Sittard, 344, 378; — Pierre, frère lai des Dominicains à Sittard, 413.
Willems, curé de Susteren, 382.
Wilre, 50, 143, 156, 157, 193.
Wilre, Gosuin, Thierry de, *voir* Gosuin, Thierry
Wilre, *voir* Vieux-Vroenhoven.
Wimmertingen, 157.
Winand de Bongart, 51.
Winand van der Hallen, *officiatus* de l'église Saint Servais de Maestricht, 296.
Winand de Wittem, 51.
Winandts, Jean, Dominicain à Sittard, 334.
Winckel, 158.

Windsheim, 180.
Winternam, 108.
Wintershoven, 157.
Wintraken, 247.
Wintrup, 177.
Wintzengenrode, von, général russe, 192, 196, 197, 231.
Wiric de Borneken, clerc à Maestricht, 301.
Wiric dit Paepwiryck, 299.
Wit, Jean de, 84.
Witworth, sir Charles, 183.
Withuys, Pierre, *voir* Pierre.
Wittem, 7, 50, 51, 143, 155, 156, 169, 172-174, 210, 215, 217.
Woelven, Jean de, *voir* Jean.
Woensdrecht, 412.
Woeringen, 25
Wolfdale, Henri de, *voir* Henri.
Wolfgang Guillaume, comte de Juliers, Clèves et Berg, 130; — duc de Juliers, Clèves, Berg, 352, 355, 400.
Wolfgang, Guillaume, comte palatin de Neubourg, 127, 130.
Wolfloch, 174.
Wolfrath, *Wolfrade*, *Wolfradt*, 80, 389.
Wolter de Beze, grand-chantre de l'église Saint-Servais de Maestricht, 307.
Woltzogen, von, général, 188.
Wommenstopper, Nicolas, *voir* Nicolas.
Wonck, 157.
Worms, 8, 16, 245.
Woronzow, 183.
Wouwters, Jean Chrysostôme, Dominicain à Sittard, 365.
Wurzbourg, évêché, 179.
Wyc, Macaire de, *voir* Macaire.
Wyck, 195.
Wyck, Martin de, *voir* Martin.
Wyggermans, Bernard, frère lai des Dominicains à Sittard, 413.
Wylre, *Wilre*, 173, 175, 217, 281.
Wylre, Théodore de, *voir* Théodore.
Wyn, van, pensionnaire de Gouda, 256.
Wynandsrade, *Wynantsrode*, 51, 79, 157, 172, 173, 175, 217.
Wynandts, Jean, Dominicain à Sittard, 413; — Vincent, frère lai de ce couvent, 413.
Wynendael, seigneurie, 131.
Wyshagen, *Wyshaegen*, 158.

X.

Xanten, 6, 7, 181.

Y.

Yde, épouse de Jean Audgot, 282.
Yde, soeur de Jean de Sancta Margareta, échevin de Maestricht, 315, 316.
Ypres, 147, 394.
Ysengen, Nicolas d , *voir* Nicolas.
Yseren, 7.

Z.

Zeeland, Raymond de, 347.
Zeelhem, 157.
Zele, Pierre, frère lai des Dominicains à Sittard, 413.
Zelis, Hyacinthe, Dominicain à Sitard, 345, 346, 378-380, 414.
Zelter, Godefroid dit, *voir* Godefroid.
Zepperen, *Sepperen*, 158, 193, 194, 219, 286, 302, 318.
Zepperen, Guillaume, *voir* Guillaume.
Zeus, Guillaume, *voir* Guillaume.
Ziba, fille d'Ogier de Haren, avoué de Maestricht, 323.

Zinzendorp, Philippe Louis, comte de, plénipotentiaire de l'empéreur pour les Pays Bas Autrichiens, 95, 118.
Zolder, 157.
Zonhoven, 157.
Zons, 181.
Zosime, 8.
Zuderman, André, *voir* André.
Zülpich, *Zulpicht*, 181.
Zutphen, 33, 100, 290.
Zwolle, 410.

PLANCHES ET CARTES.

Fac-simile du feuillet 17. v. de l'obituaire de l'église collégiale, libre et impériale de Saint-Servais à Maestricht. . . . p. 269.

Kaart van de hertogdommen: Kleef, Gulick, Pruissisch-, Staatsch- en Oostenrijksch Overkwartier van Gelderland, 't Prinsdom Luik, graafschappen Loon en Horne, 't hertogdom Limburg, de Staatsche en Oostenrijksche landen van Overmaas (Valkenburg, Daelhem en 's Hertogenrade), met de geïnclaveerde Vrije Rijksheerlijkheden zooals zij zich bevonden vóór de komst der Franschen in 1794, met de grens der tegenwoordige provincie Nederlandsch Limburg er op afgeteekend 504

TABLE DES MATIÈRES.

I. De Vorming der Heerschappijen op het grondgebied in Limburg of die zich daarover hebben uitgestrekt, van de Romeinsche overheersching tot 1814—1817 (ontstaan der provincie Limburg), par Mr. J. J. DE WIT et A. J. A. FLAMENT. . . 1

Een woord vooraf 1

Galliërs, Germanen en Romeinsche overheersching. Gemengde bevolking van België: Gallen en Germanen. Gallische bronzen van Cadier tot Sevenum. Eburonen Tongri, Menapii Sunicii (ook Ubii wellicht) bewoners van Limburgs grondgebied. Romeinsche nederzettingen en Rom. wegen in Limburg, afgezonderde Germaansche nederzettingen. Romeinsch bestuur aldaar, ons grondgebied een deel van Germania Secunda, onder den praefect van het praetorium van Gallië, onder den dux Germaniae secundae. Het Romeinsch Maastricht. Inval der Vandalen, Sueven, Alanen enz. eind van 406. De Hunnen op het eind der 4e eeuw niet in deze gewesten. Het Frankisch Maastricht. 3

Frankisch tijdperk 13

Clovis, zijn voorouders, de koningen van Aus-

trasië uit zijn geslacht, hofmeiers van Austrasië. Pepyn de korte en Karel de Groote. De rijksverdeeling zijner opvolgers in betr. tot Limburg. Lotharingen als afzonderlijk koninkrijk onder Swentibold komt later voor goed aan Duitschland. De gouwen van Limburg: Maasgouw, Hattuariëngouw en Molengouw.

Hertogdom Lotharingen (aanvankelijk onder tijdelijke, sinds 920 afzonderlijke hertogen) en de verbrokkeling daarvan in erfelijke leenstaten op Limburgs grondgebied tot aan de centralisatie onder resp. Brabantsch, Bourgondisch, Guliksch, Kleefsch en Luiksch bestuur . . 20

Onder Neder-Lotharingen: het Limburgsch gebied.

Gelder, Gulick, Kleef.

Gerhard en Rutger van Antoing uit Vlaanderen in deze streken overgeplaatst, Ailbert d'Antoing, de stichter van Rolduc uit hun stam, gelijk ook de eerste graven van Wassenberg (later van Gelder) Kleef, Heinsberg, Krieckenbeek en Kessel (?). Het Geldersch deel van Limburg: Kessel – Lottum oorspr. van de abdij van St. Quirinus te Neuss-, heerlijkheid Montfort. De later Guliksche deelen van Limburg, oorspr. Geldersch (Tegelen en Susteren), en de Vrije Rijksheerl. Born (later Geldersch, vervolgens Guliksch. Het latere graafschap Wassenberg, sinds de 12e eeuw, met Melick en Herkenbosch. Terheyden wellicht oorspr. Gulicksch, Gelderland onder de oorspr. heeren, het Gulicksche, het Egmondsche en het Kleefsche huis, tijdelijk het Bourgondisch, eindelijk aan Karel V.

De heerlijkheid Sittard, na 1400 Gulicksch . . . 27

Vrije Rijksheerl. en Luiksch leen, daarna Brab. leen, als leenheerlijkheid onder de heeren van Heinsberg, Gulicksch weer Heinsbergsch,

weer Gulicksch. — Verpanding aan van Arckel, van Meurs, van Wied. —
De Kleefsche plaatsen Mook, Gennep, met Ottersum Oeffelt, oorspr. Geldersch en Heyen 34
Heerlijkheid (na 1357 graafschap) Valkenburg. . 36
Aan de Heinsbergsche en Heinsbergsch-Kleefsche (?) dynastie tot 1378, daarna aan Brabant. De proosdij Meerssen en de heeren van Valkenburg als voogden daarvan.
Graafschap Daelhem 39
Heerlijkheid 's Hertogenrade. 39
Was nooit eene Wassenbergsche bezitting.
Oud hertogdom Limburg 40
Onzekerheid of Wittem oorspr. Limburgsch dan wel Valkenburgsch was. De thans Limburgsche deeltjes van het oud hertogdom Limburg.
Graafschap Loon met het graafschap Horn . . . 41
Het bisdom Luik. 42
De eerste bisschoppen die souvereine rechten hadden, Notger de eerste *prins*-bisschop.
Thorn en kleinere Vrije Rijksheerlijkheden uit een of twee plaatsen bestaande 43
Wereldlijke Vrije Rijksheerlijkheden tot aan het Fransch bestuur 43-51
Born, Cartils, Eckelrade, Elsloo—Ascloha en Hingelo oorspr. 2 verschillende plaatsen, pretentiën van de Spaansche Regeering er op als Valkenburgsch, wordt bij het partage-tractaat van 1661 niet toegewezen, bij het tractaat van Fontainebleau in 1785 aan de Staten Generaal — Gronsveld (sinds 1490 Vrije Rijksheerl.), Grevenbicht (later Gulicksch), Kessenich (met Hunsel), (Limbricht (later ± 1700 Gulicksch), Meyel, Obbicht-Papenhoven (in de 17e (?) eeuw *feitelijk* Geldersch en in 1785 aan de Staten-Generaal afgestaan), Pol- en Panheel, Rimburg (oorspr. Brab. sinds 1490 Vrije Rijks-

heerl., 1543 weer Brabantsch leen), Ryckholt, Slenaken, Steyn, Terblyt, Wilre, Wittem (sinds 1520 Vrije Rijksheerlijkheid), Eys, Winantsrade.

Geestelijke heerlijkheden. 51
Bemelen? (althans in de 16e eeuw Luiksch), Breust (van St. Martinus-kap. te Luik), Heer-en-Keer (van het kap. van St. Servaas te Maastr.), Mesch (van het Munster van O.L. Vrouw te Aken), Thorn—Casa*ll*um en Casa*n*um enz. diplom. bewijzen, te Thorn al omst. 1035 gemunt, Echt en niet Aldeneyck is het Ehti van 't dipl. in 950, verband tusschen Echt en Thorn —.

In de middeleeuwen en later door wereldlijke voogden geannexeerde kerkelijke heerlijkheden . . . 58
Ambt Montfort.
Arcen (van p. 108 *hier invoegen*). Echt *heerl.* van St. Servaas(?), Lottum (zie p. 22, *is hier vergeten*), *stift* Odiliënberg, *stift* Susteren, Weert en Nederweert (oorspr. aan St. Servaas te Maastricht, later aan de graven van Horne), Well (van p. 102 *hier invoegen*), en Wessem (oorspr. aan St. Pantaleon te Keulen, later aan de graven van Horne feitelijk ± 1500 Geldersch.

Tweeheerig Maastricht en het geënclaveerd grondgebied tot het Brabantsch medebestuur, ontstaan der rechten des Luikschen prins-bisschops. 63
Het Romeinsch Maastricht verwoest, het Frankisch, het Luiksch omstreeks 990 op de plaats van 't oud Rom. gevestigd, buiten het Frankisch. Keizerl. diplomen aan den Luikschen souverein van Maastricht. Maastricht, in 1174 verpand aan den bisschop van Luik, Rud. van Zaehringen. Brab. leen sinds 1204. Keizerl. dipl. aan de Brab. Souvereinen, waarin geen spraak van 's Bisschops recht. De omwalling van 1229, sche-

penverklaring van 1243, oude caerte van 1283, scheidsrechterl. verklaring van 1297 betr. de rechten der beide souvereinen. Na de omwalling zijn de rechten des bisschops personeel, bepalingen wie Luiksche onderdanen. De O. L. Vrouwe-parochie. De Vroenhof in en buiten de stad, Tweebergen aan den Proost van St. Servaas, de Nieuwstad, deel van St. Pieter bij Maastricht geannexeerd tusschen 1481—1515.

Het Limburgsch grondgebied dat onder den hertog van Brabant behoorde in 1335—1661 . . . 71

Onder het Brabantsch-, Bourgondisch- en Oostenrijksch bestuur. Afscheiding van het Duitsche Rijk 1548 en verpanding en verkoop der heerlijkheden in de landen van Overmaas, 16e en 17e eeuw.

Het land van Valkenburg. .	met aanwijzing der verpande en verkochte heerlijkheden en ressorten der schepenbanken en welke Spaansch, welke Staatsch werden bij het partage-tractaat.	74
„ „ „ Daelem. . . .		76
„ „ „ 's Hertogenrade.		76

Bepalingen van den vrede van Munster, Chambre-mi-partie en partage-tractaat van 1661, tusschen Spanje en de Staten-Generaal.

Het tweeheerig Maastricht onder de Brab. hertogen tot 1648 85

Capitulatie 1632 met Fred. Hendrik, bepaling van den Munsterschen Vrede.

Staatsche landen van Overmaas 1661—1785. . 87

Fransch bestuur 1673—1678. De Prins van Oranje Gouverneur-Generaal in 1748.

Staatsche landen van Overmaas 1785—1794 . 88

Afstand van Oud-Valkenburg, Schin-op-Geul, Strucht, St. Gerlach en de Bies door het tractaat van Fontainebleau aan de Staten-Generaal, alsmede van Elsloo en afstand door dezen van geheel Staatsch Daelhem (behalve

Oost en Cadier), Berneau, Falais en Hermal aan den Keizer.
Maastricht 1648—1794 onder Staatsch en Fransch bestuur 90
Fransch bestuur 1673—'78, de rechten des Prins-Bisschops van Luik gewaarborgd; bij tractaat van 1673 aan Spanje beloofd wegens hulp tegen Lodewijk XIV, doch niet afgestaan, de rechten van Keizer Jozef II, als erfgenaam der Spaansche monarchie, afgekocht door de Staten-Gen. in 1785 Fransch bestuur 1748—'49.
Spaansche landen van Overmaas 1661—1703 . 94
Oostenrijksche landen van Overmaas 1703—1785 94
Spaansche successie-oorlog 1700; het oude hertogd. Limburg en de drie Spaansche landen van Overmaas 1703—1717 onder bizonder Oostenrijksch bestuur. De administratieve vereeniging der vier landen van Overmaas in 1778.
Oostenrijksche landen van Overmaas 1788—1794 98
Tractaat van Fontainebleau zie hiervoor: Staatsche landen v. Overmaas 1785—'94.
Het Overkwartier van Gelderland 1544—'80. 99
Het Overkwartier van Gelderland als afzonderlijk hertogdom onder den Koning van Spanje 1580—1700. 99
Het Overkwartier blijft Spanje getrouw, Venlo alleen trad 1579 tot de Unie van Utrecht toe. Het ambt Montfort en Middelaer krachtens den Munsterschen vrede aan den Prins v. Oranje afgestaan. Verkoop van al de overige plaatsen die nog geen heerlijkheden waren, met aanwijzing van dien verkoop. Oorspronkelijke toestand van Lottum en Well.
Spaansch Overkwartier van Gelderland 1700 tot 1713 (afscheiding van het aan Pruissen toegewezen deel) en 1715 (afscheiding van het

aan Oostenrijk en aan de Staten-Generaal toegewezen deel). 104
Oostenrijksch Overkwartier van Gelderland 1715—1794. 104
De tractaten 1713—1715. Afstand van de heerl. Daelenbroeck door Gulick aan Oostenrijk tegen Erkelenz. De tractaten 1711—1719.
Pruissisch gedeelte van het Overkwartier 1713—1757. 107
Opgave der thans Pruissische plaatsen van het Overkwartier.
Staatsch gedeelte van het Overkwartier 1715—1795 109
Obbicht en Papenhoven bij het Staatsch Overkwartier na afstand door Oostenrijk. Bepalingen van den vrede van Munster en van het 1e barrière-tractaat in 1709 betr. afstand aan de Staten Gen. opgeheven bij het 2e barr.-tract. 1713. Tektst der tractaten tot verdeeling van het Overkwartier 1711—1715. 111-124
Het Pruissische Overkwartier 1757—1801 (tijdelijk 1759—1763 aan Oostenrijk) 124
Het Gulicksch deel van Limburg 1459—1802. . 126
Het oude Gulicksche stamhuis oudere- en jongere linie, het Kleef-Marksche. De tractaten van Venlo, Brussel, Spiers tusschen Karel V en Willem van Gulick-Kleef 1543—'44. Tractaat van verdeeling van Gulick, Kleef, Berg, Mark, Ravensberg en Ravenstein tusschen Paltz-Saltzburg en Pruissen in 1663. Gulick, Berg en Ravenstein aan eerstgenoemd huis, 't overige aan Pruissen. Gulick aan Paltz-Neuburg en Paltz-Zweibrücken. Guliksche plaatsen in Limburg. Verpandingen en verkoop van Born.
Hertogdom Kleef 1400—1802 133
Het oude Kleefsche huis, dat van Marck, daarna aan Pruissen (zie hiervoor onder Gulick). Kleefsche plaatsen in Limburg.

Het graafschap H o r n e onder den Prins-bisschop van Luik 1568–1794 135
Alle plaatsen op H o r n e na verkocht of verpand.
Terugblik over den politieken en socialen toestand der inwoners van het grondgebied van Limburg bij de verdeelingen, verpandingen en verkoopen . 136

F r a n s c h bestuur over het thans Limburgsch grondgebied 1794–1814 139
A. de inlijvingen en politieke indeelingen 139
Voorspel: de F r a n s c h e invallen in 1792—'93 . 139
De F r a n s c h e overheersching van 1794 tot 1814. 141
1° Tijdvak van 1 Juli 1794 tot 1 Oct. 1795. . . 141
Eerste organisatie. Arrêté van 24 brumaire an III: Centrale Administratie te Aken met arrondissements-administratiën o. a. te Maastricht. Arrêté van 26 brumaire an III, waarbij eene Centrale Administratie te B r u s s e l wordt ingesteld, met arrondissements-administratie o. a. te L u i k. Arrêté van 27 brumaire tot opheffing der tegenstrijdigheid dier 2 arrêtés.
2° Tijdvak van 1 Oct. 1795 tot het einde van de F r a n s c h e Overheersching over het grondgebied van de tegenw. provincie Limburg . . . 146
1° afdeeling. Het dep. der N e d e r m a a s. . . . 146
Wet van 9 vendémiaire an IV die Limburg definitief met Frankrijk vereenigt. De voorm. G u l i c k s c h e plaatsen bij arrêté van 11 frim. an IV afgescheiden van het dep. der Nedermaas. Indeeling van 19 nivôse an IV. Indeeling volgens de constitutie van 28 pluviôse an VII. Consulair arrêté van 19 nivôse an X tot indeeling van het dep in cantongerechten.
2° afdeeling. Het R o e r d e p a r t e m e n t en de Limb. gemeenten, die daaronder geressorteerd hebben. 159
Toestand van verwarring. République *cis*-rhénane. Indeeling van 4 pluviôse an VI door

den Gouvernements-commissaris Rudler. Veranderingen daarin. De vier departementen van den linker Rijnoever 22 fructidor an VIII geheel gelijk gesteld met de andere Fransche dep., definitief met Frankrijk vereenigd 18 ventôse an IX. De Fransche constitutie van 28 pluviôse an VIII in die vier dep. ingevoerd en de betrekking van commissaire-général aldaar opgeheven bij arrêté van 11 messidor an X.

3e afdeeling. Het departement der Ourthe en de gedeelten van Limburgsche gemeenten daaronder geressorteerd hebbende 169

B. De afstand van grondgebied, deel uitmakende van de tegenwoordige provincie Limburg door de oude Souvereinen aan de Fransche Republiek, bij tractaten 1795—1814. 170

Door de Staten-Generaal der Ver. Nederl., den Keizer van Oostenrijk, als hoofd des Duitschen Rijks, en als heer der Oostenrijksche Nederlanden, door den Koning van Pruissen en den Hertog van Paltz-Zweibrücken. Vergoedingen dezer vorsten en der Vrije Rijksheeren van Wittem, Gronsveld en Slenaken, de abdis van Thorn.

Bijlage. Arrêté van 4 pluviôse an VI ter indeeling van het Roerdepartement in cantons 180

Voorloopig bestuur en begin van 't Nederlandsch bestuur 1814—1817. Diplomatieke geschiedenis der administratieve en rechterlijke indeelingen . . . 182

Bedoelingen der Groote Mogendheden met de voorm. Oostenrijksche Nederlanden 1798, 1805, 1813.

1e Tijdvak. Deze streken nog onder Frankrijk en het Fransch bestuur doet zich nog gelden . 185

2e Tijdvak. Het bestuur van het Gouvernement du Bas-Rhin 186

Voorbereiding: Accoord van Kalish tusschen Rusland en Pruissen, conventie

van Breslau, conv. van Basel, instelling van voorn. Gouvernement te Aken, voor de dep. van Roer, Ourthe en Nedermaas en van een gouvernement te Brussel voor de overige Belgische dep. Voorloopige regeering door de legeroversten ingesteld in deze streek en te Brussel. De commissarissen van den Souvereinen Vorst en inbezitneming der voorm. Generaliteitsplaatsen in het dep. der Nedermaas, die de grondwet van 1814 bij Nederland had gevoegd, nun pogingen tot inbezitneming nu eens toegestaan door het gouvernement van den Neder-Rijn, dan weer belet, de voorm. Generaliteit op den linker Maasoever hun toegestaan. 5 Besturen of bestuurders over dit gewest te gelijk. Conflicten over de rechtspraak te Maastricht enz. Vrede van Parijs 30 Mei 1814, conferentie van 31 Mei door de Verbonden Mogendheden en Frankrijk. De linker Maasoever aan het Generaal Gouvernement te Brussel afgestaan 1 en 18 Aug. 1814 (resp. van het dep. der Nedermaas en dat der Ourthe), de Souvereine Vorst tot Gouverneur-generaal aangesteld. Het gedeelte van het Roerdep. op den linker oever uitgezonderd van den afstand aan den Gouverneur-Generaal te Brussel. Het Gouvernement van den Neder-Rijn houdt op en wordt vervangen door dat van den Neder- en Middel-Rijn (12 Juni 1814). Besluit van den Gouverneur-generaal van den Neder- en Middel-Rijn van 12 Sept. 1814 over de rechterl. indeeling en verandering daarin. Rechterlijke indeeling voor zoover betreft het thans Limb. deel van voornoemd gouvernement, insgelijks van dat van België. De plaatsen van de

Generaliteit links van de Maas bij Noord-Brab. gevoegd 1 Jan. 1815.
De Regeering van den Souvereinen Vorst.
Inbezitname namens Pruissen van het Groothertogdom van den Neder-Rijn en de hertogdommen Kleef en Gelder. Overgaan van den rechter Maasoever en van het gedeelte van het voorm. Roerdepartement links van de Maas aan Nederland 12 Mei 1815. De voorm. Generaliteit rechts van de Maas bij Noord-Brabant gevoegd 13 Mei 1815. Gouverneurs over de prov. Limburg en Luik aangesteld. De voorm. Generaliteit van Brabant afgenomen en bij Limburg gevoegd, insgelijks het gedeelte van Limburg, links van de Maas, grenstractaat met Pruissen van 26 Juni 1816 Tegelen, Broeksittard, Melick en Herkenbosch enz. bij Nederland gevoegd. Kleinere gedeelten bij het zetten der grenspalen in 1817 aan Nederland toegekend. Rechterlijke indeeling van 27 Juni 1815 geldend ook voor de later ingevolge 't grenstractaat en het zetten der palen, aan Nederland toegekende plaatsen.
Het in werking treden der Grondwet van 1815.
Beraadslagingen over den naam Limburg door de Grondwets-commissie.
De dubbele Jachtwet in Limburg die voor de voorm. Generaliteit en de oude Fransche voor het overige deel van Limburg 226
Bijlagen. Tractaten 1813—1816 betreffende Limburg's grondgebied. Naschrift. Kort overzicht van de scheiding van Nederlandsch en Belgisch Limburg 1830—'39 en de verhouding van Limburg tot den Duitschen Bond 1839—1866.
Bijvoegsels over de Menapii, de Ubii, „Procaspide Mosae" in 870, Oostrum, Valkenburg, Wittem, Arcen, Well, Echt, pogingen om 't Overkwartier van Gelre aan de Staten-Generaal toe te kennen 1648 en 1709 enz.

II. Obituaire de l'église collégiale, libre et impériale de Saint-Servais à Maestricht, commencé vers 1294, par P. Doppler 261
Introduction 261
Obituaire etc. 269

III. Chronicon Conventus Sittardiensis, ordinis Praedicatorum, auctore P. B. Moulaert O. P., par G. A. Meijer O.P. 327
Voorrede 327
I. Historia Conventus Sittardiensis 351
§ 1. De Origine et Progressu Conventus Sittardiensis 351
Proemium. 351
§ 2. Nomina Primorum Fatrum Residentum . 352
§ 3. Index Memorabilium hujus conventus.
De prima fundatione conventus 355
De solemni hujus Vicariatus in Conventum Erectione 355
De transmigratione e veteri in novum aedificum. 356
De nova Ecclesia inchoata et fundata. . . 357
De novo Collegio aedificato 357
De erectione et prefectione novae praefatae ecclesiae. 358
De solemni celebratione Beatificationis B. Rosae de S. Maria Limanae. Sittardiae 1668 9 Sept^{bris} 358
De Solemnitate Beatificationis Beatae Rosae de S. Maria Limanae Beatificatae Romae a Clemente IX. 1668 12 Februarii . . . 359
De solemni electione B. Rosae de S. Maria in tutelarem Patronam Civitatis Sittardiensis 361
De solemni consecratione novae Ecclesiae Sittardiensis S. Ordinis Praed. 362

Ordinationes factae in habita congregatione quatuor conventuum Sittardiae 25 Junii 1782. 363
§ 4. Catalogus Priorum hujus Conventus . . . 364
II. Historia conventus Sittardiensis S. Ord. F.F. Praedicatorum, compendiose redacta ac continuata a R[do] D[uo] Conrado Dunckel, Sacerdote Sittardiensi, cujus pater, Bernardus, maximus exstitit hujus suppressi conventus amicus . . . 371
Eventus Singularis 372
Historia localis et personalis Ecclesiae annexae et dependentis ad S[m] Michaelem Archang. Oppidi Sittardiensis in Vicariatu Apostolico Limburgensi 1850 374
Quaedam praemittenda de conventu Sittardiae 374
Ecclesia clausa 378
Fata ecclesiae apertae sub titulo S. Michaelis Archang. Patroni 379
Prosecutio Nominum R. D. D. Rectorum etc. 381
De collegio Sittardiensi. 384
III. Index alphabeticus Fratrum Conventus Sittardiensis. 387
VI. Regula ac Statuta Archiconfraternitatis SS. Rosarii ad majorem Dei Optimi Maximi Virginisque Matris, SS. P. Dominici, Thomae Aquinatis et Alberti Magni gloriam et honorem institutae Sittardiae anno 1642 1[a] Dominica Octobris per A. R. P. F. Joannem Quiex, renovatae vero per F. Bernardum van Daelhem ejusdem sodalitatis Directorem anno 1660, Dom. 1[a] Octobris. . . 415
Regula prima etc. 415
Ordinationes factae Congregationibus menstruis Consultorum. 419
IV. In memoriam. Joannes Leonardus Mulleners, par P. Albers S. J. 423

V. Mélanges 432
Voorwerpen in den loop van het jaar 1911 voor het Museum van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg te Maastricht, verkregen 432

VI. Table Alphabétique 435

ERRATA.

Page 3. ligne 15, België, *lisez:* Gallië.
„ 5. l. 6, *lisez:* Taxandri.
„ 6. l. 29, *lisez:* Sablones (pas cursif) et l. 30: Kloosterzand (bij Straelen); dans la note, *lisez:* Henrichs.
„ 7. l. 9, *lisez:* Elle (gemeente Hunsel).
„ 8. l. 11, althans, *lisez:* en.
„ 11. l. 8, *lisez:* dien naam et l. 16: 5e eeuw.
„ 12. l. 32, Trajectense, *lisez:* Triec.
„ 14. l. 33, *lisez:* Sigebert III (II).
„ 15. l. 9, *lisez:* Theodoric III (II).
„ 27. l. 10, *lisez:* 1536 Dec. 10 et l. 32, *lisez:* 2—7 Jan. 1544.
„ 35. Note 6, *lisez:* 1441.
„ 38. l. 39, *lisez:* door het laathof.
„ 39. l. 8, *lisez:* Wat het graafsch. Daelhem betreft... zijn.
„ 40. l. 13, *lisez:* Hendrik II van Luik.
„ 50. l. 7, *lisez:* pag. 31 en 24; note 4, *lisez:* Publications II. 155—'56 en 323.
„ 54. l. 5, in, *lisez:* is.
„ 55. l. 2, a*n*alium, *lisez:* a*n*iolum.
„ 57. l. 17, *lisez:* pag. 349, et au lieu de: vóór 1052, *lisez:* omstreeks 1052 et l. 18, *lisez:* Cameracense et Atrebatense.
„ 59. l. 9, *lisez:* Miraeus IV, 197. Note I, *lisez:* Iocundus.
„ 66. l. 10, *lisez:* houd et l. 14, *lisez:* Luiksche bisschoppen.
„ 67. l. 16, *lisez:* pertinentiis.
„ 69. l. 20, *lisez:* eene immuniteit v. h. kapittel.
„ 69. Note l. 4, *lisez:* moest.

Pag 70. l. 21, des, *lisez:* der.
» 72. l. 27, *lisez:* den Schoone.
» 73. l. 1, *lisez:* hun naam.
» 74. Note 1, XXII, *lisez:* XXI.
» 75. l. 13, *ajoutez:* Schaesberg sinds 1618 met afz. schepenbank.
» Note 1, *lisez:* in een charter van 1221.
» 76. l. 18, *lisez:* Holzet, Vaals en Vylen.
» A la fin *ajoutez:* Ubach-over-Worms en Rimburg (sinds 1543) behoorden tot de heerl. 's Hertogenrade en sinds 1661 tot 't Spaansch, later Oostenrijksch deel.
» 77. Note 2, verpachtingen, *lisez:* verpandingen.
» 96. l. 7e, *lisez:* Publ. XLVI.
» 99 l. 21, 3 Febr. 1573, *lisez:* 22 April 1579.
» 102. l. 12, *ajoutez:* (bij Sevenum): met schepenbank.
» l. 28, de abdis, *lisez:* den abt.
» 104. l. 7, *lisez:* van de aan Oostenrijk en de Staten-Generaal et l. 29, *lisez:* 1715—1794.
» 107. l. 22, *lisez:* vormde.
» 108. l. 11, *lisez:* Siegburg.
» 109. l. 9, *lisez:* Wachtendonck.
» 134. l. 30, door Johan I, *lisez:* aan Johan I.
» 135. l. 3, *lisez:* het Ambt Goch met Mook enz.
» 137. l. 11, *lisez:* verweerd.
» 141. l. 27, *lisez:* provincie Limburg.
» 160. Note 1, *lisez:* Mémorial ou Journal.
» 162. Note 1, *lisez:* 22 cahier p. 109.
» 164. Note 2, *lisez:* p. 163—168.
» 170. l. 2, Hertogdom, *lisez:* Provincie et l. 4, 1792 *lisez:* 1795.
» 184. l. 6, *lisez:* Pays-Bas Autrichiens.
» 187. l. 28, *lisez:* der Dyle.
» 193. l. 14, St. Pieter et l. 21, en Wilre, doivent ètre supprimés.
» l. 26, *lisez:* gemeentens.
» 195. l. 7, *lisez:* bevonden.
» 201. l. 35, hun, *lisez:* zijn.
» 204. l. 4, het bestuur, *lisez:* de administratie.

Pag. 205. l. 35, Nederl., *lisez:* landen.
„ 206. l. 30, en, *lisez:* er.
„ 214. l. 4, *lisez:* prov. die tot 12 Sept. 1814.
„ 217. *ajoutez* à Walbeek, (deel van thans bij Arcen- Velden en Bergen).
„ 219. l. 16, *lisez:* streken sub 1°.
„ 221. l. 17, *lisez:* Maastricht (met Wijk), Oud-Vroenhoven, St. Stevensweert, deel van Linne en Venlo, hoewel rechts.
„ 222. l. 31, *lisez:* voor zich, et l. 13, *lisez:* deelen.

LISTE DES MEMBRES

DE LA

SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

1911.

Comité.

Dr P. J. H. Cuypers, président.
A. J. A. Flament, vice-président.
Dr P. M. H. Doppler, secrétaire.
M. Rutten, conservateur.
S. H. J. Schaepkens van Riempst, trésorier.
V. Schols, bibliothécaire.
P. Albers S. J.
Dr W. Goossens.

Membres honoraires.

A. van den Peereboom, Ministre d'Etat, Ypres.

Jhr. Me V. E. L. de Stuers, membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, La Haye.

Membre correspondant.

J. Chansard, professeur à l'université, Nancy.

Membres.

Adriaanse, F., secrétaire de la ville, Ruremonde.
Aken, Jos. van, vicaire, Maestricht.
Aken, M. van, Caberg lez Maestricht.
Albers S. J., P., professeur au séminaire des Pères Jésuites, Maestricht.
Ansembourg, comte A. d', Amstenrade.
Ansembourg, comte I. d', Neubourg, près Galoppe.
Anrooy, Dr J. F. F. van, professeur au Gymnase, Maestricht.
Arnold, C. M. A., notaire, Eysden.
Arnoldts, M. J. H. J., curé, Wynandsrade.
Bartelink, F., directeur de l'enregistrement et des domaines, Maestricht.
Beesmans, K., antiquaire, Maestricht.
Behr, baronne Ulrique, Maestricht.
Beckers, H. J., Beek.
Bemelmans, L. S., doyen émérite, Heerlen.
Beneden, Léop. van, rentier, Maestricht.
Bergers, Mr Ch. M. A. J., président du tribunal, Maestricht.
Bibliothèque du grand-séminaire, Ruremonde.
Bibliothèque du petit-séminaire, Rolduc.
Bibliothèque de l'Université, Amsterdam.
Bibliothèque de l'Université, Liége.
Bibliothèque de la ville, Hasselt.
Bibliothèque de l'Université, Heidelberg.
Bibliothèque de la ville, Maestricht.
Bieberstein Rogalla Zawadsky, baron Mr P., membre des états députés de Limbourg, Ruremonde.
Blaricum, Mr D. B. van, greffier de la justice de paix, Sittard.
Bloemen, H., vicaire, Maestricht.
Bloemen, J., Venlo.
Bolsius, Mr P. J., membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, Ruremonde.
Borman, chevalier C. de, membre de la députation permanente du Limbourg Belge, Schalckhoven.
Breidfeldt, F. J., vicaire de St.-Martin, Maestricht.
Breuls, P., rentier, Henne-Chênée.

Brounts, P., directeur du collège épiscopale, Sittard.
Charlier, E. A. J. C., receveur de l'enregistrement et des domaines, Maestricht
Claessens, Mgr., Sittard.
Coenegracht, Th. aumônier, Reckheim.
Craandyck, Dr, pasteur émérite, Haarlem.
Crassier, baron L. de, Liége.
Crassier, baron W. de, Liége.
Cremers, J., vicaire à Eysden.
Les RR. PP. Croisiers, Maeseyck.
Cuypers, Dr P. J. H., architecte de l'Etat, Ruremonde.
Diepen, J., Fauquemont.
Dohmen, P. H., curé, Geulle.
Doorninck, P. N. van, huize Duirlaan, Bennebroeck.
Doppler, Dr P. M. H., commis-en-chef aux archives de l'Etat dans le Limbourg, Maestricht.
Dorren, Th., membre du conseil communal, Fauquemont.
Dumoulin, Me E. T. L., juge au tribunal, Maestricht.
Dyserinck, H., capitaine d'infanterie, Maestricht.
Endepols, Dr H. E. J., professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Engels, J. S., curé, Maasbracht.
Escaille, H. de l', Hamont (Limbourg Belge).
Eversen, Jos M. H., commis aux archives de l'Etat dans le Limbourg, Saint-Pierre lez Maestricht.
Everts, W. H., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Flament, A. J. A., archiviste de l'Etat dans le Limbourg, Maestricht.
Franssen, C., architecte, Ruremonde
Geelen, J., ancien-commis de la secrétairerie de la ville de Maestricht, Margraten.
Geloes, comte R. de, bourgmestre, Eysden.
Geradts, J., bourgmestre, Posterholt.
Gilissen-Lemaire, N., brasseur, Saint-Pierre lez Maestricht.
Gils, Dr P. J. M. van, professeur au petit séminaire, Rolduc.
Goossens, Dr W., professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Grinten, Th. van der, Venlo.
Grossier, L., pharmacien, Maestricht.

Gusgens, H. C. J., pharmacien, Maestricht.
Haefl, H E. H., curé, Blerick.
Haffmans, O. M. F., notaire, Helden.
Hansen, H. M. J. E., recteur, Rimbourg.
Heemstra, M^e baron A. J. A. A. van, bourgmestre, Arnhem.
Hoefer, F. A., archiviste communal, Hattem.
Hoens, J. S., instituteur en chef, Oirsbeek.
Holvoet, Jhr. Adr., Maestricht.
Horsmans, Xav., abbé, Heerlen.
Houben, H. F. J., directeur de l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Hustinx, Alph., banquier, Maestricht.
Hustinx, Ed., rentier, Maestricht.
Hustinx, D^r Ed. médecin chirurgien, Heerlen.
Hustinx, Eug., membre des états députés de Limbourg, Maestricht.
Indemans, J. Ad., Gulickshof à Echt.
Jacobs, P. J. H., curé de l'église Notre-Dame, Maestricht.
Janssen, Alph., rédemptoriste, Wittem.
Janssen, M. J. J, curé, Meerloo (L.).
Jaspar, W. A M., doyen, Echt.
Jaspar, Me C. J. H., juge de paix, Maestricht.
Jelinger, Aug., agent de la banque Néerlandaise, Maestricht.
Les RR. PP. Jésuites, Maestricht.
Les RR. PP. Jésuites (collège St. Pierre Canis), Nimègue.
Kayser, J., architecte, Maestricht.
Kerkhofs, J. H. H., curé, Amstenrade.
Keuller, J. M. L., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Keuller, L. A. J., ingénieur, professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Keyzer-André, J., industriel, Maestricht.
Klein, W. C., ingénieur-géologue, Heerlen.
Klincksieck, C., libraire, Paris, rue de Lille 11.
Knuttel, Dr D., directeur du „Landbouwproefstation", Maestricht.
Konijnenburg, E. van, ingénieur du Waterstaat, Maestricht.
Kun, Me J. E. J M. van der, officier de Justice, Maestricht.
Lahaye, A. H. E., ingénieur, professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.

Lamberts-Cortenbach, baron R. de, Eygenbilsen.
Lamberts-Hurrelbrinck, Me P., Maestricht.
Lemmens, Me G. R. A., juge, Ruremonde.
Lemmens, J., architecte, Beek.
Lemmens, architecte, Kerkrade.
Leur, J. L. M. van der, instituteur, Maestricht.
Loomans, Alb., brasseur, Maestricht.
Loomans, P., rentier, Maestricht.
Loos, J. C. van der, vicaire, Ouwerkerk sur l'Amstel près Amsterdam.
L'Ortye, W., directeur de l'école normale, Echt.
Lucas H. J., ancien-doyen, Ruremonde.
Maesen de Sombreff, Jh^r^ Me L. H. L. J. van der, membre de la Première Chambre des Etats-Généraux, Hulsberg.
Maessen, H., curé, Slenaken.
Magnée, Oct., rentier, Ruremonde.
Mannens, Dr P., président du grand-séminaire, Ruremonde.
Marres, Cl., membre du conseil communal, Maestricht.
Merckelbach, J. M. M. H., notaire, Maestricht.
Michiels van Kessenich, Jh^r^ A., membre de la Première Chambre des Etats-Généraux, Nuth.
Mialaret, ancien-professeur de l'école des beaux-arts de La Haye, Maestricht.
Moors, P., notaire, Kerkrade.
Naveau, L., rentier, Bommershoven
Neys, Chr., vicaire, Echt.
Nicolas, C. A. M, membre du conseil communal, Ruremonde.
Nuyts, Jos., bibliothécaire-archiviste de la ville, Maestricht.
Nyhoff, M., libraire, La Haye.
Nypels, Ed., imprimeur, Maestricht.
Nypels, J., imprimeur, Maestricht.
Nyst, Dr J., médecin, Maestricht.
Nyst, L. J. H., vicaire, Limbricht.
Olterdissen, A., membre du conseil communal, Maestricht.
Oliviers, Ch., curé, Cadier.
Op de Coul, Ch., recteur des hospices civiles, Maestricht.
Oppen, Dr Aug van, recteur du gymnase, Maestricht.
Oppen, Ferdinand van, échevin, Maestricht.

Oppen, Mr Jos. van, bourgmestre, Maestricht.
Paquay, J., vicaire, Tongres.
Paulussen, Mr H., échevin, Maestricht.
Peters, G. J. H , bourgmestre, Bergen.
Peters, P. J. M., Heerlen B45.
Polis, L., rentier, Maestricht.
Pyls, H., bourgmestre, Schinnen.
Pyls, N., curé, Mesch.
Ramakers, J. N C., curé, Mesch.
Raven, W. J., régent, Rolduc.
Receveur, K., vicaire, Ruremonde.
Les RR. PP. Rédemptoristes, Ruremonde.
Regout, Mr G. R. T., ministre de la Justice, La Haye.
Regout, G., rentier, Vaeshartelt (Meerssen).
Regout, Jules, industriel, Maestricht
Rendorp, Jhr. Mr C. L., ancien-juge de paix, Maestricht.
Roebroeck, Dr M. H. H., médecin, Maestricht.
Russel, Mr H., notaire, Geleen.
Rutten, M., recteur de l'orphelinat catholique, Maestricht.
Ruys de Beerenbrouck, Jhr. Me G. L. M. H., Commissaire de la Reine, Maestricht.
Ruys de Beerenbrouck, Jhr. Me Ch. J. M., membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, Maestricht.
Sassen, A., ancien-notaire, La Haye.
Savelberg, Me H. M. A., juge au tribunal, Maestricht.
Schaepkens van Riempst, S. H. J., échevin, Maestricht.
Schaepkens van Riempst, H. S. M. T., expéditeur, Maestricht.
Scheepers, W. J., proviseur, Rolduc.
Schmedding, Dr A , médecin, Maestricht.
Schmeitz, P., curé, Venray.
Schmitz, Fr., libraire, Maestricht.
Schoenmakers, Dr A., médecin, Sittard.
Schols, Dr P., médecin, Maestricht.
Schols, V., membre du conseil communal, Maestricht.
Schoolmeesters, Mgr. E., vicaire-général de Mgr. l'évêque de Liége, Liége.
Schoth, J. C. H., ingénieur-directeur, Maestricht.
Schram, D., professeur, Venlo.

Schrynemaekers, H. J. P., vicaire, Maestricht.
Schrynen, L. J. A. H., directeur des écoles, Rolduc.
Secrétairerie, Maestricht.
Selys-Longchamp, baronne R. de, Waremme.
Seydlitz, H., membre des Etats-Provinciaux, Maestricht.
Simenon, G., professeur au grand-séminaire, Liége.
Speet, L. A. J. C., recteur, Heibloem près Heythuizen.
Sprenger, W., architecte, Maestricht.
Spronck, D., ancien-greffier des Etats-Provinciaux, Maestricht.
Stevens, A., rentier, Meerssen.
Stuers, chevalier Me A. de, ambassadeur de Sa Majesté la Reine des Pays-Bas, Paris.
Systermans, M. W. H., professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Timmers, J., Théoph. M., pharmacien, Sittard.
Uyttenbroeck, H., libraire, Venlo.
Veen, Dr J. S. van, commis aux archives de l'Etat, Arnhem.
Vencken, C. J. H., bourgmestre, Obbicht-Papenhoven.
Venne, A. J. H. M. van de, professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Verheggen, P. Th., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Versmeeten, Dr P., professeur au gymnase, Maestricht.
Vreuls, C., rentier, Nieuwenhagen.
Vorst, E. Th. van der, curé, Schin-sur-Geul.
Wagemans, H. H. F., curé, Munstergeleen.
Wessem, J. L. M. H. van, notaire, Sittard
Wintershoven, Edm. van, curé, Emael
Wit, Me J. J. de, juge au tribunal, Maestricht.
Wouters, J. A. H., curé de l'église Saint-Servais, Maestricht.
Wouters, H. J. H., directeur au collège épiscopal, Weert.

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03937 0740

